

Socha Panny Marie na Strahově – dar z exilu

ISBN 80-902530-3-2

POUTNÍK JOSEF KALVODA

Jan Cholínský

Nakladatelství

Jan Cholínský

POUTNÍK JOSEF KALVODA

život a dílo historika a ideologa protikomunistického odboje v exilu
(s přílohou Československo 1945-1948)

Z doslovu:

Životní příběh prof. dr. Josefa Kalvody je příkladem osudu Čechů 20. století, kteří byli dostatečně inteligentní a čestní, aby odmítli slepě opakovat ideologická tvrzení, jež jim autority předkládaly k věření. Dokázali samostatně myslet a odvážili se výsledky svých poznání vyjádřit slovem i činem – ačkoliv tím riskovali pronásledování (často i život) a přinejmenším veřejné pranýřování. [...] Ve dvou politických očekáváních Kalvodu potkalo těžké zklamání – jako snad převážnou většinu našeho národa. Předpokládali jsme, že po skončení druhé světové války se k nám vrátí svoboda a demokracie. Ve skutečnosti si však zejména první týdny a měsíce po květnové revoluci v ničem nezadaly s léty padesátými. Nikdo si nebyl jist před komunistickou zlovůlí, všechen tisk (i tzv. nekomunistických stran) byl zglajchšaltován a musel do nebe chválit a oslavovat nejen Stalina, SSSR a Rudou armádu, nýbrž i naše komunisty [...] Druhé těžké zklamání čekalo Kalvodu po jeho útěku za hranice a umístění nejprve v uprchlickém záchytném (sběrném) středisku v Goetheschule v Regensburku (Řezně) a pak v ubytovacím táboře v Murnau (Murnavě) na jih od Mnichova. Nutno však zdůraznit, že Kalvoda odešel do exilu až v listopadu 1948, kdy už to v táborech vypadalo podstatně jinak nežli o půl roku dříve. V prvních poúnorových týdnech a měsících byla materiální situace v uprchlických táborech strašná, ale morální vpravdě úžasná. [...] Po stránce politické však byla situace opravdu neutěšená. Členové „budoucí vlády osvobozeného Československa" (kteří později vytvořili tzv. Radu svobodného Československa) oznámili exulantům seznam „hříchů, jež se nikdy neodpustí" a za něž budou hříšníci po „návratu do svobodné vlasti" souzeni a odsouzeni jako velezrádci:1) kritika odsunu sudetských Němců, 2) uznávání práva Slováků na sebeurčení, 3) neholdování kultu někdejšího prezidenta dr. Edvarda Beneše, zejména jeho případná přímá kritika, 4) kritika Košického vládního programu a jeho nekomunistických spolupodepisovatelů. [...] Josef Kalvoda měl tu smůlu, že se dopustil postupně nebo i souběžně všech vyjmenovaných smrtelných hříchů. V tom má kořeny i většina těžkostí jeho exilového osudu, které však dokázal svou odhodlanou houževnatostí většinou anebo aspoň do značné míry překonat.

prof. dr. Radko Klein-Jánský

O autorovi

Jan Cholínský (1965) byl v letech 1986-1992 zaměstnán krátce jako knihovník a poté jako dělník. Vystudoval obor sociální pedagogika na Vysoké škole pedagogické v Hradci Králové. V letech 1993-2001 pracoval jako pedagog a sociální pracovník. Od roku 1997 publikuje (*Lidové noviny, Nedělní Hlasatel, Proglas, Prostor, Střední Evropa*) články a studie zabývající se soudobými českými dějinami.

Jan Cholínský

POUTNÍK JOSEF KALVODA

život a dílo historika a ideologa protikomunistického odboje v exilu

Kladno 2002
Nakladatelství Dílo

Tato kniha byla vydána zásluhou paní M. A. Anastasie Kalvodové

Jan Cholínský
Poutník Josef Kalvoda
život a dílo historika a ideologa protikomunistického odboje v exilu
Vydání první
Nakladatelství Dílo
Edice Paměť, svazek č. 4

Sazba: Studio Domino, Beroun
Tisk: Coral tisk, Praha

Odpovědná redakce Vladimír Petkevič

© Jan Cholínský, 2002
ISBN 80-902530-3-2

OBSAH

Úvodem 5

Dětství a mládí 14

Československo 1945–1948 *(náčrt dobové situace – příloha)* 22

Poválečná léta 68

Uprchlíkem ve svobodném světě 99

Do země zaslíbené 134

Akademikem ve studené válce 176

Od politiky k historii 200

Na lži se budoucnost národa budovat nedá 229

Čechoameričan aneb domů do archivů 255

Závěrem 287

Doslov *(Radko Klein-Jánský)* 290

Použité zkratky 304

Použité prameny 305

Bibliografie Josefa Kalvody 308

Jmenný rejstřík 320

Já člověka kuji

Antoine de Saint-Exupéry

ÚVODEM

Vážení čtenáři, ještě než Vás seznámím s mimořádnou osobností historika Josefa Kalvody a než začnu s vyprávěním podivuhodného příběhu rolníka ze zapadlé české vesnice, který se stal americkým univerzitním profesorem, uvedu, co mě přivedlo k nápadu napsat tuto knihu.

Když mi bylo šest let, sledoval jsem společně s rodiči a jejich přáteli televizní přenos hokejového utkání Sovětský svaz – Československo. K údivu dospělých jsem povzbuzoval sovětské mužstvo a na jejich otázku „proč" jsem odpověděl, že Sovětům fandím, protože nás osvobodili. Bylo to v roce 1971, tři roky po sovětské okupaci Československa. Přítomní byli mou odpovědí zaraženi, a tak jsem jim vysvětlil to, co nám říkala ve školce soudružka učitelka o hrdinných sovětských vojácích, a dodal jsem pro upřesnění, že vše přece začalo dávno před tím výstřelem ze slavné lodi Aurora, kterou jsme ve školce malovali…

Od té doby jsem postupně začal tušit, že s těmi Sověty to bude trošku jinak, a v páté třídě po návštěvě příbuzné v „kapitalistickém" Západním Německu jsem již měl zcela jasno v tom, že komunistický režim je skrz naskrz prolhaný. Když jsem dospíval, začal mi vadit nejen nedostatek zboží na pultech státních obchodů (jiné tehdy nebyly), ale také to, že nemohu cestovat, číst knihy a noviny bez cenzury, svobodně se vyjadřovat a jít svou životní cestou bez omezování hloupými psanými i nepsanými pravidly uzavřené totalitní společnosti. Pociťoval jsem jako újmu to, že podléhám prolhanému a zločinnému režimu a že mi vládne tlupa lumpů a arogantních byrokratů ve službách barbarské euroasijské mocnosti (to jsem už věděl o politických perzekucích, „vyvlastňování" majetku, sovětské okupaci a chápal rozdíl mezi svobodnou a totalitní společností sovětského typu). Proto jsem v listopadu 1989 prožíval euforii z pádu komunismu a účastnil se „sametové revoluce". Byl jsem dojat prvním domácím vystoupením písničkáře Karla Kryla a také zvolením disidenta a sympaťáka Václava Havla prezidentem. Zklamalo mě

však, že vůdcové sametové revoluce přistupují pokrytecky k praktickému vyrovnávání s minulostí – k zákazu komunistické strany, k restitucím ukradeného majetku, k postihu viníků a patřičnému zostuzení jejich napomahačů a také ke vztahu k uprchlíkům.

Na počátku devadesátých let jsem měl rovněž zato, že nebylo uspokojivě zodpovězeno, proč v Československu vlastně čtyřicet let vládl zločinecký režim. Abych vyhověl své potřebě přijít tomu „na kloub", rozhodl jsem se tehdy zjistit, co a proč se stalo v únoru 1948. Nejprve jsem si vybavil vše, co mi zůstalo v paměti z dějepisu základní a střední školy: 7. listopadu v Rusku proběhla Velká říjnová socialistická revoluce, která svrhla prohnilý kapitalistický režim, moci ve státě se ujali dělníci a vznikl Sovětský svaz; v roce 1921 byla založena Komunistická strana Československa; čeští komunisté zorganizovali mosteckou stávku; v roce 1938 nám chtěl na pomoc proti nacistům přijít Sovětský svaz, ale proradná vládnoucí buržoazie raději vyhověla německým požadavkům; po válce nás ale naštěstí osvobodila hrdinná Rudá armáda. Krom toho jsem věděl, že náš první dělnický prezident byl Gottwald, a uměl jsem zazpívat sovětskou hymnu. Toto historické „vzdělání" jsem měl korigováno nejprve jen tím, že jsem je nebral vážně, později hospodskými disputacemi s přáteli a četbou samizdatových tiskovin. Možná jsem však na tom byl lépe než soudružky učitelky a soudruzi učitelé, kteří po sametové revoluci nevěděli, co mají učit, a tak raději školní dějepis uzavírali na základních a středních školách rokem 1945, případně rokem 1918. Po několikaletém propírání dostupných informací jsem měl v základních věcech poměrně jasno. V tuto dobu se mi dostaly do rukou knihy – soubory článků (*Z bojů o zítřek I. a II. díl*), jejichž autor, český exulant žijící ve Spojených státech, byl na obálce uveden nezvykle i s akademickými tituly – prof. dr. Josef Kalvoda.

Obsah knih na mě dýchl zvláštní atmosférou, kterou vyvolávala nejen archaická čeština (dobových exilových periodik), ale hlavně ojedinělý výklad problematiky exilu a klíčových dějinných událostí a také osobní zaujetí autora dobrat se podstaty věcí. Kalvodovo podání naší soudobé historie rezonovalo s mými zjištěními, doplňovalo je o fakta, která jsem jinde neobjevil, a odstraňovalo dosavadní „bílá místa". Jinými slovy, Kalvoda předkládal to, po čem jsem pátral, zdokumentováno čtyřicetiletým systematickým bádáním, včetně výzkumu amerických, britských a německých archivů. Vycházel z nekompromisního odsouzení komunismu jako režimu popírajícího a potírajícího přirozená lidská práva a dospěl k závěru, že bezprostřední příčinou jeho vítězství v Československu bylo nastolení pseudodemokratického režimu Národní fronty v tzv. třetí republice (1945–1948) pod „dohledem" sovětské armády. K tomu ovšem podle něho nedošlo vlivem dělby územních sfér vlivu mezi vítěznými válečnými mocnostmi

na jaltské konferenci, nýbrž především autoritářskou a prosovětskou politikou Edvarda Beneše za druhé světové války. To je jedna ze zásadních věcí, v níž se liší Kalvodovo podání od „oficiální" verze většiny našich historiků, kteří donekonečna omílají (a po nich to papouškují politici a novináři), že vývoj v Československu byl předurčen „mezinárodním rozdělením vlivu" mezi Sovětským svazem a Západem. Kalvoda se ve svém výkladu opírá o obsah tajných smluv, které společně s dalšími dokumenty odtajnil americký prezident Eisenhower v roce 1955, aby ujasnil, co bylo dohodnuto na jaltské (a postupimské) konferenci. Z těchto materiálů je definitivně jasné, že se na Jaltě na rozdíl od Německa, Polska a Jugoslávie o Československu nejednalo. Podle Kalvody byl případ Československa „vyřešen" už v roce 1943 Benešem, když v Moskvě protiprávně a protiústavně ratifikoval smlouvu Československa se Sovětským svazem, doporučoval Stalinovi, aby po válce vojensky obsadil Československo, Polsko a Maďarsko, a zavázal se mu, že v zahraniční politice nepodnikne nic, o čem by se předem nedohodl s Moskvou. Kromě toho Beneš v roce 1943 veřejně i v soukromých rozmluvách s diplomaty propagoval sovětský plán, aby tzv. druhá válečná fronta nebyla otevřena na Balkáně (což by patrně zamezilo vstup sovětských vojsk do zemí střední Evropy), ale ve Francii.[1]

Také další Kalvodovy závěry jsou překvapivé a v české historiografii poměrně ojedinělé. Podle nich se hlubší příčiny československého pádu do područí komunismu dají vystopovat už v době tzv. první republiky (1918–1938), ba dokonce v období zrodu tohoto státu po rozpadu Rakousko-Uherska. Kalvoda se však nezařadil mezi zastánce názoru, že Rakousko-Uhersko mělo být zachováno – na tuto možnost pohlížel vždy realisticky. Měl za to, že Rakousko-Uhersko se rozpadlo, protože se nedokázalo včas zreformovat. Nedalo autonomii neněmeckým a nemaďarským národům, Čechům odepřelo historické státní právo a po vyhlášení války nedokázalo včas uzavřít separátní mír. Podle Kalvody po vzniku nového mnohonárodnostního státu – Československa – jeho čeští vůdcové opakovali chyby císaře Františka-Josefa I. a nerespektovali právo na sebeurčení národnostních menšin. V prvním parlamentu nebyli zástupci Němců, Poláků a Maďarů a Slováci tam byli zastoupeni nedostatečně (zvláště jejich katolická většina). Namísto autonomie pro tyto národy a vytvoření státu na kantonálním principu podle vzoru Švýcarska, jak to sliboval čs. zástupce Beneš na mezinárodní mírové konferenci v Paříži v roce 1919, byl uměle „stvořen" státní národ československý. To oslabilo základ nového státu společně s dalšími vadami na kráse, jež se projevily již při zrodu

1. Josef Kalvoda, *Jalta a Vítězný únor 1948*. In: Z bojů o zítřek III. Kladno 1998, s. 166–169.

meziválečného Československa. Mezi ně Kalvoda řadil zejména protikatolickou kampaň, kult osobnosti T. G. Masaryka a také politickou činnost prvního prezidenta. Masaryk totiž vytvořil vlastní mocenskou skupinu – jakýsi stát ve státě – tzv. „Hrad" zasahující do vnitrostátní i zahraniční politiky (mj. zřídil a platil vlastní „vlivové" skupiny v politických stranách a prosadil svého spolupracovníka Beneše jako „stálého" ministra zahraničí[2]). Kalvoda byl toho názoru, že protikatolické tažení přineslo nejen vandalské strženi mariánského sloupu na Staroměstském náměstí a odštěpení části kněží a věřících od římsko-katolické církve, ale přispělo také ke ztrátě náboženské identity společnosti (počátkem století se ke katolictví hlásilo 96,5 % Čechů, z toho v Praze 88,5 %, ale v roce 1921 už to bylo mezi Čechy o dvacet procent méně[3]). V odklonu od tradičního náboženství spatřoval osudové oslabení národa, které předznamenalo jeho porobení a zárodek pozdější náboženské vlažnosti vedoucí až k relativizaci hodnot a současnému stavu, kdy Češi jsou zřejmě nejateističtějším národem v Evropě.

Kalvodovy knihy na mě zapůsobily natolik silným dojmem, že jsem si opatřil jeho avonskou adresu a ostýchavě mu napsal o svém soukromém bádání. Obratem mi odpověděl a v dalších dopisech mi poslal spoustu svých článků a ochotně zodpovídal moje zvídavé otázky týkající se minulosti i přítomnosti. Potvrdilo se mi, že mě intuice nemýlila, a u Kalvody nebo v literatuře, na kterou odkazoval, jsem nalezl všechny hledané odpovědi a ještě něco navíc. Zjistil jsem, že pan profesor je nejen vynikajícím historikem, ale také svérázným myslitelem a mimořádným člověkem, který zásluhou nezdolného idealismu a obdivuhodné pracovitosti v exilu zúročil „své hřivny" a dospěl k vysokým metám. Dokázal se prosadit v silném americkém konkurenčním prostředí a získal významné profesní i společenské postavení. Ohromil mě celý jeho téměř neuvěřitelný životní příběh, který nese mystickou pointu „poutníka, jenž hledal a nalezl Pravdu Boží"[4] a je prodchnut hluboce prožívanou náboženskou vírou a pevnou vůlí nezpronevěřit se výzvám doby.

Do exilu přivedl rolníka z Vysočiny Kalvodu bytostný antikomunismus, tj. odpor vůči ideologii, potírající lidskou individualitu, svobodu a důstojnost, který vyplýval z jeho náboženského založení a životní filozofie. V březnu 1948 byl pro svou poválečnou politickou činnost v řadách lidové strany

2. Viz Antonín Klimek, *Boj o Hrad I.* Praha 1996.

3. Zdeněk Kárník, *České země v éře první republiky*. Praha 2000, s. 315.

4. Josef Kalvoda, *U zpívajících vod.* In: *Chotěbořské Echo*, Měsíčník Městského úřadu v Chotěboři, roč. V., 1995, č. 2

vzat do vazební věznice, odkud byl po téměř půl roce krátce před soudním řízením propuštěn. Po dramatickém útěku z vlasti se v zahraničí zpočátku těžce probíjel jako pomocný ošetřovatel a dělník. Ve Spojených státech se naučil anglicky, při zaměstnání vystudoval a stal se špičkovým vědcem v oboru politologie (mezinárodní politiky a ústavního práva) a soudobých dějin (střední a východní Evropy), poradcem ministerstva školství a váženým členem několika akademických organizací.[5] Napsal stovky článků a studií a tři knihy, z nichž jeho vrcholné dílo *Genesis of Czechoslovakia* je bezkonkurenčním a zřejmě nepřekonatelným počinem na dané téma.

Stejně obdivuhodná jako vědecká činnost prof. Kalvody je role, kterou sehrál v exilovém protikomunistickém (třetím) odboji. Již ve vězení si předsevzal, že pokud se dostane na svobodu, zasvětí život boji proti zhoubnému komunismu. V listopadu 1948 se mu za dramatických okolností podařilo uprchnout z Československa, kde komunisté začali budovat totalitní režim a hbitě spouštěli „železnou oponu". Už za pobytu v uprchlickém táboře v německém Murnau začal plnit své předsevzetí, když se účastnil schůzí a zakládání několika exilových organizací, v padesátých letech se pak stal místopředsedou a poté předsedou Křesťansko demokratického hnutí v exilu. To vydávalo vlastní časopisy a snažilo se působením na představitele západních států podporovat mezinárodní protikomunistickou ofenzívu. Sám Kalvoda osobně jednal s několika americkými senátory a kongresmany. V šedesátých letech, po získání doktorského titulu začal působit v akademických kruzích a jako univerzitní profesor ovlivňoval ve stejném duchu politiky, novináře a státní úředníky mj. při svých vystoupeních na konferencích a seminářích o mezinárodní politice, v rozhlase i televizi. Ve svých anglicky psaných studiích (které mj. přetiskoval americký kongresový a vládní tisk) odhaloval komunistickou strategii a podněcoval k aktivnímu protikomunistickému postupu. [6] Není proto divu, že byl také při tom, když se prezidentem Spojených států stal „hrobař" sovětského komunismu a panství nad střední

5. Prof. Josef Kalvoda byl členem těchto amerických vědeckých prestižních organizací: American Association of University Professors (od roku 1959), American Association for the Advacement of Slavic Studies (1960), American Political Science Association (1961), University Professors for Academic Order (1970), The International Social Science Honor Society Delta Tau Kappa (1978) aj..

6. Některé studie prof. Josefa Kalvody byly přetištěny v periodiku *Congresional Record* vydávaném americkým Kongresem a v publikacích vydaných pro studijní účely institucemi United States Information Agency, The U. S. Air Force University, The National War College, The Amphibious School U.S. Navy.

a jihovýchodní Evropou Ronald Reagan. Kalvoda podporoval Reagana při obou jeho úspěšných prezidentských volebních kampaních jako člen spolku Scholars for Reagan and Bush [Vědci pro Reagana a Bushe] a na jeho volební kampaň přispěl vysokými peněžními dary.

Když mi prof. Kalvoda napsal, že hledá vydavatele pro své knihy *Z bojů o zítřek III.* a *Role Československa v sovětské strategii*, nabídl jsem se, že vydání zprostředkuji, což jsem také udělal. Protože jsem byl přesvědčen o významu a kvalitě jeho díla a zároveň rozčarován z toho, že mezi českými vědci z příslušných oborů společenských věd ani mezi katolíky a křesťanskými politiky nezískalo větší ohlas, rozhodl jsem se, že se vynasnažím toto dílo zachovat a propagovat v rámci vlastních omezených možností. Po Kalvodově smrti jsem se sešel s paní Anastasií Kalvodovou, která mi vyprávěla o posledních dnech svého manžela a věnovala mi jeho písemnou pozůstalost včetně mnoha exilových tiskovin. Zpřístupnila mi rovněž jeho korespondenci, která přináší pozoruhodné svědectví o exilových poměrech a je cenná zvláště v tom, že obsahuje i dopisy, které psal sám Kalvoda, neboť ze všeho, co napsal, si od počátku svého exilu pořizoval kopie. V minulém roce jsem připravil k vydání pod názvem *Studená válka 1946–1989* soubor původně anglicky psaných článků a nyní předkládám Kalvodův životopis. Přál bych si, aby *Poutník Josef Kalvoda* inspiroval příslušné historiky a aby se v budoucnu ve školních učebnicích v souvislosti s exilem a zahraničním protikomunistickým odbojem vedle jmen Tigrid, Pelikán, Prečan (která v některých publikacích již figurují) objevila také jména Kalvoda, Ghelfand, Kopecký a další. Všechny tiskoviny z Kalvodovy pozůstalosti jsem po prostudování věnoval pražské knihovně Libri prohibiti, která je zásluhou svého zakladatele a ředitele Jiřího Gruntoráda bezkonkurenčním dokumentačním střediskem exilové a samizdatové literatury. Pan Gruntorád také souhlasil s tím, že v knihovně bude vytvořen fond obsahující Kalvodovu zkompletovanou pozůstalost, který bude zpřístupněn badatelům a zájemcům v lednu 2003.

Cílem této knihy je přispět k zachování a zpopularizování životního díla prof. Josefa Kalvody, upozornit na jeho přínos pro českou historiografii a politologii a na jeho zásluhy v protikomunistickém odboji. Dále bylo mou snahou vylíčit na pozadí zajímavého příběhu problematiku poválečné „třetí" republiky, poúnorového exilu a protikomunistického odboje v zahraničí, pomoci korigovat některé přetrvávající omyly a doplnit mezery v poznání této části našich dějin. Jsem přesvědčen, že z životní pouti Josefa Kalvody mohou lidé dobré vůle čerpat naději, že život v souladu s věčnými mravními principy přináší nejen námahu, ale i hojnost a naplnění, a také poznání, že skutečné duchovní hodnoty jsou dosažitelné nikoliv slovy, nýbrž činy. Doufám také, že vyznění mého textu poukáže rovněž na neudržitelnost protináboženských

(a zvláště pak protikatolických) předsudků, hojně se vyskytujících v české společnosti. Jejich nositelé nejen že popírají tisícileté kulturní kořeny, ale své ať již legitimní či předpojaté výhrady vůči činnosti církví a náboženským dogmatům prezentují někdy tak, že tím urážejí věřící křesťany.

Snažil jsem se, aby kniha byla srozumitelná a sdělná, ale neubránil jsem se na více místech zacházení do značných podrobností. Věřím, že mi to, vážení čtenáři, prominete s pochopením. Domnívám se, že to k vysvětlení některých skutečností bylo nezbytné a že to je celkovému vyznění textu ku prospěchu. Kalvodův životní příběh je vylíčen v jednotlivých kapitolách chronologicky. Kapitola druhá (*Československo 1945–1948*) je samostatnou studií na dané téma a byla původně koncipována jako příloha. Do textu jsem ji vložil ve snaze podat náčrt dobové společenské situace, z níž vycházejí další popisované události. Kapitola sedmá (*Na lži se budoucnost národa budovat nedá*) pak shrnuje hlavní závěry Kalvodova bádání o československých dějinách. Vyjma první tři kapitoly se obsah knihy vztahuje k zahraničnímu exilu, proto dále vysvětlím ještě některé důležité pojmy a souvislosti.

Termín emigrace znamená obecně přesídlení z jedné země do druhé, zatímco pojem exil vyjadřuje útěk či vystěhování se z politických důvodů (pronásledování, perzekuce, omezování). Ve stejném smyslu jako exulant užívám rovněž slova uprchlík nebo utečenec.[7] Tentýž význam má dobová zkratka DP (dle české lidové slovesnosti dýpík), tedy *displaced person,* což doslovně přeloženo znamená kouzelné *osoba na nesprávném místě.* Pojem krajan či starousedlík vztahuji na Čechy, Slováky a jejich potomky, kteří se usadili ve Spojených státech (či v jiné zemi) ještě před první a nejpozději před druhou světovou válkou z důvodů hospodářských, tj. emigrovali tam za lepším živobytím.

Pojem protikomunistický (třetí) odboj chápu jako činnost vojenskou, výzvědnou, politickou, publicistickou či propagandistickou zaměřenou na svržení komunistického režimu. Z toho vyplývá, že když byl někdo exulantem, neznamená to ještě, že byl zároveň také odbojářem. Stejně tak ve vlasti ten, kdo byl politickým vězněm, ještě nemusel být nutně aktivním odpůrcem, nýbrž pouze obětí režimu. (Význam rozmanitých odbojových činností je možno poměřovat podle toho, nakolik skutečně škodily režimu, proti němuž byly zaměřeny a též podle osobního nasazení jejich jednotlivých účastníků).

Exilová politika je označení, které používám pro činnost jednotlivců a skupin v exilu zaměřenou na sdružování se za účelem vymezení a prosazo-

7. Zmíněné pojmy se objevují v sociologii, ekonomii, politologii, historiografii či žurnalistice. O jejich používání píše podrobně Jozef Špetko v knize *Slovenská politická emigrácia v 20. storočí* (Praha 1996, s. 5–7).

vání politického programu. Většina „politických" aktivit se však odehrávala pouze v rovině sebevymezení a deklarování nějakých postojů. Významnější a také méně četná již byla komunikace s politickými reprezentanty států, které stály ve „studené" válce proti komunismu a svůj dopad mělo rovněž ovlivňování tamního veřejného mínění. Důležitá byla snaha oslovit lidi ve vlasti dodáváním letáků a později tiskovin, rozhlasovým vysíláním, případně zajišťováním finanční a materiální podpory domácímu odboji a disentu.

Situace exulantů a jejich „politika" byla přímo závislá na mezinárodní situaci a politice západních států. Po událostech ve střední a jihovýchodní Evropě v letech 1945–1948 státy Západu a jejich nejsilnější představitel Spojené státy americké pochopily, že Sovětský svaz se svým agresivním dobyvačným komunismem představuje vážné nebezpečí pro svobodný svět zbavený nacistické hrozby, a začaly provádět v tomto smyslu příslušná opatření. Svět se rozdělil na dva tábory – demokratický Západ, v jehož čele stály Spojené státy, a totalitní Východ, kterému vévodil Sovětský svaz. Americký prezident Truman ještě před založením (1949) vojenského paktu Severoatlantické obranné smlouvy vyhlásil (1947) mezinárodněpolitickou doktrínu o pomoci státům ohroženým komunismem a úspěšně ji uplatnil v případě Řecka, Turecka a Jižní Koreje. Její podstatou bylo zadržování komunismu v jeho dosavadních hranicích a podle toho se také nazývala: *containment*. To ovšem nebyl příznivý politický směr pro exulanty, neboť tato doktrína neřešila situaci států komunismem již uchvácených (zde byla pomoc poskytována pouze formou přijímání a podporování uprchlíků).

Tato situace přispěla k rozporům (projevujícím se převážně v postojích k poválečnému vývoji, prezidentu Benešovi a teorii čechoslovakismu) mezi politickými skupinami českých exulantů. Jedna část reprezentovaná po vzniku této organizace Radou svobodného Československa se připojila k politice formované Spojenými státy a druhá část (k níž patřil i Josef Kalvoda a jeho Křesťansko demokratické hnutí) naopak usilovala o zpochybnění strategie *containment* a přesvědčovala Západ, aby vyvinul úsilí osvobodit zotročené státy a národy. Určitou naději v tomto směru přinesl rok 1952, kdy ve volební kampani prohlásil budoucí americký prezident Eisenhower, že v mezinárodní politice hodlá zavést právě strategii osvobozování, kterou nazval *roll back*, a tím si zajistil tisíce hlasů mnoha asimilovaných příslušníků porobených národů. Po volbách se ovšem vrátil k „zadržování" komunismu a v něm pokračovali i jeho následovníci Kennedy, Johnson, Nixon, Ford a Carter, kteří tuto strategii (vyjma Johnsona) „zjemňovali" ještě prováděním tzv. politiky *détente*, neboli zmírňováním mezinárodního napětí, zejména formou mírových a odzbrojovacích smluv se Sovětským svazem. Hlavním představitelem

této neúčinné a neúspěšné politiky se stal prezident Carter, který však od ní nakonec sám ustoupil. Jediným americkým prezidentem, který zahájil strategii osvobozování porobených národů byl Reagan a svým protikomunistickým tažením zásadně přispěl také k pádu komunistického režimu v Československu.[8]

Můj dík za to, že kniha mohla vzniknout, patří na prvním místě paní M. A. Anastasii Kalvodové, která mi s důvěrou svěřila písemnou pozůstalost svého manžela, napsala mi několik obsáhlých dopisů o jeho práci a životě a v mé snaze napsat tento životopis mě velkoryse podpořila. Dále děkuji panu prof. dr. ing. Liboru Bromovi z Denveru, který mi nezištně a pohotově zprostředkoval důležité kontakty a poskytl nepostradatelné informace. Knihu bych nemohl vydat s klidným svědomím, kdyby mi k celé exilové problematice (a mezinárodně politickým souvislostem) nepodal zasvěcený výklad a průběžně nekorigoval obsah textu pan prof. dr. Radko Klein-Jánský, který se také laskavě uvolil napsat doslov, a také kdyby nad pravopisem nebděl pan doc. dr. Vladimír Petkevič, který s pečlivostí sobě vlastní provedl jazykovou korekturu. Za to, že jsem mohl nahlédnout do soukromého života Josefa Kalvody očima jeho příbuzných a přátel, a za to, s jakou ochotou se mi všichni jmenovaní snažili pomoci, děkuji: manželům Josefovi a Marii Šulcovým, Martě Urbanové, ing. Antonínu Bláhovi, ing. Petru Jeníčkovi, ing. Václavu Němcovi, Věře Rajchrtové, Věře Šrámkové a MUDr. Otakaru Zoufalému.

autor, srpen 2002

8. O této problematice pojednává sbírka původně anglicky psaných článků a studií Josefa Kalvody *Studená válka 1946–1989* (Kladno 2002). Dále např. publikace Romana Jocha a Johna F. N. Bradleyho (viz. Vybraná literatura).

DĚTSTVÍ A MLÁDÍ

I.

Josef Kalvoda se narodil 15. ledna 1923 v Malči u Chotěboře ve východních Čechách jako druhé dítě manželů Jana a Marie Kalvodových, dva roky po starší sestře Stanislavě. Rodina žila ze společné práce na vlastním hospodářství, které bylo podle vyjádření pamětníků jedním z nejlépe vedených ve vsi. Na polích o rozloze 30 měr (6 hektarů) pěstovali Kalvodovi obilniny, řepu, brambory, vlastnili část lesa, chovali domácí zvířectvo. Výnosy sloužily především rodinné obživě, dílem se směnily, dílem prodaly. Ušetřené peníze byly vynaloženy na údržbu domu, modernizaci hospodářství a při skromném životě zbylo také na dobročinné příspěvky.

Otec Jan Kalvoda byl chalupníkem, jak se tehdy říkalo malorolníkům. Denně pracoval od časného rána až do večera, ale stihl se také účastnit místního spolkového života ve vsi. Byl členem Dobrovolného hasičského sboru, Okrašlovacího spolku a Spořitelního a záložního spolku – kampeličky. V politice byl tradičním voličem katolické lidové strany. Byl to dobrosrdečný, silně konzervativní člověk selského stavu, jemuž práce na vlastní dědičné půdě byla vším. Považoval za samozřejmost, že syn bude jeho nástupcem. Matka Marie Kalvodová byla pracovitá a zbožná žena spíše uzavřené povahy, pomáhala manželovi v hospodářství a starala se o děti. Pocházela stejně jako otec z chalupnického rodu. Její bratr Václav Kodrle vedl kroniku, do které zaznamenával významné události z rodinného i místního života.

Kalvodovi byli věřící lidé římsko-katolického náboženského vyznání. Účastnili se každou neděli i s dětmi mše svaté ve 4 km vzdálené Heřmani a také každoroční mariánské pouti, pořádané v Malči. Josef byl od dětství vychováván v náboženské a selské rodové tradici k pracovitosti, pořádku a střídmosti. Jako budoucí hospodář musel velmi záhy pomáhat přísnému otci. Té přísnosti však prý bylo příliš, zvláště poté, co se u něho již v dětských letech začala probouzet touha po vědění.

Po ukončení obecné školy v Malči navštěvoval Josef gymnázium v Chotěboři. Jeho nejoblíbenějším předmětem ve škole byl dějepis. Navzdory domácímu pracovnímu vytížení ve škole úspěšně prospíval a ve znalostech z předmětů, které ho zajímaly, vynikal. Na mladého vnímavého žáka tehdy mimořádně zapůsobil jeho profesor náboženství František X. Boštík[1]. Tento umělecky založený kněz skvěle vedl své žáky. Probudil v Josefovi stejně jako v mnoha jiných (mezi jeho žáky patřili také dva budoucí církevní hodnostáři, jejichž jména se stala veřejně proslulá – kněz Josef Toufar a opat Vít Bohumil Tajovský[2]) vroucí náboženské cítění.

Nižší stupeň gymnázia ukončil Josef Kalvoda v roce 1937 v kvartě. Do závěrečného vysvědčení byla z otcova rozhodnutí vložena „klauzule na odchodnou". Přestože matka byla pro to, aby syn gymnázium dokončil, otec nechtěl o dalším studiu slyšet, neboť syna potřeboval doma. Nakonec však částečně ustoupil, a Josef tak mohl získat vzdělání druhého stupně, když v letech 1938–1940 úspěšně absolvoval Odbornou školu hospodářskou v Nasavrkách.

Josef přivykl tvrdé tělesné práci, ale uspokojení mu přinášela činnost duševní: studium dějin, zájem o politické záležitosti a hledání odpovědí na filozofické otázky. Všechny volné chvíle věnoval četbě a studiu. Knihy a noviny prý s sebou nosil dokonce i na pole. Jak vzpomíná jeho bratranec Josef Šulc: „Již ve čtrnácti letech měl Josef doma velké a tlusté knihy. Když jsem se jimi snažil listovat, řekl mi: ‚To by tě nezajímalo, je to všechno o filozofii a náboženské teorii.'"[3]

---

1. P. František Xaver Boštík (1883–1964) byl kněz a pedagog působící téměř padesát let v Chotěboři. Měl všestranné umělecké nadání, věnoval se malbě, fotografování a zejména poezii. Vydal několik básnických sbírek drobné přírodní lyriky a epických básní inspirovaných lidovými pověstmi (*Krvavé vavříny, U zpívajících vod, Osudy jednoho městečka*). Rád cestoval a navštívil mnoho zemí. Byl znám jako citlivý a vnímavý člověk, který miloval lidi, a lidé měli rádi jeho. Viz *Chotěbořské Echo. Měsíčník Městského úřadu v Chotěboři*. 1995, roč. V, zvláštní číslo z 27. 4.

2. O lidských a pedagogických kvalitách prof. Boštíka svědčí nejlépe skutečnost, že v devadesátých letech, více než třicet let po jeho smrti, mu bývalí žáci vzdali hold hojnou účastí při odhalení dvou pamětních desek. Tyto desky zaplatili dva z jeho vděčných žáků, z nichž se v dospělém věku stali exulanti. Adolf Wenzbauer, žijící v Kanadě, nechal zhotovit v roce 1995 pamětní desku u řeky Doubravy. Josef Kalvoda zajistil vyhotovení pamětní desky na faře v Chotěboři o čtyři roky později.

3. Můj [tj. autora této knihy] rozhovor s bratrancem Josefa Kalvody Josefem Šulcem.

II.

Obec Maleč leží 7 km od města Chotěboře v kraji Jihlavském (dříve Havlíčkobrodském) v malebné přírodní scenérii pod pásem Železných hor v blízkosti řeky Doubravy. V dávných dobách zdejší krajinu pokrývaly husté lesy, kterými procházely důležité zemské cesty spojující Čechy s Moravou. Na kolonizaci kraje se podílely kláštery. První zmínky o Malči pocházejí již z dvanáctého století v souvislosti se zbudováním gotické tvrze. Počátkem sedmnáctého století byla tvrz přestavěna na zámek, který v roce 1862 zakoupil přední český politik JUDr. František Ladislav Rieger, protože musel mít jako poslanec říšského sněmu ve Vídni vlastní panství. Nestal se však pouze formálním majitelem. V létě zde s rodinou bydlel nejen on, ale také jeho tchán, slovutný historik a politik František Palacký, který zde napsal část svých *Dějin národu českého*. Jako host rodiny začal do Malče jezdit hudební skladatel Antonín Dvořák i další významné osobnosti.[4]

Zámek stojí přes ulici proti rodné chalupě Josefa Kalvody. Říkalo se, že baron Rieger přátelsky vycházel s Josefovým dědečkem, kterého oslovoval křestním jménem, a Josefova otce prý bával na procházky po okolí. Můžeme poněkud nadsadit a říci, že další podivuhodný běh života Josefa Kalvody ovlivnili coby „sudičky u kolébky" dva velikáni českého národa – historik Palacký a politik Rieger. Oproti této symbolické konstrukci je zde přímý vliv dvou strýců, kteří vyprávěli mladému Josefovi své zážitky z války a o bojích česko-slovenských legií proti bolševikům v Rusku. Tehdy netušili, že jejich synovec se stane jedním z největších znalců legionářské anabáze a napíše knihu o zrodu československé samostatnosti.

V místním kraji bylo po staletí hlavním zdrojem obživy lidí zemědělství a zdejší život byl prodchnut náboženskou vírou. V Malči tvořili většinu obyvatel chalupníci a byli zde i drobní živnostníci a řemeslníci. Velkostatek patřil k zámeckému panství. Koncem devatenáctého a počátkem dvacátého století obec prošla značným společenským i hospodářským rozvojem, byla zřízena pošta a obecná škola, ustavily se různé spolky. V politice zde v době mezi světovými válkami sváděly souboje, podobně jako jinde na českém venkově, strana agrární-republikánská se stranou lidovou. Rozmanité politické stranictví, stejně jako bohatý spolkový život, bylo typickou součástí koloritu demokracie tzv. první československé republiky. Přes mnohé nedostatky meziválečného státu se s ním většina lidí ztotožňovala a těžce nesla kapitulaci svých politiků před územními nároky nacistického Německa v roce 1938 a pozdější nacistickou okupaci.

4. *700 let Malče*. MNV Maleč, 1977.

O místních prvorepublikových předvolebních půtkách se zmínil Josef Kalvoda v jednom ze svých článků: „Noviny jsem četl už od šesti let a otec mě někdy bral na politické schůze, kde jsem pozorně naslouchal řečníkům. Dobře se pamatuji pouze na volby v r. 1935, poslední před pádem první republiky. V mém okrese se o voliče ucházely všechny politické strany, ale nejsilnější stranou tam byla strana republikánská, jako tomu bylo i jinde. Hlásala heslo ‚Venkov jedna rodina' a jejím nejvýznamnějším soupeřem byla strana lidová, často nazývaná ‚klerikální'. Boje mezi těmito dvěma stranami byly vedeny civilizovanějším způsobem, než tomu bylo na Moravě, kde se v některých obcích lidovci a agrárníci vzájemně nenáviděli, protože jim šlo o stejné hlasy zemědělců. Naproti tomu volební boj mezi agrárníky a národními demokraty, kteří se přejmenovali na Národní sjednocení a sloučili s Ligou proti vázaným kandidátkám, Národní frontou a Národní obcí fašistickou, byl už mimo mez civilizovaného zápolení o hlasy voličů. Heslem Národního sjednocení bylo ‚Nic než národ' zvulgarizované jejich oponenty na ‚Nechejte nás nažrat'. Pamatuji se na schůzi Národního sjednocení v naší vesnici. Přišel tam uhlazený řečník z města. Jakmile začal mluvit, kortešové agrární strany, vedeni místním řídícím učitelem, začali mu nadávat, nazývali ho ‚rozbíječ jednoty vesnice', která ale stejně nikdy jednotná nebyla, a ztropili takový povyk, že řečníka nebylo slyšet. Nakonec ho ukřičeli. Řídící učitel řval jako býk, nejprve ochraptěl a pak už ani mluvit nemohl. Schůze tedy dlouho netrvala. Těch několik posluchačů, kteří přišli do sálu, se jeden po druhém vytratilo a pak ve volbách Národní sjednocení dostalo ve vsi asi čtyři hlasy."

Dále popsal událost, která mu zůstala v paměti – předvolební vystoupení legionářského hrdiny Radoly Gajdy: „Gajda byl nevalným řečníkem, ale jeho osobnost přitahovala hodně zvědavých posluchačů. Ostatně hospodářská krize zahnala od středu hodně lidí na křídla, z nichž jedním byla [Gajdova, pozn. aut.] strana fašistická. Těsně před volbami vykonal Gajda ‚bleskové' návštěvy celé řady schůzí na našem okrese. Poněvadž moji dva strýcové byli ruští legionáři a já se od mládí o legie zajímal, šel jsem se také ze zvědavosti na Gajdu podívat, když měl mluvit v sousední vesnici. Do přeplněného sálu jsem se nedostal a stál jsem pod oknem. Poněvadž agrárníci-republikáni měli ‚svého' okresního hejtmana, přišel na schůzi policejní komisař. Jakmile Gajda začal mluvit, strhla se v sále pranice. Facky létaly od hlavy k hlavě, mávalo se klacky a rány padaly hlava nehlava, načež policejní komisař schůzi ihned oficielně rozpustil. Bitka navzdory přítomnosti četníků neustala a bývalý generál Gajda, aby ušel ranám klacků, vyskočil ze sálu oknem, zatímco jeho stoupenci pod okny začali zpívat ‚Vítej Gajda od Zborova'."[5]

5. Josef Kalvoda, *Politické strany a stranictví.* In: *Rozpravy,* 2000, č. 3–4, s. 70–71.

III.

Ještě před začátkem války se Josef Kalvoda stal členem jedné z místních skupin Sdružení katolické mládeže (SKM). Cílem této celorepublikové organizace byla výchova mladých lidí v náboženském duchu. SKM vydávalo svůj časopis *Dorost* a organizovalo kulturní, sportovní a osvětové akce. Mezi ně patřila i ochotnická divadelní představení, na nichž se Josef podílel jako režisér i herec. Duchovním rádcem SKM byl od roku 1936 sociolog, kněz a člen jezuitského řádu František Krus. Dalším z významných vůdců Sdružení byl jezuita Adolf Kajpr.[6]

Sdružení přispívalo k obrodě katolické kultury v Československu společně s dalšími organizacemi, mezi něž patřily tělovýchovná jednota Orel, Liga svatováclavská, Česká liga akademická či skautské oddíly Legio angelica. Zásluha na povznesení katolicismu náležela rovněž knižním vydavatelstvím Dobré dílo ve Staré Říši, Krystal v Olomouci, Vyšehrad v Praze a kvalitním katolickým periodikům *Na hlubinu, Řád, Akord* a *Jitro*. Tato duchovní obroda by nebyla možná bez mimořádných osobností v řadách kněží, v jejichž čele stáli arcibiskupové František Kordač a Antonín Cyril Stojan, i laiků, jako byli například v literární oblasti vydavatel Josef Florian či spisovatelé a básníci Jaroslav Durych, Jan Čep, Bohuslav Reynek, Jan Zahradníček a další.[7]

---

6. František Krus byl významný český sociolog a teolog, který se mj. podílel na přípravě papežské encykliky *Quadragesimo anno*. Také Adolf Kajpr patřil mezi katolickou intelektuální elitu. Působil v kostele sv. Ignáce v Praze, byl známým novinářem a přispíval také do časopisu SKM *Dorost*.

7. Římsko-katolické náboženství bylo v českých zemích dominantní a na přelomu století se k němu hlásilo 90 % obyvatelstva. Po první světové válce však bylo vystaveno nejrůznějším útokům. Jejich nejhrubším projevem bylo vandalské ničení uměleckých a architektonických děl s náboženskou symbolikou. Toto nepřátelství bylo podněcováno a ospravedlňováno kritikou dřívějšího úzkého sepětí církve s habsburskou monarchií. V myšlení společnosti byl patrný silný vliv politicko-filozofických doktrín liberalismu a socialismu. Tyto směry vycházely z osvícenského racionalismu osmnáctého a devatenáctého století. Po první světové válce bylo české katolictví oslabeno také vlastním rozštěpením a vznikem „opoziční" Československé církve, neskrývanou odtažitostí prezidenta T. G. Masaryka, skeptickým nezájmem až záští mnoha umělců a příslušníků inteligence. Svou roli sehrála též politická agitace socialistů a komunistů mezi dělníky a působení velmi dobře organizované agrární strany s její rurální filozofií na venkově. Z otřesů dvacátých let se katolická církev zpočátku těžce vzpamatovávala, ale již rok 1929 s oslavami svatováclavského milénia byl předzvěstí pozoruhodné obrody. Vyvrcholením meziválečného katolického obrození byl I. celostátní katolický sjezd v Praze s třemi sty tisíci účastníky z celé republiky, uspořádaný v roce 1935.

Členové SKM si do dalšího života odnášeli niterné obohacení a nadšený idealismus v tom nejlepším slova smyslu. O svém vztahu k této organizaci Josef napsal svému příteli: „SKM bylo mým prvým krokem do života. Ještě ani ne čtrnáctiletý [v roce 1936 pozn. aut.] jsem navštěvoval schůzky tehdy nejagilnější skupiny na Chotěbořsku v Nové Vsi. Stal jsem se jejím členem. Coby sedmnáctiletý jsem poprvé mluvil k eskámákům. Na SKM mám ty nejlepší vzpomínky, chvíle strávené v novoveské skupině počítám k nejkrásnějším chvílím svého života. Když jsem později pracoval v Katolické akci v Heřmani, sloužilo nám SKM za vzor."[8]

Díky činnosti SKM a své účasti na exerciciích[9] v tehdejším náboženském středisku kraje, želivském klášteře, se Josef seznámil v roce 1940 s premonstrátským knězem dr. Pavlem Křivským. Tento mladý duchovní, který působil v Želivě jako archivář, ho nadchl svými mimořádnými vědomostmi. Křivský za války vedl skupinu *Kruh* mladých stoupenců křesťanské víry. Členové *Kruhu* se účastnili tajných (vzhledem k protinacistickému zaměření) pracovních vzdělávacích setkání a byli odhodláni po válce prosazovat ve společnosti křesťanské myšlenky. Jedním z nich se stal také Josef. Tehdy začal užívat termín „práce pro Myšlenku", což bylo vyjádření životní filozofie *Kruhu*. Výsledkem návštěv Želiva byl přátelský vztah mladého rolníka s o jedenáct let starším knězem. Křivský prohluboval filozofické a náboženské vzdělání Kalvody samouka, a stal se v tomto ohledu „nástupcem" profesora Boštíka. Kalvoda si s novým učitelem rozuměl, a když se nemohli častěji setkávat, vedli spolu hojnou korespondenci. Podle dlouholetého Kalvodova přítele ing.Václava Němce „Křivský tehdy utvářel Kalvodu takového, jaký později byl".[10]

Tento přátelský vztah dramaticky skončil po válce, když Křivský vystoupil z církve, oženil se, stal se členem komunistické strany a zaměstnancem ministerstva vnitra. Jeho „obrácení" stejně jako výroky, že křesťanství je největší podvod v dějinách lidstva a že lidová strana je strana ze všech nejpitomější, byly pro Kalvodu i další členy *Kruhu* šokem. Někteří z „žáků" Křivského byli jeho obratem hluboce otřeseni. Josef tehdy považoval svého učitele za zrádce, což uvedl i po svém zatčení v roce 1948 při jednom z výslechů

---

8. Dopis Josefa Kalvody Františku Dočekalovi z 25. 9. 1947.

9. Exercicie jsou duchovní cvičení, jejichž cílem je pomocí niterného soustředění a rozjímání sjednotit člověka s Bohem. Tyto techniky zavedl Ignác z Loyoly, zakladatel řádu Tovaryšstva Ježíšova (jezuitského řádu).

10. Můj rozhovor s ing. Václavem Němcem.

v soudní vazbě. Poslední dopis dostal od Křivského na podzim 1946. Ve své odpovědi mu doporučoval, aby se vypravil do Francie za ruským filozofem Losským[11] a pracoval na rozvíjení svých dřívějších myšlenek. Komunista Křivský mu již neodepsal.[12]

Během války pracoval Josef na rodinném hospodářství, kde dokázal již plně zastat stárnoucího otce. Volný čas věnoval studiu dějin, filozofie a katolické sociální nauky. Četl české spisovatele Jana Čepa a Otokara Březinu. Začal také dojíždět na kole do nedaleké vesnice na soukromé hodiny ruštiny. Když se v ní zdokonalil, přečetl si v originále romány Fjodora M. Dostojevského *Běsi, Zločin a trest* a také knihu Josifa V. Stalina *Otázky leninismu.* Z ní pochopil, že marxisticko-leninská materialistická filozofie je v přímém protikladu s křesťanstvím a přináší totalitní politický systém, který zotročuje jednotlivce a devastuje společnost. Již za války prohlásil v soukromém rozhovoru, že ruštinu se učí, neboť je dobré znát jazyk nepřátel.

V září 1938 Josef trpce nesl československou kapitulaci před požadavky sousedního hitlerovského Německa a za války se zapojil do protinacistického odboje, který na Chotěbořsku vedla ilegální organizace Obrana národa. Odsuzoval ale jednání místních partyzánů zvláště pro epizodu, která se stala koncem války a utkvěla mu nadlouho v paměti. Partyzáni vyzbrojili skupinu chlapců a poslali je v autobusu proti ustupující německé armádě. Němci na ně začali střílet a několik chlapců bylo zasaženo. Tehdy vyšel proti německým vojákům nadporučík Dobřenský v československé uniformě s bílým praporem, aby s nimi vyjednával. Němci přestali střílet, chlapci vyskákali z autobusu a ukryli se v lese. Josef považoval chování zmíněného nadporučíka, který byl potomkem chotěbořských šlechticů, za velké hrdinství, neboť sám riskoval, aby „zachránil život těmto uspěchaným klukům, kteří sice měli flinty, ale zacházet s nimi nedovedli".[13]

---

11. Prof. Losskij byl žákem a pokračovatelem ruského filozofa Vladimira Solovjova. V meziválečné době žil v Československu, kde přednášel na Masarykově univerzitě v Brně, a byl jedním z učitelů Křivského. Po druhé světové válce uprchl před sovětskou NKVD do Paříže s pomocí svého syna, který byl letcem u americké armády. Viz Josef Kalvoda. *Železná opona padá.* Strojopis, 1952.

12. Kalvoda se s Křivským po válce přestal stýkat, ač ještě v roce 1947 si naposledy vyměnili dopisy. Po Kalvodově propuštění ze soudní vazby se jednou náhodně setkali v Želivě. Znovu a tentokrát naposledy se setkali až po dlouhých dvaceti letech v roce 1968. To již měl Křivský, který se nestal prominentem, ale vězněm komunistického režimu, za sebou třináct let vězení, zatímco jeho bývalý žák byl úspěšným akademikem ve Spojených státech amerických. V roce 1968 si začali znovu psát, v normalizačních sedmdesátých letech si posílali vzkazy po známých a v posledním desetiletí vlády komunismu korespondenci obnovili. Kalvoda se po celý život s „fenoménem Křivský" potýkal. Ještě po smrti Křivského navštívil jeho manželku. Od šedesátých let se zabýval myšlenkou zpracovat motiv životního příběhu Pavla Křivského, který by „žádný spisovatel nevymyslel" do románové podoby, až bude „v důchodu na odpočinku" a bude „na to mít více času". [PhDr. František Pavel Křivský (12. 11. 1912, Bílek – 15. 12. 1989, Praha) byl po bohosloveckých studiích premonstrátským řádovým knězem, vykonával práci knihovníka a archiváře v želivském klášteře. Po odchodu ze Želiva působil v duchovní správě v Buštěhradě a poté v benediktinském klášteře v Břevnově. Publikoval články v katolickém tisku a po válce v junáckých časopisech *Plameny* a *Činovník.* V roce 1945 vystoupil z řádu a církve a stal se členem komunistické strany. Zároveň začal působit v organizaci pro výchovu mládeže Junák, kde byl v roce 1948 navržen na členství v Ústřední radě Junáka. V letech 1947–1951 působil v Ústředním archivu ministerstva vnitra v Praze. V roce 1952 byl zatčen a odsouzen na doživotí za velezradu a špionáž, později mu byl trest změněn na 25 let. Propuštěn byl podmíněně v roce 1965. V letech 1967–1980 pracoval v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. V té době se zabýval studiem významných osobností národního obrození (Josef Dobrovský, Bernard Bolzano, Augustin Smetana). Viz*: Pavel Křivský. Skauting*, 1992, 6–3; Karel Lešanský, *Se štítem a na štítě.* Praha 1989; *Filosofie za mřížemi*, Praha 1995.]

13. Dopis Josefa Kalvody Adolfu Wenzbauerovi z 26. 3. 1982.

náčrt dobové situace – příloha

ČESKOSLOVENSKO 1945–1948

Prolog – Protektorát a zahraniční odboj

Ve válečných letech 1939–1945 bylo Československo (od konce září 1938 již bez dřívějších pohraničních území přenechaných pod válečnými hrozbami Velkoněmecké říši a s následně změněným názvem na Česko-Slovensko) rozděleno na nezávislý Slovenský štát (resp. Slovenskou republiku), který byl vyhlášen slovenským sněmem po německém nátlaku 14. 3. 1939, a na Protektorát Čechy a Morava, který byl zřízen 16. 3. 1939 výnosem německého kancléře Adolfa Hitlera poté, co prezident dr. Emil Hácha podepsal v Berlíně po hrubém nátlaku prohlášení, v němž svěřoval další osud českých zemí do rukou Německa, a poté, co německá vojska zahájila okupaci českých zemí.

Protektorát byl součástí Velkoněmecké říše a měl silně omezenou autonomní správu. Vznikla zde (z dosavadních politických uskupení) v rámci možností a na základě vynuceného konsensu jediná monopolní politická strana, Národní souručenství. Kromě toho existovalo několik fašisticky a nacisticky orientovaných skupin (Vlajka, Národní árijská kulturní jednota aj.), které však byly včleněny do Národního souručenství nebo neměly statut politických stran. Členy Národního souručenství byli také ministři jmenovaní prezidentem Háchou do protektorátní vlády. Ta vykonávala společně s prezidentem omezenou zákonodárnou a výkonnou státní moc a fakticky podléhala Hitlerem jmenovanému říšskému protektorovi, který měl k dispozici ještě zvláštní německé instituce výkonné moci, mohl vetovat české zákony a propouštět ministry. Byla zavedena cenzura a sdělovací prostředky sloužily nacistické propagandě, české hospodářství a zvláště pak zbrojní průmysl byly využívány pro válečné účely.[1] Projevy odporu proti tomuto stavu byly krutě potlačeny německým bezpečnostně-policejním aparátem a členové vzniklých ilegálních českých odbojových organizací[2] pronásledováni, vězněni a popravováni. S cílem zastrašit obyvatelstvo bylo uvězněno a popraveno také mnoho nevinných osob. Stejně jako jinde v nacistické Velkoněmecké říši byli i zde pronásledováni Židé.

Mnoho Čechů, včetně vojáků z povolání, odešlo za hranice s cílem bojovat se zbraní v ruce proti nacistickému Německu. Centrum českého odboje se ustavilo nejdříve v Polsku, kde vznikala pod velením generála Lva Prchaly první československá zahraniční vojenská jednotka. Později se formovaly další na území Francie, Anglie a Sovětského svazu. Většina jejich příslušníků zasáhla účinně do bojů v řadách armád bojujících proti Velkoněmecké říši a jejím spojencům. Do zahraničního exilu odešli také někteří předváleční představitelé a funkcionáři politických stran. Z jejich názorových rozepří[3] vyšla vítězně

---

1. Callum MacDonald, Jan Kaplan, *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha, 1994. Pavel Maršálek, *Protektorát Čechy a Morava*. Praha 2002. Prezident Hácha se snažil v rámci dané situace dělat pro českou věc, co jen bylo možné (mj. udržoval styky s představiteli odboje doma i v zahraničí), a přestože byl nucen k některým projevům loajality vůči Německu, bylo jeho pozdější označení za nacistického kolaboranta vůči němu těžkou křivdou.

2. Nejvýznamnějšími odbojovými organizacemi byly Politické ústředí, které bylo vedeno bývalými politiky národní demokracie, sociální demokracie, agrární strany, lidové strany, národně socialistické strany a mělo se stát zastřešujícím orgánem celého odboje, a nejmasovější hnutí – vojenská organizace Obrana národa, jejímž úkolem byla zpravodajská činnost, provádění sabotáží, vysílání posil do zahraniční armády a příprava povstání. Dále zde existovala levicově orientovaná skupina Petiční výbor věrni zůstaneme a komunisté, kteří byli napojeni na Moskvu, ale také další skupiny (sokolský odboj, národní hnutí pracující mládeže, Modrý kruh-Avala ap.) Na jaře 1940 se do jisté míry a vyjma komunisty tyto organizace podařilo sjednotit pod názvem Ústřední vedení domácího odboje (ÚVOD). Do konce roku 1942 se nacistům podařilo podařilo podstatnou část tohoto odboje zlikvidovat, ale později se začaly utvářet další skupiny, z nichž vzešla v roce 1945 jako reprezentativní orgán Národní rada pro zemi českou a moravskoslezskou (označovaná jako Česká národní rada). Viz tamtéž.

3. V roce 1939 byl v Paříži vytvořen Československý národní výbor, jehož členy byli: vyslanec dr. Štefan Osuský, bývalý prezident a toho času soukromá osoba dr. Edvard Beneš, politikové Msgre Jan Šrámek a dr. Juraj Slávik, generálové Rudolf Viest a Sergej Ingr a průmyslník ing. Edvard Outrata. Tento výbor aspiroval na mezinárodní uznání za československou vládu v emigraci. Ustavily se ovšem také dva opoziční orgány – Slovenská národní rada vedená bývalým ministerským předsedou Milanem Hodžou, z níž vzešla poté, co se přidali čeští odpůrci prezidenta Beneše, Česko-slovenská národní rada. Francie (ta zejména vzhledem ke členství vyslance Osuského) a Velká Británie přiznaly omezené uznání Československému národnímu výboru. Podstatný vliv na další vývoj měl vojenský pád Francie a přesun dalšího dění do Londýna. Někteří členové Česko-slovenské národní rady byli totiž (na základě křivých obvinění ze strany československých zpravodajců pracujících pro Beneše) po svém příjezdu do Velké Británie internováni. Viz Jan Kuklík, *Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945*. Praha 1998, s. 94.

skupina soustředěná kolem bývalého prezidenta dr. Edvarda Beneše a utvořila pod jeho vedením centrum československého politického odboje v Londýně a tzv. prozatímní státní zřízení v emigraci.[4] Benešovi k vítězství v souboji o vůdcovství odboje pomohlo jednak to, že disponoval značnými finančními prostředky (část z nich byla uložena na bývalých čs. vyslanectvích) a mohl vyplácet „armádu" spolupracovníků a úředníků, a zároveň také skutečnost, že se na jeho stranu postavila skupina zpravodajských důstojníků vedená plk. Františkem Moravcem, která mu pomáhala „likvidovat" politické soupeře.[5]

Mezi „válečné" přívržence dr. Beneše patřili bývalí čs. vyslanci: dr. Ján Papánek, Jan Masaryk; představitelé politických stran v exilu: národní socialisté dr. Hubert Ripka a dr. Jaroslav Stránský; lidovci Msgre Jan Šrámek a Msgre František Hála; agrárník dr. Ladislav Feierabend, sociální demokraté František Němec a ing. Jaromír Nečas; dále nestraníci: průmyslník ing. Eduard Outrata; představitelé armády gen. Sergej Ingr a gen. Rudolf Viest a velitel zpravodajské služby plk. František Moravec (k nim je ještě třeba přidat větší počet dalších politiků, diplomatů a loajálních úředníků). Benešovo prozatímní státní zřízení bylo po částečném uznání Československého národního výboru Francií a Velkou Británií uznáno „de iure" Sovětským svazem a Velkou Británií (ta ovšem stále neuznávala teorii kontinuity s původním československým státem) až v červenci 1941 a Spojenými státy v říjnu 1942. Po celou dobu války sídlila v Moskvě samostatná skupina komunistů, která tam utvořila druhé centrum exilu. S Benešem a dalšími představiteli londýnského prozatímního státního zřízení komunisté pravidelně komunikovali, odmítli sice vstoupit do prozatímní vlády, ale v roce 1943 po uzavření československo-sovětské smlouvy se stali partnery Benešovy londýnské skupiny. [6]

---

4. Na základě britského částečného uznání Československého národního výboru (které však tomuto orgánu nepřiznávalo právní návaznost-kontinuitu na bývalé Československo ani pravomoc nad československými občany v zahraničí, kteří výbor neuznávají) bylo vytvořeno tzv. československé prozatímní státní zřízení v emigraci, které se skládalo nejprve z prezidenta, jímž se prohlásil Edvard Beneš, a prozatímní vlády, v níž se přeměnil Československý národní výbor. Následně byla vytvořena ještě Státní rada jako poradní a pomocný kontrolní sbor prezidenta a odvozeny další úřady.

5. Moravec a jeho zpravodajští spolupracovníci například křivě udávali Benešovi odpůrce britským úřadům jako nacistické příznivce a špiony. Mnozí obvinění se tak octli v internačních táborech. O „likvidaci" opozice se zmiňuje i sám plk. František Moravec ve své biografii (česky *Špion jemuž nevěřili*, Praha 1990).

6. Vývoj vztahů Beneše s českými i sovětskými komunisty popsal Josef Kalvoda v knize *Role Československa v sovětské strategii* (Kladno 1999, s. 112–215).

Mezi představitele protibenešovské opozice patřili bývalý čs. vyslanec ve Francii dr. Štefan Osuský, politik agrární strany a bývalý předseda vlády dr. Milan Hodža, vojenský velitel gen. Lev Prchala, bývalý poslanec ing. František Schwarz, katolický kněz a historik prof. František Dvorník, slovenský politik Peter Prídavok, bankéř ing. Josef Malík a další. Česká a slovenská opozice proti Benešovi nesouhlasila s jeho autoritářským vedením odboje a s jeho orientací na komunistický Sovětský svaz, ale nebyla úspěšná. Byla Benešem a jemu oddaným velitelem zpravodajské služby (od r. 1940 přednostou 2. odboru MNO v Londýně) plk. Františkem Moravcem systematicky decimována a nakonec vytlačena na periferii československé londýnské exilové politiky. Jedná se zejména o případy dr. Milana Hodži, dr. Štefana Osuského, gen. Lva Prchaly, dr. Karla Lochera, ing. Františka Schwarze ale také dalších. [7]

Přestože součástí prozatímního státního zřízení byla vláda, všechny podstatné pravomoci na sebe soustředil Beneš, který se na základě vykonstruované právnické „teorie kontinuity"[8] sám prohlásil znovu za prezidenta (ač z této funkce v Československu dobrovolně odstoupil) a byl jím svými přívrženci uznán. Podle zákonných norem, dekretů, které začal v Londýně jako prezident oplývající zákonodárnou pravomocí vydávat, měl právo jmenovat a odvolávat členy vlády i Státní rady – orgánu, který byl jakousi formální náhražkou parlamentu, ovšem bez patřičných pravomocí. Prozatímní státní zřízení lze bez nadsázky označit za autoritativní systém dr. Beneše a přihlédneme-li ke způsobu, jakým se zde rozhodovalo o státních záležitostech a jakým byli odstaveni „opoziční", nelze odmítnout ani jimi užívaný pojem – dikta-

---

7. Opoziční obnovili v Londýně Česko-slovenskou národní radu, dále vytvořili Svaz poškozených a pronásledovaných nynější československou vládou a Českou národní jednotu. Octli se však na politické periferii, bez možnosti podstatně ovlivňovat další dění. V podobném postavení byl také představitel sociálních demokratů z řad československých Němců Wenzel Jaksch, který sice projevil zájem s Benešem a spol. spolupracovat, ale byl odmítnut.

8. V roce 1939 se Beneš, který abdikoval 5. 10. 1938 na funkci prezidenta před svým odletem do Spojených států, opětovně sám prohlásil prezidentem Československa, když na základě pseudoprávní teorie kontinuity, jejímiž autory byli zejména právníci dr. Jaroslav Stránský a dr. Eduard Táborský, označil svou abdikaci za neplatnou („pro nás právně není mého odchodu z vlasti a úřadu", viz Kuklík, s. 92) stejně jako další akty včetně předání pohraničního území Německu. Spojené státy ani Velká Británie však tuto kontinuitu neuznávaly. Její součástí bylo dokonce také tvrzení, že po zřízení německého protektorátu „československý lid přenesl na prezidenta Beneše ústavodárnou pravomoc", na jehož základě pak Beneš začal vydávat dekrety, jimiž si mj. sám určil své pravomoci.

tura. Beneš prosazoval ve své zahraniční politice během války jako prioritu úzké spojenectví s komunistickým Sovětským svazem. Tuto linii uskutečňoval propagací sovětské válečné politiky[9], uzavřením spojenecké smlouvy v Moskvě v prosinci 1943 mezi Československem a Sovětským svazem na dvacet let, intenzivní spoluprací s československými a sovětskými komunisty (včetně předávání zpravodajských informací) a definitivně ji stvrdil v březnu 1945 schválením poválečného politického programu a přijetím komunistů do vlády, což mělo dalekosáhlé následky popsané v dalších částech této kapitoly.

Konec války a obnovení státu

Počátkem května 1945 americká armáda osvobodila západní Čechy a stála před rozhodnutím pokračovat dále na Prahu. Na základě politických jednání Spojenců na nejvyšší úrovni, jimž se podřídili američtí vojenští velitelé gen. Dwight Eisenhower, gen. Omar Bradley a velitel armády v západních Čechách gen. George Patton, se postup amerických vojáků zastavil na tzv. demarkační čáře. Zbytek dřívějšího československého území měla osvobodit sovětská Rudá armáda. Přestože již 6. května mohli Američané proniknout dále do středních Čech a osvobodit Prahu poté, co Pražané zahájili ozbrojené povstání, nestalo se tak. Přes vyjádření Pattona, že poruší rozkaz, pokud ho Praha požádá o pomoc, politické vedení Pražského povstání (Česká národní rada – ČNR), kde měli rozhodující slovo komunisté, ve shodě s exilovými politiky, kteří se v té době zdržovali na sovětskou armádou obsazeném slovenském území, si tuto pomoc nevyžádalo. V důsledku tohoto rozhodnutí zahynulo v Praze v posledních dnech války zbytečně několik set lidí. Povstalcům, kteří se dostali do svízelné situace, přišla v kritické době na pomoc Ruská osvobozenecká armáda (ROA) gen. Andreje A. Vlasova. ROA byla vytvořena ze sovětských zajatců v Německu s cílem bojovat jako součást německé armády za osvobození Ruska od komunismu. Přes odpor komunistů v ČNR byla požádána o pomoc, zejména na nátlak povstaleckého vojenského vedení. Přestože „Vlasovci" zachránili Prahu před těžkými ztrátami, nebyla jim poskytnuta záruka odchodu do amerického zajetí a jejich další osud byl tragický. Z Prahy odjeli 8. května na demarkační linii, kde je však Američané

9. Například při své návštěvě Spojených států v roce 1943 Beneš patrně výrazně ovlivnil prezidenta F. D. Roosevelta, když ho podle svých vlastních slov přesvědčoval o tom, že sovětskému vůdci Stalinovi je možné důvěřovat a že ten povede po válce svou zemi k demokracii. O vztahu mezi Stalinem a Rooseveltem viz Robert Nisbet, *Stalin a Roosevelt.* In: *Střední Evropa*, 1997, č. 66–68.

odmítli vzít do zajetí. Většina z nich byla hromadně popravena příslušníky Rudé armády o několik dní později. Ti, kteří přežili, skončili v sovětských koncentračních táborech. Generál Vlasov byl zajat a v Moskvě oběšen. Jen některým příslušníkům ROA se podařilo tajně překročit demarkační linii a zachránit si život.[1]

Dne 8. května 1945 podepsal v Praze velitel německých vojsk v Protektorátu Čechy a Morava gen. Rudolf Toussaint kapitulaci s podmínkou, že němečtí vojáci odejdou na západ do amerického zajetí. To byl konec nacisty zřízeného Protektorátu Čechy a Morava, český národ byl opět svobodný. Žel jen na krátký čas. Den nato se v Praze objevily první oddíly Rudé armády. Dnes již není tajemstvím, že příchod Rudé armády nebyl osvobozením Prahy ani proklamovanou bratrskou pomocí, ale součástí strategie komunistů k poválečnému ovládnutí Československa. Přestože lidé v Čechách a na Moravě dílem spontánně a dílem pod vlivem propagandy vítali sovětské vojáky stejně nadšeně jako americké v západních Čechách, byli rozčarováni chováním sovětských „osvoboditelů". Namísto pozdravu oslovovali rudoarmějci místní obyvatele: „davaj časy" (dej mi hodinky), kradli a znásilňovali ženy.[2]

V této situaci přijel z Košic do Prahy (a byl bouřlivě vítán) jako exilový prezident dr. Edvard Beneš s novou vládou v níž zaujímali rozhodující posty komunisté. Dochované fotografie výstižně zachycují symboliku doby – Beneše řečnícího pod dvěma obrovskými portréty: svým a sovětského diktátora Josifa V. Stalina. Beneš se již v roce 1943 v Moskvě zavázal komunistům spojenectvím a na jaře 1945 své sliby dodržel. Na svá slova z londýnského rozhlasu, že národ po válce sám rozhodne o své budoucnosti, si již nevzpomněl a zásadním způsobem se přičinil o to, že v osvobozeném Československu byla nahrazena dřívější liberální demokracie tzv. lidovou demokracií a vládou Národní fronty, tedy pseudodemokratickou diktaturou. Národní fronta byla seskupením šesti (později osmi) politických stran s dominantními komunisty, které se ztotožňovaly se socialistickou a sovětofilskou orientací. Prezidentem byl Beneš, který jmenoval vládu na základě dohody s komunisty bez přizvání účastníků domácího odboje a předválečné politiky; poslanci par-

1. Callum MacDonald, Jan Kaplan; Stanislav Ausky, *Armáda generála Vlasova v Čechách a na Moravě.* Praha, 1996; Josef Kalvoda, *Role Československa v sovětské strategii.* Kladno, 2000; Wenzel Jaksch, *Cesta Evropy do Postupimi.* Praha, 2000.

2. Svědectví o chování vojáků Rudé armády se v Československu tradovala pouze ústně, publikována byla až v exilu a v devadesátých letech. Téma je široce zmiňováno například v knize Zbyňka Ludvíka *Černá kniha minulosti – Zločiny proti lidskosti na území ČSR po roce 1945 a po únoru 1948 – kruté vzpomínky* (Frankfurt n.M., 2000).

lamentu – Prozatímního Národního shromáždění – byli delegováni vládními (povolenými) stranami.

Vláda byla sestavena v Moskvě a její rovněž v Moskvě připravený a v Košicích vyhlášený vládní program se stal základním politickým dokumentem nového státu. Nejvýznamnější ministerstva (vnitro, informace, zemědělství) ve vládě získali se souhlasem Beneše a představitelů ostatních povolených stran komunisté napojení na zločinné mezinárodní komunistické hnutí, ovládané a řízené z Moskvy. Obsah vládního programu byl takového rázu, že jeho schválení a naplňování znamenalo nejen konec nadějím na obnovení republiky z let 1918–1938, ale také konec demokracie a svobody v právě osvobozeném Československu.

Strany povolené *Košickým vládním programem* měly před válkou podporu jen necelé poloviny voličů. Jejich společný zisk v posledních předválečných volbách z roku 1935 byl 39,6 procent hlasů. Z toho sociální demokraté 12,6 %, komunisté 10,3 %, národní socialisté 9,2 %, lidovci 7,5 %. Slovenské strany NF (Demokratická strana stejně jako později založené Strana slobody a Strana práce) v době posledních demokratických voleb vůbec neexistovaly. Uskutečňování *Košického vládního programu* bylo podporováno masivní nacionalistickou propagandou, účelovými a nepravdivými konstrukcemi o odboji a kolaboraci a přítomností sovětské Rudé armády. Fakticky zajištěno bylo obratným převzetím moci Českou národní radou v průběhu Pražského povstání a ve městech a obcích vznikajícími revolučními národními výbory, v nichž měli převahu velmi dobře organizovaní komunisté.

Třetí republika

Bez znalosti toho, co a proč se odehrálo v Československu po druhé světové válce, nelze porozumět problematice českého a slovenského exilu ani životnímu příběhu Josefa Kalvody. Třetí republika ukončila nešťastné desetiletí 1938–1948, které bylo formováno omyly první republiky, ale také událostmi přesahujícími hranice státu.

Dnešní „osvobozené historické poznání" dává za pravdu všem, kteří období třetí republiky považovali za „demokratickou kamufláž, pod jejímž nátěrem se odehrával nezadržitelný vstup do komunistické propasti". Ti, kdo dodnes považují třetí republiku za „krátké období svobody vklíněné mezi dvě diktatury",[3] nebo dokonce za „období právního demokratického státu s nezávislým soudním zřízením",[4] jsou zřejmě ovlivněni vžitými propagandistický-

3. Milan Drápala. *Na ztracené vartě Západu. Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945–1948.* Praha, 2000.

mi legendami. Je úkolem současných badatelů, aby využili výsad akademické svobody a zprostředkovali veřejnosti (nejen) poválečná léta bez demagogie a zažitých stereotypů.

Při posuzování poválečného vývoje se vybaví několik základních otázek:

Jak je možné, že lidé neprotestovali proti nové – národněfrontovní diktatuře poté, co se konečně zbavili předcházející – nacistické? – Vžitá odpověď: Lidé to tak chtěli, protože již nevěřili v kapitalismus, liberální demokracii a západní spojence, věřili prezidentu Benešovi a komunistům.

Bylo vůbec možné, aby se věci vyvíjely jinak? – Vžitá odpověď: Nebylo, šlo o rozdělení mocenských sfér vlivu mezi vítězné válečné mocnosti Sovětský svaz, Spojené státy a Velkou Británii.

Proč kulturní národ, za jaký jsou Češi oprávněně považováni, páchal a toleroval teror vůči německé menšině i části vlastního národa? – Vžitá odpověď: Němci a jejich kolaboranti si to zasloužili za válečné zločiny. Mírnější verze odpovědi pak zní: Po válce byla mezi lidmi protiněmecká nálada, vždyť Češi vytrpěli mnoho křivd a neštěstí. Nedalo se s tím nic dělat, protestující by se sám stal obětí.

Tyto odpovědi však je možné zpochybnit či zcela vyvrátit. Základní fakta jsou srozumitelná: po dohodě mezi Londýnem a Moskvou (Benešem a Gottwaldem) převzal moc v obnovovaném státě blok vybraných politických stran. Docházelo k revolučnímu násilí vojáků Rudé armády na civilistech, Čechů na Němcích a na skutečných i křivě nařčených spolupracovnících nacistů. Politické strany pravice a středu byly zakázány, opozice neexistovala stejně jako svoboda projevu a další základní občanská práva. Retribuční dekrety a legislativa podporující „zúčtování s Němci a Maďary" byly vzdáleny civilizovanému pojetí práva a na jejich základě byly odsouzeny tisíce nevinných lidí. Bylo provedeno rozsáhlé znárodnění soukromého majetku. Představitelé politiky i kultury vzývali jako svůj vzor Sovětský svaz, v němž vládl již třicet let zločinný komunistický režim.

Národní fronta legitimizovala své převzetí moci následujícími důvody:

1) svými zásluhami a mezinárodním uznáním v exilu,

2) partnerstvím s vítěznou mocností – Sovětským svazem,

4. Jaroslav Kohout, *Jiný pohled na výročí Února. Demokratičtí politici zachraňovali čest národa. Lidové noviny,* 1998, 4. 4. Autor tohoto článku se podepsal jako učitel filozofie, překladatel a politický vězeň z padesátých let. V článku plném omylů a nepřesností například cituje nesmyslný blábol senátora Jiřího Rückla: „ V době od r. 1945 až do února 1948 panoval v této zemi pořádek, poválečná kázeň. Mravy byly rozmetány až po únoru."

3) nutností společenského zadostiučinění vůči nacistům a jejich spolupracovníkům (při propagandistickém využití pojmů *fašismus, kolaborace, reakce* proti svým politickým soupeřům),

4) zabezpečením státu před opakovaným ohrožením z Německa, tj. prosazováním vysídlení československých Němců (za sugestivní a nenávistné protiněmecké propagandy) a přimknutím se k „pokrokovému" Sovětskému svazu (při demagogické proslovanské propagandě),

5) nutností budovat spravedlivější společenský řád – socialismus (při nerelevantním svalování viny za předešlé pohromy na liberálně demokratický politický systém a kapitalistickou tržní ekonomiku).

Všechny tyto „důvody" jsou samozřejmě diskutabilní. Podstatné ovšem je, že své mocenské pozice nezískali představitelé Národní fronty díky teoretickým argumentům, ať již byly oprávněné či propagandistické, ale cestou revolučního převzetí moci (s pomocí cizí – sovětské armády) za současného vytváření tísnivé atmosféry navozené zastrašováním a využíváním brutálního násilí.

Košický vládní program namísto ústavy

Základním státoprávním dokumentem, který fakticky nahradil ústavu platnou v roce 1938, se stal revoluční *Košický vládní program*, sestavený komunisty a schválený ve dnech 22. 3.–29. 3. 1945 v Moskvě politickými představiteli londýnského exilu (byli to Beneš, čtyři sociální demokraté, čtyři národní socialisté a dva lidovci) a přijatý 5. dubna v Košicích vládou jmenovanou exilovým prezidentem Benešem den předtím v Košicích.[5]

5. Podstatu *Košického vládního programu* výstižně popsal politik agrární strany a člen londýnské exilové vlády dr. Ladislav Feierabend, kterého program první domácí vlády schválený v Moskvě ohromil ještě více než složení vlády: „Nechtěl jsem věřit svým očím, když jsem ho četl, neboť odporoval zásadám, které president a vláda v Londýně hájili. Kde zůstala svobodná vůle československého lidu, který jedině měl právo rozhodovat o příštím politickém a hospodářském uspořádání svých věcí? Kdo dal samozvancům shromážděvším se v Moskvě právo, aby zakázali politické strany – agrární, živnostenskou, Národní sjednocení a strany, které v roce 1939 splynuly s ludovou stranou –, k nimž se při posledních volbách v roce 1935 hlásila polovina národa? Program, který tvrdil, že potírá fašismus, byl sám jeho znamenitým dokladem. Zástupci stran, kteří program schválili, se povýšili na národní zastupitelstvo, a to si osobilo právo svolávat soudy a navrhovat tresty pro své bývalé stranické konkurenty, aby se mohli zmocnit jejich hlasů" (Ladislav K. Feierabend, *Soumrak československé demokracie*. Washington, 1967, s. 154–155). Podrobnosti a souvislosti, jež se vážou k přijetí *Košického vládního programu*, viz Josef Kalvoda, *Role Československa v sovětské strategii*.

Košický vládní program oznamoval vládu „široké Národní fronty Čechů a Slováků", kterou údajně tvořili „představitelé všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně osvobozenecký zápas za svržení německé a maďarské tyranie", což nebyla pravda. Boje za osvobození se účastnili také mnozí z těch, kdo nebyli přizváni k podílu na politické moci, například agrárníci a národní demokraté. Vláda měla přispět k plné porážce Německa a učinit „první kroky pro vybudování nového, šťastnějšího života našich národů v osvobozené vlasti", svolat „Prozatímní Národní shromáždění", které „potvrdí prezidenta v jeho funkci", a ten „jmenuje novou vládu s ohledem na přiměřené zastoupení všech složek našeho národního odboje doma i za hranicemi". Zákaz pravicových politických stran zdůvodněný odhodláním „vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků" však nenechával nikoho na pochybách, že ono přiměřené zastoupení bude obdobné jako ve vládě stávající. Pojmy fašismus a fašisté byly v souzvuku se sovětskou propagandou používány namísto správných pojmů nacismus a nacisté a byli jimi označováni a odstavováni političtí oponenti a protivníci.[6]

Program rozrušil dřívější strukturu nižších orgánů státní správy a samosprávy: „Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu tvoří se v obcích, okresech a zemích, jakožto nové orgány státní a veřejné správy, lidem volené národní výbory", které měly působnost „spravovat všechny veřejné záležitosti a dbát vedle orgánů ústředních o veřejnou bezpečnost" a jejichž prostřednictvím vláda uskutečňovala svou politiku. Nejvíce postů v národních výborech obsadili komunisté s dostatečným předstihem připravení na vzniklou revoluční situaci.

6. Ač všechny směřují k politické diktatuře ve státě, vycházejí totalitní ideologie dvacátého století, tedy komunismus, nacismus a fašismus, z odlišných myšlenek a mají také odlišnou historii vzniku a existence. Zlo napáchané sovětským komunismem a německým nacismem je nesrovnatelné s působením italského fašistického režimu. Podle teorie jednoho z našich největších znalců sovětských válečných dějin Stanislava Auského zaměnili nacismus s fašismem sovětští propagandisté s cílem deklarovat „boj proti fašismu" jako heslo k ovládání mas. Toto heslo nemohlo být zpochybněno na rozdíl od „boje proti nacismu" vlastním dřívějším spojenectvím s nacistickým Německem ani vžitým ruským nacionalismem. Nebylo také spojeno se socialismem jako německý nacionální socialismus, k jehož zavedení ve vlastním podání sovětská propaganda směřovala, a zároveň dobře sloužilo k označení jakéhokoli zvoleného nepřítele, zejména z řad politické pravice a majetných vrstev obyvatelstva. Povážlivé je, že pojmy fašismus a nacismus zaměňují ještě dnes někteří čeští publicisté a historikové, což je jak důkazem schopností sovětských propagandistů, tak i vysvědčením o strnulém myšlení současníků. Viz můj rozhovor se Stanislavem A. Auskym.

Obnovené Československo bylo svou „neochvějnou vůdčí linií zahraniční politiky" doslova připoutáno „pro veškerou budoucnost" ke komunistickému Sovětskému svazu, s nímž měla vláda uplatňovat součinnost „ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně". Organizace, výzbroj a výcvik armády měly být stejné jako u Rudé armády a nová československá branná moc měla být tvořena „zejména kolem 1. čs. sboru v SSSR". Program uznával Slováky jako „nacionálně svébytný národ" s cílem, aby československý poměr byl uskutečňován na zásadě „rovný s rovným". Tento příslib však „chápaly obě národní reprezentace odlišně": Slováci doslova a Češi jako taktický ústupek.[7] Zvláště pokrytecká byla formulace týkající se otázky prvorepublikového československého území Podkarpatské Rusi, která měla být „vyřešena podle demokraticky projevené vůle karpatoukrajinského lidu", neboť vládě bylo známo, že tuto vůli již patřičně usměrnily orgány sovětské teroristické organizace NKVD.

Program konstatoval vinu československých Němců, kteří se „propůjčili k vyhlazovacímu tažení proti českému a slovenskému národu", a to tak, že u československých občanů německé a maďarské národnosti bude zrušeno státní občanství, vyjma antinacisty a antifašisty, bojovníky proti Henleinovi a maďarským iredentistickým stranám, pronásledované a vězněné za boj proti německému a maďarskému válečnému režimu a proti aktivním bojovníkům za obnovení Československa. Zároveň Němci a Maďaři, kteří budou souzeni a odsouzeni pro zločin proti republice „budou vypovězeni z republiky navždy, pokud je nestihne trest hrdelní". Ač tyto pasáže ve vládním programu nedosahovaly intenzity výroků mnoha politiků a prezidentských dekretů, lze říci že předznamenaly pozdější příkoří způsobená československým Němcům.

Program dále oznamoval, že budou „souzeni a potrestáni zrádci, kolaboranti a fašističtí živlové z řad českého a slovenského národa". Jako velezrádci byli označeni protektorátní prezident Hácha, členové Beranovy vlády z 15. 3. a 16. 3. 1939, členové protektorátních vlád, slovenský prezident Tiso, členové slovenských vlád, „zaprodaní" novináři, představitelé protektorátní správy i dalších organizací. Všem provinilcům měl být konfiskován majetek a zemědělská půda.[8]

7. „Od nezávislé slovenské samosprávy se nakonec přešlo k privilegovanému postavení Čechů ve státě" (Emanuel Mandler, *Jeden díl permanentní revoluce v Čechách a na Moravě I. a II.* In: *Střední Evropa*, 1996, č. 58 a 59, s. 73 a s. 94).

8. Košický vládní program měl celkem šestnáct částí, citováno bylo z částí I, II–IX. Program podepsali: Zdeněk Fierlinger, Josef David, Klement Gottwald, Viliam Široký, Dr. Jan Šrámek, Ján Ursíny, Jan Masaryk, Ludvík Svoboda, Dr. Hubert Ripka, Václav Nosek, Dr. Vavro Šrobár, Dr. Zdeněk Nejedlý, Dr. Jaroslav Stránský, Václav

Národní fronta – samozvaná diktatura

Vládní program okleštil základní politická a občanská práva v novém státě jak samotným způsobem svého vzniku, tak svým obsahem. Tento dokument zásadního významu nebyl předložen k veřejné diskusi, občané a představitelé společenských organizací a politických skupin v Československu jej neschválili a neměli možnost se k jeho znění svobodně vyjádřit. Byl jim v revoluční atmosféře vnucen exilovými politiky (z Londýna a Moskvy). Ti za pomoci svých domácích přívržen ců a v přítomnosti Rudé armády dosáhli společného cíle: uzurpovat pro sebe veškerou politickou moc. Podílu na moci byla tímto způsobem hypoteticky zbavena více než polovina československých občanů, kteří při posledních svobodných volbách v roce 1938 nevolili politické strany tvořící Národní frontu. Obvinění ostatních politických stran z toho, že se „provinily na zájmech národa a republiky"[9] byla cíleně vykonstruována a dodnes není možno je prokázat prostě proto, že jsou nepravdivá.

První fáze lidově-demokratické revoluce byla skryta pod zčásti spontánním a zčásti uměle vyvolaným (z Moskvy, Londýna a Košic) povstáním proti nacistickým okupantům, které v českých zemích začalo počátkem května. Proti názorům na morální význam „osvobozovacích akcí" je třeba uvést, že totální německá kapitulace se dala očekávat každým dnem (došlo k ní 8. května) a nacistům šlo v závěru války většinou o to, dostat se do amerického zajetí. Z tohoto pohledu byla většina bojů včetně pražských zbytečná a posloužila za cenu mnoha zmařených lidských životů kromě ukojení bojechtivosti a nevraživosti některých jejich aktérů zejména politickým účelům. Česká národní rada, tvořená komunisty a přívrženci exilové vlády, převzala politické řízení Pražského povstání a posléze i vládní moc z rukou úřadujícího protektorátního ministerského předsedy Richarda Bienerta. Na osvobozeném území začaly vznikat zdola národní výbory, „sesazující dosavadní obecní zastupitelstva a okresní politické správy, ujímajíce se moci, jejíž hranice nebyly nikým přesně stanoveny", které nebyly „s výjimkou komunistické strany" nikým kontrolovány a kterým „byla dána do rukou kompetence jež se rovnala panství nad dušemi i majetkem".[10] Česká národní rada i národní výbory pracovaly pro Národní frontu, přičemž rozhodující postavení v těchto orgánech měli komunisté.

Kopecký, Bohumil Laušman, Július Ďuriš, Dr. Ivan Pietor, Antonín Hasal, František Hála, Dr. Josef Šoltész, Dr. Adolf Procházka, Václav Majer, Dr. Vlado Clementis, Dr. Mikuláš Ferjenčík, Ján Lichner. Viz *Košický vládní program*. Praha, 1984.

9. *Košický vládní program*, čl. IX.

10. Miloslav Brouček, *Československá tragedie*. New York, 1956.

Byl nastolen nový politický režim, nazývaný lidová (či řízená, socializující) demokracie, což byla v podstatě diktatura bloku politických stran seskupených pod názvem Národní fronta. Rozhodující politickou a ekonomickou moc měla vláda složená z ministrů delegovaných stranami Národní fronty, která se sice „formálně zodpovídala parlamentu, ale fakticky Národní frontě – tedy sama sobě". Parlament, jehož poslanci byli kooptováni Národní frontou, byl ustaven v říjnu 1945 a nazván Prozatímní (po volbách 1946 Ústavodárné) Národní shromáždění a stal se spíše řečnickou tribunou než zákonodárnou institucí. Prezident Beneš byl nestranickým „nejvyšším politickým úředníkem", který plně respektoval stanoviska Národní fronty a vydával více než půl roku po obnovení státu formou prezidentských dekretů významné zákony včetně ústavních. Samozřejmě se souhlasem nebo na návrh vlády a s podpisy ministrů. Nová ústava byla přes dřívější proklamace schválena až 9. května 1948 tehdy již monopolně vládnoucími komunisty.[11]

Jak již byl zmíněno, Národní frontu utvořily v českých zemích komunisté, sociální demokraté, národní socialisté a lidovci, na Slovensku demokraté a komunisté. Ostatní předválečné politické strany byly zakázány včetně dvou největších – agrární v českých zemích a ľudové na Slovensku. „Národní fronta rozhodovala o vzniku dalších stran [...] Základní podmínkou povolení strany byl souhlas s politickou linií a programem Národní fronty, tj. s programem vlády. V tomto smyslu **nemohla existovat legální opozice proti vládě**" [zvýrazněno aut.]. Bylo rovněž vyvíjeno úsilí o vytvoření jednotných zájmových organizací – odborů, obchodu, družstev, zemědělců, mládeže, žen, tělovýchovy. Národní fronta rozhodovala na základě dohod, které byly závazné ve vládě, v parlamentu, národních výborech i ve všech orgánech státní moci. **„Některé oblasti státní a vládní politiky prohlásila Národní fronta za nekritizovatelné a zakazovala to nejen svým stranám, jejich tisku, ale i všem společenským organizacím. Šlo především o kritický postoj k Sovětskému svazu, k jeho vnitřní a zahraniční politice, o některá rozhodnutí vlády, jako bylo znárodnění průmyslu, vládní program, projevy a činnost prezidenta."** [zvýrazněno aut.][12]

Byla omezena svoboda projevu a sdělovacích prostředků ve filmové, rozhlasové, vydavatelské, novinářské, literární a divadelní činnosti. Tisk „v situaci, kdy politická moc splývala s politickým režimem, přestal být chápán jako protiváha moci, a připadla mu role jejího zprostředkovatele, spojence a pomocníka", což znamenalo, že se stal „odrazem Národní fronty a jejích

11. Karel Kaplan, *Nekrvavá revoluce*. Praha, 1993, s. 46.

12. Tamtéž.

elementů", a tento rámec „vymezoval hranice novinářské svobody". Přestože „vykleštit ducha nezávislé kritiky se z tehdejších novin a časopisů nepodařilo [...] zůstal částečně podvázán mocenskými nástroji a vynucenou autocenzurou".[13]

13. Drápala, s. 45–46. V této knize je poválečné situaci v oblasti tisku věnována samostatná kapitola s výmluvným názvem *„O čtyřbarevného kleštěnce"*. Autor zde upozorňuje na vyhlášku z 18. května 1945 „nařizující zastavení veškerých periodik s výjimkou vybraných deníků stran Národní fronty s tím, že o povolení k vydávání novin a časopisů mohou ministerstvo požádat jen ‚korporace a instituce, které prokáží na vydávání veřejný zájem'. Vydavatelé neměli volnou ruku ani v takových praktických záležitostech, jako bylo stanovení periodicity, rozsahu, formátu a nákladu, což bylo zdůvodňováno nedostatkem papíru." Ač nad základními omezeními svobody projevu do rámce Národní fronty panovala shoda, nekomunističtí politikové do jisté míry brzdili snahy komunistů ovlivňovat další vývoj v této oblasti prostřednictvím jimi ovládaných ministerstev vnitra a informací. Nový tiskový zákon byl schválen až poté, co komunisté získali neomezenou politickou moc. V této kapitole Drápala uvádí též přehled tisku třetí republiky z hlediska ideově-politického spektra. Z něho vyplývá, že radikálně levicový proud, reprezentovaný především komunistickými deníky *Rudé právo*, bratislavská *Pravda*, brněnská *Rovnost*, ostravská *Nová svoboda*, olomoucká *Stráž lidu* a plzeňská *Pravda* spolu s týdeníky *Tvorba* a *Nedělní noviny* s celkovým nákladem asi sedm set tisíc výtisků, byl jednoznačně nejpočetnější. Demokratická levice byla reprezentována pěti sty tisíci výtisky periodik národních socialistů (deníky *České slovo*, ostravské *Nové slovo*, olomoucké *Volné slovo*, plzeňský *Svobodný směr* a týdeníky *Svobodný zítřek* a *Masarykův lid*) a třemi sty třiceti tisíci výtisky sociálních demokratů (deníky *Právo lidu*, brněnský *Čin*, ostravská *Československá demokracie*, plzeňský *Nový den*, liberecká *Stráž severu* a týdeníky *Cíl* a *Svět práce*). Nejméně početnou skupinu tvořil tisk lidové strany s nákladem tři sta dvacet tisíc výtisků (deníky *Lidová demokracie*, brněnská *Národní obroda*, ostravský *Hlas* a olomoucký *Osvobozený našinec*) a demokratické strany (deník *Čas* a týdeník *Nové prúdy*). K uvedenému spektru lze přiřadit i část nestranického tisku. Spojencem komunistů se stal odborářský tisk (deník *Práce* se dvěma sty padesáti tisíci výtisky a týdeníky *ÚRO*, *Lidová kultura*, *Dikobraz*), deník Svazu české mládeže *Mladá fronta*, armádní deník *Obrana lidu* s osmdesáti tisíci výtisky a týdeník *Kulturní politika* vydávaný E. F. Burianem. Do národně socialistického proudu lze zařadit Ferdinandem Peroutkou redigované *Svobodné noviny* (sedmdesát tisíc výtisků) a *Dnešek*, deník České obce legionářské *Národní osvobození* (čtyřicet tisíc), z měsíčníků sem patřila *Naše doba* redigovaná ekonomem Josefem Mackem, *Křesťanská revue* Josefa L. Hromádky, *Český zápas* vydávaný Církví československou husitskou (s. 33) či *Kritický měsíčník* Václava Černého. S ideologií lidové strany souzněl svým obsahem *Katolík* redigovaný jezuitou Adolfem Kajprem (tamtéž).

Revoluční násilí: sovětští „osvoboditelé", teror vůči Němcům a českým „zrádcům"

Barbarské chování sovětských vojáků bylo otřesnou zkušeností pro mnoho lidí. Oslavovaní sovětští „slovanští bratři" osvoboditelé se velmi často projevovali jako primitivové, opilci, zloději a násilníci. O této léta tabuizované skutečnosti se zmiňuje například premonstrátský opat Vít B. Tajovský ve své vzpomínkové knize: „Jedna ruská posádka se načas ubytovala přímo v želivském opatství, kde ještě krátce předtím sídlila Luftwaffe. Rusové se ale chovali strašně: strhali záclony, zničili pohovky, vytrhávali parkety, topili s nimi a podobně. Němci byli samozřejmě naši nepřátelé, ale aspoň podle mé zkušenosti takoví barbaři nebyli [...] Rusové byli přímo posedlí krádežemi hodinek [...] Šel jsem právě do kostela, kde měla být sloužena mše svatá, když mě vojáci zastavili: ‚Davaj časy!' Bránil jsem se, že je to památka, ale oni na to nedbali a hodinky mi sebrali." O svých zkušenostech z poválečných let psal obdobně v exilovém tisku Josef Kalvoda: „V mnoha případech se sovětští ‚osvoboditelé' chovali hůře než vojáci němečtí" a jejich „krádeže, vraždy, znásilňování žen, zabavování proviantu apod. udělaly v očích mnoha lidí z osvoboditelů nové okupanty."[14]

Kalvoda se tamtéž vyjádřil k dalšímu poválečnému jevu, rozsáhlému teroru vůči Němcům, kterému předcházely výzvy politiků k odplatě a který provázelo vydávání zákonů konstatujících kolektivní vinu Němců za nacistické zločiny. Uvedl, že jako křesťan nesouhlasil s principem kolektivní viny ani s často brutálním zacházením s Němci: „Byl jsem svědkem nelidského zacházení s vojáky německého a rakouského původu, kteří byli zadrženi tzv. Revolučními gardami (později nazývanými rabovací gardy) a posíláni do sběrných táborů. Viděl jsem, jak někteří gardisté surově zacházeli s ženami a dětmi německé národnosti", jiní „se holedbali popravováním válečných zajatců. Mezi těmito gardisty byl i jeden můj známý, který se chlubil, jak si postavili válečné zajatce před stodoly a pak je odstřelovali, prý si také jednoho popravil. Přestože jsem se zúčastnil protinacistického odboje, viděl jsem v něm vraha. Lidé nad těmito jevy jen krčili rameny a omlouvali je jako následky revoluce."[15]

Zatímco naprostá většina nacistických hodnostářů a německých říšských vojáků odešla ze země do amerického zajetí, němečtí obyvatelé (bývalí českoslovenští občané) z pohraničí i vnitrozemí byli po květnu 1945 vystaveni

14. Bohumil Vít Tajovský, *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera.* Praha, 2001, s. 154–155. Josef Kalvoda, *Poválečná léta 1945–1948.* In: *Z bojů o zítřek III. Historické eseje.* Kladno, 1998, s. 161–162.

15. Tamtéž.

dnes těžko uvěřitelným perzekucím a to po německé kapitulaci – v době míru. Vykonavatelem „odplaty" byla spodina české společnosti, nejprve podněcovaná státními představiteli a poté chráněná jejich netečností.[16] Soud ulice, drancování, koncentrační tábory, bestiální mučení, znásilňování, vraždění a vyhánění lidí z jejich domovů, to jsou smutné a tragické dobové skutečnosti, jichž nebyly ušetřeny ani ženy a děti. Ukrutnosti se děly na ulicích, při pochodech k hranicím i ve zřizovaných internačních, koncentračních a pracovních táborech.[17] Takzvaný divoký odsun Němců v období od května do srpna 1945 a to, co se při něm odehrávalo, byl státními orgány tolerovaný zločin obrovského rozsahu, při němž přišly o život desetitisíce lidí.[18]

16. O podněcování nenávisti a násilí v projevech prezidenta a vlády se zmiňuje například Karel Kaplan (*Pravda o Československu 1945–1948.* Praha, 1990): „Nově ustavená československá vláda dne 17.4. 1945 vyzývala ‚Dejte vyvřít ze svých srdcí živelné nenávisti k německým katanům. Jděte účtovat s Němci za všechna jejich zvěrstva a neznejte slitování s německými vrahy.'" Antonín Klimek ve svém článku (*Plány E. Beneše na poválečný vývoj Československa.* In: *Střední Evropa*, 1993, č. 30) cituje některé výroky z londýnských rozhlasových projevů Edvarda Beneše vysílaných do Československa: „Náš domácí boj a převrat [...] bude a musí být revolučně a vojensky organizovaný a násilný a bude a musí znamenat u nás velikou lidovou odplatu a pro Němce a fašistické násilníky konec opravdu krvavý a nelítostný" (3. 2. 1944), „soudů zejména hrdelních máme se pokud možno vyvarovati. Kdo zaslouží smrt, má býti vylikvidován – ať bouří lidovou, ať mocí vojenskou – hned po převratu [...] Jest třeba, abychom si mnoho vyřídili sami ihned v prvních dnech osvobození, aby všech vinných nacistů co nejvíce od nás uteklo ze strachu [...] a aby co nejvíce těch, kteří se budou jako nacisté brániti [...] bylo v revoluci pobito" (16.7. 1944). Obdobně se vyjadřovali i další političtí představitelé.

17. O perzekucích vůči československým – sudetským Němcům píše Tomáš Staněk (*Perzekuce 1945.* Praha, 1996; *Tábory v českých zemích v letech 1945–1948.* Šenov u Ostravy, 1996). O této problematice se zmiňuje též bývalý národně socialistický poslanec Ota Hora ve své knize *Svědectví o puči* (Toronto, 1978). Známa jsou rovněž svědectví Přemysla Pittera, který po válce organizoval sociální péči o židovské a německé děti. V měsíčníku *Střední Evropa*, (1990, č. 14–16 a 2000, č. 100) byla publikována otřesná svědectví postižených. Státními zaměstnanci přímo páchané nebo schvalované násilí, „soud ulice", řádění samozvaných „revolučních gard", loupeže a krádeže definitivně legalizoval *Zákon č. 115/1946 o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků* z 8. 5. 1946.

18. Badatelé uvádějí rozdílné počty československých Němců, kteří revoluční násilí nepřežili, a to od 19 do 250 tisíc. Vládní česko-německá historická komise určila tento počet jako 19–45 tisíc obětí, a později jako 25 tisíc obětí, z nichž 6 tisíc zahynulo v důsledku přímého násilí. Viz: Milan Churaň, *Jak se nemá prezentovat historik*

Po následném organizovaném vysídlení zbylo koncem roku 1947 na území Československa z původních tří milionů osob německé národnosti pouhých 225 tisíc.[19] Československí Němci (a Maďaři) byli na základě své národnosti prohlášeni jako *státně nespolehlivé* obyvatelstvo kolektivně vinnými za nacistické zločiny a zbaveni svých práv včetně československého občanství. Otřesné zacházení, pronásledování a vyhnání ze země, kterému byli vystaveni, je dodnes nevyřešeným problémem a temnou skvrnou v dějinách českého národa.[20]

Ovšem revolučním násilím nebývalého rozsahu a intenzity byli postiženi i Češi a Slováci. Tresty vězení, vynášené lidovými soudy, nepostihly jen skutečné viníky. V mnoha případech se jednalo o umlčení těch, kteří toho příliš mnoho věděli o skutečných zrádcích, o osobní mstu a prospěchářství. Falešná udání a zadržování v koncentračních táborech, v nichž byli postižení týrání zatímco byl rozkrádán jejich majetek, byla na denním pořádku. Nejznámějším případem se v tomto směru stal internační tábor v Kolíně zřízený počátkem června 1945. Hrůzné poměry, které tam zavedli vedoucí tábora a jeho lidé, se staly o dva roky později předmětem interpelace národně socialistického poslance Oty Hory, z níž vyplývalo, že vyšetřovaní okusili bití pěstí a obuškem, kopance a vytlučení zubů bylo běžným zjevem, byli odsuzováni k 25–50 ranám gumovým kabelem, byli brutálně a sadisticky mučeni, nuceni padat k zemi na rozbahněném dvoře, přičemž jim strážní šlapali na ruce i hlavy, jeden internovaný byl zbit karabáčem a když ležel na zemi ostatní ho museli kousat, několik lidí bylo zavražděno. Případ tábora v Kolíně nebyl ojedinělým excesem.[21] Ozbrojené a nikomu nepodléhající tlupy tzv. partyzánů a revolučních gard vraždily, znásilňovaly a loupily, nezřídka pod záštitou národních výborů.

(In: *Střední Evropa*, 1999, č. 88, s. VI–VII). Někteří němečtí badatelé a historikové udávají až 250 tisíc obětí v důsledku vražd, mučení a týrání, sebevražd, vyčerpání a strádání. Počty obětí z německého pohledu: Fritz P. Habel, *Ztráty sudetských Němců při vyhnání v letech 1945–1946* (In: *Střední Evropa*, 1997, č. 65, s. 75–83) a Alfred Bohmann, *Lidské ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva za druhé světové války a během vyhnání* (In: *Střední Evropa*, 1993, č. 34, s. 52–63).

19. Tomáš Staněk, *Předpoklady, průběh a vysídlení Němců z Československa.* Ostrava, 1992, s. 77. Většina českých, tzv. sudetských Němců se před válkou přidala k Sudetoněmecké straně Konráda Henleina, která od autonomistického programu z roku 1935 přešla v roce 1938 k programu separatistickému a její členové byli ve válečné době loajálními občany nacistické Třetí říše. Přesto je z hlediska obecného pojetí mravnosti i právní vědy prokazatelné, že výše zmíněný postup proti nim byl neadekvátní a že je hodný zavržení. Za tento postup byli zodpovědní především tehdejší představitelé státní moci. Argument, že o vysídlení Němců bylo rozhodnuto na Postupimské konferenci válečných vítězů, uvádí na pravou míru Milan Churaň v knize *Postupim a Československo* (Praha, 2001).

20. Pomsta, lynčování a kolektivní vina na základě příslušnosti k etniku nejsou v souladu ani s tehdejším, ani se současným civilizovaným pojetím práva. K tématu viz výše, dále: Tomáš Staněk (*Odsun Němců z Československa 1945–1947),* Sborník *Česko-německé vztahy: česká stanoviska* (Praha, 1998), Wenzel Jaksch (*Cesta Evropy do Postupimi.* Praha, 2000) a *Češi–Němci–odsun. Diskuse nezávislých historiků.* (Praha, 1990).

Dekrety a likvidace tradičního právního řádu

Právní řád byl devastován jak samotným postavením Národní fronty s jejími ‚dohodami', tak i vydáváním prezidentských dekretů, z nichž některé byly a jsou v rozporu s civilizovaným pojetím práva. Vydávání prezidentských dekretů mělo dvě fáze. Začalo za války v Londýně poté, co se Edvard Beneš prohlásil za prezidenta Československa a jmenoval exilovou vládu. „Válečné" dekrety byly publikovány v *Úředním věstníku československém.* První z nich, *o ustavení Státní rady jako poradního sboru prozatímního státního zřízení ČSR,* byl vyhlášen 21. července 1940 a poslední 5. března 1945. Celkem to bylo 45 dekretů. „Poválečné" dekrety byly vyhlášeny ve *Sbírce zákonů a nařízení republiky Československé* a jsou datovány obdobím od 23. dubna 1945 do 27. října 1945, celkem jich bylo 98 a byly podepsány prezidentem Benešem a členy vlády Národní fronty. Další zákony v třetí republice začalo schvalovat a vydávat po svém vzniku Prozatímní Národní shromáždění, které též 28. března 1946 dodatečně schválilo všechny prezidentem vydané dekrety a prohlásilo je za zákony. Po volbách 1946 převzalo zákonodárnou moc Ústavodárné Národní shromáždění.[22]

Mezi nejvýznamnější poválečné dekrety patřily ty, které sloužily pod hesly o zúčtování s pomocníky nacistů a o budování nového společenského řádu k perzekucím československých Němců a Maďarů, k honbě na české a slovenské „zrádce, kolaboranty a fašistické živly" a k rozsáhlému znárodňování majetku, čili k upevnění moci Národní fronty a zavádění lidově-demokratického režimu. Dekrety byly účelově použity nejen proti provinilcům z doby války, ale také proti skutečným i předpokládaným odpůrcům nového zřízení. Je pravděpodobné, že posloužily rovněž jako nástroj politické msty prezi-

21. Hora, s. 262–263.

22. Emanuel Mandler, *Jeden díl permanentní revoluce v Čechách a na Moravě I–III.* In: *Střední Evropa,*1996, č. 58–60. Karel Jech a Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky 1, 2.* Brno, 1995.

denta Beneše vůči jeho předválečným oponentům. Perzekuovány byly tisíce osob, především československí Němci, Maďaři, antikomunisté, pravicově zaměření politikové a vlastníci většího majetku. Mnoho nevinných lidí bylo vystaveno bezpráví a revolučnímu násilí, zatímco skuteční viníci nezřídka získali beztrestnost vstupem do komunistické strany (někdy i dalších stran Národní fronty).[23] Postup proti Němcům a Maďarům byl spojen zejména s následujícími dekrety:

Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. z 19. května 1945 *o neplatnosti některých majetkoprávních ujednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů a kolaborantů a některých organizací a ústavů*. Tento dekret ukládal vložit majetek osob státně nespolehlivých, kam byli zařazeni kolektivně také Němci a Maďaři, kteří se při kterémkoli sčítání lidu od roku 1929 přihlásili k německé nebo maďarské národnosti, pod národní správu.

Dekret č. 12/1945 Sb. z 21. června 1945 *o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa*. Majetek vyvlastněný podle tohoto dekretu, který na dlouhá desetiletí zásadně ovlivnil kulturu a hospodářství v pohraničí, byl odhadován ministerstvem financí na několik set miliard korun. V souvislosti s provedením vysídlení Němců a probíhajícím „divokým odsunem" byl vydán dekret č. 27/1945 ze 17. července *o jednotném řízení vnitřního osídlení*, jehož cílem bylo „dosáhnouti navrácení všech oblastí Československé republiky k původnímu slovanskému živlu".

Další „protiněmecké" dekrety upravovaly ztrátu československého občanství, pracovní povinnost mužů ve věku 14–60 let a žen ve věku 15–50 let, rozpuštění spolků a zrušení vysokých škol.

Dekret č. 108/1945 z 25. října *o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy* Němcům a Maďarům [stejně jako osobám jinak nepohodlným – pozn. aut.] definitivně odňal „majetek nemovitý i movitý, zejména i majetková práva (pohledávky, cenné papíry, vklady, práva nehmotná)", pokud neprokázali, že se „neprovinili proti českému a slovenskému národu".

Viny na základě příslušnosti k národu byli zproštěni pouze ti, kteří prokázali svou nevinu, což je v rozporu s tradičním pojetím práva, kde prokazována musí být vina. Navíc byli Němci nejrůznějším způsobem v různých lokalitách perzekuováni, např. v Praze podle vyhlášky jednoho z místních národních výborů museli nosit bílou pásku s hákovým křížem, nesměli používat

23. Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě*. Ostrava, 1998, s. 44.

chodník, kupovat a číst časopisy, chodit do parků, lesů a veřejných místností atd.[24] Nelze než souhlasit s jedním znalcem poválečné problematiky, který konstatoval, že „v Československu by po těchto legislativních opatřeních mohli tehdy Němci zůstat pouze jako otroci".[25]

Pozemková reforma, neboli konfiskace v rozsahu 2 946 395 ha zemědělské a lesní půdy, uskutečněná podle zmíněného dekretu č. 12/1945 Sb., se dotkla především československých Němců žijících v pohraničních oblastech. Protože „vágní formulace" tohoto dekretu „umožňovala v podstatě kohokoliv obvinit z podpory německého válečného úsilí", komunisty ovládané ministerstvo zemědělství se také snažilo „rozšířit platnost dekretu na maximální možný počet vnitrozemských českých velkostatků". Někteří čeští statkáři však nalezli zastání u nekomunistických politiků.[26] Majetek konfiskovaný podle dekretu 12/1945 Sb. spravoval Národní pozemkový fond v působnosti ministerstva zemědělství a majetek konfiskovaný podle dekretu č. 108/1945 spravovaly Fondy národní obnovy, jehož předsedu navrhovalo ministerstvo vnitra.

Na základě dekretů č. 100/1945 Sb. *o znárodnění dolů a průmyslových podniků*, 101/1945 Sb. *o znárodnění některých podniků potravinářského průmyslu*, 102/1945 Sb. *o znárodnění akciových bank* a 103/1945 Sb. *o znárodnění soukromých pojišťoven* bylo dále provedeno rozsáhlé znárodnění podniků v uvedených oblastech. „Znárodnění tří čtvrtin průmyslové kapacity Československa představovalo největší zásah do hospodářské vlastnické struktury v celé tehdejší Evropě (vyjma Titovu Jugoslávii) a vedlo k likvidaci velkopodnikatelské vrstvy."[27] Zároveň začaly působit státní instituce hospodářského řízení, jejichž úkolem bylo zajistit soulad znárodněného-státního a soukromého hospodářského sektoru.

Jednou z dalších ran, kterými bylo ubito kulturní pojetí práva, a to zřejmě ranou smrtelnou, bylo tzv. retribuční soudnictví. Podle retribučních dekretů č. 16/1945 Sb. *o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů* z 19. června 1945 (velký retribuční dekret) a č. 17/1945 Sb. *o Národním soudu* z 19. června 1945 měli být souzeni mimořádnými lidovými soudy a Národním soudem (to platilo pro české politiky, státní zaměstnance, členy vy-

24. Brouček, s. 231.

25. Mandler, *I. část*, s. 78.

26. Jan Rychlík, *Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945–1948*. In: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 22.9.–23.9. 1998*. Studie Slováckého muzea Uherské Hradiště 98, č. 3, s. 12.

27. Drápala, s. 19.

jmenovaných protektorátních organizací a novináře) „nacisté a jejich zrádní spoluviníci", kteří se dopustili „neslýchaných zločinů na Československu". Obvinění se týkala zločinů proti státu, osobám, majetku a udavačství, vymezeným na základě retroaktivního principu (dodatečně formulovaná trestní odpovědnost). Tyto dva dekrety platily pouze v českých zemích, zatímco na Slovensku stejnou oblast obdobně zajišťovalo nařízení SNR č. 33/1945.

Podle dekretu č. 138/1945 *o trestání některých provinění proti národní cti* z 27. října 1945 (malý retribuční dekret) pak měl být potrestán ten, kdo „v době zvýšeného ohrožení republiky nepřístojným chováním urážejícím národní cítění českého a slovenského lidu vzbudil veřejné pohoršení", trestem do jednoho roku vězení, pokutou do výše milionu korun, případně pokáráním. O výši trestu nerozhodovaly soudy, ale komise (!) okresních národních výborů. Vydání malého retribučního dekretu podnítilo vlnu obviňování, udávání a trestních oznámení, která se ukázala leckde z osmdesáti i více procent bezpodstatná.[28] „Tato skutečnost zajisté dosvědčuje více než co jiného, oč tu komu šlo," psalo se v jednom dobovém komentáři, který upozorňoval na pomstychtivost, bezdůvodné, malicherné a zlovolné udavačství, které připravilo mnoha lidem měsíce nejistoty a ukázalo, „jak hluboko leckde poklesla představa o lidské slušnosti a charakternosti". Kromě toho pomohlo někdy takovéto udavačství připravit nevinné lidi o majetek, zbavit se politických odpůrců, očernit nepříjemné svědky.[29] Podstatné bylo také to, že obvinění podle retribučních dekretů pozbývali práva volit, což vzhledem k vysokému počtu případů zřejmě do jisté míry ovlivnilo výsledky voleb v roce 1946.

Ač do „retribučního soudnictví se promítaly i vazby na mezinárodní postupy při stíhání a trestání válečných zločinců"[30] a snaha o potrestání nacistů a jejich spolupracovníků byla naprosto oprávněná a je samozřejmě nezpochybnitelná, způsob, jakým byly retribuce v Československu provedeny, je zavrženíhodný. Retribuční soudnictví lze bez přehánění charakterizovat jako cosi mezi pozdějšími komunistickými politickými procesy a „spravedlností ulice". Společnou odpovědnost za tento stav nesou komunisté i nekomunisté v Národní frontě. Nutno dodat, že účinnost retribučních dekretů skončila 4. května 1947, ale poté, kdy získali komunisté monopolní moc ve státě, obnovili s výslovným souhlasem prezidenta Beneše platnost dekretu č. 16/1945 a činnost lidových soudů.[31] Druhá fáze retribucí tak probíhala až do konce

28. Borák, s. 38.

29. O tom se zmiňují Borák a Ludvík.

30. Borák, s. 34.

roku 1948 a stala se symbolickým přechodem mezi národněfrontovním a komunistickým pojetím práva.

Mimořádné lidové soudy

Na základě velkého retribučního dekretu (č. 16/1945 Sb.) byly od konce června 1945 ustavovány mimořádné lidové soudy. Tyto soudy byly zřizovány v sídlech krajských soudů, ale zasedat mohly v kterémkoliv místě soudního obvodu. Soudily v pětičlenných senátech složených ze soudce z povolání a čtyř laických přísedících. Jako přísedící byli vládou jmenováni lidé vesměs bez právnického vzdělání, navržení okresními národními výbory. Ve složení přísedících se odráželo mocenské rozložení sil v národních výborech. Tito „soudci" byli v hojné míře členy komunistické strany a dalších národněfrontovních politických stran a revolučních uskupení. Veřejnými žalobci mohli být kromě právníků osoby, které složily aspoň „tři státní zkoušky právnické, nejméně však státní zkoušku judicielní" (!). Jako svědkové vystupovali u soudů nedůvěryhodné osoby, mezi nimiž byli také nacisté, příslušníci Gestapa a jejich spolupracovníci. Tito svědkové byli mnohdy přímo vybízeni vyšetřovateli ke křivým svědectvím a diskreditaci nevinných, ale politicky nepohodlných osob.[32]

Mimořádné lidové soudy rozhodovaly podle zásad stanného práva, většinou ve zkrácených řízeních (do tří dnů), která byla veřejná. Mohly odsoudit obžalované k těžkému žaláři od pěti let až na doživotí, případně k trestu smrti. Proti rozsudku nebylo odvolání a žádost o milost neměla odkladný účinek. Udělené tresty smrti byly vykonávány do dvou hodin po vynesení rozsudku a popravy mohly být rozhodnutím soudu veřejné. Tuto lhůtu „humanizovalo" ustanovení § 31, odst. 2: „Na výslovnou prosbu odsouzeného může být lhůta prodloužena o další hodinu." Bilance a činnost retribučních soudů nebyla dostatečně historiograficky zpracována, zřejmě jedinou výjimkou je obsáhlá práce Mečislava Boráka *Spravedlnost podle dekretu*.

Otřesné poměry ve věznicích a vězeňských táborech z hlediska „retribučních vězňů" jsou zmiňovány ve sborníku *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955* (Slezské zemské muzeum, Opava 2001), kde autoři poukazují na to, že „politickým úkolem se stala národní a třídní msta" (s. 62) a že „zacházení s internovanými a vyšetřovanými lidmi ve vězeňských ústavech provázely hlavně v prvním poválečném období [...] v řadě míst růz-

31. O Benešově souhlasu: tamtéž, s. 78.

32. Tamtéž, s. 46, 58, 59. Brouček uvádí na s. 201, že v době retribucí „komunistické sekretariáty zaměstnávaly kádr profesionálních svědků a další byli opatřováni prostým terorem". Dále viz Ludvík a Jaroslav Pospíšil, *Hyeny* (Vizovice, 1998).

né násilnosti, brutality a šikany, jež měly za následek úmrtí či poškození zdraví. Došlo i na různé lynče a samosoudy, rostl počet sebevražd. Některé menší věznice [...] se staly doménou charakterově pokleslých lidských typů páchajících zavrženíhodné skutky" (s. 118). V podobně zaměřeném sborníku (*Vězeňství střední Evropě v letech 1945–1955*, Příloha časopisu České vězeňství 2001, č. 3) se můžeme dočíst, že osoby ve vyšetřovací vazbě byly již od roku 1945 týrány fyzicky i psychicky: „Fyzické násilí spočívalo především v odpírání jídla, pití, odpočinku, spánku, tělesné potřeby, léčebné péče, ponechání v chladném nebo přetopeném a nevětraném prostoru, oslňování silným reflektorem v průběhu výslechu a používání nejrůznějších typů mučení od svazování, zavěšování, úderů na citlivé části těla, potápění do nádrže s vodou až po používání elektrického proudu a inscenované popravy" (s. 26).

Obětmi zdeformovaného stavu – z hlediska právní vědy i přirozeného pojetí spravedlnosti – se stali nejen nacističtí zločinci a jejich skuteční spolupracovníci (i viníci mají právo na řádný soud a lidské zacházení!) a Němci perzekuovaní na základě kolektivní viny, ale také lidé nepohodlní jako svědkové činů skutečných udavačů, nepohodlní pro své politické názory (nesocialistické, nesovětofilské) a v neposlední míře lidé, jejichž majetku se chtěli zmocnit ti, kteří viděli v revoluční době „svou příležitost".[33]

Kritický pohled na lidové soudy by jistě neměl zastírat skutečnost, že odsouzeno bylo mnoho skutečných viníků, kteří svým jednáním za války způsobili smrt a utrpení stovek lidí. Přesto je namístě se pozastavit nad tím, že například „naprostá většina z oněch 5 861 příslušníků Gestapa evidovaných v českých zemích [...] včas uprchla do bezpečí a jen někteří z nich byli dopadeni a vydáni našim soudům k potrestání."[34] K trestu smrti byli odsouzeni známí představitelé nacistického režimu, například státní sekretář v Úřadu říšského protektora Karl H. Frank, německý soudce Kurt Blaschtowitschka, náměstek pražského primátora Josef Pfitzner a další, přičemž jejich skutečná vina byla rozdílná. Dokladem o zatemnění myslí pomstychtivostí jsou (ještě pochopitelné) hojné účasti na veřejných popravách, avšak skutečnost, že popravčí v Praze se z vlastní vůle oblékali do nacistických stejnokrojů,

33. Borák, s. 45: „Mnoho mravních i majetkových škod bylo způsobeno zajišťováním lidí nevinných [...] Když takový zajištěný po několikanedělní vazbě a potupné práci na veřejnosti byl zproštěn obvinění a vazby, tu ta ostuda mezi lidmi a mnohdy mezitím rozkradený majetek těžko už se nahradí." Citováno dle J. Dorazil: *K řízení před mimořádnými lidovými soudy* (In: *Československá demokracie*, 1945, 30. 8.). Na toto téma píše také Ludvík.

34. Borák, s. 58.

aniž by jejich nadřízení zakročili,[35] svědčí o patologickém cynismu, který vyklíčil z nenávisti a krutostí živené atmosféry doby.

Podle zprávy ministra spravedlnosti z května 1947 bylo v českých zemích podáno 132 549 trestních oznámení, z nichž souzeno podle retribučních dekretů bylo 38 316 osob a odsouzeno 22 087 osob. Na Slovensku bylo podáno 109 296 trestních oznámení, souzeno bylo 20 550 osob, z nichž 8 055 bylo odsouzeno. K trestu smrti bylo v českých zemích odsouzeno 713 (475 Němců a 234 Čechů), k doživotnímu vězení 741 (443 Němců a 293 Čechů) a k trestu dočasného žaláře (s tresty v průměru vyššími než 10 let) 19 888 osob. Na Slovensku k trestu smrti 65 (byl vykonán jen ve 29 případech), k trestu vězení 4785 osob.[36] *Encyklopedie politiky*[37] uvádí, že během řízení zemřelo nebo uteklo 5 129 obžalovaných.

Národní soud

Na základě dekretu č. 17 z 19.6. 1945 byl zřízen Národní soud, který soudil významné osobnosti zejména z řad českých politiků, představitelů státní správy a některých organizací z období německého protektorátu.[38] Uvedené osoby byly souzeny „jako soudem čestným, i když se nedopustily činů trestných, ale nechovaly-li se po 21. květnu 1938, jak se slušelo na věrné a statečné občany československé." (§4) Kdo byl uznán vinným podle tohoto paragrafu, byl zbaven aktivního i pasivního volebního práva, práva svolávat veřejná shro-

35. Tamtéž, s. 57.

36. Zpráva ministerstva spravedlnosti citována podle Jana Grónského (*Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945–1968)*. Praha, 1999, s. 49).

37. Karel Žaloudek, *Encyklopedie politiky*. Praha, 1996, s. 266. Počty vězněných uvádí Tomáš Staněk (*Retribuční vězni v českých zemích 1945–1955*. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*, Opava, Slezské zemské muzeum, 2001, s. 112–149). O činnosti lidových soudů se zmiňují: Hora, Vilém Hejl (*Zpráva o organizovaném násilí*, Praha, 1990), Karel Kaplan (*Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty*, Praha, 1992, s. 7–34).

38. Dle uvedeného dekretu to byli: „státní prezident tzv. protektorátu, členové tzv. protektorátních vlád, členové ústředního vedení Vlajky, členové Kuratoria pro výchovu mládeže, členové výboru a činovníci České ligy proti bolševismu, vedoucí činovníci Národní odborové ústředny zaměstnanců a Svazu zemědělství a lesnictví, novináři, kteří propagačně v denním tisku sloužili vládě vetřelců, anebo vůbec osoby, které byly vedoucím postavením v životě politickém, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místem v životě hospodářském vázány být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem." Grónský, s. 49–50.

máždění a účastnit se jich (!), organizovat se v politických spolcích a organizacích, vydávat, redigovat nebo pouze psát (!) do časopisů. Formulace citovaná výše ozřejmuje mnohé vzhledem ke skutečnosti, že ji podepsal Edvard Beneš, který sám jako prezident jen v roce 1938 minimálně dvakrát porušil československou ústavu: 21. září, když tajně vyslal do Francie ministra ing. Jaromíra Nečase s úkolem nabídnout část pohraničního území Československa prostřednictvím francouzských politiků Německu, a 29. září, když vydal Německu mnohem větší část pohraničí, ač právo k takovému rozhodnutí měl pouze parlament.

Národní soud soudil v sedmičlenných senátech. Ty byly složeny z předsedajícího soudce z povolání a soudců z lidu, jmenovaných vládou na návrh zemských národních výborů. Z hlediska tradičních a civilizovaných právních norem není přijatelné ani rozhodování Národního soudu. Soudci byli členy politických stran Národní fronty a před vynesením rozsudků dostávali instrukce od stranických a státních představitelů o tom, jak mají postupovat a jaký výsledek je žádoucí. Historik Borák uvádí, že výše trestů při procesu s protektorátní vládou byla dokonce projednávána ve vládě.[39] V nedávno vydané vzpomínkové knize vypráví premonstrátský opat Vít B. Tajovský příhodu, kdy se octl jako politický vězeň komunistického režimu v cele s bývalým národním prokurátorem Františkem Tržickým, který soudil K. H. Franka a protektorátní vládu, a ten mu řekl o procesu s Frankem: „Bylo to ale nařízeno. Rusové už předem nadiktovali rozsudky a my byli jenom výkonným orgánem."[40]

Z odstupu času je zřejmé, že soudnictví a vězeňství bylo skandálním způsobem zneužito Národní frontou i prezidentem při neúprosné likvidaci politických odpůrců. Podobnost mezi politickými procesy vedenými před Národním soudem se soudnictvím po Únoru 1948 je přes rozdíly v rétorice a organizaci procesů nepřehlédnutelná. Souzeny byly postupně skupiny kolaborantů stejně jako později skupiny nepřátel státu. Jednalo se například o vojenské představitele, členy protektorátní vlády, členy vlády druhé republiky, vůdce Národního souručenství, Vlajky, Kuratoria pro výchovu mládeže, České ligy proti bolševismu, české fašisty, osobnosti z hospodářského života, novináře a představitele dalších organizací.

Skandální z právního hlediska jsou například procesy s členy vlády druhé republiky a protektorátních vlád. Během procesu s předsedy a ministry protektorátní vlády Jaroslavem Krejčím (odsouzen na 25 let), Richardem Bienertem (3 roky), Adolfem Hrubým (doživotí), Jindřichem Kamenickým (5

39. Borák, s. 62.

40. Tajovský.

let) a Josefem Kalfusem (zproštěn viny) „docházelo k zásahům do soudcovské nezávislosti: výše trestů se projednávala ve vládě, sovětské orgány požadovaly na ministru spravedlnosti vynesení tří rozsudků smrti, svědci obhajoby byli napadáni v tisku" (!!!). Na protest proti těmto praktikám podal předseda senátu rezignaci, která však nebyla přijata. Po uložení relativně mírných trestů, resp. poté, co nebylo vyhověno volání Národní fronty po trestech smrti, vláda „vyjádřila zklamání nad nízkými tresty a ještě v srpnu několikrát jednala o možnosti revize nebo obnovy soudního řízení".[41]

Ostudný proces byl zinscenován s předsedou agrární strany a vlády druhé republiky Rudolfem Beranem, který byl souzen společně s několika členy své vlády. Beran, který se aktivně účastnil protinacistického odboje (mj. tím, že poslal prezidentu Benešovi do zahraničí vysoké peněžní částky) a byl odsouzen nacistickým soudem na deset let vězení, byl označen za zrádce národa a škůdce republiky. Prokurátor u Národního soudu pro něho žádal trest smrti. Beran ve své brilantní obhajobě, kterou sám sestavil a před soudem přečetl, prokázal naprosto přesvědčivě svou nevinu. Kromě toho u soudu vyšlo najevo, že „vyšetřovatelé nutili svědky ke křivým výpovědím proti Beranovi, naopak svědkové obhajoby byli opomíjeni". Jako svědek nebyl předvolán ani Beranův bývalý kolega ve vládě Ladislav Feierabend, který později ve svých pamětech napsal, že tento proces byl „přímo kabinetní ukázkou politické msty". Rudolf Beran byl odsouzen ke dvaceti letům těžkého žaláře. Pro toto rozhodnutí podle některých názorů existovaly dva hlavní důvody: prvním byla snaha odsouzením Berana symbolicky „dobít" agrární stranu, dříve nejsilnější politickou stranu v Československu, a druhým pak odplata prezidenta Beneše, který měl na odsouzeného spadeno od roku 1935, kdy ten proti němu prosazoval jako prezidentského kandidáta prof. Bohumila Němce.[42]

Další obětí Národního soudu byl politik, novinář a známý kritik Edvarda Beneše Jiří Stříbrný, který se „po Mnichovu vzdal veškeré politické činnosti a odmítal nabídky Němců na spolupráci". Jeho obhájce žádal zproštění viny ve všech bodech, ale Stříbrný byl neuvěřitelně odsouzen na doživotí.[43] Do kategorie Benešových odpůrců patřil také legionářský hrdina a předseda meziválečné Národní obce fašistické Radola Gajda. Ten se kolaborací v době

41. Borák s. 62–63.

42. Nevina Berana i Syrového je zřejmá, přesto dodnes nebyli rehabilitováni. Případ Rudolfa Berana popisuje Otakar Kokeš v článku *Rudolf Beran – oběť politické msty* (In: *Střední Evropa*, 1995, č. 50). V témže měsíčníku byla publikována v plném znění vlastní obhajoba Rudolfa Berana před Národním soudem (1991, č. 21, 22).

43. Borák s. 68.

protektorátu rovněž neprovinil, přesto mu byl navržen později proslulým psychopatickým fanatikem v taláru prokurátora Urválkem trest smrti za aktivity v době druhé republiky. Rozsudek byl sice mírný – dva roky, které již strávil ve vyšetřovací vazbě, ale týden po propuštění uštvaný a zmučený Gajda zemřel. Odsouzen Národním soudem byl rovněž zlínský průmyslník, bratr tragicky zahynuvšího génia a tvůrce české podnikatelské školy Jan A. Bata. Není bez zajímavosti, že také on byl ve sporu s prezidentem, dovolil si kritizovat ho po Mnichovu, a to podle svého pozdějšího vyjádření tvrdě a přímo z očí do očí.[44] Rozhodnutím soudu byl vinen údajným obchodováním s nepřítelem, přestože se „snažil udržet zlínské závody v českých rukou" a „zaměstnal hodně českých pracovníků ze zrušených vysokých škol a umožnil jim vědeckou a výzkumnou činnost".[45]

Uvězněn a ve vězení za nevyjasněných okolností zavražděn byl bývalý poslanec Národního sjednocení ing. František Schwarz, výrazný odpůrce a kritik prezidenta Beneše v londýnském exilu, který nedbal na varování a vrátil se do Československa. Zájem odsoudit v té době již těžce duševně nemocného protektorátního prezidenta Emila Háchu byl deklarován Národní frontou již v *Košickém vládním programu*. Hácha se stal tragickým hrdinou Protektorátu. Ač byl ve funkci prezidenta donucen nacisty k značným ústupkům, zároveň spolupracoval s odbojem a byl ve spojení dokonce i s Benešem, který mu jako novému prezidentovi z Londýna blahopřál ke zvolení. Bez slitování byl Hácha v kritickém zdravotním stavu již 13. května 1945 převezen do vazební věznice na Pankráci, kde 27. června zemřel.[46]

V jednom z nejsledovanějších procesů byl na Slovensku odsouzen katolický kněz a bývalý prezident Slovenského štátu Msgre Jozef Tiso k trestu smrti. Prezident Beneš, který již v roce 1943 při návštěvě Moskvy prohlásil v rozhovoru se sovětským ministrem zahraničí Molotovem, že Tiso a další po válce „musí viset",[47] mu odmítl udělit milost, schovávaje se přitom za stanovisko vlády.

---

44. Jan A. Bata, *Proč jsme nebojovali?* In: *Bohemia*, Mnichov, 1957, č. 74 a 75.

45. Borák, s. 66.

46. O případu poslance Schwarze napsal v Austrálii žijící Stanislav Berton v článku *Případ nejotřesnější* (in: *Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii*, 1983, 5.7.) Tentýž publicista napsal také rozsáhlou studii *Beneš a Hácha* (In: *Střední Evropa*, 1995, č. 83–84). Úděl protektorátního prezidenta Háchy popisuje podrobně Tomáš Pasák v biografické knize *JUDr. Emil Hácha 1938–1945* (Praha, 1997).

47. Vojtěch Masný, *Benešovy rozhovory se Stalinem a Molotovem*. In: *Svědectví*, 1974,

Jako by výčtu lidských tragedií nebylo dost, vypadl za záhadných okolností z okna svého bytu a na následky tohoto pádu zemřel bývalý legionář a diplomat gen. Vladimír Klecanda poté, co byl Národním soudem zproštěn viny. Byl členem mise, která měla na konci války sjednat německou kapitulaci ještě před příchodem sovětské armády. Podle některých názorů byla jeho nehoda ještě podivnější než úmrtí Jana Masaryka.

Kdo byl kdo v Národní frontě

Národní fronta je tradičně rozdělována na komunisty a nekomunisty. Z tohoto dělení vyplývá tendence vinit ze všech nepravostí komunisty, nekomunisty nazývat demokraty a vyčítat jim pouze liknavost v přístupu k zachování režimu. Faktem ale je, že odpovědnost za nastolení poválečné totality nesou obě skupiny, i když nikoliv stejnou měrou. Rozdíl je v tom, že komunisté směřovali od počátku ke svému cíli – uchopení monopolní moci ve státě, zatímco „demokratům" stačilo, že odstavili část politických soupeřů, a hodlali se demokraticky potýkat mezi sebou a s komunisty o místo na výsluní Národní fronty.

Komunistická strana Československa byla založena v roce 1921 odštěpením „levého křídla" od sociální demokracie. Od svého počátku se netajila snahami o rozbití státu ani o napojení na mezinárodní komunistické hnutí řízené z Moskvy prostřednictvím tzv. Kominterny. Cílem komunistů bylo – podle jimi vyznávaného marxisticko-leninského učení – nastolení spravedlivého společenského řádu, tzv. diktatury proletariátu (dělníků a rolníků), prostřednictvím násilné revoluce a zničení „kapitalistického státního aparátu". Motivací k revoluci měla být komunisty šířená „třídní nenávist" proletariátu vůči všem, kteří ho „vykořisťují". Proletariát vedený komunistickou stranou měl převzít veškerou moc ve státě a představitelé tzv. vykořisťovatelských-nepřátelských společenských tříd (podnikatelé, průmyslníci, živnostníci, statkáři) měli být zbaveni politických a osobních práv a jejich majetek měl být zabaven. Tato doktrína a z ní odvozený program tedy směřovaly ke zničení pluralitní liberální demokracie ve státě a ke zrušení politických a občanských práv jeho obyvatel. Ve dvacátých letech byli československí komunisté vedení Bohumírem Šmeralem a Bohumilem Jílkem v Kominterně kritizováni, že neorganizují dostatečně radikálně masy dělníků a že revoluční činnost strany je nedostatečná. V roce 1929 pak byl zvolen předsedou strany Klement Got-

---

XII, č. 47, s. 467. Monografie o Jozefu Tisovi: Ivan Kamenec, *Tragédia kňaza a politika* (Bratislava 1998). Též Kaplan (*Dva retribuční procesy*) a Michal Kolář (*Edvard Beneš a Jozef Tiso*. In: *Střední Evropa*, 1994, č. 38–39).

twald, který činnost strany zcela podřídil požadavkům Kominterny a zradikalizoval. Jako poslanec pronesl Gottwald ještě v roce 1929 v parlamentu „památnou" řeč, při níž křičel: „V Sovětském svazu se proletáři učí střílet proti kapitalistům, proti vám, tam se stavějí šibenice na vás, tam se dělají tanky proti vám, kapitalistům [...] My bojujeme proti státu, v němž banky, fabriky, velkostatky patří kapitalistům [...] My bojujeme a budeme bojovat za stát proletářský, za stát dělníků, za stát rolníků. Říkáte, že porušujeme zákon. Ano! [...] My porušujeme zákony a budeme porušovat zákony [...] Zkrátka my budeme štvát a rušit váš klid [...] Jsme stranou revolučního proletariátu a naším nejvyšším revolučním štábem je Moskva [...] My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutit krk. A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom mistři." Cílem komunistů bylo a zůstalo dosažení revoluce jakýmikoliv prostředky a tomu také vždy podřizovali svou taktiku. Ta zahrnovala v polovině třicátých let ve „státotvorný postoj" a hlasování pro prezidentství Edvarda Beneše, později ve spojenectví s nacistickým Německem a v kritiku států západní Evropy, které podle komunistů vedly imperialistickou válku, a skončila spojenectvím s těmito „imperialisty" právě proti Německu a jeho dobyvačnému „fašismu".[48] Po válečném vítězství stanovila taktika Kominterny podporovat dvoufázový model revoluce. V první fázi neboli *národní a demokratické revoluci* měl být nastolen „lidově-demokratický" režim (jako jedna z forem diktatury proletariátu)[49] s vládou lidové či národní fronty s dominující komunistickou stranou, podporovanou Sovětským svazem jako jedním z hlavních válečných vítězů. Ve druhé fázi měla revoluce přerůstat v *revoluci socialistickou,* završenou konečným cílem – převzetím veškeré moci ve státě komunisty. Ve státech střední a jihovýchodní Evropy se tento postup komunistům podařilo uskutečnit. Tomuto cíli podřídili veškerou svou činnost také v poválečném Československu, kde pod moskevským patronátem a jednotným vedením působily dokonce dvě komunistické strany – česká a slovenská. Hlavními představiteli byli Klement Gottwald, Rudolf Slánský, Antonín Zápotocký Václav Nosek, Václav Kopecký a další.

48. O založení a vývoji komunistické strany píše Kalvoda v knize *Role Československa v sovětské strategii*, s. 68–79. O komunistické taktice přerůstání revoluce národně demokratické v socialistickou tamtéž, s. 236–258. Srov. Gottwaldův projev z roku 1929 in: *Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky československé, II. volební období, 8. zasedání, schůze 192–213, od 20.III. do 24.VI. 1929* (Praha, 1929).

49. Michal Barnovský a Edita Ivaničková, *Prvé povojnové voľby v strednej a juhovýchodnej Európe*. Bratislava, 1998, s. 10.

Nejblíže ke komunistům měla v Národní frontě sociální demokracie vedená po válce prokomunistickými politiky Zdeňkem Fierlingerem a Bohumilem Laušmanem. Strana, založená roku 1878, s bohatými vládními prvorepublikovými zkušenostmi a demokratickou tradicí se hlásila k marxismu, ale socialismu chtěla, na rozdíl od komunistů, dosáhnout cestou nenásilných reforem. Podle jednoho pamětníka však v ní postupně „byli odstraňováni staří funkcionáři" a zavládla „naprostá libovůle sekretářského aparátu", když „byla vnitřní organizace strany přizpůsobena tuhé kázni [...] a dřívější vnitrostranická demokracie nemilosrdně odstraněna". Kandidáti do Národního shromáždění byli dokonce vybíráni „striktně v dohodě s KSČ".[50] Úzké spojení s komunisty nevylučovalo ani myšlenku budoucího sjednocení, přičemž „v praxi se tato jednotná fronta dvou socialistických stran stala hlavní silou a předpokladem výstavby lidovědemokratického systému"[51] v komunistické režii. Po neúspěšných volbách v roce 1946 nastala vlna kritiky vůči vedení. Někteří funkcionáři, jejichž neformálním představitelem byl především ministr Václav Majer, začali usilovat o nezávislost strany na komunistech a zároveň o sbližování s dalšími stranami Národní fronty. Rozpory umocněné mimo jiné neshodami, zda podpořit komunisty v jejich kampani za milionářskou daň, nakonec vyvrcholily stranickým sjezdem v listopadu 1947. Proti výrazně prokomunistickému předsedovi Fierlingerovi měl být jako protikandidát původně postaven Vojta Beneš, bratr prezidenta a představitel prvorepublikových „pravověrných" a prodemokratických straníků. Nakonec došlo ke kompromisu a předsedou byl zvolen představitel „středu" Laušman, který po zvolení své spolusoudruhy ujišťoval: „Nepůjdeme do područí žádné strany, ani strany komunistické, ale přitom budeme provádět svoji důsledně socialistickou politiku." V únoru 1948 prohlásil spolu s funkcionáři Tymešem a Vilímem: „Odmítáme úřednickou vládu [...] nepůjdeme do žádné vlády protikomunistické" a posléze se stal náměstkem Gottwalda ve vládě komunistické. Sociální demokracie byla krátce nato sloučena s KSČ.

Třetí socialistickou stranou a zároveň třetí součástí Národního bloku pracujících měst a venkova, který měl stvrzovat socialistický směr Národní fronty společným postupem, byla strana národně socialistická. Tato strana byla založena v roce 1897 a jejím původním programem byl kromě socialismu a orientace na zájmy dělníků nacionalismus a boj proti sociální demokracii. V roce 1918 se zaměření změnilo a projevily se naopak silné snahy po splynutí se sociální demokracií, k němu však pro odpor její radikálně levicové (později komunistické) frakce nedošlo. V první republice byla státotvornou vlád-

50. Brouček, s. 342.

51. Kaplan, *Nekrvavá revoluce*, s. 114.

ní stranou. Jejím předsedou byl Václav Klofáč a místopředsedou jeden z „mužů 28. října 1918", Jiří Stříbrný. Do strany vstoupil také tehdejší ministr zahraničí a pozdější prezident Edvard Beneš, který měl právě se Stříbrným osobní konflikty, které vyvrcholily vyloučením Stříbrného ze strany. V londýnském exilu během druhé světové války se do čela stranické hierarchie dostali „Benešovci" Hubert Ripka, Jaroslav Stránský, Prokop Drtina a Josef David, kteří bezvýhradně přijali názory Edvarda Beneše včetně jeho sovětofilské orientace, odsunu Němců, omezení počtu politických stran a teorie o tom, že Československo bude po válce tvořit most mezi Východem a Západem. Ripka jako žurnalista propagoval tyto myšlenky v tisku, právník Stránský se stal tvůrcem teorie právní kontinuity a retribučních dekretů.[52] Po válce by se dala ideologie strany charakterizovat slovy „Beneš je náš program". Spoléhajíce na prezidenta aspirovali národní socialisté na to, být po boku komunistů vůdčí složkou v Národní frontě. Občas komunisty dokonce předčili v pochlebování Sovětskému svazu a výzvách k potírání Němců a vévodili ve vzývání slovanského nacionalismu. Fetišizace socialismu a nacionalismu byla u proklamací strany zahalena do hávu humanity na rozdíl od marxistického rubáše komunistů a sociálních demokratů. Národní socialisté si z Moskvy „přivezli" ministerstvo spravedlnosti (Stránský), zahraničního obchodu (Ripka) a místo náměstka předsedy vlády (David). V listopadu 1945 Stránský nahradil Davida, který se stal předsedou parlamentu, Drtina Stránského a po volbách 1946 předseda strany dr. Petr Zenkl nahradil Stránského, který „dostal" ministerstvo školství a osvěty. V létě 1946 se sen o jednotě socialistických stran rozplynul, národní socialisté se stali v rámci možností poměrně razantními protivníky komunistů a v českých zemích paradoxně soupeřili s lidovou stranou o vůdčí roli na pomyslné politické pravici (která byla ve skutečnosti levým středem). Jejich snaha „být pevnými a v mnoha případech nesmlouvavými odpůrci" komunistů, nenechat si jimi vnutit „attitudu nepřátelství", ale naopak dostat je „jako skutečného partnera do Národní fronty demokratické", byla snahou stejně naivní jako sebezničující. Mezi výrazné postavy strany patřil kromě uvedených ministrů tajemník strany a poslanec Vladimír Krajina a další poslanec a mládežnický vůdce Ota Hora. Ve straně byl též značný počet bývalých členů zakázané agrární strany, z nichž nejznámější byl Ladislav Feierabend. Národní socialisté chápali své postavení mezi nekomunisty jako „vůdčí pozici" a věřili, že jsou schopni v příštích volbách porazit komunisty. Proto „neusilovali o sbližování, sjednocování nekomunistických sil". Ve sporech

52. O prezidentské kontinuitě píše Kuklík.

s komunisty dosahovali více či méně důležitých vítězství ve vládě a v parlamentu, „když však komunisté spor přenesli na ulici" a „zmobilizovali ‚revoluční vůli lidu'", svá stanoviska prosadili i proti národním socialistům. Tak tomu bylo i v únoru 1948.[53]

Jedinou formálně nesocialistickou stranou byla v českých zemích Československá strana lidová. Zůstávala v podstatných věcech vzhledem k centrismu svého benešofilského a sovětofilského vůdčího kněžského tandemu Jan Šrámek – František Hála zbytečně ve vleku událostí, ač měla ve svých řadách několik velmi schopných poslanců a mohla se pyšnit početnou členskou základnou stejně jako odhodlanou mládežnickou a studentskou organizací. O lidové straně bude pojednáno podrobněji níže.

Na Slovensku byl stranický život méně pestrý, což neznamená, že byl méně dramatický. Původně tam existovaly jen dvě strany: komunistická a demokratická. V roce 1946 přibyly Strana práce, která se sloučila s českou sociální demokracií, a Strana slobody, která měla být slovenskou obdobou českých národních socialistů. Význam dvou později založených stran však byl zanedbatelný, jak o tom svědčily i jejich volební výsledky (mezi 3–4 % hlasů). Velkou pozornost, a to nejen na Slovensku, na sebe strhávali demokraté, vedení Josefem Lettrichem. Demokratická strana byla základnou pro odpůrce komunistů a byla v Československu vedle lidovců druhou nesocialistickou stranou. Sešli se v ní představitelé politického katolicismu s evangelíky a bývalými agrárníky, případně další odpůrci komunistů. V roce 1946 ve volbách na Slovensku rozdrtila komunisty poměrem 62 : 30 % hlasů. Od té doby se stala předmětem útoků a intrik komunistů, kteří ji chtěli nejprve oslabit povolením další – katolické – strany. Po neúspěchu této taktiky se zaměřili na oslabení a rozklad demokratické strany pomocí tajné policie – slovenské Státní bezpečnosti. Nástrojem k tomu byly provokace, zpravodajská činnost a zfalšovaná obvinění, tedy standardní politické postupy komunistů. Tato štvanice vyvrcholila obviněním z protistátní činnosti a podáním trestního oznámení na generální tajemníky a poslance strany dr. Miloše Bugára a dr. Jána Kempného (oba byli katolíci) za to, že údajně udržovali kontakty s představiteli bývalé Hlinkovy ľudové strany, kteří žili v té době v zahraničí. Po nechutně zpolitizovaných jednáních byli oba poslanci vydáni k trestnímu stíhání a zajištěni v soudní vazbě. Další útok komunistů byl v podobném duchu veden ještě výše, na místopředsedu strany a náměstka předsedy vlády, představitele „agrárního křídla" slovenských demokratů Jána Ursínyho. Ten v listopadu 1947 z vládní funkce odstoupil. Jmenovaní byli

53. Kaplan, *Pět kapitol o Únoru*.

v dubnu 1948 odsouzeni k trestům odnětí svobody (Ursíny – 7 let, Kempný – 6 let, Bugár – 1 rok).[54]

Zvláštní místo v systému Národní fronty zaujímal jeho spolutvůrce a garant, prezident Edvard Beneš. Již za války ve své knize *Demokracie dnes a zítra* nastínil mimo jiné své zaujetí pro omezení počtu politických stran a především „vědecky" horoval pro spolupráci a sblížení marxisticko-leninského komunismu sovětského typu a západní liberální demokracie: „Myslím, že je možné a že je správné i nutné, aby – stejně jako dnes ve válce – oba tyto systémy svorně spolupracovaly a navzájem se loayálně tolerovali i po válce."[55] Tato teze nebyla žádnou intelektuální libůstkou sociologa-humanisty, ale ideologickou municí, směřující k ospravedlnění vlastní spolupráce s komunisty a ke konstrukci pomyslného československého mostu mezi Východem a Západem. Tento „most" se brzy ukázal být pouhou fata morganou (neboť západní politikové odmítli hrát roli užitečných idiotů, jako ji naopak hráli českoslovenští „demokraté" v Národní frontě). Edvarda Beneše na rozdíl od jeho exilových přívrženců však nemůžeme obvinit z diletantismu a neznalosti filozofie jeho „východních přátel". Bylo mu známo, že „důsledný marxismus theoreticky musí ovšem věřit v konečnou likvidaci liberální demokracie" a že „komunistická internacionála [Kominterna – pozn. aut.] vede a povede svůj boj o triumf beztřídní socialistické společnosti dál".[56] Potřeboval se však vyhoupnout znovu do sedla, z něhož byl stržen mnichovskou krizí, a rozhodl se využít k tomu sovětských komunistů, jejichž nazírání na svět mu ostatně bylo v mnohém blízké, jak o tom svědčí jeho meziválečná i válečná činnost. S pomocí taktiky, která byla přímo „zhmotněna" v systému Národní fronty, se skutečně vrátil po válce do Československa jako oslavovaný prezident „Budovatel". Jeho představa o „řízené" či lidové demokracii se pozoruhodně shodovala s linií Kominterny a s její první fází revolučního přechodu k uchopení absolutní moci ve státě. Není však třeba podezírat Beneše z opisování, byla to spíše myšlenková podobnost zrozená z touhy po moci, která ho s komunisty sblížila. Důsledkem jeho válečné politiky byla lidově-demokratická revoluce v Československu dovršená následným komunistickým pučem. Tato tragédie byla úspěchem dvoufázové revoluční

54. Útoky na demokratickou stranu a procesy s jejími představiteli jsou podrobně popisuje Kaplan (*Pět kapitol o Únoru*). Zbavení poslanecké imunity poslanců Kempného a Bugára a postojů poslanců lidové strany v této věci se týkal pozdější spor mezi Josefem Kalvodou a Bohumírem Bunžou na stránkách exilového tisku.

55. Edvard Beneš, *Demokracie dnes a zítra*. Praha, 1946, s. 250.

56. Tamtéž, s. 248.

taktiky komunistů, při jejímž uplatnění byl Beneš využíván. Nejdříve byl komunisty „hýčkán", ale postupně pozbýval vlivu, aby byl nakonec „použit" jako garant při „ústavním" přechodu do druhé revoluční fáze – uchopení absolutní moci. Zatímco příčiny je možno analyzovat, úvaha, zda se této revoluci dalo zabránit, zůstává pouhou hypotézou. Avšak podle mínění některých historiků teze, „že socialismus do střední a jihovýchodní Evropy přinesla Rudá armáda na svých bodácích, je zčásti přehnaná. Bez existence vnitřních podmínek a podpory domácích skupin a vrstev by socialistická idea v sovětsko-totalitární podobě nezískala tak rychle monopolní postavení."[57]

Mezníky ve vývoji třetí republiky

Po počátečním období, v němž dominovali komunisté, jehož bouřlivé události jsou popsány výše: lidově demokratická revoluce a uchopení moci Národní frontou, vyvlastnění a odsun Němců, teror ulice, retribuční soudy a ustavení parlamentu, se situace začala stabilizovat a před volbami v roce 1946 začali nekomunisté zvedat hlavy. Většina prací zabývajících se obdobím třetí republiky upozorňuje na klíčové jevy a události, které ovlivnily soupeření v Národní frontě a vývoj v zemi. Nejvýznamnější z nich následují.

Volby v roce 1946 znamenaly velké vítězství komunistů v Čechách (40,2 %) před národními socialisty (23,6 %), lidovci (20,2 %) a sociálními demokraty (15,5 %). Zatímco „demokraté" byli zklamáni, komunisté povzbuzeni úspěchem vyhlašovali, že v příštích volbách již získají většinu. Na Slovensku byla situace jiná, jak je uvedeno výše: demokraté (62 %) tam porazili komunisty (30,4 %). V parlamentu i ve vládě se začala roztáčet politická mlýnice a svornou jednotu Národní fronty vystřídal boj o program a o voliče, dříve tabuizovaná témata však nebyla zpochybněna ani nyní.

V červnu 1947 se vláda usnesla vyslat delegaci do Paříže na konferenci o tzv. Marshallově plánu. Jednalo se o plán Spojených států amerických na poskytnutí hospodářské pomoci evropským zemím postiženým válkou. Protože československá vláda si nebyla jista, zda Moskva bude s naší účastí na konferenci souhlasit (!), vyslala ještě před zahájením konference svého předsedu Gottwalda a ministry Masaryka a Drtinu do Sovětského svazu. Stalin jim oznámil, že Marshallův plán je namířen proti SSSR, že československou účast by považoval za čin namířený proti SSSR, a doporučil československého delegáta odvolat. To se také po spěšné depeši a kvapném zasedání vlády 10. 7. 1947 stalo. Přestože se v Československu začaly projevovat potíže v průmyslu i zemědělství a hospodářská pomoc měla pro společnost velký

57. Barnovský, Ivaničková, s. 10–11.

význam, politikové upřednostnili „přátelství" se sovětskými komunisty. V Národní frontě se nenašel nikdo, kdo by naši účast prosazoval i po sovětském „vetu". Odvolání však nebylo vstupem Československa do sovětského bloku, ale pouze potvrzením, že je v něm již zakotveno, a to z vlastní vůle.[58]

Další faktory souvisely s úspěšnou taktikou komunistů. Zcela zásadní význam měl pro ni post ministra vnitra, zastávaný Noskem, který komunisté získali již v Košicích resp. v Moskvě. Pomohl jim k využívání, lépe řečeno zneužívání policejních a bezpečnostních složek v politickém boji. Špehování, zastrašování, provokace, falšování důkazů a podobné metody stejně jako spolupráce se sovětskými zpravodajci sloužily k boji proti konkurenčním stranám. Obdobnou roli plnila vojenská zpravodajská služba OBZ vedená komunistou Bedřichem Reicinem, která rovněž zasahovala do vnitropolitických záležitostí a byla v přímém spojení se sovětskými zpravodajci. Bezpečnostní aparát byl zneužit například v kampani proti slovenské Demokratické straně. V případu známém jako atentát na tři ministry (Zenkl, Drtina, Masaryk) zamlžovali pracovníci ministerstva vnitra informace a snažili se znemožnit další šetření. Komunisté využívali služeb příslušníků Bezpečnosti také při vytváření „pátých kolon" v nekomunistických stranách, kde se snažili mít „své lidi" – informátory a důvěrníky včetně tajných členů KSČ, z nichž později vzešly radikálně levicové frakce, jejichž členové byli využiti zejména v rozhodujícím střetnutí v únoru 1948.[59]

K taktice komunistů patřila také snaha ovládnout společenské jednotné organizace. To se jim nepodařilo u organizace mládeže a studentstva, neboť z jimi ovládaného Svazu české mládeže se brzy vydělily odhodlané a početně silné skupiny mladých národních socialistů a lidovců. Naopak příkladem jednoznačného úspěchu bylo ovládnutí odborů, které v krizových dnech února 1948 vyvíjely silný politický tlak ve prospěch komunistů.

Československá strana lidová

Lidová strana byla centristicky řízena svým předsedou, knězem Msgre Janem Šrámkem, a okruhem jeho spolupracovníků. Šrámek, který byl zakladatelem lidové strany a jejím předsedou za první republiky, pomohl na počátku války

58. Kaplan, *Nekrvavá revoluce*, s. 70–71.

59. O problematice zneužití bezpečnosti píše obsáhle Kaplan (*Pět kapitol o Únoru, Nebezpečná bezpečnost*), dále František Hanzlík (*Únor 1948, výsledek nerovného* zápasu. Praha, 1997). O zneužívání vojenského obranného zpravodajství píší František Hanzlík a Jaroslav Pospíšil (*Soumrak demokracie, Reicinovo obranné zpravodajství na cestě KSČ k moci*. Vizovice, 2000)

v Paříži a Londýně Benešovi získat vedoucí místo v čs. odboji a stal se předsedou exilové vlády. Po válce byl pod politickým vlivem prezidenta Beneše a sdílel ideologii socializující prosovětské Národní fronty stejně jako jeho zástupce a „levá ruka" Msgre František Hála, který se ve straně často stával vzhledem k opakované zdravotní indispozici předsedy vedoucím funkcionářem.

Největším potenciálním poválečným soupeřem v lidové straně byl pro Šrámka její předválečný poslanec a předseda v Čechách Msgre Bohumil Stašek. Ten byl 1. 9. 1939 zatčen německým Gestapem a válku prožil ve vězení v Drážďanech a v koncentračním táboře Dachau. Antikomunista Stašek byl dle jedné charakteristiky „skvělý davový a parlamentní řečník, jinak skromný a prostý člověk, čistý a horlivý kněz. Byl naprosto neschopen zákulisních intrik [...] Byl mužem tzv. pravice, měl střízlivý názor na Beneše, stavěl se odmítavě vůči SSSR", zatímco „docela jiný byl Šrámek [...] nebyl ani řečník ani žurnalista. Byl zato nepřekonatelným mistrem v umění zákulisního jednání, jehož smyslem bylo vždy: při každé koaliční soustavě a za všech okolností musí ČSL zůstati vládní, tj. koaliční stranou, a on, Šrámek, musí býti ministrem. Proto také podporoval horlivě levicové složky koalice (nár. socialisty a soc. demokraty) a Beneše. ČSL byla za Šrámkova vedení nejvěrnější a nejspolehlivější oporou dra Beneše, v němž spatřovala takměř muže Prozřetelnosti. Když r. 1935 odstoupil T. G. Masaryk z presidentského úřadu, byl to právě Šrámek, kterému se podařilo, arci po dlouhých bojích, získati pro Beneše také slovenské ľudáky s drem Tisem. Šrámek též horlivě podporoval Beneše v jeho prosovětské politice a v předvolební kampani r. 1934 dokonce prohlašoval, že v SSSR ‚se uskutečňuje Desatero Božích přikázání'."[60]

Po svém návratu z koncentračního tábora prohlásil Stašek, že se vrátí do politiky a promluvil na lidovecké schůzi v sále tiskárenských podniků ČAT, další vystoupení následujícího dne mu však nebylo povoleno, když „na Šrámkův rozkaz byl Staškovi policejně zabráněn vstup do ČAT (které Stašek vybudoval) a jakákoli politická činnost mu byla zastavena".[61] Takto

60. Charakteristiky Staška a Šrámka viz Simeon Ghelfand (*Čsl. strana lidová*. In: *Sborník Bohemia*, 1957, č. 2, s. 21–22). Ještě méně lichotivá je charakteristika Šrámka, kterou podává známý katolický novinář a politický vězeň Ladislav Jehlička ve své samizdatem vydané knize *Křik koruny Svatováclavské*: „Politickým vůdcem lidové strany byl Jan Šrámek, více méně nevzdělaný, omezený, tupý a líný a čím dál tím víc tloustnoucí velebníček."

61. Tamtéž. O politickém odstavení Staška píše také František Janík-Horák (*Nikdy jsme se nesmířili s květnem 1945*. In: Josef Kalvoda, *Z bojů o zítřek III*. Kladno, 1998, s. 172). Autor se zde zmiňuje také o roli dr. Jaroslava Pecháčka, tehdejšího druhého

byl již v červenci 1945 Stašek z politiky vyšachován. Kromě toho, že byl Šrámkovým soupeřem a že byl znám svými protisovětskými postoji, si Šrámka znepřátelil již v roce 1938, když po Mnichovu převedl českou část lidové strany do Strany národní jednoty, zatímco Šrámek navrhoval rozpuštění strany. Msgre Stašek usiloval o návrat do politického života ještě na přelomu let 1946 a 1947. Společně s několika dalšími veřejně činnými osobnostmi plánoval založení páté politické strany v Čechách, kterou měla být česká verze slovenské Demokratické strany. Tento plán na průlom do Národní fronty ale nebyl uskutečněn.[62]

Otřesný doklad o mentalitě tehdejších lidoveckých vůdců podává historik Kaplan,[63] když líčí na základě dokumentů z Archivu ministerstva vnitra, jak Šrámkův zástupce Msgre Hála ujišťoval dne 16. 7. 1946 velitele politického zpravodajství komunisty ovládaného ministerstva vnitra Z. Tomana, že on i Šrámek „mají nyní pevnou politickou linii, která je přijatelná pro KSČ i pro SSSR", a prosil (!) zpravodajce o informace o představitelích vnitřní opozice v lidové straně, včetně zpráv o manželce svého kolegy ministra dr. Adolfa Procházky, dr. Heleně Koželuhové, o níž uvedl, že se stýká se svým bývalým manželem, a prosil „o zjištění soukromého života paní Koželuhové". Jinou epizodu předkládá historik Drápala,[64] když píše o Hálově zahraniční návštěvě Francie a Anglie, kterou mu zprostředkovali straničtí kolegové a kde Hála udělal svým politickým vystupováním doslova ostudu.

Před volbami do Národního shromáždění v roce 1946 museli kandidáti ČSL podepisovat tzv. reversy, tedy „bianko" prohlášení o tom, že své mandáty dávají straně k dispozici: „Sděluji tímto sekretariátu slavného Nár. shromáždění, že se dobrovolně vzdávám svého poslaneckého mandátu", a tím

---

Šrámkova tajemníka, který údajně vypracoval právnický spis dokazující oprávněnost postupu vůči Staškovi, za což byl údajně Šrámkem povýšen na prvního tajemníka a poté na šéfa Šrámkova kabinetu.

62. O pokusu založit „pátou" stranu viz Kaplan (*Pět kapitol o Únoru*, s. 191). Uvádí zde důvody, proč k „průlomu" do Národní fronty v Čechách nedošlo. Byl to odpor katolického křídla slovenské demokratické strany z důvodu předpokládaného oslabení ČSL a zároveň odpor tzv. agrárního křídla této strany vzhledem k obavám z předpokládaného posílení katolických pozic. Dále názor, že strana by odčerpala hlasy nekomunistickým stranám Národní fronty a nikoliv komunistům, názorová nejednota zakladatelů a konečně celkový postoj Národní fronty (vyslovila se proti založení páté strany 3.12. 1946).

63. Tamtéž, s. 19, 171.

64. Drápala.

se stávali snadno ovlivnitelní. Vyloučení poslankyně dr. Koželuhové ze strany a odebrání jejího poslaneckého mandátu v červnu 1946 bylo nejviditelnějším projevem stranického centralismu. Vyloučení rázně protikomunisticky vystupující poslankyně Koželuhové podpořil překvapivě také další výrazný antikomunista poslanec dr. Chudoba. Sám však po několika měsících pocítil nátlak stranických vůdců proti tomu, aby byl zvolen předsedou lidovecké mládeže namísto „kandidáta vedení". Chudoba však neustoupil a vedení strany si netrouflo vyvolat další veřejný skandál. Po dalším nátlaku počátkem roku 1948 však z této funkce odstoupil.[65]

Program ČSL a volební neúspěch

Program strany se sice ztotožňoval s linií Národní fronty, tj. s omezením počtu politických stran, ale deklaroval svobodu názoru, tisku a vědeckého výzkumu a kritizoval jednostrannost rozhlasu, kinematografie a divadla. V ekonomice vycházel z principů soukromého vlastnictví a křesťanské sociální nauky. Akceptoval znárodnění z roku 1945, ale s kritickou výhradou, že bylo příliš rozsáhlé, byl pro zachování soukromého průmyslu i zemědělství a pro to, aby rolnická družstva nebyla znevýhodňována na úkor znárodněných – státních. Program také zdůrazňoval klíčovou roli rodiny ve společnosti a nutnost morální výchovy dětí a mládeže ve škole i rodině na základě křesťanských a národních tradic. Významnou součástí programu bylo rozhodnutí organizovat vlastní mládež strany, a předejít tak snahám komunistů zneužívat jednotných „nadstranických" organizací Národní fronty. V zahraniční politice byl vysloven souhlas s orientací na Sovětský svaz, ale také upozornění na nutnost spolupráce se západními spojenci a na udržování dobrých vztahů s Vatikánem.[66]

Lidová strana měla rozvinutou organizaci a silnou členskou základnu – podle odhadů až 350 tisíc členů. Významné byly organizace lidovecké mládeže (Odbor mládeže) a vysokoškolských studentů (Klub lidoveckých akademiků).[67] Důležitou roli hrál stranický tisk, celostátní deník *Lidová demokracie* i regionální deníky, mimořádný ohlas měl týdeník *Obzory* (šéfredaktor dr. Ivo Ducháček), vydáván byl také týdeník pro mladé – *Vývoj* (šéfredaktor Pavel Tigrid).

---

65. O Msgre Staškovi a reversech se zmiňuje Ghelfand. Na vyloučení dr. Koželuhové a snahy zabránit zvolení Chudoby upozorňuje Jan Renner (*ČSL 1945–1948*. Brno, 1999, s. 39, 41, 83).

66. Tamtéž s. 36. Rovněž Miloš Trapl, *ČSL v letech 1945–1948* (In: Pavel Marek a kol., *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Olomouc, 2000, s. 306).

67. Tamtéž s. 305.

Po neúspěšných volbách (třetí místo za komunisty a národními socialisty) zesílily kritické hlasy směrem k vedení strany, které bylo obviňováno ze strnulosti, ústupků komunistům a nedodržování křesťanských zásad. V čele opozičního proudu stála Helena Koželuhová, která byla pro své energické vystupování a publicistickou činnost velmi populární. Její popularita byla největší v Praze a ve studentském hnutí. Ústřední výkonný výbor ČSL však reagoval na rostoucí vliv Koželuhové jejím vyloučením ze strany a zároveň jí odebral poslanecký mandát. Projevy nesouhlasu poté vedení strany „ustálo" bez dalších vážnějších otřesů.[68]

Strana získala ve vládě Klementa Gottwalda čtyři ministerské posty. Msgre Šrámek byl náměstkem ministerského předsedy, Msgre Hála ministrem pošt, dr. Procházka ministrem zdravotnictví a ing. Kopecký ministrem techniky. V rámci loajality k Národní frontě a tím i stálých ústupků z pozic křesťanské politiky svedla strana na poslanecké úrovni několik dílčích půtek s komunistickou stranou, a to většinou neúspěšně. Jednalo se například o první pozemkovou reformu, milionářskou dávku a znárodnění konfiskátů. Největší ostudou této křesťanské strany byla vládní spoluúčast na splnění Stalinova „přání" a odmítnutí nabídky hospodářské pomoci ze Spojených států amerických, tzv. Marshallova plánu.[69] Ač v Národní frontě byli lidovcům programově nejbližší slovenští demokraté, nezastali se v roce 1947 ministři a poslanci ČSL (s výjimkou poslance Jana Bruknera) generálních tajemníků a poslanců Demokratické strany (katolíků) Jána Kempného a Miloše Bugára, kteří byli na základě komunisty vyrobených „důkazů" obviněni z protistátní činnosti.

Představitelé ČSL nesli rovněž svůj díl odpovědnosti za retribuční soudnictví a zacházení s československými Němci v poválečných měsících. K vysídlení Němců, které strana schválila, se vyjádřil souhlasně mj. i předseda Šrámek, který možnost vysídlit Němce hodnotil jako mimořádnou dějinnou příležitost. Na rozdíl od komunistů a národních socialistů však někteří funkcionáři strany projevili snahu mírnit důsledky protiněmecké kampaně. Například z iniciativy ministra Adolfa Procházky byla zřízena komise pro vyšetřování podmínek v internačních a pracovních táborech, ve stranickém tisku se objevovaly výhrady k revolučnímu násilí a bylo odsuzováno porušování právních norem a mravních zásad.[70]

68. Tamtéž. Případ vyloučení dr. Heleny Koželuhové je popsán také u Kaplana (*Pět kapitol o Únoru*, s. 169–172). Životopis Heleny Koželuhové včetně okolností jejího vyloučení publikoval Drápala.

69. Viz Trapl a Renner.

70. Tomáš Staněk, *Odsun Němců a křesťané*. In: *Střední Evropa*, 1992, č. 22, 23.

Za dílčí stranická vítězství bylo možno považovat například omezení vlivu komunistů v rozhlasovém vysílání, uhájení církevního školství oproti snahám komunistů zřídit jednotnou školu a vydávání na tehdejší poměry ojedinělého měsíčníku *Obzory*. Velkým úspěchem bylo vytvoření organizace mládeže a vysokoškolských studentů navzdory snahám komunistů o zřízení jednotných „nepolitických" organizací mládeže.

Od pasivního a poslušného chování se nejvíce odklonili tři poslanci: již zmíněný Jan Brukner, který se zastal slovenských poslanců, dr. Bohdan Chudoba, který se postavil do čela mládežnické organizace přes odpor vedení strany a ing. Rostislav Sochorec, který se na podzim 1947 vzdal poslaneckého mandátu a postavil se do čela Jednotného svazu zemědělců (v březnu 1948 byl umučen StB).

Únorová krize a komunistické vítězství

V únoru 1948 došlo k vládní krizi, když dvanáct ministrů (lidové, národně socialistické a demokratické strany) podalo (20. 2. 1948) demisi na protest proti dosazení osmi členů komunistické strany do vedoucích policejních funkcí a proti tomu, že ministr vnitra Nosek nesplnil vládní usnesení o zrušení tohoto personálního rozhodnutí. Tento důvod však byl pouze vyvrcholením narůstajících rozporů ve vládě a Národní frontě. Jednání komunistů, které nebralo ohled na psané ani „nepsané" (ze strany nekomunistů pouze iluzorní) dohody o soudržnosti Národní fronty a směřovalo cíleně k uchopení neomezené politické moci ve státě, se postupně stávalo pro jejich partnery neúnosné. Přesto nepomýšleli na nebezpečí a domnívali se, že komunisté s nimi soupeří o vliv uvnitř Národní fronty a o prosazování dílčích bodů svého programu. Stupňovaný tlak komunistů považovali za součást předvolební kampaně. Nevěřili, že jejich podíl na politické moci je ohrožen, a předpokládali, že nakonec nad komunisty „demokraticky" zvítězí ve volbách a tím změní poměr sil uvnitř Národní fronty.[71]

Demise ministrů, jejímž skutečným cílem patrně mělo být rozpuštění vlády a její nahrazení vládou úřednickou, vyvolání předčasných voleb a následná porážka komunistů v nich, však byla špatně připravenou a nedomyšlenou politickou akcí. Nepředcházela jí domluva „odstupujících" se sociálními de-

71. Podle Kaplana kalkulovali vedoucí činitelé tří politických stran s tím, že komunisté ve volbách „nezískají ani svých 38 % a ve vedoucích kruzích oněch tří stran tento názor zcela převažoval"; od voleb očekávali „politické uklidnění, počítali s vyjasněním v koalici" a s tím, že komunisté pozbudou práva na obsazení důležitých resortů – vnitra, zemědělství a informací. *Pět kapitol o Únoru*, s. 326.

mokraty a nestranickým ministrem Janem Masarykem (druhý tzv. nestranický ministr Ludvík Svoboda byl ve skutečnosti dalším komunistou ve vládě), kteří se k demisi nepřipojili a tak ministři, kteří podali demisi, zůstali v menšině (12:14). Další, a to rozhodující chybou a zároveň hrubým politickým omylem byla důvěra „odstupujících" v podporu prezidenta Beneše. Domnívali se, že Beneš demisi nepřijme a postaví se na jejich stranu. Ten však vzhledem ke svým dřívějším závazkům z let 1943 a 1945 nechtěl a ani nemohl proti komunistům rázně vystoupit a již 22. února v tisku prohlásil, že pokud bude jmenována nová vláda, nebudou v ní chybět komunisté s Gottwaldem v čele. Zdůraznil, že „Gottwald je předseda největší strany, a když bude jmenována nová vláda, tož ji povede Gottwald. To je mně jasno." Dne 25. února demisi přijal a jmenoval novou vládu složenou podle návrhu komunistického předsedy Klementa Gottwalda. V této vládě byli dosazeni na místa odstupujících příslušníci jejich politických stran, kteří nebyli stranicky delegováni, ale přistoupili na dohodu (tj. kolaboraci) s komunisty.[72]

Celou vládní krizi provázela napjatá atmosféra v ulicích. Pochodování vyzbrojených skupin dělníků – Lidových milicí po Praze, aktivizace odborů, zakládání revolučních akčních výborů Národní fronty, zneužití orgánů Bezpečnosti a masové manifestace organizované dobře stmeleným a na tuto situaci připraveným stranickým aparátem – to byly účinné nástroje vítězné taktiky komunistů. Oproti tomu poslanci a funkcionáři ČSL, ČSNS i DS zůstali po celou vládní krizi pasivní, a tak vyšlo mimo jiné najevo, že při podání demise neměli připravené různé varianty svého dalšího postupu podle vývoje událostí a „nebyli připraveni pro případ, že komunisté vládní krizi využijí k rozhodujícímu střetnutí".[73] Podle tvrzení prof. Kleina-Jánského byly počátkem února 1948 přesouvány policejní jednotky, o nichž se vědělo, že jejich velitelé jsou nakloněni prezidentu Benešovi nebo spjati s nekomunistickými stranami, z Prahy na venkov, ale ani tato skutečnost nevyburcovala nekomunistické ministry a poslance k rozhodnějším činům. Opomněli snahu zajistit si podporu veřejnosti a v kritické době nedokázali aktivizovat a vést ani statisícové masy členů svých stran.[74]

---

72. Tamtéž, s. 337. Benešův citát je z deníku *Lidová demokracie* (1948, 22.2.).

73. Tamtéž, s. 334.

74. O cestě komunistů k „Vítěznému únoru" například: Brouček, Hora, Kalvoda, Kaplan, Toman Brod (*Cesta československých komunistů k moci v letech 1945–1948, 1 a 2. díl.* Praha, 1990 a 1991); František Hanzlík (*Únor 1948, Výsledek nerovného zápasu. Tajné služby na cestě k moci.* Praha, 1997); Prokop Drtina (*Československo*

Ambiciózní vůdčí představitelé národních socialistů,[75] kteří věřili – jisti si podporou prezidenta Beneše –, že budou společně s komunisty dominovat novému státu v kritických dnech, zaujali polohu „mrtvého brouka" a proti komunistům se nepostavili, stejně jako to neučinili lidovci. Jejich předseda Šrámek uzavřel svou politickou kariéru pokynem k rozpuštění strany. K němu nedošlo a vedení ve straně se ujali spojenci komunistů, zakladatelé akčního výboru v ČSL Alois Petr, Msgre Josef Plojhar a Polanský, a vyzývali poslance i členstvo k loajalitě se vznikajícím totalitním režimem.

Jediným významným aktem nesouhlasu s vývojem byly manifestační akce mladých lidí pod vedením studentů, z nichž první se uskutečnila 23. února, kdy její účastníci vyjádřili důvěru (paradoxně) prezidentu Benešovi, který přijal pětičlennou delegaci s ujištěním, že bude hájit demokracii. Mnohem početnější (několikatisícový) byl manifestační pochod studentů, který se vydal z Karlova náměstí na Hrad o dva dny později, tedy 25. února 1948. Svolal jej předseda Svazu vysokoškolských studentů Antonín Navrátil s cílem znovu vyslat delegaci k prezidentovi a apelovat na něho aby neustupoval komunistům. Jeden z přímých účastníků popsal pochod následovně: „Došli jsme asi tak do druhé třetiny Nerudovy ulice, když se proti nám postavilo několik příslušníků SNB. Zaručili nám, že zůstaneme-li na místě, můžeme poslat pětičlennou delegaci k prezidentovi a v klidu tu počkat až do jejího návratu. Někteří z nás v tom viděli léčku a chtěli prorazit, ale nakonec bylo rozhodnuto přijmout návrh a ujištění. Čekali jsme hodně dlouho, když tu se objevila

---

můj osud, Toronto, 1982), Hubert Ripka (*Únorová tragedie*, Brno, 1995), Bohumil Laušman (*Kdo byl vinen.* Vídeň, 1953), Jozef Lettrich (*Dejiny novodobého Slovenska.* Bratislava, 1993), Klement Gottwald (*Spisy 12–14*), Jan Kozák (*K některým otázkám strategie a taktiky KSČ v období přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou.* Praha, 1956), Jaroslav Mlýnský (*Únor 1948 a akční výbory Národní fronty.* Praha, 1978).

75. Hlavními představiteli byli ministři Hubert Ripka, Jaroslav Stránský, Prokop Drtina a Petr Zenkl, který byl zároveň předsedou národních socialistů. Ti i jejich straničtí následovníci ochotně uskutečňovali *Košický vládní program* a spoluvytvářeli politiku Národní fronty v domnění, že když se za pomoci komunistů zbavili nežádoucí politické konkurence „zprava", zakotví nyní za podpory prezidenta pevně v mocenských pozicích po boku komunistů, ale nebyli připraveni na komunistickou ofenzívu. Stejně jako jejich spojenec Beneš se stali dle leninské terminologie pouze „užitečnými idioty", kteří byli využíváni komunisty, již od počátku čtyřicátých let v době války. Ve své politické neprozíravosti si představovali, že komunisté se s nimi o moc rozdělí, a to, že budou vyšachováni, až přijde čas, je patrně ani nenapadlo.

v horním záhybu ulice rota SNB a pochodovala proti nám. Asi třicet metrů od nás zastavila a její velitel k nám přistoupil s výzvou, abychom se do tří minut rozešli – jménem zákona. Vedoucí našeho průvodu mu řekl, že máme zaručeno v klidu počkat na návrat delegace od prezidenta, a že i kdybychom se rozhodli rozejít se, do tří minut tak to není možné, protože za tu dobu se nemůže dostat až na konec průvodu pokyn, že se mají obrátit a jít zpět, a že není stanné právo, tudíž není ani žádný zákon, který by zakazoval průvody, jestli tomu pan SNB nevěří, aby se šel podívat k Václaváku, kam proudily tisíce komunistů. Velitel odešel ke své rotě a dal jí povel k pochodu proti nám. Začali jsme zpívat hymnu [...] SNB pochodovali i při hymně. Až asi pět metrů od nás zastavili, ale když jsme dozpívali a začali provolávat ‚Ať žije president Beneš!', vrhli se na nás a mlátili první řady pažbami a hlavněmi samopalů. Řekli jsme si ‚Nedáme se!' a přes rány, s hlavami sklopenými jako berani, začali tlačit vzhůru. Postoupili jsme asi o jeden a půl metru, ale pak jsem zaslechl výstřel – jeden hoch se skácel zasažen do nohy. Přední řady začaly ustupovat, ale ježto ti vzadu o tom nevěděli a tlačili dále vzhůru, nastala strašlivá mačkanice [...] Jeden kolega fotografoval zvířecké řádění SNB a byl střelen do břicha. Ze sekretariátu KSČ hlásil tlampač, že po dopoledním přijetí demise rozvratných ministrů president Beneš právě podepsal Gottwaldův návrh nové vlády. Šel jsem dál s průvodem přes Karlův most. Volali jsme sborově: ‚17. listopad! – Zase tekla studentská krev! – Česká policie střílí do českých studentů'".[76]

Přestože většina lidí ve státě nepatřila mezi členy a přívržence komunistů, další významnější protesty se neuskutečnily. Za výjimku lze patrně považovat shromáždění členů katolické tělovýchovné organizace Orla v srpnu na moravském Hostýně. Svůj nesouhlas s vývojem ve státě dávali najevo pouze jednotliví občané nebo nepočetné tajně vznikající skupiny. Význam těchto projevů, které neměly podstatný vliv na vývoj událostí, zůstal pouze v rovině morální. Díky nim však lze říci, že kromě kolaborujících bylo i značné množství lidí, kteří tehdy nezradili své přesvědčení. Někteří „pouze" tím, že se nepřidali ke komunistickým hordám, jiní odcházeli do zahraničí s myšlenkou na osvobození země z exilu a našli se i takoví, kteří zahájili organizování podzemního odboje a ozbrojeného odporu proti nastupující komunistické diktatuře.

Epilog – diktatura proletariátu

Po „Vítězném únoru" 1948 a převzetí moci ve státě začali komunisté provádět rozsáhlé zásahy do uspořádání společnosti, které byly spojeny s likvidací nebo omezením základních politických a občanských práv a svobod (svobo-

76. Zápisky Radko Kleina-Jánského z 25.2. 1948.

da tisku, pohybu, politického a náboženského vyznání a myšlení, právo shromažďovací, spolkové, ochrana soukromého vlastnictví, nezávislé soudnictví, právo svobodných voleb atd.) a týkaly se všech oblastí společenského dění. Komunistický režim razil „novou stupnici hodnot, zatímco staré hodnoty" zatracoval, snažil se „vymýtit tradice [...] a zasahovat do každodenního života občana". Chtěl „ovlivňovat jeho vědomí, určovat směr jeho myšlení, hranice jeho poznání" ve smyslu ideologie marxismu-leninismu.[77]

Liberálně demokratický princip soužití lidí ve společnosti na základě všeobecných občanských práv a svobod nahrazovala v rámci marxisticko-leninské ideologie doktrína o *třídní nenávisti* (mezi vlastníky – kapitalisty neboli vykořisťovateli – výrobních prostředků a tzv. proletariátem – dělníky a rolníky neboli vykořisťovanými), *třídním boji* (proletariátu vedeného komunistickou stranou proti kapitalistům, za odstranění „soukromého vlastnictví výrobních prostředků" bez jakýchkoliv ohledů) a *diktatuře proletariátu* (tj. monopolní moci komunistické strany zaměřené proti každému kdo se straně nechce bezpodmínečně podřídit). Přirozená lidská práva jako je např. svoboda myšlení či náboženského vyznání potíral marxismus-leninismus prosazováním (od výuky ve školách až po podřízenost vědy a umění) monopolní doktríny *historického materialismu* (vývoj společenského uspořádání je dějinnou danností a spěje od prvobytně pospolné společnosti, přes otrokářství, feudalismus a kapitalismus k socialismu – který zajišťuje komunistická strana), *dialektického materialismu* (jehož součástí je nauka o přírodních zákonech – hmota je nadřazena duchu a o člověku – neexistuje duše, vědomí je produkt a odraz hmoty, jedinou morální hodnotou je pokrok ke komunismu, jedinec má cenu především ve vztahu k tomuto pokrokovému procesu) a *vědeckého socialismu* (po nastolení diktatury proletariátu ideologii uskutečňuje komunistická strana, která je neomylnou autoritou, zná jako jediná „vůli lidu" a je proto vládnoucí elitou společnosti, je centralisticky – „vojensky" – organizovaná a usiluje na základě mezinárodní spolupráce o uskutečnění celosvětové revoluce – tj. světovlády – na základě podrobně propracované strategie a taktiky).[78] Marxisticko-leninská ideologie byla v Československu vyhlášena za státní ideologii a pod jejím praporem vedli komunisté boj proti jiným myšlenkovým směrům, politickým teoriím a proti tradičnímu pojetí lidské svobody.

Součástí komunistického režimu a jeho „neodmyslitelným trvalým znakem" byla cílená a účelová politická perzekuce, s jejíž pomocí komunistická

77. Karel Kaplan a Pavel Paleček, *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* Praha, 2001, s. 18-19.

78. Viz Józef M. Bocheński, *Marxismus-leninismus, věda nebo víra.* Olomouc, 1994.

strana lidem „vnucovala či naroubovávala cizí, neorganický, dosavadnímu vývoji a způsobu života odporující společenský systém a řád" sovětského typu. Perzekuce postihovala přímo „jak určité sociální vrstvy a politické skupiny, tak rodiny, jednotlivce. Mířila proti všem, kteří odporovali totalitní moci a společenským proměnám a také proti těm, o nichž si představitelé moci pouze mysleli, že by odporovat mohli". Politická perzekuce měla různou formu a různé stupně „tvrdosti". Nejmírnějším opatřením bylo vyřazení občanů z veřejného života (z důvodu dřívější příslušnosti k nekomunistickým stranám, politického přesvědčení, náboženského vyznání či sociálního a národního původu), kde počet postižených dosahoval jednoho milionu osob. Dalším stupněm byla opatření, která měla pro postižené existenční důsledky – propouštění ze zaměstnání, zastavení kariérního postupu, přechod od kvalifikované práce k pomocné či fyzické, zákaz studia dětí, nucené stěhování. Dále se jednalo o veřejné či tajné sledování osob, odposlech telefonu, kontrola korespondence apod. Nejtvrdším stupněm perzekuce bylo věznění na základě vykonstruovaných politických procesů nebo umístění v táborech nucené práce bez soudu.

Perzekuce a represe probíhaly během celé čtyřicetileté existence komunistického režimu (vyjma krátkého období v roce 1968). V politických procesech bylo odsouzeno více než 250 tisíc lidí. Bez soudu bylo umístěno v táborech nucené práce a pomocných technických praporech na 40 tisíc lidí. Perzekuce se v „mírnějších" výše uvedených stupních vztahovala také na rodiny a příbuzné vězněných a celkově tak bylo postiženo dva a půl milionů lidí. Tito lidé byli vytlačeni na okraj společnosti, tajně sledováni a vedeni v seznamu Státní bezpečnosti jako (až do roku 1964) „bývalí lidé". Tento výstižný název byl později změněn na „nepřátelské osoby" a v roce 1974 rozšířen o seznam „protisocialistických, protistátních a protisovětských sil". Nejintenzivnější vlna perzekuce byla uskutečněna v zakladatelském období komunismu tj. letech 1948-1954, byla spojena s nevídanou brutalitou a terorem a přímo postihla několik stovek tisíc občanů. Po únoru 1948 byly postiženy nejprve některé vytipované skupiny a společenské vrstvy. Jednalo se o funkcionáře a členy nekomunistických politických stran, nekomunistické představitele ozbrojených složek (zejména příslušníky tzv. západního protinacistického odboje), představitele církví (zejména katolické církve), intelektuální elity, vlastníky podniků, ale i majitele drobných živností a samostatné řemeslníky a rolníky. Perzekuce jednotlivců probíhala souběžně s likvidací kulturních a vzdělávacích institucí. Byly zestátněny větší podniky i drobné výrobní jednotky, nucenou kolektivizací půdy bylo zlikvidováno soukromé zemědělství a prakticky celá soustava tradičního tržního hospodářství, která se zde dlouhodobě vyvíjela, byla zničena.[79]

Za závěrečnou zmínku stojí také hrubé zásahy provedené v zestátněném školství. Perzekuce se dotkly ve značné míře vysokoškolských studentů, vysokoškolských i středoškolských pedagogů. Ze studia bylo v roce 1948 vyloučeno několik tisíc studentů, byly propouštěni profesoři a některé fakulty musely být zavřeny. Vysoké školství bylo ve všech směrech podřízeno marxisticko-leninské ideologii, zprostředkovávalo omezené informace a, zejména v oblasti společenských věd, propagandou zkreslené „poznání". Studenti nebyli přijímáni podle svých schopností, ale podle „třídního původu" a politické angažovanosti rodičů, případně na základě známostí a úplatků. Také jednotné státní střední a základní školství bylo podřízeno komunistické ideologii a až do roku 1989 bylo jeho úkolem již od mateřské školy formovat nového socialistického člověka.[80]

79. Uvedené údaje viz. F. Gebauer, K. Kaplan, F. Koudelka, R. Vyhnálek, *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989*. Praha 1993.

80. Viz Antonín Kratochvíl, *Žaluji, 3)*. Praha, 1990.

POVÁLEČNÁ LÉTA

I.

Historie poválečné nacionalismem podbarvené a socializující pseudodemokracie třetí republiky byla krátká, ale pro vývoj v dalších desetiletích určující. Poválečná léta ovlivnila rozhodujícím způsobem také život Josefa Kalvody. Po skončení války měl Josef spoustu životních předsevzetí. Uvažoval o tom, že se bude věnovat umění, přemýšlel o divadle, herectví a o vysokoškolském studiu. Chtěl se podílet na šíření křesťanství v osvobozené vlasti. Chování příslušníků sovětské armády a celková společensko-politická situace s uzurpovanou vládou tzv. Národní fronty však u něho vzbuzovaly obavy z dalšího vývoje. Brzy si uvědomil nebezpečí mocného „víru doby", v němž se ocitlo obnovené Československo.

Ve druhé polovině května 1945 se díky svému zájmu o divadlo dostal Josef v Praze na návštěvu k tehdy známé herečce-recitátorce Ludmile Pelikánové, jejíž manžel byl vysokým funkcionářem komunistické strany. Toto setkání silně ovlivnilo jeho další životní kroky. Spolu se svým přítelem se hostitelce zmínili o zločinném chování vojáků armády maršála Malinovského, jehož byli svědky. Pelikánová jim v domnění, že jsou mladými komunisty, začala domlouvat, aby o tom nikde nemluvili a vždy zdůrazňovali jen slavné osvobození republiky hrdinnou Rudou armádou. Potom jim ve stručnosti objasnila strategii komunistů: „My komunisté píšeme květnovou revoluci s malým ‚r'. Je to revoluce národně-demokratická. Později, snad už během léta, přijde další revoluce, kterou budeme psát s velkým ‚R' a kdy komunistická strana převezme veškerou moc ve státě."[1]

Josef jí tehdy odpověděl, že správnější a mravnější by bylo, kdyby komunisté řekli národu, že u nás žádná demokracie nebude, ale přijde diktatura jedné strany a začnou vznikat nové koncentrační tábory. Potom se zeptal, proč vlastně komunisté tuto komedii s demokracií hrají. Pelikánovou jeho slova udivila. Uvědomila si, že nehovoří s komunistou a odpověděla: „My tuto komedii s demokracií, jak to nazýváte, hrát musíme, protože máme určité závazky a cíle v mezinárodní politice. Tudíž pro přechodnou dobu u nás musí být lidová demokracie. Kdyby komunistická strana převzala veškerou moc ve státě hned, porušila by tím mezinárodní závazky Sovětského svazu a prezidenta Beneše. Navíc bychom nemohli dosáhnout našich cílů ve světové politice. Nám nejde jen o vítězství komunismu v Československu, ale i v dalších zemích."[2]

Tato lekce z komunistické strategie zapůsobila na Josefa silným dojmem. Pochopil, že komunisté ohrožují další vývoj nejen v Československu, ale že chtějí získat moc i v jiných evropských státech – Německu, Francii, Itálii, Řecku. A tak bezprostředním důsledkem setkání s Pelikánovou bylo jeho rozhodnutí zapojit se do politiky. Umění muselo prozatím počkat, neboť práce pro křesťanskou „Myšlenku" vyžadovala dle jeho úsudku nutnost postavit se proti hrozící nové totalitě. V rámci možností politického systému Národní fronty vstoupil do jediné nesocialistické strany povolené *Košickým vládním programem*, Československé strany lidové (ČSL). Vedle práce v zemědělství se pak s velkým zápalem již od léta 1945 oddal politické činnosti. Stal se houževnatým a bojovným aktivistou, který usiloval o naplňování křesťanské politiky, hájil zájmy mládeže a zemědělců. Proti marxistickému socialismu propagoval katolickou sociální nauku a byl nekompromisním protivníkem komunistů. Svou činnost přerušil jen v době od října 1945 do února 1946, když narukoval k vojenské službě.

V politice začal Kalvoda nejprve s organizační činností ve svém rodišti. Využil svých zkušeností a známostí z činnosti v SKM, Katolické akci i Kruhu a měl úspěch. Brzy se stal okresním a krajským předsedou mládežnické organizace lidové strany, byl jmenován členem Okresního národního výboru v Chotěboři. Objížděl na kole nebo vlakem vesnice na Chotěbořsku a Havlíčkobrodsku a přesvědčoval zejména mladé katolíky, aby vstupovali do řad lidovecké mládeže. Organizoval schůze a setkání, byl nadšeným řečníkem. Získával své posluchače rázným a odvážným vystupováním. Jeho protikomunistická rétorika byla spojena s dobrou argumentací podloženou vědomostmi a neúprosnou logikou. Brzy začal být zván na schůze v širokém okolí a stal se známým politikem na okresní a krajské úrovni.[3]

1. *Z bojů o zítřek III*, s. 162.

2. Tamtéž, s. 163.

3. Mé rozhovory s ing. Václavem Němcem a Josefem Šulcem. Též Josef Kalvoda, *Železná opona padá*. Strojopis z roku 1952.

V roce 1946 se Kalvoda patrně jako nejmladší delegát zúčastnil za kraj Havlíčkův Brod celostátního sjezdu ČSL. S jeho průběhem, který byl poznamenán nedostatkem „vnitrostranické demokracie a sklony vedení ČSL k manipulativnímu jednání", však nebyl spokojen. Sjezd řídili krajští předsedové Karel Fanfrdla z Brna a Jaroslav Řehulka z Olomouce namísto nemocných vůdců předsedy Msgre Jana Šrámka a místopředsedy Msgre Františka Hály. Ti při volbě ústředního výkonného výboru „přes odpor většiny přítomných trvali na kandidátech nominovaných mandátním výborem, ignorovali návrhy z pléna a počítali pouze kladné hlasy, takže asi polovina pobouřených delegátů opustila sál".[4]

Kalvoda hlasoval proti kandidátní listině dosavadního vedení a podle rozhovorů s mnoha delegáty sjezdu nabyl přesvědčení, že tato kandidátka nebyla sjezdem schválena. Byla však prohlášena za zvolenou, což bylo oznámeno i v tisku. Před sjezdem si o demokracii v lidové straně nedělal iluze, ale nyní měl jistotu, že opravdu neexistovala, stejně jako neexistovala v poválečném státě. Pro nesocialisty, kteří se chtěli zapojit do politiky, však byla ČSL přes všechny nedostatky jedinou možností. Kalvoda se stejně jako někteří další lidovci ztotožňoval s programem strany, ale nikoliv s jejím vedením. Věřil v postupnou demokratizaci poměrů a v to, že ČSL se může v budoucnu stát v Československu nejsilnější politickou stranou.

Lidová strana měla ve svých početných řadách schopné jednotlivce včetně odhodlaných vysokoškolských studentů, ale ke všeobecné škodě byla centristicky ovládána Šrámkem a Hálou. Nejvýznamnější představitelé opozičních názorů, Msgre Jan Stašek a dr. Helena Koželuhová byli za pomoci komunistického ministra vnitra odstaveni. Ve vládě Národní fronty hráli ministři Šrámek a Hála stejně jako ing. Jan Kopecký a dr. Adolf Procházka „druhořadou roli". V Ústavodárném národním shromáždění se lidovečtí poslanci střetávali s komunisty v parlamentních výborech. Silné postavení zaujali „v zemědělském výboru a nejvýrazněji se exponovali v zápase za zachování selského stavu proti komunistickému ministru zemědělství Júliu Ďurišovi", ale „stín národněfrontovní jednoty stejně nepřekročili".[5]

4. Milan Drápala, *Na ztracené vartě Západu.* Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945–1948. Praha 2001, s. 38. O zmanipulování voleb na sjezdu ČSL se zmiňují také Kalvoda (*Z bojů o zítřek III*, s. 164), Jan Renner (*Československá strana lidová 1945–1948.* Brno 1999, s. 36) a Miloš Trapl (*Československá strana lidová v letech 1945–1948* in Pavel Marek a kol.: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998.* Olomouc 2000, s. 305).

5. Drápala, s. 42–44.

Velkým úspěchem a nadějí pro křesťanskou politiku byl naproti tomu pražský Sjezd mládeže lidové strany, který se konal 24.–26. května 1947. „Mládež se doopravdy připravila a předvedla: na 120 000 mladých ve sjezdových dnech zaplavilo Prahu, jinak studenou jak psí čumák [...]" Byl uspořádán manifestační průvod, v jehož čele šlo předsednictvo strany, po něm následovaly jednotlivé kraje, jejichž zástupci nesli prapory, hrála hudba – v průvodu bylo celkem 28 kapel. Na Staroměstském náměstí byl připraven bohatý kulturní program. Organizátoři sjezdu chtěli zařadit do programu také shromáždění na nádvoří Pražského hradu a předání zdravice prezidentu dr. Edvardu Benešovi, ten to ale odmítl a nakonec přijal pouze nepočetnou delegaci. Přímý účastník tohoto setkání s prezidentem po letech popsal Benešovu rétoriku: „Vykládal, že je nutná jednota národa a my že jsme tu vlastně ilegálně [...] Troufám si říci, že za prezidentův projev by se nemusel stydět ani Gottwald [...]"[6]

Přesto si mladí z Prahy odnesli krásné dojmy. Počet účastníků sjezdu a jejich nadšené odhodlání byly nadějí nejen pro křesťansky orientovanou část národa. Podle svědectví dalšího účastníka, který na sjezdu „mluvil se stovkami mladých lidí", tito lidé „byli přesvědčeni, že od nynějška zavane ve vedení ČSL ‚nový duch', že se ČSL postaví pevně proti dalším socializačním snahám komunistů a socialistického bloku třeba i za cenu rozbití Národní fronty a ústupu ČSL do opozice", a spoléhali na mladé poslance ČSL v Ústavodárném národním shromáždění, „kterými byli Bohdan Chudoba, Ivo Ducháček, Štěpán Benda, Bohumír Bunža, Jindřich Nermuť, že budou prosazovat i proti vůli vedení ČSL „radikálnější linii".[7]

Jedním ze spoluorganizátorů sjezdu byl i Josef Kalvoda, který v tisku vyzýval mladé křesťany k účasti: „Budou nás desetitisíce a bude to sjezd náš, nás, kteří se hlásíme k demokracii, ke křesťanskému světovému názoru [...] pohled na zástupy stejně smýšlejících, stejně cítících přináší s sebou pocit spřátelení, sbratření duší [...] budeme žít u vědomí, že nejsme sami, že nás není jen několik, kdo máme v srdci víru, naději a lásku k vyšším ideálům, ale že jsou nás desetitisíce [...] Nebáli jsme se bojovat za svobodu od útisku národního a státního, nebojíme se bojovat za svobodu duchovní. Náš boj za demokracii je bojem o nejzákladnější práva a svobodu člověka [...] Nechť není jediného mladého lidovce z českého venkova, který by se nevypravil na sjezd. Přijďte načerpat nové nadšení, přijďte se na chvíli osvobodit od všedních starostí [...]" Po zdařilém průběhu sjezdu napsal: „Zdálo se, že by snad

6. Václav Němec, *Únor 1948 – konec svobody na půl století. Vzpomínky bývalého vedoucího tajemníka mládeže ČSL.* In: *Hlas* 1998, č. 8.

7. Simeon Ghelfand, *Čsl. strana lidová.* In: *Sborník Bohemia,* Köln, 1957, č. 2, s. 24.

naše generace a celý český národ ztratil humor, ztratil smích [...] s úžasem zírali Pražané i lidé zvenku, kteří přijeli do Prahy, na sjezd mládeže lidové strany, na množství mladých lidí, z nichž vyzařovalo mládí a sálala radost [...] toto radostné mládí svědčí o zdravých a silných kořenech, z nichž lidové hnutí vyrůstá. Svědčí o tom, že naše hnutí je živelně mladé, že roste, sílí a mohutní."[8]

II.

Jak se vlastně z vesnického chlapce, který se za svitu lampy po celodenní dřině prokousával filozofickými spisy, stal politik? Pokud opustíme povrchní dojem, který vyvolávají přívlastky mladý, nedovzdělaný, vesnický, a vezmeme v úvahu taková hlediska jako původ, prostředí a vlohy, nebudeme příliš překvapeni. Jeho vlastnosti pocházely z rodinného dědictví: selské hrdosti otce, zbožnosti matky a z jejich poctivé pracovitosti. Prostředí české vesnice „pod horami", náboženství, jehož základy přicházely skrze Boštíka, Křivského, kostel a literaturu, a nadání spojené s tajemným hlasem intuice, to byly další vlivy utvářející osobnost Josefa Kalvody.

Měl spíše uzavřenou a přemýšlivou povahu, přestože rozhodně nebyl plachým hochem. Nezajímaly ho povrchní plytké řeči a bezduché hýření, ale nestranil se společnosti ani zábavy. Pokud mu zbýval čas, účastnil se společenského života, hrál divadlo, chodil tancovat, hrával odbíjenou. Byl však doslova posedlý palčivou touhou po poznání, a proto se mu sebevzdělávání stalo naléhavou duševní potřebou. Nemohl studovat ve škole a tento „nedostatek" dohánět četbou a studiem po nocích, v zimě pak „pročetl" celé dny. Tak získal pozoruhodné vzdělání „bez razítka", které se stalo základem pro další mimořádný intelektuální vzestup.

Josef Kalvoda byl nevysoké, ale dobře rostlé postavy, měl pronikavé hnědé oči, spíše vysoký hlas a drobnou vadu řeči – „ráčkoval". S lidmi jednal vždy přímo a nerozpakoval se říci každému, co si myslí, i když to nebylo zrovna lichotivé. Podle jeho přítele Václava Němce měl jednu slabost: „Byl ironik, s nepřátelsky naladěnými lidmi mluvil s takovým despektem, šklebil se a tvářil se u toho tak ironicky [...] Ovšem když někomu věnoval přátelství, tak to bylo přátelství dokonalé [...] Když jsme se opět setkali v devadesátých

8. Josef Kalvoda, *Mladí do Prahy na sjezd!* In: *Zemědělská demokracie*, 1947, 19. 5. a Josef Kalvoda, *Po sjezdu mladých lidovců*. In: *Zemědělská demokracie*, 1947, 6. 6. Obdobným úspěchem jako sjezd mladých lidovců skončil v roce 1946 také pražský manifestační sjezd mladých národních socialistů, konaný ve dnech 10.–12. května 1946. Závěrečný průvod tehdy čítal přes osmdesát tisíc mladých národních socialistů včetně pěti tisíc vysokoškoláků. Viz Ota Hora, *Svědectví o puči*. Toronto 1978, s. 191.

letech, viděl jsem, že se nezměnil, byl to opět ten starý známý Josef [...] Další jeho vlastností byla mimořádná ctižádostivost, on chtěl být vždy nejlepší; když se potom dostal do ciziny, tam také ukázal co umí."[9]

Své myšlenky a názory mohl Kalvoda za války tříbit v rozhovorech s Pavlem Křivským a mladými katolíky z *Kruhu*. Získanou náboženskou víru rozvíjel studiem teologických spisů sv. Tomáše Akvinského, filozoficky rostl promýšlením díla ruského myslitele Vladimira Solovjova. Své nitro posiloval a otevíral Bohu při meditačních cvičeních, exerciciích, jichž se účastnil v Želivě, kde bylo díky premonstrátskému klášteru regionální náboženské středisko. Přes intenzivní niterný život zůstával pevně „na zemi", a to díky zemědělské práci, zájmu o veřejné věci a účasti na společenském životě v Malči a okolí.

Základním pilířem jeho myšlení a jednání byl náboženský zápal, vycházející z odpovědi na základní otázku po smyslu lidského života. Tím mu byla hluboká víra v Boha a v mravní zásady. Základem jeho životní filozofie bylo přesvědčení, že poznanou Pravdu je třeba hájit skutky a usilovně pracovat na jejím zakotvení v každodenním životě. V souladu s tímto krédem považoval za nutnost bojovat proti zjevnému zlu a nespravedlnosti. Od nespoutaného idealismu mládí postupně prozřel k realistickému vidění věcí a k soustředění na smysluplnou konkrétní práci, aniž by opustil základy svého přesvědčení. Odpověď na otázku po Kalvodově chápání křesťanské víry a filozofie můžeme nalézt v jeho životním příběhu, který lze nejlépe charakterizovat jako *vyznání víry činem.*

V politice Kalvoda věřil v parlamentní liberální demokracii, občanská práva plynoucí z úcty k člověku a v sociální nauku, jak ji formulovala římsko-katolická církev. Tato nauka vychází z křesťanské katolické teologie a filozofie a byla proklamovaným základem politiky Československé strany lidové. V této nauce viděl Kalvoda ideální zbraň proti totalitnímu komunismu a prostředek, jak dosáhnout obrody a blaha ve společnosti. Sociální nauka římsko-katolické církve se vymezuje proti mravnímu relativismu a sociálně-ekonomickým doktrínám liberalismu i socialismu. Je ovlivněna myšlenkami církevních myslitelů sv. Augustina, sv. Tomáše Akvinského, středověkých papežů a mnichů a její základy jsou formulovány v papežských sociálních encyklikách *Rerum novarum* papeže Lva XIII. z roku 1891 a *Quadragesimo anno* papeže Pia XI. z roku 1931 (další sociální encykliky byly publikovány v období po událostech popisovaných v této kapitole: *Mater et magistra* papeže Jana

9. Můj rozhovor s ing. Václavem Němcem. O mládí Josefa Kalvody mi vyprávěla také jeho sousedka a vrstevnice Věra Rejchrtová.

XXIII. z roku 1961, *Laborem exercens* a *Centesimus annus* papeže Jana Pavla II. z let 1981 a 1991).[10]

Kalvoda po svém vstupu do lidové strany obětoval všechen volný čas politické práci. Na jeho veřejné projevy vzpomíná Václav Němec: „Na začátku, když začal ráčkovat a ještě se u projevu všelijak tvářil, působilo to až nepříjemně. Když jste to překonal, zaujal vás obsahem a poznal jste, že ten člověk to má promyšleno, že to má zažito a že vše, co říká, má své jádro."[11] Kromě výrazného intelektuálního potenciálu a schopnosti náboženského a filozofického vhledu se u mladého Kalvody projevilo nadání postihovat souvislosti věcí a zasazovat je do širšího celku. Snažil se formulovat své myšlenky v prvních žurnalistických pokusech. Pociťoval také nutkání k umělecké literární tvorbě a napsal divadelní hru *Křižovatka*.

V poválečné době se „stihl" zamilovat do dívky z nedaleké vesnice. Nedal jí ale zcela přednost před politikou a tak vzájemný vztah nepřečkal tehdejší bouřlivou dobu. Mezi přátele Josefa Kalvody patřili mladí souputníci z *Kruhu* a z mládežnického hnutí lidové strany. Již od dětství si velmi rozuměl s bratrancem Josefem Šulcem. Sblížil se také s Václavem Němcem, rodákem

10. Encyklika *Rerum novarum* hájí lidské právo na soukromé vlastnictví (v dobovém kontextu proti tehdejšímu prohlášení Socialistické internacionály, že je nutné, aby vlastnictví výrobních prostředků převzal proletariát). Zároveň odmítá teorii třídního boje a myšlenku, že bohatí a chudí jsou vždy v přirozeném konfliktu. Staví se na obranu důstojnosti a práv každého člověka, vyzdvihuje význam a roli rodiny jako základní buňky společnosti. Státu připisuje zodpovědnost za garanci práv pro každého člověka, vytváření podmínek pro dosahování legitimních cílů jednotlivců (založení rodiny, rozvoj vlastních schopností a produktivity) a za podporu obecného dobra. Spravedlnost nedefinuje jako rovnost ve smyslu „každému stejné množství", ale jako proporcionalitu, a zároveň připomíná potřebu charity. Tato encyklika, která je základním dokumentem katolické sociální nauky, poprvé zformulovala principy vymezující vztah jednotlivce a státu z křesťanského hlediska. Tyto principy a hodnoty mají být uskutečňovány v praxi v souvislosti s vývojem společnosti a jeho reflexí. Nejvýznamnější myšlenkou encykliky *Quadragesimo anno* je princip subsidiarity, tj. aby to, co mohou udělat jednotliví lidé na vlastní odpovědnost a svým vlastním přičiněním, za ně nepřebíral stát. „Když se převádí na větší a vyšší společnost to, co mohou vykonati a dobře provésti společnosti menší a nižší, je to současně těžkou škodou a rozvratem správného řádu. Neboť každý společenský zásah svou mocí a svou přirozenou povahou má přinášeti posily údům sociálního těla, nikdy však jich nemá ničiti a strhovati jejich úkoly na sebe" (QA, odd. 79). Michal Semín, *Vývoj sociální nauky církve v konfliktu s liberalismem 1891–1991*. In: *Střední Evropa*, 1993, č. 28.

11. Můj rozhovor s ing. Václavem Němcem.

z Velké Losenice, který se stal po válce celostátním vedoucím organizačním tajemníkem mládeže ČSL a působil v pražské Ústřední politické kanceláři strany. Němcovi se navždy vrylo do paměti první setkání s nábožensky zapáleným Kalvodou, když ten „přijel jednoho dne na kole v pumpkách a v plískanici za hustého deště do Velké Losenice, aby sjednal účast mladých katolíků na želivských exerciciích".[12]

Autoritou v politice byl pro Kalvodu lidovecký poslanec dr. Bohdan Chudoba, s nímž se setkával jako krajský předseda mládeže ČSL s předsedou celorepublikovým. Stejně jako další mladí lidovci se domníval, že Chudoba by mohl v budoucnu být vůdčím představitelem strany. Politickým přítelem Kalvodovým se stal i mnohem starší poslanec Jan Brukner původem z nedaleké vsi Vepřová. Kalvodu si získal svou poctivostí a svým prostým upřímným chováním. Tohoto „starého poctivce" Kalvoda dvakrát hájil a obhájil, když on sám se hájit nemohl.

Poprvé to bylo na podzim 1947, na politické schůzi v Oudoleni, když Bruknera začali napadat komunističtí křiklouni pro hlasování v bezpečnostním výboru parlamentu. „Na schůzi, kterou svolala lidová strana a kde měl referovat posl. Brukner, přišel v čele komunistických protireferentů osmnáctkrát před válkou pro různé zlodějny a ničemnosti trestaný poslanec Pašek a komunistické bojůvky byly sezvány z celého okolí, aby tuto schůzi rozbily." Brukner byl ve svém projevu, při němž vysvětloval své jednání v bezpečnostním výboru parlamentu ve věci slovenských poslanců Kempného a Bugára, přerušován výkřiky komunistů, že obhajoval spiklence a velezrádce připravující odstranění lidově demokratického zřízení. Selhaly mu nervy a nemohl dále hovořit. Kalvoda, tehdy jako krajský předseda mládeže ČSL, začal rázně argumentovat v jeho prospěch a sám zaútočil na přítomné komunisty. Srovnal jejich počínání se „způsoby agrárníků a fašistů, kteří se v kraji před válkou také specializovali na rozbíjení lidoveckých schůzí" a „vyslovil podiv nad drzostí, s jakou byl napadán posl. Brukner, který je znám jako demokrat, [...] příslušníky politického směru, jemuž stojí v čele Josef Stalin, který ve své knize ‚Otázky leninismu' v kapitole o metodice a taktice napsal: ‚Naše takti-

12. Tamtéž. Toto přátelství přežilo komunismus a vydrželo až do devadesátých let. Václav Němec byl po Únoru 1948 a znovu v roce 1954 pro své styky s Kalvodou vyslýchán státní bezpečností. Do listopadu 1950 byl zaměstnancem lidové strany, později pracoval ve stavebnictví. V devadesátých letech publikoval články o křesťanské politice a historii ČSL v lidoveckém týdeníku *Hlas*. Stejně jako přátelství Kalvody s Němcem vydržel i vřelý přátelský vztah Kalvody s bratrancem Josefem Šulcem a jeho rodinou.

ka se může měnit, ale náš cíl zůstává rozpoutání světové revoluce a nastolení diktatury proletariátu'." Když lidé viděli, že se Kalvoda komunistů ani přítomných tajných policistů nebojí, přinutili křiklouny ke klidu. Poslanec Brukner se uklidnil a svou řeč dokončil.[13]

Podruhé hájil Kalvoda Bruknerovo jméno o tři desetiletí později na stránkách exilového tisku. Šlo o to, že bývalý poslanec lidové strany dr. Bohumír Bunža publikoval článek, v němž se zmínil, že se jako člen bezpečnostního výboru bil za slovenské poslance Bugára a Kempného. Setkal se však s ostrou reakcí dr. Kalvody, tehdy již známého a uznávaného akademika, který proti jeho nepravdivému tvrzení vystoupil. Dokládal, že Bugára a Kempného se zastal jediný český poslanec – Jan Brukner, když v imunitním výboru hlasoval proti jejich vydání soudnímu stíhání.[14]

III.

Jednou z klíčových hospodářsko-politických oblastí v poválečném Československu bylo zemědělství ovlivňované několika významnými faktory. Byly to zejména zákaz agrární-republikánské strany, pozemková reforma provedená formou rozsáhlé konfiskace půdy československých Němců v pohraničí a obsazení postu ministra zemědělství komunistou Júliem Ďurišem.

Zemědělskou politikou se jako příslušník selského stavu zabýval také Kalvoda, který se stavěl proti Ďurišově politice a snahám komunistů o kolektivizaci české vesnice podle sovětského vzoru. Setkával se se zemědělci v okrese včetně bývalých agrárníků, byl členem stavovské organizace – Jednotného svazu českých zemědělců (JSČZ) a spoluzakládal v kraji místní skupiny Zemského sboru mladých družstevníků, jehož cílem bylo zachovat tradici svépomocných zemědělských družstev.[15]

13. Josef Kalvoda, *Zeptejte se poslance Bruknera.* Strojopis sepsaný v Norsku jako nekrolog po smrti Jana Bruknera byl zřejmě publikován v týdeníku *Katolík* ve Spojených státech ve druhé polovině roku 1949.

14. Viz polemiku v exilovém tisku mezi Kalvodou a dr. Bohumírem Bunžou, která je podrobně rozvedena v kapitole *Od politiky k historii.*

15. Samosprávná svépomocná zemědělská družstva (kampeličky, družstva úvěrní, skladová, strojní, ovocnářská a zelinářská, družstevní mlýny, sladovny, sušárny) se v českých zemích úspěšně rozvíjela od konce devatenáctého století. Byla to dobrovolná sdružení na regionální úrovni, která pomáhala soukromě hospodařícím jednotlivcům např. při zpracování a prodeji produktů. Vytvořila zemědělsko-potravinářský sektor zaměřený na zemědělskou prvovýrobu, ale pečovala také o hospodářské a sociální povznesení venkova. Tato tradiční družstva byla brzy po Únoru 1948 zlikvidována

Ministr Ďuriš, který byl vyškolen v Moskvě, autoritářsky rozhodoval o zemědělských otázkách již od počátku zavádění pozemkové reformy. Populisticky přiděloval zkonfiskovanou půdu, tj. tisíce hektarů zabraných Němcům v pohraničí, nemajetným venkovským lidem, zejména těm, kteří dávali najevo svou loajalitu s komunistickou stranou. Přes tuto snahu se komunistům JSČZ ani zemědělská družstva ovládnout nepodařilo. Proto Ďuriš začal budovat „vlastní" místní a okresní rolnické komise, které vystupovaly jako orgány ministerstva zemědělství, ale ve skutečnosti to byly „bojové orgány KSČ", jejichž prostřednictvím se snažil zradikalizovat bezzemky a drobné vlastníky půdy.

Počátkem dubna Ďuriš vyhlásil tzv. *Hradecký program*, v němž byly uvedeny osnovy nových zemědělských zákonů: začlenění půdy nad 50 hektarů a půdy, na níž se nehospodaří, do pozemkové reformy, zemědělská daň, zemědělský úvěr, demokratizace (likvidace) zemědělských družstev, reorganizace trhových svazů a mechanizace zemědělství. Součástí Ďurišovy strategie bylo rozeslání tohoto programu rolnickým komisím a výzva komunistům, aby rozpoutali nátlakové akce.[16] Druhá fáze pozemkové reformy byla „tentokráte namířena již jednoznačně proti českým a slovenským velkým vlastníkům".[17]

Reakcí na politiku ministra zemědělství byl spontánní vznik stávkového hnutí ve východních Čechách a na jižní Moravě. Jeho představitelé se dožadovali spravedlivého hodnocení své práce, nové zákonné úpravy stavovské organizace (JSČZ) a jejího budování „odspodu". Dne 7. dubna 1947 se sešli zemědělci v moravském Žďáru, aby dali najevo nesouhlas s Ďurišovým programem. Na schůzi byla zvolena delegace, která byla pověřena předat požadavky zemědělců poslancům v zemědělském výboru parlamentu.[18] Komunis-

a nahrazena státními monopolními organizacemi, které byly řízeny centrálně, byrokraticky a pracovaly těžkopádně. F. J. Vohryzka-Konopa, *Venkov v temnu.* Mnichov 1986, s. 135–138.

16. Tamtéž, s. 15–18.

17. Viz Jan Rychlík, *Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945–1948.* In: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948, Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22.–23.9. 1998.* Slovácké muzeum Uherské Hradiště, 1998, č. 3.

18. Na schůzi byli přítomni zástupci politických okresů Havlíčkův Brod, Humpolec, Chotěboř, Ledeč nad Sáz., Vysoké Mýto, Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Třebíč a Uherské Hradiště. Schůzi zahájil a řídil rolník ze Žďáru Jaromír Dobrovolný, který byl také zvolen předsedou zde ustaveného hnutí nazvaného Akční výbor pro organizaci Jednotného svazu českých zemědělců (JSČZ). Zvolení zástupci za jednotlivé soudní okresy se zúčastnili schůze zemědělského výboru parlamentu a přednesli

tům se díky těmto protestům nakonec návrhy ministra zemědělství nepodařilo zcela prosadit a nově přijatý zákon o revizi prvorepublikové pozemkové reformy (č. 142/1947 Sb.) byl pro ně pouhým kompromisem. Ďuriš se však nevzdal a předložil v prosinci vládě osnovu zákona *O přídělu půdy dělníkům*, v níž opět navazoval na *Hradecký program*. Vláda ji neschválila a další snahu v tomto smyslu odmítl 12. února 1948 zemědělský výbor parlamentu.

Kalvoda se účastnil řady aktivit zaměřených na obranu tradičního českého selství včetně výše uvedené schůze ve Žďáru. V létě roku 1947 měl příležitost přesvědčit se na vlastní oči, jak se hospodaří v pohraničí se zkonfiskovanou půdou a s majetkem po vysídlených československých sudetských Němcích. Toho roku bylo velké sucho a nedostatek sena. Aby zajistil krmivo pro dobytek na zimu, vypravil se společně s dalšími zemědělci z Chotěbořska dvakrát na Šumavu nejprve sjednat podmínky a poté vlastnoručně posekat a usušit zásoby sena. Učinili tak na základě výzvy v tisku, že zemědělská pastvinná družstva v pohraničí mají neposečené úseky a nabízejí tuto možnost.

Po příjezdu do pohraničí uviděl Kalvoda neobydlené a zpustošené domy po sudetských Němcích, „uvnitř věci rozmlácené, nábytek rozmlácen, papíry a hadry se povalují po místnostech, místy rozházené obilí, pobořená kamna [...] i nevymlácené obilí jsme tam ještě objevili. Pak že je nedostatek obilí! A v pohraničí ho žerou myši. A co jich tam je, hemží se jimi každé hospodářství. Budovy chátrají [...] Mnoho věcí bylo rozkradeno a zničeno. Zbytek patrně stihne osud podobný. Co dělal Národní pozemkový fond? Co Fond národní obnovy? Což se nemohly sebrat věci z těch hospodářství, která se nemínila osídlit, a ve vnitrozemí je prodat? Jenom co kolářského dřeva je všude a ve vnitrozemí je o ně nouze. Inu: hospodářství řízené k chudobě. Příležitost dělá zloděje. A tady je příležitostí víc než dost."[19]

V kraji, kam přijeli, hospodařil stejně jako jinde Národní pozemkový fond. O poměrech jim vyprávěli zdejší rodáci – nekomunisté, živnostníci a drobní

své názory poslancům (svá stanoviska jim v odpovědi sdělovali poslanci Smejkal, Novák, Nermuť, Smrkovský), kteří uznali jejich požadavky, ale zrazovali je od vyostřování stávek. Slíbili jim uvedení na schůzi vlády, k němuž ale pro nesouhlas komunisty Smrkovského nedošlo. Zástupci byli vstřícně přijati na ministerstvech výživy, zahraničního obchodu a techniky samotnými ministry, na ministerstvu zemědělství však došlo k neshodám s Ďurišem. Zápis ze schůze je součástí archivní pozůstalosti prof. Josefa Kalvody uložené v knihovně Libri prohibiti v Praze (dále jen Pozůstalost J. K.). O protestech zemědělců se zmiňuje též Josef Kalvoda v článku *Kolektivizace české vesnice* (In: Josef Kalvoda, *Z bojů o zítřek I.*, Toronto 1995, s. 46–47).

19. Josef Kalvoda, *Pohraničí očima mladého zemědělce*. Strojopis z roku 1947. Pozůstalost J. K.

zemědělci. Po odchodu vysídlených Němců zde „úřadovali" nejprve zloději a po nich tzv. národní správci – státní zaměstnanci, kteří přidělovali opuštěná stavení a pozemky novým „vlastníkům", tzv. osídlencům, a sami si také přivlastnili, co uznali za vhodné. Byli i „tací, kteří už prohospodařili několik hospodářství. Dobytek a cennější věci se prodaly a zabralo se něco nového. Kdo by se dřel, je třeba všechno znárodnit, tj. zabrat pro sebe."[20] Hospodařilo se podle zásad „pracuj pomalu" a také „proč by půda měla být obdělána, když může zůstat ležet ladem". Vyprávění těchto rodáků zapsané Kalvodou v roce 1947 se shoduje s poznatky odborné studie z devadesátých let, kde se uvádí, že v rámci osídlování „se do pohraničí dostal i velký počet pochybných živlů, dobově označovaných jako ‚zlatokopové': tito lidé existující [vyvlastněná a předtím prosperující, pozn. aut.] hospodářství vyrabovali [dnes bychom řekli vytunelovali, pozn. aut.] a pak opustili."[21]

Ti, kteří přijeli na seno, se setkávali s neochotou státních správců a nevlídným chováním osídlenců. Po dohodě si většinou vybrali některý z neobydlených domů a v něm po dobu sečení a sušení přespávali. Kalvoda, který na Šumavu přijel se sestrou, popsal vlastní zkušenost: „Budova byla velká, jednopatrová [...] leč zařízení bylo tak rozmláceno a rozházeno, že při pohledu na tu spoušť se zvedal žaludek [...] zámky utrhány, dveře poštípány, všude hadry, papíry, sklo [...] domem se táhl pach neobydlené budovy." V každém domě této neobydlené obce „byl týž obraz nepořádku, stopy barbarského nesmyslného ničení [...] místní hajný vyprávěl o tom, jak se zde kradlo [...]

20. Tamtéž.

21. Rychlík, s. 12. Podle této studie bylo v roce 1945 přiděleno malorolníkům a bezzemkům 95 tisíc nových hospodářství v pohraničí a 25 tisíc ve vnitrozemí, přičemž „bez masivní a permanentní asistence státu, která ovšem znamenala zatížení pro státní pokladnu a tedy i pro poplatníky, by značná část nových hospodářství velmi rychle zkrachovala [...] rozdrobení půdy a její přidělení často nekvalifikovaným osobám se projevilo v poklesu produktivity práce, zdražení výroby a zhoršení zásobovací situace" (s. 13). Autor v závěru své studie dospěl k názoru, že pokud posoudíme celou poválečnou pozemkovou reformu v širších souvislostech, „zjistíme, že z ekonomického hlediska" její realizace „představovala přímé ohrožení zásobování a výživy čs. obyvatelstva" a „měla smysl jedině ve svých politických důsledcích, kdy měla získat komunistům podporu na venkově" (s. 19). Ještě neuvěřitelných padesát sedm let po provedení pozemkové „reformy" můžeme na vlastní oči zhlédnout její důsledek na mnoha místech českého pohraničí. Zdevastované vesnice a v nich zchátralá stavení vydávají svědectví o tom, že kulturní úroveň vyvlastněných (okradených) sudetoněmeckých obyvatel a jejich českých pokračovatelů – osídlenců byla značně rozdílná.

spoušť zde udělali žižkovští brigádníci, kteří zde loňského roku ‚zachraňovali' úrodu před zkázou. Místo práce zůstala zde po nich spoušť."[22]

Přes nepřízeň počasí nakonec se sestrou i dalšími malorolníky seno zdárně nasušili a dovezli domů. Svou šumavskou zkušenost Kalvoda zhodnotil v *Oběžníku* pro mladé lidovce následujícími slovy: „Nová zemědělská politika p. Ďurišova napáchala v pohraničí nedozírné škody, které se dají velmi těžko číselně vyjádřit a jejichž důsledky pocítí v době velmi krátké celý národ, zvláště pak obyvatelé měst."[23]

Poté, co komunisté získali neomezenou moc ve státě, byly již v březnu 1948 uzákoněny Ďurišovy návrhy. Jednalo se především o nucený výkup (resp. znárodnění[24]) půdy nad 50 hektarů a konfiskaci půdy, na níž se nehospodařilo. Půda byla přidělována zejména zemědělským družstvům a státním statkům. Pozemková reforma byla ukončena v roce 1950 a po ní následovala závěrečná fáze komunistické snahy o kolektivizaci venkova: „zabavování majetku, který až dosud přecházel z generace na generaci, násilné přetržení rodových a stavovských tradic, u mnohých i vystěhování z domů a obcí."[25] Vlastníci menších hospodářství, kteří se nepodrobili nátlaku (mezi nimi byl i Josefův otec) a odmítli „dobrovolně" vstoupit do zřizovaných zemědělských družstev a státních statků, byli nuceni odevzdávat neúměrně vysoké dodávky z výnosů, byli všemožně diskriminováni a nezřídka uvězněni a zbaveni svého majetku.[26]

IV.

V roce 1946 začal Josef Kalvoda publikovat pod značkou Jos-Ka příspěvky do lidoveckého a regionálního tisku. Jednalo se většinou o krátké úvahy

22. *Pohraničí očima mladého zemědělce.*

23. Josefem Kalvodou vydaný *Oběžník č.1*, s. 1. Pozůstalost J. K.

24. Rychlík (s. 18) uvádí: „Pokud se týká náhrady za převzatou půdu [...] není známo, zda byla vůbec nějaká vyplacena, není to pravděpodobné."

25. Karel Jech, *Selský stav v českých zemích.* In: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, s. 71.

26. Viz František Gebauer, Karel Kaplan, František Koudelka, Rudolf Vyhnálek, *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948-1989.* Praha 1993. Jako tragikomický příklad komunistické propagandy je možno uvést případ s mandelinkou bramborovou označenou komunisty za „kapitalistického brouka", jehož pomocí se „západní imperialisté" snaží ochromit československé socialistické hospodářství. Tragičnost spočívá v tom, že tento dnes úsměvný propagandistický žvást byl ve své době podnětem a záminkou k dlouholetému věznění nevinných osob.

a zprávy. V článku *Jak se přidělovaly konfiskáty* kritizoval jednání členů komise (všichni byli komunisté), která přidělovala vraky a vozidla zajištěná po německé armádě na základě známostí a politické příslušnosti. V článku nazvaném *Banderovci* uváděl na pravou míru pověsti o tom, že příslušníci Ukrajinské povstalecké armády, nazývaní po svém veliteli a prchající ze Sovětského svazu přes československé území, přepadávají a okrádají místní obyvatele: „Čtyřčlenná skupina Banderovců prošla naším okresem, aniž by někomu co odcizili, aniž by někoho o něco požádali. Pověsti a zprávy jiné jsou nedoložené a nepravdivé [...] při podrobném výslechu mládence z Radostína, který udával, že byl Banderovci přepaden a okraden, vyšlo najevo, že si vše vymyslil."[27] Dalšími jeho příspěvky v tisku byly například články o připravovaném a uskutečněném Sjezdu mládeže ČSL citované výše.

Jako krajský předseda odborů mládeže ČSL začal Kalvoda na podzim 1947 vydávat informační *Oběžníky* adresované místním odborům lidovecké mládeže v kraji Havlíčkův Brod.[28] Byly určeny pro vnitřní potřebu odborů mládeže a měly pravidelně vycházet jednou měsíčně, jak se na tom usnesla havlíčkobrodská krajská konference propagačních referentů a krajská konference mládeže. *Oběžníky* měly sloužit hlavně jako komunikační a informační zdroj. Celkem byly zřejmě vydány pouze dva. První obsahoval adresy funkcionářů kraje i okresů, pracovní plány, úkoly a výzvy k činnosti jako například tento pokyn: „V našem kraji, zvláště mezi venkovskou mládeží, se velmi málo čte. Nečtou se ani knihy, ani naše noviny. Zjistěte, kolik asi výtisků *Vývoje* dochází do Vašeho okresu, mnoho-li se čte *Lidová* a *Zemědělská demokracie*. Co chcete míti ve *Vývoji*, aby byl přístupný širokým vrstvám venkovské mládeže? [...] Připravte týden propagace našeho tisku." Druhý oběžník ze 4. 11. 1947 informoval o krajské konferenci mládeže ČSL. Politická

27. Příslušníci Ukrajinské povstalecké armády, nazývaní Banderovci podle jména svého velitele Stěpana Bandery, byli ukrajinští nacionalisté bojující proti sovětským komunistům za nezávislost Ukrajiny. Po válce se snažili proniknout přes československé a polské území na Západ, což se jim z větší části podařilo. O jejich „nebezpečnosti" pro obyvatele zemí, přes které putovali, byly komunisty podněcovanou propagandou šířeny nepravdivé údaje. Banderovci byli v Československu, věrném spojenci Sovětského svazu, pronásledováni armádou a policií. Bandera se dostal do západní zóny Německa a žil tam až do roku 1956, kdy byl v Mnichově zavražděn příslušníkem sovětské zpravodajské služby KGB.

28. Pro funkcionáře a členy lidovecké mládeže vyšly dle dostupných poznatků pouze dva *Oběžníky* (č.1 a 2), další byly určeny všem členům Svazu české mládeže na Havlíčkobrodsku. Všechny citované oběžníky – Pozůstalost J. K.

a propagační práce měla být hlavním tématem připravovaného kursu pro mládežnické funkcionáře, jemuž Kalvoda přikládal značný význam: „Kurs musíme dokonale připravit, aby frekventanti nebyli zklamáni, neboť zklamání u mladých lidí mívá někdy zhoubné následky. Jde o podchycení všech schopných lidí v kraji [...] Byl jsem vždy názoru, že je třeba získávat a vychovávat si elitu, poněvadž masy jsou nestálé, vrtkavé a ti, kdož je dovedou ovládat, dělají si s nimi, co sami chtějí."[29]

Kalvoda byl nejen funkcionářem odborů mládeže lidové strany, ale současně také okresním předsedou Svazu československé mládeže (SČM), který sdružoval mladé lidi bez rozdílu stranické příslušnosti. Proklamovaným cílem této organizace byla jednota mládeže, ale v praxi se ukázalo, že jde o „jednotu" pod vedením komunistů, které si v SČM s podporou svých politiků uzurpovali. Na protest proti tomuto stavu Kalvoda ze SČM vystoupil a své rozhodnutí zdůvodnil veřejně v dalším ze svých oběžníků,[30] tentokrát určeném všem členům SČM na Havlíčkobrodsku. Ve zdůvodnění svého odchodu uváděl, že namísto „sjednocení veškeré mládeže v obcích, okrese i ve státě ku plodné, činorodé spolupráci" byla tato v zásadě dobrá myšlenka „stranicky zneužita [...] dnes je SČM organizací mládeže komunistické. Důkazy o tom nám stále podávají tiskoviny vydávané ústředím, ať už jsou to *Mladá fronta*, *Práce mladých*, či *Kulturní korespondence*." Zároveň doporučoval „mladým a čestným lidem, aby ze SČM odešli", protože „další kolaborace se SČM se nedá nijak omluviti před svým svědomím [...] tím, že opustíme řady SČM, nezanikne kulturní život v našich obcích." V oběžníku dále oznamoval, že bude na okrese a v kraji dále organizovat již pouze odbory mládeže lidové strany a že uvítá všechny zájemce o členství: „Spojte se se mnou třeba písemně. Vytváříme nové hnutí mládeže, demokratické a křesťanské mládeže."

Reakce na tuto výzvu svědčila o autoritě, kterou si Kalvoda jako mládežnický vůdce vybudoval. Za necelý měsíc ukončilo činnost více než dvacet místních skupin SČM, do konce roku vystoupily desítky jednotlivců a byla rozpuštěna většina místních organizací v kraji Havlíčkův Brod. Na tuto situaci reagovali představitelé Krajského výboru SČM několika útoky v tisku. *Oběžník* Josefa Kalvody označili za štvavý leták a jeho autora za rozbíječe jednoty mládeže, který se vetřel do SČM a s národem nemá nic společného. Postavili se za celostátní Ústřední výbor SČM a za tuto organizaci závěrečným výrokem: „Naším heslem bude: ‚Co mladý člověk, to příslušník SČM'." Kalvoda

29. Dopis Josefa Kalvody příteli z Ústředí mládeže ČSL z 13. 10. 1947.

30. Jde o *Oběžník* z 5. 10. 1947 adresovaný členům SČM na Havlíčkobrodsku, který se stal v listopadu 1947 a v březnu 1948 předmětem zájmu a šetření StB.

v tiskové přestřelce v regionálním deníku *Svobodný Havlíčkův kraj* odpověděl, že nelze nazývat zneužitím jeho bývalé funkce vydání *Oběžníku*, kde oznámil své vystoupení a důvody, které ho k tomu vedly. Psal: „Jednota ještě není programem [...] Je směšné, mluví-li Krajský výbor SČM jménem mládeže okresu chotěbořského [...] může mluvit jedině jménem zlomku mládeže Chotěbořska a to té, která v SČM doposud je. Většina mladých lidí však na Chotěbořsku souhlasí s tímto heslem: ‚Nechceme svaz mládeže, když má rudé otěže'."

Většina mladých se postavila za Kalvodu a vydání *Oběžníku* bylo důvodem (spolu s další politickou činností jeho vydavatele) k vyšetřování Státní tajnou bezpečností (StB) na podzim roku 1947. Kalvoda své počínání sebevědomě hájil a trestní oznámení, které na něho příslušníci politické policie podali, ho prozatím neohrozilo. Naopak mu přineslo širokou popularitu: „Už na podzim roku 1947 začali za mnou jezdit příslušníci StB. Byli to lidé pologramotní, kteří nedovedli pořádně zapsat záznam o mém výslechu [...] Moje veřejné projevy na schůzích byly označovány jako ‚pobuřování' zakázané zákonem č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky [...] začátkem listopadu 1947 podala na mě krajská úřadovna StB v Kolíně trestní oznámení. U Krajského soudu v Kutné Hoře byli stále ještě soudci ze ‚staré školy', a proto trestní oznámení bylo založeno ad acta. Ve skutečnosti zpráva o trestním oznámení publikovaná v socialistických novinách mi přinesla velkou popularitu a lidé mi na schůzích tleskali ještě před tím, než jsem začal mluvit."[31]

Na další útoky ze strany krajského vedení SČM odpověděl Kalvoda oběžníkem *Mládeži svazácké i nesvazácké na Chotěbořsku* ze dne 11. 11. 1947. Upozornil v něm na to, že krajský výbor SČM ho po vydání oběžníku ze SČM vyloučil: „Jak absurdní vylučovati někoho, kdo členem není." Komentoval dohady, že za svůj oběžník bude trestně stíhán: „Jelikož v lidu svazáckém zdomácněla mylná domněnka, jako bych snad již byl za mřížemi, ozývám se, abych uvedl skutečnost na pravou míru. Kdo na věcné důvody, aniž by je vyvrátil, odpovídá jediným argumentem: zavřít, dokazuje tím jen, že demokracie, svoboda osobní, projevu i přesvědčení je mu čímsi cizím." Dále si již vůči svým oponentům nebral žádné servítky: „Na oběžníku kraj. sekretariátu SČM byli podepsáni kraj. předseda Mucha a kraj. tajemník Kubát. Doporučoval bych panu Muchovi, aby se méně staral o mne a raději si více hleděl studia, aby nemusil dělati opravné zkoušky. A p. Kubátovi, o jehož kvalifikaci na místo tajemníka není žádných pochyb, aby šel vpřed příkladem ostatním a vrátil se do továrny, v níž pracoval dříve. Až budou všichni ti, kteří po revoluci odešli z produktivních zaměstnání, všichni přespočetní úředníci,

31. Josef Kalvoda, *Z bojů o zítřek III.*, Kladno 1998, s. 164–165.

všichni ulejváci a flákači pořádně pracovat, potom nebude zapotřebí dělat národní směny v neděli a počítat odpracovanou práci – nikoliv však vykonanou práci." Pokračoval: „Komunističtí soudruzi, kteří ovládají SČM, mne nemusí učit státnosti", vždyť komunisté po „dvacet let rozbíjeli republiku" a byli dočasnými spojenci hitlerovského Německa. Poukazoval na jeden z dokladů, že SČM přisluhuje komunistům, prohlášení SČM v *Rudém právu* ze 6. 11. 1947, kde byl odsuzován postup stran nár. socialistické, lidové a demokratické. „Pokud jsem se doslechl, snažil se prý Zdeněk Hejzlar vyvrátit tvrzení v mém oběžníku [...] Zdeňku Hejzlare, jak Ty, komunista, chceš přesvědčovati někoho o nadstranickosti SČM? [...] Jak můžete zaujímat negativní postoj vůči některým politickým stranám a přitom chtít, aby příslušníci těchto stran pomáhali platit členům výkonného výboru SČM jejich gáže? Dvaceti komunistům a dvěma soc. dem.? Zdeňku Hejzlare, mezi Tebou a mnou je ten rozdíl, že Ty jsi za svoji činnost v SČM placen a já na svoji veřejnou činnost doplácím." Oběžník končil plamennou výzvou: „Mladá česká generace nesmí se ustrašenecky krčit, nesmí jen zbaběle přikyvovat těm, kdož si ze SČM udělali svoji doménu a kdož jsou za výkon svých funkcí placeni [...] Mladá česká generace nezradí ony ideály, za něž žili a umírali největší synové národa [...] I kdyby mne zavřeli, PRAVDA nakonec zvítězí! Česká mládeži: nepodlehni tlaku, zachovej si přímou páteř. Srdečně Vás zdraví Josef Kalvoda."

Ve svých vystoupeních mezi mladými lidmi Kalvoda hájil principy demokracie a vštěpoval jim myšlenky křesťanské sociální nauky. Promýšlel účinnou politickou strategii a ještě v lednu osudného roku 1948 zaslal ústředí lidové strany své návrhy na propagační činnost strany a vedení volební kampaně. V odpovědi Ústřední politické kanceláře ČSL stálo: „Děkujeme srdečně za náměty, z nichž celá řada se již realisuje. Tentokráte jsme jinak připraveni než v roce 1946 [...] Přeneseme propagandu na kraje, aby se uplatnila práce regionální [..]. dáme na radu praktických lidí [...] sjezd bude po volbách".

Kalvoda byl také v kontaktu s redakcí lidoveckého časopisu *Vývoj* a v dopise z 29. 1. 1948 se zamýšlel nad jeho zaměřením a budoucností. Psal, že *Vývoj* je dělán „vcelku dobře, neboť jeho úroveň je na naše poměry vysoká", ale především „z hlediska městského člověka [...] a pro lidi širšího rozhledu [...] mládež zemědělská, dělnická i živnostenská [...] široké vrstvy průměrných lidí si v něm na své nepřijdou" a „za těchto předpokladů se nepodaří *Vývoj* rozšířit mezi široké vrstvy mládeže venkovské, z níž se mládež ČSL rekrutuje z více než šedesáti procent". Pro oživení časopisu navrhoval zavést systém venkovských dopisovatelů, kteří by dodávali redakci materiál i náměty, protože jak uvedl: „mám dojem že mezi redaktory není ani jediný, který

by z venkova vyšel a venkovu také rozuměl". Na venkově ale „máme schopné lidi [...] jenom je třeba je vyhledat, dát jim průpravu".

V únorovém *Rozpisu valných hromad výročních schůzí místních organizací* ČSL měl Kalvoda již jako uznávaný okresní vůdce naplánovánu účast na osmi schůzích, a to ve vesnicích Hoješín, Chuchel, Podmoklany, Vepříkov, Ždírec, Kohoutov, Lhotka a Dolní Věstec. Jeho politická práce v kraji nesla své ovoce a strana zde byla připravena v nadcházejících volbách naplánovaných na druhou polovinu roku 1948 výrazně posílit své pozice (obdobně jako i v dalších oblastech).

V.

Události však šly svým vlastním směrem. Během únorové vládní krize komunisté zahájili policejní perzekuce nekomunistických funkcionářů, využili svého dominantního postavení v odborech, vyzbrojili Lidové milice, uspořádali masové demonstrace a ovládli ulice. Prezident Beneš podlehl nátlaku, přijal demisi nekomunistických ministrů a jmenoval novou vládu navrženou komunistickým předákem Klementem Gottwaldem. Komunisté získali neomezenou politickou moc v Československu a další parlamentní „volby" proběhly již plně v jejich režii. Začali uskutečňovat svoji proklamovanou „diktaturu proletariátu", což znamenalo zavedení státního (tj. komunistického) monopolu nad veškerým děním ve společnosti a teror (vraždění, věznění, perzekuce) vůči všem, kteří se odmítali podrobit i vůči těm o nichž se to jen předpokládalo.

Lidé, kteří v únoru očekávali rázný postup „demokratů" nebo dokonce výzvu k boji proti komunistům, se nedočkali. Představitelé nekomunistických politických stran naopak „státotvorně" vyzývali během krize své spolustraníky i veřejnost ke klidu a tlumili nesouhlasné projevy. Označovat jejich jednání za netaktické by bylo nemístným nadsazováním, mnohem výstižnějším označením se zdá být neschopnost a ustrašenost. Když pak bylo vše rozhodnuto, celá řada funkcionářů nekomunistických stran, ale také představitelů kultury a veřejného života vstupovala ve snaze udržet si své pozice do komunisty organizovaných revolučních akčních výborů Národní fronty a dala najevo ochotu spolupracovat na novém vývoji ve státě pod vedením KSČ.[32]

---

32. O akčních výborech zřizovaných po v únoru 1948 pojednává komunisty vydaná publikace Jaroslava Mlýnského, *Únor 1948 a akční výbory Národní fronty* (Praha 1978). O účasti nekomunistických politiků v těchto akčních výborech se zmiňuje například Karel Kaplan v knize *Pět kapitol o Únoru* (Brno 1996, s. 528–531). První knihou kriticky reflektující kolaboraci nekomunistů s nastupujícím totalitním reži-

Takto se zachovali i někteří funkcionáři lidové strany v kraji Havlíčkův Brod. Zachoval se jejich dopis *Všem okresním sekretariátům a pracovníkům čs. strany lidové kraje havlíčko-brodského* ze dne 27. 2. 1947. Následující citace nepotřebují dalšího komentáře: „Bratři a sestry, za těžké vnitropolitické krise, která otřásla samotným základem našeho národního života, tvoří se nová národní fronta všech věrných Čechů a Slováků na široké základně. Do této fronty se hlásí i Československá strana lidová. Členové ústředního akčního výboru národní fronty, bří ministři Josef Plojhar a Alois Petr, místopředsedové ÚNS, vydali prohlášení ke všem stoupencům čs. strany lidové [...] obracíme se na Vás, abyste i ve smyslu jejich pokynů začlenili se do nové národní fronty a súčastnili se všech prací v akčních výborech, kdekoliv tvořených. Pro tyto úkoly žádáme okresní a místní organisace čs. strany lidové, aby po bedlivém uvážení vysílaly své zástupce do akčních výborů, kteří zůstávajíce věrni našemu osvědčenému křesťansko-národnímu a sociálně-pokrokovému programu lidovému, ze všech sil se snažili přispívati k vybudování šťastné přítomnosti i budoucnosti. Okresní sekretariáty, tajemníci a zvolení zástupci strany zůstávají dále na svých místech a odejdou pouze ti, kteří by vnášeli rozvratné myšlenky do našeho hnutí." Za Krajský sekretariát lidové strany v Havlíčkově Brodě podepsal tento dopis zemědělský tajemník V. Krbálek.

Ministři a poslanci nekomunistických stran Národní fronty, kteří emigrovali na Západ, později hájili svou činnost od přijetí *Košického vládního programu* až po strategii v únorové krizi a vydávali ji za „boj proti nástupu komunismu", což je z dnešního pohledu jen těžko uvěřitelné. Tito představitelé třetí republiky usilovali o získání vedoucího postavení také v exilové politice, a když jej ke všeobecné škodě získali, jejich činnost mnohdy odpovídala charakteristice „packal jsem a packat budu", jak ji zformuloval jeden z jejich oponentů. Vinu, chyby a omyly z doby vlastního působení v Národní frontě vesměs odmítali přiznat.

Pamětníci poválečných událostí však ve svobodném světě nemlčeli a jejich jednání pranýřovali. Československý exil se rozdělil na košičany a nekošičany, benešovce a antibenešovce a zastánce a odpůrce čechoslovakismu (Čechoslováky a Čechy a Slováky). Novinář Simeon Ghelfand popsal hořkými

mem byla v exilu vydaná *Československá tragedie* od Miloslava Broučka (New York 1956, s. 361–364, 368–369), který byl sociálním demokratem a přes svou hojnou publicistickou činnost či právě pro ni byl historiky exilové sociální demokracie vymazán z dějin. V knihách Karla Hrubého (*Léta mimo domov. K historii sociální demokracie v exilu.* Praha 1996) a Radomíra Luži (*Československá sociální demokracie. Kapitoly z let exilu 1948-1989.* Praha–Brno 2001) se o Broučkovi nedočteme.

slovy únorové události následovně: „Vlna zbabělosti a podlosti tenkráte zaplavila nikoliv lid, nikoliv prosté straníky, neznámé pracovníky, malé úředníky a zemědělce, nýbrž mnohé poslance, ministerské tajemníky, vysoké funkcionáře politických stran a žurnalisty, kteří rázem spálili všechny mosty ke své minulosti, aby se poníženě sklonili před těmi, na něž ještě včera útočili v parlamentě a v tisku [...] vy, tisíce a tisíce českých hochů a děvčat, otců rodin, ustaraných matek, neznámých vojínů za svobodu národa, vám patří naše úcta a obdiv, ale také i lítost, že vy jste nebyli našimi ministry a poslanci."[33]

Po únorových událostech Kalvoda přemýšlel, co dál dělat. Očekával pronásledování ze strany komunistů, ale stále se nechtěl smířit s tím, že demokracie je nadobro ztracena. Rozhodl se začít organizovat podzemní hnutí odporu proti novému totalitnímu režimu a oslovil v tom smyslu své bývalé spolupracovníky z mládežnické organizace. Odbojovou činnost však nestačil řádně promyslet a zahájit, neboť byl již v březnu zatčen.

VI.

Dne 15. března 1948 se stalo to, co Kalvoda již delší dobu tušil. Když s otcem pracovali na poli, zaparkovala před jejich domem dvě auta. Z nich vystoupili tajní policisté – příslušníci StB. Cílem této návštěvy bylo provedení domovní prohlídky, zabavení důkazního materiálu a zatčení Josefa Kalvody. Když přišel domů na oběd, sedm „estébáků" se přehrabovalo v jeho věcech a obsah zásuvek vyhazovalo na podlahu. Jeden z nich k němu přistoupil a řekl: „Vy jste pan Kalvoda mladší, že. My jsme od Státní bezpečnosti a přijeli jsme se na vás podívat." Druhý držel v ruce knihu *Dialektický materialismus* od břitkého kritika tohoto filozofického směru, lidoveckého ideologa Simeona Ghelfanda, a křičel: „Takovouhle zločineckou literaturu jste četl, jste ve spojení se špiony a zrádci, všechny vás zavřeme."[34] Ostatní mezitím pokračovali v dalším „pátrání", zpřeházeli šaty, prohledávali spíž a vyptávali se matky. Josef Kalvoda jen mlčky přihlížel. Všechny své písemnosti včetně korespondence již dříve uschoval na půdě. Tuto jeho skrýš však tajní náhodou objevili.

Ještě před skončením prohlídky ho vyzvali, aby šel s nimi na stanici k výslechu. Domů se toho dne měl vrátit pouze pro šaty. Když s ním tajní odcházeli, poslední slova matky patřila jim: „Dnes je to on, za nějaký čas to můžete být vy. Není hanbou jít do vězení pro takovouto věc. Vždyť také arci-

33. Simeon Ghelfand, *Výročí hanby.* In: *Z bojů o zítřek III.*, s. 183–184.

34. Josef Kalvoda, *Před třemi roky.* In: Josef Kalvoda, *Z bojů o zítřek I.* Toronto 1995, s. 20–26.

biskup Beran byl za války vězněn."[35] Paní Kalvodová tehdy netušila, že Beran bude komunistickým režimem internován a že budou vězněni a týráni mnozí představitelé římsko-katolické církve stejně jako tisíce dalších nevinných obětí. Sebevědomí estébáci zase nepředpokládali, že v komunistické straně budou provedeny čistky a vznesena obvinění proti vlastním funkcionářům, která zasáhnou i zdánlivě nedotknutelné komunistické prominenty (a zločince) Rudolfa Slánského, Bedřicha Reicina či Alexeje Čepičku.

Kalvodovo zatčení způsobilo ve vsi rozruch. Lidé tam od vpádu a zatýkání nacistického Gestapa počátkem čtyřicátých let nic podobného nezažili. O podrobnostech svého zatčení a následném pobytu ve vyšetřovací vazbě se Kalvoda po letech rozepsal v několika článcích pro exilový tisk.[36] Pobyt ve vězení hodnotil jako největší školu svého života. Ačkoliv, jak napsal, nebylo „příjemné pro politického vyšetřovance žít společně s řemeslnými zločinci", ukázalo se toto soužití jako „úžasné pole k pozorování lidí a jejich cest vedoucích ke zločinům", což umožňovalo tyto lidi pochopit, neodsuzovat je a odpustit jim. Z politických byli vězněni „lidé různého stáří, povah a politického zabarvení, včetně těch, kteří neměli o politice ani ponětí a přece neušli komunistickému vězení. Nebyl to jen majetek, který zde hrál nejdůležitější roli, ale také osobní zášť, nepravá obvinění a přehmaty policie a akčních výborů. A nevinní museli dlouhé měsíce trpět bez naděje na vysvobození, bez možnosti dovolat se spravedlnosti [...] Viděl jsem lidi uražené, ponížené, zneuctěné." Podrobněji svůj případ a pobyt ve vězení Kalvoda popsal v autobiografické próze *Železná opona padá.*[37]

---

35. O perzekucích katolíků je pojednáno v následující literatuře.
Jo Karud, *Stalo se v adventu*. Curych 1981.
Václav Vaško, *Neumlčená, Kronika katolické církve v Československu po 2. světové válce I a II*. Praha 1990.
Václav Vaško, *Ne vším jsem byl rád*. Praha 1999.
Vít B. Tajovský, Karel Koubek, *Želivské elegie*. Pelhřimov 1999.
Josef Husek, *Za vlády vrahů*. Vizovice 1999.
Vít B. Tajovský, *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. Praha 2001.

36. Josef Kalvoda, *Před třemi roky* a *Havlíčkovská rozjímání*. In: *Z bojů o zítřek I*, s. 266–270. Josef Kalvoda, *Před čtyřiceti lety (Vzpomínka ne zrovna vánoční)*. In: *Z bojů o zítřek II*, Toronto 1996, s. 205–210.

37. Josef Kalvoda, *Železná opona padá*. Strojopis, 1952, Pozůstalost J. K. Text byl publikován na pokračování v chicagském týdeníku *Katolík* v roce 1952.

U Kalvodova prvního výslechu na místní policejní stanici byli policisté zaskočeni smělým vystupováním vyslýchaného, který dával najevo, že se jich nebojí. Řekl jim bez obalu, že komunismus považoval a považuje za zlo, protože hlásá třídní nenávist, což je zlo z hlediska křesťanského učení. Směle hájil své jednání a trval na tom, že se nikdy ničeho protizákonného ani protistátního nedopustil. Uvedl, že po válce nebyl komunismus ani marxismus-leninismus uzákoněn jako státní ideologie, a jeho kritika tedy nemohla být protistátní a trestná. Výslech trval půl dne a Kalvoda jej popsal v textu *Železná opona padá*. Po jeho skončení mu bylo oznámeno, že je zatčen, a pokusí-li se o útěk, bude proti němu použito bez výstrahy zbraně. „Jsem klidný člověk, toho nebude třeba, řekl jsem. Musel jsem se usmát jen tomu, když jsem viděl mladíka z naší vesnice v uniformě a s automatem, kterého SNB přidělilo k eskortě, jež měla za úkol mě střežit, chvěl se strachem a rozčilením. Znal mě a myslím, že by mu bylo zatěžko zmáčknout kohoutek samopalu, kdybych se pokusil vyskočit z auta, které mě vezlo do vězení."[38] O útěk se zatčený nepokusil a byl převezen do soudní vazby v Kutné Hoře.

Obvinění konstruované proti Kalvodovi bylo založeno zejména na jeho činnosti v době před Únorem 1948. Ve zprávě o jeho zatčení stálo: „Jako bývalý funkcionář mládeže čsl. strany lidové jest důvodně podezřelý z protistátní činnosti, že jednak od podzimu 1947 až do nynější doby při veřejných projevech štval proti lidově-demokratické soustavě, jednak rozmnožováním a rozesíláním závadných protistátních oběžníků popuzoval širší vrstvy obyvatelstva, zejména mládež v okrese Chotěboř proti demokratickému řádu a záští proti jednotlivým skupinám obyvatelů." Dodatečná zpráva Oblastní úřadovny StB v Kolíně dále konstatovala, že „měl protikladný postoj proti lidově demokratickému řádu, v dopisech, na schůzích mluvil proti jednotné organizaci mládeže [...] psal nepravdivé zprávy [...] hanobil porevoluční vymoženosti, vyzval mládež, aby vystoupila ze Svazu čes. mládeže a vstoupila do mládeže čsl. strany lidové, jejímž byl na Havlíčkobrodsku zakladatelem, což se mu plně podařilo [...] nazývá naši největší stranu KSČ rudým terorem, který byl za okupace znám pod jménem nacismus [...] nazývá Státní bezpečnost v Kolíně bolševickou policejní institucí [...] dobu čsl. vládní krize v únoru 1948 nazývá zrodem diktatury, určitou část čsl. lidu zrádci, vyzývá své spolupracovníky k provedení nápravy nápravou tj. železnou osou – jíti na to s automaty, v dalším pak vybízí k boji proti lidově demokratickému zřízení. Ve svých dopisech vybízí posl. Dr. Chudobu, Václava Svobodu, Oldřicha Velkého k organizování podzemního hnutí [...] v říjnu a listopadu na schůzích bývalých příslušníků

---

38. *Před třemi roky.*

agrární strany vybízel zemědělce k vytvoření hnutí proti vládě, podněcoval ku stávce."[39] Jako důkazní prostředky tu posloužily již výše zmíněný *Oběžník* z 5. 10. 1947, zabavená korespondence a svědectví tří udavačů.

V soudní vazbě v Kutné Hoře strávil Kalvoda téměř pět měsíců od 8. 3. 1948 do 25. 7. 1948. Během této doby poznal vězeňský život a vyslechl mnoho tragických příběhů. Setkal se zde s „retribučními" Němci i sympatizanty předválečné pravice, s členy národně socialistické strany, „nepolitickými politickými" i lidmi souzenými za krádeže a násilné trestné činy. Hovořil o vývoji ve vlasti s „únorovými i předúnorovými" politickými, promýšlel svou obhajobu a taktiku při výsleších a modlil se, aby měl dostatek síly obstát ve všech nadcházejících životních zkouškách.

Výslechy, k nimž byl volán nepravidelně a z nichž nejdelší trval tři dny, byly vysilující. Střídalo se u nich vždy několik příslušníků StB. Křičeli a používali hrubých výrazů, výhrůžek a závažných obvinění. Fyzického násilí však byl Kalvoda ušetřen, s výjimkou příkazu, aby holýma rukama sebral žhavé uhlíky, které vypadly z roztopených kamen. V tomto ohledu měl štěstí patrně proto, že byl zatčen brzy po komunistickém převzetí moci a v místě jeho vazebního vyšetřování dosud takové praktiky jako bití a mučení při „prokazování" viny ještě nezdomácněly. Také jeho přímé, odhodlané a neustrašené, ale vždy slušné vystupování vykonalo své, stejně jako bystrý intelekt a rozsáhlé vědomosti. Nicméně později byla z hlediska zacházení s obviněnými situace výrazně odlišná a je pravděpodobné, že by vyšetřovatelé ani v jeho případě namísto verbálních argumentů nešetřili ranami, kopanci a tělesným týráním. V padesátých letech již bylo prokazování viny běžně spojeno s brutálním násilím a jednání soudu se stalo pouhou fraškou.

Následující ukázka je z autobiografické prózy *Železná opona padá*. Její autor Josef Kalvoda (vystupuje v textu jako Jiří Horský) podrobně popisuje atmosféru výslechů, jejichž obsah rekonstruoval popaměti v roce 1950. Níže uvedené citace nejsou doslovným přepisem toho, co bylo tehdy řečeno, ale dokládají výstižně jeho názory a odvážný postoj při slovních soubojích s vyšetřovateli StB.

„Poručík: Tady píšete, že politika je špinavým řemeslem...

Jiří: To asi nebude pravda. Pamatuji-li se dobře, pak píši: politika nebývá vždy nejčistším řemeslem.

39. *Zpráva o zatčení, ZNV v Praze, Oblastní úřadovna státní bezpečnosti v Kolíně. Čís. Zatč. 30–48. Věc: Josef Kalvoda z Malče – podezření z protistátní činnosti* a *Dodatečná zpráva Oblastní úřadovny státní bezpečnosti v Kolíně ze dne 31. března 1948 ve věci Josefa Kalvody.*

Poručík: Ano, máte neobyčejnou paměť. Vy se nemůžete vymlouvat jako jiní, že si to nepamatujete. (cituje dopis) ‚Do lidové strany šel jsem instinktivně. Cítil jsem svoji povinnost bít se za pravdu. Ze všeho na světě cením si nejvýše, více než všech statků tohoto světa, ba i než života samého, pravdy a svobody, a nejsou pro mne jen frází slova, kterými se ohánělo již tolik velkých i malých lidí: raději smrt než otroctví.' Tedy vy si vážíte svobody, ale pane Horský, vy si tu svobodu představujete moc širokou. To hraničí s anarchií, to, co vy si dovolujete. To vám žádný nemůže trpět. Myslil jste tím liberální buržoazní svobodu?

Jiří: Je třeba si nejprve ujasnit pojmy, co je to svoboda. Jiná je svoboda ve smyslu liberalistickém, jiná ve smyslu křesťanského světového názoru a jiná je takzvaná svoboda marxistická. Nejsem liberálem, tím méně anarchistou. Jako stoupenec křesťanství tvrdím, že mám svobodu jednati tak, aby moje svobodné jednání neomezovalo svobodu druhého.[40]

Poručík: Tedy vy jste nesouhlasil s taktikou lidové strany, můžete nám říci v čem?

Jiří: Zde se jednalo o čistě vnitrostranické věci.

Poručík: Jaké? Zdáli se Vám ti vaši strejci, jak je nazýváte, málo radikálními? Vždyť nakonec to dovedli až k podání demise...

Jiří: Ano, to byl také jeden z pochybných kroků. Celá věc byla provedena diletantsky hloupě.

Poručík: Jak to měli podle vás udělat?

Jiří: Zajistit si nejprve podporu soc. demokratů. A ostatně já jsem linii strany neurčoval a můj názor není a nebyl směrodatný...

Poručík: Vy si odporujete. Jednou nám tady tvrdíte, že jste s linií strany nesouhlasil, a na druhé straně jste jezdil na schůze, řečnil a snažil se zvrátit lidově demokratický řád a přitom tvrdíte, že nejste liberálem. Jak to jde všechno dohromady?

Jiří: Politické strany jsou tvořeny lidmi. Lidé je řídí a určují jejich linii. Každý svobodný člověk má právo mít svůj názor. Nikdy jsem netvrdil, že bych byl nesouhlasil s křesťansko-demokratickým programem lidové strany. Souhlasil jsem s programem a zaň jsem bojoval. Nikoliv za lidi, s nimiž jsem namnoze nesouhlasil. V každé demokratické straně má každý člen právo pronésti svůj názor. Jedině v totalitních organizacích myslí vůdce za všechny.[41]

„Poručík: Tak podle Vás máme u nás dnes diktaturu?

Praporčík: Vaše zášť proti lidové demokracii je více než jasná, když si ji dovolíte nazývat diktaturou, abyste ji pošpinil...

40. *Železná opona padá*, s. 74 strojopisu.

41. Tamtéž, s. 75.

Jiří: Proč se bojíte nazývat věci pravými jmény? Nevím, zda slovo diktatura je slovem špinavým, ale mohu Vám, kteří jste komunisty, uvést citát ze Stalinovy knihy ‚Otázky leninismu' ze stati o metodice a taktice, kde Stalin píše: ‚Naše taktika může se měnit, ale náš cíl zůstává, tj. rozpoutání světové revoluce a nastolení diktatury proletariátu...'

Poručík: Únorové události nebyly zrodem diktatury. Vcelku se nic nestalo, byla to jen vládní krize, která byla překonána, a my tu dnes máme zase koaliční vládu Národní fronty. Máme tady pořád čtyři politické strany, které vyvíjejí svoji činnost.

Jiří: Ano, ale vedoucími stran stali se lidé nikým nevolení, kteří převzali sekretariáty a tiskárny stran pomocí policie. A co měly v této pouze vládní krisi dělat dělnické milice, které byly svolány do Prahy?

Poručík: Je samozřejmé, že si naše nejsilnější strana nemohla nechat líbit to, co se u nás v poslední době dělo. Můžeme říci, že dvě a půl třetí strany bylo v rukou reakčních elementů. Útoky proti naší nejsilnější straně a štvaní v novinách i na schůzích bylo na denním pořádku. Vy jste také k tomu svými štvavými řečmi a psaním štvavých letáků přispíval. To musilo vzít jednou konec. Nejsilnější politická strana si to nemohla nechat líbit. To je zákon přírody, že silnější si podrobuje slabšího.

Jiří: Zákon přírody říkáte, pane poručíku. Podle tohoto zákona tedy sedím zde před vámi, který jste silnějším než já, protože jste náhodou důstojníkem StB. Ale co byste řekl, pane poručíku, tomu, kdybych já teď vyskočil, vzal tamhleten revolver a zastřelil vás [...] Přišel bych pak před soud, jsa obviněn z vraždy. Ale já bych klidně řekl: nejsem vinen. Já jsem měl právo zastřelit poručíka M., poněvadž jsem byl silnějším než on [...] a podle zákona přírody, kdy silnější si podrobuje slabšího, jsem já, který jsem měl náhodou revolver, nemohl strpět, aby mne poručík M. vyslýchal [...] To není zákon přírody, pane poručíku, to je zákon džungle."[42]

Poručík: Pane Horský, já vám rozumím, vy jste mladý člověk a máte své ideály [...] kryjete a obhajujete lidi, kteří za to nestojí [...] myslíte, že kdyby někdo z vašich ministrů či poslanců seděl zde na vašem místě, že by mluvil tak jako vy? [...] až budete starší, sám poznáte, že je lépe plout s proudem [...] To, proti čemu vy jste se stavěl, je mohutný směr, který mohutní a sílí stále víc a víc.

Jiří: Všeho do času, dnes přichází socialistická éra, ale i té bude jednou konec, a bude vystřídána érou jinou [...] myšlenka komunismu bude překonána a bude vystřídána myšlenkou jinou [...] takový je běh dějin.

42. Tamtéž, s. 78.

Poručík: Pochopitelně, když se na to díváte z hlediska dějin [...] ale to může trvat několik staletí [...] a nás už všechny do té doby hlava bolet nebude.

Jiří: Je úkolem člověka, aby bojoval za lepší příští, za lepší zítřek. Vývoj zde je a vývoj směřuje k lepšímu, ale je třeba tomuto vývoji napomáhat. Bez úsilí, bez boje není vítězství.

Poručík: Vy pořád mluvíte o boji [...] ale, znáte slova Písma, jste přece katolík, že kdo s mečem zachází, také jím schází...

Jiří: Člověk musí za něco bojovat, i kdyby přitom padl, jinak jeho život nemá smyslu.

Poručík: Miliony lidí žijí klidně a starají se samy o sebe, o svoje rodiny [...] a vy byste lépe udělal, kdybyste se staral o svá pole a o rodiče, kteří jsou staří."[43]

Výslechy však nebyly jen politicko-filozofickými disputacemi jak by se mohlo z ukázky zdát. Vyšetřovatelé hrozili Kalvodovi dlouholetým kriminálem a zároveň mu opakovaně nabízeli „pomocnou ruku dělnické třídy" čili roli kolaboranta a člověka, který zradí své přesvědčení. Zvali ho ke vstupu do komunistické strany, která by mu dle nich obratem umožnila studovat a vést lepší život: „Vždyť vy nemůžete přece nic ztratit. Nejste kapitalista, jste člověk pracující. Mohl byste ztratit jen tu vaši dřinu, kterou jste v životě měl [...] víme, proč jste musel přerušit svá studia, proč jste je nedokončil [...] Tento nový směr by vám mohl dát to, co vám ten starý odepřel. Mohl byste získat lepší postavení, lepší existenci. Byl byste postaven tam, kam patříte svými schopnostmi." Poté, co naposledy odmítl, se s ním vyšetřovatel rozloučil slovy „Pane Kalvoda, jste neobyčejně bystrý člověk. Ve svém životě jste udělal jedinou chybu, zapojil jste se do nesprávného politického směru."[44] Jako mnohokrát v Kalvodově životě doprovázela tento poslední výslech pozoruhodná symbolika, bylo to na Velký pátek, v předvečer křesťanského svátku Vzkříšení.

Tím skončilo vyšetřování, na jehož základě příslušníci StB podali prostřednictvím státního zastupitelství k soudu v Kutné Hoře žalobu. Jejím předmětem bylo to, že Josef Kalvoda „na podzim 1947 v Chotěboři veřejně pobuřoval proti státu a jeho lidově demokratické formě, čímž spáchal přečin rušení obec. míru dle paragrafu 14/1 zák. č. 50/23 Sb. Trest je mu vyměřiti dle § 14 č. 1 zák. č. 50/23 Sb."

Oproti původním záměrům vyšetřovatelů se v konečné úpravě obvinění zúžilo, což byl nesporný úspěch Kalvodovy soustředěné obrany, řečnické do-

43. Tamtéž, s. 79.

44. *Před třemi roky.*

vednosti a taktiky přiznat jen věci, které jemu ani dalším lidem nemohly podstatně uškodit. „Byla to duševní muka, nervy vypjaté k prasknutí [...] bylo nutno sledovat každé slovo vyšetřujících a správně odhadnout jejich úmysly, rozeznat pravdu od úskoku, jimi připravené pasti a kombinace [...] dokázat, že vše je jen důvodné podezření, nikoliv důkaz [...] a přece se to podařilo."[45] Důkazy tak byly postaveny především na svědeckých výpovědích tří ochotných přisluhovačů režimu, udavačů, z nichž dva – Josef Hušek a Jan Hladík – byli tajemníky akčních výborů Národní fronty a třetí – Oldřich Švestka – redaktorem *Rudého práva* (později se „proslavil" jako šéfredaktor tohoto komunistického propagandistického deníku).

Prokurátor odůvodňoval žalobu tím, že výpověďmi uvedených tří svědků „jest prokázáno, že obviněný na podzim 1947 na schůzi v Chotěboři pobuřoval proti státu a jeho lidově-demokratické formě, vyzýval, aby od slov se přistupovalo k činům, navázalo spojení s jinými kraji, zejména s Táborskem, Plzeňskem a Královéhradeckem, všichni se musí sjeti v jeden den do Prahy a udělati tam pořádek. Vyzýval rolníky, aby se sdružili a připravili k akci proti vládě Klementa Gottwalda, a poukazoval na řadu krajů, v nichž se prý zemědělci připravují k stávkám. Vyhrožoval také tažením na Prahu."[46]

Na tuto obžalobu, která mu byla zaslána 1. 10. 1948, reagoval Kalvoda vlastním písemným vyjádřením, *Průvodním návrhem,* zaslaným vyšetřujícímu soudci Krajského soudu v Kutné Hoře. V něm se snažil obhájit a mj. uváděl, že „důvody uvedené v žalobě jsou založeny na mylných svědeckých výpovědích", protože na podzim roku 1947 nevystupoval na žádné veřejné schůzi zemědělců v Chotěboři. Dále uvedl, že pokud by se mělo jednat o schůzi zemědělců svolanou OS JSČZ v Chotěboři na jaře roku 1947, hovořil tam o tehdejších zemědělských problémech, upozorňoval na nutnost přijetí zákona o Jednotném svazu českých zemědělců. Popřel všechna obvinění a nabídl svědectví jedenácti svědků z řad svolavatelů a účastníků této schůze.[47]

---

45. Tamtéž.

46. *Spis obžalovací. Zázn. obž. 364/48. St. 2220/47-10. Krajskému soudu v Kutné Hoře.* V obžalobě stálo, že Josef Kalvoda „spáchal přečin rušení obec. míru dle § 14/1 zák. č. 50/23 Sb." a trest mu bude vyměřen podle téhož zákona.

47. *Krajskému soudu v Kutné Hoře, panu vyšetřujícímu soudci. Průvodní návrh k obžalobě podané státním zastupitelstvím v Kutné Hoře na Josefa Kalvodu, rolníka z Malče, okr. Chotěboř, ze dne 25. září 1948 pod č. sp. Tk x 17-68.-46.* Tento text byl datován: *V Malči 15. 10. 1948.*

VII.

Již během vyšetřování se pokusil dosáhnout propuštění syna z vazby jeho otec Jan Kalvoda. Napsal tehdy dopis vyšetřovateli, kde uvedl: „Ctěný pane poručíku, [...] bylo mě slíbeno, že po prostudování dopisu z Ostravy bude záležitost mého syna urychleně skončína. Posud však, pokud je mi známo, nijak ta záležitost nepokročila ke svému ukončení. Spoléhám se na Váš slib a čestné slovo, splnění daného slova a slibu dělá muže, nedodržení jest zbabělostí. Chcete-li syna držeti ve vazbě kvůli volbám, považuji to za zbytečné, neboť program všech stávajících stran jest tak dalece sblížen, že není rozdílu mezi stranami socialistickými a stranou lidovou. Nějaká agitace byla by tedy zbytečná. Pak-li snad přese všechno chcete syna ve vazbě držeti, budu nucen použíti nejkrajnějšího prostředku a stěžovati si a hledati právo a spravedlnost prostřednictvím právního zástupce u ministerstva vnitra a spravedlnosti. Budu pak nucen vylíčiti postup policie při domovní prohlídce a zatčení a příčinu zatčení. Bylo by zajisté po právu, kdyby jste syna mého přivezli zase nazpět, odkud byl odvezen. [...] Zaručuji se za svého syna Josefa Kalvodu svou ctí a svým majetkem, že nechá politiky, když jej co nejdříve pustíte z vazby. V Malči 4. května 1948. Jan Kalvoda, otec."[48]

Tento smělý dopis adresovaný vyšetřovateli StB, poručíkovi Matouškovi, dokládá přímou povahu, snahu pomoci synovi, ale i určitou naivitu pisatele. Lze předpokládat, že věděl o neomezené pravomoci komunistické policie, přesto se pokusil tímto způsobem dostat syna z vězení. Poukaz na další možnou stížnost stejně jako závěrečná záruka za syna svědčí o tom, že přání starého chalupníka bylo silnější než rozumová úvaha. To, že StB vyhoví jeho naléhání, bylo stejně málo pravděpodobné jako to, že syn se v tomto případě podrobí otcově vůli. Dopis byl na StB hodnocen jako urážka úředních orgánů a Jan Kalvoda byl kvůli němu nakonec sám vyslýchán.

Později navštívil otec Josefa ve věznici, ale ze setkání vznikla rozepře. Nejprve synovi vyčinil, že dělá ostudu, a potom mu doporučoval, aby se přiznal. Navrhoval mu také, aby vstoupil do KSČ – prý slyšel, že by mu to pomohlo. Josef reagoval podrážděně s tím, že ví, co dělá, a řekl otci, ať za ním už raději nejezdí. Po této roztržce ho ve vězení navštěvovala jen sestra Stanislava. Z vazby byl Kalvoda propuštěn 25. 7. 1948 po skončení předběžného řízení zásluhou strýce Václava Kodrleho a předsedy Národního výboru v Malči Josefa Kučery, kteří se za něho zaručili. První jeho kroky vedly

---

48. Dopis Jana Kalvody por. Matouškovi a protokol o obvinění a výslechu Jana Kalvody získal Josef Kalvoda po pádu komunismu s dalšími archivovanými materiály o svém případu.

do kostela sv. Jakuba, kde právě probíhala slavnostní mše. Poděkoval Bohu za to, že je opět na svobodě.

Počátkem srpna Kalvodovi jeden z bývalých mladých lidoveckých spolupracovníků řekl, že několik lidí připravovalo jeho útěk z vězení a do ciziny. Tento přítel ho také přemlouval, aby se pokusil o přechod státních hranic. Kalvoda byl nyní postaven před nutnost volby, kterou popsal následovně: „Mám dvě možnosti: pracovat pro režim, který vraždí nevinné, přijmout nabídku otrokářů a zločinců a sám se stát zločincem, anebo být souzen a odsouzen. Nikdy se nepropůjčím ku kolaboraci se zlem. [...] Hranice jsou přísně střeženy, ale já nemám jiné volby. Lépe je padnout na hranicích kulkou četníkovou, než hnít v kriminále a být zlikvidován později."[49] Soudní jednání bylo stanoveno na 10. 11. 1948, a tak příliš mnoho času na rozhodování nezbývalo.

Několik týdnů před plánovaným soudním přelíčením se Kalvoda tajně sešel se zaměstnancem prokuratury v Kutné Hoře, který mu potvrdil, že jedinou šancí, jak uniknout uvěznění, je emigrace. Jeho rozhodnutí definitivně ovlivnila další zpráva: dva ze svědků, které uvedl ve své písemné obhajobě, se soudu dopředu omluvili, že jsou a budou nemocní. Z toho usoudil, že ani ostatní jím žádaní svědkové si nebudou chtít pálit prsty a že svědčit v jeho prospěch nepřijdou. Rozhodl se tedy pro útěk do zahraničí s tím, že pokud se mu to nepodaří a nebude ani zadržen, dostaví se k soudu a bude se hájit. Advokáta neměl, protože „žádný právník nechtěl" jeho „případ vzít. Jakmile se podívali do soudních spisů a viděli, kdo proti" němu „svědčí, každý řekl, že nemůže riskovat ztrátu své praxe."[50]

Nyní bylo otázkou, jak překročit hranice. O připravovaném útěku věděla sestra, které dal pokyny, co dělat, pokud se útěk zdaří, a dále zřejmě jen bratranec Josef Šulc, kterého vybízel, aby šel s ním. Ten měl ale před svatbou a nabídku odmítl. Prvního doporučení, které Kalvoda dostal na převaděče na Karlovarsku, nebylo možno využít. Jednalo se o zločince, který vraždil a okrádal lidi prchající do ciziny, což se Kalvoda naštěstí včas dozvěděl. Po marné snaze sehnat jinou pomoc se rozhodl vyhledat mladíka, s nímž se seznámil v roce 1947 na jednom z kursů mladých družstevníků. Byl jím Miloslav Masopust, který žil v bývalém Kozinově statku v Újezdě na Domažlicku nedaleko státních hranic. Již cesta vlakem do pohraničí představovala určité nebezpečí, ale Kalvoda si přisedl ke skupině vojáků a s jejich pomocí také prošel kontrolou na domažlickém nádraží.

---

49. *Železná opona padá*, s. 83.

50. Dopis Josefa Kalvody Adolfu Wenzbauerovi.

Ke Kozinově statku dorazil bez dalších nepříjemností. Byl přátelsky uvítán a Masopust mu po poradě se svou matkou přislíbil pomoc. Protože bylo pozdě večer a poslední vlak jedoucí k hranicím už odjel, museli sehnat taxikáře. Ten je odvezl až k vesnici Česká Kubice, kde měl Masopust příbuzné. Odtud zavedl Kalvodu na místo vzdálené od státní hranice jen několik kilometrů a ukázal na železniční koleje. Upozornil ho, že koleje jsou nyní pro něho orientačním bodem a že se jich má držet, dokud nedorazí do prvního bavorského města Furth im Wald. Zároveň ho varoval, aby s nikým cestou nemluvil na žádné straně hranic: „Naši pohraničníci někdy dokonce vstupují na bavorské území, pronásledují-li nějakého uprchlíka. A i na bavorské straně mají své pomocníky."[51]

Byla deštivá a chladná noc, po obou stranách kolejí se rýsoval hustý les. Kalvoda byl nervózní a uvědomoval si, že se právě naplňují osudové okamžiky jeho života: „Podaří se mi dojít až na hranici? A pokud ano, jak vypadá svět tam na druhé straně? Zase se mě zmocnil náhlý děs, strach z neznáma. Opuštěné temné místo mou úzkost jen zvyšovalo."[52] Času však nebylo nazbyt, a tak vyslechl poslední radu svého průvodce, na koho se má obrátit, až dorazí do Německa, podali si ruce a rozloučili se. Josef Kalvoda utíkal z rodné země. S sebou měl pouze doklady a ... svůj kufříkový psací stroj.

Vyrazil po kolejích na cestu za svobodou. Zpočátku šel pohodlně po trati, ale poslední úsek cesty se neobešel bez těžkostí. Nedaleko od hranic uviděl pohraniční hlídku, před kterou se mu podařilo díky husté mlze a dešti ukrýt v lese. Snažil se hlídku obejít: „Najednou skončily stromy a já jsem byl na samé hranici. Hraniční čára byla někde uprostřed mýtiny. Musel jsem překročit pásmo, kde nebyly žádné stromy [...] když se na chvíli trochu vyjasnilo, spatřil jsem muže se samopalem pod gumovým pláštěm, jak stojí na trati [...] čekal jsem na nový závan mlhy a déšť. Pod jejich ochranou jsem se pak proplížil přes pásmo, dokud jsem nedorazil k hraničnímu kameni [...] přitiskl jsem se k vlhké a blátivé zemi [...] a začal se plazit na druhou stranu mýtiny. Když jsem byl těsně u stromů, zvedl jsem se a začal utíkat [...] najednou mě zchladil bahnitý potok, do něhož jsem zapadl. Poté, co jsem vylezl, ukryl jsem se za první mohutnější strom. Děkoval jsem svému Pastýři, že mě dovedl do ‚zaslíbené země'. Boty, kalhoty, kabát – to všechno jsem měl zablácené a promočené."[53]

---

51. Josef Kalvoda, *Cesta na svobodu aneb dobrodružství posledních dvou mil.* Nepublikovaný strojopis v angličtině (překlad Vladimír Petkevič), Pozůstalost J. K.

52. Tamtéž.

53. Tamtéž.

Vydal se s úlevou dále. Zřejmě však ještě nebyl v bezpečí. Zdálo se mu, že za sebou vidí v mlze několik postav. Utíkal tedy lesem, až ztratil směr, a tak raději zůstal na místě a čekal na svítání. Po čase, který se mu zdál věčností, náhle přejel nedaleko nákladní vlak a to mu usnadnilo orientaci a umožnilo dostat se zpět na ztracené koleje. Byl zachráněn. Vykročil tedy a bez dalších nepříjemností se mu podařilo dorazit až do města Furth im Wald.

O tom, jak proběhlo soudní přelíčení v Kolíně, se Kalvoda dozvěděl až po dvaceti letech od svého strýce Václava Kodrleho. Ten se společně s předsedou národního výboru v Malči Josefem Kučerou dostavil k soudu, kde oba z vlastní vůle a s nemalou osobní statečností svědčili v Kalvodův prospěch. Kromě toho se k soudu dostavili další čtyři svědkové, které Kalvoda uvedl v předběžné obhajobě, a ti potvrdili jeho výpověď. Ze tří svědků obžaloby se údajně dostavil pouze jeden (okresní tajemník). Dle tvrzení Kodrleho byl v tomto přelíčení Kalvoda osvobozen.

Přestože se Kalvoda po pádu komunismu snažil dohledat své soudní spisy, dostal se jen k některým dokladům včetně zpráv StB, ale rozsudek se mu nalézt nepodařilo. Pracovníci archivů našli pouze Usnesení Okresního soudu v Chotěboři z 23. 2. 1949, jehož obsah je následující: „V trestním řízení pro zločin dle § 40 zákona č. 231/48 zabavuje okresní soud v Chotěboři podle § 13, odst. 1, zákona 23/48 Sb. veškerý majetek, náležející na území Československé republiky, jak v přítomnosti, tak v budoucnosti Josefu Kalvodovi [...] t.č. neznámého pobytu."

Se svým zachráncem, Miloslavem Masopustem, se Kalvoda setkal po čtyřiačtyřiceti letech. Navštívil jej při jedné z cest do své vlasti v roce 1992, aby mu poděkoval za záchranu života. Krátce po svém návratu do Spojených států mu ještě napsal: „Milý příteli, byl jsem tomu moc rád, že jsem se s Tebou mohl po tolika letech sejít a vidět, že jsi živ a zdráv [...] Chtěl jsem Ti poděkovat za pomoc, kterou jsi mi poskytl. Říká se, že v nouzi poznáš přátele. Byl jsi opravdovým přítelem, který neváhal riskovat pomoc psanci [...] Ještě jednou srdečný dík za pomoc v situaci pro mě nesmírně svízelné."[54]

54. Dopis Josefa Kalvody Miloslavu Masopustovi.

UPRCHLÍKEM VE SVOBODNÉM SVĚTĚ

I.

Po zdařilém útěku z Československa začala pouť Josefa Kalvody cizími městy a zeměmi. Nejdříve (9. 11. 1948) se dostal do příhraničního města Furth im Wald, odtud odjel vlakem do Schwandorfu, přihlásil se na nádražní policii a byl převezen do Amberku. Na americké správě požádal o statut politického uprchlíka a poté odjel „v přepychové limuzíně šéfa CIC" do záchytného uteženeckého tábora v bavorském Regensburku, kde byli soustřeďováni uprchlíci z Československa přicházející do americké okupační zóny v Německu.[1] Z Regensburku byli nově příchozí po vyřízení úředních záležitostí dopravováni do dalších táborů na německém území. V těchto táborech potom čekali na příležitost dále emigrovat do „své cílové země" nebo na pracovní uplatnění přímo v Německu. Základní úřední procedurou po příchodu do záchytného tábora byl tzv. „screening", při němž pověření úředníci ze správy táborů zjišťovali od uprchlíků důvody emigrace a informace o jejich minulosti. Osoby, které před svým útěkem zastávaly významnější politická, vojenská či hospodářská postavení, byly kromě toho zpravodajsky „vytěžovány" americkými vojenskými zástupci.

Síť táborů na území Německa i Rakouska se postupně rozrůstala, zejména poté, co její správu převzala v srpnu 1948 mezinárodní organizace *International Refugee Organization* (IRO) zřízená OSN. Ve druhé polovině roku 1948

1. Po skončení druhé světové války bylo Německo rozděleno na čtyři zóny, které spravovali váleční vítězové: Sovětský svaz, Spojené státy americké, Velká Británie a Francie. Sjednocením území okupovaných Velkou Británií a Spojenými státy byla vytvořena tzv. bizonie a v roce 1948 po sjednocení s francouzskou zónou trizonie. Území trizonie se stalo základnou pro obnovení svobodného německého státu, který vznikl jako Spolková republika Německo. Naopak ze sovětské zóny vznikla Německá demokratická republika jako jeden z poválečných „satelitů" Sovětského svazu.

provozovala IRO na území americké okupační zóny v Německu kromě Regensburku dalších sedm táborů, kde byli soustředěni uprchlíci z Československa, v anglické zóně tři a ve francouzské jeden. Rovněž v Rakousku spravovala IRO utečenecká střediska, do nichž byli umisťováni uprchlíci ze zemí komunistického bloku. Postupně přibývaly další tábory a střediska, a to nejen v Německu a Rakousku, ale také v jiných zemích západní Evropy.[2]

V táborech byla na konci čtyřicátých let situace uprchlíků tíživá. Nejistá budoucnost a omezené možnosti uplatnění spolu s nedostatkem stravy a oblečení byly příčinami stísněnosti a špatného duševního rozpoložení u většiny z nich. Navíc lidé, kteří opustili Československo, byli příslušníky různých sociálních skupin a sdíleli často protichůdné životní postoje. Byli zde jednotlivci, kterým hrozilo ve vlasti pronásledování, odhodlaní odpůrci komunistické diktatury, ale také ti, kteří přišli na Západ za vidinou dobrodružství nebo zlepšení životní situace. Od počátku byla tato směsice lidí protkána sítí komunistických špionů a jejich pomahačů.[3]

Jeden z táborů v americké okupační zóně, kam byli soustřeďováni zejména mladí lidé, byl zřízen v bývalých kasárnách v městečku Murnau poblíž rakouských hranic. Murnau leží asi 25 km od známého střediska Garmisch-Partenkirchen ve zvlněné krajině Tyrolska na úpatí Alp. Sem byl zařazen také

2. Kromě nepatrného počtu těch, kterým jejich příbuzní a přátelé v západních zemích poskytli ubytování nebo těch, kdo byli majetní a včas stačili převést své úspory do zahraničí, byla většina uprchlíků umístěna v utečeneckých táborech. Podmínky v těchto táborech, zřízených většinou v opuštěných kasárnách německé armády, byly tísnivé. Nedostatek jídla, oblečení a celková nejistota působily na duševní rozpoložení uprchlíků. Materiální situace se poněkud zlepšila po srpnu 1948, kdy správu táborů převzala IRO, organizace OSN. V roce 1948 byly v provozu následující tábory. V americké zóně Německa: Regensburg („záchytný" tábor), Schwäbisch Gmünd (v září 1948 zde bylo umístěno 1 500 osob), Dienburg (500 osob, včetně Poláků a Litevců), Ludwigsburg (3 137), Murnau, Hanau, Bad Ort (350–400), Burg (600). V anglické zóně: Bedburg-Han (600), Hannover (180), Zoo Camp (60) a ve francouzské zóně Kehl am Rhein (50). V Rakousku bylo v roce 1948 22 utečeneckých středisek s mnohonárodnostním složením, v nichž bylo v říjnu 1948 evidováno 371 uprchlíků z Československa. V Německu bylo kromě uvedených táborů zřízeno u Frankfurtu nad Mohanem ve srovnání s tábory luxusní středisko Obersusel pro prominentní uprchlíky, ostatními nazývané „Zlatá klec". Viz Zdeněk Jirásek, *Československá poúnorová emigrace a počátky exilu*. Brno 1999.

3. Po pádu komunistických režimů v Evropě se prokázalo, že jimi vyslaní nebo vydržovaní agenti dodávali zprávy z uprchlických táborů od počátku jejich existence. O průniku komunistických agentů do táborů se zmiňuje Kalvoda v předmluvě ke své trilogii *Z bojů o zítřek*.

Josef Kalvoda, pro kterého byl krátký pobyt v Regensburgu první hořkou exilovou zkušeností, o níž v jednom z dopisů napsal: „Zde v Německu jsem v prvých dnech prožíval strašlivou depresi. Viděl jsem, že ti, na které se dívá národ doma s velkými nadějemi, nemohou splnit ta očekávání a ty naděje, které v ně národ vkládá. To nejsou političtí emigranti, z velké části jsou to dobrodruzi a zloději. Zvláště v Řezně se kradlo. Kradli nejen mladí kluci, z hladu a ze zoufalství, ale kradli i ti, kteří to nepotřebovali [...] zaměstnanci IRO objevili veliké krádeže v kuchyni a skladech, divím se tomu jak mohou někteří lidé býti tak špatní a okrádat hladové spolukrajany o to nejnutnější."[4] Tato zobecňující slova byla ovlivněna nenaplněným očekáváním svornosti a společného úsilí bojovat za osvobození vlasti. Přestože o neshodách a nejrůznějších úkladech hovoří mnozí pamětníci, nelze říci, že obdobně se chovala většina uprchlíků z Československa.

II.

Ani v Murnau nebyla situace v mezilidských vztazích nejlepší, ale z hlediska materiálního zabezpečení to zde bylo přijatelnější. Příděly jídla byly větší, i když zdaleka ne dostatečné, a bylo zde možno získat alespoň základní oblečení. Krásná okolní příroda a malebná venkovská architektura působily příznivě zvláště na vnímavější obyvatele tábora. Stejně jako v dalších táborech projevovala se i zde řevnivost mezi různými názorovými skupinami, jejichž příslušníci si společný život rozhodně neulehčovali. I zde vyvěraly mezi osobními půtkami na povrch politické spory.

Mezi pestrou směsicí uprchlíků žijících v táboře našel Kalvoda také „své lidi". Byli to mladí katolíci ze všech koutů Čech, kteří vytvořili v Murnau aktivní pospolitost. Po několika společných schůzkách založili na Kalvodův podnět Sdružení katolické mládeže (SKM) v emigraci, jehož cílem byla náboženská a výchovná činnost a všestranná pomoc mladým lidem v uprchlických táborech. Oficiálně bylo SKM ustaveno 1. 12. 1948. Předsedou byl zvolen Josef Kalvoda, jednatelem Zdeněk Šidák a duchovním rádcem Josef Pixa.[5] Na počátku se činnosti účastnilo kolem dvaceti lidí, koncem prosince čtyřicet a počátkem ledna následujícího roku bylo na seznamu 52 členů, což byl s ohledem na tehdejší poměry úctyhodný počet.

Kalvoda měl stále svůj starý psací stroj, s nímž přešel hranice, a ten mu nyní začínal být mimořádně užitečný. Jako předseda SKM oslovil písemně

4. Dopis Josefa Kalvody Bohdanu Chudobovi.

5. Zápis o úvodní schůzi SKM v emigraci a další materiály k činnosti SKM. Pozůstalost J. K.

řadu institucí a jednotlivců. Nejprve české představitele církevní hierarchie, P. dr. Petra Lekavého v Ludwigsburgu, který byl ustanoven Svatým stolcem v Římě jako administrátor českých katolických emigrantů, P. Bohumila Horáčka SJ v Římě a představitele krajanské katolické obce ve Spojených státech Msgre Oldřicha Zlámala z Clevelandu. V dopisech jim jako předseda oznamoval založení SKM a popisoval vytčené úkoly. Zdůrazňoval, „že se jedná zejména o podchycení mladých lidí, kteří zde žijí opuštěni, bez dozoru, v bídě hmotné i mravní. Jde o záchranu jejich duší a vychování z těchto lidí budoucí pracovníky – apoštoly katolicismu. Je třeba pracovati zde v emigraci nejen pro osvobození naší vlasti od nadvlády zla – komunismu, ale myslet na to, co bude potom [...] chceme zde z mladých katolíků vychovat osobnosti, které by byly schopny změnit svoje okolí, poněvadž by sami byli mravně zdatní."[6] Zmiňoval se také o snaze podnítit založení skupin SKM v dalších utečeneckých táborech a navázat spolupráci s mladými katolickými Poláky a Ukrajinci v duchu slovanského unionismu. Žádal o pomoc pro členy SKM, kteří se snaží dále emigrovat z Německa, a to zejména do katolických zemí Jižní Ameriky – Argentiny, Brazílie a Uruguaye – nebo do Spojených států amerických.

Dále Kalvoda oslovil redaktora katolického krajanského deníku *Národ*, vydávaného ve Spojených státech, Antonína Jandáčka. Zaslal mu k publikování informativní text o založení SKM, který byl nadepsán *„Všem našim krajanům, katolickým Čechům a Slovákům ve Spojených státech amerických"*. Stálo v něm mj.: „Jistě je Vám známo, že z Československa prchá před komunistickou perzekucí tisíce Čechů a Slováků [...] Ti, kdož z Československa uprchli, žijí zde v Německu ve velmi těžkých poměrech. Zvláště lidé mladí a děti bez rodičů, kterých je zde velké procento. Tito mladí lidé jsou ohroženi nejen na zdraví v důsledku nedostatečné výživy a nedostatečného ošacení, ale zvláště jsou ohroženi v ohledu mravním [...] A proto, nuceni okolnostmi, obracíme se na Vás, abyste nám, pokud je Vám možno, pomohli a v naší práci nás podpořili. Potřebujeme pro naše nejubožejší a nejpotřebnější získat hlavně prádlo a ošacení [...] Jistě máte určité známosti a vliv a víte, v kterém ze severoamerických či jihoamerických států jsou dobré emigrační možnosti. Jde hlavně o získání vstupních víz a nalezení zaměstnání pro katolíky z Československa."[7]

Velitelství tábora povolilo SKM stejně jako mladým skautům zřízení společenské místnosti – klubovny a umístění vývěsní tabule v prostorách tábora. V klubovně se konaly pravidelné schůze výboru i další rozmanité akce – na-

6. Dopis Josefa Kalvody Josefu Lekavému z 4. 12. 1948.

7. Dopis Josefa Kalvody Antonínu Jandáčkovi z 8. 12. 1948.

příklad diskusní kluby a recitační večery. Na schůzkách se pravidelně zpívalo, jako „píseň emigrantů" byla vybrána píseň *Oceánem pluje loď*. Na vývěsní tabuli členové SKM umisťovali zprávy o své činnosti, táborovém životě, politické situaci v Československu a ve světě. Objevil se tam také informační plakát s Kalvodovou výzvou *Hledáme spolupracovníky*. Jeho obsah byl výrazem životní filozofie předsedy: „Sestry a bratři, nežli se rozejdeme, nežli se odtud rozlétneme, poznejme se a povzbuďme se k intensivní práci pro náš národ a pro naši vlast. [...] Je třeba mravní obrody jednoho každého z nás. Chceme vychovati zvláště z naší mládeže pevné charaktery a silné osobnosti. Chceme, aby na místa lidí, kteří nebyli schopni vésti náš národ, přišli lidé s pevnou páteří a srdcem statečným, kteří nepodlehnou tlaku a kteří se nebudou bát obětovat pro pravdu, svobodu a demokracii nejen věci hmotné, ale i svůj život! [...] Naučme se důvěře v sebe, v slušné lidi v tomto táboře, kteří zde ještě mezi námi jsou, důvěře v dobro, pravdu, spravedlnost. Buďme poctivými, mějme víru v člověka, obnovme důvěru jednoho k druhému. Zbavme se protektorátního strachu, lidově demokratického podezírání a špiclování, zlodějství a nedůvěry. A začněme život nový, vpravdě svobodný. Svobodni budeme tehdy, ať žijeme kdekoliv, třebas i v kriminále, budeme-li svobodni vnitřně, osvobodíme-li se od zla, které je v nás a kolem nás, a tím vytvoříme předpoklady pro krásné prožití života, naplněného radostnou prací pro hodnoty a statky nejcennější, pro Pravdu a svobodu, kterých si vážíme a musíme vážit více než všech statků tohoto světa i než života samého. A v této práci pro tuto velikou a krásnou myšlenku nalezneme vnitřní klid, mír v duši a naplníme tak život svůj dobře."

SKM začalo vydávat časopis *Katolická obroda*, jehož redaktorem se stal František Smrček, který v Murnau patřil mezi Kalvodovy nejbližší spolupracovníky a přátele. Vydávání *Obrody* předcházel Kalvodův pokus o táborový strojopisný zpravodaj s názvem *Rozlet*, který „byl vylepován na návěstních tabulích tábora, aby z nich byl zase strháván jednak komunistickými agenty [...] a jednak našimi spoluuprchlíky ‚z opačného břehu'".[8] Smrček vydával *Obrodu* nepravidelně vzhledem k finančním možnostem a vlastním zdravotním problémům po několik let. Později zůstal v Německu a stal se redaktorem Radia Svobodná Evropa (RFE).

Ze Spojených států informoval Msgre Zlámal členy SKM o koordinované pomoci uprchlíkům přes Národní svaz českých katolíků s ústředím v Chicagu, který byl ve spojení s P. dr. Lekavým. Odpověď přišla také od P. Horáčka SJ z Říma, který vyslovoval snahám SKM plnou podporu, ale zároveň s politováním konstatoval, že veškerá charitativní pomoc Vatikánu byla již

8. Josef Kalvoda, *Murnau před pěti lety.* In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 28.

v roce 1948 vyčerpána, a doporučoval co nejrychlejší emigraci z Německa. Materiální a emigrační pomoc, o kterou v dopisech Kalvoda žádal, se nepodařilo zajistit ani odjinud.

Přestože některé původní představy se ukázaly jako neuskutečnitelné, bylo samo o sobě významné již založení SKM, jehož členové se vzájemně podporovali. Bylo zde také prodiskutováno a připraveno založení politické skupiny – odbočky lidové strany v táboře Murnau. V roce 1949 se jeden z členů SKM, Rudolf Krempl, zasadil o ustavení katolického Orla (Svatováclavské župy orelské) v exilu. Jiný „eskámák", Oldřich Holubář, se později stal předsedou této organizace a rovněž předsedou Národního svazu českých katolíků ve Spojených státech.

Po odchodu Kalvody z Murnau pokračovali členové SKM v činnosti až do roku 1950 kdy se rozhodli pro splynutí s londýnskou Cyrilometodějskou ligou (CML),[9] aby posílili jednotu katolického exilu. Ještě před tím, v červnu 1949, připravili v Murnau u příležitosti svátku Cyrila a Metoděje velkou slavnost s bohoslužbou, kde byl vysvěcen orelský prapor.

III.

Přestože existenční problémy tížily Kalvodu stejně jako ostatní, oddal se práci pro SKM, kolem něhož se v Murnau shromažďovali i starší katolíci. V Kalvodovi se začal opět projevovat rozený řečník a vůdce, který využíval svého vzdělání a myšlenkového bohatství. Přes řadu dosažených úspěchů ale nebyl spokojen. Protivila se mu vzájemná nevraživost příslušníků různých názorových a politických skupin v táboře. Navíc se v Murnau vedly prudké spory mezi Čechy a Slováky, kteří vyčítali Čechům jejich centristickou politiku, nedodržování politických dohod a vinili je ze zbolševizování Československa poukazováním na volby v roce 1946. Tyto nepříznivé vlivy umocňoval nedostatek jídla a tíživé „emigrantovy sny", při nichž se Kalvoda často ve spánku ocital zpět v Československu a ze sna se probouzel uprostřed noci. Do svého deníku zapsal: „Pracuji stále, celý den v jednom kole. Má to smysl? [...] Nebylo by lépe starati se zcela sobecky o sebe? Učiti se řeči, psáti svůj román? Často mě to napadá. Nemohu však opustit líchu rozoranou [...] Pracuji a dělám, co se za daných okolností dělat dá."[10]

9. Cyrilometodějská liga byla nejprve založena v Ludwigsburku jako Cyrilometodějská liga akademická. Její činnost včetně vydávání tiskovin později organizovalo ústředí vzniklé v Londýně.

10. Během pobytu v Německu si Josef Kalvoda vedl nepravidelné deníkové zápisy, z nichž část se zachovala v jeho pozůstalosti. Citován je jeden z těchto zápisů z 20. 12. 1948.

Kalvoda původně zamýšlel emigrovat z Německa do Francie, kde mu kamarád – také uprchlík – sehnal práci v zemědělství. Zatímco někteří známí mu Francii doporučovali právě s ohledem na pracovní uplatnění, jiní ho odrazovali. Bohdan Chudoba, bývalý lidovecký poslanec a přítel z poválečných politických bojů, mu doporučoval jako nejlepší řešení emigrovat do Spojených států a psal: „Do Francie Ti neradím, je tu jen bída a zaměstnání nelze dostat. Do jiných evropských států lze těžko proniknout."[11] Myšlenky na Francii se Kalvoda brzy vzdal, ale rozhodl se udělat vše pro to, aby mohl Německo co nejdříve opustit. Přihlásil se již počátkem prosince do „akce Anglie", kde byly rovněž vyhlídky na získání práce v zemědělství. Naděje mu však v tomto směru zmařila liknavost úředníků emigračního referátu IRO, kteří některé žádosti pozdrželi. Protože další příležitostí, která se naskytla, bylo Norsko, neváhal a přihlásil se k emigraci do této severské země. Odjezd do Norska byl plánován v polovině ledna 1949 po vyřízení všech potřebných záležitostí před „norskou komisí" ve městě Ludwigsburg.

Důležitou činností bylo pro Kalvodu kromě řešení jeho existenčních problémů a činnosti v SKM psaní dopisů a snaha udržet a rozšířit si kontakty v cizině. Dopisoval si se známými v německých utečeneckých táborech a s několika lidmi, kteří se usídlili ve Francii. Podařilo se mu také navázat zprostředkované spojení s domovem a svou sestrou Stanislavou, která Josefa v dopisech z opatrnosti oslovovala „strýčku" nebo „milý". Podle zpráv z domova se každý týden chodil ke Kalvodům ptát policista, zda se syn již vrátil. Rodiče mu podle pravdy sdělovali, že o synovi nemají žádné zprávy.

Další věcí, která Kalvodu zaměstnávala, byl – jak jinak – zájem o „velkou" politiku a o formování lidové strany v exilu. V tomto ohledu byl nejprve podrobně informován Chudobou. Ten mu psal o vzniku Rady zahraniční reprezentace Československé strany lidové a o problémech, které se při tom vyskytly. Předsedou Rady byl zvolen bývalý lidovecký ministr dr. Adolf Procházka. Podle Chudoby to nelibě nesl bývalý tajemník strany dr. Adolf Klimek, který tvrdil, že byl pověřen Msgre Šrámkem vést stranu v exilu. Kalvoda se také dozvěděl o vydávání bulletinu *Informační listy ČSL*, které zajišťoval další bývalý poslanec dr. Bohumír Bunža v Londýně, jenž byl zároveň tajemníkem Rady. Lidová strana v exilu se formovala souběžně ve zmíněném „ústředí" – Radě – ve Francii a v utečeneckých táborech převážně v Německu. Tam se z bývalých lidovců utvářely místní skupiny, které usilovaly o získání postů v táborových samosprávách, o svolání ustavujícího sjezdu strany v exilu a o sjednocení lidoveckých skupin pod společně zformulovaným programem.

11. Dopis Bohdana Chudoby Josefu Kalvodovi z 29. 11. 1948.

V Murnau se před táborovými volbami rozpoutal předvolební boj počátkem ledna, ale Kalvoda se stihl zúčastnit jako člen skupiny lidovců pouze jeho začátku. Lidovci se stali součástí kandidátky č. 3, Občanského bloku, který tvořili katolíci a „pravičáci". V jejím čele byl dr. Wünsch, který se nedlouho poté stal předsedou místní odbočky ČSL v Murnau. Do volebního boje byly přihlášeny další tři kandidátky – č. 1 Slovenská, č. 2 Zahraniční vojáci a jejich přátelé, č. 4 Bratrská spolupráce (národní socialisté a sociální demokraté). Volby skončily nerozhodným výsledkem, když kandidátka č. 4 získala tři místa v táborové samosprávě a ostatní kandidátky po dvou.

Kromě příslušnosti k socialistům a lidovcům se v táborech zejména v počátcích poúnorového exilu hlásilo velké množství uprchlíků ke gen. Lvu Prchalovi, působícímu v Londýně, a k jeho Českému národnímu výboru. Prchala, který již během války vzdoroval prokomunistické politice Edvarda Beneše, zosobňoval pro mnoho uprchlíků naději na brzké zahájení ozbrojeného boje proti komunistům ve vlasti a byl považován za jeho možného vůdce. Český národní výbor zároveň představoval alternativu proti znovu se uskupující Národní frontě v exilu. V jejím čele stanuli početní národní socialisté, kteří měli ve většině táborových samospráv výrazné vůdčí ambice. Pod vedením dr. Huberta Ripky a dr. Petra Zenkla získali na přelomu čtyřicátých a padesátých let největší vliv nejen v táborech, ale v české exilové politice vůbec.

IV.

Rozhodnutí pro Norsko znamenalo pro Kalvodu a další zájemce přesun do patrně nejpočetnějšího utečeneckého tábora v té době, kde kromě Čechů a Slováků byli ubytováni také Poláci a Litevci, do Ludwigsburku. Z Murnau odjela celá skupina vlakem 14. 1. 1949 směrem na severozápad (Augsburg, Ulm, Stuttgart). Po dlouhé cestě dorazila pozdě večer do Ludwigsburku k ubytovacím prostorám. Ty byly zřízeny stejně jako v Murnau v opuštěných kasárnách (Arsenalkaserne a Flakkaserne). Ubytování ve Flakkaserne, kam byli murnauští umístěni, bylo horší než v mateřském táboře – v ložnicích chyběly skříně a bylo tam nedostatečné osvětlení. Tyto nepříjemnosti ovšem vyvážilo stravování, jak o tom svědčí zápis z Kalvodova deníku (15. 1. 1949): „Snídal jsem dvakrát. V životě jsem téměř o jídle nemluvil, ale zde... Tak jako dnes jsem v emigraci ještě nesnídal. 3 krajíčky chleba se sladkým tvarohem a sladkou kávu."

Čekání na pohovor u „norské komise" se stále protahovalo a namísto data svého odjezdu se zájemci prostřednictvím „šuškandy" seznamovali s nepříliš povzbudivými fakty: v Norsku je nedostatek šatstva i obuvi, vše je na příděl, nízké platy, bytová nouze atd. Své rozhodnutí odjet však přesto Kalvoda ne-

změnil: „Prý to tam nebude nejlepší, ale mně už je to jedno. Chci se zas podívat na jiný vzduch. Nevezmou-li mě, hlásím se na jinou akci, třeba do Francie a pojedu na černo do Španěl." Nakonec byl dne 21. 1., po pohovoru s norskou imigrační úřednicí, přijat jako specialista na zemědělství. Transport, kterým měl počátkem února odcestovat, byl zrušen a tak musel čekat na příští termín.

Během pěti týdnů strávených v Ludwigsburku se Kalvoda osobně seznámil s mnoha dalšími emigranty. Zúčastnil se několika schůzí místní lidovecké skupiny a „stihl" také památný oblastní sjezd strany, který se konal 15. 2. 1949.[12] Mezi lidovci žijícími v Ludwigsburku na něho učinil největší dojem sociolog Simeon Ghelfand. Z jejich setkání vzešel přátelský vztah, který se časem proměnil v důvěrnou politickou spolupráci. Oproti Murnau, kde se horlivě věnoval organizační činnosti, měl Kalvoda v Ludwigsburku mnohem více času. Žil společenským životem, několikrát se dokonce zúčastnil tanečního večera, diskutoval s mnoha lidmi a začal se učit anglicky. „Žiji zde tak bezstarostně jako málokdy ve svém životě. Rozmnožuji řady nášupářů murnauských. [...] Osoba neznámá. Obyčejný DP, který si klidně lehne a klidně vstane a mnoho toho nemá, a tak doufá, že mu nikdo nic neukradne."[13] Prožitky, postřehy z rozhovorů, úvahy o své situaci a emigrantské sny si zapisoval v deníkových záznamech, jejichž obsah je zajímavým svědectvím o tehdejší době.

Za uvedení stojí záznam z vyprávění Ghelfanda o jeho soudním procesu v poúnorovém Československu: „Učitelka z Kolína proti němu svědčila a kladla mu za vinu, že prý líčil marxismus takovým způsobem, že jí šel mráz po zádech. On řekl soudci, že žádá, aby byl zproštěn žaloby, poněvadž ten mráz na jejích zádech nebyl zjištěn žádným úředním lékařem, ani teploměrem. Byla to prý sranda, cirkus pro publikum, které se dobře bavilo. Státní zástupce mu řekl, že je starý reakcionář, a dokladoval to jednou větou z Ghelfandovy brožurky o marxismu. Ghelfand se zeptal, zda státní zástupce trvá na tom, že autor této věty je reakcionář, a po kladné odpovědi žádal zaprotokolování této skutečnosti a potom oznámil užaslému prokurátorovi, že autorem této věty je Marx a on ji pouze opsal z Kapitálu, dílu 1, na straně 261. Žádal přerušení soudu a přinesení Kapitálu, aby mohl tuto skutečnost dokázat. [...] Svědkyně z České Třebové mu vytýkala způsob výkladu marxismu při jeho projevu v tomto městě. Každý prý musel mít dojem, že je zde kritizován SSSR, který přijal tuto ideologii za oficiální. Tato, dle Ghelfanda, ženština nejšerednější, jakou kdy viděl, mu u soudu řekla, že kdyby byla jeho manžel-

12. Valný pracovní sjezd německé a rakouské oblasti lidové strany v exilu se konal 15. února 1949.

13. Dopis Josefa Kalvody Františku Smrčkovi z 26. 1. 1949.

kou, namíchala by mu do kafe jed. On se prý na ni podíval a odpověděl jí, že kdyby byl jejím manželem, že by to kafe vypil."

Kromě vzpomínek na domov byly častým námětem rozhovorů v Ludwigsburku politické úvahy a spekulace. Ty se odrážely i v Kalvodových dopisech. Jednou z neuskutečněných představ byla například myšlenka na úzkou spolupráci lidovců a agrárníků: „Shodli jsme se s ing. Bredou, býv. posl. Tumlířovou, dr. Tumlířem aj., že by bylo potřebí vytvořit blok stran lidové a agrární. Jmenovala by se potom tato strana stranou křesť. demokracie, obrody či republikánským lidovým hnutím, to už by nebylo podstatné [...] Byla by to strana s křesťanskou ideovou náplní, tj. lidovci by dali straně křesťanský mravní základ a republikáni masy [...] Je nutné, abychom dělali politiku lépe než dříve zkostnatělí strýcové, kteří nemohou pochopiti obrozující myšlenkový proud, který jde světem, kteří nemohou pochopit, že jejich doba už dávno přešla, ti, kteří ustrnuli, nemohou dále vésti ČSL."[14]

Počátkem nového roku již bylo zřejmé, že se plánovaný sjezd exilové ČSL v Paříži neuskuteční. Kalvoda získal informace, že sjezd „je stále některými lidmi oddalován", což považoval za pokračování tendence mluvit o demokracii, ale uvnitř strany praktikovat nedemokratické jednání. Společně s dalšími lidovci v Ludwigsburku byl toho názoru, že členové strany v exilu se musejí společně dohodnout na programu a zvolit si demokraticky své zástupce. „Bez řádného sjezdu strany budou si různí Klimkové a Ducháčkové dělat svévolně, co budou chtít, a budou se stále vydávat za representanty strany a za osoby pověřené k tomu, aby jménem strany jednaly."[15]

Na výborové schůzi v Ludwigsburku dne 25. 1. 1949 bylo proto rozhodnuto svolat valný pracovní sjezd německé a rakouské oblasti lidové strany v exilu na 15. 2. 1949 do Ludwigsburku u Stuttgartu. Kalvoda ve své řeči uvedl: „Sjezd je nutností už jen proto, že nesmíme pokračovat v tom, co bylo v letech 1945–1948 [...] Na sjezdu strany v r. 1946 nebylo vedení strany sjezdem schváleno, a přesto se udrželo. Naše porážka – a výsledky z května 1946 nelze nazvat jinak než porážkou ČSL – byla zaviněna namnoze tímto sjezdem, poněvadž se nepodařilo odstranit z vedení strany neschopné lidi, kteří tam seděli jako žába na prameni."[16] Na schůzi se více účastníků vyjádřilo v podobném duchu a naprostá většina byla pro uskutečnění exilového sjezdu. Rovněž zde zaznělo, že na přípravnou schůzi jednající o vrcholném politickém orgánu emigrace, kterým se měla stát Rada svobodného Československa,[17] a konanou 8. 1. 1949 v Paříži se za lidovou stranu dostavily dvě delegace. První, s mandátem Rady zahraniční reprezentace ČSL, kterou tvořili dr. Adolf Procházka, dr. Bohumír Bunža a ing. Štěpán Benda, a druhá ve složení dr. Adolf Klimek a Edmund Řehák, kteří prohlásili, že byli pověřeni bývalým předsedou Šrámkem, aby stranu reprezentovali v zahraničí.

14. Dopis Josefa Kalvody Bohdanu Chudobovi.

15. Dopisu Josefa Kalvody Františku Smrčkovi z 22. 1. 1949.

16. Dopis Josefa Kalvody Františku Smrčkovi z 26. 1. 1949.

Dne 28. 1. 1949 bylo v Ludwigsburgu sepsáno a rozesláno prohlášení, které vyzývalo k účasti na sjezdu všechny ustavené organizace ČSL z táborů v Německu a Rakousku a konstatovalo věrnost křesťanské politice a snahu pokračovat v jejím prosazování pod názvem lidové strany. Po schválení sjezdového řádu měla být provedena volba oblastní reprezentace, návrh programu a organizačního řádu ČSL v emigraci, delegáti se měli vyjádřit k dosavadní činnosti reprezentace strany v exilu a zaujmout stanovisko k jiným politickým směrům. Sjezd měl zdůraznit, že ve vznikající Radě svobodného Československa mají zastupovat lidovou stranu osoby řádně a demokraticky zvolené. „Velmi nám záleží na tom, v jakém duchu bude [Rada svobodného Československa, pozn. aut.] vytvořena a jaké osoby ji budou zastupovati. Lidová strana jediná má tradiční oprávnění z posledních desetiletí našeho politického života k tomu, aby i nyní zastupovala křesťanský politický směr. Tento svůj úkol splní jen potud, pokud bude nekompromisně hájit křesťanské pojetí politiky, třeba i proti ostatním stranám Rady." Za tábor Murnau podepsal toto prohlášení jako jeden z osmnáctičlenného přípravného sjezdového výboru Josef Kalvoda.[18]

Sjezd, který se uskutečnil v plánovaném termínu, zvolil přes osobní spory některých kandidátů oblastní místopředsedy a delegáty na všeexilový sjezd, o němž se předpokládalo, že se bude konat v Paříži. Potvrdil nominaci Adolfa Procházky, Aloise Rozehnala a Štěpána Bendy pro zastoupení v Radě svobodného Československa a zároveň navrhl po projednání v odborných komisích rámcový program strany v exilu. Sjezd se také usnesl, že členství v Českém národním výboru generála Lva Prchaly, zastupovaném v Německu Vladimírem Pekelským, je neslučitelné s členstvím v lidové straně. Sjezdu se zúčastnil jediný zástupce „ústředí", Bohdan Chudoba. Kalvoda se stal na sjezdu předsedou zemědělské komise a měl několik vystoupení. Nekandidoval na místo delegáta na pařížský sjezd, protože ho čekala cesta do Norska.

17. Založení reprezentativního politického orgánu československého exilu, Rady svobodného Československa, bylo připravováno od poloviny roku 1948. Oficiálně byla RSČ ustavena v únoru 1949.

18. Prohlášení z 28.1. 1949.

V únoru se Kalvoda vypravil ještě jednou do svého „mateřského" tábora. Nálada po volbách zde byla na bodu mrazu. Zvoleným zástupcům byly vytýkány různé věci včetně toho, že mají ze svých funkcí neoprávněný prospěch při výběru šatstva či v přídělech cigaret. Rovněž se proslýchalo, že někteří lidé v táboře pracují jako špioni pro československou StB, přičemž v této souvislosti bylo několik lidí zatčeno. Známí vytýkali Kalvodovi, že odjel a neúčastnil se voleb ani pozdější práce v táborové samosprávě. Jeho odjezd však byl kromě snahy o emigraci a pracovní uplatnění motivován ještě jinými důvody. Kalvoda měl v Murnau několik nebezpečných nepřátel od chvíle, kdy se mu podařilo odhalit krádeže a násilné jednání strážných a zaprotokolovat v tomto smyslu učiněnou výpověď svědků. Také měl silné podezření, že jeden z členů SKM je komunistickým špionem, což se později potvrdilo. Na schůzce SKM se s Kalvodou před jeho odjezdem všichni členové přátelsky rozloučili. Ne všichni lidovci se s ním však rozešli v dobrém, zvláště někteří ze starších mu nemohli zapomenout, že při vzájemném střetu museli před jeho přímým a rozhodným jednáním ustoupit.

Po čtyřměsíčním pobytu v Německu Kalvoda splnil svůj dílčí cíl – emigrovat do další země. Chtěl si začít vydělávat na živobytí vlastní prací „a žít zase jako člověk". Dne 23.2. 1949 odjel s dalšími čekateli z Ludwigsburku autokarem do Stuttgartu a odtud odletěli ještě týž den do norského hlavního města Oslo.

V.

Cestou do Norska Kalvoda netušil, jaké těžkosti ho tam čekají a před jaké životní zkoušky bude v roli přistěhovalce postaven. Krátce po příjezdu byl přidělen na „své" místo v zemědělství do Haldenu, přístavního města na jihu Norska. Dostal práci u soukromě hospodařícího zemědělce – norského sedláka – Björna Bakkeho. Přestože byl z domova zvyklý na každodenní dřinu a po ubíjejícím životě v táborech se těšil na tělesnou práci, své první místo opustil po necelých dvou měsících. Příčinou jeho odchodu bylo despotické jednání zhrublého zaměstnavatele Bakkeho, který „svým přistěhovalcem" opovrhoval a vytvářel mu nesnesitelné podmínky. Kromě toho, že Kalvodu urážel, přetěžoval jej denně těžkou zemědělskou a lesnickou prací, a to za zanedbatelnou odměnu. Kalvoda později zhodnotil své první pracovní místo v Norsku stručně a výstižně: „Měl jsem zde smůlu – přišel jsem k sedlákovi, jehož mohu nazvat pouze hovado, poněvadž to člověk nebyl."[19]

19. Dopis Josefa Kalvody Prokopu Střelskému z 21.4. 1949.

Když se rozhodl odejít, zajistil si prostřednictvím sociální pracovnice Anny Kvapilové z Osla, která pracovala pro charitativní organizaci Europahjelpen, úřední povolení ke změně místa.[20] Nové zaměstnání, do něhož v Haldenu nastoupil, zahrnovalo práci topiče, zahradníka a pomocného ošetřovatele v katolické nemocnici sester řádu svatého Josefa – Saint Joseph Hospital. Brzy se ukázalo, že ani zde nebude mít bezstarostný život. Prvním problémem byla slabá znalost jazyka, ale nebyl to problém hlavní, protože v norštině se rychle zdokonaloval. Přes svůj poctivý přístup a snahu být nemocnici prospěšný, neboť denně pracoval dvanáct až čtrnáct hodin, ač pracovní dobu měl devítihodinovou, nezískal u matky představené odpovídající uznání. Byl ubytován ve studené sklepní místnosti (nazýval ji krysí díra), což se projevovalo na jeho zdraví. Nejbližší spolupracovník, bývalý nacista Nilson, ho nenáviděl od té doby, kdy mu otevřeně řekl, že proti nacismu za války bojoval. Nilson Kalvodovi znepříjemňoval život kromě jiného tím, že mu „přenechával" svou práci.

Úlevou ve všemožných nesnázích bylo pro Kalvodu přátelství s Michalem Jelenffym, slovenským kolegou a „spoluflyktningem". Ulevovali si tím, že strohé a drsné matce představené neřekli jinak než „stará", a podobně nelichotivým způsobem nazývali nevlídné sestry – byly to jednoduše „baby". Racionálně uvažující Michal byl protipólem duchovně zapáleného Josefa, oba však byli bystří a citliví mladí lidé, kteří přes svůj mladý věk prošli mnoha životními těžkostmi, což je sbližovalo nehledě na mnohé odlišné názory. Jednou dokonce společně ministrovali ve 25 km vzdáleném kostele. Jejich vztah byl ještě posílen poté, co Michal zachránil Josefovi život, když se při koupání v moři začal topit. Vytáhl ho z vody ve chvíli, kdy „už přecházel do souzvuku s vlnami pod hladinou". Toto přátelství neskončilo ani Jelenffyho odjezdem do Švýcarska. Psali si dlouhé dopisy, v nichž se svěřovali s novými zážitky a vzájemně se povzbuzovali. Jelenffy, který v Curychu začal studovat ekonomii, dával Kalvodovi korespondenční hodiny angličtiny a příležitostně mu překládal dopisy.

Norská samota však Kalvodu tížila. Poté, co prožil nejhorší zimu (1949/1950) ve svém životě, vážně onemocněl. Těžká práce, studená „krysí díra" a celkové psychické vypětí vykonaly své. Silné bolesti hlavy, revmatismus, krvácení z nosu a vysoké teploty proměnily výkonného zaměstnance v pacienta. Téměř tři týdny strávené na nemocničním lůžku a několikaměsíční pracovní neschopnost byly předělem v Kalvodově přístupu k nadřízené matce představené a spolupracovníkům. „Přestal jsem být hodný. Na to se tady pouze doplácí. Tady je to právě tak jako být hloupý. Od mé nemoci nedělám více

20. Organizace Europahjelpen měla obdobný statut jako Mezinárodní červený kříž.

než druzí – 9 hodin denně, každá druhá neděle volno a jedno odpoledne každý týden [...] nehoním se, znám cenu své práce [...] starou jsem vykřičel před pacienty a řekl jsem, že nezačnu dělat, dokud nedostanu pořádnou světnici." Rovněž s „nacistou" Nilsonem se vypořádal po svém, přestal ho zdravit, a když měl tento líný kolega připomínky, mladý přistěhovalec mu bez skrupulí řekl: „Bývalý nacista mi může políbit pr ..."

Po přestálé nemoci a se změnou v chování se začala Kalvodova situace lepšit. Měl (od 1. 1. 1950) stálé místo diakona, tedy kvalifikovaného-zaučeného ošetřovatele, Nilson se mu začal vyhýbat, „stará" ho nechala bydlet v zatepleném pokojíku v prvním patře a s ohledem na pracovní výkony dalších zaměstnanců jeho „proměnu" přijala pouze s konstatováním, že se ‚nějak změnil'. Jelenffymu o tom napsal: „Byl jsem docela na dně. Díky Bohu dostal jsem se z toho a zdá se mi, že jsem nalezl zase sám sebe, že zase začínám být tím starým rváčem s krví nepoddajnou a vzpurnou. Úspěchy, kterých jsem zde docílil, mi zase vrátily moje sebevědomí a napřímily moji páteř [...] největší můj dík patří sestře Alfonze, která mi nezištně pomohla." Zástupkyně představené, sestra Alfonza, byla pravým opakem „staré". Od počátku byla na Kalvodově straně a v době nemoci se o něho starala jako vlastní matka. Od Alfonzy se také dozvěděl, že představená stejně jako mnoho dalších sester před válkou sympatizovala s nacisty a volila Hitlerova muže v Norsku – Quislinga.[21]

Kalvoda byl v Norsku již více než rok a se svým měsíčním platem tři sta norských korun byl poměrně dobře zajištěn. Naučil se zdejší jazyk tak, že se bez potíží domluvil, mohl číst norské noviny a sledovat politickou situaci v Norsku i ve světě. Hovořil s lidmi a začínal chápat jejich povahu a myšlení, utvářené zvláštním přírodním prostředím. Ve volných dnech se procházel po okolí Haldenu, případně vyjížděl vlakem do vzdálenějších míst, obdivoval majestátnost severské přírody, ale nezamiloval si ji. Vedl skromný společenský život, občas byl pozván na návštěvu nebo si zašel zatancovat. S výjimkou Michala Jelenffyho si s „flyktningy" z bývalého Československa žijícími v Haldenu nerozuměl, a tak nejvíce známých měl mezi místními rodáky.

Svět severu se svou tichou krásou mu připadal chladný a vyvolával stesk po domově: „Jsou tu mohutné fjordy, moře, které rozervalo skály a proniká do vnitrozemí [...] slaný vzduch, po němž sice dobře tráví, ale také bolívá hlava," ale „není zde romantických říček proplétajících se doubravou."

21. Dopisy Josefa Kalvody Michalu Jelenffymu psané v době velikonočních svátků roku 1950.

Ani myšlení a život zdejších lidí nebyly mladému rodákovi z Vysočiny blízké: „Zde není vína, nadšení, kypění krve, bujarého tance, je to sever s lidmi nemluvícími příliš hlasitě." Na většině lidí „lpí maloměšťáctví a sedláctví [...] celý život žili jen ve svém domku přilepeném na skále, orali malá, mezi skály a lesy vklíněná pole, rubali kmeny v lese."

Norsko je protestantská země. Katolíků zde na konci čtyřicátých let žilo pouhé jedno procento obyvatelstva. Katolická církev měla osmnáct farností, jednoho biskupa, jedenáct domů a nemocnic řádu sester svatého Josefa, dvě nemocnice řádu svatého Františka, po jednom klášteru dominikánů a františkánů. Náboženskému životu v Norsku dominovala Státní církev a dále církev metodistická a církev přátel Letnic. Kalvodovu tíseň tak ještě umocňovalo náboženské vykořenění: „My, kteří jsme vyrostli v ovzduší kultury prosyceném katolicismem, se zde necítíme doma. Pro nás je sever pouští [...] duchovní pouští [...] chlad protestantismu neimponuje, naopak nutí ku vzpomínkám na čistou poesii mariánského kultu na poutních místech, na radost, nadšení a plápolání vnitřního ohně, jež se v srdce tlačí a zaplavuje nitro u ohňů Božského slova [...] nádhera barokních kostelů, lesk bohoslužeb, známé melodie poutních písní zní z dálky, jež nazývá se minulost [...] zde neslyšíme milých písní, ať už jásavých či plných bolestné něhy. Je to píseň severu, chladu a moře, skal a kamení, jež provází nás." Dále si roztrpčeně stěžoval, že „norský protestant je vlastně úžasně konservativní a zpátečnický. A hrstka katolíků, kteří zde žijí, není o nic lepší. Vzpomínám na domov, kdy jsme se pokoušeli žít živé moderní křesťanství, žít duchem Kristova evangelia a naplnit formu Duchem Božím. Zde to utkvělo pouze na formě, liteře, která zabíjí."[22]

V politice byli tehdy v Norsku nejsilnější sociální demokraté, kteří podporovali přijímání uprchlíků z komunistických zemí. Veřejné mínění však této imigrantské politice příliš nakloněno nebylo, a tak se příchozí setkávali často s nedůvěrou a odtažitostí. Kalvoda psal jednomu z přátel, že zájem o přijímání uprchlíků mívají ti nejhorší lidé, někdy jsou to podle něho bývalí nacisté, kteří by chtěli mít uprchlíky jako otroky a nadávají na ně, když si to nenechají líbit. V mezinárodní politice očekával vyhrocení konfliktu mezi Západem a Sovětským svazem a předpokládal, že brzy bude válka. Zároveň si uvědomoval, že norská půda by se pro něho brzy mohla stát horkou. Na jaře roku 1950 napsal Jelenffymu: „Situace ve Skandinávii je nejistá. Sověti, jak říkají uprchlíci z Baltu, mají mnoho vojska na Baltu, a dojde-li ku srážce, první, kdo

22. Citováno ze strojopisu Josefa Kalvody *Ze země fjordů* (Pozůstalost J. K.) a z dopisu Josefa Kalvody Jiřímu Schroglovi z 11.4. 1950.

to odnese, bude Skandinávie [...] žádal jsem o norský pas, jde mi prostě o to, abych se dostal na loď, a to se mi může podařit, jen když budu mít platný pas."

O tři měsíce později, poté, co začala korejská válka, se zdálo, že dřívější předpoklady se začínají naplňovat: „Stalin je opravdový ďábel a to, co dělá, je ďábelsky promyšleno. On se jednou také přepočítá, ale nežli se to vše dá zase jednou do pořádku, půl světa shoří v ohni kanónů a atomových výbuchů. No, skoro by bylo lépe nezamýšlet se příliš nad tím, co stejně změnit nemůžeme. Zelený kabát na mě čeká a nijak se tím netrápím. Člověk nemusí zrovna strkat hlavu tam, kde kuličky lítají [...] a i když do toho ohně vleze, pak zase je další naděje – každého kulička netrefí [...] vstoupím do cizích služeb, třebas i do USA armády, byť i jen k pomocným službám. Sanita je potřebí všude, a podaří-li se mi v tomto fachu zdokonalit moje vědomosti, mohl bych něco takového dělat."[23]

Již krátce po „zakotvení" v Norsku bylo Kalvodovi jasné, že tam natrvalo nezůstane a že se jedná jen o přestupní stanici na jeho cestě exilem. Těžkosti, s nimiž se zde setkal, pocity vykořenění a obava ze vpádu komunistických hord ho v této myšlence utvrdily. Přátelé, s nimiž si dopisoval, mu doporučovali různé státy. Například Austrálii, jež přijímala uprchlíky, nebo Brazílii, kde byla silná katolická církev i šance pracovně se uchytit u obuvnického krále Jana A. Bati, který se tam usadil po druhé světové válce, když mu v rodném Československu hrozilo pronásledování režimem Národní fronty. Kalvoda však podvědomě tušil, že oním místem jemu zaslíbeným jsou Spojené státy americké, a rozhodl se pro emigraci do ‚země neomezených možností' učinit vše, co bude v jeho silách. Brzy zjistil, že dostat se tam nebude snadné.

Nejprve se obrátil s písemnou žádostí o pomoc do New Yorku, na Americký fond pro československé uprchlíky, jehož předsedou byl bývalý čs. vyslanec dr. Ján Papánek. Odtud dostal odpověď, že americký zákon o „DP" (politických uprchlících) sice stanovil jako konečné datum pro přijetí příchod do exilu 1. 1. 1949, ale platí to pouze pro toho, kdo dosud žije v Německu, Rakousku nebo Itálii. Bylo mu doporučeno, aby se zaregistroval na konzulátu Spojených států v Norsku, zažádal tam o vízum a současně se snažil získat emigrační „affidavit" (pozvání na práci přímo od někoho z USA); jinak než radou mu fond nepomohl. Měl ale štěstí a od přítele Smrčka z Murnau získal adresu dívky, jejíž rodiče – američtí farmáři – mu byli ochotni „affidavit" vystavit. Farmář, s nímž si Kalvoda začal dopisovat byl ale velmi opatrný a také zvědavý. Navíc mu jako metodistovi zřejmě vadilo, že jeho „DP" bude katolík. Po roce „vyjednávání" již Kalvoda ztrácel trpělivost, ale nakonec

23. Dopisy Josefa Kalvody Michalu Jelenffymu z 11.4. 1950 a z 11.7. 1950.

Gymnazista, Chotěboř 1937

Doma

Rodný dům v Malči

Michal Jelenffy a Josef Kalvoda, Norsko 1949

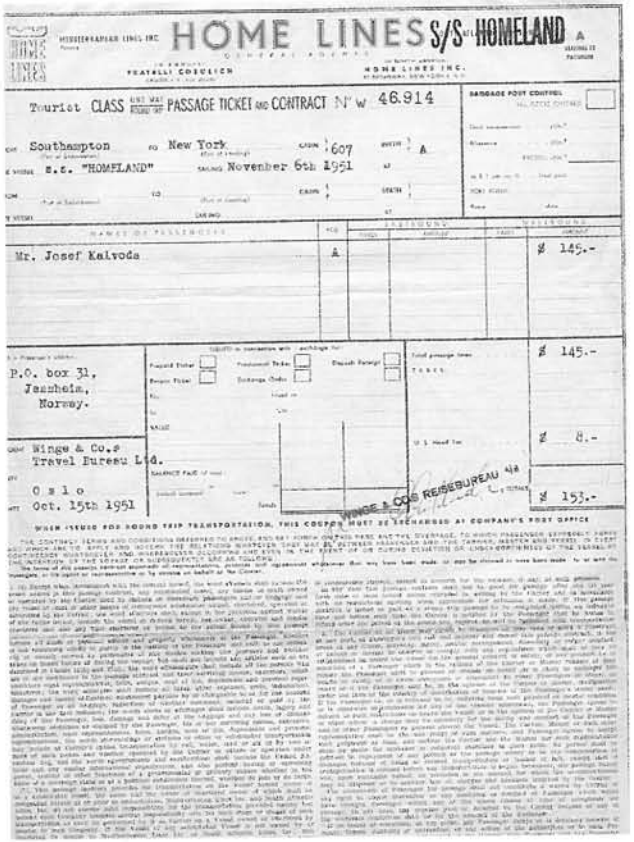

HOME LINES S/S HOMELAND

Tourist CLASS PASSAGE TICKET AND CONTRACT N° w 46.914

Southampton to New York Cabin 607 Berth A

S.S. "HOMELAND" Sailing November 6th 1951

Mr. Josef Kalvoda A $ 145.-

P.O. box 31,
Jessheim,
Norway.

$ 145.-

$ 8.-

Binge & Co.'s
Travel Bureau Ltd.

$ 153.-

Oslo
Oct. 15th 1951

BINGE & CO'S REISEBUREAU

WHEN ISSUED FOR ROUND TRIP TRANSPORTATION, THIS COUPON MUST BE EXCHANGED AT COMPANY'S POST OFFICE

Lodní lístek do New Yorku

Petr Zenkl na zasedání Rady svobodného Československa, Washington 1952

Štefan Osuský, Václav Majer a Adolf Procházka tamtéž

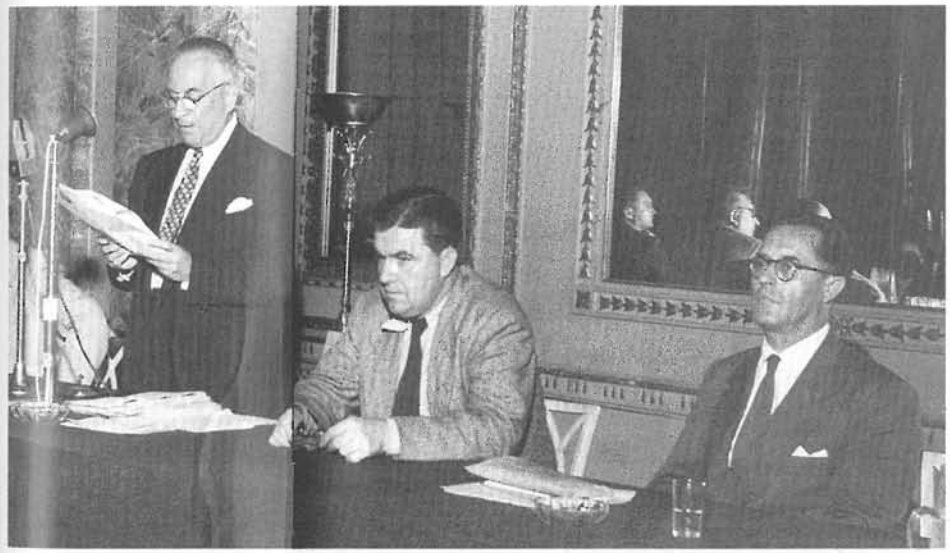

J.K. v letech padesátých a obálky KD a jeho knihy „Titoismus a mistři klamu“ z r. 1958

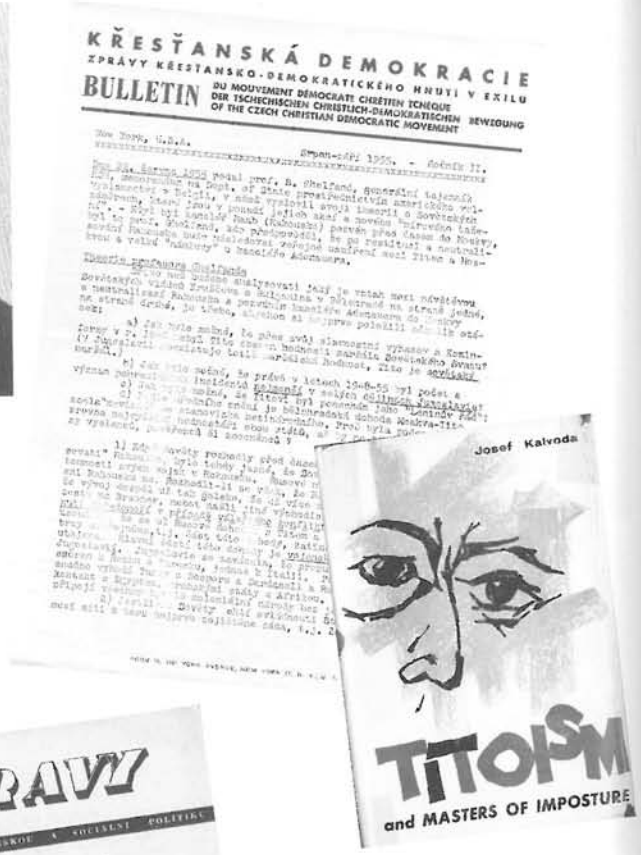

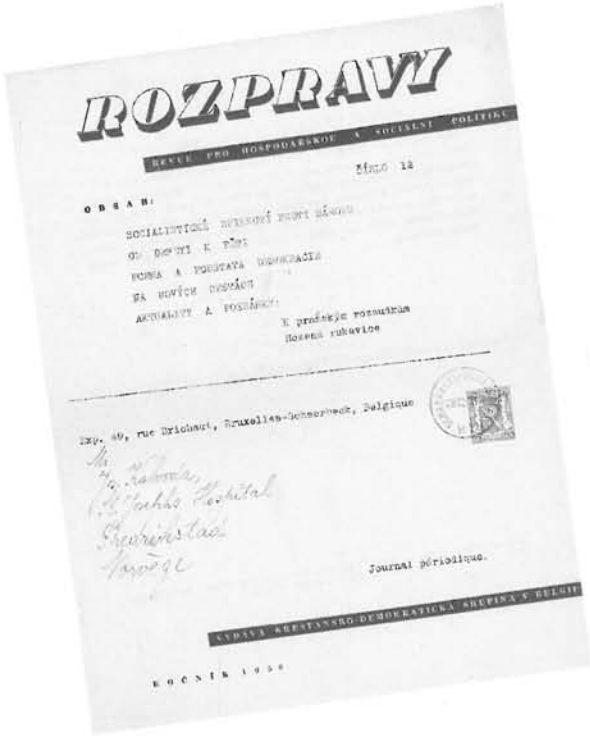

Simeon Ghelfand, vydavatel časopisu Rozpravy

Josef Kalvoda a Anastasia Kalvodová, New York 1956

CARL HAYDEN, ARIZ., CHAIRMAN

RICHARD B. RUSSELL, GA.
DENNIS CHAVEZ, N. MEX.
ALLEN J. ELLENDER, LA.
LISTER HILL, ALA.
JOHN L. MCCLELLAN, ARK.
A. WILLIS ROBERTSON, VA.
WARREN G. MAGNUSON, WASH.
SPESSARD L. HOLLAND, FLA.
JOHN STENNIS, MISS.
LYNDON B. JOHNSON, TEX.
JOHN O. PASTORE, R. I.

STYLES BRIDGES, N. H.
LEVERETT SALTONSTALL, MASS.
MILTON R. YOUNG, N. DAK.
WILLIAM F. KNOWLAND, CALIF.
EDWARD J. THYE, MINN.
KARL E. MUNDT, S. DAK.
MARGARET CHASE SMITH, MAINE
HENRY DWORSHAK, IDAHO
EVERETT MCKINLEY DIRKSEN, ILL.
CHARLES E. POTTER, MICH.
IRVING M. IVES, N. Y.

EVERARD H. SMITH, CLERK
THOMAS F. SCOTT, ASST. CLERK

United States Senate

COMMITTEE ON APPROPRIATIONS

16 June 1958

Mr. Josef Kalvoda
98 Brook St.
Hartford, Connecticut

Dear Mr. Kalvoda:

Thank you very much for your recent communication and for taking the time to comment on the Mutual Security bill.

I was very pleased to have your comments and you may be assured that your recommendations have been helpful to me in considering this legislation. The Senate passed the Mutual Security authorization bill on June 6 with amendments. As you may know, the Senate approved my amendment to bar economic assistance to Communist-controlled nations. This will be subject to a House-Senate conference before it becomes law.

With best regards, I remain

Sincerely yours,

William F. Knowland

Dopis senátora Williama F. Knowlanda Josefu Kalvodovi

MICHAEL A. FEIGHAN
19th District, Ohio

MEMBER OF
JUDICIARY COMMITTEE

Congress of the United States
House of Representatives
Washington, D. C.

September 8, 1958

Mr. Josef Kalvoda
98 Brook Street
Hartford, Conn.

Dear Mr. Kalvoda:

Thank you for your letter of August 19th. I certainly do remember you from the various meetings in Washington and the discussions we have had.

Allow me to congratulate you on the excellent book which you have authored - Titoism and Masters of Imposture - because it reflects a realistic analysis of the multiple political problems which the Tito myth has created for the free world. I thought so well of the book, the careful research it represents, and its depth of political realism, that I decided to make comment upon it, which, because of the lateness of the session, I was able to insert only in the appendix of the Congressional Record.

You may be sure that I shall continue my opposition to strengthening the Russian communist empire through contribution to Tito whenever measures to that end come before Congress.

Again my congratulations to you on the publication of your fine book - Titoism and Masters of Imposture.

Sincerely,

Michael A. Feighan

Enclosure

Dopis kongresmana Michaela A. Feighana Josefu Kalvodovi

HARRY S. TRUMAN
INDEPENDENCE, MISSOURI

January 28, 1959

Dear Mr. Kalvoda:

Please accept my apologies for taking so long to thank you for your book, Titoism and Masters of Imposture. It was kind and thoughtful of you to send it to me, and I am deeply appreciative.

Sincerely yours,

Mr. Josef Kalvoda
98 Brook Street
Hartford, Connecticut

Dopis Harry S. Trumana, bývalého prezidenta Spojených států, Josefu Kalvodovi

United States Senate

COMMITTEE ON FOREIGN RELATIONS

July 16, 1958

Mr. Joseph Kalvoda
98 Brook Street
Hartford, Conn.

Dear Mr. Kalvoda:

I appreciated your interest in writing to me recently with respect to the conduct of our foreign aid programs, particularly in regard to changes in the Battle Act which would permit the President--in the event that a satellite country is able to detach itself from Soviet control--to offer more flexible economic assistance than is allowed by the law now.

I would like to clear up one misunderstanding. The amendment which I proposed to the Mutual Security Act regarding aid immediate grant of funds. My feeling rather was that we should be prepared, if the opportunity came, to support subjected peoples who are now offered no alternative to economic dependence on the Soviet Union. My amendment was designed merely to give the President a set of tools by which he might be able to act in the event any of these nations succeed in moving away from Soviet domination.

We share, I am sure, a common opposition to Soviet tyranny. This is of course no simple possibility of liberation, but it seems to me that we should at least make every adequate provision and develop as best we can measures to make it easier for the subjected peoples of Eastern Europe to find a gradual path to freedom.

With every good wish,

Sincerely yours,

John F. Kennedy

JFK:pe

Dopis Johna F. Kennedyho, budoucího prezidenta Spojených států, Josefu Kalvodovi

Dr. Josef Kalvoda, jako jeden z profesorů, při slavnostním vyhodnocení školního roku na St. Joseph College v Hartfordu, r. 1960

Na univerzitě v San Diegu, r. 1962

Přednáška na St. Joseph College, r. 1973

„affidavit" přece jen obdržel. Obratem ho doručil na americké velvyslanectví, odkud se však dozvěděl nepříznivou zprávu: kvóta určená pro Čechoslováky je již přečerpána, a vyřízení tak může trvat i několik let. Byl zklamán, ale neztrácel naději a doufal, že jeho úsilí dostat se do Ameriky může být podpořeno válečným konfliktem. Navíc měl ještě jedno žhavé želízko v ohni – byli jím vzdálení příbuzní, kteří žili v americkém státě Iowa.

Kalvoda si dopisoval po celý rok 1949 se svou sestrou Stanislavou, ale poté z obav, aby nedošlo k prozrazení, korespondenci přerušil. Sestra mu v dopisech popisovala život v Československu, události spojené s kolektivizací venkova a líčila osudy příbuzných a známých. Sama dřela společně s rodiči na poli. Jako soukromníci byli nuceni odevzdávat státu vysoké dodávky z vypěstovaných plodin, protože otec odmítl vstoupit do družstva. Otec, dříve hrdý hospodář, byl nemocen a s osudem se již smířil, měl jen strach z toho, že už nikdy neuvidí svého syna. Situaci rodiny i státu vyjádřila Stanislava větami, z nichž čtenáře ještě dnes mrazí: „Teď čtu [Dostojevského, pozn. aut.] *Běsy* a jinak jim rozumím dnes po dvouleté zkušenosti s nimi. Škoda, že si o tom nemám s kým popovídat, byl by ten život pestřejší."[24]

Kalvoda vedl stejně jako v Murnau rozsáhlou korespondenci s mnoha dalšími běženci z vlasti. Byli to „noví známí" tvořící českou křesťanskou komunitu rozesetou po Norsku, „staří známí" z Murnau, přátelé – většinou bývalí lidovci, které znal ještě z Československa, a několik novinářů. Základními tématy probíranými v dopisech byly problémy uprchlíků a možnosti další emigrace, situace doma, očekávání války a formování křesťanských organizací v exilu. Z okruhu starých známých si nejlépe rozuměl s Františkem Smrčkem z Murnau, který nyní jezdil po táborech jako promítač filmů, a Simeonem Ghelfandem z Ludwigsburku, kterému se podařilo emigrovat do Belgie. Bohdan Chudoba, který se již vystěhoval do Spojených států, a ing. Jan Wagner, architekt žijící ve Francii, ho informovali o vývoji české exilové politiky a o situaci v lidové straně z první ruky. Znenadání se ozval ing. Vladimír Novotný, bývalý krajský předseda ČSL na Havlíčkobrodsku, který byl nejprve „zapomenut" v jednom z uprchlických lágrů v Itálii a poté se dostal do Spojených států. Domníval se, že Kalvoda je ve vězení, a nyní měl velkou radost z toho, že se zase „našli". Kalvoda si začal vyměňovat dopisy také s novinářskými esy českého nesocialistického exilu, dr. Helenou Koželuhovou, která začala v Paříži vydávat tištěný list *Návrat,* a Rudolfem Kopeckým, který v Londýně vydával cyklostylovaný časopis *Národ.*

Ve svých dopisech do Murnau posílal kromě pozdravů tzv. odpovědky (mezinárodně uznávané poštovní „známky"), které nakupoval v Norsku a ji-

24. Dopis Stanislavy Kalvodové Josefu Kalvodovi z 13.7. 1949.

miž podporoval své bývalé druhy. Smrček mu psal o odhalení podvodů jednoho z členů zdejší lidovecké skupiny, který nebyl inženýrem, za něhož se vydával, ale bývalým milicionářem. Tento výtečník začal být podezřelý ze spolupráce s komunisty poté, co se vrátil zpátky do Československa a přivedl tam do nesnází spoustu lidí. Za špiona byl považován, ovšem neoprávněně, také člen SKM Janderka, který se proto ze zoufalství a rozhořčení přihlásil do francouzské cizinecké legie a později byl nasazen v bojích proti komunistům v Indočíně. Odtud Kalvodovi napsal několik dopisů „z první linie". SKM se rozrostlo o skupiny v jiných táborech, na jejichž společném sjezdu v Mnichově byla předsedkyní zvolena dr. Křížová (Kalvoda byl zvolen členem výboru). Bylo také rozhodnuto, že SKM vstoupí jako složka pracující mládeže do Cyrilometodějské ligy (CML).[25]

František Smrček v Murnau dále vydával jako občasník *Křesťanskou Obrodu*. Dal dohromady redakční radu, jejíž členy vyzýval: „Navrhujte, kritizujte, opravte [...] prosím vás však, vyhýbejte se frázím. Pište a myslete u toho." Přes snahu svého zakladatele *Křesťanská Obroda* dlouho nevycházela a zašla na nedostatek peněz. Smrček se po neúspěšném pokusu emigrovat do Spojených států stal redaktorem Radia Svobodná Evropa.[26]

Další křesťanský politický časopis, *Rozpravy*, vydávala od roku 1949 křesťansko-demokratická skupina v Belgii pod vedením Simeona Ghelfanda. *Rozpravy* proazovaly křesťansko-sociální politiku a byly ve vyhraněné opozici proti bývalé Národní frontě doma i snahám o její obnovení v exilu. Ghelfandovo vzdělání a mimořádný novinářský talent dodaly časopisu pozoruhodnou úroveň. Svým břitkým humorem a „ostře nabroušeným perem" brzy oslovil mnoho katolických uprchlíků. První čísla časopisu vydaná v nákladu čtyři sta kusů byla rychle rozebrána a náklad musel být několikanásobně rozšířen.[27]

25. Cyrilometodějská liga (CML) byla založena v roce 1949 v Německu jako exilová studentská katolická organizace (Cyrilometodějská liga akademická – CMLA) s cílem začlenit se do celosvětového katolického hnutí studentů a intelektuálů Pax Romana. Později byla přeměněna na Cyrilometodějskou ligu (CML), která usilovala o spojení všech českých a případně i slovenských katolíků. Cíl činnosti CML byl prezentován jako náboženský, duchovní. Politika měla stát mimo rámec činnosti a CML měla být hnutím laiků. Jejím londýnským předsedou byl dr. František P. Uhlíř, sekretářem František J. Rochla a duchovním rádcem P. Jan Lang SJ.

26. Z *Oběžníku* pro členy redakce *Křesťanské Obrody*, který vydal František Smrček 5.5. 1950.

27. Časopis *Rozpravy*, který začal vycházet jako cyklostylovaný strojopis formátu A4 a později byl tištěn ve formátu A5, vydával Simeon Ghelfand v Bruselu. Nejprve jako měsíčník a později jako občasník až do roku 1957.

Bývalá funkcionářka a odstavená poslankyně lidové strany dr. Helena Koželuhová se po svém dramatickém útěku do zahraničí dostala do Francie. Již v poválečném Československu se proslavila svými články v *Obzorech* a *Lidové demokracii* a na svou novinářskou činnost se pokusila navázat vydáváním časopisu *Návrat*. Kalvoda napsal pro *Návrat* na přání Koželuhové článek o poměrech v Norsku. Smrček ho upozornil na další zajímavou tiskovinu, cyklostylovaný *Národ*, který vycházel v Londýně. Jeho vydavatel Rudolf Kopecký přispíval za první republiky do národně demokratického tisku, v roce 1939 se účastnil počátku protinacistického odboje v Polsku po boku generála Prchaly, po válce se do vlasti nevrátil a pracoval v Londýně jako redaktor BBC. Stal se zakladatelem národně demokratické strany v exilu a po jejím rozštěpení dlouholetým vůdcem jedné z jejích odnoží. V září 1949 Kopecký potvrdil Kalvodovi příjem předplatného a od té doby se začalo rozvíjet jejich neobvyklé korespondenční přátelství, které vydrželo až do smrti Kopeckého v roce 1981.[28]

VI.

Předmětem různě podbarvených úvah a zpráv v exilovém tisku byla politická činnost exulantů. Český národní výbor (ČNV) generála Prchaly,[29] který

28. Časopis *Návrat*, který se tiskl v běžném novinovém formátu, začala vydávat v Paříži dr. Helena Koželuhová. Vzhledem k finančním možnostem se jí podařilo vydat pouze osm čísel v letech 1949–1950. Časopis *Národ* začal vydávat v Londýně jako cyklostylovaný strojopis novinář Rudolf Kopecký nejprve jako čtrnáctideník a později jako občasník v letech 1948 až 1953.

29. Český národní výbor (ČNV) byl založen 14.4. 1945 v Londýně skupinou soustředěnou kolem bývalého legionáře, jednoho z nejvyšších velitelů meziválečné československé armády a zakladatele československého protinacistického odboje v Polsku, generála Lva Prchaly. Představitelé ČNV se po válce nevrátili do lidově-demokratického Československa a vymezili se jako zahraniční odboj proti vládě prosovětské Národní fronty. Založení ČNV předcházela existence České národní jednoty (ČNJ) v Londýně, která od konce roku 1942 propagovala program nezávislosti a svébytnosti českého národa v jeho historických zemích po porážce nacismu. ČNJ trvala na tom, že nikdo v zahraničí během války nemá právo vydávat se za ústavního představitele či zákonného vládce ani zavazovat národ dlouhodobými mezinárodními smlouvami. Proto ČNJ zaslala ministru zahraničí Velké Británie Anthony Edenovi *Otevřený list* (z 20.1. 1944), v němž prohlásila za neplatnou a pro český národ nezávaznou smlouvu mezi ČSR a SSSR s dvacetiletou platností, podepsanou v Moskvě 12.12. 1943 Benešem a Fierlingerem. ČNV vydal dne 1.6. 1945 leták nazvaný *Poselství do vlasti*, který byl různými cestami (například v konzervách UNRRA) dopravován do Československa. Leták oznamoval vznik ČNV, vyjadřoval zásadní nesouhlas s poválečným vývojem,

se stavěl ostře proti komunismu i poválečné Národní frontě, byl vytlačen již ve druhé polovině roku 1948 rychle se formujícími politickými stranami. Program ČNV, jehož součástí bylo uznání práva Slováků na národní sebeurčení a práva sudetských Němců na návrat do vlasti, byl neslučitelný s čechoslovakistickou a (post)národněfrontovní koncepcí většiny ostatních stran. Na rozdíl od Slovenské národní rady v zahraničí (SNRvZ) vedené bývalým diplomatem Karolem Sidorem, která rovněž odmítala čechoslovakismus, ale mezi Slováky měla většinovou podporu, byl ČNV izolován. Ač měl jistý morální kredit, nepodařilo se mu sjednotit obdobně smýšlející exil a získat větší politický význam.[30] Postupně byly založeny exilové organizace stran bývalé Ná-

při němž byla nastolena vláda Národní fronty a omezena politická práva občanů. Po komunistickém převratu v Praze vydal ČNV dne 27.2. 1948 prohlášení, v němž označoval za hlavního viníka úspěšného puče komunistů dr. Beneše a vyhlásil boj za obranu tisícileté národní kultury vybudované na křesťanských základech, která je součástí západní civilizace, za právo na státní samostatnost a nezávislost proti komunistické diktatuře, teroru policejního státu a sovětskému protektorátu ve vlasti. Pod tímto prohlášením byli podepsáni Lev Prchala a Karel Locher. Nejaktivnější složkou ČNV se stala jeho odnož v Německu, vystupující zde pod názvem Česká národní skupina, která působila po Únoru 1948 zvláště v uprchlických táborech. Ústředí vydávalo v Londýně od roku 1948 pravidelně tištěný časopis *Český boj*. *Programové prohlášení* ČNV (*Český boj*, 1.5. 1948) volalo po demokracii, občanských svobodách, soukromém podnikání, sociální spravedlnosti, po budování státu v souladu s křesťanskou národní tradicí. Dne 13.9. 1949 byl zveřejněn devítibodový *Rámcový program ČNV*, který odsuzoval totalitní režim, vyhlašoval boj proti komunismu a českým konspirátorům ve službách Moskvy, vyzýval k jednotnému postupu proti komunistům a stavěl se za společný boj porobených národů proti komunismu a za vytvoření federace svobodných národů. Zároveň se ČNV v tomto rámcovém programu představoval jako koordinační představitel českých demokratických složek bojujících za svobodu národa – jako takový ovšem nikdy nebyl uznán. Důvodem, proč se tak nestalo a ČNV nesjednotil aspoň nesocialistické složky emigrace, byl nedostatek diplomacie, snaha jeho představitelů o autoritativní postavení při případném sloučení s dalšími skupinami a organizační nedostatky včetně neschopnosti podchytit dostatečně početnou členskou základnu.

30. Vztah mezi ČNV a poválečnými politiky, kteří po Únoru 1948 uprchli do zahraničí, byl krajně vypjatý, odmítavý až nepřátelský (viz Jirásek, s. 31) přičemž jedinou výjimkou byla Helena Koželuhová, která se po rozchodu s lidovci přidala v exilu k národně demokratické straně. Přes sympatie mnoha řadových uprchlíků se vliv Prchalova ČNV v exilové politice zmenšoval úměrně s formováním tradičních politických stran. K jednání o vzniku Rady svobodného Československa nebyli zástupci ČNV přizváni a také členství v ní jim bylo rozhodnutím politických stran v exilu

rodní fronty – sociálních demokratů, národních socialistů, lidovců, slovenských demokratů – i po válce zakázaných agrárníků, národních demokratů a živnostníků. Vůdčí a určující roli si přisvojili národní socialisté v čele s bývalým předsedou Zenklem, jejichž stranická organizace byla stabilizovaná, zatímco u většiny ostatních docházelo k vnitřním názorovým třenicím.[31]

V únoru roku 1949 byla po mnoha sporech založena ve Washingtonu Rada svobodného Československa (RSČ), která si činila nárok být hlavním politickým orgánem zastupujícím exulanty z Československa i zájmy zotročeného národa ve vlasti. Založení Rady bylo provázeno mnoha skandálními událostmi – představitelé bývalé Národní fronty v čele s národními socialisty si uzurpovali její vedení, ale ani mezi sebou se na mnoha věcech nedokázali dohodnout, a museli tak být popohánění patřičnými místy hostitelské země, z jejíchž zdrojů byli placeni.[32] Boj o funkce a stranické výhody nabyl vrchu nad bojem proti komunismu. O tom svědčí mimo jiné fakt, že Rada byla založena, aniž by veřejně předložila politický program a stanovy, zatímco byl hotov seznam členů včetně složení předsednictva a výboru, jejichž členové dostávali plat. Úvodní prohlášení Rady bylo bezzubou směsicí frází, nic neřešících proklamací a alibismu.

Zakladatelé Rady se v něm představili jako „demokratičtí Češi a Slováci v exilu", kteří budou mluvit za umlčenou vlast, a naznačili, že mezi nimi jsou zakladatelé republiky, účastníci protinacistického odboje i ti, kteří po válce „po tříletém boji podlehli násilí" poté, co „komunisté v Československu obsadili v roce 1945 své pozice ještě pod ochranou bodáků Rudé armády". O tom,

znemožněno (tamtéž, s. 72–73). Naopak představitel slovenského separatismu, tedy snahy o sebeurčení a nezávislost Slovenska, Karol Sidor – bývalý diplomat Slovenského štátu, měl podporu většiny Slováků v exilu. Sidor se stal předsedou Slovenské národní rady v zahraničí, která se stavěla jednoznačně proti „jakýmkoli československým a přirozeně i čechoslovakistickým tendencím", spolupracoval s exilovými Poláky vedenými Mikolajczykem a Maďary vedenými Nagym (Jirásek, s. 45–50). O slovenském exilu viz Špetko.

31. O zakládání politických stran v exilu uvádí Jirásek, že mezi poúnorovou emigrací se nejdříve začala formovat sociální demokracie, ale nejsilnějším politickým uskupením byli národní socialisté vedení Petrem Zenklem, Hubertem Ripkou, Vladimírem Krajinou (bývalý generální tajemník strany), Jaroslavem Stránským, Otou Horou, Františkem Uhlířem (bývalý poslanec) a novinářem Juliem Firtem (s. 62–63).

32. O rozporech při zakládání Rady svobodného Československa píše podrobně Bořivoj Čelovský (*Politici bez moci*. Šenov u Ostravy 2000, kapitola 1–3) a Pavel Kosatík (*Ferdinand Peroutka. Pozdější život 1938–1978*. Praha 2000, s. 146–152, 160–170).

že se tak stalo za vydatné pomoci a s nadšeným souhlasem většiny nynějších představitelů Rady, se v prohlášení nehovořilo. Zato bylo po dosavadních událostech poměrně paradoxně, avšak při četbě „mezi řádky" jasně dáno najevo, že „radní" chtějí „udržovat jednotu ve svých řadách" a že ten, „kdo půjde za něčím jiným", nemá mezi nimi místo. O své nadcházející činnosti ale neprozradili nic kromě toho, že budou „informovat svět, řádným a rozumným chováním posilovat národní nárok na svobodu" a nedopustí nic, „co by bylo na úkor celistvosti československého státu". Konstatováním „o sociální otázce smýšlíme stejně" nesměle naznačili pokračování v jednotném náhledu Národní fronty na socialismus. Ve snaze nezklamat své chlebodárce a naplnit jejich představy radili ujařmeným exulantům z dalších zemí, co mají dělat: „Očekáváme, že Rady ostatních středoevropských národů, až se utvoří, jako my zde jsme utvořili svou Radu, budou společně s námi uvažovat o formách organizované součinnosti." Jako špatný vtip může znít jedna z vět jinak vcelku zdařile formulované závěrečné pasáže, kterou Rada oslovovala národ v zotročené vlasti: „Když myslíte, buďte svobodnými lidmi."[33]

V čele Rady stanul jako předseda dr. Petr Zenkl (národní socialisté), předsednictvo dále tvořili zástupci stran: místopředseda dr. Jozef Lettrich (slovenská Demokratická strana), dr. M. Franek (taktéž), dr. Josef Černý (agrárníci), dr. J. Dieška (slovenská Strana slobody), Václav Majer (sociální demokraté), dr. Adolf Procházka (lidovci) a diplomaté: dr. Arnošt Heidrich, dr. Štefan Osuský, dr. Ján Papánek a dr. Juraj Slávik. Překvapením bylo, že s (post)národněfrontovním rozložením sil v Radě souhlasili a s „Košičany" usedli za jeden stůl předseda po válce perzekuovaných agrárníků Josef Černý a bývalý vyslanec a rival prezidenta Beneše ve druhém odboji Štefan Osuský.[34] Vysvětlení je zřejmě prosté – pokud chtěli zůstat ve hře, nic jiného jim nezbývalo, neboť vůdčí pozice socialistů a oportunistů z Národní fronty byly posvěceny americkými úředními místy.[35] Totéž platilo o zástupcích odnoží živnostníků a národních demokratů, kteří „byli vzati na milost" již tím, že byli do Rady přijati, a na zisk míst v jejích reprezentačních orgánech neměli zpočátku žádné vyhlídky.[36]

33. Čelovský, s. 182–184. *Prohlášení o založení Rady svobodného Československa* bylo zveřejněno ve Washingtonu dne 25.2. 1949.

34. Složení prvního předsednictva Rady svobodného Československa tamtéž na s. 173.

35. Vznik Rady svobodného Československa byl podnícen a financován v souladu se zahraniční politikou Spojených států prostřednictvím nestátní organizace nazvané National Committee for a Free Europe (Čelovský, kapitola 3).

36. Politické strany zakázané v poválečném Československu Národní frontou – republikáni-agrárníci, národní demokraté a živnostníci – byly do Rady svobodného

S tímto vývojem nesouhlasila podstatná část českých exulantů (slovenští se od něho v naprosté většině distancovali podporou Sidorovy „separatistické" SNRvZ), zejména těch, kteří se hlásili k Českému národnímu výboru, národní demokracii vedené Rudolfem Kopeckým a lidovcům nespokojeným s pasivní politikou svého exilového předsedy Adolfa Procházky, v jejichž čele neformálně stál Bohdan Chudoba a mezi něž patřil i Josef Kalvoda. Nespokojenost a vnitřní krize v lidové straně vznikla také v důsledku toho, že ač Rada zahraniční reprezentace ČSL v exilu i výše zmiňovaný sjezd v Ludwigsburku delegovaly jako reprezentanty lidové strany Procházku, Rozehnala a Bendu, zasedli namísto posledních dvou ve výboru Rady svobodného Československa Klimek, Ducháček a Bunža, kteří se dohodli se Zenklem.

O vývoji v lidové straně a svých postojích psal Kalvodovi v několika dopisech podrobně Chudoba a vzájemná korespondence dobře dokládá, co předcházelo jejich konečnému rozchodu se stranou. Koncem roku 1949 Chudoba oznamoval: „Co se strany týče, tak se vlastně v zahraničí již celá rozpadla, Procházka je naprosto nečinný, Klimek s Bunžou slouží socialistům."[37] Kalvoda, který se mezitím stal předsedou lidovecké skupiny v Norsku, potvrzoval, že „ústředí lidovců v emigraci nějak nefunguje [...] není odvahy soustředit se a nalézti nějakou jednotnou linii", a dotazoval se, co si Chudoba myslí o možnosti vytvořit jinou exilovou odbojovou organizaci. Zároveň z pověření dalších lidovců v Norsku žádal o radu, jak naložit s dotazníkem RSČ: „Před vánocemi [1949, pozn. aut.] jsem dostal a většina čs. emigrantů v Norsku dotazník od Rady svobodného Československa [...] obsahuje mnoho zvědavých otázek, počínaje otázkou, kde jsme přešli hranice a konče politickou příslušností. Při nedůvěře, kterou máme k RSČ, poněvadž tam sedí celá řada nepříliš spolehlivých lidí [...] není mnoho chuti k tomuto spolku se přihlásit a žádané informace o sobě poskytovat."[38]

Chudoba odpověděl: „Radím Ti upřímně i všem u vás, abyste nevyplňovali žádných dotazníků, zejména pro RSČ. Je to svrchovaně nebezpečné, po-

Československa sice přijaty, ale vliv politiků bývalé Národní fronty byl dominantní. Ze 101 zástupců politických stran v RSČ při jejím založení bylo 77 zástupců ze stran bývalé Národní fronty, z nich bylo nejvíce (24) národních socialistů, lidová strana měla 14 zástupců (Čelovský, s. 44). Z bývalých poslanců nebyl pro své názory přizván k členství jediný – dr. Bohdan Chudoba (tamtéž, s. 36), zcela ignorován byl Český národní výbor generála Prchaly.

37. Dopis Bohdana Chudoby Josefu Kalvodovi z 20.12. 1949.

38. Dopis Josefa Kalvody Bohdanu Chudobovi z 7.4. 1950.

něvadž zaměstnává komun. agenty, kteří vše hned hlásí do Prahy."[39] Všichni lidovci v Norsku se podle tohoto doporučení ke svému vlastnímu prospěchu zařídili. Z toho, co dnes víme, je jasné, že Chudoba měl pravdu, neboť StB byla o všem, co souviselo s Radou, dobře informována. V dalším z dopisů psal, že se snaží navázat spolupráci s představiteli křesťanské exilové politiky z dalších zemí za železnou oponou k vytvoření společné organizace – Union of Christian Democratic Parties of Central Europe: „Dalo mi to mnoho práce [...] teď se snad konečně věc uskuteční. Předsedou bude pravděpodobně Msgre Közi-Horváth, předseda maďarské strany křesťansko-demokratické, člověk velmi talentovaný a zde. výborně zapsaný [...] Poněvadž Procházka se o nic nestará [...] obracím se na jednotlivé skupiny lidovců v emigraci, aby mě zastoupením strany v internacionále pověřily. Prosím tě, abyste také tak učinili jménem lidovců v Norsku."[40] Kalvoda doporučení zformuloval a po schválení dalšími členy odeslal, dále se rozhodl podniknout ještě jeden pokus o reformu lidové strany, při kterém již otevřeně sázel na Chudobu, o němž byl přesvědčen, že „je mužem zítřka, poněvadž má čisté ruce [...] jde o osobnost velkého ražení, kterých my máme poskromnu."[41] Na schůzi norské skupiny prosadil, aby odeslala prohlášení všem oblastním skupinám ČSL s návrhem, aby Chudoba byl dočasně zmocněn předsednictvím do doby, než bude svolán řádný sjezd strany a zvoleno nové vedení. Chudobu o tom Kalvoda informoval dopisem z 1. 12. 1950 a ten mu odpověděl: „Děkuji Ti, jakož i všem ostatním za projev důvěry" a předložil vlastní *Rozbor čs. strany lidové v exilu k 1. 1. 1951*. Kalvodovi ještě napsal, že se vždy snažil zachovávat stranickou kázeň, ať již to bylo doma, když byl po rozpuštění mládežnické organizace vybízen, aby se pokusil o vnitrostranický převrat, nebo v exilu, když loajálně podporoval tři nominované lidovecké představitele. Přes tyto postoje by, jak napsal, bylo „svrchovanou zbabělostí přihlížeti, jak se vytvářejí nové Košice". Zmiňuje se zde poprvé o tom, že „nadešla doba, kdy bychom se měli pokusit o zásadní nápravu věcí", a vyzývá k poslednímu pokusu zapůsobit na Procházku prostřednictvím oblastních organizací ČSL s tím, že pokud to nepomůže, „pak bychom musili přistoupit k vlastní akci, a ta by ovšem již nemohla být na základě lidové strany, nýbrž na základě zcela nového křesťansko-demokratického hnutí."

Chudoba vkládal poslední naděje do toho, že Rada svobodného Československa, která se mezitím značně rozhádala, a jak píše její historik, byla „ne-

39. Dopis Bohdana Chudoby Josefu Kalvodovi z 20.4. 1950.

40. Dopis Bohdana Chudoby Josefu Kalvodovi z 15.10. 1950.

41. Dopis Josefa Kalvody Prokopu Střelskému z 19.10. 1950.

mohoucí, rozpolcená ve dví" poté, co v uplynulých dvou letech své existence neměla „příliš času a energie na bitvu proti komunismu",[42] bude prostřednictvím své „protizenklovské skupiny" reformována. V oběžníku z 30. 1. 1951 informoval, že jednání RSČ se stále vleče a že na zasedání výboru 6. 1. 1951 Zenkl trval na tom, aby lidovou stranu zastupovali jen jím určené osobnosti (Procházka, Klimek, Bunža). „Demokraté" (Osuský, Černý atd.) jednali podle Chudoby kompromisně a „nepovažovali za vhodné jasně vyhlásit rozdíl mezi programem demokratickým a totalitním socialistickým, což by bylo věci velmi vyjasnilo zejména mezi neinformovanými Američany". Navíc Procházka a Bunža během zasedání RSČ prohlásili „několikrát protokolárně, že se nepovažují za delegáty ČSL a že jimi býti nechtějí" (považovali se za nezávislé osobnosti). Tento vývoj a níže popsaný rozkol v RSČ byl příčinou Chudobova definitivního rozchodu s lidovou stranou a působení v opozici vůči RSČ, o němž bude pojednávat další kapitola.

Během svého pobytu v Norsku Kalvoda spoluzaložil tři místní odbočky exilových křesťanských organizací. Šlo o „buňku" Cyrilometodějské ligy, oblastní skupinu ČSL – křesťanských demokratů a norskou skupinu exilového Orla, které byly ustaveny 18. 2. 1950. Stal se předsedou prvních dvou. Členové, jejichž počet kolísal mezi deseti až dvaceti, byli rozptýleni po Norsku a scházeli se jen několikrát do roka v hlavním městě Oslo, přičemž udržovali vzájemné styky převážně písemně. Nejbližším spolupracovníkem Kalvody byl Prokop Střelský, který žil v poměrně vzdáleném městě Bergen (v roce 1951 odsud emigroval do Brazílie), dále byli činní František Kuchyňka, Miloš Pospíšil, Antonín Bláha, Jan Hřebačka. Tyto skupiny byly založeny na Kalvodův podnět, jak psal Chudobovi, „ne za účelem nějakého politikaření, poněvadž v této zemi to vůbec nejde a také ani nemá smyslu, ale prostě proto, abychom o sobě věděli a znali se navzájem a také abychom se mohli vzájemně informovat."

Nebyl by to však Kalvoda – skutečný homo politicus, aby přece jen nevyužil zdejší zorganizované skupiny. Nejprve k podpoře Chudoby, když rozeslal jménem oblastní organizace v Norsku dalším oblastem návrh na pověření Chudoby vedením strany. Podruhé nátlakem přímo na Adolfa Procházku, kde ho v dopise norská organizace vyzývala k „ukončení nečinnosti" a hájení křesťanské politiky v RSČ. Poté, co se Kalvoda dozvěděl, že Procházka projevil přání, aby v Radě nebyl považován za delegáta lidovců, ale za nezávislou osobnost, poslala norská organizace svou reakci tentokrát přímo RSČ. Její dopis upozorňoval, že vzhledem k postoji Procházky (a Bunži) nemá

42. Čelovský, s. 87.

ČSL v Radě zastoupení, a žádal, aby byli přijati lidovci v pořadí, v němž byli delegováni, tedy Benda, Rozehnal a místo Procházky Pecháček. Dále v dopise stálo: „Žádný demokrat nám nemůže upírat právo na naše zastoupení ve vrcholné exilové organizaci, a sice těmi delegáty, které si určíme a ne těmi, kteří se delegují sami [...] Nebude-li RSČ přijat náš minimální požadavek, nemůžeme považovati Radu za demokratickou a nemůžeme ji ani uznat za představitele čs. demokratického exilu a odboje."[43]

Norští lidovci nakonec zasáhli i do místní exilové politiky, když prosadili Kuchyňku na předsednické místo v nadstranickém Sdružení čs. uprchlíků v Norsku a nakrátko získali redakční vedení jeho časopisu. Avšak jejich nejhalasnější akcí byl protest při mistrovství Evropy v krasobruslení v Oslo, kde v ženské kategorii zvítězila československá reprezentantka Alena Vrzáňová. Když zasedali na čestnou tribunu hosté z československého konzulátu, exulanti jim připravili pískotem a provoláváním hanby nečekané uvítání. Fenomenální krasobruslařka Vrzáňová, která byla ve svých devatenácti letech mistryní Evropy a dvojnásobnou mistryní světa, se nedlouho po svém úspěšném vystoupení v Norsku sama zařadila mezi uprchlíky.[44]

Ještě před Kalvodovým příjezdem vzniklo v Oslo Sdružení československých demokratických uprchlíků v Norsku. Působily v něm stranické skupiny: národní socialisté, v jejichž čele byla již zmíněná sociální pracovnice Anna Kvapilová, a sociální demokraté, kteří se dle Kalvody „proslavili" komunistickými agenty ve svých řadách, bylo zde několik agrárníků, dosti politicky nevyhraněných uprchlíků a členy byli také Slováci. V roce 1950 mělo Sdružení kolem devadesáti členů, z nichž bylo asi čtrnáct lidovců.[45] Sdružení zajišťovalo sociální pomoc a kulturní činnost pro své členy (jednorázové příspěvky, půjčky, vydávání časopisu *Čechoslovák v Norsku*, organizace přednášek a společenských setkání ap.) a pomoc uprchlíkům v táborech (šatstvem, obuví, potravinami i v záležitostech emigrace). Lidovci po dohodě se Slováky získali v roce 1950 post předsedy, jímž se stal František Kuchyňka.

43. Dopis *Oblastní organisace křesťansko-demokratického hnutí – ČSL – Norsko Radě svobodného Československa, Washington*. Podepsáni předseda Josef Kalvoda a místopředseda Prokop Střelský.

44. Po mistrovství světa v Londýně se Vrzáňová odmítla zúčastnit recepce na československé ambasádě a odcestovat na zájezd do Moskvy. Přes snahu komunistických agentů přimět ji k návratu zůstala ve Velké Británii, kde jí byl udělen politický azyl.

45. Uvedené počty vyplývají z adresáře Josefa Kalvody a rovněž z jeho „norské" korespondence.

Kalvoda se stal přispěvatelem *Čechoslováka v Norsku* a později dokonce jeho vedoucím redaktorem. Svou publicistickou činnost však neomezil jen na Norsko, psal do Smrčkovy *Křesťanské Obrody*, posílal články redaktorovi Antonínu Jandáčkovi do *Katolíka* a poté, co začaly vycházet *Rozpravy*, spolupracoval se Simeonem Ghelfandem. Vždy zůstával věrný své zásadě, o níž napsal redaktorce *Čechoslováka v Norsku*: „Já jsem se nikdy v životě nesnížil k tomu, abych psal články podle momentální nálady nějaké redakce [...] Nikdy jsem se psaním neživil a dosud mám tolik fyzických sil, abych na to nebyl odkázán." V Norsku tehdy napsal články: *Zeptejte se pana poslance Bruknera...* (nekrolog po úmrtí přítele), *Ze země fjordů* (postřehy o Norsku), *Zázrak v Číhošti* (o knězi Josefu Toufarovi), *Církev bojující* (kde vyzdvihl postoje kardinála Josefa Berana) a *Ustavme křesťanské odborové hnutí.*

VII.

S blížícím se podzimem odešel Kalvoda 12. 9. 1950 z Haldenu do městečka Fredrikstad, kde získal místo již jako zaškolený ošetřovatel-diakon v místní nemocnici, která rovněž patřila řádu sester sv. Josefa. Odchod z Haldenu byl pro něho úlevou i zadostiučiněním. Když se v létě dozvěděl, že Saint Joseph Hospital ve Fredrikstadu hledá ošetřovatele, začal kout pikle. Přes sestry dal vědět matce představené, že hodlá odejít třeba do továrny, a rovněž začal trousit poznámky, že z bydlení ve sklepě má podlomené zdraví a že dobře ví, kdo za to může. Návnada brzy zabrala a „stará" mu nakonec místo ve Fredrikstadu sama domluvila a nabídla. Ještě před odchodem se znovu dostal do střetu s Nilsonem a své vítězství v něm s uspokojením popsal příteli Michalovi: „Když jsem na něho vybuchl, byl ustrašen a držel se stranou. Stará byla přítomna a byla udivena, že jsem se do Nilsona navezl a vycinkal mu všechnu jeho lumpárnu. Neřekl ani slovo. Když mě pak slušně požádal o pomoc, odpověděl jsem mu klidně a drze, že je blbej, poněvadž si s prací nedovede poradit, a že pro jeho hloupost se nebudu namáhat. Byl překvapen a řekl jen vel, vel. A pak ani slovo. Já jen čekal na slovo a byl jsem odhodlán rozbít mu hubu třebas v den poslední. Měl strach a držel se zpět. Alespoň poznal, že hrát si se mnou je nebezpečné a že jsem ‚farli man'. Stará měla strach, že ode mě dostane také svůj díl. Že se držela zpět, neřekl jsem jí nic a rozešel se s ní v přátelství."[46]

Ve Fredrikstadu byl Kalvoda o poznání spokojenější. Při nástupu dostal přidělen vytoužený samostatný dvoupokojový byt v domě vedle nemocnice. Matka představená, Francouzka, se zdála být opakem „staré" z Haldenu. Kalvoda oceňoval její smysl pro spravedlnost a slušné jednání s podřízenými.

46. Dopis Josefa Kalvody Michalu Jelenffymu z 10.9. 1950.

Sestry byly příjemné a snažily se mu pomáhat. Dával si však pozor, aby nebyl využíván jako v Haldenu, a odmítal práci, která nepatřila k jeho povinnostem, nebyl již tím dřívějším „dobrákem". Byl zařazen na mužské oddělení chirurgie a setkal se s mnoha novými věcmi, které – jak doufal – mu mohly být užitečné v předpokládané nadcházející válce. Předsevzal si totiž, že půjde k sanitě: „Nemiluji zabíjet lidi, tedy bych chtěl pomáhat zachraňovat jejich životy." Chodil s lékaři na vizitu, dával injekce, měnil obvazy, roznášel léky a byl spokojen s tím, že pokud se dostane do Spojených států, bude mít v kapse věrohodný doklad o své nové profesi.

Na cestu za moře již měl opět nadějné vyhlídky. Podařilo se mu totiž navázat spojení se vzdáleným příbuzným žijícím ve městě Rock Rapids ve státě Iowa a ten mu slíbil, že udělá vše, aby se do Ameriky dostal, a pošle mu nejvyšší možnou záruku – *affidavit of support*. Kromě toho psal Kalvodovi přítel Novotný, že se mu podařilo pro něj sehnat místo ošetřovatele v nemocnici ve městě Cedar Rapids. Rozhodl se tedy vyčkávat s tím, že pokud to nevyjde do konce roku 1951, pokusí se o Brazílii nebo Argentinu, v nouzi o Austrálii. Pro případ, že by musel rychle opustit Norsko při komunistické invazi, již měl norský pas, který dostal v Haldenu. Musel přitom použít menší lsti, když ohlásil, že jako katolík jede na zájezd do Říma.

Fredrikstad neměl kouzlo malebného města jako Halden, ale zato zde byl katolický kostel, sympatický norský kněz a příjemný polský kaplan. Žilo zde sedm Čechů, s nimiž Kalvoda poměrně dobře vycházel. Skamarádil se zvláště s ing. Janem Adamem, který se v Norsku oženil a zabydlil se v městě Jessheimu. Přes všechny strasti, které tam prožil, se Kalvoda několikrát znovu vypravil do Haldenu a byl překvapen, že sestry v nemocnici i představená s ním jednaly tentokráte jako s vlastním a vyprávěly mu různé místní události. Nejdůvěrnějším přítelem pro něho zůstával nekatolík a toho času „Švýcar" Michal Jelenffy, jemuž se v dopise vděčně vyznal: „Mám v Tobě kamaráda, kterému mohu napsat to, co právě cítím." U poměrně uzavřeného a opatrného Kalvody měla tato slova svou váhu.

V květnu 1951 se Kalvoda dostal k redigování měsíčníku *Čechoslovák v Norsku*, když socialisté, kteří ho založili pod hlavičkou Sdružení, jeho vydávání zastavili. Časopis byl tedy po několika měsících na žádost nového předsedy Sdružení, Františka Kuchyňky, obnoven pod Kalvodovým vedením. Lépe řečeno, byl (až na několik článků) napsán, sestaven a vyroben Josefem Kalvodou. Již na červnové číslo sám zakoupil průklepové blány a u polského kněze ve Fredrikstadu si zapůjčil cyklostyl, na kterém časopis množil s pomocí Antonína Bláhy. Takto vyrobili od května do srpna celkem čtyři čísla a ještě do dvojčísla září–říjen přispěl Kalvoda svými texty. Podle zmínky

v jednom z jeho dopisů byl tehdejší náklad *Čechoslováka v Norsku* přibližně 280 kusů a byl rozesílán také do Švédska a dalších zemí.

V květnovém čísle napsal Kalvoda jako úvodník úvahu inspirovanou vlastním osudem s názvem *Méněcennost*, v níž bez příkras vylíčil trable uprchlíků od pobytu v táborech až po těžké začátky v novém zaměstnání: „Hoře, zklamání, tíha samoty a stesku po domově přináší s sebou spolu s roztěkaným a ustrašeným výrazem tváře uprchlíkovy do jeho nitra břímě, jež dolehne na duši, mysl i rozum a jež se nazývá komplex méněcennosti." Jako východisko ze svízelné situace doporučoval vzepřít se těžkostem: „Naším úkolem je boj. Boj se sebou samými, se svou leností, netečností, malomyslností a komplexy méněcennosti, které lze odstranit tím, že se naučíme řeči země; v oboru, kde jsme zaměstnáni, se vypracujeme na skutečné odborníky [...] Boj s naším okolím snažícím se nás diskriminovat, a sice tak, že prokážeme, že jsme schopnějšími a výkonnějšími než ti druzí, kteří nejsou uprchlíky [...] Boj proti našemu největšímu nepříteli: světovému komunismu, který způsobil naši emigraci [...] v našem okolí přesvědčováním [...] o zhoubnosti této nauky, která přináší bídu, utrpení, otroctví a strach." Na závěr neopomněl rýpnout do již rozhádané Rady svobodného Československa: „Osobnosti jsou patrně povzneseny nad požadavek míti nějaký program [...] Má-li někdo ve svém programu pouze svou vlastní politickou taktiku, pak nemá vlastně žádného programu. Jestliže se o tuto nejdůležitější věc nestará tzv. reprezentace čs. exilu, to jest: říci jasně světu i domovu, jak si představujeme uspořádání poměrů doma po porážce komunismu, pak se budou muset chopit iniciativy obyčejní a neznámí uprchlíci."

V tomto i následujících číslech přispěl Kalvoda k obsahu svými úvahami (např. *Kolektivisace české vesnice*, *K svatému Václavu*), politickými komentáři (*Názor Vatikánu na MacArthurovu řeč, Volby ve Francii, Válka v Koreji)* a krátkými povídkami (*Dvě setkání, Povídka májová*) pod různými pseudonymy, kterými z opatrnosti před komunisty podepisoval již své předešlé texty (Jiří Doubravský, Jiří Horský, ský, JosKa). *Čechoslovák v Norsku* obsahoval dále krátké zprávy z Norska i ze světa, informace o českém exilu, básně a výroky známých osob. Mimořádně zajímavý byl příspěvek otištěný v červencovém čísle pod značkou IS o činnosti komunistického špiona v Německu: *Případ československého vyzvědače Dr. Emila Sztwiertni.* Popisoval bohatou kariéru špiona československého ministerstva zahraničí, který byl odhalen a „po třídenním přelíčení před americkým soudem v jednom městě Západního Německa" odsouzen za to, že „po tři roky vykonával vyzvědačství ve prospěch ČSR v americké zóně a vydával se přitom za politického uprchlíka. Přes své zapírání byl usvědčen doklady ve 4 bodech žaloby a odsouzen ke 12 letům těžkého žaláře."

Politická situace exilu byla v roce 1951 ve znamení nečinnosti a rozkolu v Radě svobodného Československa a zároveň bezmoci jejích kritiků přivodit změnu k lepšímu. Nevyjasněné poměry mezi lidovci se pokusil uspořádat opat Ambrož L. Ondrák ve Spojených státech. Svolal do New Yorku na 17. a 18. února 1951 shromáždění křesťanských pracovníků a politiků, jehož se zúčastnili lidé protichůdných názorů. Z členů RSČ to byli Ducháček a Bunža, dále opozičník Chudoba, novináři Petřík a Stránecký aj. Toto shromáždění se usneslo na rezoluci, v níž však byly obsaženy jen obecné proklamace týkající se zastoupení křesťanské politiky a obnovy náboženského života v osvobozené vlasti. Horké problémy, které souvisely se zastoupením lidovců v RSČ však rezoluce neřešila.[47] Kalvoda na ni reagoval v dopise Chudobovi z 10. 3. 1951: „Myšlenka stálých konferencí tohoto sdružení je velmi dobrá. Umožňuje nám sejíti se se všemi katolíky, a to politicky angažovanými i neangažovanými, příslušníky ČSL i jiných politických směrů [...] Ale utvoření křesťanské demokratické strany, jíž by v čele stála osoba nikoliv duchovní – ve smyslu papežských výnosů a encyklik – a která by svými delegáty byla zastoupena ve vrcholné odbojové organizaci, je nutností. Strana musí být vedena politiky a ne kněžími. Zájmy církve je možno podporovati a uhájiti jen v tom případě, že strana bude silná a vedená lidmi schopnými a ne pouze karieristy a diletanty."

Chudoba souhlasil a zároveň oznamoval své rozhodnutí rozejít se s lidovou stranou: „Ukázalo se již plně a nezměnitelně, že na nějakou obnovu (smír) lidové strany není nejmenší naděje [...] Ducháček, Procházka, Klimek, Bunža atd. jsou pro starou lidovou stranu v závěsu na socialistech a navíc jsou rozděleni na tři frakce, které spolu ani nejednají. Poněvadž jsem přesvědčen, že to nestačí, a raději se vrátím domů jako neznámý občan, ale s programem, než jako nadministr a bez něho, rozhodl jsem se nyní již pevně."[48] Rozhodl se spojit s vydavatelem bruselských *Rozprav* Ghelfandem a jednat s ním o vytvoření křesťansko demokratické alternativy k lidové straně.

Rozpravy vycházely od počátku roku 1950 jako měsíčník. Jejich vydavatelem byla Křesťansko demokratická skupina v Belgii pod vedením Simeona Ghelfanda. Ten byl znám jako jeden z bývalých ideologů lidové strany, nekompromisní kritik marxismu a socialismu a zároveň jako horlivý šiřitel sociální nauky římsko-katolické církve. Názorům řídícího redaktora a zároveň hlavního přispěvatele listu odpovídalo obsahové zaměření *Rozprav*. Kromě bojovných článků proti marxismu a komunismu a horlivé kritiky materialismu

47. Stejně jako druhé setkání, které se uskutečnilo 5 a 6. května 1951.

48. Dopis Bohdana Chudoby Josefu Kalvodovi.

se v časopise objevovaly komentáře mezinárodních událostí a reakce na události v Československu a československém exilu. Z Ghelfandova pera vzešla zdrcující kritika Rady svobodného Československa. Kromě Ghelfanda, který psal též pod pseudonymem Marcel Duchain, přispěli v prvních dvou letech do časopisu například Jiří Kantor, Ludvík Němec, Jaroslav Pecháček, Karel Hruda a bývalí lidovečtí poslanci Jindřich Nermuť a Alois Rozehnal. V dubnovém čísle druhého ročníku (1951) se objevil první článek Chudobův. Tamtéž se objevily náznaky vymezení vůči lidové straně a byl zformulován základní programový rámec politiky křesťanské demokracie v exilu, která usilovala „o sjednocení demokratických složek čs. exilu odmítajících marxismus a Košický vládní program, o přebudování společenských řádů v osvobozené vlasti na základě křesťanské sociální nauky, o dohodu se zástupci katolické většiny slovenského národa a vytvoření společného ústředí čs. odboje v exilu, o řešení všech časových problémů (otázka odsunutých Němců, právní a majetková restituce aj.) v duchu křesťanské spravedlnosti a snášenlivosti."[49]

Kalvoda vyjádřil těmto snahám podporu svou i podporu norské lidovecké organizace, která se na jeho podnět přeměnila na první oblastní skupinu připravovaného Křesťansko demokratického hnutí (KDH). V dopise Chudobovi se pozastavoval nad tím, že dosud nebylo vydáno úvodní prohlášení KDH. Dodával: „Myslím, že Ghelfand je trochu svůj s poměrně velkou dávkou ctižádosti."[50] Brzy se však měl přesvědčit, že problémy uvnitř vznikajícího hnutí vzejdou z té strany, odkud by to nejméně očekával. Chudoba odpovídal: „Důvodem není snad nepřízeň Ghelfandova, jak se domníváš, nýbrž má vlastní úzkostná opatrnost v otázce slovenské [...] Ani po dlouhém dopisování se mi dosud nepodařilo najít formuli, která by získávala aspoň většinu slovenských katolíků, a přece neztrácela myšlenku politické pospolitosti, odložil jsem poněkud uveřejnění zakládajícího provolání." Chudoba se domníval, že úzká spolupráce se Slováky je nezbytností vzhledem k „německé rozpínavosti" (pro tuto svou obavu, která je z dnešního pohledu jen zastaralým předsudkem, se také stavěl kriticky k jednání Prchalova ČNV se zástupci sudetských Němců). Rozvíjející se činnost nového hnutí vyvolala dle Chudoby „úzkost u Procházky", který narychlo svolával bývalé poslance lidové strany žijící ve Spojených státech, k čemuž dodával „tož už je pozdě – ledaže by se chtěl [Procházka] přihlásit za člena Křesťansko demokratického hnutí".

Z korespondence mezi Kalvodou a Ghelfandem je patrné, že oběma šlo o stejné zásady – nekompromisní antikomunismus a křesťanskou obrodu spo-

49. *Rozpravy*, Brusel, 1951, č. 3.

50. Dopis Josefa Kalvody Bohdanu Chudobovi z 28.5. 1951.

lečnosti, díky nimž se z nich nakonec stali důvěrní spolupracovníci. Oba navíc spojovala úcta k bývalému generálnímu duchovnímu rádci SKM, sociologovi a teologovi Františku Krusovi, s nímž Ghelfand v Československu spolupracoval a jímž byl podle svých slov zachráněn v době nacistického protektorátu, když mu hrozila internace do koncentračního tábora. Ghelfand informoval Kalvodu o všech důležitých událostech včetně rozkolu v belgické skupině, z níž odešli dr. Jaroslav Pecháček a Vilém Janda. Ghelfand měl vyhraněný názor na obsah vysílání českého vysílání nově zřízeného Radia Free Europe – RFE (Radia svobodná Evropa): „Samý tlach o demokracii a Masarykově humanitě, sem tam nějaká více méně dobrá kritika režimu v ČSR, ale ani slůvka o socialismu a o košické zlodějně. Není také divu – je tam sto socialistů a šest tzv. katolíků v čele s Tigridem a Pecháčkem, oba zradili křesťanskou demokracii a boj proti socialismu za koryta."[51]

Provolání Křesťansko demokratického hnutí bylo v *Rozpravách* zveřejněno až v září 1951. Hnutí se vymezovalo jako „volné sdružení Čechů a Slováků – lhostejno, zda byli nebo posud jsou členy kterékoli politické strany – kteří si dali za úkol obnovit ve své vlasti politický a sociální řád na základě křesťanské nauky, jak je vyjádřena zejména okružními listy *Rerum novarum* a *Quadragesimo anno*". Programové zásady byly zobecněny ve třech základních bodech – organizování rovnoprávných odborů, svobodné politické volby bez vázaných kandidátních listin a vyřešení otázky česko-slovenské „přiznáním národu slovenskému všech práv, které má národ český, tedy i práva státotvorného" a vytvořením federativního státu. Jako hlavní úkoly v zahraničí si hnutí vytklo sdružovat se v místních národních skupinách v jednotlivých státech, udržovat vzájemné spojení prostřednictvím *Rozprav*, prohlubovat a propagovat ideový program a připravit návrh organizačního a jednacího řádu hnutí a svolání ustavujícího sjezdu po osvobození vlasti. Prohlášení bylo datováno na den sv. Václava 1951 a podepsáno dr. Bohdanem Chudobou označeným jako „bývalý poslanec ÚNS a čestný předseda mládeže Čs. strany lidové", dále dr. Pavlem Haljanem, který byl „bývalý člen SNR a předseda odboru mladých Slovenské demokratické strany", a redaktorem *Rozprav* Simeonem Ghelfandem.[52]

Rozpravy si získaly značné uznání nejen mezi českými, ale i mezi slovenskými katolíky, jak o tom svědčí i to, že mezi předplatitele patřili slovenští politikové Karol Sidor, Peter Prídavok, Matúš Černák a Paulíny-Tóth. Záro-

51. Dopis Simeona Ghelfanda Josefu Kalvodovi z 6.4. 1951. Radio Free Europe bylo stejně jako Rada svobodného Československa financováno a řízeno ministerstvem zahraničí Spojených států prostřednictvím NCFE.

52. *Rozpravy*, Brusel, 1951, č. 9, s. 3.

veň se vyhrocoval rozkol s českými lidovci: Procházkou, Ducháčkem a dalšími v Radě svobodného Československa. *Rozpravy* ztratily podporu chicagského *Katolíka*, z jehož redakce odešel Antonín Jandáček, který byl zásadovým antikomunistou. Ghelfand se domníval, že linii tohoto časopisu začal určovat redaktor Petřík pod vlivem lidoveckých „osobností" v RSČ. Úspěchem KDH se zdálo být pozvání jeho reprezentanta – Chudoby – k jednání s Charlesem Jacksonem, předsedou nestátní organizace National Comitee for Free Europe (NCFE) financující RSČ a řízené ministerstvem zahraničí Spojených států, které se uskutečnilo v New Yorku. Chudoba zde hovořil bez obalu o poměrech v exilu a ze setkání odešel s příslibem další schůzky a nadějným ujištěním, že příští exilová reprezentace by měla být vybrána na základě programů a lidí, kteří za nimi stojí, nikoli na základě „kontinuit a front".[53] Ustavení a činorodost Křesťansko demokratického hnutí byla po neúspěchu Českého národního výboru druhým nikoli marginálním pokusem vzepřít se exilovému „stínu Národní fronty" a prosazovat důslednou protikomunistickou a demokratickou politiku. Další vývoj a činnost KDH jsou popsány v následující kapitole.

Přes poměrně dobré životní podmínky, k nimž se ve Fredrikstadu dopracoval, Kalvoda stále toužil opustit Norsko. Když mu ale přítel Novotný psal, že by mohl požádat například Adolfa Procházku, aby podpořil na úřadech jako člen RSČ jeho snahu emigrovat, nechtěl o tom ani slyšet a podrážděně odpovídal: „Uznání od nějakých Procházků a spol., jak jsem se choval v emigraci, nikdy potřebovat nebudu [...] Rada a Výbor jsou shnilé, nestojím a neprosím se o jejich pomoc."[54]

Na začátku září, po více než dvouletém úsilí, nadešel pro Kalvodu konečně vysněný den. Dostal z amerického konzulátu oznámení o povolení vystěhovat se do Spojených států, pro které si měl přijít koncem měsíce. Zásluhu na tom měl vzdálený příbuzný (syn pratety) James A. Stochl, který se za něho zaručil a nejenže mu vystavil „affidavit of suport", ale přičinil se o kladné a relativně rychlé vyřízení celé záležitosti se vstupním vízem. Kalvoda krátce nato ukončil své zaměstnání v nemocnici a 15. 9. 1951 se přestěhoval z Fredrikstadu na venkov do Jessheimu, kde se chtěl v klidu zotavit a připravit na cestu do Spojených států. Důvody ukončení práce v nemocnici držel před většinou lidí v tajnosti, protože, jak napsal příteli Jelenffymu: „Mohlo by se stát, že by některý závistivec mne pošpinil na ambasádě a měl bych po emigraci. Stalo se to mému příteli Františku Smrčkovi. Měl emigraci té-

53. Dopis Simeona Ghelfanda Josefu Kalvodovi ze 17.10. 1951.

54. Dopis Josefa Kalvody Vladimíru Novotnému z 20.8. 1951.

měř vyřízenou a kdosi ho udal na CIC, že je komunista, a CIC mu to zastavilo. Věc se vyšetřuje a to vždy trvá hodně dlouho."[55]

V Jessheimu bydlil na společné ubytovně s dalšími Čechy, jejichž ponědokud hlučná společnost mu však potřebný klid nedopřávala. Proto využil poslední týdny volna k setkání se starými známými, cestoval do Haldenu, Fredrikstadu, Osla, vyjížděl vlakem na výlety, chodil do kostela a rozjímal o svém osudu při vycházkách do místní krajiny. Snažil se také prohloubit své znalosti angličtiny. Po nekonečném vyřizování formalit na americkém konzulátě, mezi něž spadalo i fotografování, snímání otisků prstů a přísaha, že nebyl komunistou ani nacistou, měl konečně 28. 9. – na svatého Václava – imigrační vízum v kapse. Zakoupil si lodní lístek na cestu do New Yorku přes Francii, Anglii a Kanadu. Datum odjezdu z Osla do Newcastlu bylo 3. 11., v Southamptonu byl 6. 11. přestup na loď Homeland, předpokládaný příjezd do New Yorku pak 15. 11. 1951. Celá cesta včetně železniční jízdenky do státu Iowa Kalvodu tehdy stála 1 650 norských korun a zároveň dostal povolení k výměně a vývozu dvou set amerických dolarů. Po příjezdu do New Yorku měl v plánu navštívit Chudobu a poté vyrazit vlakem za příbuznými do Rock Rapids ve státě Iowa. Nedělal si velké iluze o svém počátečním uplatnění, počítal i s dělnickou prací v továrně. Doufal však, že jeho kvalifikace ošetřovatele a písemné dobrozdání v angličtině mu mohou pomoci získat tuto práci, což měl ostatně předběžně sjednáno zásluhou Novotného ve městě Cedar Rapids v Iowě. Pomýšlel také na možnost získat časem místo redaktora nebo hlasatele v českých novinách či rozhlasové stanici Voice of Amerika, a zapojit se tak do odboje proti komunismu. V jednom měl jako až dosud jasno: „Moje zásada je nikdy nikoho neobtěžovat a pomoci si sám."

Ve stanovený termín odjížděl Kalvoda z Norska, jak vždy doufal, natrvalo. Přátelé uspořádali pro odjíždějící večírek na rozloučenou a po jeho skončení doprovodili staronové emigranty k jejich lodím. Josef Kalvoda zůstal opět sám se svými myšlenkami: „Stojím sám a sám na palubě lodi vzdalující se od břehu Norska a Evropy v zadumání. Před mým duševním zrakem se objevují obrazy věcí předešlých, přicházejí a odcházejí jak běžící film našeho skutečného života [...] Za námi leží Norsko a jeho hlavní město Oslo ponořené do mlhy a padajícího deště. Je podzim, vlastně už zima. Přátelé, kteří se přišli se mnou rozloučit do přístavu, už dávno odešli, zmizeli v mlze a přilehlých ulicích města, jež clona deště úplně zahalila. Země leží v mlze za mnou [...] neznámá, zadumaná, chladná, jak jsem ji viděl celá tři léta [...] dozněla píseň severu, její melodie však se vrací v reminiscencích. Loď pluje

55. Dopis Josefa Kalvody Michalu Jelenffymu z 12.9. 1951.

dál, dál proti noci, proti novým břehům, k novým neznámým lidem, k nové a neznámé budoucnosti. Nevím, jak přijmou mě tam, na druhé straně za Atlantickým oceánem. Kdo z nás co ví? [...] Moře je chvílemi klidné a krásné, aby se po chvíli vlny jeho vzdouvaly a převalovaly přes palubu a pohazovaly kolosem lodě jako s papírovou hříčkou, již hrající si děcko spustilo na oceán."[56]

56. Josef Kalvoda, *Sbohem Norsko*. Strojopis, pozůstalost J. K.

DO ZEMĚ ZASLÍBENÉ

I.

Plavba z Norska do anglického Newcastlu byla pro Josefa Kalvodu nečekaně krušná. Dostal mořskou nemoc a ještě po příjezdu do Londýna se s ním vše houpalo. V britské metropoli silně pršelo a tak na prohlídku města neměl ani pomyšlení. Pokusil se vyhledat známé z Cyrilometodějské ligy, ale nezastihl je doma, a tak se vrátil na nádraží a přenocoval v čekárně na lavici. Ráno odjel vlakem do Southamptonu. Když v přístavu uslyšel kromě angličtiny němčinu, francouzštinu a polštinu, měl náhle pocit, že je po dlouhých třech letech zase v Evropě. Cesta lodí Homeland přes francouzský Cherbourg a kanadský Halifax do New Yorku trvala dlouhých devět dní.

Pohled z moře na panorama New Yorku se sochou Svobody se Kalvodovi líbil, ale město samotné na něho příznivý dojem neudělalo: „New York je šeré město, kde se pohybují živá lidská kolečka. Tak netečné a nevšímavé lidi nenajde člověk nikde na světě."[1] Toto hodnocení bylo sice ovlivněno kontrastem mezi americkým velkoměstem a norským venkovem, ale slavné město nepřirostlo Kalvodovi k srdci ani v budoucnu.

Po vyřízení vstupních formalit vyhledal Bohdana Chudobu a zbytek dne strávil s ním a s jeho rodinou. Chudoba působil jako profesor dějin na Fordhamské univerzitě. V exilové politice byl izolován, nestal se členem Rady svobodného Československa, rozešel se s bývalými kolegy z lidové strany a nebyl přijat ani do Unie křesťansko-demokratických stran střední Evropy [v exilu, pozn. aut.]. V Unii dostal jako československý zástupce přednost člen Rady svobodného Československa Adolf Procházka. Chudoba přemýšlel o vytvoření křesťanského společenství, které bude v opozici vůči lidové straně a RSČ. Na rozdíl od Kalvody a redaktora *Rozprav* Ghelfanda však byl

1. Dopis Josefa Kalvody Bohdanu Chudobovi z 21.11. 1951.

stále přesvědčen, že toto společenství má být pouze neformální a ideové, a nechtěl zakládat novou politickou organizaci.

Kalvoda u Chudobů přenocoval a ráno se vypravil na další cestu. Nejprve zamířil do Chicaga a potom dále do Cedar Rapids, kde ho již očekával Vladimír Novotný, přítel a krajan z Čáslavi na Havlíčkobrodsku.[2] Novotný získal v „Rapicích", jak tomuto městu říkali místní Češi, dělnické zaměstnání a pořídil si malý domek. Podařilo se mu sehnat pro Kalvodu zaměstnání i s ubytováním v místní nemocnici. Tomu se v Cedar Rapids líbilo, ale chtěl co nejdříve navštívit příbuzné a poděkovat strýci za to, že mu pomohl získat americké vízum.

Městečko Rock Rapids leží asi 280 km na severozápad. Kalvoda urazil vlakem asi čtvrtinu cesty, ale další spojení bylo špatné, a tak pro něho strýc přijel autem a dovezl ho až domů. Byl příjemně překvapen milým uvítáním a brzy zjistil, že strýc i jeho žena, kteří měli dvě malé dcery, jsou velmi hodní lidé. Strýc pracoval jako ředitel několika poboček firmy Champlin, která obchodovala s pohonnými hmotami, a patřil mezi majetnější část střední společenské vrstvy. Nabídl Kalvodovi, že u něho může zůstat, jak dlouho bude chtít, aby se zotavil po náročné cestě. Vozil ho autem na výlety po okolí a vypravili se také ke vzdáleným příbuzným do Omahy. Tamní krajané-starousedlíci se však Kalvodovi příliš nezamlouvali. Jevili se mu jako lidé, „kteří před desítkami let odjeli (nebo jejich děti), kteří už češtinu jen tak lámou a kteří mají o staré vlasti představy jen z vypravování svých rodičů, z nichž někteří se nedostali předtím dále než za humna, a tak ani nevědí, jak Čechy či Morava vcelku vypadají. Tito lidé zde měli těžké začátky [...] myslí, že my jsme sem přijeli z podobných poměrů či z touhy po zbohatnutí. Ale jsou mezi nimi dobří lidé, není možno generalizovat."[3]

Stát Iowa se jevil Kalvodovi jako „placka" s jednotvárnou až nudnou nezalesněnou krajinou, ale s příjemným podnebím a svěžím vzduchem. Rock Rapids mělo jen dva a půl tisíce obyvatel, a tak zde bylo málo pracovních příležitostí. Práce v dopravě ani ve stavebnictví nebyla pro Kalvodu dostup-

2. Novotný byl po komunistickém puči krátce vězněn. Tehdy, jak se později dozvěděl, místní „funkcionáři ČSL se dostavili bez jakéhokoliv vyzvání do sekretariátu KSČ a tam prohlašovali, že oni nic neudělali, ani nic nevedli, že byli jenom na papíře, ale že prý já jsem byl duší všeho a že jsem vše vedl a řídil." Protože po propuštění na svobodu byl dále perzekuován („vyhozen z bytu s týdenní lhůtou. Má dcera dostala ihned špatné vysvědčení a jedna známá komunistka řekla mé ženě, že i na ni dojde") rozhodl se i s rodinou pro emigraci. Viz dopis Vladimíra Novotného Josefu Kalvodovi z 18.3. 1950.

3. Dopis Josefa Kalvody Michalu Jelenffymu z 11.12. 1952.

ná a tak začal brzy pomýšlet na odchod. Strýc ho nechtěl pustit, ale touha po nezávislosti byla silnější než přemlouvání, aby se zdržel aspoň do Vánoc. Anglicky se již domluvil, a tak po čtrnácti dnech opustil Rock Rapids a přijal práci ošetřovatele v katolické nemocnici Mercy Hospital, kterou mu zajistil Novotný v Cedar Rapids. Toto „české" město mělo asi šedesát tisíc obyvatel, mezi nimiž žilo mnoho českých přistěhovalců a jejich potomků. Byl zde český rozhlas, Češi měli zastoupení na radnici a dva katolické kostely (sv. Václava a sv. Ludmily).

Práce ošetřovatele, kterou zde Kalvoda získal, byla v mnohém jiná než v Norsku. Dostal útulný a dobře vytápěný pokoj přímo v nemocnici, personál byl většinou civilní a od počátku se choval přátelsky. Zdálo se mu, že to, co v Norsku zastal jeden ošetřovatel, zde dělají nejméně tři. Práce ošetřovatele, která se neobejde bez komunikace s pacienty a lékaři, byla pro něho skvělou příležitostí zdokonalit se v angličtině. Na rozdíl od Norska se sebemenší zákrok musel vykazovat písemně, a tak byl nucen učit se i psanému jazyku.

Ve svých dopisech Kalvoda psal, že od Ameriky nic neočekává a nevytváří si žádné iluze, aby pak nemohl být zklamán. Jeho první dojmy a zkušenosti byly poměrně příznivé, zaznamenal však také několik zajímavých kritických postřehů: „Tady v Americe lidé nevědí, co je to soukromí. Když bydlíš v nějaké rodině, dveře u pokojů se nezavírají a všichni jsou před sebou jako nazí. Kolikrát jsem měl dojem, že každou myšlenku třeba sebeblbější vysloví [...] Lid je zde na naše poměry nevychovaný. Místo poděkování tady lidé řeknou obyčejně jen ‚hmm', já jsem se tomuto zlozvyku samozřejmě velmi rychle naučil a říkám to i představené a vrchní sestře na oddělení [...] Amerikáni nadávají na vládu, že posílá peníze a materiál do Evropy a jinam a oni že musí platit velké daně. Že se tady materiálem přímo plýtvá, zatímco Evropa ho má nedostatek, to ale nevědí. Baráky jsou přetopené. Topí se a okna jsou otevřena celý den. Světla svítí ve dne v noci. Pěšky tu nikdo nechce chodit, každý má auto nebo jezdí drožkou [...] Za dolar se v Americe koupí vše – včetně cti a slávy."

II.

V exilové politice byla vzhledem k podpoře od Spojených států stále dominantní Rada svobodného Československa, která sídlila ve Washingtonu. Namísto odpovídající politické činnosti se však zmítala ve vnitřních neshodách, které plynuly mj. z nevraživosti mezi členy předsednictva výkonného výboru.[4] Vše vyvrcholilo v lednu 1951 sporem o určení délky funkčního období

4. Dle Čelovského, s. 79–81, byla patrná největší nesnášenlivost mezi předsedou Zenklem a agrárníkem Černým, který Zenklovi vytýkal, že blokuje patřičné zastoupení

předsedy. Dosavadní předseda Zenkl spolu s dvanácti dalšími členy předsednictva Radu opustili a vydali prohlášení v němž stálo, že vystupují z Rady svobodného Československa, kterou tímto rozpouštějí a zároveň obnovují nejvyšší exilový orgán pod názvem Národní výbor svobodného Československa. Sedmnáct zbývajících členů se usneslo, že bude pokračovat v činnosti Rady a že toto prohlášení nevezmou na vědomí a budou usilovat o návrat „Zenklovců". Rada, jejímž výkonným orgánem bylo právě předsednictvo, tak byla po dvou neplodných letech rozdělena na dva tábory.[5]

Ani představitelé a příznivci křesťanské politiky nebyli jednotní. Činnost lidové strany byla ochromena pasivitou zástupců strany v RSČ i jejich ‚mlčením' směrem k poměrně početné skupině příznivců (členů). Opoziční organizace se dosud nestačila zformovat, přestože stále měla svou tribunu v belgických *Rozpravách*. Jejich vydavatel Ghelfand dočasně přesídlil z Belgie do Itálie, kde získal místo hlasatele a redaktora v Radio Roma. Do popředí zájmu mezi katolíky se od počátku roku 1952 dostalo dění v exilové organizaci Orla, kterou založil Rudolf Krempl v táboře Murnau. Stejně jako v lidové straně došlo i v Orlu k rozkolu a k vytvoření vzájemně proti sobě brojících frakcí.

Prvním starostou Orla byl ještě v Německu zvolen Bohdan Chudoba. Podle jednoho historika byl Chudoba hvězdou předúnorové lidové strany z doby bojů proti komunistům.[6] Jeho morálně-politický profil byl na rozdíl od mnoha ostatních bývalých prominentů relativně bezúhonný[7] a navíc byl pozoruhodnou osobností: měl rozsáhlé humanitní vzdělání, ovládal francouzštinu,

občanských stran (republikánské, národně demokratické a živnostenské), dále mezi Zenklem a Osuským, který na jednom shromáždění otevřeně odmítl, aby Zenkl hovořil za Slováky, které přitom jako národ neuznává, dále mezi Zenklem a místopředsedou Lettrichem a zároveň mezi dvěma zástupci Slováků, kteří navzájem zpochybňovali svůj mandát, Lettrichem a Dieškou.

5. Čelovský, s. 87. Rozdělení RSČ komentoval v dobovém exilovém tisku s patřičným sarkasmem Simeon Ghelfand (*Konec jedné lži. Rozpravy*, Brusel, 1951, č. 2; *Zánik Rady a naše jednota. Rozpravy*, Brusel, 1951, č. 3).

6. Tato formulace je převzata od Čelovského (s. 76), který za poválečné protikomunistické hvězdy lidové strany považuje Chudobu, Koželuhovou a Tigrida.

7. Kromě poslaneckého mandátu v Národní frontě a ztotožnění se s pasivitou ostatních zákonodárců při některých závažných rozhodnutích bylo Chudobovi možno vytknout například to, že se nezastal Koželuhové po jejím vyloučení ze strany a že se nechal vedením strany odstavit z funkce předsedy mládeže počátkem roku 1948, což on sám zdůvodňoval loajalitou k jednotě strany. Podrobně o Chudobově politické činnosti a o jeho životě píše Drápala.

španělštinu i angličtinu, napsal několik monografií. Byl znám jako nábožensky založený člověk, přesvědčený antikomunista a důvěřovalo mu mnoho katolíků v exilu. Bývalí lidovečtí vůdcové, kteří se hlásili k odkazu předsedy Šrámka se však neztotožňovali s jeho kritickými názory na Národní frontu a na teorii čechoslovakismu. Chudoba pro ně byl stejně jako pro národní socialisty nepříjemným oponentem, který zpochybňoval jejich hlasitě proklamovanou tezi o kontinuitě politických mandátů. Vzhledem ke svým názorům se octl v izolaci, a tak mu bylo starostenství v Orlu jistou satisfakcí.

Po svém zvolení prohlásil, že přijal tuto funkci především proto, aby splnil dva cíle – vydávání časopisu a zřízení orelského rozhlasového vysílání do vlasti z Radia svobodná Evropa (RFE). Rozhlasové vysílání pod názvem *Orelská hlídka* se mu podařilo u amerických zřizovatelů prosadit přes nechuť ředitele české sekce Ferdinanda Peroutky právě díky svému starostenskému mandátu. Redaktorem tohoto vysílání byl jmenován Jaroslav Pecháček (předúnorový lidovec, tajemník Šrámka a poté belgický spolupracovník Ghelfanda, od něhož „dezertoval" k RFE – viz předchozí kapitola). Chudoba o tom později napsal: „Ustanovení dr. Pecháčka redaktorem bylo nutností, poněvadž Peroutka s Firtem [Julius Firt byl bývalý národně socialistický poslanec a v roce 1952 podšéf čs. oddělení RFE, pozn. aut.], když už musili vyhovět rozkazu amerického vedení, stanovili si těžko odmítnutelnou podmínku, že redaktorem musí být někdo, kdo je zaměstnancem RFE. Pecháčkova náboženská lhostejnost zřejmá z programu, který rozeslal po svém ustanovení, je sice závada značná, ale myslím, že se dá na něho alespoň do jisté míry působit k lepšímu."[8]

Chudoba neměl v exilu lehký život. Byl patrně jedním z nejnadanějších příslušníků první vlny české emigrace. V některých věcech však byl příliš svéhlavý a časem se dostal do osobních potíží, z nichž pramenily i neshody s přáteli a příznivci. Svým jednáním mnohokrát značně snížil svou osobní prestiž. To nic nemění na skutečnosti, že jeho protivníci si vůči němu počínali mimořádně nevybíravě. Podle svědectví jednoho Chudobova přítele RSČ před Chudobovým odjezdem z Francie (neúspěšně) intervenovala na ministerstvu zahraničí Spojených států, aby nedostal povolení k tamnímu pobytu.[9] Ve Spojených státech byl Chudoba některými činovníky Orla nařčen ze separatismu

8. Dopis Bohdana Chudoby Janu Smutnému z 27.1. 1952.

9. Jaroslav Vrzala, *Exilové putování Bohdana Chudoby*. In: *Dialog Evropa XXI*, 10, 2000, č. 1–2, s. 19–21. Jaroslav Vrzala mi v soukromém rozhovoru řekl, že intervence RSČ spočívala v hanlivém dopisu, jehož autorem byl národní socialista dr. Hubert Ripka.

(tj. ze snahy rozbít Československo osamostatněním Slovenska) a z tohoto důvodu nepříliš elegantním způsobem z místa starosty sesazen.

V této souvislosti obdržel Kalvoda v lednu 1952 dopis od orelského funkcionáře Richtra z New Jersey. Richtr, aniž by kohokoliv jmenoval, uváděl: [Orel] „je rozklížený na staré těleso – klidné těleso starého československého Orla a pak na disidentské křídlo „Orel český" – separatistický [...] Představitel tohoto separ. hnutí [míněn Chudoba, pozn. aut.] byl předsednictvem na plenární schůzi vyloučen. Používá lží, které jsou mu zatím jakousi oporou proti nám – většině předsednictva a členstva."[10] Kalvoda pochopil, že Richtr se ho snaží získat na svou stranu proti Chudobovi. Poslal mu ráznou odpověď, ve které sice projevil zájem spolupracovat – zejména na orelském rozhlasovém vysílání, ale zároveň důrazně hájil svého přítele: „Lidé, proč se ho bojíte? Chudoba je člověk, který má charakter, a jestliže má na tu či onu věc svůj názor, jako demokraté mu nemůžete brát právo projevit ho.[11]

Zároveň informoval o věci Chudobu i další známé z katolických kruhů. V dopise knězi Františku Maňákovi do Austrálie psal: „Proti [Chudobovi] používá [Richtr] jediného obvinění, že je separatista, ač to je nesmysl, a jestliže se kdo zasloužil o dobrý poměr Čechů se Slováky, pak to je jistě Chudoba [...] Znám Chudobu z doby, kdy byl předsedou mládeže ČSL. Za jeho údobí mládež ČSL dosáhla nejvyššího rozvoje a bylo radostí pracovat pod vedením schopného člověka, který dovedl předvídat vývoj v době, kdy ostatní jen diletantsky příštipkařili [...] A zase ho nedemokraté Hála a spol., muži Košic a kolaboranti s komunismem, vyhodili. Docela sprostě a nedemokraticky [...] A dnes ho tito lidé, kteří nemají čisté svědomí, očerňují a bojkotují znova."[12]

Náčelník a zároveň představitel protichudobovské skupiny Richtr, která mezitím dosadila na místo starosty Orla starousedlíka Jana Vollera z Chica-

10. Dopis Vladimíra Richtera Josefu Kalvodovi z 31.12. 1951. K sesazení Chudoby z funkce starosty Orla došlo na schůzi předsednictva ve Washingtonu 8.–9.12. 1951 (viz dopis Rudolfa Krempla Josefu Kalvodovi z 15.8. 1952).

11. Dopis Josefa Kalvody Vladimíru Richtrovi z 11.1. 1952.

12. Dopis Josefa Kalvody Františku Maňákovi z 8.1. 1952. Tehdejší obvinění Chudoby ze „separatismu" bylo vykonstruované. Dokládá to i Radko Klein-Jánský, který mi řekl, že v roce 1949 na lidoveckém sjezdu v Ludwigsburgu Chudoba rázně vystoupil (a hlasoval) proti slučitelnosti členství v lidové straně a „separatistickém" ČNV (Prchalovci neuznávali teorii čechoslovakismu a uznávali právo Slováků na samostatnost), jehož členem (a tedy „separatistou") se stal až o mnoho let později. Jánský rovněž uvedl, že pro slučitelnost tehdy hlasovali jen dva účastníci sjezdu – on a Karel Doubek, pozdější restauratér v Omaze.

ga, již neodepsal. Ozvala se však druhá strana, a to prostřednictvím kněze Jana Smutného z David City ve státě Nebraska. Smutný po domluvě s Chudobou plánoval založit středisko Orla ve městě Saint Louis a chtěl začít vydávat nový orelský časopis. Žádal Kalvodu, aby se co nejdříve do Saint Louis přestěhoval a v této činnosti mu pomohl.[13] Kalvodovi již začínal život v Cedar Rapids připadat jednotvárný a plat v nemocnici nízký, a protože se mu Smutného plán líbil, rozhodl se pro Saint Louis.

Chudoba se stále snažil podporovat orelské rozhlasové vysílání v RFE. Kalvodovi ale napsal, že vzhledem k situaci v organizaci Orla jsou nyní jeho možnosti omezené, a proto se rozhodl vzdát se své funkce.[14] Kalvoda sice s jeho rozhodnutím nesouhlasil, ale uznal, že za současných okolností je pro něho užitečnější věnovat se pedagogické a vědecké práci (Chudobovi se podařilo vydat v angličtině knihu *The Meaning of Civilization*) než hašteření se spoluexulanty.

Po několika číslech časopisu *Orel* vydaných v německých utečeneckých táborech začal s vydáváním v listopadu 1951 Petr Zeman ve venezuelském Caracasu a časopis nazval *Náš vzlet*. V září 1952 vyšlo jeho poslední číslo, kde bylo čtenářům doporučeno odebírat dále časopis *Orel*, který vydával Jan Smutný v David City jako ústřední orgán Svatováclavské župy orelské v exilu.

Počátkem dubna Kalvoda přijel do Saint Louis, města s osmi sty tisíci obyvateli ležícího v sousedním státě Missouri. Cedar Rapids a jeho příjemní obyvatelé mu po čtyřměsíčním pobytu přirostli k srdci, vytkl si však nové úkoly, a tak na přílišnou nostalgii neměl čas. Předsevzal si, že v Saint Louis dokončí svůj rozepsaný beletristicko-autobiografický text o událostech v Československu roku 1948. To se mu podařilo a výsledkem byla novela, kterou nazval *Železná opona padá* [citovaná již v předchozí kapitole] a publikoval na pokračování v chicagském *Katolíku*.

13. Smutný měl velké plány, které nebyl schopen realizovat. V rámci orelského střediska chtěl například zřídit vzdělávací instituce poskytující střední a případně i vysokoškolské vzdělání. Jeho náhled na katolickou obrodnou práci po návratu do vlasti byl poněkud radikální: „Jedná se mi o to, abychom vychovali a připravili co nejvíce pracovníků pro okamžik, kdy budeme moci zase vzíti vládu věcí do svých rukou, kdy budeme musit nastoupit nový bezohledný boj proti veškeré poloviČatosti, zdánlivému pokrokářství a patentovanému vlastenectví našeho Sokola a socialistů." Dopis Jana Smutného Josefu Kalvodovi z 16.2. 1952.

14. Z dopisu Bohdana Chudoby Janu Smutnému z roku 1952. Vysílání *Orelské hlídky* v RFE začalo 25.2. 1952. Už v prosinci téhož roku však psal Chudoba ve věci orelského vysílání Josefu Kalvodovi: „Za pouhých několik měsíců po mé rezignaci se Peroutkům podařilo zničit to, co mne stálo tolik námahy a tolik času. Pokusil jsem se zasáhnout u amerických míst. Bylo mi řečeno, že bohužel nemohou mou interpelaci vzít na vědomí, poněvadž – jako prý obvykle – se liším od všech katolických ministrů a poslanců, kteří se všichni vyjádřili pro zrušení orelského vysílání a pro zavedení vysílání neutrálního, pro které pan Peroutka sám se uvolil najít redaktora."

V dopise Smutnému přemítal: „Napsat nějakou věc není jen věcí inspirace, protože ta se nám nabízí všude, na každém kroku našeho života, ale je to věcí schopností, genia a nevím, zda mám tolik schopností, abych napsal vše to, o čem si myslím, že bych napsat měl. Pokouším se, bojuji o své sebevyjádření. Možná, že jsem na chybné cestě, ale pak bych to rád od někoho slyšel."

Už za několik dní po svém příjezdu do Saint Louis si Kalvoda sehnal zaměstnání v truhlářské továrně. Jeho měsíční nástupní plat zde činil po odečtení daní přibližně 260 dolarů, přičemž za byt a stravu vydal 60 dolarů. Proti 90 dolarům (což byl v přepočtu dvojnásobek „norského" platu) v nemocnici si tedy znatelně polepšil, byť práce to pro něho byla „nudná a otravná [...] člověk některé dny nic jiného nedělá, než vytahuje nebo strká prkénka do mašiny, která je přiřezává, jindy zase klíží nebo sesazuje okna."[15] Rovněž pracovní prostředí se mu nezamlouvalo: „Ve fabrice se člověk anglicky nenaučí nic. Spíše by pomalu zapomněl, co se naučil jinde. Slyší tam jedině sprostoty a nadávky a to je vše."[16] O spolupracovnících se vyjadřoval nelichotivě: „Průměrná inteligence je hluboko pod úrovní českého dělníka, a když člověk nechce být považován za hlupce, musí se s těmi blby hádat, jako oni se hádají mezi sebou pro voloviny a maličkosti [...] sprostí a zlomyslní, hrubí a primitivní, nedorostlí a zaostalí – zkrátka holota hloupá, která se vytahuje jak špinavé prádlo, domnívající se, že spolkla všechen rozum."[17]

Založení orelského střediska zůstalo i po třech měsících od Kalvodova příjezdu pouze neuskutečněnou představou, jak to ostatně tušil již po několika dnech strávených v Saint Louis, když se seznámil se zdejšími emigranty a krajany-starousedlíky. Smutný se upnul výhradně k vydávání časopisu *Orel*, jehož první číslo vyšlo v červenci v nákladu 1000 kusů. *Orel* byl tištěn v Omaze, takže v Saint Louis nebyla potřebná ani redakční, ani administrativní práce. Navíc Smutný usiloval o reprezentativní tištěný časopis, zatímco Kalvoda dával přednost údernosti: „Kdybych měl dělat věc já, raději bych koupil cyklostyl a dělal nereprezentativní, ale útočný bojovný časopis, který by měsíčně skutečně vyšel, ať se to komu líbí nebo nelíbí."[18]

15. Dopis Josefa Kalvody Janu Adamovi z 4.6. 1952.

16. Dopis Josefa Kalvody Vladimíru Novotnému z 23.5. 1952.

17. Dopis Josefa Kalvody Janu Wagnerovi z 28.6. 1952.

18. Dopis Josefa Kalvody Michalu Jelenffymu z 12.7. 1952.

Na aktivní práci v Orlu po svých zkušenostech s rozhádanou členskou základnou, pasivitou Smutného ve věci orelského střediska a po odstoupení Chudoby z místa starosty Kalvoda rezignoval, protože se domníval, že tudy cesta k užitečné odbojové činnosti nevede. Tím pro něho ztratil smysl pobyt v Saint Louis, kde se mu ani v nejmenším nelíbilo. Neměl si pořádně s kým popovídat a připadal si zde odloučen. S krajany, z nichž většina zastávala socialistické názory, se záměrně nestýkal a s dělníky byl nucen hovořit jejich mluvou, takže byl rád, když skončila směna a zbavil se jejich společnosti: „Slušně s nimi člověk mluvit nemůže, poněvadž by tomu nerozuměli, a když jim to řekne sprostě, tak si z toho nic nedělají, protože jsou na to zvyklí. Ale je to úpadek, úpadek pro mě a psychické utrpení, když jsem svědkem svého hrubnutí. A jinak to nejde, nechci-li být ‚pán pro legraci' a nechci-li dostat komplex méněcennosti. Jediné východisko je zmizet, rozjet se dál v širý kraj a zkusit štěstí jinde."[19]

III.

Kalvoda měl své plány a jedním z nich bylo projet a poznat co největší kus Ameriky. Když od Chudoby dostal adresu bývalého lidoveckého poslance ing. Josefa Podleny, který se usídlil v městečku Dickinson ležícím v Texasu na jihu Spojených států, využil příležitosti. Napsal Podlenovi, že se právě chystá na jih a dotazoval se na možnosti sezónní práce při česání ovoce nebo bavlny a na ubytování. Podlena odpověděl: „Zatím můžete bydlet u mne, než se něco najde. Mám dost velký pokoj a babka nám půjčí ještě jednu postel. Autobus staví před kostelem. Naproti kostelu je restaurace, kde se zeptáte na obchod J. R. Klecka, je to našinec a ví, kde bydlím [...] když chcete pikovat bavlnu, můžete jít ne na jedno, ale deset míst současně, též v továrně na čištění a lisování bavlny je dosti příležitostí."[20]

V polovině srpna se Kalvoda vydal na cestu. Byl chudší o několik ideálů, ale bohatší o našetřené úspory. Svůj odchod ze Saint Louis oznámil Smutnému a zároveň mu sdělil, že je stejně jako Chudoba proti zastoupení Orla v RSČ, protože „podporovat Radu v dnešním složení nemůže s čistým svědomím žádný opravdový demokrat a křesťan".[21] Na podobné téma psal do Německa Rudolfu Kremplovi: „Lidová strana patří minulosti. Jedinou možností je zde Křesťansko demokratické hnutí [...] Osobně jsem přesvědčen, že se nám jednou podaří porazit socialistickou většinu v RSČ – eventuelně

19. Dopis Josefa Kalvody Oldřichu Holubářovi a Karlu Hrudovi ze dne 7.6. 1952.

20. Dopis Josefa Podleny Josefu Kalvodovi z 26.7. 1952

21. Dopis Josefa Kalvody Janu Smutnému z 26.7. 1952.

porazit Radu vůbec a že to bude KD hnutí, které se stane osou III. zahraničního odboje [...] V této věci je rozhodující vývoj v USA – prezidentské volby v první řadě [...] Procházka a spol. se kolaborací se socialisty už pohřbili a nikdo za nimi nestojí."[22]

Po krátkém pobytu u Podleny se Kalvoda dostal do města Galveston na pobřeží Mexického zálivu Atlantského oceánu, kde získal místo znovu jako pomocný ošetřovatel v nemocnici. Texas mu připadal stejně jednotvárný jako Iowa, nadšen byl jen pobřežím a krásnými palmovými háji a oleandrovými keři. Přibližně po čtyřech týdnech se vydal na další cestu, tentokrát směrem na západ do průmyslového Los Angeles, ležícího ve státu Kalifornia na břehu Tichého oceánu. Cestou přes Nové Mexiko a Arizonu viděl z autobusu jen vyprahlou poušť, ale kalifornské pobřeží Tichého oceánu plné zeleně, kvetoucích zahrad a rozrůstajících se měst mu připravilo nádherný zážitek.

V Los Angeles a v Kalifornii vůbec se Kalvodovi konečně zalíbilo a rozhodl se přečkat zde zimu. Získal místo strojaře v malé továrně na výrobu součástí do letadel, kde obsluhoval frézy a vrtačky. Byl zařazen do noční směny a pracoval pět dní v týdnu, i s přesčasy celkem 58 hodin. Plat měl 360 dolarů měsíčně a mohl si pronajmout vlastní byt s kuchyní a koupelnou.

Našel si zde nové přátele mezi Američany i mezi uprchlíky. Místní krajanský spolek hrál ochotnické divadlo, a tak se jako starý „komediant" přidal, aby vypomohl s neobsazenou rolí. Divadelní soubor zkoušel v Holywoodu, kde bylo známé středisko světové kinematografie, dle Kalvody *středisko světové pakultury* (Hollywood je připojen k Los Angeles stejně jako například Pasadena, Long Beach a Santa Barbara). Přes toto hodnocení se mu Hollywood zamlouval a po zkoušce se zájmem prochodil filmová studia, obdivoval rozsáhlé zahrady a se vzpomínkou na rodnou Vysočinu šplhal na místní skály. Divadelního představení komedie *Na letním bytě*, které Kalvoda se souborem nacvičil, se zúčastnil jako divák také český herec židovského původu Hugo Haas, který emigroval z Československa před nacistickou okupací. Kalvoda se ho po představení ptal, zda se mu stýská po domově, a dozvěděl se, že stesk ho po prvních dvou letech přešel a že jen občas si vzpomene na své rodiště Brno.

V Los Angeles se Kalvoda nejvíce sblížil s exulanty manželi Stanislavem a Annou Brožkovými a jejich vzájemné přátelství přetrvalo až do devadesátých let. O společenský život zde neměl nouzi, ale začala ho opět pálit půda

22. Dopis Josefa Kalvody Rudolfu Kremplovi z 8.8. 1952. Krempl, který s Kalvodou zakládal SKM v Murnau, žil stále v Německu. Po zrušení tábora v Murnau (3.8. 1950) byl přeložen do tábora v Mittenwaldu a později do tábora Valka u Norimberku. Pro vleklou nemoc se oddálila jeho emigrace do Spojených států.

pod nohama. Byl příliš vzdálen od exilové politiky a chyběl mu živý kontakt s „děním", které probíhalo v New Yorku, Washingtonu a Chicagu. Byl stále přesvědčen, že je třeba vybudovat ryze politickou křesťanskou organizaci s širokou členskou základnou, která by se díky svému programu a podpoře exilových „mas" mohla stát legitimní opozicí vůči Radě svobodného Československa, nahradit stagnující lidovou stranu a usilovat o vůdčí postavení v protikomunistickém odboji.

Z Los Angeles psal v tomto smyslu Chudobovi: „Ještě před odjezdem z Norska mi psal Ghelfand, abych organisoval v USA KDH, a dával mi k tomu svoje pověření. Po rozmluvě s Tebou jsem se rozhodl vyčkat a neukvapovat se. Nyní se mi zdá nejpříhodnější okamžik k položení základů k budoucí masové organizaci [...] Celý odboj sténá na nedostatek ideové náplně: ‚Nemáme ideu, nemáme zač bojovat' jsou slova, s nimiž se setkávám tak často. A má-li se KDH stát osou III. odboje, pak to vyžaduje jeho zpopularizování mezi uprchlíky. Nyní po porážce socialistických tendencí v USA je k tomu psychologicky nejvhodnější okamžik."[23]

Chudoba sdílel názor, že „je třeba připravovat hnutí, které by v našem národě zjednalo platnost křesťanským zásadám sociálním a hospodářským [...] Že to bude hnutí nové, neznamená, že bychom šmahem odmítali celou čs. stranu lidovou. Její ideologie byla dobrá, její praxe méně; její dnešní stav se rovná naprosté stagnaci – v záplavě socialistického tisku se například nezmohla na jediný časopis v emigraci." Jeho stanovisko k vytvoření organizace však bylo odlišné od Kalvodova a stále se držel kréda, že není vhodné vytvářet větší organizační těleso: „Za takový, pro naše úkoly vhodný tvar považuji místní skupiny, které mohou mít svůj demokratický spolkový řád [...] Celkovým pojítkem všech skupin pak není nějaký vrcholný orgán, nýbrž časopis hnutí."[24] Svůj postoj vysvětloval nestálostí a nespolehlivostí organizačních útvarů v exilu vzhledem k tomu, že lidé se neustále stěhují a přesné demokratické hlasování a kontrola zvolených orgánů jsou nemožné. Proto dával „stále přednost tomu, být pouze hnutím ideovým a vstoupit, tak řečeno, do skutečnosti až doma nebo krátce před návratem."[25] Počátkem roku 1953 Chudoba Kalvodovi psal, že se blíží doba, kdy by ho mohl potřebovat v New Yorku, neboť se připravuje dohoda nesocialistických politických stran o dalším společném postupu v exilu.

23. Dopis Josefa Kalvody Bohdanu Chudobovi z 21.12. 1952.

24. Otevřený list Bohdana Chudoby *Bratřím v Kanadě* datován *Na bílou sobotu 1952.*

25. Dopis Bohdana Chudoby Josefu Kalvodovi z 29.1. 1953.

Kalvoda byl již stejně rozhodnut opustit Kalifornii a odpověděl, že přijede do New Yorku, kdykoliv to Chudoba uzná za žádoucí. Prozatím zamířil znovu do Rock Rapids, kde navštívil příbuzné, a odtud se vypravil do Chicaga. Využil nabyté dovednosti a krátce pracoval opět jako strojař. Během svého ani ne měsíčního pobytu v Chicagu se sešel s mnoha českými exulanty. Mezi nimi též s předsedou početného Sdružení čs. demokratických uprchlíků v Chicagu[26] Jaroslavem Rabasem, s nímž se znal ještě z Československa. Na konci března se vypravil do New Yorku v dobré náladě a s vyhlídkou na to, že se opět zúčastní politických bojů.

IV.

Přestože pracovní nabídka v New Yorku byla mnohem menší než v Chicagu a v Los Angeles, našel si Kalvoda prostřednictvím inzerce práci už druhý den po svém příjezdu. Na novém místě měl plat jen 65 dolarů (1,50 na hodinu) týdně, a to za nejtěžší práci u obráběcích strojů, jakou v Americe dosud dělal. Pronajal si dvoupokojový byt, kde zanedlouho ke své velké radosti mohl ubytovat „podnájemníka". Byl jím starý přítel z Norska Michal Jelenffy, který ve Švýcarsku dokončil studium ekonomie a přicestoval do Spojených států.

Kalvodův pohled na New York se ani nyní příliš nelišil od prvního dojmu před rokem a půl: „Město je divné, skoro bych řekl zabíjející tělo i ducha [...] s kulturou, nočními podniky, prostě velký svět, ale našinec na to nemá ani čas, ani peníze. Nikde v Americe jsem neviděl tolik žebráků a drbanů jako tady. Prostě: N.Y. je horší částí Ameriky." Jediným důvodem pobytu v New Yorku proto tehdy pro něho byla politika: „Čeká mě zde boj a já z něj utéci nesmím." Netušil, že zde zakotví na dlouhých osm let a že zdejší pobyt zcela změní jeho další život.

Nejdříve začal pravidelně navštěvovat Chudobu a snažil se smířit ho s několika „opozičními" lidovci. Setkal se také s dr. Petersem, který pracoval pro americkou republikánskou stranu a podílel se na Eisenhowerově předvolební kampani. Na doporučení Chudoby a Peterse se Kalvoda stal členem výboru právě založené Jednoty za svobodu a demokracii v ČSR. Tento nadstranický spolek vznikl v New Yorku s proklamovaným cílem sjednotit nesocialistický tábor (jak Kalvodu předtím informoval Chudoba) a poukazovat na nedemokratickou politiku RSČ. Vznik spolku iniciovali agrárníci blízcí

26. Sdružení čs. demokratických uprchlíků v Chicagu vydávalo v letech 1954 až 1974 v nákladu 1500 kusů jeden z nejkvalitnějších nesocialisticky zaměřených časopisů českého exilu – *Zpravodaj*, který byl rozesílán do celého světa.

Josefu Černému a jeho předsedou byl zvolen prof. František Král. Peters a Chudoba byli stejně jako nyní Kalvoda členy výboru.[27]

Jednota oslovila svými memorandy představitele National Committee for Free Europe (NCFE), jehož prostřednictvím byla financována RSČ, dále senátory a kongresmany. Upozorňovala je na minulost vůdců, převahu socialistů a nedemokratické praktiky v RSČ. Snažila se legitimizovat své působení mj. navázáním spolupráce se zástupci Slováků a dalších podmaněných národů. Ještě razantněji však vystupovalo proti RSČ a RFE Sdružení čs. demokratických exulantů v Chicagu (mimo jiné zaslalo protestní memorandum proti jmenování Peroutky ředitelem RFE proslulému senátorovi McCarthymu, předsedovi senátního podvýboru pro neamerickou, tj. protiamerickou, činnost). Kalvodovi se zpočátku zdálo, že by Jednota skutečně mohla být politickou protiváhou RSČ, ale později se přesvědčil, že podstatnou změnu nepřinese. Měl dojem, že v neposlední řadě je jejím cílem zajistit výhodnější pozice agrárníkům při jejich (Černého) případném znovuzapojení do RSČ. Tento „dojem" se měl zanedlouho potvrdit.

To ho jen utvrdilo v přesvědčení, že je třeba začít konečně naplno budovat organizaci Křesťansko demokratického hnutí. Začal znovu intenzivně korespondovat se svérázným novinářem Simeonem Ghelfandem, který se po krátkém působení v Itálii vrátil do Bruselu a stále vydával *Rozpravy*. Ten jako zakladatel a úřadující generální tajemník KDH, které mělo místní organizace v několika evropských zemích, uzavřel v roce 1953 dohodu o vytvoření Ústředí demokratického exilu z Československa (ÚDE) společně s národními demokraty, českými federalisty a odnoží sociální demokracie.[28] Ghelfand věřil,

27. Jednota pro svobodu a demokracii byla založena 24.2. 1953 po projevech prof. dr. Františka Krále, dr. Josefa Černého, dr. Bohdana Chudoby a Miroslava Švestky. Jak vyplývá z dochovaných zápisů výborových schůzí (Pozůstalost J. K.), měla Jednota v říjnu 1954 přibližně dvě stě registrovaných členů ze Spojených států i z dalších zemí.

28. Ghelfand byl v roce 1952 propuštěn z Radio Roma a vypovězen z Itálie. Podle jeho podání to bylo zásluhou intrik bývalého zaměstnance čs. ministerstva zahraničí dr. Adolfa Plachého žijícího v Itálii a exkomunikovaného kněze Machuly, o nichž se domníval, že jsou ve službách extrémně levicového Československého zahraničního ústavu v exilu, který byl, jak se potvrdilo v devadesátých letech, napojen na komunistickou zpravodajskou službu. Tento případ je podrobněji popsán v knize *Z bojů o zítřek I.*, s. 92. *Dohoda o vytvoření Ústředí demokratického exilu z ČSR* byla podepsána v Bruselu 15.5. 1953. Za KDH ji stvrdil Simeon Ghelfand, za Sdružení českých demokratických federalistů Vladimír Pekelský a za Čs. národní demokracii Rudolf Kopecký (který sice národně demokratickou stranu v exilu založil, ale jeho

že základ „protiradovské", „protikošické" a protisocialistické koalice bude právě v ÚDE (nikoli v „agrárnické" Jednotě) a že tato koalice vytlačí z politického výsluní národní socialisty a jejich spojence v RSČ.

Ghelfand již v březnu 1951 (viz předchozí kapitola) přizval ke spolupráci Chudobu, s nímž (a se Slovákem Haljanem) o půl roku později vydal společné prohlášení o cílech křesťanské demokracie v exilu.[29] Brzy se ale dostali do zásadního sporu. Ghelfand Chudobovi vytýkal jeho nechuť začít příznivce *Rozprav* organizovat do politické strany a vinil ho, že zabránil vzniku KDH v Kanadě, a z toho, že americkým představitelům NCFE sdělil, že KDH je nepolitické, pouze ideové hnutí. Vybízel Kalvodu, aby začal s jeho (Ghelfandovým) pověřením jako oblastní předseda pro Spojené státy budovat KDH sám. Ten však odmítl dělat cokoliv „proti Chudobovi" a chtěl postupovat jen v souladu s ním. Ghelfand na tuto jeho „slabost pro Chudobu" reagoval: „Nežádal jsem od Tebe, abys šel proti Chudobovi, nýbrž abys dělal KDH v Americe."[30] Kalvoda nejprve znovu navrhoval, že zdejším oblastním předsedou by mohl být Chudoba a on sám by dělal organizační práci. Nakonec ale přistoupil na Ghelfandův návrh a přijal pověření jako oblastní zástupce pro Spojené státy. Nejprve shromáždil skupinu asi deseti příznivců a založil buňku přímo v New Yorku. K členství dále přizval své katolické přátele z Chicaga, Los Angeles a dalších míst.

V New Yorku mezitím začali lidovci – členové RSČ (Procházka, Klimek, Ducháček ad.) vydávat *Nové obzory*. Časopis však nepřečkal rok svého založení (1953) a byl nahrazen občasníkem *Informační listy ČSL* v exilu. Lidovci měli rovněž svůj „prostor" v *Katolíku*, jejich politický vliv v RSČ byl však zanedbatelný. Dva jejich katoličtí oponenti byli nečekaně podpořeni z Vatikánu – Chudobovi a Ghelfandovi byl udělen Řád Nejsvětějšího Spasitele za zásluhy v boji proti komunismu. Dle Ghelfanda byl navrhovatelem tohoto ocenění kardinál Tisserand. Přes svou rozhořčenost nad „apolitičností" Chudoby se Ghelfand pokusil znovu se s ním spojit a požádal Kalvodu, aby ho získal pro KDH. Když se to Kalvodovi podařilo a Chudoba přijal (v létě 1953) nabídku předsednictví, vítal to Ghelfand s povděkem. Chudoba se ale své ‚nepolitické' strategie zcela nevzdal a mezi těmito dvěma mimořádnými mys-

‚mandát' byl omezen rozštěpením strany, po němž se od jeho skupiny oddělily dva proudy vedené Zdeňkem Rysem žijícím v Paříži a dr. Miroslavem Rašínem, který žil v Uruguayi. Rys i Rašín přijali členství v RSČ, Kopecký se s touto organizací nikdy neztotožnil).

29. Text prohlášení byl publikován v bruselských *Rozpravách* (1951, září).

30. Dopis Simeona Ghelfanda Josefu Kalvodovi z 4.6. 1953.

liteli (ale také mimořádně paličatými „rozumáři") mělo v nedaleké budoucnosti dojít k dalšímu jiskření.

V září 1953 se Chudoba stal oficiálně předsedou KDH. Ghelfand zůstal generálním tajemníkem a Kalvodovi napsal: „Organizační spor mezi mnou a Chudobou – který je nyní urovnán – nebyl kvůli kompetenci oblastních výborů, nýbrž v pozadí bylo toto: buď zůstane KDH dosavadní impotentní stolní společností ‚ohnivzdorného uhlí', anebo se přemění v pevnou a disciplinovanou politickou stranu. Tobě patří největší díky za zdolání Chudobova defaitismu. Nyní jsem klidný a spoléhám hlavně na Tebe, musíš totiž Ch. hlídat, aby zase nezačal vyhazovat zadníma nohama. Rozjeďte KDH v Americe!" Další Ghelfandův cíl byl navázat spolupráci s německými křesťanskými politiky: „Omračující vítězství Adenauerovo rázem postavilo Německo na první místo po USA. [...] Němci nesednou na kontinuitní lep pp. Zenklů a Procházků [...] Musíme si získat Bonn."[31]

Ghelfand měl potvrzeno od svého „muže" v Německu, který byl, jak vyplývá z jeho dopisu, blízký německému ministru Theo Blankovi, že kancléř Adenauer byl informován o KDH a o vytvoření Ústředí demokratického exilu. Dostal údajně z Německa výzvu, aby se pokusil začlenit do ÚDE také Prchalův Český národní výbor (který byl dobře zapsán u sudetských Němců) a agrární stranu, jejíž předseda Josef Černý byl doporučován do čela ÚDE. Ghelfand tedy poslal nabídku ke spolupráci Prchalovi i Černému (včetně nabídky předsednictví ÚDE), ale oba k jeho poněkud škodolibé radosti odmítli. Kalvoda byl větší diplomat a chtěl do ÚDE najisto přizvat agrární stranu, případně usilovat o spojení ÚDE s Jednotou a chicagským Sdružením a dohodnout se také s Prchalovým ČNV, ale nic z toho se nepodařilo uskutečnit.

Z dnešního pohledu je zřejmé, že vzájemná řevnivost, namyšlenost a nedostatek diplomacie, tedy chování, které Ghelfand a další příslušníci nesocialistického tábora oprávněně vytýkali členům RSČ, se vyskytovaly i u nich. (Ghelfand v dopisech nezastíral svůj despekt vůči Prchalovi, jehož nazýval „poněkud vypelichaným Lvem", a vůči Černému o „jehož duševních schopnostech měl pochybnosti"). Prchalovci reagovali na Ghelfandovu nabídku odmítavým článkem ve svém londýnském časopisu *České listy*, na který zase Ghelfand ostře odpověděl v *Rozpravách*. Jménem Černého se Ghelfandovi ozval člen Jednoty a předseda exilové živnostenské strany Karel Štekr, který ho žádal, aby dal Černému (který se současně ucházel o předsednictví RSČ) více času na rozmyšlenou. Ghelfand ‚stanovil' Černému termín odpovědi a prodloužil jej ještě o dva týdny a potom mu oznámil, že akceptuje jeho

31. Dopis Simeona Ghelfanda Josefu Kalvodovi z 23.8. 1953.

rozhodnutí nepřijmout místo předsedy ÚDE.[32] Prchalovci, ani agrárníci neučinili vůči KDH a ÚDE jakékoli vstřícné kroky. První se stále dovolávali svého výsadního postavení v exilu, které nemělo v roce 1953 již ani ten nejmenší základ v realitě. Druzí koketovali se získáním většího vlivu v Radě svobodného Československa a na podzim roku 1953 se k RSČ znovu připojili. RSČ byla na nátlak Američanů reorganizována, ale k jejímu přetvoření ve skutečně reprezentativní orgán, ani k vytvoření nového tělesa (uznávaného Američany) nikdy nedošlo pro naprostou nemožnost dohody socialistů s nesocialisty a vzhledem k postoji agrárníků.[33]

V *Rozpravách* č. 13 z října 1953 bylo publikováno provolání KDH podepsané za přípravný výbor KDH Chudobou a Ghelfandem. Bylo to už jejich druhé společné provolání. Obsahovalo oznámení, že volné sdružení příznivců křesťanské demokracie kolem časopisu *Rozpravy* bude přeměněno v politickou organizaci. Tři základní programové cíle KDH byly: úsilí o konec komunistické tyranie a svobodné volby ve vlasti, prosazování křesťanské sociální nauky a zřízení svobodných odborových organizací, zřízení federace – přiznání státotvorného práva všem národům žijícím na území Československa do roku 1945 – a přizvání národů žijících v podunajské oblasti k úsilí o vytvoření politicky neutrální Podunajské federace.

Z programu KDH vyplývala opozice vůči RSČ, jeho předáci byli pro součinnost s jinými skupinami organizovanými v exilu, ale vylučovali možnost spolupráce s marxisty a „košičany". Dalším cílem byla snaha změnit socialistickou orientaci ve vysílání RFE v křesťanskou. KDH odmítalo jako ředitele české sekce socialistu Ferdinanda Peroutku, ale také redaktory křesťanské orientace Alexandra Heidlera a Jaroslava Pecháčeka, kteří podle Ghelfandova hodnocení zastávali socialistickou a v boji proti komunismu nedůslednou linii.

V.

Ve dnech 5.–6. 12. 1953 se Kalvoda společně s dalšími členy Jednoty (Petersem, Kybalem a Vobořilem) zúčastnil ve Washingtonu konference *The National*

32. Ghelfand však nebyl příliš loajální ani vůči spojencům v ÚDE: „V procesu dalšího politického vývoje v exilu a i doma [...] KDH spolkne s chlupama a beze zbytku celou demokratickou pravici a rozloží přitom levici jedna radost." Dopis Simeona Ghelfanda Josefu Kalvodovi z 15.10. 1953.

33. Viz Zdeněk Jirásek, Miloš Trapl, *Exilová politika v letech 1948–1956*. Olomouc, 1996, s. 60. O tomto rozkolu a vzniku Pracovního výboru RSČ na nátlak Američanů se zmiňují rovněž Čelovský a Kosatík.

Conference on Freedom and Peace through Liberation svolané kongresmanem Armstrongem a napsal o ní krátký článek publikovaný v chicagském *Katolíku*. Na konferenci přišli také zástupci RSČ, Procházka, Slávik, Klimek, Ripka a Zenkl. Konference přijala patnáctibodovou rezoluci – žádost o prosazování osvobozovací politiky vůči národům porobeným Sovětským svazem, která byla odeslána prezidentu Eisenhowerovi a Kongresu Spojených států.

Některé z bodů této rezoluce byly písemně navrženy prostřednictvím prohlášení KDH, které Kalvoda předal Armstrongovi před začátkem konference. V úvodu rezoluce stálo: „Svět nemůže zůstat zpola otrockým a zpola svobodným, svobodné národy nemohou spoluexistovat s režimy ovládanými ateistickým, tyranským, útočným komunismem. Proto tvrdíme, že je povinností všech svobodných národů a všech svobodných vlád vyvinout veškeré úsilí a použít všech mírových prostředků k osvobození všech lidí zotročených sovětskou tyranií." Poté, co byla rezoluce odhlasována a přijata, žádali Zenkl, Ripka a Procházka kongresmana Armstronga o vypuštění bodu 10 („Pojem osvobození zahrnuje v sobě sebeurčení a svobodu pro každý národ, uplatnitelné na celém světě, tak jak byly prohlášeny v Atlantické Chartě bez zřetele na stávající státy") a 11 („Konference uznává právo deportovaných národů kterékoli národnosti na návrat do svých domovů a práva těchto obětí na plnou restituci. Pachatelé zločinů proti lidskosti mají být potrestáni po zjištění viny řádným a spravedlivým soudem").

Po odmítnutí jejich žádosti se Zenkl a Ripka stále vměšovali do jednání rezolučního výboru, ale vystoupením přítomných členů Jednoty byli umlčeni. Vobořil přečetl úryvky z Ripkovy knihy *East and West*, velebící Sovětský svaz a přátelství s ním, a Kalvoda upozornil členy výboru na skutečnost, že Ripka se po válce jako ministr obchodu podílel na pronájmu uranových dolů Sovětskému svazu a že Ripka i Zenkl nesou jako členové vlády spoluodpovědnost za sovětizaci Československa.[34]

Pro Huberta Ripku to nebyla zdaleka poslední nepříjemná situace ve Spojených státech. Dalšími byly například veřejný výslech McCarthyho senátním podvýborem pro podezření z prosovětské činnosti a Kalvodův článek v *New York Herald Tribune* pod titulkem *Bývalý politický vězeň odpovídá Hubertu Ripkovi*. Prohrál také soudní při s dr. Štefanem Osuským, který ho žaloval pro publikování nactiutrhačných nepravdivých výroků, a byl po několikaletém soudním řízení odsouzen zaplatit mu 4 500 dolarů odškodného.[35]

34. Josef Kalvoda, *Na jedné Washingtonské konferenci*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 136–140.

35. Josef Kalvoda, *Komu Ripka slouží*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 223; -Štkŕ- (Karel Štekr), *Dr. Hubert Ripka odsouzen americkým soudem v New Yorku*. In: *Z bojů o zítřek*

Na zmíněné konferenci se Kalvoda sešel s předsedou slovenské organizace starousedlíků, Slovenské ligy v Amerike[36], Philipem A. Hrobákem a představitelem organizace exulantů Slovenské národní rady v zahraničí dr. Josefem Mikušem. Seznámil je s programem KDH a sdělil jim své postoje vůči RSČ a RFE. Hrobák později Kalvodovi napsal, že Slovenská liga je jednoznačně proti zachování Československa a za právo Slováků rozhodnout o své samostatnosti a upozorňoval ho, že může spolupracovat s českým KDH jen tehdy, pokud budou jeho představitelé respektovat právo Slováků na samostatný stát. Zároveň uvedl, proč Liga neuznává RFE, VOA a RSČ: „Uznaní reprezentanti Slovákov nech hovoria za Slovákov a uznaní Česi za Čechov, keď sa hovorí o národnej existencii alebo o slobode národov [...] My sme proti tomu, aby ľudia z ‚Council of Free Czechoslovakia' hovorili za nás alebo za slovenský národ."[37]

Ve Washingtonu se Kalvoda setkal ještě s českým katolickým knězem prof. Františkem Dvorníkem, který byl mezinárodně uznávaným historikem-byzantologem. Dvorník se během války v Londýně snažil založit opo-

I., s. 338. Ripka byl mj. vyslýchán senátním podvýborem pro vyšetřování neamerické (protiamerické) činnosti antikomunisty Raymonda McCarthyho. Senátor McCarthy je dodnes označován v českém tisku jako „bubák" americké demokracie a jeho vyšetřovací činnost je některými novináři a publicisty hloupě srovnávána s komunistickým terorem v padesátých letech. Faktem je, že McCarthy zahájil svým projevem ve Wheelingu v roce 1950 křížové tažení proti napomahačům komunistů ve Spojených státech, zvláště pak ve státní správě a veřejném životě. Ti, kdo se stali jeho „obětmi", byli veřejně dehonestováni a byla ohrožena, případně ukončena jejich kariéra, nikdo však nebyl vězněn, mučen ani popraven. Podle dnešního poznání se to v době „mccarthysmu" ve Spojených státech komunistickými agenty a jejich užitečnými idioty (jak označoval bolševický vůdce Lenin své nevědomé napomahače) jen hemžilo. U veřejnosti populární senátor však podle znalců americké politiky tehdy přecenil své možnosti a proti němu se nakonec soustředil silný tábor zahrnující prokomunistické síly a „naivní a krátkozraké socialisty, liberály i konzervativce, kteří si nechali namluvit, že senátor ohrožuje americké demokratické tradice" (Emil Ludvík, *In memoriam bojovného senátora McCarthyho*. In: Josef Kalvoda, *Studená válka 1946–1989*. Kladno 2001, s. 23). McCarthy byl v rozsáhlé mediální kampani napadán ze všech stran, avšak při veřejném senátním vyšetřování mu byla prokázána vina pouze v jednom případě z více než šedesáti obvinění, která proti němu byla vznesena (tamtéž, s. 24).

36. Slovenská Liga v Amerike byla krajanská občanská a kulturní federace Američanů slovenského původu, založená roku 1907 v Clevelandu ve státě Ohio.

37. Z dopisu Philipa Hrobáka Josefu Kalvodovi z 8.1. 1954. Kalvoda Hrobákovi odpověděl dopisem z 14.1. 1954, že si KDH rozhodně nepřeje návrat k benešovskému Československu, ale bude usilovat o vytvoření podunajské federace a že stojí o další spolupráci.

zici proti Benešově sovětofilské politice, ale později se věnoval výhradně své vědecké práci. Nyní souhlasil s programem KDH a přislíbil, že se bude snažit působit ve prospěch nového křesťanského hnutí. Odmítl však členství, protože nedůvěřoval vedení Ghelfanda a Chudoby, kterým podle jeho mínění chyběla rozvaha a diplomacie, kteří jsou ukvapení a nekontrolovatelní, navíc s diktátorskými sklony.

Další vývoj událostí v KDH dal Dvorníkovi za pravdu. Oba jmenovaní se necelý měsíc po publikování druhého společného provolání dostali do vzájemného střetu. Konflikt vznikl poté, co Ghelfand odmítl publikovat v *Rozpravách* Chudobův článek, který vítal změny v RSČ, kladně hodnotil nového předáka RSČ agrárníka Černého a byl kupodivu vstřícný také k dalším „košičanům" Procházkovi a Majerovi. Chudoba reagoval tím, že článek poslal do německých novin a zároveň vypověděl dohodu s Ghelfandem o dalším postupu v rámci hnutí. Rozhodl se vypsat volby vedení KDH ve snaze Ghelfanda odstranit z místa generálního tajemníka. Korespondenční volby sice proběhly počátkem roku 1954, ale Ghelfanda nevyřadily, neboť naprostou většinou hlasů potvrdily jak předsedu Chudobu, tak i tajemníka Ghelfanda.

Další spolupráce však byla nemožná. Kalvoda se ze všech sil snažil konflikt urovnat, ale přes vynaložené úsilí se mu to nepodařilo. Při té příležitosti dokonce odmítl nabídku Chudoby, aby se sám stal generálním tajemníkem KDH místo Ghelfanda, a nabídku z druhé strany, aby přijal předsednictví pro Spojené státy místo Chudoby. Počínání obou zhodnotil: „Mám-li být spravedlivým, vina je na obou stranách. Říká se, že moudřejší ustoupí. Podle tohoto přísloví by se ukázali nemoudrými oba dva dotyční [...] oba dva tito lidé jsou paličatí a mají často diktátorské způsoby jednání."[38]

38. Ghelfand vytýkal Chudobovi přílišnou vstřícnost vůči agrárníkovi Josefu Černému a jeho Pracovnímu výboru RSČ, loajalitu k Procházkovi a lidové straně vůbec. Byl proti jakékoli spolupráci s „košičany", stavěl se proti přílišnému otevření KDH i proti korespondenčním volbám vedení KDH, což zdůvodňoval obavami z nastrčených členů a ‚voličů', kteří by mohli KDH škodit. S odstupem lze říci, že sám byl do jisté míry obětí svého nepřesného hodnocení reality a vlastních možností v politice. Mezi jeho zásluhy však patří kromě kvalitní publicistické činnosti odhalení Československého zahraničního ústavu v exilu jako organizace, na níž byla napojena komunistická StB a také vytyčení linie mezi programem křesťansko-demokratickým a křesťansko-národněfrontovním. Oproti tomu Chudoba prosazoval nepolitickou – ideovou práci a kolísal ve své loajalitě k lidové straně. Roztržka mezi oběma jmenovanými byla zřejmě nevyhnutelná. Chudoba činil vlastní „nezávislá" rozhodnutí, zatímco Ghelfand si zase jako zakladatel KDH vyhrazoval právo veta ve všech důležitých věcech. Když došlo k neshodám, oba je bez váhání rozšířili o staré rozepře.

Přes tato vyjádření a ostrá slova na adresu Ghelfanda, kterému vytkl nechuť k provedení voleb a demagogické argumenty, Kalvoda uznal, že Ghelfand byl většinou v právu a že projevil na rozdíl od Chudoby aspoň částečnou vůli ke smíru. Chudobou byl velmi zklamán, zvláště když zjistil, že se obrací i proti němu, přestože se ho do poslední chvíle snažil zastávat. Nakonec dospěl k rozhodnutí: „V žádné organizaci s ním spolupracovat nechci, poněvadž se s ním spolupracovat nedá [...] je prchlý, ukvapený, ješitný a v poslední době upadá z jedné lži do druhé." Poté, co léta Chudobu uznával a propagoval jako katolického vůdce, přiznával: „Stálo mne to mnoho trpkých chvil, hrůzu peněz a ztraceného času [...] Kvůli Ch. jsem se isoloval od mnoha lidí – a zbytečně. Raději udělat za tím tečku." Své zklamání z Chudobova chování později přirovnával k pocitům po rozchodu se svým učitelem Křivským, k němuž cítil podobnou důvěru.[39]

Ještě než spor mezi Chudobou a Ghelfandem vyvrcholil, začala se v New Yorku scházet místní skupina KDH, kde byl kromě Kalvody a Chudoby nejaktivnějším Karel Hruda, dalšími členy byli Smetana, Daněk, Sedláček, Kráčmar a Hrabica. Tato skupina připravila a vyhlásila na Chudobův návrh volby vedení KDH. V lednu 1954 začala vydávat bulletin *Křesťanská demokracie* s podtitulem *Zprávy Křesťansko demokratického hnutí v exilu.* Časopis, kde byl jako vydavatel označen Josef Kalvoda, měl dobrý ohlas a svou úrovní se přiřadil k *Rozpravám.* Na prvních dvou číslech se nejvýznamněji podíleli Kalvoda a Chudoba společně s Hrudou. Časopis stejného názvu vydával v roce 1954 také Antonín Baťa v Londýně, ale dle vyjádření jeho tehdejších čtenářů nedosahoval úrovně newyorského bulletinu.

Ke konečnému rozchodu Chudoby a KDH došlo v květnu 1954 na schůzce newyorské skupiny.[40] Chudoba přišel s návrhem zaútočit proti Ghelfandovi a *Rozpravám* článkem v *Křesťanské demokracii*, ale všichni přítomní se postavili proti tomu. Nato Chudoba prohlásil, že s touto skupinou již nechce mít nic společného, a ze schůze odešel. Když mu nebylo umožněno zařadit do třetího čísla bulletinu jeho příspěvky, začal hledat nové spojence a vydávat svou vlastní „truc" *Křesťanskou demokracii.*[41] V ní publikoval vý-

39. Dopis Josefa Kalvody Františku Zemanovi z 24.5. 1954.

40. Tato schůze se konala 21.5. 1954 viz dochovaný zápis (Pozůstalost J. K.)

41. Dle údajů v knize *Exilová periodika* (Lucie Formanová, Jiří Gruntorád, Michal Pribáň. Praha 1999, s. 275) vydal Chudoba pouze čtyři strojopisná čísla své „opoziční" newyorské *Křesťanské demokracie* v rozmezí květen 1954 – leden 1955. Tamtéž (s. 326) je uvedeno, že *Křesťanská demokracie* vydávaná v Anglii vyšla pouze třikrát v roce 1954.

sledky voleb, na jejichž základě byl zvolen předsedou KDH. Vyhlašovatelé voleb – skupina KDH v New Yorku – však výsledky anulovali, protože všichni zvolení kromě Chudoby se sami vzdali funkcí. Tak zůstal Chudoba pouze papírovým předsedou ve svém časopise, v němž ještě po nějaký čas figurovalo fiktivní KDH stvořené a tvořené Bohdanem Chudobou. Z jeho *Křesťanské demokracie* se v následujícím roce staly pouze jednostránkové oběžníky.

Chudoba se díky svému jednání dostal do naprosté izolace. Proto se nejprve snažil navázat styky se sudetskými Němci a publikoval několik článků v listu *Sudetendeutsche Zeitung*, poté se připojil k Českému národnímu výboru generála Prchaly. Při svém vstupu do ČNV však ještě prohlásil, že tam vstupuje i s KDH jako do střechové organizace. Oznámil to mj. v únoru 1956 v německém časopise *Volksblatt*, ale Ghelfand krátce nato tuto zprávu dementoval tamtéž s vysvětlením, že Chudoba není členem KDH již od ledna 1954. Chudoba se v roce 1956 přestěhoval do španělského Madridu, kde působil jako redaktor a hlasatel českého rozhlasového vysílání, které bylo zřízeno madridskou rozhlasovou správou a vyhrazeno redakci Českého národního výboru.[42]

VI.

Kalvoda se s ostatními členy KDH v New Yorku přidal na stranu Ghelfanda a stejně se ke sporu postavili v Německu, Anglii a Kanadě. Většina členů uznala nového předsedu, jmenovaného Ghelfandem, mladého příslušníka známého šlechtického rodu Ladislava Lobkowicze, žijícího v Bruselu. Kalvoda se stal místopředsedou a členem předsednictva společně s Karlem Hrudou a ing. Vladimírem Novotným (USA), Oldřichem Oberlandem (Kanada), Janem Kuttelwascherem (Anglie), Františkem Kuchyňkou (Norsko), Václavem Šourkem (Německo) a Marií Starou-Steinerovou (Belgie) a opět dostal od Ghelfanda pověření pro samostatnou práci ve Spojených státech. V *Křesťanské demokracii* byly publikovány programové cíle, politické směrnice, nové předsednictvo a čestné předsednictvo KDH. Jako ústřední orgán byly uvedeny *Rozpravy* a jako časopisy hnutí *Křesťanská demokracie-bulletin KDH*, New York a *Křesťanská demokracie*, Londýn. Organizace tak byla konečně usta-

42. Madridské rozhlasové vysílání v českém jazyce bylo zřízeno v roce 1955 na návrh Evropského dokumentačního a informačního střediska v Madridu. Návrh jakož i svěření redakce Prchalovu Českému národnímu výboru podpořili zřejmě představitelé sudetských Němců. Mezi autory příspěvků byli Lev Prchala, Karel Locher, Vladimír Ležák-Borin, Bohuslav Kerwitzer, Josef Nováček, Stanislav Brzobohatý-Berton, Radko Klein-Jánský. V Londýně vydal ČNV tři sborníky obsahující vybrané příspěvky z tohoto vysílání pod názvem *Madrid (I–III)*.

vena a měla všechny předpoklady zahájit politickou činnost. Ač mělo KDH dle Ghelfandova údaje z konce roku 1954 něco kolem tří set přihlášených členů, všechny podstatné myšlenky a návrhy dále přicházely především od dvou hlavních „tahounů" Ghelfanda a Kalvody.

Mezi programové cíle vyhlášené v *Křesťanské demokracii* patřilo osvobození vlasti od komunismu, prosazování sociální nauky katolické církve, podpora středního a drobného podnikání, podpora mladých rodin, odmítnutí monopolního státního školství a zaručení práv soukromých a náboženských škol, odpolitizování odborů, odmítnutí zestátnění výrobních prostředků a tím i marxismu, socialismu a Košického vládního programu, přiznání práva Slováků na sebeurčení, přiznání práva sudetských Němců na návrat a práva na veškerou pomoc v jejich rekonstrukčním díle stejně jako práva na zajištění jejich národnostního statutu, vytvoření federativního státního celku – středoevropské unie, podunajského soustátí nebo začlenění do sjednocené Evropy.[43]

KDH o sobě dalo vědět informativním prohlášením, které zaslalo různým organizacím a institucím včetně National Committee for Free Europe. Kalvoda poslal oficiální žádost KDH o přijetí do Křesťansko demokratické unie zemí střední Evropy (Christian Democratic Union of Central Europe – CDUCE). Odtud dostal odpověď, že Československo je v CDUCE již zastupováno křesťansko demokratickou skupinou pod vedením dr. Adolfa Procházky s doporučením, aby se KDH spojilo s dr. Procházkou nebo dr. Bunžou a domluvilo společné zastoupení. Jako místopředseda KDH promptně odpověděl, že nové hnutí nechce mít s těmito prosocialistickými politiky nic společného vzhledem k jejich kolaboraci s komunisty, podílu na konfiskaci církevního majetku, postátnění církevních škol, odsunu Němců a Maďarů a Procházkově dosud neodvolanému podpisu pod Košickým vládním programem. Trval na žádosti o přijetí KDH jako samostatné složky zastupující českou křesťanskou politiku. Upozornil, že stejně tak Procházku a spol. neuznává Slovenská národní rada v zahraničí (SNRvZ) a navrhoval vytvoření dvou skupin národních – české a slovenské. Přes svou vytrvalou snahu však KDH do CDUCE přijato nebylo a na této „frontě" boj s lidovci prohrálo.[44]

Kalvoda navázal přátelské kontakty s představiteli Slovenské národní rady v zahraničí (SNRvZ)[45] dr. Jozefem Paučem a dr. Jozefem Mikušem. Potvrdil

43. *Křesťanská demokracie*, New York, 1954, květen–červen.

44. Zmínka o přihlášce KDH do CDUCE byla publikována v *Informačním bulletinu ČSL v exilu* (New York, 1954, září) společně s podstatnou částí anglického textu odpovědi Josefa Kalvody, ve které se vyslovil proti spolupráci s Procházkovou skupinou.

45. Slovenská národní rada v zahraničí (SNRvZ) vznikla reorganizací Slovenské ná-

jim, že KDH stejně jako ÚDE přiznává Slovákům právo na sebeurčení, tedy případně i na vlastní stát. To jim samozřejmě nemohl slíbit nikdo z RSČ, která hájila čechoslovakistickou koncepci a v níž byli „národněfrontovní" zástupci Slováků Lettrich, Blaho a další. V únoru 1955 se Kalvoda dohodl s Paučem na znění společné dohody ÚDE a SNRvZ, která obsahovala v téměř nezměněné podobě návrhy obou stran – sám formuloval úvodní preambuli, zatímco text dohody dodal Paučo. Navrhovaná dohoda stvrzovala právo slovenského národa na sebeurčení, deklarovala vůli ke spolupráci českých a slovenských zástupců exilu a vůli k utvoření evropské či středoevropské federace. K oficiálnímu podpisu nedošlo, protože SNRvZ stála po úmrtí Karola Sidora (1901–1953) před volbou nového předsedy. K uzavření dohody nakonec k nelibosti Kalvody nedošlo ani v dalších letech. Poté, co se v roce 1957 Slováci (SNRvZ) opět pokoušeli stát členy CDUCE, psal rozhořčeně (20. 6. 1957) Ghelfandovi: „Se Slováky se spolupracovat nedá. Jejich ‚návrh' dohody jsme přijali, ale byl to Paučo a spol., kdo přestali mít zájem na jejím uzavření. Zjevně nás nepovažují za skupinu dost vlivnou a silnou, aby se s námi ‚kompromitovali' v očích Slováků [...] Jsme přece [míněno Češi, pozn. aut.] jejich úhlavními nepřáteli podle toho, jak Hrobákovsko-Paučovská ‚Jednota' píše."[46]

Kalvoda jednal vstřícně rovněž se zástupci sudetských Němců, byť zde si počínal poněkud obezřetněji než se Slováky. KDH mělo ve svém programu návrat sudetských Němců a zajištění jejich národnostní autonomie v rámci českých zemí, nepovažovalo však sudetské Němce za samostatný národ s nárokem na samostatný stát. Kalvoda měl při jednání dobrou pozici, protože Ghelfandovy *Rozpravy* byly často citovány v německém, respektive sudetoněmeckém tisku.[47] Nejprve se setkal se sudetoněmeckým zástupcem v Americe dr. Fialou, který podle jeho informací stále neúspěšně usiloval o uzavření dohody s českými agrárníky. Později pokračoval v rozhovorech s významným mužem – osobním tajemníkem mluvčího Sudetoněmeckého krajanského sdružení (Sudetendeutsche Landsmannschaft) dr. Rudolfa Lodgmana von

rodní rady Petera Prídavka, která byla během druhé světové války v opozici vůči Edvardu Benešovi a jeho exilové vládě. Jejím prvním předsedou byl Karol Sidor. Tato slovenská reprezentace usilovala o slovenskou národní svébytnost a neuznávala koncepci čechoslovakismu. SNRvZ se vzájemně nerespektovala s tzv. unionisty zastoupenými v Radě svobodného Československa. Ti však patrně představovali zanedbatelnou menšinu z řad slovenské emigrace. Viz Špetko.

46. Dopis Josefa Kalvody Simeonu Ghelfandovi.

47. *Rozpravy* byly citovány v *Sudetendeutsche Zeitung, Volksblatt* a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.

Auen, dr. Rudolfem Hilfem. Od něho se dozvěděl, že po vzniku nezávislého Západního Německa hodlá gen. Prchala se sudetoněmeckou podporou vytvořit společnou zahraniční reprezentaci, Čechů, Slováků a sudetských Němců. Psal o tom Ghelfandovi a sám byl v tomto případě opět pro spolupráci s Prchalou, který měl u sudetských Němců nezpochybnitelnou pozici od té doby, kdy jako první český politik veřejně uznal jejich právo na návrat podpisem tzv. Wiesbadenské dohody.[48] Ghelfand byl rovněž pro, ale nic významného se v tomto směru v budoucnu nestalo.

V roce 1957 se Kalvoda ve Spojených státech setkal se zástupci sudetských Němců znovu. V Německu žijící publicista Jiří Brada[49] zprostředkoval jeho setkání s bavorským ministrem práce a sociálních věcí Steinem, poslancem a funkcionářem umírněného sudetoněmeckého katolického spolku *Ackermann-Gemeinde* Hansem Schützem a předákem Sudetoněmeckého krajanského sdružení Walterem Becherem. Počátkem roku 1958 přijel Becher společně s Bradou do Washingtonu a New Yorku a přivezl s sebou návrh prohlášení k desátému výročí komunistického puče v Československu. Jeho cílem bylo získat představitele českého a slovenského exilu ve Spojených státech pro společný podpis. Za Slováky podepsal Jozef Mikuš, ale oslovení Češi – předseda KDH Kalvoda a předseda živnostenské strany Štekr – s nimiž se Becher setkal, prohlášení nepodepsali. Oběma vadilo, že v prohlášení nebylo zdůrazněno společně s odmítnutím postupimské deklarace i odmítnutí mnichovské dohody, z čehož podle jejich mí-

48. Wiesbadenská dohoda o spolupráci byla podepsána za sudetoněmeckou stranu členy prezidia Pracovní pospolitosti k ochraně sudetoněmeckých zájmů, Lodgmanem, Reitznerem a Schützem a za českou stranu představiteli Českého národního výboru Prchalou a Pekelským a ratifikována 4.8.–5.8. 1950. Mimo jiné v ní bylo poprvé vysloveno kladné české stanovisko k návratu vysídlených sudetských Němců do Čech.

49. Jiří Brada byl prvním jednatelem Svazu československého studentstva (SČsS) v exilu, těšil se naprosté důvěře vlivného předsedy této studentské organizace, národního socialisty Emila Ransdorfa, a byl považován za velkého odpůrce ČNV, doslova za „Prchalobijce", který nevynechal jedinou příležitost k útoku a popichování příznivců ČNV. Když si na jeho chování stěžoval Radko Klein-Jánský tehdejšímu Prchalovu zástupci v Německu Vladimíru Pekelskému, ten vždy s povzdechem odpovídal: „To víte, to máte takové lidi". K překvapení Jánského i všech ostatních se nakonec ukázalo, že Brada je „zvědem" ČNV nasazeným do SČsS (právě Pekelským), který hrál bezchybně svoji roli. Po „provalu" byl Ransdorfem ze SČsS vyloučen a na jeho místo nastoupil Zich. Brada se později stal osobním tajemníkem říšského poslance a předáka Sudetoněmeckého krajanského sdružení, Waltera Bechera. Viz můj rozhovor s Radko Kleinem-Jánským.

nění mohly vyplynout interpretace ve smyslu souhlasu podepsaných s připojením sudetoněmeckého území k Německu.

Kalvoda napsal Becherovi pozdravný dopis, v němž podpis odmítl. Napsal také Bradovi, kde vysvětloval, proč nepodepíše prohlášení ani jako soukromá osoba: „Je žádoucí nejen učinit konec národnostním tahanicím, jak je znalo devatenácté století a období mezi dvěma válkami, ale také odsoudit mnichovské řešení. Nesouhlasím se současným stavem věcí ve střední Evropě, avšak není možné s odmítnutím Postupimi nespojit odmítnutí Mnichova. Je známo, že nejen já, ale celé KDH odmítá zločiny spáchané na milionech sudetských Němců. Stejně tak odsuzujeme i zločiny spáchané na milionech Čechů. Nejenom čeští komunisté se dopouštěli a dopouští zločinů, ale i němečtí nacisté páchali zločiny na českých lidech. Jako křesťan a demokrat odmítám nejen komunismus, ale i nacismus, a to takovým způsobem, aby to bylo každému zjevné."[50] Dal těmito slovy jasně najevo, kam až je ochoten v přátelském vztahu se sudetskými Němci zajít. Nicméně Becher s Bradou ve Spojených státech nalezli přece jen českého politika ochotného prohlášení podepsat. Byl jím Bohdan Chudoba, který se vrátil ze Španělska a k nelibosti členů KDH se pod Becherův text podepsal jako předseda KDH a člen ČNV. Kalvoda a jeho spolupracovníci jeho předsednictví opět dementovali a považovali to za další Chudobovu schválnost a definitivní tečku za případným obnovením spolupráce.

Kalvoda se v roce 1954 seznámil s dalším vlivným mužem německé národnosti, dr. Kurtem Glaserem, který žil ve Spojených státech (působil tam mj. jako profesor společenských věd na Edwardsville Southern Illinois University). Pod záštitou své agentury Glaser sbíral a vyhodnocoval informace pro senátora McCarthyho a rovněž pro kongresmana Kerstena pověřeného vyšetřováním příčin toho, že evropské státy zabrali komunisté. Glaser získal od Kalvody a Ghelfanda (kterého osobně navštívil při své pracovní cestě po Evropě) podrobné informace o poválečném vývoji v Československu a od Ghelfanda ještě obsáhlou dokumentaci o činnosti tzv. Československého zahraničního ústavu v exilu, který byl považován za instituci napojenou na československou komunistickou špionáž. Glaser na revanš pomohl Kalvodovi získat důležité kontakty na americké politiky, stejně jako na pracovníky německého velvyslanectví. Glaser měl také podíl na prozatím největším úspěchu KDH, zveřejnění memoranda vládě a Kongresu Spojených států s návrhem na účinné vedení studené války.

Memorandum, které zformuloval a pod nímž se za KDH podepsal Kalvoda, odmítalo politiku koexistence a pouhého zadržování komunismu (*containment*) a vyzývalo k politice osvobozování zotročených zemí. Doporučovalo rozhlasovou propagandu podněcující nespokojenost pracujících až k vyhlášení generální stávky, dále vybudování silné armády v Evropě, která by byla schopna postavit se armádám komunistickým a deklarovat, jaká pomoc a v jakém stupni bude poskytnuta národům, které povstanou proti komunistické tyranii. Tento požadavek měl dát jistotu národům za železnou oponou, že v případě jejich vzpoury proti komunistům nebude Západ jen „neutrálně" přihlížet. Memorandum vzbudilo nečekané ohlasy. Kalvoda dostal dopisy od senátorů Williama F. Knowlanda a Herberta H. Lehmana, prezidenta NCFE Whitney H. Shepardsona, předsedy dolní sněmovny Kongresu J. Martina a dalších významných osob. Senátor Knowland hovořil 15. 2. 1955 o memorandu v Senátu a zajistil publikaci memoranda v kongresovém zpravodaji (kam se dříve nepodařilo proniknout agrárníkům s prohlášením o vzniku Jednoty).[51]

Glaser rovněž pomohl Kalvodovi zformulovat a předat memorandum pro Konráda Adenauera. Kalvoda se chtěl jako místopředseda KDH s Adenauerem setkat, když byl Adenauer v listopadu 1954 na návštěvě Spojených států. To se mu díky Glaserovi téměř podařilo, nebýt Adenauerova předčasného odjezdu z New Yorku. Memorandum tedy předal aspoň pracovníkům štábu německého kancléře. V jeho první části byl vyjádřen zdvořilý obdiv vůči Adenauerově politické činnosti a zdůrazněn postoj KDH v otázce sudetských Němců: „Pravé vlastenectví, které usiluje o dobrý život pro svůj vlastní národ právě tak jako národů sousedních, nemá nic společného s nacionalistickým šovinismem [...] Tradiční země českého národa, země Koruny české, tvoří historický celek. Životně důležité politické a hospodářské zájmy českého národa vyžadují zachování tohoto celku. Tyto zájmy vyžadují, abychom oponovali odtržení části tohoto území, jak se stalo v době mnichovské dohody [...] Jestliže odmítáme Mnichov, pak musíme z toho vyvoditi důsledky a uznati sudetské Němce tím, čím jsou: rovnoprávnými občany naší společné domoviny. Jako česká a moravská kultura kvetla v době spolupráce mezi Čechy a Němci, tak tomu musí být i v budoucnu [...] Jako čeští

50. Dopis Josefa Kalvody Jiřímu Bradovi z 13.2. 1958.

51. *Congressional Record*, USA, 1955, 15. 2., pp. 1542–43. *Congressional Record* je parlamentní-kongresový tištěný „zpravodaj" (Kongres Spojených států se skládá ze dvou komor – Senátu a dolní komory). Český překlad memoranda viz *Studená válka 1946–1989*, s. 10–12. Význam bodu č. 7 tohoto memoranda doporučujícího vymezit předem americké stanovisko v případě povstání v některé z komunistických zemí se ukázal při událostech v Maďarsku v roce 1956. Spojené státy zůstaly pouze u staré strategie zadržování komunismu v jeho hranicích (*containment*), a tak usnadnily sovětskému vůdci Chruščovovi rozhodnutí o vojenském vpádu do Maďarska.

vlastenci odsuzujeme důrazně genocidu spáchanou na sudetských Němcích v letech 1945–1948 komunisty a jejich spolupracovníky. Právě tak, jako jsme oponovali nacistickému teroru v době nacismu, dnes usilujeme o odvolání šovinistického a komunistického Košického vládního programu z roku 1945 se všemi důsledky, jako je vyvlastnění majetku a zrušení občanství. Doufáme, že budeme moci přivítat navrátivší se sudetské Němce do osvobozené vlasti a spolu s nimi budovat nový stát, v němž by všichni měli stejná práva, na základě federačním." Ve druhé části memoranda byl předložen námět na zřízení západoněmecké rozhlasové stanice „k účelům protikomunistické propagandy v zemích za železnou oponou."[52] Adenauer sice na memorandum přímo neodpověděl, ale reagoval na novoroční pozdravný dopis, který mu necelé dva měsíce poté zaslal jménem KDH v Německu žijící Václav Šourek, pozváním jeho autora k audienci u jednoho ze svých spolupracovníků.

V listopadu 1954 předseda KDH Ladislav Lobkowicz z osobních důvodů (oženil se a také dal přednost svému zaměstnání v bance) na své předsednictví rezignoval a po Ghelfandově doporučení žádal Josefa Kalvodu o „převzetí funkce úřadujícího předsedy hnutí". Kalvoda nejprve ve své odpovědi na Lobkowicze naléhal, aby vytrval a upozorňoval ho na to, že opětovná výměna předsedy v krátké době by mohla KDH poškodit. Když ale Lobkowicz své rozhodnutí nezměnil, funkci přijal s tím, že ji považuje za dočasnou. Přes počáteční výhrady několika ambiciózních členů KDH, byl uznán od počátku roku 1955 za předsedu a této funkce se již „nezbavil".[53]

Nepodařilo se mu sice zorganizovat členskou základnu a podnítit soustavnější činnost ve více oblastech, ale po několik let udržel v činnosti newyorskou skupinu KDH a vydával *Křesťanskou demokracii*. Ghelfand a Kalvoda vymýšleli politické akce – podávali memoranda, lobbovali u zahraničních politiků a jednali s dalšími skupinami v exilu. Za nimi stálo asi 250 členů, z nichž aktivnějších bylo přibližně deset až patnáct. Členové se patrně kryli s odběrateli *Rozprav* a *Křesťanské demokracie*. K příznivcům KDH lze přiřadit také čtenáře s nesocialistickými a pravicovými názory z okruhu časopisů, *Bohemie*, *Zpravodaj, Národ, Modrá revue* a *Národní demokracie*, jichž bylo zřejmě několik tisíc.

Další apely na americké představitele formuloval Kalvoda v roce 1955. Byl to nejprve dopis místopředsedovi NCFE Bernardu Yarrowovi, kde vyslovil jménem KDH a ÚDE podiv nad tím, proč tato organizace dává přednost

52. Memorandum KDH Konrádu Adenauerovi viz Pozůstalost J. K. Memorandum bylo zmíněno také ve spřízněném mnichovském časopisu *Bohemia* (1954, č.12).

53. Předsednictvím KDH pověřil Josefa Kalvodu Ladislav Lobkowicz v dopise z 23. 11. 1954. Kalvoda se stal nejprve úřadujícím předsedou a poté předsedou KDH.

socialistům a lidem, kteří pomáhali po válce komunistům k vítězství, a srovnával publicistickou a politickou činnost Peroutky a Ghelfanda. Dále sestavil memorandum pro dr. Berleho, bývalého vysoce postaveného pracovníka ministerstva zahraničí Spojených států. Zabývalo se vedením studené války a kritikou vysílání a poměrů v RFE, přičemž se v něm poukazovalo na dostatek schopných novinářů, kteří by mohli pozvednout úroveň RFE, a jmenoval Čechy Ghelfanda, Pekelského, Janíka-Horáka, Koželuhovou, Slováky Pauča, Černáka a sud. Němce Fröhlicha. Toto memorandum poslal Kalvoda jménem KDH také předsedovi NCFE Shepardsonovi, od něhož brzy došla odpověď s žádostí o další průběžné informace. V červenci téhož roku mu tedy adresoval sedmistránkový dopis s kritikou americké podpory Tita a komunistické Jugoslávie. Stejný text zaslal i senátorovi Knowlandovi společně s několika Ghelfandovými analýzami[54] sovětské politiky. Ty předtím přeložil pro kongresmana Bentleyho, jenž se chystal na pracovní cestu do Jugoslávie a Kalvodovi sdělil, že věci, jež popsal Ghelfand, tam bude mít na paměti.

VII.

Kromě Chudobova fiktivního KDH se v exilu objevila konkurenční skupina, o níž byl Kalvoda přesvědčen, že je režírována z tábora RFE v Německu a „proradovské" lidové strany. Zaměstnanec RFE Jaroslav Kusý založil v Německu Hnutí mladých čs. křesťanských demokratů v exilu, které se později změnilo na Křesťanskou demokracii. Kusý začal zároveň v Mnichově vydávat měsíčník *Demokracie v exilu*. Jeho snaha si vysloužila následující komentář v *Křesťanské demokracii*: „Celé toto nové hnutí se zdá být nástrojem těch, kteří si donedávna říkali ‚představitelé lidové strany' a kteří se najednou přebarvili na ‚křesťanské demokraty'. Ukradnuvše jméno i program, chtěli by si též přivlastnit práci, kterou KDH vykonalo, a využít důvěry, kterou si svou nekompromisností získalo. Tak by chtěli dokázat světu, že to jsou oni, kdo mluví jménem křesťanských demokratů žijících za železnou oponou."[55]

54. Jeden z Ghelfandových textů ve formě memoranda KDH o cílech sovětské zahraniční politiky byl představitelům Spojených států dodán již v dubnu 1955 (během jednání rakouského kancléře Raaba v Moskvě). Hlavní body tohoto memoranda byly: 1) Co nejdříve dojde k veřejnému usmíření mezi Moskvou a maršálem Titem. 2) Mezi Sovětským svazem a Jugoslávií bude uzavřena tajná vojenská smlouva. 3) Sověty povedou celou svou zahraniční politiku, aby pronikly na Blízký a Střední východ. 4) Lze očekávat velké události v severní Africe za vydatné pomoci Rusů a Tita. Viz *Křesťanská demokracie*, New York, 1955, srpen–září, s. 1–3. Též Ghelfandův článek *V úloze Kasandry* (In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 400).

55. –a- (Josef Kalvoda), *Nové „hnutí"*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 365–366.

Činnost a politické postoje KDH byly profilovány téměř výhradně dvěma hlavními protagonisty, Ghelfandem a Kalvodou. V roce 1954 vydal Ghelfand vlastním nákladem svou knihu *V předvečer druhého dne*. Tím vyčerpal své finanční možnosti natolik, že byl nucen zastavit vydávání *Rozprav*.[56] Až po téměř tříleté přestávce mohl *Rozpravy* vydat znovu díky pomoci vydavatele *Bohemie* a předsedy spřízněného Sdružení českých demokratických federalistů Vladimíra Pekelského v německém Kolíně nad Rýnem. Tři čísla vytištěná v Německu a vydaná v období červen–listopad 1957 však byla derniérou tohoto úderného časopisu. Ghelfand v nich pranýřoval socialismus praktikovaný v komunistických státech a snahy západních politiků o bezkonfliktní mírové soužití (koexistenci) s komunistickým blokem. Postavil se také rázně proti rezoluci přijaté jednou ze skupin sudetských Němců (*Svaz vyhnaných Němců* – BHE), která hovořila o platnosti mnichovské dohody v souvislosti s budoucími hranicemi Německa (*Lumpárna zdrojem práva?*).

V článku *Sny a skutečnost* hodnotil výsledky komunistů: „Socialistický stát učinil ze společnosti lidských bytostí donucovací pracovnu, drží násilně desítky milionů otroků v táborech nucené práce [...] Nikdy v dějinách nebylo tak bezohledného vykořisťování lidské práce jako v socialistickém státě. Porovnejme jen životní úroveň pracujícího člověka v Americe, Anglii, Belgii, Holandsku a Záp. Německu s ubohou životní úrovní dělníka v kterémkoli socialistickém státě. Je to snad tím, že český dělník, stavitel, inženýr je línější než dělník a inženýr belgický či holandský? Nikoli, není horší. Avšak hodnoty, jež vyrábí, spolyká neschopný a veskrz naskrz prohnilý soudruh socialistický stát, kde se mají dobře jen partajníci, policie a jejich náhončí [...] Socialistický stát donucuje rodiče, aby posílaly své děti do jednotné státní školy, kde jsou děti ohlupovány dialektickými pitomostmi a prolhanými informacemi o životě ve svobodných zemích [...] Socialistický stát usiluje o zničení náboženství, vměšuje se násilně do vnitřních záležitostí církví, zavírá biskupy, kněze i věřící, zakazuje svobodné náboženské myšlení i náboženský tisk a vykonává přísnou kontrolu nad duchovním životem svých občanů. Věda, umění, literatura, všechno je socialistickým státem zprostituováno, všechno musí sloužiti jen socialistické propagandě."[57]

Téma „mírového soužití" (koexistence) Západu s komunistickými státy rozvedl Ghelfand v článcích *Koexistencionalisté a V úloze Kasandry*. Svůj

56. Knihu *V předvečer druhého dne* s podtitulem *Marxismus a křesťanství* vydal v roce 1954 v Bruselu její autor Simeon Ghelfand vlastním nákladem. Jedná se o rozsáhlý traktát vyzdvihující křesťanskou filozofii, politiku a sociální nauku oproti marxistické.

57. Simeon Ghelfand, *Sny a skutečnost*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 382–383.

názor na mírové soužití prezentoval veřejně již v srpnu 1956 na kongresu mezinárodní katolické studentské organizace Pax Romana v německém Gemenu, kde měl dvě přednášky. Jedna z nich byla polemikou s bývalým francouzským ministrem Micheletem právě na téma koexistence politických režimů. Zatímco Michelet se stavěl za dialog a mírové soužití s komunistickým světem, Ghelfand obhajoval svou tezi o nemožnosti a nemravnosti spolupráce s komunisty. V emotivním projevu varoval: „Když komunističtí vládcové mluví o ‚koexistenci', pak jen proto, aby suchou cestou dostali do svého velikého koncentráku i tu druhou dnes ještě svobodnou miliardu lidstva." Zároveň kritizoval strategii západních politiků, která komunistům ponechává zotročené země výměnou za tzv. mírový dialog a ohrožuje západní svobodný svět.[58]

V roce 1957 obdržel Ghelfand od svého informátora z Československa (zaměstnaného údajně v Ústředním výboru KSČ) pozoruhodné zprávy. Dozvěděl se, že sovětští vědci dokončili vývoj umělé družice Země (Sputnik) a chystají se vypustit ji na oběžnou dráhu. Podle další zprávy měli vyvíjet laserovou zbraň, která by při odpálení ze Sputniku dokázala zasáhnout cíl kdekoli na Zemi. Tyto zprávy sdělil Ghelfand pracovníkům amerického velvyslanectví v Bruselu a prostřednictvím Kalvody také zástupcům obou stran v Kongresu Spojených států – senátorům Williamu Knowlandovi a budoucímu prezidentu Lyndonu Johnsonovi. Vypuštění sovětského Sputniku v říjnu 1957 potvrdilo první část Ghelfandovy informace. V dubnu 1958 vystoupil před americkým Kongresem generál Gavin a prohlásil, že Spojené státy budou do roka disponovat zbraněmi, jež umožní Sputniky sestřelit. Gavin sám vydal bez vědomí nadřízených příkaz k vývoji těchto zbraní a v důsledku toho musel na své velitelské místo rezignovat. Kalvoda z Gavinových slov usuzoval, že k jeho postojům přispělo právě varování KDH. Správnost Ghelfandových informací později potvrdili američtí zpravodajští důstojníci, s nimiž se setkal na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, a nepřímo také angloamerický špion, sovětský plukovník Oleg Peňkovskij, který vyzradil podrobnosti o sovětských útočných plánech. Vývoj laserové zbraně však sovětští vědci nikdy nedokončili a ještě dnes, po pětačtyřiceti letech, nebyla naštěstí pro lidstvo podobná zbraň vyvinuta.[59]

58. Simeon Ghelfand, *Koexistencialisté*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 390–391.

59. Viz *Z bojů o zítřek III.*, s. 11–12. O získání informací a svém jednání na americkém velvyslanectví psal Simeon Ghelfand v dopisech Josefu Kalvodovi z 30.12. 1957 a 21.1. 1958. Další podrobnosti viz *Studená válka 1946–1989*, s. 33–36. O Gavinově vystoupení píše Josef Kalvoda v dopisech Simeonu Ghelfandovi z 19.4. 1958 a 15.8. 1958. Případ zaznamenal také Karel Pacner (*Československo ve zvláštních službách,*

Bonbónkem v Ghelfandově protikomunistickém odboji se stala následující epizoda. Šlo o to, že „chodící encyklopedie" Ghelfand (jak jej nazval jeden z členů KDH) měl pro svou tvrdohlavost a nechuť ke kompromisům čas od času potíže se živobytím. Jeho příjmy byly nepravidelné: přednášel, publikoval v belgickém tisku nebo překládal, ale čas od času byl nucen hledat si zaměstnání. Jeho jazykové znalosti (francouzština, němčina, ruština, italština, čeština) mu umožnily získat místo průvodce a tlumočníka na výstavě *Expo 58* konané v Bruselu. Mezi skupinkami z Německa, Itálie a Francie, kterým dělal průvodce, mu byla přidělena i skupina návštěvníků ze Sovětského svazu. To, co následovalo, by komunističtí propagandisté nejspíše označili za rafinovanou ideologickou diverzi. Ghelfand však jen chodil, ukazoval a tlumočil: „Nu a tak jsem vodil sovětčíky po Expo a po Bruselu i jinde, vodil jsem je po velkých obchodech, aby blíže poznali tu kapitalistickou bídu, aranžoval jsem ihned v obchodě interwiev se ženskými, které si Rusáci zvolili a kladli jim otázky, při čemž jsem jenom tlumočil. Sovětčíci se tak dozvěděli k svému největšímu překvapení, ba přímo úžasu, že dělník-soustružník má byt o 4 pokojích s příslušenstvím, viděli, jak zde manželka prodavače v obchodě nakupovala na neděli kuřata a hory ovoce, že manželka čeledína na farmě přijela sem pro nákup ve svém vlastním autě a že obývá s manželem a třemi dětmi vlastní dvouposchoďový domek se zahradou apod. Spočítali pak, že zdejší dělník bez kvalifikace vydělává při úplné stravě a 8 hodinové práci tolik, že si za svůj denní výdělek může koupit boty (toto je nejvíce ohromilo!), že podpora v nezaměstnanosti naprosto stačí k živobytí (mluvili s manželkou jednoho nezaměstnaného) atd. Otevírali své sovětské oči a ústa samým úžasem a dívali se na skvostné výklady, světla, na hojnost a láci kvalitního zboží. Co chvíli některý z Rusáků zašeptal sousedovi: ‚Vidíš, jak nás obelhávají.'"[60]

Cyklostylovaný časopis *Křesťanská demokracie*, který vydával a převážně i sám financoval Kalvoda po čtyři roky, komentoval politické události v českém exilu i ve světě. Autorem většiny článků byl Kalvoda – používal také pseudonymy Josef Doubravský, Václav Záhumenský či zkratku -a-. Občas do časopisu přispívali i Jan Žemla (pod pseudonymem V. V. Dostál), Simeon Ghelfand, Václav

Pohledy do historie československých výzvědných služeb, Díl III. Praha 2002, s. 519–522) s vlastními pochybnosti o reálnosti existence Ghelfandova špiona na ÚV KSČ. Potvrzuje však, že Sověti se skutečně pokoušeli zkonstruovat „paprskové zbraně". Pacner se také zmiňuje o tom, že zbraně – „paprskomety", na něž upozorňoval Ghelfand, jsou teoreticky představitelné, ale dodnes technicky nezkonstruovatelné.

60. Dopis Simeona Ghelfanda Josefu Kalvodovi z 26.10. 1958.

Šourek a Jan Baťa. Po jednom článku publikovali v *Křesťanské demokracii* K. Hudousek a K. Štekr. V letech 1954 až 1957 vyšlo celkem osmnáct čísel. Časopis byl zhotovován doma „na koleně" a nepodařilo se naplnit původní záměr vydávat jej jako dvouměsíčník. Obsah *Křesťanské demokracie* byl zaměřen zejména na: 1) události ve studené válce a na kritiku západní strategie (*containment*), která podporovala tzv. národní komunismus praktikovaný v Jugoslávii a koexistenci s komunismem, 2) kritiku české politické reprezentace v RSČ a RFE a 3) informace o činnosti KDH.

Představitelem národního komunismu (titoismu) se stal jugoslávský vůdce Josip Broz Tito poté, co se odmítl podřídit Stalinovi a Sovětskému svazu. Režim v Jugoslávii zůstal komunistickou diktaturou, ale zdálo se, že přestal být součástí sovětského bloku. Tvůrcové mezinárodní politiky ve Spojených státech se domnívali, že podporou Titova režimu prohloubí roztržku mezi Jugoslávií a Sovětským svazem a zároveň napomohou vzniku tzv. národního komunismu v sovětských satelitech. Rozšíření titoismu pak mělo podnítit oddělení dalších států od sovětského mocenského monolitu. Domnívali se také, že po tomto „vyklouznutí" ze spárů Sovětů budou v těchto státech postupně zrát podmínky pro rozšíření občanských svobod a zavedení systému pluralitní demokracie.[61]

Kalvoda publikoval na „titoistické" téma články *Operation Tito, Tito a studená válka, Námět k apologii, Americká pomoc Titovi, Proč ne Československo, Československým titoistům to nevyšlo, Tito a titoisté, Případ Laušman*. Kritizoval americkou podporu komunisty Tita a přišel s teorií, že roztržka mezi Titem a Moskvou byla jen fingovaná a měla sloužit k oklamání a oslabení Západu (Titovi podle Kalvody přivezl pokyny z Moskvy o této „nové taktice" komunistický agent Laušman, který se poté stal Titovým poradcem).[62]

Jaká jsou fakta? Komunistický diktátor Tito byl horlivým a spolehlivým spojencem Moskvy do roku 1948 a poté znovu od roku 1955. V mezidobí získal od Spojených států podporu ve výši dvou miliard dolarů, ale nikdy se nestal skutečným spojencem Západu. Národní komunismus nezvítězil v žádném ze sovětských satelitů. Oslaben nebyl komunistický blok, ale Spojené státy, které podporou titoismu prohospodařily velké finanční částky a do jisté míry i morální kredit. Kritika boje proti komunismu titoismem byla tedy oprávněná. Podle dnešních poznatků je však mylná Kalvodova teze o tom, že roz-

61. Tito a jeho spor se Stalinem je popsán například v knize Jiří Vykoukal, Bohuslav Litera, Miroslav Tejchman, *Východ, vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000.

62. Uvedené články jsou přetištěny v knize *Z bojů o zítřek I.*

tržka mezi Titem a Moskvou byla jen předstíraná. Rovněž nebylo prokázáno, že bývalý předseda čs. sociálních demokratů Laušman byl komunistickým agentem, který Titovi předával pokyny Moskvy.[63]

Svými dalšími články Kalvoda tepal politiky bývalé Národní fronty, kteří se v exilu holedbali svou kontinuitou s poválečným režimem v Československu, kritizoval nečinnost RSČ a vysílání RFE. Výpady proti „kolaborantům s komunismem" byly patřičně peprné, ale žádný z nařčených se neodhodlal žádat po *Křesťanské demokracii* soudní zadostiučinění, jako je žádal Štefan Osuský po *Československých novinách* a Hubertu Ripkovi. K soudu nebyl nikdy předvolán ani Ghelfand, který pranýřoval stejné neduhy a osoby v *Rozpravách*, ač se svým osobitým humorem dotyčné sám vybízel, aby na něho podali soudní žalobu, pokud s jeho výkladem nesouhlasí.

Kalvoda v polemice s návrhy známého matematika prof. Hlavatého publikovanými v *Československých novinách* (leden 1956) *Začít znovu – a lépe* odmítl nesmyslnou úvahu o možnosti uspořádání voleb v Československu pod mezinárodním dohledem: „Hlavatý píše, že ‚požadavek uspořádání svobodných voleb v Československu za mezinárodního dohledu nebyl stále ještě propagačně a politicky dost využit'. – Každému normálně myslícímu člověku, kterému jsou známy cíle komunistů a jejich praktiky, je jasné, že požadavek ‚svobodných voleb' za mezinárodního dohledu je iluzorní, že je to jen prázdná, byť i lesklá fráze. Komunisté nikdy nedovolí ‚mezinárodní dohled' (vměšování se do vnitřních záležitostí státu)."[64]

Kalvodův výpad *Mladí v exilu* proti Ferdinandu Peroutkovi byl reakcí na jeho úvodník nazvaný *Dopis mladému příteli*, publikovaný v *Československých novinách*: „Dopis mladému příteli nebyl psán na mojí adresu a nebyl určen mladým lidem z mého okolí [...] Připouštím, že ti mladí lidé, s nimiž je Ferdinand Peroutka ve styku, pronášejí své úsudky ‚z vnitřku skleněné skříňky' a nemohu jinak, než mít s nimi soustrast. Jsou to ti, kteří byli vychováváni panem Peroutkou a jemu podobnými [...] V článku se píše o době, kdy se mladí hrnuli s nadšením do protidemokratického tábora [...] Nepatřil jste i Vy, socialisto Peroutko, do tohoto tábora, když jste opěvoval bolševickou revoluci a vyzýval českou inteligenci, aby kráčela cestou socialismu? [...] – Nemluvil jste i Vy o nevyhnutelnosti vítězství socialismu ve světě? [...] Neoslavoval

63. Viz Vykoukal, Litera, Tejchman. O Bohumilu Laušmanovi napsal později Kalvoda v dopise Otakaru Zoufalému z 1.3. 1994: „Považoval jsem ho za komunistického agenta, ale s odstupem času je mi jasné, že to byl megaloman, který byl jen pěšákem na šachovnici manipulovaným komunistickými agenturami československou a sovětskou."

64. Josef Kalvoda, *Devět úkolů hlavních*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 219–220.

jste jednoho dne Stalina a nadával Hitlerovi, abyste druhého dne začal nadávat Stalinovi a oslavovat Tita? [...] Mládež nemá spásný program. Máte ho však Vy? Beneš je Vaším programem? Či Tito? Či Ferdinand Peroutka? – Může být zbabělost a zrada, podvod a násilí, ješitnost a mstivost prohlášena za politický program? – Těmito ‚ideály' jste vychovávali mládež a Vy se pak ještě divíte, že Vaši odchovanci jsou tací, jak je popisujete? [...] Ti, kteří jsou nositeli průbojných myšlenek a křesťanského politického programu, se sami postaví na zodpovědná místa, která jim patří, či si je vybojují, a nebudou se ptát starých pánů s hůlčičkou, zda jim to dovolí či nikoliv [...] Vy říkáte, že věříte v mládež, poněvadž musíte. Já věřím v Boha, a proto v mládež věřit nemusím [...] Vy jste pohrdli Bohem a jeho Pravdou, klaněli jste se lidským či jiným pomyslným modlám a uměle tvořili tradici, která rozdělila národ [...] my se hlásíme hrdě k víře našich otců, k tradiční spolupráci mezi národy a duchovní jednotě Evropy."[65]

Další Kalvodův atak směřoval na vlivného předáka národních socialistů Huberta Ripku. V *Křesťanské demokracii* vyšel jeho článek *Komu Ripka slouží*. Byla to do češtiny přeložená odpověď na Ripkův dopis (s návrhy, jak vyhrát studenou válku) publikovaný v *New York Herald Tribune*, která byla otištěna tamtéž. Stálo v ní: „Pan Ripka je nejméně kvalifikován k tomu, aby mluvil o ‚hospodářském a sociálním vykořisťování podrobených národů sovětským imperialismem' [...] patřil k oněm československým ministrům, kteří hlasovali proti přijetí Marshallova plánu v r. 1947. Krátce poté ve funkci ministra pro zahraniční obchod uzavřel hospodářskou smlouvu mezi Československem a Sovětským svazem [...] Zahraničním dopisovatelům poté prohlásil: ‚Úzké obchodní styky se Sovětským svazem nebyly diktovány komunistickou stranou. Upevnění těchto vztahů bylo v zájmu československého hospodářství a moje vlastní politika. Spojenectví se Sovětským svazem je nejdůležitějším činitelem v zahraniční politice této země' [...] Je zbytečné zdůrazňovat, že Ripkou uzavřená smlouva okradla lid Československa o plody jeho práce na dlouhá desetiletí do budoucna [...] Když Ripka píše o ‚západní zvěsti svobody a respektu pro lidskou důstojnost', obžalovává jen sám sebe, poněvadž on, když byl československým ministrem, pracoval proti svobodě a pro lidskou důstojnost neměl žádný respekt [...] Bylo by možné napsat celou knihu o Rip-

65. Na Peroutkův úvodník reagoval také Pavel Tigrid. Jeho odpověď v *New Yorských listech* zmiňuje Kosatík (s. 184) jako nejostřejší výpad proti Peroutkovi. Byl to sice výpad ostrý, ale vzhledem k obsahu Kalvodova článku nikoli *nejostřejší*. Zatímco Kalvoda byl vytrvalým kritikem Peroutky, Tigrid byl Peroutkovým podřízeným v RFE a po vzájemném konfliktu byl z RFE propuštěn (Čelovský, s. 56).

kově kolaboraci s komunisty. Ripkův podpis je možno nalézt na zákonech a dekretech, jejich provedením byla uskutečněna bolševizace a sovětizace Československa." Tato odpověď „bývalého politického vězně v ČSR" Kalvody byla v *Křesťanské demokracii* rozšířena o připomínku Ripkovy knihy *East and West*, jeho styků s lidmi pracujícími pro komunistickou špionáž a jeho podílu na odsunu sudetských Němců (byl již za války v Londýně hlavním „architektem" odsunu).

V souvislosti s Ripkou byl pranýřován i lidovec Adolf Procházka. Kalvoda mu vytýkal podpis *Košického vládního programu*, spoluzodpovědnost ve funkci ministra zdravotnictví za nelidské zacházení a nehygienické podmínky v koncentračních a sběrných táborech a věznicích v poválečném Československu. Připomínal též washingtonskou konferenci (1953), kde Procházka spolu s Ripkou a Zenklem protestovali proti části přijaté rezoluce zaměřené na sebeurčení národů a návrat všech deportovaných do jejich domovů. Dvojici Ripka – Procházka si vzal autor na mušku také ve stati nazvané *Paradoxy*, kde zmínil jinou mezinárodní konferenci – zástupců exilových organizací – zaměřenou proti pracovním a koncentračním táborům zřízeným za železnou oponou, kde reprezentoval CDUCE Adolf Procházka, přestože „v Československu byly koncentrační tábory a tábory nucené práce už od roku 1945, v době, kdy Procházka seděl ještě v bývalé čs. vládě! [...] Dr. Procházka nevystoupil z vlády, když mu nebylo dovoleno, aby jako ministr zdravotnictví vykonal inspekci v uranových dolech v Jáchymově, které byly zadány touž vládou Sovětskému svazu. Jeho křesťanskému svědomí zřejmě nevadilo, že v těchto dolech pracují otroci pod cizákovým bičem a že strádají mravně a fyzicky." Článek nezapomínal ani na Ripku, a to mj. slovy: „Známý socialista a sovětomil dr. Hubert Ripka se dokonce pokoušel o audienci u Sv. Otce Pia XII., ale nebyl přijat a bylo mu sděleno, že ‚cesta do Vatikánu nevede přes Moskvu'."[66]

Také další texty byly razantní. Článek *Je cosi shnilého* upozorňoval na komunistické agenty Kučeru, Zvolského, Kalaše, Molína, Dvořákovou, kteří byli zaměstnáni v RFE. Článek *Kamarila ‚Věrni zůstaneme' v boji* rozebíral motivy bouřlivé debaty v levicovém exilovém a krajanském tisku mezi ředitelem RFE Peroutkou a exilovou extrémní levicí reprezentovanou Československým zahraničním ústavem poté, co Peroutka „změnil oficielně svůj názor na sudetoněmecký problém". *Zločin a trest* komentoval setkání bývalého československého ministra spravedlnosti Jaroslava Stránského se sudetoněmeckým předákem Lodgmanem, připomínal principy mezinárodního práva v případě masakrování civilního obyvatelstva a upozorňoval na odpovědnost Stránského za násilí páchané po válce na sudetských Němcích.

66. Josef Kalvoda, *Komu Ripka slouží*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 233–237.

V roce 1956 vyšlo v New Yorku první číslo časopisu *Svědectví*. Tento časopis se stal v osvobozené vlasti po pádu komunismu zřejmě nejznámějším exilovým periodikem. Po svém vzniku se však zařadil do tábora propagátorů titoismu a tím se dostal i do konfliktu s *Křesťanskou demokracií*. V článku *Falešní proroci* poukazoval Kalvoda na titoistické zaměření čtvrtletníku *Svědectví*, jehož redaktor Pavel Tigrid „opakuje staré a překonané fráze o nutnosti podpořit všechny snahy o lepší dorozumění mezi Západem a Východem", když „píše, že ‚Moskva si snad časem uvědomí, že musí překonat oprávněnou nedůvěru Západu vyvolanou stalinskou politikou a prokázat poctivost úmyslů'. Tigrid se snaží udělat z vlka beránka, když věří v možnost poctivosti sovětských úmyslů. Nebo snad sleduje něco jiného? [...] Komu Svědectví slouží? Co je jeho cílem? Pomoci uspat svobodný svět a přivodit vítězství rudé totality i nad druhou polovinou lidstva?"[67]

Křesťanské sociální nauce byl věnován článek *O spravedlivý sociální řád* s podtitulem *Na paměť P. Dr. Františka Kruse SJ.* Kalvoda v něm připomněl pětadvacáté výročí vydání papežské encykliky *Quadragesimo anno* a to, že na shromažďování podkladů k tomuto dokumentu pro papeže Pia XI. se podílel český kněz Krus, „významný sociolog a neúnavný pracovník na poli sociální obrody mezi českou mládeží". Článek odmítal bezbřehý liberalismus typu „vše dovoleno" a vyzdvihoval přístup k sociálním otázkám zavedený ve Spojených státech, kde tento liberalismus „‚zemřel' před více než padesáti lety, když byla zřízena Mezistátní obchodní komise a protitrustová opatření", byla uzákoněna minimální mzda a maximální zaměstnanost. Křesťanská sociální nauka byla v článku představena rovněž jako alternativa vůči marxismu, jehož „státní kapitalismus" okrádá pracující ve prospěch vládnoucí privilegované vrstvy a parazitující nadbytečné vrstvy státní mašinerie. Kalvoda zdůrazňoval roli svobodné hospodářské soutěže, která přináší blahobyt: „Pokud jsou ve Spojených státech komunisté, je jich nejvíce mezi intelektuály a nejméně mezi dělníky a farmáři. Dělník, který vlastní rodinný domek, automobil, televizi, ledničku a má slušně zařízený byt, se necítí být proletářem [komunistickým revolucionářem, pozn. aut.] Američtí dělníci odsoudili" již v meziválečném období „ústy svých odborářů systém otrocké práce v Sovětském svazu", když „dělnické unie (AFL, CIO) odmítly sovětskou nabídku výměny odborářských delegací. Představitelé těchto unií prohlásili jasně, že komunistům nedají příleži-

67. Josef Kalvoda, *Falešní proroci*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 326–328.

tost, aby ‚výměny delegací' bylo využito a zneužito Sověty k jejich propagačním účelům ve světě."[68]

V roce 1958 se Kalvoda dočkal významného úspěchu, když nakladatelství Vantage Press v New Yorku vydalo jeho knihu *Titoism and Masters of Imposture (Titoismus a mistři podvodu)*. Kniha, na níž pracoval od poloviny padesátých let, popisuje cestu Tita k moci od počátků nacistické okupace po vítězství v občanské válce v Jugoslávii, likvidaci opozice a spolčení Tita se sovětskými komunisty. V dalších kapitolách líčí události spojované s počátkem studené války, roztržku Tita se Stalinem, vyloučení Tita z Kominformy a analyzuje Titovy projevy. Dále rozebírá ideologii a roli titoismu ve studené válce, neutralizaci Západu, sblížení Tita s Chruščovem v roce 1955 a popisuje události roku 1956 v Polsku a v Maďarsku. Závěrem se Kalvoda zamýšlí nad tím, jakou roli vlastně Tito hraje a jak by měly Spojené státy v zahraniční politice reagovat.[69]

Kalvoda se snažil svou knihu propagovat a periodikám ze Spojených států i Evropy zaměřeným na mezinárodní politiku zaslal recenzní výtisky. Knihu poslal také aktivním politikům včetně kancléře Adenauera a bývalého amerického prezidenta Trumana. Zpráva o knize se pak objevila i v kongresovém zpravodaji. Kongresman Michael A. Feighan doporučoval svým kolegům *Titoism and Masters of Imposture* k prostudování.[70] V Německu byla publikována recenze od Jiřího Brady ve *Volksblatt*. Z exilových časopisů přinesly o knize zprávu chicagský *Zpravodaj*, mnichovská *Bohemia*, rotterdamská *Modrá revue* v recenzi Rudolfa Kopeckého a londýnské *Osvobození*. V srpnu 1958 vydal Kalvoda jednostránkový leták oznamující vydání knihy, který byl zároveň koncipován jako poslední číslo *Křesťanské demokracie*.

VIII.

„Když vidím, jak ti ta angličtina jede, je mi jasné, že bys měl začít studovat," napsal v jednom z dopisů Kalvodovi jeho přítel Jelenffy už v roce 1953. To byl první podnět, který toho času dělníka Kalvodu pobídl, aby začal znovu chodit do školy. Rozhodl se zkusit to již v Los Angeles nejprve s cílem zdokonalit se v angličtině, ale nestihl termín zápisu do zdejší večerní školy. Nevzdal se a v témže roce na druhém konci Spojených států začal navštěvovat Hunter College of the City University of New York. Svůj cíl zde zvýšil

68. Josef Kalvoda, *O spravedlivý sociální řád*. In: *Z bojů o zítřek I.*, s. 208–210.

69. Josef Kalvoda, *Titoism and Masters of Imposture*. New York, 1958.

70. *Congressional Record*, USA, 1958, 4.9., p. A7964.

na absolvování bakalářského studia. Po vysilujících začátcích, kdy docházel do školy čtyři večery v týdnu (nejprve na kursy ekonomiky a řečnictví) po ranní směně ve strojnické dílně, si mohl v posledních dvou semestrech dovolit přestat pracovat a studovat „na plný úvazek" z našetřených peněz. Studium úspěšně ukončil v únoru 1956 a získal diplom Bachelor of Art v oborech politologie a historie. Bakalářský titul mu umožnil přestoupit na prestižní Kolumbijskou univerzitu v New Yorku a pokračovat dále v magisterském stupni studia. Rozhodl se, že se pokusí získat doktorát v oboru politologie, který by mu umožnil nastoupit akademickou dráhu.

Rok 1956 považoval Kalvoda-exulant za zlomový. Po porážce maďarského povstání dospěl k názoru, že v nejbližší době nemá naději vrátit se zpět do vlasti. Ač se stalo přesně to, nač prostřednictvím svého memoranda v předešlém roce upozorňoval, tj. došlo k revoluci „zevnitř" v jednom ze sovětských „satelitních" států, Západ maďarský boj za svobodu nepodpořil. Do Maďarska vpadla sovětská armáda a během necelých tří týdnů utopila povstání v krvi. Od té doby bylo jasné, že zájmem Spojených států v mezinárodní politice je obezřetná koexistence s komunismem, která nemohla vést k osvobození porobených států. Kalvoda byl stejně jako další uprchlíci před komunismem rozhořčen jednáním Západu. Uvědomil si, že Západ nechce riskovat válku s komunisty kvůli zemím ve střední Evropě a že zahraniční politika Spojených států je určována lidmi, kteří jsou nakloněni obezřetné koexistenci obou politických bloků.[71]

To byl životní zlom, v němž Kalvoda omezil svou politickou činnost v exilovém prostředí, která podle jeho mínění stejně nemohla být za dané situace produktivní. Všechny své síly zaměřil od té doby na dokončení studia a následně na budování své existence ve Spojených státech. Bylo mu jasné, že pokud bude chtít mluvit do věcí veřejných a třeba i ovlivňovat americkou zahraniční politiku, bude jeho hlas mít váhu jen tehdy, zazní-li z akademické půdy od člověka s odpovídajícím vzděláním a autoritou. Měl tedy před sebou novou metu a ve svém dalším protikomunistickém odboji hodlal v budoucnu působit z akademické půdy. Byl to podle něho ten nejúčinnější způsob jak zasáhnout do běhu věcí.

Ještě před událostmi v Maďarsku se Kalvoda 30. 6. 1956 oženil. Jeho půvabná manželka se jmenovala Anastasia a byla Američankou lotyšského

71. Přes předvolební proklamace prezidenta Eisenhowera a jeho ministra zahraničí Dullese o tvrdé politice vůči komunistickým zemím a zahájení strategie *roll-back* (osvobozování států ovládaných komunisty) pokračovala jeho praktická politika v tzv. strategii *containment*, neboli zadržování komunismu v jeho již vydobytých hranicích.

původu. Seznámili se spolu na Hunter College, kde Anastasia studovala chemii a biologii. Po svatbě byla zaměstnána v nemocniční laboratoři jako chemička a bioložka. Zpočátku bydleli novomanželé odděleně a vídali se jen o víkendech, protože Josef stále pokračoval ve studiu v New Yorku, kdežto jeho žena pracovala mimo město. Představa dlouhého exilu přivedla Kalvodu k závažnému rozhodnutí – požádal o občanství Spojených států. Písemná svědectví přátel o jeho dosavadním životě i sňatek s americkou občankou mu v této věci pomohly a žádost byla úřady kladně vyřízena. Po pěti letech a dvou měsících pobytu se tak stal občanem Spojených států amerických.

Na jaře získal magisterský diplom (titul M.A. – Master of Arts) v oboru politologie, když obhájil diplomovou práci na téma *United States Economic and Military Assistance to Yugoslavia* [*Hospodářská a vojenská pomoc Spojených států Jugoslávii*]. Přiblížil se tak o další krok svému cíli, dosažení nejvyššího stupně vzdělání. Protože na univerzitě byl uplatňován bodovací systém studia (je stanovena bodová hranice potřebná pro připuštění k závěrečné zkoušce a obhajobě disertační práce – body jsou udělovány po absolvování povinných „kursů" včetně vykonání dílčích zkoušek), Kalvoda mohl díky své píli dokončit studium dříve než v běžném termínu. Poté, co začal studovat „na plný úvazek", ležel celé dny zahrabán v knihách a dokázal zvládnout jednotlivé stupně rychleji. Magisterský titul tak získal už v roce 1957, jeden a půl roku po bakalářském a celkově po čtyř a půlletém studiu. Domů napsal: „Je to únavné stále sedět v knihách, ale je to zajímavější než dělat na soustruhu nebo na fréze. Naproti tomu kdybych byl u frézy zůstal, mohl jsem dnes už mít svůj vlastní podnik. To však neznamená, že lituji, že jej nemám."

Po několikaletém pobytu v New Yorku cítil, že potřebuje změnu, a proto neváhal přijmout nabídku pedagogického místa na katolické univerzitě nižšího stupně[72] Saint Joseph's College v nedalekém Hartfordu, hlavním městě státu Connecticut. Nastoupil zde v září 1957 jako odborný asistent *(assistant professor)* v oboru dějin a politologie. Saint Joseph's College poskytovala studentům bakalářský a magisterský stupeň vzdělání a připravovala je k dalšímu univerzitnímu studiu. Škola byla za městem v krásném prostředí zeleně parků a luk uprostřed zvlněné krajiny připomínající český venkov. Kalvoda vyučoval širší tematický okruh (měl specializaci Sovětský svaz, Střední a Východní Evropa, Německo), a tak byl nucen v rámci přípravy na výuku „doučit se" politické systémy Spojených států, Francie a Anglie. Svou pedagogickou činnost glosoval v dalším dopise domů: „Musím se sice na své hodiny sám učit, ale jsem za to placen! Nelituji času stráveného nad knihami a ve škole, je mnohem zajímavější a zábavnější mít před sebou studenty než špinavou mašinu."[73]

Povinnosti pedagoga pozdržely Kalvodu v cestě za získáním doktorátu. Přesto díky své píli a zarputilosti a také díky podpoře manželky splnil všechny podmínky a v roce 1959 složil závěrečnou ústní rigorózní zkoušku na Kolumbijské univerzitě v New Yorku. Trvala tři hodiny a zkoušeli ho při ní specialisté z nejprestižnějších univerzit ve Spojených státech – Harvard University, Princeton University a Columbia University. Anastasia Kalvodová o tom napsala: „Vzpomínám si, jakou měl manžel radost, když zkoušku udělal s velmi dobrým hodnocením. Radoval se jako dítě, radostně křepčil a volal: ‚Dokázal jsem to, dokázal jsem to!' Byl to úžasný výkon od člověka, který přišel do Spojených států těsně před třicítkou a anglicky uměl dosti bídně. Při jeho studiu ho kromě jeho ženy nikdo finančně nepodporoval."[74] V následujícím roce obhájil disertační práci na téma *The Institutional Aspects of Khrushchev's Agricultural Reform in the Collective Farms and its Reflection in Czechoslovakia* [*Institucionální aspekty Chruščovovy zemědělské reformy v kolchozech a jejich odraz v Československu*], v dubnu 1960 byl promován na doktora v oboru politologie (Public Law and Government) a získal titul PhD.[75]

Diplom z vyhlášené univerzity otvíral dr. Kalvodovi cestu ke kariéře univerzitního profesora nebo státního úředníka a při jeho fundovanosti ve vystudovaném oboru znamenal konec existenčním starostem. Po skončení jarního semestru odjeli Kalvodovi na zaslouženou dovolenou na Floridu. V následujícím roce (1961) získal dr. Kalvoda místo docenta (*associated professor*)[76]

72. V padesátých letech nemohla mít ve Spojených státech vysoká škola statut univerzity, pokud neposkytovala nejvyšší – doktorské vzdělání. Saint Joseph's College se však i po zrušení tohoto pravidla odmítla přejmenovat na St. Joseph's University, protože se její představení rozhodli držet staré tradice (obdobně jako známé Dartmouth College nebo Trinity College), patřila však mezi nejkvalitnější školy svého druhu.

73. Z dopisů Josefa Kalvody sestře Stanislavě Kalvodové-Málkové.

74. Anastasia Kalvodová: *Josef a Anastasia Kalvodovi*. Strojopis.

75. Disertační práce *The Institutional Aspects of Khrushchev's Agricultural Reform in the Collective Farms and Its Reflection in Czechoslovakia* je v Pozůstalosti J. K.

76. Ve Spojených státech jsou udělovány vědecké hodnosti obdobné jako v České republice (B.A. – bakalář, M.A. – magistr, Ph.D. – doktor). Vysokoškolským pedagogům (PhD.) jsou pak ještě přidělovány dle odbornosti a praxe tři kvalifikační stupně: *assistant professor*, *associated professor* a *professor* (odborný asistent, docent, profesor). Začínající pedagog nastupuje nejdříve jako *assistant*. Nejvyšší stupeň – *professor* je udělován na základě publikovaných textů, diskusních příspěvků na odborných

v oboru dějin a politologie na univerzitě v San Diegu, a tak se mu splnilo přání vrátit se do slunné Kalifornie.

IX.

Ještě v Hartfordu začal Josef Kalvoda psát politické komentáře v angličtině. Místní deník *Hartford Times* mu v době od listopadu 1957 do září 1960 otiskl šestnáct článků zaměřených na americkou pomoc Titovi, na politiku Stalinova nástupce Chruščova a na kubánskou revoluci.[77]

V článku *Podporování Tita Spojenými Státy pomáhá komunismu* kritizoval hospodářskou pomoc Spojených států maršálu Titovi: „Při započetí vojenského a hospodářského programu pomoci této zemi byla celá tato strategie označována jako ‚kalkulované riziko', z něho se ale vyvinul kalkulovaný omyl." Na stejné téma navázala výzva *Zahraniční pomoc by se měla poskytovat našim přátelům a nikoli nepřátelům*, která byla otištěna i v kongresním zpravodaji. Kalvoda poukazoval na to, že zatímco jihoamerickým spojencům Spojených států z Organizace amerických států byla finanční podpora omezena, byla naopak poskytnuta komunistům v Jugoslávii a Polsku: „Místo aby došlo k nápravě, přišli senátoři Aiken a Kennedy s návrhem změny zákona zvaného Battle Act tak, aby všechny státy, v nichž vládnou komunisté s výjimkou Sovětského svazu, Rudé Číny a Severní Koreje mohly dostávat americkou pomoc [...] doufají, že ostatní národy ovládané sovětskými komunisty budou následovat Polsko a Jugoslávii na cestě k nezávislosti." Zastával názor, že naděje na oslabení hranic sovětské sféry vlivu tímto způsobem je založena na mylných předpokladech, „nesprávné představě o povaze komunistické moci a naprostém podcenění revolučního a pružného marxismu-leninismu [...] Pomáhat našim přátelům je v našem zájmu a je to také naše morální povinnost. Pomáhat našim nepřátelům je jak nemorální tak hloupé."

V článku *Hazardní hráč* a v několika dalších psal Kalvoda o nástupci Stalina Chruščovovi v souvislosti s jeho návštěvou Spojených států, na kterou ho pozval prezident Eisenhower. Připomínal, že Chruščov je dlouholetý komunistický funkcionář, na jehož rukou lpí krev mnoha obětí, a charakterizoval ho jako lstivého úskočného politika bez morálních zábran, který je schopen riskovat a na kterého platí pouze pevný postoj a jasná prohlášení, že se Spojené státy nepodvolí hrozbám a nátlaku. V textech *Mírová koexistence* a *O odzbrojení* Kalvoda odmítal Chruščovovy výzvy k mírové koexistenci a varoval, že komunistům nejde o bezproblémové soužití, ale o získání vlivu a moci. Hlavním cílem této jejich propagandy bylo podle něho oslabit Spojené státy podmanivou vidinou proklamovaného míru, který obratně skrývá agresivní podstatu komunismu.

---

seminářích apod. a zaručuje svému nositeli vysokou odbornou prestiž, trvalý pracovní vztah a velmi dobrou penzi. Dr. Kalvoda během své akademické kariéry tento stupeň získal.

77. Články publikované v *The Hartford Times* viz Bibliografie Josefa Kalvody.

AKADEMIKEM VE STUDENÉ VÁLCE

I.

Koncem srpna 1961 se manželé Kalvodovi přestěhovali do San Diega, města ležícího v Kalifornii nedaleko hranic s Mexikem, kde koupili na splátky dům se zahradou. Dr. Kalvoda získal místo docenta *(associated professor)* na University of San Diego. Vyučoval politické vědy a historii v šesti kursech patnáct hodin týdně. Škola v San Diegu byla zřízena před necelými deseti lety a její úroveň byla nižší než v hartfordské Saint Joseph College. Kalvoda tu měl v mnoha ohledech horší pracovní podmínky než na předchozím místě. Více práce, méně respektu a nedostatek soukromí.

Obě školy srovnával v dopise sestře: kolej v Hartfordu „byla na úrovni prvotřídní evropské univerzity, zde mi to připomínalo penzionát pro děvčata. Z intelektuálního hlediska je to zde zabité, nadřízení jsou nízké inteligence. Mám vždy potíže s pitomci, ať jsou to studenti nebo profesoři. Zde mě mnohdy rozčílí a mám chuť jim vynadat, anebo alespoň říci své mínění, ale nakonec si vše rozvážím a neřeknu nic. Nepřišel jsem do San Diega nikoho reformovat." Přes všechny své výhrady zůstal na zdejší univerzitě pět let a v roce 1966 odcházel jako vedoucí katedry (předseda oddělení) politologie.

V San Diegu byl Kalvoda přes horší zaměstnání spokojen, vyhovovalo mu místní klima. Věřil, že díky teplému podnebí se zdravotně „zrestauruje" a zbaví letitých potíží s revmatismem. Měl radost z práce na zahradě: „Navážím v kolečku hlínu, pracuji s lopatou, zalévám zasazenou trávu, která začíná pěkně růst. Ruce a nohy mě bolí jako kdysi, když jsem pracoval manuálně. Váhu jsem podstatně snížil, ruce mám plné mozolů a puchýřů, přesto však mám lepší náladu než kdysi. Je důležité uchovat si zdraví a žít."[1] Také Kalvodova manželka Anastasia, která pracovala v laboratoři jako bioložka, byla s bydlením spokojena. Zkrášlila zahradu květinovými záhony a pečlivě vybírala zařízení pro interiér domu.

1. Dopis Josefa Kalvody Stanislavě Málkové a Michalu Jelenffymu z 22.10. 1961.

Exilovou politikou se Kalvoda v šedesátých letech zcela přestal zabývat. Rada svobodného Československa stagnovala v nečinnosti, opoziční organizace se nedokázaly sjednotit a až na výjimky (Sdružení čs. demokratických uprchlíků v Chicagu) postupně zanikaly. Jejich vůdcové zestárli a stejně jako řadoví členové většinou neměli chuť ani možnosti pokračovat v organizační práci. Také Kalvoda považoval po maďarské revoluci účast v exilovém politikaření za zbytečné mrhání časem. V KDH přestal vyvíjet činnost a to po smrti Simeona Ghelfanda prakticky přestalo existovat. V roce 1964 odmítl nabídku stát se členem ústředí Českého národního výboru.[2]

Kalvodova korespondence s českými spoluexulanty se v šedesátých letech značně ztenčila. Tehdy si vyměnil poslední dopisy se starými politickými bardy Ghelfandem a Pekelským[3] a také další známí z padesátých let

2. Po smrti Lva Prchaly v roce 1963 byl předsedou Českého národního výboru krátce Bohdan Chudoba, po něm Zdeněk Sládeček a Bohuslav Kerwitzer.

3. Simeon Ghelfand prodělal v roce 1963 těžký infarkt, na jehož následky několik měsíců poté zemřel. Vladimír Pekelský měl tragické osobní problémy, exilové politice se přestal aktivně věnovat a po zániku časopisu *Bohemia* zastával místo redaktora v německém rozhlasu Deutsche Welle. O Pekelském se nelichotivě zmiňuje Pacner ve třetím dílu své knihy o zpravodajských službách (s. 120–126), jeho případ však není jednoznačný. Pekelský byl od roku 1937 členem fašisticko-nacionalistické organizace Vlajka, v níž se začaly před druhou světovou válkou projevovat agresivní antisemitské tendence. Historii Vlajky popsal Milan Nakonečný (*Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha 2001) a z jeho knihy je patrné, že nelze stavět rovnítko mezi všechny její členy a ztotožňovat ideové vlastenectví (byť naivní a pokleslé v nacionalismus) jedněch členů s nenávistnou rasistickou záští a zločinnými skutky jiných. Pekelský studoval lékařskou fakultu v Brně a po uzavření českých vysokých škol pokračoval ve studiu v Rostocku. Po válce byl patrně pro své členství ve Vlajce zatčen a po svém propuštění v roce 1946 uprchl přes Vídeň do Německa. V Rakousku založil spolek Svobodní čeští křižáci, jehož členové měli bojovat za svobodu vlasti, a později v Německu Českou národní skupinu jako součást ČNV generála Prchaly. Po rozchodu s Prchalou se Pekelského skupina přejmenovala na Sdružení českých demokratických federalistů a vydávala tištěný časopis *Bohemia*. Pekelský byl přesvědčený antikomunista, byl politicky pravicově orientován a stejně jako Prchala a další také brojil proti režimu Národní fronty. Jeho osobní tragédií se stal sňatek s agentkou československého komunistického režimu Marií Blatschowitschkowou. Jeho manželka při výletu do Rakouska v roce 1953 (tehdy ještě byla část země v sovětské správě) pomohla komunistickým agentům unést Pekelského do sovětského sektoru. Pekelský se únoscům bránil a při boji se poranil, poté byl držen o samotě v cele a denně dvacet hodin vyslýchán. Po několika týdnech podlehl a přislíbil spolupráci. Jeho následná zpravodajská činnost (podle Pacnera byla definitivně ukončena ze strany komunistů

se postupně „vytráceli". Nové přátele získal v profesoru Josefu C. Markovi (byl bývalým tlumočníkem tajné služby generála Františka Moravce z doby druhé světové války a na koleji v Hartfordu vyučoval cizí jazyky) a v profesoru Rudolfu Wiererovi (byl renomovaným historikem), kterému pomohl při stěhování z Německa do Spojených států cennými radami.[4]

Kalvoda si pravidelně dopisoval se svou sestrou, od níž se dozvěděl o úmrtí matky. V den jeho čtyřicátých narozenin matku odvezli se zápalem plic do nemocnice, kde o několik dní později zemřela. Její smrt se ho hluboce dotkla, protože mu byla vždy bližší než přísný otec. Během svého exilového putování stále věřil, že se ještě spolu setkají, a uvažoval o tom, že ji jednou pozve na návštěvu. Nyní splnil svou synovskou povinnost a nechal za matku sloužit mši svatou. Od té doby se snažil ještě více podporovat sestru, posílal jí peníze, léky, potraviny a oblečení.

V roce 1964 přijal Kalvoda členství v československé nepolitické organizaci *Společnost pro vědu a umění* (SVU) založené ve Spojených státech. Od té doby se účastnil setkání a konferencí pořádaných SVU, kde také přednášel

v roce 1972) není dostatečně zmapována, aby mohla být objektivně posouzena. Není známo, že by osobně někoho z exilu či z domova přivedl do neštěstí.

4. Profesor dr. Rudolf Wierer původně vyučoval na Masarykově univerzitě v Brně církevní právo a dějiny. Koncem války se stal členem Ligy proti bolševismu a proto raději odešel již v roce 1945 do Rakouska a odtud do Německa, kde působil jako externí profesor historie. V exilu byl spolupracovníkem a přispěvatelem časopisu *Bohemia*, později pomáhal Miloši Svobodovi při vydávání *Českých listů* a spolupracoval s Českým národním výborem. Po odchodu z Německa působil ve Spojených státech jako profesor historie na několika vysokých školách mj. na Cardinal Glenon College v St.Louis a University of San Diego. Profesor dr. Josef C. Marek vyučoval během svého pobytu ve Spojených státech na několika univerzitách cizí jazyky. V době, kdy byl Kalvodovým kolegou na St. Joseph College, mu vyprávěl své zkušenosti z Londýna, kde byl během druhé světové války tlumočníkem náčelníka československé zpravodajské služby plk. (později gen.) Františka Moravce. Při vyprávění válečných zkušeností byl však značně zdrženlivý, protože z Moravce měl panický strach ještě mnoho let po skončení války. Později se Kalvodovi v několika dopisech zmínil o tom, jak mu Moravec za války vyhrožoval, ale nejpozoruhodnější je jeho svědectví o zavraždění Moravcova dřívějšího nadřízeného, zpravodajce generála (či plukovníka) Hájka: „Asi dvakráte jsme se s Moravcem pohádali, a ten na mě tenkrát křičel: ‚Marku, jestli zmizíte, je válka, a nikdo ani neškytne, že byl nějakej Marek.' Inu, také jsem kdysi v té službě viděl dobrodružství a dneska jsem rád, že jsem z toho venku. Když si vzpomenu, co on dělal, to je jenom svinstvo. Měl agenta-vraha, my jsme mu říkali ‚Medák' a ten odpravil za pár liber kdekoho. Gen. Hájka strčil pod podzemku či co a dostal za to asi 400 liber." Dopis Josefa C. Marka Josefu Kalvodovi z 3.3. 1970.

a kde se seznámil s mnoha zajímavými lidmi.[5] O spolupráci ho stále žádalo několik exilových časopisů: politicky orientovaný chicagský *Zpravodaj*, mnichovské *České listy* a torontská *Evropská federace*, katolické římské *Studie* a *Proměny* vydávané SVU.[6] Na psaní článků v češtině mu však v tomto obdo-

5. V roce 1964 obdržel Kalvoda pozvání od M. Rechcígla, jednoho ze zakladatelů československé Společnosti pro vědu a umění, na sjezd této nepolitické organizace, založené v roce 1958, a zároveň nabídku ke členství, kterou přijal. Rechcígl Kalvodu v dopise informoval, že členství v této nevýdělečné kulturní organizaci přijalo již 650 univerzitních profesorů, vědců a umělců. SVÚ pořádala kongresy a konference a vydávala časopisy *Proměny, Zprávy SVU, Bulletin SVU* a *Kosmas*.

6. V první polovině šedesátých let zanikly po londýnském *Národu* (zánik r. 1953) a bruselských *Rozpravách* (1957) další Kalvodovi názorově blízké časopisy: rotterdamská *Modrá revue* (1963), kolínská *Bohemie* (1960) a *Sborník Bohemie* (1963). Přesto byl Kalvoda v této době často žádán o příspěvky vydavateli dalších níže uvedených listů. Asi nejrozšířenějším a nejpopulárnějším listem (náklad 1500 výtisků) nesocialistické orientace byl v šedesátých letech *Zpravodaj,* vydávaný nejpočetnější exilovou politickou organizací Sdružením čs. uprchlíků v Chicagu (předseda Jaroslav Rabas, jednatel Josef Kozák) od roku 1956 (vycházel až do roku 1974), který měl rozsáhlou celosvětovou síť předplatitelů. Pro *Zpravodaj* napsal Kalvoda dva články o prezidentské volební kampani v září a říjnu 1964, v nichž podpořil republikánského kandidáta Barry Goldwatera proti demokratovi Lyndonu B. Johnsonovi (*Kostky jsou vrženy* a *Kdo jedná nezodpovědně*). Oba články jsou přetištěny v knize *Studená válka 1946–1989*. Pro *Zpravodaj* dále napsal v roce 1967 zpopularizovanou verzi své přednášky o československé zahraniční politice během druhé světové války *Záhady v československé zahraniční politice během druhé světové války* (1967, září–říjen–listopad). V tomto článku poprvé zveřejnil své teze o roli Edvarda Beneše při zbolševizování Československa. *České listy* začal vydávat v roce 1960 v Německu Miloš Svoboda, který byl tehdy členem Prchalova Českého národního výboru, v návaznosti na stejnojmenný časopis vydávaný v padesátých letech Prchalovou skupinou v Londýně (*ČL* vycházely až do roku 1973). V tomto časopise vyšel Kalvodův článek *Otázka uznání československé provizorní vlády Spojenými státy v roce 1941* (*České listy*, 1967, říjen). *Evropská federace* vycházela v kanadském Torontu od roku 1963 původně jako list místní organizace Sdružení českých demokratických federalistů a „pobočka" kolínské *Bohemie*. Vydavatelem a redaktorem byl Josef Třebeška. Je zajímavé, že list *Evropská federace* jako jeden z mála přežil rok 2000, byť pouze ve strojopisné úpravě svého již téměř devadesátiletého zakladatele Třebešky. V chicagském katolickém časopise *Katolík-Národ* vystřídal vedoucí redaktory Emila Petříka a Viléma Stráneckého kněz Ernest Žižka, na jehož žádost připravoval Kalvoda po nějaký čas od roku 1964 společně s K. Schwarzenberkem rubriku „přehled událostí". Jednalo se o informace z mezinárodní politiky. V Římě vydávala Česká křesťanská akademie za redigování Msgre Františka Plannera a Msgre Karla Vrány (psal pod pseudonymem Pavel Želivan) časopisy *Nový život* a *Studie*. Ve *Studiích* vyšel Kalvodův článek *Psychologická válka* (1965, č. 10)

bí téměř nezbýval čas, protože zaměřil svou publicistiku na anglicky mluvící čtenáře.

Koncem padesátých a počátkem šedesátých let mu otiskl sérii článků hartfordský deník,[7] který vycházel v nákladu přibližně 150 000 výtisků. Jeho názory se tak mohly dostat ke sto až tisícinásobku čtenářů ve srovnání s exilovými periodiky. Kalvoda kritizoval vstřícnou zahraniční politiku Spojených států vůči Titovi a Chruščovovi a varoval před vývojem na Kubě. Některé z článků otiskl také časopis českých starousedlíků *Catholic Workman*.[8]

Během působení v San Diegu začal Kalvoda psát pro odborná periodika a jeho texty brzy vzbudily značný ohlas. V dubnu 1961 otiskla jedna politologická revue[9] Kalvodův rozbor nové československé ústavy pod názvem *Czechoslovakia's Socialist Constitution*. Tento text byl přetištěn v *Congressional Record* – zpravodaji Kongresu Spojených států, kam jej ještě s další Kalvodovou studií (*Communist Strategy in Latin America*) nechal zařadit senátor za stát Connecticut Thomas J. Dodd, který také o obsahu obou článků hovořil v Senátu.[10] V článku o ústavě autor komentoval situaci v Československu a v pojednání o Latinské Americe varoval před pronikáním komunismu do tohoto světadílu. Obě tato témata rozvedl v širších souvislostech studené války a americké zahraniční politiky.

V Československu byla 11. 7. 1960 přijata socialistická ústava, která nahradila ústavu lidově-demokratickou z května 1948. Kalvoda upozorňoval na to, že Československo je po Sovětském svazu teprve druhou zemí, která přijala výslovně „socialistickou" ústavu a že „podstata a sémantika ústavy jsou vypůjčeny z ústavy Sovětského svazu, některé věty jsou doslovnými překlady tohoto dokumentu". Na základě své znalosti marxisticko-leninské teorie a praxe vysvětloval americkým čtenářům, jak se odráží strohá řeč paragrafů do každodenního života lidí v komunistickém Československu a jaký je skutečný význam komunistických frází.

7. Deník *The Hartford Times* otiskl v letech 1957–1961 celkem 16 článků dr. Kalvody – viz Bibliografie Josefa Kalvody.

8. *Catholic Workman*, Minnesota, přetiskl Kalvodovy články *Peaceful Coexistence, The Pattern in Cuba, To Uphold Truth, On Disarmament, The Sino-Soviet Conflict*.

9. Josef Kalvoda, *Czechoslovakia's Socialist Constitution*. In: *The American Slavic and East European Review (Slavic Review)*, USA, 1961, April.

10. In: *Congressional Record*, USA, 1961, 14.6. Byl to již pátý a šestý text Josefa Kalvody, které vyšly ve zpravodaji Kongresu Spojených států. O pět let později bylo přetištěno navazující pojednání o komunistické strategii v Latinské Americe rovněž pod názvem *Communist Strategy in Latin America* (1966, 20.1.).

V rozsáhlém textu se zabýval mj. lidskými právy a občanskými svobodami. Částečné ústavní záruky v tomto ohledu pokládal za směšné vzhledem k neexistenci svobodných a nezávislých soudů, jejichž hlavním úkolem bylo plnit vůli komunistické strany. „Je konec s individuální lidskou svobodou, jak k tomu došlo v nacistickém Německu, v Sovětském svazu a ve všech zemích, kde se marxisté-leninisté dostali k moci. Jejich důraz na ‚kolektivní a socialistickou svobodu' sotva přináší štěstí jednotlivci, je-li zbaven svých základních práv a stává-li se otrokem všemocného státu, který strana používá jako nástroj útlaku. Marxisticko-leninské tvrzení, že socialismus zrušil vykořisťování člověka člověkem, nikdy neuspokojí ty, kdo jsou vykořisťováni novou vládnoucí třídou, parazitní tajnou policií a byrokracií socialistického (lidově-demokratického) státu a komunistickou stranou."

Kalvoda neopomněl upozornit také na potlačení národnostních práv a na fakt, že ústava ignorovala existenci německé menšiny: „Čl. 25 zaručuje všechny možnosti a prostředky ke vzdělání maďarské, ukrajinské a polské národnosti v jejich mateřském jazyce a k jejich kulturnímu rozvoji," zatímco „Němci žijící v Československu nejsou zmíněni," což nazval „zjevnou diskriminací 165 000 Němců" a dodával, že to „není v souladu s tradiční praxí českého národa, který v minulosti uznával kulturní práva a kulturní autonomii německé menšiny v historických českých zemích."

Závěrem napsal, že nová ústava je důkazem omylu těch lidí na Západě, kteří se domnívali, že propagace strategie „titoismu" a „národního komunismu" povede ke změně poměrů: „Místo postupné ‚demokratizace, liberalizace, destalinizace či titoizace' Československa se utužení moci komunistické strany a ideologickému a morálnímu zotročení národů žijících v Československu dostává ústavní opory [...] Československo hraje v komunistických plánech na dobytí světa stále významnější roli, a to zejména tím, že na svém území cvičí komunistické agenty pro Latinskou Ameriku a Afriku a že dodává zbraně na různá místa ve světě."[11]

Další úspěch měl Kalvoda se svými dvěma přednáškami na téma lidské a vědecké svobody [*Akademická svoboda ve věku konfliktu* a *Svoboda znamená odpovědnost*], které byly přetištěny v celostátním čtrnáctideníku *Vital Speeches of The Day*.[12] Tento časopis přinášel významné projevy senátorů

11. Josef Kalvoda, *Československá socialistická ústava*. Překlad Vladimíra Petkeviče, Pozůstalost J. K.

12. Josef Kalvoda, *Academic Freedom in The Age of Conflict*. In: *Vital Speeches of The Day*, USA, 1963, 15.6. (Předneseno na Mills College v Oaklandu 1.5. 1963); Josef Kalvoda, *Freedom – Its Responsibilities*. In: *Vital Speeches of The Day*, USA,

a dalších „důležitých" osob, a tak publikované úvahy znovu zvýšily autorovu prestiž. Přednáška o akademické svobodě, která bude dále citována, je výstižným manifestem Kalvodova emotivního „vědeckého" antikomunismu a dokládá nadčasovost jeho myšlenek. Kalvoda ji přednesl na vojenské námořní škole Mills College v Oaklandu v Kalifornii 1. května 1963.

Na začátku nenechal nikoho z přítomných profesorů, absolventů a studentů na pochybách, že jeho projev nebude jen planým řečněním: „Své vystoupení neuvedu, jak bývá zvykem, vtipnou poznámkou. Budu, když dovolíte, poněkud neortodoxní a řeknu Vám něco o sobě. Jsem značně zatížen na svobodu myšlení, projevu, shromažďování a na další svobody, které jsou ve Spojených státech pokládány za samozřejmé. Mám obzvláštní důvod svobodu milovat, neboť během svého života jsem ji dvakrát ztratil. Narodil jsem se totiž v Československu, zemi, kde jsme považovali svobodu také za něco zcela samozřejmého, dokud Československo nepřestalo v letech 1938–1939 existovat jako svébytný stát [...] Idea svobody není pro většinu z vás, kteří jste nikdy nežili v nesvobodě, tak podstatná a hmatatelně skutečná jako pro člověka, který zažil mrazivý děs totalitního teroru a okusil život v komunistických věznicích a pracovních táborech. Pro člověka, který musel riskovat život, když prchal ze své rodné země, aby byl opět svobodný [...] který bloudil cizími městy a zeměmi jako bezdomovec, dokud jej Socha svobody nepřivítala do Nového světa [...] Velice miluji tuto velkou zemi, která mi poskytla příležitost stát se opět svobodným člověkem a pokračovat v boji za svobodu v intelektuální oblasti."

Následovala řeč, která byla plamennou obhajobou přirozené lidské svobody a západní kultury. Akademickou svobodu pak Kalvoda definoval jako přirozené právo vztahující se ke kulturním a morálním hodnotám: „Je to právo studentů a učitelů na svobodu při hledání pravdy a při prezentování a sdělování výsledků a závěrů tohoto hledání." Kalvoda srovnával podmínky vědců a studentů v demokratickém a totalitním státě a na konkrétních příkladech ukazoval, jak je v totalitním Sovětském svazu akademická svoboda omezována zejména v oblasti společenských věd. V zákonodárství či historii „právo je považováno za vůli strany povýšenou na zákon" a „dějiny jsou politika obrácená do minulosti, přičemž se musí neustále přepisovat v souladu s momentálními potřebami strany", zatímco přírodní vědy slouží především vojenským cílům.

Popřel zprávy a domněnky o liberalizaci a demokratizaci v Sovětském svazu a upozornil na perzekuce umělců: „Tři sovětští spisovatelé, Michail

---

1964, 1.5. (Předneseno 13.3. 1964 na konferenci společnosti Koloniálních dam 17. století v hotelu El Cortéz v San Diegu)

Narissa, V. J. Tarsis a Alexandr Jesenin-Volopin, byli internováni v ústavech pro choromyslné za to, že jejich práce vyšly v zahraničí." Zatímco „naše tradice odmítá vnucování intelektuální konformity všem ostatním a podřízenost nějakému oficiálnímu názoru [...] vědci a spisovatelé pod komunistickou nadvládou musejí pozměňovat vědu a dějiny tak, jak jim to předepisuje vládnoucí moc [...] Naši kolegové v zemích, kde vládnou komunisté, jsou nuceni tvrdit, že mají úplnou svobodu a nezávislost, třebaže vědí, že to není pravda. Oni mají stejný cit a rozum jako my, ale musejí své skutečné cítění a myšlení potlačovat [...] mohou být tito lidé šťastní, mohou se radovat ze svého údělu? Jsem si jist, že v zemích za železnou, bambusovou a kaktusovou oponou máme mezi inteligencí mnoho skrytých spojenců a nejen mezi nimi, ale i mezi dělníky, rolníky a zejména mezi mladými lidmi."

Líčil naléhavě přetrvávající střet mezi demokratickým Západem a totalitním Východem: „Je to náš úděl, nikoli naše volba, že musíme žít v době ohrožení a zmatku, v době konfliktu demokracie a totality. Jako občané a zároveň členové akademické obce máme před sebou nepřítele, který nás chce pohřbít." Předestřel otázku, co znamená akademická svoboda pro toho, kdo přijal výzvu doby, a odpovídal na ni: „Je naší povinností odmítnout totalitní filosofii [...] **Úkolem vědců a studentů je sloužit nikoli straně a vládě či sobě samým, nýbrž cílům pravdy, která může být občas nepopulární a tvrdá. Můžeme být svobodní, jen bude-li svobodná naše společnost. Obranou filosofie svobody, která je podstatou naší ústavy a vlády na ní založené, bráníme první a základní podmínku samotné naší existence. Akademickou svobodu si můžeme zachovat, jen budeme-li tvrdě pracovat na zachování našich svobodných institucí. Zůstaneme svobodni, jen budeme-li mít odvahu bojovat a vítězit v bitvě idejí, jen budeme-li mít odvahu neuhýbat před problémy a budeme-li odhodláni upevnit svůj vzdělávací systém a zlepšovat naši výuku tak, aby celkově zvyšovala všeobecnou úroveň vědomostí, porozumění a morálního přesvědčení [...] Chceme-li zvítězit v boji o ovládnutí lidského myšlení, musíme mít filosofii, která převyšuje filosofii našeho protivníka. Musíme mít víru v samotnou svobodu. Musíme mít víru v sebe sama, v náš ústavní systém** [...] kardinál Newman řekl, že zvláštním plodem vzdělání poskytovaného na universitě je ‚takový habitus mysli, který trvá po celý život a jehož atributy jsou svoboda, spravedlivost, klid, umírněnost a moudrost' [...] **Skutečný vědec věci chápe, dokáže rozeznávat pravdu od nepravdy a přizpůsobovat prostředky cílům."**

Zdůrazňoval posluchačům nutnost brát komunismus vážně a bránit se nebezpečí: „Nacházíme se uprostřed totální politické války, kterou proti nám

vedou komunisté. Zčásti jsme ji dosud prohrávali, neboť mnoho z nás nedokázalo pochopit její totální charakter a profesionální zdatnost našich protivníků. Komunisté založili mnoho výcvikových center a škol, které vyprodukovaly nespočet vysoce profesionálních revolucionářů [...] Naše vysoké školy vyprodukovaly většinou jen amatéry bez patřičných znalostí, bez přesvědčení a oddanosti věci svobody. Tuto válku prohráváme zčásti i proto, že nás dosud vedli amatéři, kteří nepochopili podstatu nepřítele [...] zatímco dobře vycvičení marxisticko-leninští profesionální revolucionáři vyvinuli dlouhodobou vítěznou strategii. Užívali všech metod a prostředků boje v oblasti ideologické, psychologické, organizační, ekonomické, politické, kulturní, podvratné, vojenské a polovojenské. Naším cílem nesmí být jen zadržování toho, co se nedá zadržet, ani se nesmíme snažit sžívat či koexistovat se zlem. Naším cílem musí být definitivní vítězství svobody a spravedlnosti [...] Země svobodných lidí zůstane svobodná, bude-li zároveň i zemí statečných lidí."[13]

V souladu s výše uvedenými názory byl Kalvoda kritický k zahraniční politice prezidenta Dwighta Eisenhowera, který nesplnil své předvolební sliby o tom, že bude usilovat o vytlačení komunismu z již dobytých pozic.[14] Ještě kritičtější byl však později k činnosti Eisenhowerova nástupce Johna F. Kennedyho: „Myslím, že tragédií naší generace bylo zvolení Kennedyho prezidentem USA. Je neschopný, pod vlivem levicových elementů, zaslepený svou pýchou a posedlý touhou po moci. Jeho počáteční neúspěchy v zahraniční politice (Kuba, Laos, Kongo) jsou logickým následkem politiky, kterou navrhoval, když byl senátorem, a kterou uskutečňuje. Je možno ji vysvětlit jeho neznalostí základních historických fakt a neschopností logicky myslit."[15] Nástup Lyndona B. Johnsona pak považoval za politický posun „od leva do středu".

Josef Kalvoda byl členem americké republikánské strany od roku 1960, ale do politiky se aktivně zapojil až v roce 1964, když získal jako prezidentský kandidát nominaci za tuto stranu Barry Goldwater. Senátor Goldwater byl muž konzervativních názorů, který zastával nekompromisní protikomunistický postoj a ve svých projevech sliboval mj. radikální změnu zahraniční politiky.[16] Kalvoda během prezidentské kampaně vystoupil nejprve na schůzi místní republikánské strany v San Diegu, kam byl jako známý profesor a znalec politiky pozván, a potom i na dalších republikánských setkáních. Stal se také předsedou česko-americké sekce národnostních skupin republikánské strany v Kalifornii. V jednom z článků napsal: „Americký volič stojí na křižovatce, musí se rozhodnout: buď pokračovat v cestě, která vedla od jedné porážky ke druhé, anebo zvolit kandidáta, který ukazuje novou cestu k americkému vítězství nad komunismem, senátora Barry Goldwatera."[17]

Kalvoda také poslal své návrhy na vedení volební kampaně předsedovi republikánů Burchovi a vedoucímu kampaně Kitchelovi. Těsně před volbami však již v Goldwaterovo vítězství nevěřil a řekl svým spolupracovníkům, že Goldwater nemá šanci získat více než 45 % hlasů (Golwater získal 38,5 % hlasů proti 61,1 % hlasů pro Johnsona). Později napsal o prezidentských volbách svému příteli Markovi: „Nebylo to poprvé, co jsem bojoval o věc, která byla předem ztracená. Tato kampaň mi velice připomínala volby v Československu v roce 1946 [...] Nikdy jsem nebyl Goldwaterovým nekritickým obdivovatelem, ale považoval jsem za svoji povinnost přiložit ruku k dílu, protože jsem souhlasil s jeho tvrzením, že komunismus je naším nepřítelem, a s programovou tezí republikánské strany o osvobození střední a východní Evropy (i když jsem to nebral příliš vážně – v Americe více než kdekoliv jinde sliby se dělají a blázni se radují). Goldwaterovi chyběly znalosti, dostatečná znalost teorie politiky a psychologie amerického voliče. Nedostatek formálního vzdělání byl jeho největším handicapem. Jeho nepřátelé mu to pořád mlátili o hlavu a tím v něm vyvolávali pocity méněcennosti. Kdyby byl demokratem, pak by mu to nevadilo, poněvadž by vždy mohl apelovat na negramotné a pologramotné masy, jak to dělal Truman v roce 1948. Podle statistik jsou republikánští voliči vzdělanější než demokratičtí, a proto jejich kandidát musí mít nadprůměrné znalosti či být národním hrdinou."[18]

V roce 1965 dostal Kalvoda grant od Hooverova institutu ve Washingtonu na svůj projekt – vypracování podrobné studie na téma *Czechoslovakia's*

13. Josef Kalvoda, *Akademická svoboda ve věku konfliktu*. Překlad Vladimíra Petkeviče. Pozůstalost J. K.

14. Ještě než byl zvolen prezidentem, vyhlásil gen. Dwight Eisenhower pro mezinárodní politiku strategii *osvobozování* (*roll back*), která měla za cíl vytlačit komunismus z pozic, kterých již dobyl. Ukázalo se však, že v tomto případě šlo o předvolební populismus, protože po vítězných volbách se Eisenhower vrátil k již vyzkoušené politice *zadržování* (*containment*), do níž se „nevešla" pomoc stávkujícím východoněmeckým dělníkům v roce 1953 ani maďarskému povstání o tři roky později.

15. Dopis Josefa Kalvody Josefu Markovi.

16. Senátor Barry Goldwater se stal známým již počátkem šedesátých let poté, co v roce 1960 vyšla jeho kniha *The Conscience of a Conservative*, která se ve Spojených státech dočkala čtrnácti vydání. Český překlad pod názvem *Svědomí konzervativce* vydal se souhlasem autora Josef Třebeška v Kanadě.

17. Josef Kalvoda, *Kostky jsou vrženy*. In: *Studená válka 1946–1989*, s. 87–88.

18. Dopis Josefa Kalvody Josefu Markovi z 10.11. 1964.

Role in Soviet Strategy [*Role Československa v sovětské strategii*]. Tato studie měla pojednávat o československé zahraniční politice během druhé světové války a o úloze Československa ve službách světového komunistického hnutí. Podle výchozích tezí měla prokázat zodpovědnost prezidenta Edvarda Beneše za zbolševizování Československa, měla však být důsledně „vědecká, nikoli protibenešovská".

Se svou typickou houževnatostí začal Kalvoda shromažďovat dokumenty, knihy a poznatky. Několikrát navštívil archiv ministerstva zahraničí ve Washingtonu, kde si zkopíroval stovky dokumentů. Podařilo se mu dokonce získat povolení nahlédnout do dosud neodtajněných dokumentů („Secret Classified"). Nastudované informace se snažil doplnit konzultacemi s pamětníky – přímými účastníky válečné politiky. Čím více materiálu získával, tím více zjišťoval, že musí prostudovat ještě mnoho knih a dokumentů, aby měl skutečný přehled o všem dostupném. Jeho perfekcionismus a smysl pro objektivitu mu nakonec „nedovolily" knihu dokončit do konce roku 1966, jak původně plánoval.

Koncem roku 1967 v jednom z dopisů napsal: „Hanbím se, že jsem knihu dosud nenapsal [...] koncentroval jsem se na shromažďování dokumentačního materiálu [...] to, co jsem jenom tušil a co bych patrně dříve nemohl dát na papír, abych se vyhnul ostré kritice, je skutečností a mohu to dnes prokázat a dokumentovat (motivy Beneše pro jeho prosovětskou orientaci, to, jak ho Sověti chytili na udici, spolupráci Moravcovy a sovětské špionážní služby ještě před napadením Sovětského svazu Německem, Benešův odmítavý postoj k druhé frontě na Balkáně atd.) Bylo by ale nesprávné přehlédnout, že Beneš měl výhody oproti svým oponentům: měl styky a dovedl jich využít, byl úžasně pracovitý, houževnatý a dovedl si opatřit finance."[19]

V roce 1968 dokončil práci, která měla být druhým dílem připravované studie s názvem *Dokumenty o československé zahraniční politice 1918–1948*. Texty psané původně v češtině sám přeložil do angličtiny. Vše dal k připomínkování dvěma kolegům, dr. Wiererovi a dr. Pospíšilovi, kteří mu pomohli radami a ocenili jeho mravenčí práci. Při této příležitosti se Kalvoda zmiňoval Wiererovi o svém překvapení nad koncepčními a jazykovými nedostatky některých českých dokumentů psaných anglicky: „V některých dokumentech z Masarykova podání angličtina není zrovna nejlepší [...] některé věci Fierlingerovy a Ripkovy jsou komponovány přímo hrozně." Wierer tím nebyl překvapen a ve své odpovědi vzpomínal „na Benešovu hroznou francouzštinu mluvenou i psanou".[20] Sbírku dokumentů nebylo možno vydat tiskem vzhledem k rozsahu několika tisíc stran, a tak byla uložena v Hooverově institutu pouze jako strojopis. Kniha o československé roli v sovětské strategii spatřila světlo světa až o mnoho let později, v roce 1978.

19. Dopis Josefa Kalvody Rudolfu Wiererovi.

20. Dopis Josefa Kalvody Rudolfu Wiererovi a odpověď Rudolfa Wierera.

II.

V roce 1966 se manželé Kalvodovi rozhodli opustit po pěti letech San Diego. Dr. Kalvoda přijal nabídku vyučovat politologii na státní universitě v New Orleans ve státě Louisiana (Louisiana State University New Orleans). Manželka Anastasia si ještě v San Diegu rozšířila své vzdělání, získala diplom magistry (M.A.) biologie a mohla tak na neworleánské univerzitě vyučovat ve svém oboru. V „deštivém" New Orleans zůstali Kalvodovi jen do roku 1968, který byl pro ně rokem návratů. V létě se vydali na dlouho připravovanou cestu do Evropy, kde navštívili Sovětský svaz i Československo. Na podzim se přestěhovali z New Orleans zpět do státu Connecticut. Kalvoda se vrátil na Saint Joseph College v Hartfordu, na místo, kde začínal svou pedagogickou dráhu a jeho manželka získala zaměstnání jako středoškolská učitelka ve stejném městě. Bydleli nejprve v pronajatém domku na venkově a v roce 1969 zakoupili ve městě Avon vlastní dům.

Cestu do Evropy plánovali Kalvodovi od počátku roku 1967. Paní Kalvodová chtěla ještě jednou vidět své rodiče žijící v lotyšské Rize a její manžel toužil po setkání se sestrou a neteří, se starými známými i s rodnou Vysočinou. Rozhodování o cestě záviselo na situaci v komunistických zemích a Kalvoda byl velmi obezřetný: „Jsem stále na vahách, nerad bych skončil za mřížemi jako před dvaceti lety." O politickém uvolnění v Československu měl své mínění: „Ten pokus o více demokratizace a svobody bude jednoho dne zastaven mocipány; kdyby tomu neudělali přítrž, vysmeklo by se jim to z rukou a pak by museli apelovat na ruského Velkého Bratra, aby svou mocnou armádou osvoboditelkou intervenoval."[21]

Přes tato prorocká slova se nakonec pro cestu rozhodl, ale až po konzultaci na ministerstvu zahraničí, kde byl ujištěn, že jeho pobyt v Československu je bezpečný. Navíc mu bylo přislíbeno, že v případě nouze bude mít podporu americké ambasády. Koncem června odletěli s manželkou do Rigy, odkud se rozjeli ještě do Moskvy a na Krym. Z Moskvy pak odcestovali přes Vídeň do Prahy. Během svého měsíčního pobytu v Československu se nedostali do žádných nepříjemností s místními úřady a nerušeně procestovali stovky kilometrů. Zpátky do Spojených států odletěli z Prahy 13. 8. 1968, týden před sovětskou vojenskou invazí. Svůj „návrat" do vlasti po dvaceti letech popsal

21. Dopis Josefa Kalvody.

Kalvoda následovně: „Když jsem letěl z Vídně do Prahy, měl jsem pocit, že se vracím do země, kterou jsem už kdysi navštívil. Neměl jsem pocit, že se vracím domů."[22]

V Československu se Kalvodovi nejdříve vypravili do Malče, kde se Josef po letech setkal se sestrou a poprvé uviděl svou neteř. Na Vysočině se shledal ještě s několika dalšími příbuznými a známými. Zavedl svou manželku na místa, která mu v mládí přirostla k srdci, zašli společně k řece Doubravě a ukázal jí také věznici v Kutné Hoře, ve které byl v mládí komunisty vězněn. Společně pak cestovali po Čechách a Slovensku, navštívili mariánské poutní místo Turzovku a také Číhošť – působiště faráře Toufara, Kalvodova bývalého spolužáka, který byl v padesátých letech umučen ve vězení. Kalvoda se rozhodl, že o Toufarově tragickém příběhu „mučedníka dvacátého století" napíše knihu v angličtině. Vyfotografoval číhošťský kostel a získal cenné informace od redaktora *Lidové demokracie* Brabence. O další podrobnosti k Toufarově případu požádal po návratu do Spojených států písemně premonstrátského opata želivského kláštera Víta Tajovského, který v roce 1968 pobýval ze zdravotních důvodů v Rakousku.[23]

Kalvoda nevěřil, že svoboda v Československu bude trvalá, protože dříve nebo později by začala ohrožovat nadřazené postavení komunistů a tím i zájmy Sovětského svazu. Po celou dobu pobytu se stranil veřejného dění, až se známí divili „umírněnosti starého bouřliváka". Nechtěl se po dobu zdejšího pobytu zbytečně vystavovat nebezpečí a zároveň chtěl ušetřit budoucích nepříjemností lidi, s nimiž se setkával. Proto byl i v soukromých rozhovorech zdrženlivý a opatrný. Volil obezřetně, s kým se setká: „Přijel za mnou můj bývalý kamarád – je důstojníkem u policie (SNB). Chtěl se mnou mluvit a poslal několik vzkazů. Když mi sestra řekla, že jede ke svým rodičům a že asi za půl hodiny se u nás objeví, vzal jsem auto, naložil manželku, sestru a neteř a odjeli jsme pryč. Vysvětlil jsem sestře, že jsem to udělal v zájmu onoho policejního důstojníka a v jejím zájmu."[24] Dokonce na návštěvu do domu rodiny strýce Kodrleho v Malči přišel až po setmění, a to ještě přes dvůr zadním vchodem. Svou přítomnost v Malči však zcela utajit nemohl, a tak

22. Dopis Josefa Kalvody.

23. Opat Vít Tajovský přislíbil Kalvodovi ve věci Toufara pomoc, až se zlepší jeho zdravotní stav, a zároveň mu děkoval za varování, aby se do Československa z Rakouska nevracel. Byl však přesvědčen, že ho tam bude v těžké době jako duchovního třeba a do vlasti se také vrátil.

24. Dopis Josefa Kalvody.

strýc o jeho návštěvě do rodinné kroniky zapsal: „Dne 16. 7. 1968 ráno přijel domů Josef Kalvoda z Ameriky se svojí manželkou na 14 dní na návštěvu. Toho dne byl ve vsi rozruch z jeho příjezdu."[25]

Během svého pobytu v Československu se Kalvoda zúčastnil VI. mezinárodního kongresu slavistů, což byla vlastně oficiální záminka pro jeho návštěvu. Byl pozván jako univerzitní profesor – slavista – ze Spojených států a díky tomu se mohl seznámit se zdejšími českými a slovenskými historiky. Jednomu z amerických přátel o tom později napsal: „Dovedeš si představit tu ironii osudu? Před dvaceti lety jsem prchal za hranice, když jsem měl být souzen a odsouzen, a po dvaceti letech jsem byl čestným a vzácným hostem z Ameriky."[26]

Při této příležitosti se zúčastnil recepce a banketu pořádaného československými ministry zahraničí a školství. Měl dlouhý rozhovor s tehdy patrně nejznámějším českým komunistickým historikem Václavem Králem, o němž později napsal: „Řekl mi mnoho zajímavých věcí, ale při jeho alibistických řečech jsem se musel kousat do rtů, abych se mu nesmál do očí." Král si stěžoval, „že zatímco já jsem mohl v Americe publikovat, v ČSSR nic takového nebylo možné. Poukázal jsem na to, že on publikoval několik knih a celou řadu článků v historických časopisech. Nato mi řekl následující: ‚Pane kolego, tomu vy říkáte publikace? To nebyly žádné publikace, vy máte publikace, ale u nás se nic publikovat nedalo.' Nevěřil jsem jeho proměně stalinisty v liberála Pražského jara a odešel jsem od něho. Byl to konfident sovětského velvyslanectví." Na recepci měl Kalvoda též zajímavý rozhovor „s jedním Slovákem – historikem, který vystudoval v Sovětském svazu a byl zaměstnán jednou sovětskou institucí. Cestoval mezi Prahou, Bratislavou a Moskvou." Zeptal se ho, „co soudí o teorii, že Sověti plánují invazi do ČSSR. Odpověděl: ‚Milý pane kolego, obávám se, že to, co nazýváte teorií, je skutečnost.'"[27]

Den před odjezdem se Kalvodovi podařilo vypátrat adresu svého někdejšího učitele, přítele a později nepřítele – dr. Pavla Křivského. Ten po čtrnáctiletém pobytu ve vězení pracoval nejprve jako dělník a nyní jako archivář v Památníku národního písemnictví. Při setkání Křivský neskrýval radost ani rozpaky. Kalvoda však mu již dávno odpustil jeho komunistickou kariéru, a tak mohlo být staré přátelství obnoveno. Po návratu za oceán začal Křivskému posílat cizojazyčnou filozofickou literaturu a začali si zase po letech psát.

25. Zápis v rodinné kronice, kterou psal Václav Kodrle, Kalvodův strýc z matčiny strany. Do kroniky jsem mohl nahlédnout díky laskavosti paní Marty Urbanové.

26. Dopis Josefa Kalvody Stanislavu Brožkovi z 6.3. 1970.

27. Josef Kalvoda, *Pražské jaro 1968*. In: *Z bojů o zítřek III*, s. 224–225.

Křivský v prvním dopise vzpomínal: „Milý Josefe, setkání s Vámi bylo pro mě něčím zvláštním, něčím, co mě vnitřně přineslo veliký dar [...] je pro mě několik nezapomenutelných chvil, které jsem s Vámi prožil v Želivě [...] Při každém setkání jsem cítil, jako když si spolu vyměňujeme vnitřní energii. Velice mně imponovala Vaše houževnatost, pracovitost, rozhled a snaha vyjíti z průměru [...] Jak veliká to pro mě byla radost, když jsem viděl, že jste dosáhl takové výše a přitom že jste zůstal v jádru stále tím poctivým spravedlivým mužem, který pevně tkví kořeny v zemi a duchem v nebi [...] Když jsme spolu hovořili, připadalo mně, jako bychom neseděli na Strahově, ale v Želivě." Kalvoda odpovídal: „Milý pane doktore [...] Když jsem seděl na lavičce v Sokolohradech, přemýšlel jsem o smyslu posledních dvaceti let. Na svých cestách, ať to bylo na Severu, hlubokém Jihu, americkém Západu či ve velkých městech amerického Východu, setkal jsem se s tisíci lidmi a ve velké většině případů naše setkání nezanechala na nich a na mě žádné stopy. Bylo to však naše setkání před válkou v Želivě, které bylo pro mě velkým mezníkem. Otevřel jste pro mě nové obzory, které zůstaly se mnou i tehdy, když jsme se neviděli. [...] Po svých zkušenostech doma i jinde stal jsem se kosmopolitou, světoobčanem. Poznal jsem, že všude je zem Páně a že všude zápolí mezi sebou dobro a zlo. Mojí zásadou vždy bylo zlu odpírat, bojovat s ním a ne s ním spolupracovat či koexistovat. Zde ve svobodné zemi je život snadnější jak z hlediska materiálního, tak i z hlediska těch, kdo slouží Myšlence a snaží se dělat to, co jim diktuje jejich svědomí [...] Když jsem přistál na Ruzyni, doufal jsem, že se s Vámi sejdu. Trvalo mi to dlouho, než jsem Vás našel, a litoval jsem, že jsme se nemohli podívat spolu na Doubravku, Blaník, do Želiva a jinam."[28]

III.

Po návratu do Spojených států se naplnila neblahá očekávání. Kalvoda se vyjádřil k okupaci Československa v přednášce *Soviet Block* [*Sovětský blok*],[29] kterou přednesl v Gatlinburgu v listopadu 1968. Text přednášky si vyžádalo ministerstvo zahraničí Spojených států a obíhal v různých úřadech americké vlády. „Office of External Research [Oddělení zahraničního výzkumu ministerstva zahraničí, pozn. aut.] posílal odborníkům na vyžádání kopie."[30]

V tomto textu Kalvoda obšírně rozebíral vznik a podstatu komunistického bloku – jak označoval státy sdružené ve Varšavské smlouvě (Bulharsko, Československo, Východní Německo, Maďarsko, Polsko, Rumunsko a Sovětský svaz) – po druhé světové válce. Zdůrazňoval faktickou nadvládu Sovětského svazu nad ostatními státy, „vykonávanou nejprve prostřednictvím agentů – vojenských a politických poradců a diplomatů, diplomatického personálu, tajné policie a domácích komunistických stran a později dvojstrannými dohodami a mezinárodními institucemi – vojenskou Varšavskou smlouvou a Radou vzájemné hospodářské pomoci". V části věnované vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa vyslovil názor, že k intervenci Sověty nevedla pouze obava o osud socialismu v Československu, ale zejména vojenské strategické zájmy – potřeba rozmístit zbraně a vojska, což prezident a komunistický předák Novotný do té doby odmítal. Podle Kalvodova mínění Sověti potřebovali mít zajištěn týl v případě chystané války se Západem. Dosazení sovětofila Dubčeka do vedoucí funkce ve státě mělo zajistit právě splnění tohoto sovětského požadavku. Podle Kalvody mělo uvolnění cenzury nejprve umožnit kritiku a poté odstranění prvního muže KSČ Novotného, který v otázce umístění zbraní nevyšel Sovětům vstříc. Tento plán se ale vymkl jeho strůjcům z rukou. Naivní Dubček, který podlehl iluzím o reformním socialismu a zároveň oblibě u mas, totiž nedokázal pochopit a uskutečnit sovětské záměry a navíc z hlediska Sovětů „nezodpovědně" napomáhal celkovému uvolnění poměrů. Začalo docházet k veřejné kritice samotného komunistického systému, lidé se spontánně sdružovali a zakládali nejrůznější spolky, a tak pod záminkou ohrožení vedoucí role KSČ – tedy „socialismu v Československu" – Sovětský svaz přistoupil k intervenci, po níž mohl realizovat svůj původní záměr.[31]

O deset let později se k problematice Pražského jara Kalvoda znovu vrátil v přednášce *Rise and Fall of Alexandr Dubček* [česky publikované pod názvem *Případ Saša*]. Jednoznačně zde opět odmítl jakoukoli glorifikaci tehdejšího prvního muže KSČ Dubčeka, který od svého vzestupu až do svého pádu nepopíral, že je oddán Moskvě, a jen díky své naprosté politické naivitě

28. Z dopisů Pavla Křivského Josefu Kalvodovi z 16.1. 1969 a Josefa Kalvody Pavlu Křivskému z 1.2. 1969. Jejich vzájemná korespondence byla opět přerušena v období „normalizace" od roku 1970 do roku 1987. V těchto letech si posílali pouze vzkazy. Poslední dopis od Křivského psaný v říjnu 1989 dostal Kalvoda dva měsíce před Křivského smrtí.

29. Přednáška byla publikována pod názvem *The Soviet Bloc: An Appraisal* (*International Behavioural Scientist*, India, 1969, June). V češtině viz Josef Kalvoda, *Sovětský blok: hodnocení.* In: *Studená válka 1946–1989*, s. 123–138.

30. Dopis Josefa Kalvody Stanislavu Brožkovi z 6.3. 1970. Zmíněnou přednášku přednesl Kalvoda na konferenci sdružení Southern Political Science Association v Gatlinburgu v listopadu 1969.

31. *Sovětský blok: hodnocení.*

nepochopil celou situaci ani poté, co se mu zcela vymkla z rukou. Kalvoda pro dokreslení Dubčekovy charakteristiky citoval rozhovor, který měl v Praze s jedním ze svých přátel – „brilantním politickým pozorovatelem". Tento pozorovatel mu v době Dubčekovy největší popularity řekl: „Dubček je průměrný člověk, s nímž bych nechtěl mít intelektuální rozhovor, poněvadž by byl velmi nudný. Vynesla ho vlna času."[32] Celou problematiku Pražského jara Kalvoda obšírně popsal v jedné z kapitol své knihy *Czechoslovakia's Role in Soviet Strategy*.[33]

Ještě v devadesátých letech hájil Kalvoda své závěry o sovětském záměru umístit zbraně a vojska na československém území v článku *Pražské jaro 1968*[34] a upozorňoval na to, že jeho vývody dosud nikdo nevyvrátil. V roce 1995 byly v Polsku publikovány dokumenty z šedesátého osmého roku a Kalvoda napsal se zadostiučiněním recenzi jejich sborníku [v češtině publikováno pod názvem *Tajné dokumenty o Československu*]. Z těchto polských materiálů vyplývá, že již v roce 1965 byla uzavřena tajná smlouva o umístění jaderných zbraní v Československu.[35]

Totéž potvrzují studie vydané v devadesátých letech českým Ústavem pro soudobé dějiny Akademie věd, z nichž je možno vyčíst, že podle tajné smlouvy měla být v Československu do konce roku 1968 vybudována tři úložiště jaderných zbraní, že termín dokončení výstavby těchto úložišť (rok 1967) nebyl dodržen (Československo v této věci navštívili sovětský vůdce Brežněv s náčelníkem KGB Andropovem) a že zbraně byly na československém území rozmístěny dle původního záměru až po sovětské vojenské invazi. V časopise *Soudobé dějiny* vydávané zmíněným vědeckým ústavem byl pub-

32. *The Rise and Fall of Alexander Dubček*. Článek v českém překladu otiskla pod názvem *Případ Saša* exilová periodika *Hlas Domova* (Melbourne, 1979, 20.8.), *Hlasatel* (Chicago, 1979, 10.8.) a *Národní politika* (Mnichov, 1980, srpen–září). Rovněž in *Z bojů o zítřek III.*, s. 217–222.

33. Přednášku *The Rise and Fall of Alexandr Dubček* přednesl Kalvoda na konferenci slavistů v Bostonu a na sjezdu Společnosti pro vědu a umění v Clevelandu konaném 25.–29.10. 1978. Kopii přednášky si vyžádalo ministerstvo zahraničí Spojených států. Byla zařazena mezi „Papers Available", které vydává pro vládní a jiné činitele odbor výzkumu a informací ministerstva zahraničí Spojených států. Byla publikována rovněž v časopisu *Journal of Social and Political Studies* (1978, Winter, No. 4) a v pozměněné verzi v *Nationalities Papers* (1980, No. 2).

34. Josef Kalvoda, *Pražské jaro 1968*. In *Z bojů o zítřek III.*, s. 223–226.

35. Viz *Tajné dokumenty o Československu – recenze* in *Studená válka 1946–1989*, s. 139–143.

likován článek bývalého komunistického generála, který se rozepsal o sovětském záměru mít v Československu armádu a vysvětlil strategické záměry, jež k tomu sovětské velitele vedly. Vydal tak svědectví, které je totožné s Kalvodovou tezí.[36]

Kalvodův odhad z listopadu 1968 byl tedy správný přinejmenším v tom, že Sovětům šlo o rozmístění zbraní na území Československa a že do konce roku 1967 nebyli v této své snaze úspěšní. V České republice se dosud nenašel historik, který by se pustil do systematického bádání tímto směrem. Naopak mnozí státem placení vědci stále přemítají o tom, zda Pražské jaro mělo se svými reformami naději na úspěch (tj. zachování občanských práv a svobod v totalitním státě) a zda byl tzv. socialismus s lidskou tváří uskutečnitelný.[37]

IV.

Zahraniční politiku Spojených států ve druhé polovině šedesátých let vedl tehdejší prezident Johnson v souladu s již dříve přijatou strategií zadržování (*containment*) sovětského dobyvačného komunismu v jeho dosavadních hranicích. Přes dramatické události v Československu tak zaujaly Spojené státy k Pražskému jaru 1968 neutrální stanovisko, neboť z jejich hlediska se jednalo o vnitřní problém komunistického bloku, stejně jako tomu bylo v případě maďarského povstání v roce 1956. Nejzávažnějším problémem americké zahraniční politiky byla ve druhé polovině šedesátých let situace v Asii. Spoje-

36. J. Madry, *Sovětské zájmy v pojetí obrany Československa (1965–1970)*. In: *Historie a vojenství*, 1992, č. 5, s. 131–132. J. Madry, *Sovětská okupace Československa, normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*. In: Sešity ÚSD,1994, č. 16, s. 14. O sovětské vojenské strategii se zmiňuje bývalý náčelník generálního štábu 10. letecké armády komunistického Československa J. Dvořák, *Vojenské důvody invaze do Československa v roce 1968*. In: *Soudobé dějiny*, I, č. 4–5, s. 591.

37. Podobné úvahy jsou naznačeny například v jedné z publikací pojednávajících o zmiňovaném období vydaných po roce 1989. Viz Miloš Bárta, Ondřej Felcman, Josef Belda, Vojtěch Mencl, *Československo roku 1968, I. a II. díl*. Praha 1993. Autoři – historikové předkládají v závěru své knihy „otevřené otázky dějin pražského jara", které působí, jako by dotyční vědci ověnčení tituly CSc. spadli z višně a nebylo jim jasné to, co dávno pochopila většina národa. Místo aby na své otázky odpověděli obsahem předkládané publikace, trápí čtenáře mudrováním nad pseudoproblémy, jako např. zda „bylo Pražské jaro jen konfliktem mezi komunisty nebo hlubším společenským procesem" a „zda bylo Pražské jaro historicky progresívní", což působí podobně, jako kdyby se matematik v závěru svého pojednání zamýšlel zda 1 + 1 jsou skutečně 2 a zda 3 – 2 přece jen nejsou 4.

né státy podporovaly od poloviny padesátých let prozápadní Vietnamskou republiku (jižní Vietnam) a od roku 1961 zde měly vojenské jednotky, které měly pomáhat hájit hranice státu proti agresi komunistické Vietnamské demokratické republiky (severního Vietnamu). Se stupňujícím tlakem ze severu se postupně zvyšoval početní stav těchto jednotek a v létě 1964 se Spojené státy dostaly do horkého válečného konfliktu se severním Vietnamem.[38]

Po zrušení francouzské koloniální správy a rozdělení Vietnamu na severní (komunistickou) a jižní část se komunisté za vydatné „internacionální podpory" snažili ovládnout celou zemi. Spojené státy se v souladu se strategií zadržování komunismu postavily na stranu jižního Vietnamu ve snaze pomoci uhájit jeho nezávislost. Tento postoj se ve svých důsledcích nakonec výrazně promítl do vleklé vnitrospolečenské krize v nejsilnější zemi Západu. V roce 1965 začaly rozsáhlé protesty na univerzitách a o dva roky později získaly protiválečné demonstrace konané u budovy Pentagonu v New Yorku masovou podporu. Vietnamský problém „zdědil" po prezidentu Johnsonovi jeho nástupce Nixon a vyřešil jej v rámci proklamované politiky zmírňování mezinárodního napětí (*détente*) uzavřením příměří se severním Vietnamem v roce 1973. Tento vynucený americký ústup prezentovaný Nixonem jako „odchod se ctí" byl předzvěstí pádu jižního Vietnamu pod komunistickou nadvládu.[39]

Vietnamská válka se stala fenoménem rozdělujícím americkou společnost. Veřejné mínění bylo ovlivněno vysokými ztrátami na životech amerických vojáků ve Vietnamu a hlasitými – značně radikálními – protesty studentů a intelektuálů. Politická strategie zadržování komunismu a zvláště její uplatňování mimo Evropu byly zpochybněny, a politikové tak byli víceméně přinuceni zaměřit se na strategii zmírňování mezinárodního napětí (nazývanou *détente*). Odezvy na vietnamskou válku byly jakýmsi průsečíkem několika sociálně politických vlivů ve Spojených státech. Mezi nimi dominovala rozmanitá kulturně-politická revolta mladých lidí spojená s ideologií bezbřehé svobody odmítající stávající společenské normy. Tato revolta byla mimo jiné vydatně živena také vlivem komunistických agentů a propagandy. Od poloviny šedesátých let se šířilo na vysokých školách ve Spojených státech studentské hnutí odporu vymezující se proti zavedenému společenskému systému a vládní politice. Vzbouření studenti se dělili na dva hlavní proudy, které se vzájemně prolínaly – opoziční kulturu (hippies) a politizující hnutí tzv. nové levice.

Nová levice, která byla vysoce kritická vůči dosavadnímu společenskému systému, měla své vůdce a ideology ve studentech Michiganské univerzity Tomu Haydenovi a Al Haberovi. Její mluvčí šířili propagandu, že v americké společnosti má jednotlivec omezenou svobodu, protože vše ovládají byrokratické instituce, a volali po prohloubení demokracie rozšířením občanských práv. Byli zásadními odpůrci americké zahraniční politiky a vojenské přítomnosti ve Vietnamu. Radikální kritice neušel ani vysokoškolský systém, tradice a pravidla zavedená na jednotlivých univerzitách. V rámci nové levice se zformovaly skupiny Hnutí za svobodu slova a Studenti za demokratickou společnost, jejichž členové podněcovali a organizovali nátlakové akce za splnění svých [většinou nesmyslných, pozn. aut.] požadavků. Od verbálních prohlášení přešly tyto skupiny na některých univerzitách ke stávkám a obsazování školních prostor, často se vyskytlo i agresivní chování vzbouřenců v ulicích. Poslední velká vlna protestů proběhla v letech 1970 a 1971.[40]

Profesor Kalvoda se dvakrát odvážně vmísil do bouřlivého dění, aby hájil a obhájil „poznanou pravdu". Poprvé to bylo v přednášce ke studentům o vietnamské problematice v roce 1968, v níž se snažil vysvětlit důvody amerického vstupu do války a příčiny dosavadních neúspěchů. Podruhé o dva roky později při studentských nepokojích v Saint Joseph College, které byly vyvolány zprávami o americkém bombardování Kambodži. Kalvoda tehdy za napjaté situace po vyhlášení studentské stávky hovořil ke shromážděným studentům. Vysvětloval důvody amerického počínání a zároveň vyzýval studenty, aby se nenechali manipulovat od agitátorů, kteří přicházejí na univerzity s cílem vyvolávat neklid.

V úvodu své přednášky nazvané *Válka ve Vietnamu v historické perspektivě* se Kalvoda kriticky vyjádřil vůči těm, kteří „svými demonstracemi a vyvoláváním nepokojů učinili z konfliktu ve vzdálené zemi výbušný, emocemi nabitý problém", a vyslovil názor, že „ti, kdo se vyžívali v moralizování,

38. Koncem roku 1961 působilo v jižním Vietnamu z rozhodnutí prezidenta Kennedyho 1346 vojáků, jejichž početní stav od té doby stále vzrůstal (Vladimír Nálevka, *Světová politika ve 20. století, 2.* Praha 2000). V první polovině šedesátých let vzrostl na 16 tisíc. Po incidentu v Tonkinském zálivu (z 30. na 31. 7. 1964), kde byla americká válečná loď napadena severovietnamskou armádou se prezident Johnson (s podporou Kongresu) rozhodl vstoupit do válečného konfliktu a do konce roku 1965 tak bylo ve Vietnamu již na 184 tisíc amerických vojáků, jejichž počet se v dalším roce ještě zdvojnásobil. Viz George B. Tindall, David E. Shi, *Dějiny Spojených států amerických.* Praha 2000.

39. Po zdlouhavém a několikrát zastaveném jednání v Paříži mezi zástupci severního Vietnamu a Spojených států byla 27.1. 1973 uzavřena smlouva o ukončení války. V březnu 1973 opustily Vietnam poslední americké jednotky. O dva roky později byl jižní Vietnam zcela ovládnut komunisty. Viz tamtéž.

40. *Tamtéž*, s. 711–715.

vyhlašování hesel, ve frázích, v emotivních výzvách a v odsuzování těch, kteří mají na problém odlišný názor, zatemnili skutečné problémy a vytvořili naopak problémy umělé" a tím přispěli k „zasévání zkreslených představ o původu a podstatě vietnamské války do myslí mnoha lidí". Nastínil studentům některé otázky, na něž je třeba hledat odpovědi: „Jak jsme se dostali do této války? Proč došlo k nárůstu amerických obětí od konce roku 1964? Proč mají Spojené státy ve Vietnamu půl milionu vojáků – není to selhání naší diplomacie? Musejí snad mladí mužové platit svými životy za chyby, k nimž nemuselo dojít? Kdo jsou vůdcové Viet-congu a jak se dostal komunismus do Vietnamu?"[41]

Následoval výklad vietnamských politických dějin. Vietnam, který má více než dva tisíce let staré dějiny se ve druhé polovině devatenáctého století stal součástí (společně s Laosem a Kambodžou) francouzské kolonie – Indočíny a zůstal jí až do poloviny století dvacátého. Koncem dvacátých let dvacátého století založil Ho Či Min komunistickou stranu Vietnamu. Předtím studoval ve Francii, kde se stal členem tamní komunistické strany, a později byl vyškolen v Sovětském svazu jako profesionální revolucionář a byl pověřen organizováním komunistického hnutí v jihovýchodní Asii. Po druhé světové válce nastala ve Vietnamu revoluční situace a Ho Či Min se pokusil vyhlásit nezávislost Vietnamu a stanout se svým komunistickým hnutím v čele státu. To se mu však nepodařilo, zemi obsadili znovu Francouzi a začali s jeho stoupenci válčit. Vleklý konflikt vyvrcholil v roce 1954 pádem francouzské pevnosti Dien Bien Phu v severní části Vietnamu a tato ztracená bitva byla pro Francouze důvodem k ukončení války.[42] Země byla v Ženevě rozdělena na dvě části podél 17. rovnoběžky. Ho Či Min se stal nejvyšším představitelem severní – nyní komunistické části – Vietnamské demokratické republiky. Na jihu císař Bao Dai jmenoval jako ministerského předsedu přesvědčeného obhájce vietnamské nezávislosti, katolíka a antikomunistu Ngo Dinh Diema, který se krátce nato stal prezidentem a tím i nejvyšším politickým představitelem jižního Vietnamu – Vietnamské republiky.[43]

---

41. Josef Kalvoda, *Válka ve Vietnamu v historické perspektivě*. In: *Studená válka 1946–1989*, s. 110–119.

42. Ve Francii sílil tlak komunistů, levicových intelektuálů a také studentů proti pokračování v bojích v Indočíně a dalšímu prolévání francouzské krve ve vzdáleném světadíle. Zmíněná porážka u Dien Bien Phu sice nezlomila francouzskou armádu, ale znemožnila vládě pokračovat ve válce vzhledem k veřejnému mínění.

43. Vlastenec, katolík a liberální demokrat Diem nahradil Bao Daie poté, co se na základě plebiscitu změnilo jihovietnamské císařství v republiku.

Diemovi se podle Kalvody podařilo stabilizovat situaci v zemi a s americkou pomocí zahájil úspěšné hospodářské reformy. Na tento vývoj reagovala Komunistická strana Vietnamu v Hanoji vytčením úkolu osvobodit (uchvátit) jižní Vietnam a začala na jihu organizovat teroristické akce. V dalších letech začaly proudit do jižního Vietnamu komunistické bojové oddíly zejména přes část sousedního Laosu, kterou ovládali tamní komunisté. Jižní Vietnam se však dokázal (s podporou Spojených států a vojenského paktu SEATO) účinně bránit. Proto komunisté nasadili novou zbraň – propagandu. Obvinili nepodloženě katolického prezidenta Diema z náboženské nesnášenlivosti a pronásledování buddhistů.[44] Tato propaganda byla úspěšná, vedla ke ztrátě americké (tj. Kennedyho) podpory dosavadního režimu a k vojenskému převratu, při němž byl Diem zavražděn.[45] Od té doby se situace začala zhoršovat a severovietnamští partyzáni začali postupně dobývat a obsazovat území stá-

---

44. Jeden z významných buddhistických představených Thich Tri Quang začal spolupracovat se severovietnamskými komunisty (kteří mu přislíbili, že v zemi zajistí duchovní obrodu a odklon od světského materialismu). Zajistil, že do té doby apolitické buddhistické kláštery se staly základnami partizánské armády organizované ze severu – Viet-congu. Quang se rovněž podílel na realizaci nelidského propagandistického plánu – veřejném sebeupalování buddhistických mnichů, které bylo prezentováno jako protest mnichů proti náboženskému útlaku ze strany vládnoucí katolické (Diemovy) menšiny vůči tradičnímu buddhismu (k sebeupalování extrémně zfanatizovaných buddhistů docházelo do té doby jen za zdmi některých klášterů přičemž důvodem k němu bylo urychlení vstupu do Nirvány – posmrtného stavu dokonalosti). Když vyšlo najevo, že v klášterech jsou ukrývány zbraně a partizánští bojovníci, prezident Diem dal pokyn vládním oddílům k raziím po celém jižním Vietnamu a v reakci na celou situaci vyhlásil v některých územích státu výjimečný stav. Přestože munice byla v klášterech skutečně nalezena komunistická propaganda slavila úspěch a o náboženských perzekucích (a „formě všelidového protestu" – sebeupalování) začal psát nejen východní, ale i západní a zvláště americký tisk. Viz. Zbyněk Ludvík, *Informační črty* (*Zpravodaj*, Chicago, 1963, 8. 10., 1964, 9. 2. a 1965, 10. 11.)

45. Propagandou o náboženském útlaku byl zmanipulován prezident Kennedy, který odmítl „nedemokraticky jednajícího" Diema dále podporovat. Odvolal prodiemovského velvyslance Spojených států v Saigonu Frederica Noltinga a nahradil jej Henry Cabotem Lodgem, který poskytl na americkém velvyslanectví azyl Thich Tri Quangovi, na něhož byl mezitím jako na agenta severu vydán zatykač. Lodge za pomoci CIA a s požehnáním Kennedyho pomohl v roce 1963 zorganizovat v zemi vojenský převrat při němž byl prezident Diem zavražděn a v zemi se ujala moci generálská junta. Její představitelé zrušili dlouhodobě budované účinné nástroje proti komunistickým partyzánům včetně rozsáhlé zpravodajské sítě, což mělo za následek ztrátu více než poloviny území státu do konce roku 1964. Viz tamtéž.

tu. Prezident Johnson nechtěl nechat jižní Vietnam padnout, a proto na jih vyslal početné oddíly americké armády a po incidentu v Tonkinském zálivu nařídil bombardování severního Vietnamu. V roce 1968 bylo ve Vietnamu již na půl milionu amerických vojáků, kteří umírali v těžkých bojích se severovietnamskou partyzánskou armádou.

Kalvoda upozorňoval, že k tomuto výslednému stavu nemuselo dojít, kdyby se američtí politikové nedopustili tří velkých chyb: 1) neposkytli (prezident Eisenhower) leteckou pomoc Francii při obraně pevnosti Dien Bien Phu, 2) donutili (Kennedy) své spojence v Laosu přenechat část území (které pak sloužilo jako cesta pro severovietnamské oddíly směřující na jih) komunistům a 3) souhlasili (Kennedy) se spiknutím proti čestnému a nezávislému prezidentu Diemovi. Na závěr uvedl, že Hanoj organizuje a financuje propagandu uvnitř Spojených států „s cílem vystupňovat boj za ukončení ‚agrese' v jižním Vietnamu [...] Kdybychom podlehli těmto tlakům, odměnili bychom tak vlastně agresora za jeho agresivní akt a zajistili bychom mu vítězství. [...] Poněvadž komunisté vědí, že vojensky nemohou ve Vietnamu zvítězit, učinili ze Spojených států hlavní středisko boje. Věří, že nás válka unaví, tak jako unavila francouzskou vládu v roce 1954, a že se podvolíme. A přece se přes veškerou agitaci nesmíme vzdát. Ve hře je totiž mnohem více než pouhá nezávislost jedné vzdálené malé země [...] Nezastavíme-li agresora na asijské pevnině, můžeme se s ním jednou setkat u našich vlastních břehů." Ač tento postoj – neustupovat severovietnamské agresi – v roce 1968 nebyl populární, Kalvoda jej neváhal veřejně prezentovat a publikovat v americkém tisku.

V roce 1970 se Kalvoda do jisté míry proti své vůli zapletl do vlny studentských nepokojů ve svém působišti. Byl vtažen přímo do centra dění na Saint Joseph College samotnými studenty a vedením školy. Bylo to v květnu během vlny bouřlivých protestů, která se rozpoutala po zveřejnění zprávy o americkém bombardování severovietnamských základen Viet-congu v Kambodži. Bombardování nařídil prezident Nixon, aby přinutil severovietnamské komunisty k dohodě.[46] V dopise příteli Markovi vylíčil Kalvoda svou účast na událostech v St. Joseph College následovně: „Květen byl pro mě opravdu hektický měsíc. Začalo to studentskými nepokoji a bouřemi, které

46. Po americkém „vpádu" do Kambodže „v květnu 1970 všechny americké univerzity po celé zemi zaznamenaly novou vlnu protestů. Na státní univerzitě v Kentu musela být povolána ohijská národní garda, aby zastavila řádění, během něhož byla zapálena budova jednotek výcviku záložních důstojníků. Studenti zasypali mladé a nezkušené gardisty kameny a nadávkami, ti propadli panice a začali do studentů střílet." Tindall, Shi, s. 720.

zachvátily naši za normálního stavu tichou kolej. Ač během posledních dvou let nevyhledávám příležitost vyjádřit se k politickým událostem, byl jsem do onoho víru zatažen studenty. Pobuřovači, kteří přišli na naši kolej a rozrušili její klidnou hladinu, neměli prakticky žádnou opozici až do té doby, než mě studenti požádali, abych promluvil na jejich shromáždění. Ke generální stávce a rebelii přitom povzbuzovalo studenty i několik pedagogů z fakulty. Rozumní studenti ale chtěli, abych celou kambodžskou situaci vysvětlil na generálním shromáždění, což jsem také udělal, a sklidil jsem velké ovace. Na základě mého vystoupení studentské shromáždění odhlasovalo jednodenní stávku ukončit a campus se vrátil téměř k normálnímu stavu."[47]

Při svém vstupu do incidentu byl sice úspěšný, ale kromě renomé u studentů se mu dalšího zadostiučinění od kolegů ani nadřízených nedostalo. V dopise prof. Wiererovi si stěžoval: „Někteří kolegové jsou nerozumní, mstiví a vášniví. Pochopitelně, dalo jim to tolik práce, aby studenty dostali ke stávkování, a já jsem jim to zbořil. Od správy koleje jsem díků neočekával a také nedostal, ač Dean [děkan, pozn.aut.] byl mezi těmi, kdo mě naléhavě žádali, abych šel do studentské haly promluvit a vysvětlit studentům, jak jsou obětí několika štváčů, kteří přišli na campus proto, aby je pobouřili."[48]

Vietnamský konflikt skončil pro Spojené státy 27. 1. 1973 uzavřením smlouvy o ukončení války a znovunastolení míru se severním Vietnamem. Ještě než odstartoval poslední americký vrtulník z jihovietnamského Saigonu nastoupili severovietnamští komunistické k další vojenské agresi. Už na jaře 1973 se jim podařilo dobýt a podmanit si celé území jižního Vietnamu a do jara 1975 pak definitivně vymýtili poslední zbytky odporu. Komunisté ovládli rovněž Laos a Kambodžu a získali tak celé území bývalé francouzské Indočíny.

47. Dopis Josefa Kalvody Josefu Markovi z 1970.

48. Dopis Josefa Kalvody Rudolfu Wiererovi z 3.7. 1970.

OD POLITIKY K HISTORII

I.

V roce 1969 se manželé Kalvodovi přestěhovali do města Avon ve státě Connecticut,[1] kde zakoupili dům s velkou zahradou. Oba byli zaměstnáni ve 30 kilometrů vzdáleném Hartfordu. Paní Kalvodová učila na střední škole biologii a chemii a její manžel dojížděl na Saint Joseph College, kde vyučoval stejně jako v letech šedesátých politologii a historii. Pomýšleli sice na to, že se jednou v důchodu odstěhují do „teplých krajů" – do Kalifornie nebo na Floridu, ale nakonec se rozhodli v Avonu zůstat natrvalo.

Pedagogickou práci vykonával prof. Kalvoda svědomitě a s chutí. Často zdůrazňoval, že je to nejlepší a nejzábavnější zdroj obživy, jaký poznal. V roce 1970 byl na Saint Joseph College jmenován vedoucím katedry politologie a historie. Stal se známým a váženým akademikem pro svou profesionalitu, rozsáhlé znalosti a publicistickou činnost. Díky těmto kvalitám získal nejvyšší dosažitelnou pedagogickou „hodnost" – kvalifikační stupeň *professor*, který mu zajišťoval tzv. definitivu (*tenure*) čili stálé místo vysokoškolského pedagoga až do sedmdesáti let a velmi dobrou penzi.

Dalším oceněním Kalvodovy práce byla nabídka místa externího poradce (*consultant*) od federálního ministerstva školství (US Department of Education). Od počátku osmdesátých let pak dojížděl do Washingtonu, kde vypracovával posudky na žádosti o dotace (granty) podávané institucemi, univerzitními profesory a postgraduálními studenty, kteří chtěli dělat výzkum v cizině. Od poloviny osmdesátých let Kalvoda pracoval externě rovněž pro ministerstvo zahraničí (US Department of State). Na seminářích pořádaných a sponzorovaných organizací Appeal at Conscience v New Yorku školil americké diplomaty odjíždějící do Československa. V přednáškách a otevřených besedách je seznamoval s dějinami, poměry a politickou situací ve své rodné vlasti, s problematikou mezinárodního komunismu a rolí Sovětského svazu.

Prof. Kalvoda také každoročně cestoval na různé konference o mezinárodní politice a soudobých dějinách pořádané univerzitami či akademickými společnostmi ve Spojených státech i v zahraničí (pracovně navštívil kromě měst v mnoha amerických státech včetně Havaje i Itálii, Kanadu, Německo a Velkou Británii). V roce 1985 byl na stáži v Německu, kde studoval archiv Herderova institutu v Marburku. Při té příležitosti se zašel podívat do redakce RFE v Mnichově a zúčastnil se setkání exulantů v Ellwangenu[2]. V Evropě se zdržel několik týdnů. Zajel si zavzpomínat do norského Haldenu na své těžké začátky a navštívil mariánská poutní místa ve francouzských Lurdech a v portugalské Fatimě.

Volný čas věnoval převážně badatelské a publicistické činnosti. Sedmdesátá a osmdesátá léta byla pro něho další etapou „boje o zítřek" a návratem k „první lásce z mládí" – historii. Po osobní účasti na exilové politice a anglicky psané publicistice v padesátých a šedesátých letech se nyní zaměřil na soudobé československé dějiny. Pracoval souběžně na dvou tématech, z nichž první se vztahovalo ke vzniku Československé republiky v roce 1918 a druhé k zahraniční a vnitřní politice Československa v letech 1918–1948. Oba zpracovávané náměty byly úzce spojeny s činností prvních československých prezidentů – Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše.

V roce 1975 dokončil Kalvoda práci, na kterou dostal před lety grant od Hooverova institutu. Využil přitom také některé dosud tajné dokumenty ministerstva zahraničí Spojených států, k nimž získal přístup jako první badatel vůbec. Obsah studie nazvané *Czechoslovakia's Role in Soviet Strategy*, kterou psal během let 1965–1975, oproti původnímu záměru značně rozšířil. Přidal popis a výklad událostí týkajících se vzniku Československa v souvislosti s bolševickou revolucí v Rusku, československé zahraniční politiky mezi světovými válkami, vzniku a činnosti Komunistické strany Československa jako součásti mezinárodního komunistického hnutí s centrem v Sovětském svazu a rozbor událostí v roce 1968. Další samostatné kapitoly v knize věnoval srovnání poválečného vývoje v Československu se situací na Kubě, v Chile a v Portugalsku, propagandistické a teroristické činnosti mezinárodního komunismu a roli Československa jako významného komunistického předpolí ve světě. Ústředním tématem knihy zůstala československá zahraniční politika v letech 1938–1948.

---

1. Connecticut je malý stát severně od New Yorku a jeho hlavním městem je Hartford. Avon je předměstím Hartfordu, které si zachovalo venkovský ráz.

2. Kalvoda se během své „pracovní" návštěvy Evropy zúčastnil náboženské poutě spojené s cyrilo-metodějskými oslavami v Ellwangenu. V září se do Evropy nakrátko vypravil znovu na setkání pořádané organizací Opus Bonum ve Frankenu 25.9.–29.9. 1985.

Kalvoda ve své knize prokazoval, že skutečnou příčinou pádu Československa do područí komunismu byla jeho špatná politika a nikoli události vně státu. Poukázal na to, že o zahraniční politice rozhodoval po první světové válce téměř bezvýhradně, nejprve jako ministr zahraničí a poté jako prezident, Edvard Beneš, a dokládal, že právě jeho autoritářské rozhodování a závažné chyby vedly v konečném důsledku ke zbolševizování Československa. Na základě hojně citovaných archivních materiálů ve své knize rovněž rozpracoval tezi, že Benešova činnost během druhé světové války měla vliv na to, že se i další země střední a jihovýchodní Evropy dostaly pod nadvládu komunistů.

Kniha *Czechoslovakia's Role in Soviet Strategy*[3] byla s nadšením přijata odbornou veřejností ve Spojených státech a v Kanadě. O jejím úspěchu svědčí kromě příznivých recenzí v americkém, kanadském a německém tisku i to, že ve Spojených státech vyšla ve třech vydáních – 1978, 1979, 1981 (což je skutečně mimořádný akademický úspěch, ne zrovna běžný mezi americkými vědci) – a ještě v roce 1988 nabízelo nakladatelství University Press of America Kalvodovi smlouvu na čtvrté rozšířené vydání. V českém exilovém tisku se však kolem této práce chodilo spíše po špičkách. Zásadní kritika Edvarda Beneše byla pro mnoho lidí stále obtížně stravitelná, o jeho zaslepených epigonech neochotných k jakékoli věcné diskusi ani nemluvě.

Již od počátku sedmdesátých let začal Kalvoda shromažďovat materiály pro knihu (psanou opět v angličtině) o vzniku Československa, kterou provizorně nazval *The Origins of Czechoslovakia* [Počátky Československa]. Začal shánět staré knihy vydané v meziválečném Československu a doplňovat z veřejných i soukromých archivů svou sbírku dokumentů. Po více než patnácti letech práce (1969–1985) obsahoval strojopis na dvanáct set stran textu a jeho konečná verze musela být pro knižní podobu na naléhání vydavatele přibližně o jednu třetinu zkrácena. Kniha byla vydána v New Yorku pod názvem *Genesis of Czechoslovakia* v roce 1986.[4]

Zatímco recenze v americkém, kanadském, anglickém a německém tisku nešetřily superlativy, české reakce byly ještě protichůdnější než u knihy předešlé. Mnoho známých i neznámých spoluexulantů autorovi vyslovilo své uznání v dopisech a různých anketách. Několikrát byl vysloven názor, že se jedná patrně o nejvýznamnější a nejhodnotnější knihu celého čtyřicetiletého českého exilu, která jde svým obsahem až na samé jádro česko-slovenského národního a společenského problému. Objevilo se však také několik českých recenzí, které byly jednoznačně kritické.[5]

Genesis of Czechoslovakia zachycuje české a slovenské země a jejich politickou scénu před začátkem první světové války, provází čtenáře domácí i zahraniční českou (česko-slovenskou) politikou během války, podrobně rozebírá problematiku česko-slovenských legií a další diplomatické, geopolitické a vojenské faktory, které ovlivnily vznik samostatné Československé republiky, popisuje projednávání česko-slovenské problematiky na pařížské mírové konferenci, kde byl nově vzniklý stát mezinárodně uznán a definitivně zakotven, a reflektuje příčiny a důsledky rozbití rakousko-uherské monarchie.

Na rozdíl od vžitého výkladu, podle něhož byla samostatnost Československa především výsledkem diplomatického úsilí Masaryka a Beneše v zahraničí,[6] dospěl Kalvoda k odlišnému závěru.[7] Kromě Masaryka a Beneše měli podle něho stejné zásluhy na vzniku republiky domácí politikové a ruští legionáři. Za zásadní hybnou sílu však Kalvoda označil vývoj mezinárodní situace a zájmy válčících Dohodových mocností. Podle něho „dosažení československé samostatnosti bylo výsledkem řady historických náhod, jež využili vůdci odboje doma i v zahraničí. V poslední fázi války získali exiloví vůdci plnou podporu čelných domácích politiků, a proto mohli vystupovat jako mluvčí národa."[8]

3. Kniha *Czechoslovakia's Role in Soviet Strategy* byla poprvé vydána v roce 1978 v nakladatelství University Press of America, New York. Český překlad vyšel v roce 1999.

4. Kniha *Genesis of Czechoslovakia* byla poprvé vydána v roce 1986 v edici East European Monographs, Boulder v New Yorku. Český překlad vyšel v roce 1998.

5. Kritikem Kalvodovy knihy byl například bývalý předseda SVU dr. Jaroslav Němec. Viz následující kapitola.

6. Vznik československé samostatnosti je v českých učebnicích dějepisu dodnes připisován v prvé řadě diplomatickým aktivitám T. G. Masaryka, což lze charakterizovat jako historickou polopravdu a historiografický nedostatek.

7. K podobným závěrům dospěl ve svých knihách dříve než Kalvoda jiný český historik, Antonín Svatopluk Kalina. Ten před druhou světovou válkou studoval archivy ve Spojených státech a Velké Británii a dokládal, že Masaryk trval na neutralitě čs. legií vůči bolševikům, ale jeho Československá národní rada byla dohodovými velmocemi uznána až poté, co se legie vzepřely jeho příkazům a zahájily sebezáchovné boje s bolševiky a ovládly sibiřskou železniční magistrálu (viz *Krví a železem dobyto československé samostatnosti*. Praha 1938; *Boj o Československo*. Lakewood 1982). Masarykova činnost, zvláště pak jeho vstřícné chování vůči bolševikům, však byla kritizována již v meziválečném Československu. Nejpodrobnější vylíčení vojenského a politického odboje v Rusku předložil ve svých knihách historik a zároveň pamětník tehdejších událostí v Rusku František Zuman (*Osvobozenecká legenda I–II*. Praha 1922; *Osudné rozhodování*. Praha 1927).

8. *Genese Československa*, s. 446.

Brilantní vylíčení domácí politiky, diplomatického zákulisí a vojenských úspěchů česko-slovenských legií v Rusku, je protkáno popisem činnosti ústřední postavy dění Tomáše G. Masaryka a zakončeno úvahami o jeho lidském a politickém profilu. Výsledek autorova bádání se opět neztotožňuje s tradovaným výkladem o prezidentu „Osvoboditeli".[9] Kalvoda líčí Masaryka kriticky jako člověka dvojí morálky, který bez skrupulí usiloval o dosažení svých cílů a po válce si neoprávněně přivlastnil všechny odbojové zásluhy.

Zejména tyto interpretace vyvolaly rozhořčené odezvy na stránkách exilového tisku spojené s osobními útoky na autora. Kalvoda si z kritiků nedělal těžkou hlavu a komentoval rozpor v hodnocení knihy Čechy a „Nečechy" následovně: „Mezi americkými slavisty – znalci historie je známo, že Masaryk nebyl jenom filosofem, ale také tvrdým a bezohledným politikem, který ve své praxi používal prostředků, jež sám jako filosof odsuzoval. V českém tisku je ale těžké s tím prorazit. ‚Tatíček' Masaryk je stále oslavován a jakákoliv věcná kritika je tabu."[10]

O zmíněných Kalvodových knihách, které lze bez nadsázky označit za mezníky v naší historiografii soudobých dějin, bude pojednáno v následující kapitole.

II.

Josef Kalvoda se stal v sedmdesátých a osmdesátých letech známou osobností českého exilu. Přibližně od poloviny sedmdesátých let začal znovu psát pro exilové časopisy. Jeho příspěvky přinášely nový pohled na klíčové udá-

9. Po skončení první světové války byl v Československu Masarykovými přívrženci vytvořen kult prezidenta Masaryka, jehož součástí byla legenda, která prezentovala Masaryka jako „Osvoboditele" národa, což bylo dokonce stvrzeno zákonem, v němž stálo, že Masaryk se zasloužil o stát. Jiný zákon – na ochranu republiky – trestal urážku prezidenta vězením a jeho poslední věta zněla „Důkaz pravdy a přesvědčení o pravdě je vyloučen". Nekritické chvalozpěvy na Masaryka v tisku byly doprovázeny všeobecnou servilitou. To vše vedlo k vytvoření mimochodem stále přetrvávajícího kultu, který prvního prezidenta představoval jako morálně vysoce ušlechtilého člověka a zároveň geniálního myslitele a učinil z něho nedotknutelnou modlu. Dokonce děti ve školách byly nuceny recitovat báseň, v níž se přímo deklamovalo: „Tatíčku starý náš, na hlavě šedivý vlas máš." Skutečností je, že Masarykův morální profil nebyl bez nedostatků a jeho „myslitelství" se blížilo více rozumářství než vědecké preciznosti. Patřičné zhodnocení Masarykovy jistě mimořádné a pozoruhodné osobnosti teprve čeká na své autory, kteří nebudou determinováni komunistickým vymýváním mozků ani nekritickým modlářstvím.

10. Dopis Josefa Kalvody Rudolfu Kopeckému z 23.1. 1981.

losti nedávných dějin[11] a jeho závěry vyvolaly reakce mnoha oponentů, s nimiž se střetával v následných polemikách.[12] Exilový tisk byl stále stranicky zabarven, a tak Kalvodovy texty publikovali většinou jen „spříznění" vydavatelé. Ale i ti byli odkázáni na své odběratele. Někteří se začali „bouřit" pro kritiku Masaryka a hrozili zastavením předplatného. Tento problém vyvstal nejmarkantněji v *Hlasech Čechů a Slováků v Austrálii*, vydávaných Petrem Radou. Obdobně čtenáři „vyhrožovali" vydavateli chicagského *Hlasatele*, do jehož redakce však přicházely i kladné odezvy.[13]

Ve Spojených státech tiskl v sedmdesátých a osmdesátých letech Kalvodovy články bez redakčních zásahů pravidelně právě chicagský *Hlasatel (Denní, Nedělní)* za redakce nejprve ing. Václava Zolmana a později Josefa Kučery. V roce 1978 psal Zolman Kalvodovi: „Vaše články a studie způsobují velký rozruch u čtenářů a levice samozřejmě odsuzuje redakci Hlasatele, že tyto věci publikuje. Je však přáním nejen mým, ale i po pravdě toužících čtenářů, abyste ve své práci vytrval a přispíval častěji." Několik Kalvodových textů vyšlo také v texaském *Našinci* a v newyorském časopise SVU *Proměny*. V Kanadě byly jeho stálou tribunou torontské *Naše hlasy*. V Německu publikoval především v *Národní politice*.[14] Dalšími spřízněnými periodiky byl mnichovský *Hlas Bohemie* a ve Švýcarsku vydávané *Nové Obzory*.

11. Kalvoda napsal například sérii článků o problematice odstoupení pohraničních území Německu v roce 1938 a několik pojednání o československých legiích v Rusku za první světové války. Připomínal „zapomenuté" osobnosti československých dějin, jako byli Karel Kramář, Josef Dürich, Václav Vondrák, Štefan Osuský a další.

12. Například polemiky s Ivanem Pfaffem o událostech roku 1938, s Jiřím Novákem nebo anonymem Poděbradským o prvním čs. odboji či s Jaroslavem Němcem o své knize *Genese Československa*.

13. Vydavatel australských *Hlasů Čechů a Slováků v Austrálii* Petr Rada, mimochodem autor textu slavné písně Marty Kubišové *Modlitba*, pod nátlakem skupinky čtenářů, v níž byl i anonym Poděbradský, přestal Kalvodovy články otiskovat.

14. Kalvoda vůči *Národní politice* zatrpkl poté, co vyšel jeho článek *Dr. Karel Kramář* (prosinec 1980–leden 1981) nevhodně redakčně upraven. Přes své výhrady však s vydavatelem Milošem Svobodou dále spolupracoval a v dopise z 19.5. 1983 ocenil jeho vydavatelskou práci: „Národní politika hrála významnou roli v dějinách českého nezávislého novinářství a její činnost v exilu je pokračováním této slavné tradice. Mnoho úspěchů během dalších 100 let přeje JK." Po osobním setkání v roce 1985 zůstal Kalvoda se Svobodou v přátelském vztahu a upozorňoval v korespondenci známé, že nedostatky v jeho redakční práci jsou způsobeny vážným onemocněním a že linii listu nyní určuje Jaroslav Dresler, který je politickými názory „nalevo" od Svobody.

Kromě publicistiky se dr. Kalvoda každoročně účastnil konferencí pořádaných československou Společností pro vědy a umění (SVU), kde mnohokrát přispěl k programu svými přednáškami. V roce 1985 byl oficiálně pozván na setkání v německém Frankenu, které pořádala exilová katolická organizace Opus bonum. Námět byl: *Historie – náš osud, Československo 1915–1985.* Kalvoda zde přednesl referáty *Kramář kontra Masaryk* a *Mnichov: Beneš a vojáci.*[15] V diskusi se „na ostří nože" střetl s bývalým tajemníkem Edvarda Beneše dr. Edvardem Táborským a po svém vystoupení sklidil potlesk. O setkání ve Frankenu napsal článek, v němž hodnotil záměr a program setkání: „Rozvířením diskuse o vztahu historie k našemu osudu Opus bonum udělalo kus dobrého díla. Avšak o historii mají především mluvit historikové a ne diletanti [...] Přednášky některých referentů neměly odbornou úroveň [...] Hodně referátů by bylo možno klasifikovat jako žurnalistické improvizace [...] Mezi referenty byla asi polovina bývalých komunistů, hodně socialistů a jen mizivá menšina katolíků. Česká a slovenská pravice nebyly zastoupeny vůbec."[16]

Kalvoda se v osmdesátých letech zúčastnil také dvou Sympozií národní obrody (1983, 1986) pořádaných členy Stálé konference křesťanských veřejných pracovníků čs. exilu v Lisle.[17] V přednáškách *Zápas o duchovní orientaci národa* a *Cesta k národní svobodě* se zaměřil na kulturně-duchovní oblast života české společnosti. Otevřeně kritizoval prvního prezidenta Masaryka a jeho boj proti katolické církvi a volal po mravní obrodě v duchu národních tradic a křesťanské morálky.

Další významné akce, jichž se Kalvoda účastnil, byly celosvětové slavistické kongresy. O prvním, který se konal v Praze v roce 1968, byla již zmínka v předchozí kapitole. Na třetím, konaném v říjnu 1982 ve Washingtonu, měl přednášku s názvem *The Czechoslovak Problem.*[18] Na čtvrtém, který byl uspořádán v roce 1985 v New Yorku, hovořil o vzájemných vztazích Polska a Československa. Svým přístupem k tematice vztahu Čechů a s nimi sousedících slovanských národů (Slováků, Poláků, Ukrajinců) si Kalvoda získal mnoho

15. Oba články jsou zařazeny do knihy *Z bojů o zítřek III.*

16. Pozorovatel (Josef Kalvoda), *Franken* 1985. In: *Z bojů o zítřek II.*, s. 184–187.

17. Stálá konference křesťanských veřejných pracovníků čs. exilu byla založena v Lisle u Chicaga (stát Illinois) tamním opatem Ambrožem Ondrákem. Sympozia národní obrody organizoval při příležitosti českých mariánských poutí v Lisle Václav Vostřez z Kanady.

18. Josef Kalvoda, *The Czechoslovak Problem. Nationalities Papers*, USA, 1984, Vol. XII, Fall, No. 2.

přátel a sympatizantů mezi jejich příslušníky. V otázce soužití se Slováky ve společném státě vždy zdůrazňoval jejich právo rozhodovat o svém vlastním osudu a byl rozhodným odpůrcem teorie tzv. čechoslovakismu. Ve vztahu mezi Čechy a Poláky byl pro úzkou spolupráci v geopolitickém rámci střední Evropy. Vysoce hodnotil polský domácí odboj a hnutí Solidarita, o němž v osmdesátých letech napsal tři články.[19] Přátelské kontakty udržoval Kalvoda i s ukrajinskými exulanty. Napsal dlouhé pojednání o historii česko-ukrajinských vztahů a přispíval pravidelně do časopisu *Ukrainian Quarterly.*[20]

Podstatu svých závěrů o klíčových událostech dějin československého státu mohl Kalvoda veřejně prezentovat v českém vysílání BBC, pro které poskytl v roce 1988 na žádost redaktora Eduarda Strouhala čtyři rozhovory týkající se přelomových let zakončených „osudovými osmičkami".[21] Pro své znalosti a morální postoje si získal úctu mnoha kolegů, posluchačů a čtenářů. Nestor české žurnalistiky Rudolf Kopecký, pracující po dlouhá léta pro BBC, se v osobním dopise vyjádřil: „Velmi často jsem si myslil, že mě postihl osud převozníka z Erbenovy pohádky, jenž musel čekat, až přijde někdo, komu by strčil do ruky veslo, aby byl sám osvobozen. Vidím, že mohu s klidem odejít na odpočinek, protože jste tu Vy [...] Jsem přesvědčen, že zatímco práce většiny z nás bude zapomenuta, to, co Vy píšete a publikujete, bude jednou zdrojem důležitého poučení pro historiky a publikum svobodných dob, jichž se nedočkáme."[22]

Nebyla to jen slova uznání, která si svou prací Kalvoda vysloužil, ale také nepřátelství obhájců novodobých legend. Byl však starým „frontovním bojovníkem", ze žlučovitých výpadů si nedělal těžkou hlavu a s patřičným důrazem na ně odpovídal. Jeho jediný problém spočíval v tom, že ne všechny časopisy, které otiskly kritiku jeho práce, byly ochotny otisknout také jeho odpovědi. Neměl tak dostatečnou možnost své argumenty veřejně prezentovat.

19. Na „polské" téma napsal Kalvoda články: *Czechoslovak – Polish Confederation* (In: *Kosmas, Journal of Czechoslovak and Central European Studies*, GB, 1982, Vol. I, Winter, No. 2), *Polský odboj* (In: *Studená válka 1946–1989*, s. 150–153), *Polsko na rozcestí*, (In: tamtéž, s. 154–156) a *Polská krize* (In: tamtéž, s. 157–161).

20. Josef Kalvoda, *Czechoslovak-Ukrainian Relation*. In: *The Ukrainian Quarterly*, USA, 1988, Vol. XLV, Spring-Summer, No. 1–2.

21. Odpovědi na Strouhalovy písemné dotazy, které natočil Kalvoda v hartfordském rozhlasovém studiu, byly v BBC odvysílány a později publikovány v *Nedělním Hlasateli, Našich hlasech* a dalším exilovém tisku.

22. Dopisy Rudolfa Kopeckého Josefu Kalvodovi z 9.1. a 24.2. 1981.

III.

Na politickou činnost v jakékoli exilové organizaci Kalvoda rezignoval počátkem šedesátých let, když po smrti Simeona Ghelfanda ustala činnost Křesťansko demokratického hnutí. Později odmítl nabídku členství v ústředí Českého národního výboru i v několika dalších politizujících spolcích. Když byla v roce 1974 obnovena Rada svobodného Československa, (zanikla v šedesátých letech), přemlouval Kalvodu kněz P. Slíva ke vstupu do této organizace a – byl slušně odmítnut. Když ho však s týmž návrhem navštívil v roce 1975 starý známý z tábora Murnau, Rudolf Krempl, Kalvodova reakce byla prudší – „málem jsem ho vyhodil ze dveří". Krempl se po této neúspěšné agitaci stal členem obnovené RSČ společně s Jaroslavem Kusým a Janem Kuncířem, ale všichni po několika letech „s velkým humbukem" své členství zrušili.

Kalvoda nepřikládal RSČ pod vedením socialisty Mojmíra Povolného[23] na rozdíl od RSČ padesátých let valný význam. Po sedmi letech od jejího obnovení hodnotil existenci tohoto tělesa následovně: „Říká-li někdo, že Rada je mluvčím exilu či domova, je to nesmysl [...] Rada je jednou z více než sto dvaceti organizací a skupin vytvořených Čechy a Slováky, kteří žijí mimo hranice ČSSR. Rada může mluvit a jednat jménem svých členů a nikoho jiného [...] V exilu je celá řada organizací s politickým zaměřením [...] Rada nikdy nebude uznána za prozatímní či exilovou vládu."[24]

Když byl v roce 1981 několika australskými exulanty – bývalými legionáři – bez vlastního souhlasu „najmenován" společně s prof. Liborem Bromem, dr. Rudolfem Kremplem a Otou Rambouskem do „správní komise pro zjednání nápravy činnosti RSČ", jednoznačně svou účast odmítl a celou komisi považoval za „nesmysl". Na naléhání australského Sdružení svobodných Čechoslováků z Brisbane odpověděl, že Radu nepovažuje za reprezentaci exilu, ale za soukromý spolek, jehož činnost je jeho vlastní věcí. „V USA je naprostá spolková svoboda, a kdyby chtěl někdo nějakému spolku či organizaci vnutit, co má dělat, dopustil by se přestupku zákona o občanské svobodě, tj. mohl by být trestán a stíhán za porušení občanských práv dotyčných lidí [...]

23. Mojmír Povolný koncem čtyřicátých let založil v Paříži expozituru StB – Československý zahraniční ústav v exilu. Že o napojení na československou zpravodajskou službu nevěděl, stejně jako netušil nic o tom, že byl převeden do exilu příslušníky StB (viz kapitola *Čechoameričan aneb domů do archivů*), je z hlediska dějin exilu nepodstatné a jedná se o jeho osobní problém. V obnovené RSČ se pod jeho vedením dostali do čelných funkcí radikální socialisté, avšak podle Kalvody se jednalo jen o jednu z mnoha skupin, jejíž činnosti většina českých exulantů nevěnovala pozornost.

24. Dopis Josefa Kalvody A. M. Vávrovi z 12.10. 1981.

Rada je jednou ze skupinek a organizací či spolků českého a slovenského původu. Nárok na existenci jí nikdo nemůže upírat." Předsedovi brisbanského spolku pak v témže duchu napsal: „Krátce řečeno, jakou činnost Rada vyvíjí, je její věcí a nečlenové jí do toho zasahovat nemohou. Je možno s činností této společnosti nesouhlasit, polemizovat s ní, denuncovat ji, kritizovat ji či chválit. Na to má každý právo. Nečlenové ale nemohou zasahovat do jejího složení a činnosti."[25]

Kalvoda se odmítl jakkoli „organizovat" i poté, kdy v osmdesátých letech Rudolf Krempl založil Světovou reprezentaci československého exilu a z ní vzešlou Českou světovou unii s cílem sjednotit nesocialistický exil. Přes dobře míněnou snahu a poctivé úsilí mnoha jednotlivců neměly tyto spolky vliv na mezinárodní politiku, nestaly se známé lidem doma a ani po pádu železné opony neovlivnily vývoj událostí v Československu. Výsledky činnosti neodpovídaly jejich názvu, a tak „reprezentace" ani „unie" nejsou zaznamenány historiky zabývajícími se exilovou problematikou. Tyto spolky zůstaly po pádu komunismu neznámé také z toho důvodu, že si nezajistily žádnou sebepropagaci, na rozdíl od Povolného RSČ.[26]

V roce 1983 dostal Kalvoda dopis z Mnichova od dr. Antonína Kratochvíla, který ho nabádal, aby se ucházel o místo ředitele české sekce Radia Svobodná Evropa. Američané tehdy hledali na toto místo vhodnou osobnost. Pracovat v rozhlase vysílajícím za železnou oponu bylo dávným snem exulanta Kalvody. Na rozdíl od planého politikaření považoval rozhlasové vysílání za smysluplné a pokusil se místo získat. Splnil podmínku záruky tří univerzitních profesorů (byli to prof. Libor Brom, prof. Ludvík Němec a prof. Radko Klein-Jánský) a kromě toho dostal doporučení konzervativní organizace University Professors for Academic Order [Univerzitní profesoři pro akademický pořádek]. Podal tedy přihlášku a napsal prezidentu RFE Williamu Buckleymu osobní dopis. Buckley však odpověděl, že místo již bylo na doporučení jednoho z anglických poradců nabídnuto Otto Pickovi (předtím byli odmítnuti dva kandidáti Karel Kašpárek a Zdeněk Šedivý) a tím byla pro Kalvodu věc vyřízena. Pick byl ředitelem pouze jeden rok a po něm nastoupil Zdeněk Šedivý. Za jeho vedení byla situace v redakci značně vyostře-

25. Dopis Josefa Kalvody A. M. Vávrovi z 12.10. 1981.

26. Propagaci RSČ zajišťoval po revoluci v Československu její předseda Mojmír Povolný, který také zajistil převezení archivu RSČ na olomouckou univerzitu, kde pomáhal založit Centrum pro studium československého exilu. Toto „centrum" při mé návštěvě v roce 2001 sídlilo ve dvou místnostech, kde byly uskladněny knihy a šanony s osobní korespondencí několika funkcionářů exilové levice.

na zejména mezi ním a skupinou bývalých komunistů, která usilovala o dominantní postavení.[27] Reaganův poradce a vlivný muž ve Washingtonu Richard Allen Kalvodovi v této době přislíbil, že ho prosadí na místo ředitele, až bude znám nástupce Buckleyho, ale k uskutečnění tohoto plánu nakonec z více důvodů nedošlo.

Činností RFE se Kalvoda zabýval ještě v roce 1987. Jako známý politolog a znalec československých poměrů byl požádán americkou federální institucí Board for International Broadcasting (BIB) kontrolující provozování RFE, aby vypracoval podrobné hodnocení skladby a kvality mnichovského vysílání.[28] Dostal magnetofonové nahrávky pořadů odvysílaných v obdobích 6.9.–13.9. 1986 a 1.11.–8.11. 1986. Na základě rozboru těchto programů zpracoval zprávu, kterou doplnil ještě v soukromých rozhovorech s představiteli BIB, jež vedl tak, „aby se zmenšil a ne vzrostl vliv ‚bývalých' komunistů".

Ve zprávě Kalvoda uvedl, že většina pořadů je vhodná a referování o domácích záležitostech je přiměřené. Zprávy hodnotil jako adekvátní a vyhovující profesionálním normám žurnalistiky. Vyzdvihl pořady připravované redaktorem Maláškem a také to, že „hlasatelé mají výtečný hlas a jejich výslovnost je velice dobrá". Náboženské pořady redaktora Antona Hlinky označil za skvělé. Kritizoval směšování češtiny a slovenštiny ve vysílání, upozornil na opomíjení

27. Zdeněk Šedivý býval sociálním demokratem, pracoval jako redaktor Hlasu Ameriky a později se stal ředitelem české sekce RFE v Mnichově. V této funkci se dostal do sporů s bývalými komunisty, kteří se octli po roce 1968 v exilu, v řadách redaktorů RFE. Po přečtení jeho projevu v roce 1985 se tomu nelze příliš divit: „Socialismus s lidskou tváří je monstrum, je to ideologická přetvářka, dialektický podvod [...] Mezi námi žijí ti, kteří jsou přesvědčení, že komunismus po roce 1948 byl správný, že měl svoje opodstatnění [...] Básničtí spisovatelé svazáci, kteří se dnes potloukají po exilu a často přednáší na univerzitách jak v západní Evropě, tak i v Americe, statečně častuškovali před lety přesně podle klapotu partajního mlýna. Po odchodu z ideologických barikád do proradného kapitalistického světa chtějí dnes, aby je exil, exil politický obdivoval, a tváří se, že jejich včerejší ideologické ubožáctví patří do jiného světa a do jiného času." *Ředitel čs. vysílání Svobodné Evropy Zdeněk Šedivý k výročí 28. října. Projev v mnichovském Domě setkání z 25.10. 1985.* In: *Národní politika*, Mnichov, 1985, prosinec.

28. Podle smlouvy se měl vyjádřit k profesionalitě novinářské práce a literární úrovně vysílání, ke kvalitě pořadů a mluveného slova, k etickým hodnotám a zpracování československých záležitostí. Dále pak měl posoudit vhodnost obsahu a prezentace pro dnešní posluchače v Československu a to, zda je vysílání v souladu s programovými směrnicemi RFE a normami BIB (Rady pro mezinárodní rozhlasové vysílání Spojených států).

činnosti Světového kongresu Slováků (k němuž se hlásilo přibližně 80 % Slováků žijících v exilu) a na několik nepřesných nebo nesprávně interpretovaných informací. Za vážný nedostatek považoval fakt, že „mezi redaktory českého vysílání je příliš bývalých členů komunistické strany". Poznámku redaktora v pořadu „Na telefonu", který uvedl, že „demokracie není zárukou bohatství, spokojeného života s nějakým patentem na všeobecnou prosperitu, je to možnost, nic víc, nic méně" označil jako zjednodušující a hraničící s nepravdou. Podle Kalvody odporoval takový výrok správnému výkladu pojmu demokracie, což „je především způsob vlády organizovaný v souladu se zásadami svrchovanosti lidu, politické rovnosti, diskuse a většinového hlasování".

Doporučoval 1) rozšířit náboženské vysílání s cílem oživit křesťanství ve vlasti a uvedl, že „komunistický režim si je dobře vědom rozdílu mezi těmi, kdo vyznávají pouze lidská práva, a miliony lidí, kteří věří v Boha"; 2) v rámci rozhlasové univerzity zařadit pořady o politickém systému a zahraniční politice Spojených států a seznámit posluchače s významnými americkými dokumenty, jako je *Deklarace nezávislosti* nebo *Ústava*: „Bylo by vhodné a slušné vůči americkým daňovým poplatníkům, aby vysílání odráželo pozitivní aspekty amerického politického systému"; 3) zamezit, aby ideologicky předpojatí redaktoři, vesměs bývalí komunisté, obhajovali ve vysílání eurokomunismus a tzv. socialismus s lidskou tváří a aby se snížilo riziko zaměstnávání komunistických špionů, jako byl Pavel Minařík; 4) nesměšovat češtinu se slovenštinou v jednotlivých pořadech a oddělit české a slovenské vysílání.[29]

Podívejme se na Kalvodova doporučení z hlediska tehdejších posluchačů zpoza železné opony a zároveň optikou dneška. 1) Náboženské vysílání mělo nepochybně značnou odezvu u těch, kdo se hlásili k církvím, a u inteligence. Avšak koncem osmdesátých let již byla většina Čechů bez náboženského vyznání a proto by patrně zájem vzbudily spíše informativní populárně naučné vzdělávací pořady o evropských kulturních kořenech, které vycházejí z křesťanství. 2–3) V otázce komunistické „infiltrace" a názorové předpojatosti je možno s tehdejším Kalvodovým názorem jen souhlasit. 4) Otázka směšování češtiny a slovenštiny byla pro většinu Čechů doma podružná, byli zvyklí sledovat dvojjazyčnou televizi a rozumět slovenštině jim nedělalo potíže. Obdobně tomu patrně bylo i u (značného počtu) Slováků, u nichž potřeba národnostního sebeurčení byla tehdy spíše v latentním stavu a zřejmými prioritami byly komunistický útlak a náboženská nesvoboda. Jinak tomu bylo u Slováků

29. Zpráva dr. Josefa Kalvody pro Board for International Broadcasting (*Evaluation Report on Radio Free Europe Czechoslovak Broadcasts*) z dubna 1987. Strojopis, Pozůstalost J. K.

v exilu, což Kalvodovi potvrdili představitelé Světového kongresu Slováků, kteří byli pro oddělené vysílání, jak je ostatně připravovaly jiné zahraniční stanice vysílající do Československa – BBC, Deutsche Welle, Radio Vaticana.

Dva roky poté, co dr. Kalvoda svou analýzu předal vedoucím pracovníkům BIB, byly v Československu osvobozeny sdělovací prostředky a on sám se dočkal dne, kdy z pražského studia RFE byl odvysílán rozhovor o jeho knize *Z bojů o zítřek III.*, doplněný čtením článku *Případ Saša.*[30]

Kromě historicko-politických studií psal Kalvoda pro exilové časopisy politické komentáře. V článcích *Nová vláda v USA* a *Kdo je Zbigniew Brzezinski* (1977) se zamýšlel nad tím, jaká bude politika právě zvoleného prezidenta Jamese Cartera, a představoval jeho poradce pro národní bezpečnost. Po rozšíření masové protikomunistické rezistence v Polsku a vzniku odborového hnutí Solidarita komentoval tamní vývoj a boj statečných Poláků v článcích *Polský odboj*, *Polsko na rozcestí* (1980), *Polská krize pokračuje* (1981). Událostmi v Sovětském svazu se Kalvoda zabýval ve statích *Připravují se Sověti na válku v roce 1983?* a *Přichází Andropov* (1982).

V roce 1980 se Kalvoda podruhé zapojil do republikánské prezidentské kampaně. Tentokrát podporoval (včetně vysokých finančních darů) kandidaturu Ronalda Reagana a stal se členem celostátní organizace Scholars for Reagan and Bush (Vědci pro Reagana a Bushe), která sdružovala asi pět set univerzitních profesorů, jejichž seznam byl publikován v deníku *New York Times*. Reagan zastával tradiční konzervativní, křesťanskými hodnotami podmíněnou politiku a měl silně protikomunistické smýšlení. Po jeho volebním vítězství dostal Kalvoda zajímavou nabídku pracovat pro prezidentův tým: „Jsem v pokušení zajímat se více o americkou politiku (znám Richarda Allena, Reaganova poradce pro mezinárodní a bezpečnostní otázky). Allen mi psal, mám-li vážný zájem pracovat pro Reaganovu vládu a National Security Council, abych mu poslal curriculum vitae. Allen je v Bílém domě a je v denním styku s prezidentem."[31] Poté, co zvážil všechna pro a proti, však odmítl a rozhodl se pokračovat v pedagogické kariéře, která pro něho znamenala dlouhodobé zajištění.

IV.

Josef Kalvoda se veřejně neangažoval jen v politice a publicistice, ale také v náboženském životě. Po celý život byl praktikujícím katolíkem. V Avonu

30. Jednalo se o pořad moderovaný redaktorem RFE Janem Rejžkem, odvysílaný 15.8. 1998.

31. Dopis Josefa Kalvody Rudolfu Kopeckému z 23.1. 1981.

se pravidelně i s manželkou účastnili bohoslužeb v místním kostele. Kalvoda finančně podporoval činnost českých katolických institucí v exilu a ve svých publikacích vždy zdůrazňoval, že jeho názory vycházejí z křesťanské filozofie. Nezůstal stranou dění v české obci věřících ani při uskutečňování největších exilových projektů, jako byla výstavba české kaple ve Washingtonu a převezení sochy Panny Marie z Lisle do Prahy.

Hlavním organizátorem projektu výstavby české kaple v Národní svatyni Neposkvrněného početí ve Washingtonu byl Kalvodův přítel Msgre Ludvík Němec.[32] Od roku 1977 vedl výbor, jenž zahájil a koordinoval národní exilovou sbírku a jehož členem se stal také Kalvoda. Němec měl ve svém úsilí podporu česko-amerického biskupa Jana L. Mořkovského z Texasu, svého nadřízeného arcibiskupa kardinála Krola z Philadelphie i členů výboru, ale hlavně jeho zásluhou byla částka potřebná k výstavbě kaple – půl milionu dolarů – během pěti let zajištěna. Úprava interiéru byla navržena komisí, jejímiž členy byli mj. výtvarník (známý exilový katolický akticista) Oldřich Holubář z New Yorku a architekt Tomáš Žižka z Clevelandu, kresbou znaku s heslem „Pravda Páně vítězí" přispěl akademický malíř Jiří Zavřel. Ve dnech 24.–26. června 1983 byla kaple slavnostně otevřena a vysvěcena za hojné účasti Čechů žijících ve Spojených státech a Kanadě.

Svou katolickou víru neopomíjel Kalvoda ani v publicistice. O církevní a věroučné problematice psal v článcích *Myšlenka Cyrilo-metodějská, Čeští katolíci ve Spojených státech amerických, Unionistické kongresy v opatství sv. Prokopa v Lisle ve státě Illinois, Myšlenka Cyrilo-metodějská, Mariánská úcta.*[33] V angličtině publikoval recenze knih Msgre Ludvíka Němce *The Cze-*

32. Exulant, kněz a univerzitní profesor Msgre Ludvík Němec se narodil na Moravě ve Starém Městě – Velehradu 10.10. 1913. Studoval na univerzitách v Praze, Vídni, Římě, Neapoli, Pittsburghu a Washingtonu. Ve Spojených státech působil jako profesor teologie, filozofie a historie na Chestnut Hill College a na Rosemont College ve Philadelphii. Kromě prací publikovaných v sedmdesátých letech je autorem knih *Kult Krista a Kult císařů v antickém světě* (1940), *The Episcopal and Vatican Reaction to the Persecution of the Catholic Church in Czechoslovakia* (1953), *Annunciation of the Blessed Virgin Church in Its Golden History 1905–1955* (1955), *The Cult of St. Jude Thaddeus in Czechoslovakia* (1956), *The Infant of Prague* (1958), *The Great and Little One of Prague* (1959), *The Czech National Chapel in the National Shrine Washington* (Marceline 1983), *Antonín Cyril Stojan, Apostle of Church Unity. Human and Spiritual Profile* (New York 1983).

33. Jde o recenzi knihy ThDr. Josefa Zvěřiny vydané v Německu nakladatelstvím Opus bonum v roce 1988. Se Zvěřinou si poté Kalvoda vyměnil korespondenčně několik vřelých pozdravů.

choslovak Heresy and Schism. The Emergence of National Czechoslovak Church (Philadelphia 1975); *Pope John Paul II. A Festive Profile* (New York 1979); *Our Lady of Hostýn, Queen of the Marian Garden of the Czech, Moravian, Silesian and Slovak Madonnas* (New York 1981). Němec byl „na oplátku" jedním z nemnoha českých recenzentů knih *Czechoslovakia's Role in Soviet Strategy* a *Genesis of Czechoslovakia.*

V roce 1980 Němec navrhl Kalvodovi, aby společně připravili rozšířené vydání jeho knihy o prvním slovanském papežovi v češtině. Kalvoda souhlasil a doporučoval přidat k původnímu Němcovu textu zejména aktuální informace o návštěvě a projevech papeže v Polsku. Němcovi napsal: „Když byl Jan Pavel II. v Polsku, sledoval jsem jeho cestu se zájmem [...] rovněž i jeho nedávná rozhodnutí jsou mi velmi sympatická. Pro mě představuje Jan Pavel II. tradici, jak jsem ji znal v dobách mého mládí." Připravovaný společný projekt o Janu Pavlu II. však nebyl uskutečněn, protože se pro knihu nenašel český vydavatel.

O papeži Janu Pavlu II. napsal Kalvoda anglicky dvě rozsáhlé studie: *John Paul II. as Challenger of Marxist-Communist Encounters* (1980) a *Karol Wojtyła, Marxism and Marxist-Leninists* (1982), kde citoval a komentoval papežovy projevy z cest po Spojených státech, Polsku a Jižní Americe. V jejím závěru napsal slova plná naděje: Jan Pavel II. „bude i nadále prosazovat práva jednotlivců a náboženskou svobodu, a to na celém světě včetně zemí sovětského bloku. I nadále bude vystupovat proti totalitě a totalitním tendencím a bude zdůrazňovat, že politika je úkolem laiků a že kněží by měli zůstat věrni svému kněžskému povolání. I nadále bude odmítat marxismus, neboť ten je neslučitelný s křesťanským sociálním učením. [...] Pracuje usilovně, aby udržoval horlivou víru a šířil radostnou zvěst – pravdu Boží. Ví, že politické systémy přicházejí a zase odcházejí, ale národ a lidstvo zůstávají. Národ, který důvěřuje v Boha, nezanikne, přežije nakonec i vládu marxistů-leninistů."[34]

Zvláštní kapitolou Kalvodovy publicistiky je jeho spoluautorství knihy o knězi Josefu Toufarovi *Stalo se v adventu*, vydané ve Švýcarsku nakladatelstvím Konfrontace. Autory původního textu jsou publicista dr. Rudolf Ströbinger a žurnalista Karel Nešvera.[35] Vydavatel Petr Pašek poslal v roce 1978 text Kalvodovi s tím, že by to měl „přehlédnout někdo zasvěcený a to jste

34. Josef Kalvoda, *Karol Wojtyla, marxismus a marxisté-leninisté.* In: *Studená válka 1946-1989*, s. 162-178.

35. Kniha původně vyšla v němčině pod pseudonymem KARUD – KA...rel (Nešvera) a RUD...olf (Ströbinger). Pro celou řadu věcných chyb bylo toto vydání přepracováno, k čemuž byl přizván Josef Kalvoda, který faráře Toufara osobně znal.

zřejmě Vy". Kalvoda, který si přivezl ze své návštěvy Československa v roce 1968 o Toufarovi dost materiálu a zároveň předsevzetí napsat podle jeho případu román v angličtině přizpůsobený americkým čtenářům, odpověděl: „Cítím morální povinnost zabývat se případem P. Josefa Toufara a udělám, co bude v mých silách."[36] V textu udělal úpravy, přidal k němu dvě kapitoly a odeslal jej Paškovi zpět s několika fotografiemi. Oba původní autoři s úpravami souhlasili stejně jako s Paškovým návrhem připojit před pseudonym KARUD další zkratku – JO (... sef Kalvoda): „S Vašimi doplňky a úpravou jsme plně srozuměni."[37] Kniha vyšla v roce 1981, a když se v roce 1987 dostalo nakladatelství do finanční krize, Kalvoda odkoupil zbývající část nákladu a knihy rozesílal svým známým, značný počet výtisků byl tajně dopraven do Československa.[38]

Poslední kapitola knihy, Toufarův stručný životopis, vyšla také jako Kalvodův samostatný článek v chicagském *Hlasu národa*. Stojí v něm, že Toufar se až v pozdním věku rozhodl pro kněžskou dráhu, a proto byl během svých studií na gymnáziu podstatně starší než jeho spolužáci (dokončil je ve svých třiatřiceti letech). Byl ale všeobecně oblíben, neboť „byl skromným mladým mužem s energickou hlavou, plnými rty, zářivýma očima pod vysokým čelem a hnědými vlnitými vlasy. Krátce, byl to hezký člověk, příjemný společník a spolehlivý přítel, ochotný kdykoli a komukoli pomoci." V roce 1940 začal Toufar ve svých sedmatřiceti letech působit jako farář v Zahrádce na Ledečsku, odkud byl v roce 1948 přeložen do Číhoště. Zde „jeho kněžská činnost skončila 28. 1. 1950, kdy byl zatčen, vězněn a podroben nelidským výslechům a týrání, jemuž podlehl 25. 2. 1950 jako jedna z nevinných obětí komunistického režimu."[39]

Neveselou dohrou byl v devadesátých letech Kalvodův spor s oběma původními autory o podíl na autorských právech. Když knihu vydalo v roce

36. Dopis Josefa Kalvody Petru Paškovi.

37. Dopis Rudolfa Ströbingera Josefu Kalvodovi z 26.11. 1978.

38. Doklady o odkoupení knih jsou v Pozůstalosti J. K. Případ umučeného faráře Toufara Kalvoda považoval za svou osobní věc, protože Toufar pocházel z Kalvodova kraje a byl jeho starším spolužákem.

39. Josef Kalvoda, *Kdo byl P. Josef Toufar?* In: *Z bojů o zítřek II.*, s. 108–111. Po pádu komunismu v Československu byl Toufarův hlavní týznitel a pravděpodobný vrah, důstojník StB Ladislav Mácha, jako jeden z mála komunistických zločinců souzen a odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Toufarův tragický příběh byl znovu knižně zpracován historikem Bořivojem Čelovským.

1990 v Československu nakladatelství Vyšehrad (v *Lidové demokracii* pak vycházela na pokračování) byl Kalvoda jako spoluautor ignorován. Svůj nárok na spoluautorství se snažil prosadit dopisy řediteli nakladatelství, šéfredaktorovi *Lidové demokracie*, předsedovi Československé strany lidové a oběma spoluautorům. Důvodem jeho jednání nebyla touha po finanční odměně, ale dlouhodobé osobní zaujetí Toufarovým případem.[40]

Náboženství jako zřídlo národní kultury Kalvoda prezentoval v již zmíněných přednáškách (1983, 1986) na Sympoziích národní obrody v americkém Lisle. Kladl v nich důraz na potřebu mravní a náboženské obrody národa v duchu křesťanské morálky. Poukazoval na historické kořeny národního vědomí, které vyrůstalo z evropské křesťanské kultury a zformovalo se do tradice svatováclavské a cyrilometodějské. Zejména z těchto římsko-katolických tradic pak podle Kalvody vyrůstala v českých zemích kultura a náboženská víra. Tato „víra předků" byla podle něho živá ještě před první světovou válkou, kdy se jen „necelá dvě procenta Čechů hlásila k jinému vyznání než katolickému. Ač velká část inteligence byla v ohledu náboženském dosti indiferentní, český lid, zvláště na venkově, na Moravě a v jiných pohorských krajinách, se vyznačoval vroucí zbožností a lnul ke zděděné víře."

Odklon od této náboženské kultury započal podle Kalvody v průběhu první světové války a po ní, kdy se dostaly k moci síly, jejichž cílem bylo vytvořit novou – českému národu cizí – tradici. Důležitým představitelem nového směru byl podle něho první československý prezident Masaryk. Už na počátku dvacátého století razil ve svých veřejných přednáškách heslo „Pryč od Říma!" a prohlásil: „Raduji se vzrůstu socialismu, protože masy našich národů v Rakousku musí volit mezi katolicismem a socialismem."

Kalvoda v Lisle odsoudil kulturní boj, který byl pod patronací Masaryka zahájen po první světové válce hesly „Pryč od Říma!", „Řím musí být souzen a odsouzen", „Katolíci budou mít tolik práv, kolik si jich dobudou" a projevil se mj. povalením památného mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v listopadu 1918: „Kulturní boj byl politicky motivován a měl dalekosáhlé neblahé následky politické kulturní, společenské a mravní pro celý národ.

40. Korespondence týkající se sporu o autorská práva se zachovala v pozůstalosti J. K.. V recenzi knihy od Antonína Kratochvíla v římském časopise *Nový život* (1991, č. 4) Kalvodovo jméno rovněž chybělo. Kalvoda na to reagoval (1991, č. 6): „Jako autor je v prvním českém vydání uveden Jo Karud. Je to pseudonym skládající se ze tří částí křestních jmen spoluautorů [...] znal jsem dp. Toufara, když studoval na chotěbořském reálném gymnáziu. Byl to velmi lidský, poctivý a Bohu a věřícím oddaný venkovský farář – byl vysvěcen na kněze v r. 1940 – na ‚dr' neměl čas, to komunisté z něho udělali tak brzy mučedníka."

Vedl k jeho rozštěpení. Oslabil jej vnitřně i zevně. Vedl k roztržce mezi Čechy a Slováky a znemožnil úzkou spolupráci s katolickými Poláky." Tradice cyrilometodějská spojovala západní Slovany a mohla být základem pro jejich kulturní a politickou spolupráci, stejně jako tradice svatováclavská byla společná Čechům a Němcům žijícím v Čechách a na Moravě a mohla se stát spojnicí trvalé národnostní spolupráce.

V závěru své přednášky *Zápas o duchovní orientaci národa* apeloval Kalvoda na přítomné: „Víme, že zlo má mnoho forem, ďábel mluví všemi jazyky, když kráčí mezi námi. Má své pomocníky a poznáme je podle jejich skutků. Náš zápas je především zápasem se zlem. Víme, že ďábel dovede slibovat i vyhrožovat. Nabízí nám moc a slávu a hrozí nám neúspěchem, ztrátou majetku, popularity a leckdy i života. Náš boj se zlem je veden na všech frontách, soukromé i veřejné. Je bojem o vše! [...] Namísto klanění se Bohu živému se nám říkalo ve školách i jinde, že se máme sklánět před člověkem – modlou. Modlářství, nekritické přijímání názorů politikářů hlásajících sacre egoismo – svatý zákon sobectví, oslavování chybujících a smrtelných lidí nemohlo vést k ničemu jinému než k národní tragedii. [...] Není to země, ale zjevená Pravda, živý Bůh, který mluví: ‚Opustíš-li mě, nezahynu, opustíš-li mě, zahyneš!' [...] Hlavním předpokladem národní obrody je obroda mravní, praktikování křesťanských zásad jednotlivci i skupinami, politiky i nepolitiky. Budiž tato první národní pouť k Panně Marii Vítězné, jejíž socha čeká na návrat do Prahy, výzvou, znamením doby, předzvěstí národní obrody a začátkem cesty vedoucí k vítězství Pravdy Boží, Pravdy zjevené v duchovním zápase o orientaci českého národa." [41]

V podobném duchu vystoupil Kalvoda v Lisle i o tři roky později přednáškou *Cesta k národní svobodě*.[42] V ní opět označil za jádro českého problému „odklon od základních principů křesťanské morálky", který podle něho znatelně započal již v meziválečné době. Vyzdvihoval nositele křesťanských ideálů, jako byli jezuité Krus a Kajpr či vydavatel Florián a kritizoval znovu Masaryka a Beneše. Uvedl, že smyslem exilu je hledání pravdy a boj za pravdu a právo proti zlu, neboť „jak už to před mnoha lety řekl Edmund Burke, ‚aby zlí lidé vítězili, stačí, když dobří lidé mlčí'". Připomněl že náboženská obroda není bezobsažný pojem v době, kdy se v Československu shromáždil u příležitosti jedenáctistého výročí úmrtí sv. Metoděje statisícový zástup věřících a že ač mnohým se zdá situace beznadějná, „křesťan nikdy nezoufá,

41. Josef Kalvoda, *Zápas o duchovní orientaci národa*. In: *Z bojů o zítřek II.*, s. 138–145.

42. Josef Kalvoda, *Cesta k národní svobodě*. In: *Z bojů o zítřek II.*, s. 188–193.

křesťan má naději", a citoval slova staré cyrilometodějské hymny: „Nezhyne rod, jenž věřit neustane. Dědictví otců zachovej nám, Pane!"

Již první z těchto přednášek nezůstala bez odezvy mezi katolíky i nekatolíky především pro tvrdou kritikou Masaryka. Kalvoda se o tom zmínil v dopise Vilému Jandovi: „Moje přednáška v Lisle vyvolala velký poprask a způsobila, že se proti mně začaly organizovat kampaně především v Austrálii a pak i v Evropě. Mně je to srdečně jedno. Když jsem v letech padesátých začal psát kriticky o Benešovi, socialisté všech odstínů se mi snažili nasadit psí hlavu. Teď Beneše hájí jen několik jednotlivců."[43] Nutno dodat, že po vydání knihy *Genesis of Czechoslovakia* se „velký poprask" opakoval.

V.

Josef Kalvoda sváděl na stránkách exilového tisku v sedmdesátých a osmdesátých letech různé polemiky. Ve většině z nich odpovídal kritikům svých textů. V několika případech se sám nechal „vyprovokovat" k oponentuře jiných autorů, jak o tom vypovídá dlouhý spor s dr. Bohumírem Bunžou. Ještě rozsáhlejší tiskový souboj svedl Kalvoda v devadesátých letech nad případem známého exilového pracovníka a zároveň agenta StB dr. Vlastislava Chalupy.

Přestože Kalvoda obnovené RSČ nepřikládal význam a považoval ji pouze za „jeden z existujících spolků", nevyhnul se dalšímu konfliktu s touto organizací, respektive s jejím předsedou Mojmírem Povolným. Ten reagoval na Kalvodův nekrolog po smrti redaktora Rudolfa Kopeckého nazvaný *Poslední mladočech* publikovaný v *Londýnských listech*.[44] Kalvoda v jedné pasáži krátce rekapituloval exilovou politiku padesátých let. Zmínil tehdejší finanční a názorovou závislost RSČ na Spojených státech a připomínal, že jiné skupiny (k nimž patřila i Kopeckého Národní demokracie) dělaly nezávislou a nekompromisně protikomunistickou politiku.

Povolný reagoval v dopise redakci, který byl publikován v *Londýnských listech*, odmítnutím tvrzení, že RSČ byla národněfrontovní, a vznesl otázku, komu slouží tvrzení, že RSČ byla financována prostřednictvím CIA, které je „totožné s otevřeným tvrzením pražských a moskevských komunistů". Závěrem dopisu obvinil Povolný Kalvodu z historické nespolehlivosti a napsal: „Rada je dnes v popředí čs. zahraniční akce, a ani útoky komunistů, ani nepravdy dr. Kalvody ji nepochovají."[45]

43. Dopis Josefa Kalvody Vilému Jandovi z 26.5. 1984.

44. Josef Kalvoda, *Poslední mladočech*. In: *Z bojů o zítřek II.*, s. 112–115.

45. *Londýnské listy*, Londýn, 1982, duben.

Kalvoda byl nucen svou odpověď nazvanou *Služba pravdě* otisknout v *Našich Hlasech* a *Hlasateli* (8. 5. 1982 a 18. 6. 1982), protože ji *Londýnské listy* i po jeho urgencích adresovaných vydavateli Janu Langovi odmítly publikovat. Tvrzení o národněfrontovním původu RSČ hájil tím, že Rada byla ustavena a budována na principu kontinuity z doby 1945–1948 a přes účast politiků, jako byl Josef Černý, bylo její vedení „v rukou bývalých kolaborantů s komunisty". Na Povolného otázku, komu slouží tvrzení o financování Rady, odpověděl Kalvoda kategoricky: „Slouží pravdě!" a podotkl, že informace o tom nezískal z komunistické propagandy, ale z dokumentů americké vlády, z archivu dr. Osuského, z listu *The New York Times* a dalších zdrojů, například z knihy o americké zpravodajské službě R. Harris Smithe, *The Secret History of America's First CIA*.[46] Na Povolného osobní invektivy Kalvoda odpověděl: „Na rozdíl od Povolného, který insinuuje a kličkuje, napíši-li něco, mohu to dokumentovat. On však nemůže dokázat, že píši ‚nepravdy', a to už samo o sobě vrhá světlo na spolehlivost předsedy výkonného výboru RSČ [...] Nactiutrhačství nezlepší pověst organizace, jejímž jménem mluví."

Nejostřejší Kalvodovou polemikou v tisku byl střet s bývalým lidoveckým poslancem dr. Bohumírem Bunžou. Vše „odstartoval" Bunžův nekrolog věnovaný dr. Aloisi Rozehnalovi v římských *Studiích*. Bunža se v něm zmínil o tom, že v roce 1947 se v imunitním výboru parlamentu společně s Rozehnalem bil za slovenské katolické poslance z demokratické strany Kempného a Bugára, kteří byli křivě obviněni komunisty s protistátního spiknutí. Dále uvedl, že po komunistickém převratu musel rychle zmizet za hranice, aby ho nestihl osud Rostislava Sochorce umučeného v komunistickém vězení.

Na Bunžův článek reagoval Kalvoda odpovědí, v níž upozorňoval na nepravdivost Bunžových zdánlivě nepodstatných tvrzení. Podle něho se slovenských poslanců v imunitním výboru zastal pouze lidovecký poslanec Jan Brukner a Bunža neutíkal ihned po únorovém puči za hranice, ale byl nejméně do konce března členem „zakčněného" poslaneckého klubu lidové strany. Kalvoda věděl o průběhu jednání o slovenských poslancích přímo od Bruknera, na něhož pro jeho postoj útočili komunisté. Rozhodl se svého dávno zesnulého přítele hájit, protože si pamatoval, co pro svůj statečný postoj v případu Kempný-Bugár vytrpěl.[47]

46. Zmíněná kniha byla vydána vydavatelstvím University of California Press v roce 1972. O financování RSČ prostřednictvím CIA se můžeme dočíst také u Čelovského (s. 48–73) nebo Kosatíka (s. 161–168).

47. Kalvodova reakce byla otištěna v torontských *Našich hlasech* (1983). Redaktor

Polemika Kalvoda-Bunža znovu vzplanula v roce 1986. Kalvoda publikoval článek *Pravda vás osvobodí*,[48] v němž se vložil do potyčky ředitele RFE Zdeňka Šedivého a předsedy RSČ Mojmíra Povolného v *Národní politice* a znovu napsal, že Bunža patřil do poúnorového klubu lidoveckých poslanců „zakčněné" lidové strany. Podpořil tak výrok Šedivého, že členy KSČ jsou i členové poúnorových prokomunistických akčních výborů.[49] Kalvoda sice upozornil, že Šedivý „se dopustil několika generalizací [...] v každé generalizaci je pravdy jenom část", ale výrok o členech RSČ vztáhl konkrétně na Bunžu, který byl v té době členem a pokladníkem Rady.

Na Kalvodův článek reagoval Bunža v *Tiskové zprávě RSČ* ze dne 8. 4. 1986, jejíž podstatná část byla publikována také v *Národní politice*.[50] Prohlásil tam: „To je vyložená lež. Po Únoru jsem byl zařazen ještě s několika jinými poslanci mezi ‚nespolehlivé ve vyšetřování' a přemístěn v parlamentě do posledních lavic [...] Může to potvrdit dr. Pecháček, který mě tam viděl. Nikdy jsem nebyl členem Plojharovy lidové strany a také se ani Petr, ani Plojhar o mě nezajímali a se mnou nemluvili." Dále uváděl, že do exilu odešel z Prahy 9. 4. 1948 a „již od druhé poloviny března jsem se skrýval v Praze".

Kalvoda znovu odpověděl v článku *Právo na historickou pravdu,*[51] v jehož úvodu napsal: „Je dávno užívaným trikem, že nemohou-li se obhájit nepravdivá tvrzení, začne se psát o nerelevantních událostech, aby se zavedla diskuse na jiné pole. Po únorovém puči byla činnost lidové strany zastavena a její předseda Msgre Šrámek se vzdal poslaneckého mandátu. Status této strany byl nejistý a rozhodně neexistovala obrozená lidová strana Josefa Plojhara. Byl ale klub poslanců lidové strany, do něhož patřili ti z poslanců lidové

římských *Studií* Karel Skalický odmítl text publikovat i přes Kalvodovu urgenci a vysvětlení, že jím hájí čest svého přítele Bruknera. Když Skalický neodpověděl, dočkal se od Kalvody rozhořčené výtky v dopise z 2.10. 1983: „Je podivné, že se stále oháníte pravdou a sv. Janem, ale dáváte přednost nepravdivému chvástání před pravdou. Chcete-li, abych Vám poslal dokumentaci, rád to udělám. Kristus neváhal jít na kříž pro pravdu a zdá se, že Vy si pro pravdu nechcete rozhněvat dra Bunžu a jeho manželku. Co si Bunža navařil, má si vyjíst."

48. *Národní politika*, 1986, duben; *Hlasatel*, Chicago, 16.3. 1986; *Naše hlasy*, Toronto, 1986.

49. Josef Kalvoda, *Pravda vás osvobodí. Národní politika*, Mnichov, 1986, květen.

50. *Nedělní Hlasatel*, Chicago, 1986, 27.4.

51. Josef Kalvoda, *Právo na historickou pravdu*. In: *Národní politika*, Mnichov. 1986, říjen.

strany, kteří se aktivně podíleli na ‚zákonodárné' a ‚ústavodárné' činnosti Národního shromáždění, nebyli z něho vyloučeni či nepřestali být považováni za jeho členy." Na základě těsnopisných záznamů ze schůze parlamentu Kalvoda dokládal, že Bunža byl poslancem a členem lidoveckého „zakčněného" klubu ještě 25. 3. 1948, kdy byl na schůzi uváděn jako spoluautor zákona o obnově lidového soudnictví a kdy byl mj. poslanci vysloven souhlas s trestním stíháním poslance Bruknera. Podle zpráv publikovaných v dobovém tisku byl Bunža poslancem dokonce ještě 28. 4. 1948, přestože byl již za hranicemi – na rozdíl od jiných mu tehdy mandát nebyl odebrán. Popřel znovu tvrzení, že Bunža a Rozehnal hlasovali proti vydání Kempného a Bugára trestnímu stíhání a že návrh na vydání neprošel. *Lidová demokracie* (deník ČSL) 16. 10. 1947 informovala o tom, že slovenští poslanci byli vydáni na základě hlasování 12:4 (tři hlasy proti byly od slovenských demokratů a jeden od Bruknera). Kalvoda připomínal, že „komunistický tisk útočil na Bruknera a ne na Bunžu [...] Nemohl si splést kováře Bruknera ze staré předválečné lidovecké gardy se soudcem Bunžou. Státní bezpečnost (StB) podala trestní oznámení na Bruknera a ne na Bunžu." Dále dokládal osobním svědectvím, že mu Brukner o hlasování vyprávěl a krátce poté byl pro své stanovisko napaden komunistickou bojůvkou na schůzi v Oudoleni (viz nekrolog J. K. *Zeptejte se poslance Bruknera* psaný v Norsku v roce 1950). Uvedl také, že „v době, kdy Bunža spolupracoval [s poúnorovým režimem, pozn. aut.] na obnově retribuce a lidového soudnictví, byl jsem (v drápech StB) ve stejné věznici, kde téměř sto let předtím několik dní pobyl i můj krajan Karel Havlíček Borovský. Ve srovnání s podmínkami existujícími tam po r. 1945 za ‚Bachova absolutismu' v kutnohorském kriminále byly zlaté časy."

K výše citovanému článku přiložil Kalvoda kopie oficiální *Těsnopisecké zprávy o 101. schůzi Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve čtvrtek dne 25. března 1948 odpol.*, ve které byl Bunža uveden jako spolupředkladatel obnovovaného retribučního zákona o lidovém soudnictví. Tyto dokumenty byly otištěny v *Nedělním Hlasateli* jako součást posledně citovaného Kalvodova článku. Kopie této a dalších těsnopiseckých zpráv Kalvoda získal z chicagské univerzity od archiváře prof. Zdeňka Hrubana.

Obsah těsnopiseckých zpráv z let 1946–1948 citoval ještě v dalším článku s názvem *Případ Bunža*.[52] K problematice se znovu vrátil, protože „diskuse vyvolala širší zájem veřejnosti" a on sám dostal o Bunžovi „celou řadu nevyžádaných informací od lidí z různých koutů světa". Prokázal Bunžovu neú-

52. Josef Kalvoda, *Případ Bunža*. In: *Nedělní Hlasatel*, Chicago.

část při jednání imunitního výboru a zároveň skutečnost, že Bunža členem tohoto výboru vůbec nebyl stejně jako Brukner (za lidovou stranu byli členy Rozehnal, Klimek a Štěpán), který tehdy zastupoval Klimka a skutečně hlasoval proti vydání slovenských poslanců.[53] Záznamy dále prokazovaly Bunžovo členství v klubu „zakčněných" lidoveckých poslanců, a to ještě poté, co předseda ústředního akčního výboru obrozené čs. strany lidové Petr prohlásil ve svém projevu 11. 3. 1948, že tato strana bude hlasovat pro vládní prohlášení Gottwalda a bude je všemi silami podporovat a plnit.[54] Kalvoda v záznamech dále našel, že Bunža byl jako poslanec „zakčněného" lidoveckého poslaneckého klubu navržen za člena stálého výboru, právního výboru a ústavního výboru poúnorového Národního shromáždění.[55] Znovu pak prokázal Bunžovu účast v jednání komunistického parlamentu ještě 25. 3. 1948 a to, že jako poslanec byl uváděn ještě v dubnu 1948, ač jiní lidovci (mj. Chudoba, Nermuť, Brukner, Rozehnal) byli v tu dobu již vydáni trestnímu stíhání.

Na tento článek reagoval překvapivě dr. Jaroslav Pecháček v *Národní politice*[56] příspěvkem nazvaným Kalvoda a Sviták, v němž poslední Kalvodův článek hodnotil jako „ohyzdný útok na Bunžu" a neuvěřitelně se blamoval, když o Kalvodovi napsal: „Ironie: bojovník proti komunismu si zaletí do Prahy hledat materiál na člověka, který tam byl odsouzen v nepřítomnosti k trestu smrti." K tomuto tvrzení ho patrně přivedla domněnka, že Kalvoda si citovanou dokumentaci musel opatřit v Československu. Ve druhé části příspěvku se Pecháček pozastavoval nad „politickými veletoči" dr. Ivana Svitáka, který dříve bojoval za stalinismus a v exilu se silácky pustil do Edvarda Beneše. Spojitost mezi Kalvodou a Svitákem patrně vyvodil z toho, že oba kritizovali Národní frontu a jednání prezidenta Beneše.

Kalvodova odpověď pod titulkem *Pecháček a demagogie*[57] byla stručná a stálo v ní: „V Národní politice byl otištěn Pecháčkův hrubý útok na mne." Podle Kalvody Pecháček napsal ve svém článku nesmysl, demagogii a lež: „Za prvé Bunža nestojí za to, aby kvůli němu někdo letěl do Prahy. Za druhé není to pravda, nejsem upravencem [tj. emigrantem, který se dohodl s československými úřady na „úpravě vztahu k vlasti" a zřekl se občanství, za což mu komunistický režim povolil vstup do Československa, pozn. aut.],

53. *Těsnopisný záznam* z 16.10. 1947, s. 8 a s. 15.

54. *Těsnopisecký záznam* z 11.3. 1948, s. 13–15.

55. Tamtéž, 1948, s. 3–7.

56. *Národní politika*, Mnichov, 1986, prosinec.

57. *Naše hlasy*, Toronto, 1987, 10.1.

a tudíž bych ani nedostal vízum [...] Dokumentaci o Bunžově činnosti lze najít v amerických knihovnách a archivech [...] Kdyby to Pecháček dovedl, mohl by si všechny tyto informace vyhledat sám." K Pecháčkově zmínce o Svitákovi Kalvoda poznamenal: „Pecháček je posledním, kdo má oprávnění vytýkat prof. Svitákovi jeho komunistickou minulost. Pecháčkovi zjevně nevadila komunistická minulost těch, kteří našli zaměstnání v čs. službě Svobodné Evropy v době, kdy byl jejím ředitelem. Mj. tam byl zaměstnán během Pecháčkovy působnosti komunistický agent Pavel Minařík." Poté Pecháček napsal Kalvodovi osobní dopis ve velmi zdvořilém tónu, kde mu sděloval, že jeho dopis byl určen pouze redaktorovi a nikoli k otištění, omlouval se za výrok o Kalvodově návštěvě Prahy a snažil se vysvětlit, jak to bylo s přijímáním komunistů včetně Minaříka do RFE.[58] Po obdržení tohoto dopisu se již Kalvoda o Pecháčkovi nezmínil.

Tečku za touto kauzou udělali oba její hlavní protagonisté posledními dvěma články, které otiskl společně *Nedělní Hlasatel*.[59] Bunža ve svém příspěvku *Případ Kalvoda* uvedl, že pan Josef Kalvoda „omílá dřívější útoky a obviňování" ale nemá smyslu s ním polemizovat, „protože vyvozuje tato svá tvrzení z komunistických novin a pramenů a jiné prameny neuznává jako například sdělení Dra A. Klimka, generálního tajemníka lidové strany, anebo Dra Vagačského, poslance demokratické strany a předsedy imunitního výboru. Pravda je, že jsem v imunitním výboru bojoval spolu s Drem Rozehnalem proti vydání jak ve výboru, tak v plénu sněmovny [...] Členem právního a ústavního výboru jsem byl již před únorem, a jestli jsem byl veden podle parlamentních záznamů i po únoru nějaký čas, není mojí vinou a není to rozhodující. Rozhodující je, že když lidová strana zastavila usnesením svého zastupitelstva ze dne 27. 2. 1948 svou činnost, už jsem nikde veřejně nevystupoval, žádné schůze jsem se nezúčastnil a s nikým s poúnorových činitelů jsem se nestýkal." Dále psal, že „Kalvodova zášť" proti němu patrně pramení již z padesátých let, kdy byl členem KDH, které se rozešlo s lidovou stranou, a naznačil, že toto hnutí ve svém programu používalo fašistické ideologie.

Kalvoda odpověď pod názvem *Ještě jednou Případ Bunža* byla otištěna tamtéž a tím celá polemika skončila. Kalvoda znovu citoval těsnopisné zprávy včetně zaznamenaných Bunžových poválečných projevů, jimiž podporoval zřízení tzv. mimořádných lidových soudů a oslavoval jejich práci. Dále upozornil na to, že si Bunža protiřečí, když tvrdí, že se žádné schůze po Únoru nezúčastnil, protože v jednom z předchozích článků se hájil tím, že byl

58. Viz dopis Jaroslava Pecháčka Josefu Kalvodovi z 15.3. 1987.

59. *Nedělní Hlasatel*, Chicago, 25.1. 1987.

posazen do zadních řad, což mu údajně mohl dosvědčit Pecháček. Připomněl dále historii KDH a Bunžovo přirovnání části jeho programu, kde se hovořilo o stavovských organizacích, k fašismu za nesmysl, neboť KDH bylo vždy pro pluralitní demokracii, kde mají stavovské organizace významné místo. O své motivaci k pranýřování Bunži napsal, že považoval za výzvu, když si Bunža začal neprávem přisvojovat zásluhu, která náleží Bruknerovi: „Dlužil jsem to dávno zesnulému bývalému poslanci Bruknerovi, který byl pronásledován a přímo štván jako divá zvěř komunisty jen proto, že v imunitním výboru zvedl ruku na obranu nespravedlivě obviněných. Byl jsem povinen vydat svědectví pravdě."[60]

Do polemiky mezi Bunžou a Kalvodou se zapojilo kromě Pecháčka přímo i nepřímo více osob. Mezi nimi byli i redaktoři, kteří odmítli nebo umožnili polemizujícím publikovat své názory. Dalším katolickým knězem po Karlu Skalickém, který odmítl publikovat Kalvodův text, ač otiskl názor Bunži, byl Vojtěch Vít redigující chicagský *Hlas národa*. Kalvoda mu v dopise odpověděl stejně rázně jako Skalickému: „Je nepochopitelné, že jako křesťan a kněz neváháte otisknout Bunžovy výmysly, ale odmítáte otisknout pravdu. Jakým jste to následovníkem Kristovým? Ten neváhal pro pravdu jít na kříž, ale Vy ji nechcete ani otisknout. Čekáte snad, až proti Vám zahájím soudní řízení pro „libel and slander"?[61] Do půtky se vložil také novinář Emil Petřík, který se zastával Bunži a písemně varoval vydavatele *Hlasatele* Josefa Kučeru před soudním stíháním pro nactiutrhačství, pokud otiskne Kalvodovy texty. Ten ale nepodložená Petříkova varování odmítl, Kalvodovy texty otiskl a soudně stíhán nikdy nebyl.

Kalvoda však nebyl ve svých textech jen ohnivým polemikem, ale v celé řadě článků vzdal hold osobnostem, o jejichž pracovitosti, poctivosti a zásluhách byl přesvědčen. U příležitosti narozenin zmiňoval životní pouť a vykonanou práci Rudolfa Kopeckého (in: *Naše hlasy*), Libora Broma (*Nedělní Hlasatel*) a Václava Vostřeze (*Hospodář*); poté, co byl vyznamenán Ludvík Němec, napsal Kalvoda blahopřejný článek. Napsal pochvalné recenze náboženských knih Ludvíka Němce, monumentálních pamětí Rudolfa Kopeckého, básnických sbírek Josefa Tománka či uznalou předmluvu ke sborníku textů Libora Broma.[62] Dále byl autorem nekrologů na majora Zdeňka Sládečka (*Jeden spravedlivý*) a redaktora Rudolfa Kopeckého (*Poslední mladočech*) a celé série článků, jimiž připomínal zapomínané a ostouzené postavy nedávných československých dějin. Sem patří jeho studie o Josefu Dürichovi, Václavu Vondrákovi, Karlu Kramářovi a Štefanu Osuském (viz následující kapitola). Ve svých článcích a knihách připomínal také další politické křivdy, které se staly dr. Karlu Perglerovi, Jiřímu Stříbrnému, gen. Radolu Gajdovi, gen. Lvu Prchalovi a dalším. Ač nebyl přívržencem žádné z uvedených historických postav, jednání všech hodnotil z hlediska morálních kritérií a nazýval je přesně odměřenými slovy – padni komu padni, a to jak v zásluhách, tak v ostudě.

60. O případu poslanců Bugára a Kempného píše podrobně Kaplan v knize *Pět kapitol o Únoru*.

61. Dopis Josefa Kalvody Vojtěchu Vítovi z 27.12. 1986.

62. Kalvoda napsal předmluvu ke knize Libora Broma *Mezi proudy* (Denver 1985).

VI.

Oproti šedesátým létům se mimořádně rozrostla korespondence Josefa Kalvody s českými exulanty. Poté, co začal znovu publikovat v exilových časopisech, začali mu psát známí i neznámí čtenáři, kteří obdivovali jeho práci a ztotožňovali se s jeho závěry. Někteří se mu v dopisech svěřovali se svými životními příběhy.

Letitou korespondenci, která přerostla ve vzájemný respekt a přátelství „přes oceán", vedl Kalvoda s redaktorem BBC Rudolfem Kopeckým, jehož nazýval džentlmenem ze staré školy. Důvěrný korespondenční vztah si vytvořil také s ing. Ladislavem Matouškem, s archiváři českého exilu prof. dr. Zdeňkem Hrubanem a Josefem Svobodou a akademickým malířem Jiřím Zavřelem (politický vězeň z padesátých let). Mezi další Kalvodovi vážené přátele patřili prof. dr. Radko Klein-Jánský (univerzitní profesor sociologie, jazykovědy a politických dějin v St. Louis, exilový publicista), prof. dr. Libor Brom (univerzitní profesor ruských dějin a literatury v Denveru, publicista – přispíval do časopisu *Hlasatel*, vlastním nákladem vydal šest sbírek svých článků), Msgre Ludvík Němec (katolický kněz, univerzitní profesor

Kniha zahrnující články a přednášky z ekonomiky, literatury, politiky a filozofie týkající se českého a slovenského exilu byla už sedmým českým svazkem prof. Broma, který byl Kalvodovým přítelem a zároveň velkým ctitelem jeho historiografické a odbojové práce. V předmluvě Kalvoda napsal, že prof. dr. ing. Brom je „renesančním mužem", jehož osobnost „spojuje to nejlepší z kultur evropské a americké", a proto není divu, že patřil mezi nejlepší profesory denverské univerzity. Prof. Brom odešel z Československa do exilu v roce 1956. Ve Spojených státech se stal ředitelem studií ruské oblasti na univerzitě v Denveru. Byl členem mnoha akademických spolků, americké republikánské strany a působil ve vedení Republikánského hnutí Československa, České světové unie a Komenského světové rady. Zapojil se do protikomunistického odboje v exilu: vystupoval v rozhlase, na konferencích, napsal nespočet článků v češtině i angličtině. Viz *Rozpravy*, Kladno, 2000, č. 3–4.

ve Philadelphii, historik a publicista), Stanislav Konopa-Vohryzka (redaktor RFE a autor knihy *Venkov v temnu*), plk. Bohuš Tobyška (bývalý legionář a příslušník čs. armády ve druhém odboji, později ve státní službě v Etiopii), manželé Brožkovi (podnikatelé a katoličtí aktivisté), dr. Stanislav Hofírek (právník, katolický aktivista, publicista – *Hlas domova*, vydavatel australských *Rozprav*), Václav Vostřez (agrárnický a katolický aktivista, spolupořadatel poutí k Panně Marii v Lisle a organizátor Sympozií národní obnovy), Msgre Josef Šach (katolický kněz působící v Kanadě), dr. John F. N. Bradley (univerzitní profesor v Anglii, historik), Stanislav Berton-Brzobohatý (původně novinář, v exilu podnikatel, historik a publicista), prof. dr. Karel Mácha (filozof, napsal a vydal v němčině trilogii o vývoji českého filozofického myšlení *Glaube und Vernunft*), Antonín Paleček (bývalý redaktor RFE a publicista – *Hlasatel*, napsal *Čs. dějiny v aforismech, An Aforistic Calendar of the Free World* a *Kalvárie agrární strany*), Gustav Pergl (před válkou major generálního štábu, později politický vězeň), MUDr. Otakar Zoufalý (lékař, politický vězeň a synovec prvorepublikového ministra ing. Jaromíra Nečase) a dr. Miroslav Novák (profesor politologie nejprve v Ženevě a po listopadu 1989 i na UK v Praze). Kalvoda se přátelil také se Slováky, byli to např. dr. Jozef Mikuš a dr. Jozef Kirchbaum (bývalí diplomaté, historikové a představitelé slovenského exilu), Štefan Pagáč (politický vězeň, autor knihy *Svědek z cely č. 13*, která vyšla v češtině a angličtině a jejíž české vydání pomáhal připravit a korigoval Kalvoda), prof. dr. Thomas Marzik (univerzitní profesor, historik, autor několika knih), dr. Miloš Šebor (historik, autor knihy o generálu Aloisi Podhajském) a další.

Kalvoda v sedmdesátých a osmdesátých letech spolupracoval s exilovými vydavateli a redaktory ing. Václavem Zolmanem a Josefem Kučerou (*Hlasatel*), Miloslavem Komínkem (*Naše hlasy*), Msgre Petrem Ovečkou a Msgre Františkem Plannerem (*Nový život*), Milošem Svobodou (*České listy, Národní politika*), Jiřím Škvorem (*Proměny*), Jaroslavem Vrzalou a ing. Františkem Pinďákem (*Nové Obzory, Rozmach*). Mezi redaktory odlišného politického přesvědčení si Kalvoda velmi vážil vydavatele *Práva lidu* Jiřího Loewyho.

V roce 1972 dostal Kalvoda dopis od Štefana Osuského, bývalého československého diplomata a politického protivníka Edvarda Beneše, který žil s manželkou ve Washingtonu. Osuský Kalvodovi napsal poté, co si přečetl jeho článek o Benešově zahraniční politice. Sděloval mu, že pracuje na svých pamětech a že je ochoten dát mu je k dispozici a poskytnout mu zajímavé informace. Než se tak stalo, Osuský zemřel, ale po jeho smrti v roce 1974 napsala Kalvodovi paní Pavla Osuská, že začíná třídit manželovu pozůstalost a nabídla mu zaslání písemností, o které bude mít zájem. Paní Osuská byla dle Kalvodova vyjádření velmi inteligentní žena a pamatovala si mnoho po-

Setkání po dvaceti letech, Maleč 1968

U řeky Doubravy

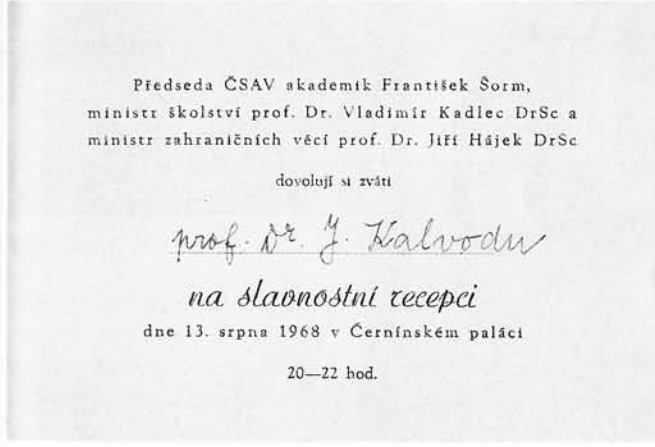

Předseda ČSAV akademik František Šorm,
ministr školství prof. Dr. Vladimír Kadlec DrSc a
ministr zahraničních věcí prof. Dr. Jiří Hájek DrSc

dovolují si zváti

prof. Dr. J. Kalvodu

na slavnostní recepci

dne 13. srpna 1968 v Černínském paláci

20—22 hod.

Pozvánka pro účastníka slavistického kongresu (Praha–Bratislava 1968)

organist-choir master at the same church, and chairman of the organ and church music department at Hartt, will present a joint concert.

Kalvoda: A Free Czech Mirrors Spirit of Homeland

GRE Scheduled

Anyone preparing himself for admission to graduate school should be sure he has fulfilled all the requirements in advance. Among other things, many graduate schools now require scores from the Graduate Record Examinations. This test is offered on October 26 and December 14 in 1968 and on January 18, February 22, April 26, and July 12 in 1969. Individual applicants should be sure that they take the test in time to meet the deadlines of their intended graduate school or graduate department or fellowship granting agency. Early registration also ensures that the individual can be tested at the location of his choice and without having to pay the three dollar fee for late registration.

The Graduate Record Examinations in this program include an Aptitude Test of general scholastic ability and Advanced Tests of achievements in 22 major fields of study. Candidates determine from their preferred graduate schools or fellowship committees which of the examinations they should take and when they should be taken.

Full details and forms needed to apply for the GRE are contained in the BULLETIN OF INFORMATION FOR CANDIDATES. If this booklet is not available on your campus, you may request one from Educational Testing Service, Box 955, Princeton, New Jersey 08540.

Truth, we are told, is often stranger and more exciting than fiction. Such is the case in the life of the newest member of SJC's History Department.

Dr. Josef Kalvoda was born in Pobezovice, a province in western Czechoslovakia. He became in 1945 a youth leader in the People's Party (Christian Democratic Party), the only non-socialist party then allowed to exist in Czechoslovakia. In March, 1948, Dr. Kalvoda was arrested and imprisoned by the secret police. After his arrest, the police questioned about thirty-five of his associates, some were told that he had confessed to participation in an anti-state movement". Interrogators were told, however: "How could he have said so? We know that it is not true."

Despite these statements, displeasing depositions against Dr. Kalvoda were drawn up, one was signed by the District Secretary of the Czech Communist Party, the second by the Regional Secretary of the Party, and the third by the editor of the Communist Party paper RUDE PRAVO. With these powers against him, no lawyer would take his case. He had to write his own defense; he called eight witnesses so to testify for him. Two weeks before the trial, Dr. Kalvoda was notified that two witnesses could not come because of illness. The Doctor assumed that there would be no witnesses in his defense. Two days before his scheduled trial, he escaped abroad crossing to the American zone in Germany in November, 1948. At that time Dr. Kalvoda was twenty-five. He went to Norway in February, 1949 and came to America in November, 1951.

In 1958, two Czech newspapers in Chicago carried in serial form a novel based on the writer's experience in Czechoslovakia. Titled "THE IRON CURTAIN FALLS", it was written by Dr. Kalvoda under the pen name of Josef Dostrasil.

Dr. Kalvoda graduated from Hunter College, now a branch of New York City University, in 1956, with a B.A. in political science. His minor was history. He received his M.A. in 1957 and his Ph. D. in 1960, both degrees from Columbia University in public law and government. He became an American citizen in 1957. Dr. Kalvoda taught previously at SJC (1957-1961), at the University of San Diego, College for Women (1961-1966), and at Louisiana State University (1966-1968).

In April, 1968, the doctor presented a paper on Czechoslovak foreign policy during World War Two to a conference in Dallas, Texas. At that time, responding to a question from the audience, he stated that he expected a reversal in the "liberalization" process in Czechoslovakia to come in September. Soviet troops occupied Czechoslovakia in August.

Dr. Kalvoda was married in 1956. Plans made in 1968 to visit his wife's parents in Latvia included a visit to Czechoslovakia. And only then did he learn of the events following his escape twenty years earlier.

Dr. Kalvoda was tried IN ABSENTIA - and acquitted. He learned that some of his witnesses had testified for him. The only prosecution witness, who attended the trial - the District Secretary of the Communist Party - did not say a word. Officially, Dr. Kalvoda still has not been informed of his acquittal. (This has been, however, the standard practice in Czechoslovakia.)

During his stay in Czechoslovakia, Dr. Kalvoda had no difficulty with communication (he speaks flawed Czech) or with the government. In fact, on two occasions, he unknowingly violated traffic regulations, when he produced an American passport, he was not detained further by the police.

Asked about Czech attitudes toward America, Dr. Kalvoda said, "Czechoslovakia was born fifty years ago in Washington D.C. The Czechs consider their country a godchild of the United States." He also stated that the people, traditionally pro-Russian, are now anti-Soviet, but there is no "organized movement" against the Russians. He added that the present leaders of the country are also the leaders of the Czechoslovak Communist Party, and as such must continue in their allegiance to the Party, the Soviet Union and the Warsaw Pact. Dr. Kalvoda, in his conversations with the various people he met on his visit to Czechoslovakia, received the impression that some Czechs feel the "liberalization" was planned to give the Russians an excuse to occupy the country. He himself points at Soviet imperialistic designs, and their military and strategic reasons for the occupation. Dr. Kalvoda feels that "liberalization" was a pretext for invasion, not the cause of it.

He also observes that the Soviet system of education in Czechoslovakia failed. After twenty years of indoctrination, it was the youth who were in the forefront of the protests; it is the youth who are today more anti-Soviet than even their parents.

Perhaps the startling truth is that there is -- still -- hope.

FAITH, BABY!

OPEN HOUSE October 20th

Článek „Kalvoda: Svobodný Čech zrcadlí ducha vlasti" (The Targe, 16.10. 1968)

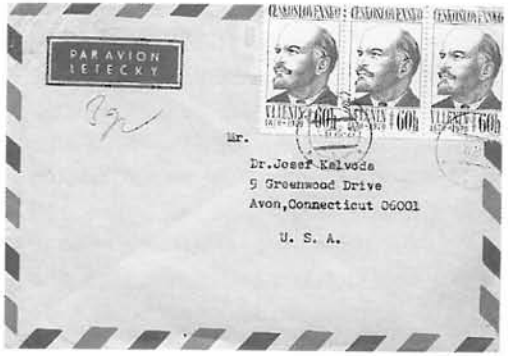

Dopis od sestry z „normalizovaného" Československa, r. 1970

Avon 1969

Kněz Josef Toufar

Obálka knihy pojednávající o tragickém osudu J. Toufara od autorů Karla Nešvery, Rudolfa Ströbingera a Josefa Kalvody z roku 1981

8 Nedělní Hlasatel

ZDENĚK REJMAN
politický plnomocník České družiny

LOUIS TUČEK
Politický plnomocník České družiny a správce vojenského odboru

Zapomínaný vlastenec - Dr. Vácslav Vondrák

Dr. Josef Kalvoda

HLASATEL
AMERICA'S LEADING CZECHOSLOVAK WEEKLY

Telefony: (312) 863-5151; 863-5152; 863-5315

5234 WEST 25TH STREET, CICERO, ILLINOIS 60650

ROČNÍK VOL. LXXXIX ČÍSLO 1. CICERO, ILLINOIS 60650

Dopis občana z československého ráje...

Mluvíme o první republice

BOJOVAT ČI NEBOJOVAT ?

Dr. Josef Kalvoda

Papež mezi námi

NÁRODNÍ POLITIKA

Informace · Kultura · Politika · Sport

List československých krajanů v zahraničí

Akce solidarity

Kdo je Zbygniew Brzezinski?

Křesťané k Chartě 77

Jakou cestou?

«Nespoléhejte na západní komunisty!»

Exilová „tribuna" Josefa Kalvody, periodika Hlasatel a Národní politika

Představenstvo výboru pro zřízení české kaple ve Washingtonu: Ludvík Němec, Radko Klein-Jánský, J.K., Václav Hyvnar

Pochod Orlů ve Washingtonu. Vpravo od Josefa Kalvody Rudolf Krempl a Oldřich Holubář

THE WHITE HOUSE

October 30, 1984

Dr. Josef Kalvoda
9 Greenwood Dr
Avon, CT 06001

Dear Dr. Kalvoda:

Thank you for your recent contribution to the Reagan-Bush '84 General Election Compliance Fund. Your generous gift will help our efforts in making this world a better place for us all.

I am encouraged by the overwhelming trust that you and other Americans have given this Administration. Without your help we would be unable to continue our crusade for the preservation of American ideals.

Again, please accept my personal thanks for your continued support and I pray that your commitment will remain strong during this crucial period.

God bless you.

Sincerely,

Ronald Reagan

Ronald Reagan

Děkovný dopis Ronalda Reagana Josefu Kalvodovi za podporu ve volební kampani

Portrét prezidenta a vice-prezidenta Spojených států Ronalda Reagana a George Bushe věnovaný J.K. za jeho podporu Reaganovy vlády.

This photograph is presented
in gratitude for the indispensable support
given by Sustaining Member

Dr. Josef Kalvoda

to the Republican Party and our Administration
as we work to shape a better and more secure
future for our nation.

President of the United States

Vice President of the United States

0023463

Portrét manželů Reaganových věnovaný J. K. za jeho finanční podporu Republikánské strany

On behalf of the
Republican National Committee
we are very proud to present
this award in appreciation for the
extraordinary commitment and generous
contributions given by

MR. JOSEPH KALVODA

which have done so much to advance our
Republican goals of limited government,
greater individual freedom and a stronger
national defense.

President of the United States

National Chairman

IN SPECIAL RECOGNITION TO

Joseph Kalvoda

INAUGURATION DAY

Výraz uznání Americké bezpečnostní rady za mimořádnou podporu J. K. poskytnutou věci silnější Ameriky

REPUBLICAN NATIONAL COMMITTEE

Republican Campaign Victory Celebration 1983

JOSEPH KALVODA

Osvědčení o štědré a věrné podpoře J. K. Republikánské straně v roce 1983

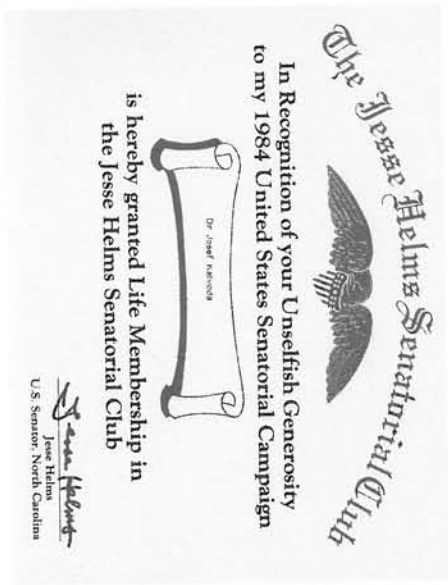

The Jesse Helms Senatorial Club

In Recognition of your Unselfish Generosity
to my 1984 United States Senatorial Campaign

Dr. Josef Kalvoda

is hereby granted Life Membership in
the Jesse Helms Senatorial Club

Jesse Helms
U.S. Senator, North Carolina

Uznání za „nezištnou a štědrou podporu J. K. senátoru Jesse Helmsovi při vítězných volbách do Senátu

CENTRAL AMERICAN TASK FORCE

UNITED STATES DEFENSE COMMITTEE

To prevent a communist takeover of Central America; to forestall a tidal wave of Central American refugees from having to leave their homes and come to the United States; to achieve victory for the pro-American Contra Freedom Fighters battling the communists in Nicaragua;

DR JOSEF KALVODA

is hereby unanimously named to the CENTRAL AMERICAN TASK FORCE as an Honorary Freedom Fighter by the Board of Directors of the United States Defense Committee for the financial sacrifices made in the name of American strength and freedom.

Henry L. Walther, President

Date: August 12, 1985

Jmenování J. K. čestným členem obranné komise Spojených států a čestným bojovníkem za svobodu

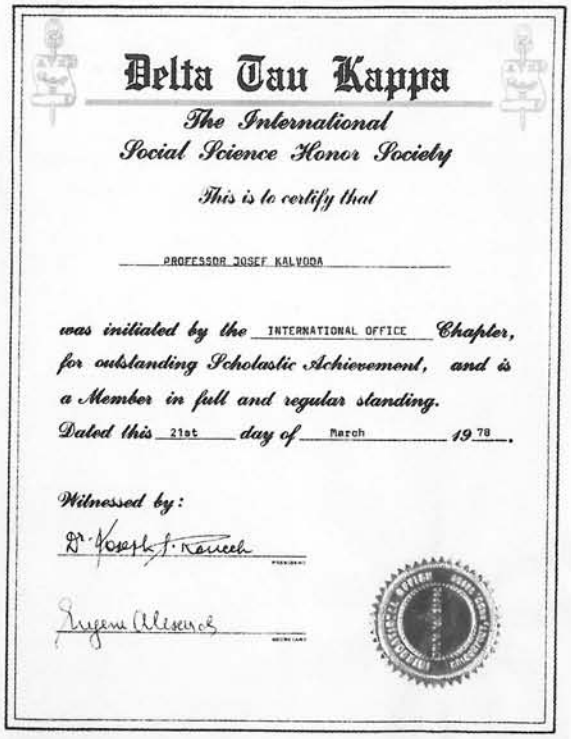

Delta Tau Kappa

The International
Social Science Honor Society

This is to certify that

PROFESSOR JOSEF KALVODA

was initiated by the INTERNATIONAL OFFICE Chapter, for outstanding Scholastic Achievement, and is a Member in full and regular standing.

Dated this 21st day of March 1978.

Witnessed by:

Dr. Joseph J. Kaucek
PRESIDENT

Eugene Alexeych
SECRETARY

Přijetí J. K. do Mezinárodní společnosti pro společenské vědy Delta Tau Kappa

U.S. Department of Education
Office of Higher Education Programs
Washington, D.C.

Certificate of Appreciation

to

Professor Josef Kalvoda

for professional contributions of the highest quality in the review of education proposals submitted to this Department for federal support.

Presented on this 13th day of December 1985

Kenneth D. Whitehead
Deputy Assistant Secretary

Vyjádření uznání federálního ministerstva školství prof. J. K. za vysoce kvalitní odborné posudky

Doma, Avon 1987

V pracovně, Avon 1988

UNIVERSITAS

University Professors for Academic Order

UPAO

UPAO Publication Office, PO Box Q, Corvallis, OR 97339 Volume XXI, No. 5, May 1990

A book of diplomatic readings featuring original documents normally would not offer exciting reading. Edward Chester's two-volume collection is a remarkable exception to this axiom.

University of Texas Professor of History Chester offers the reader an exciting journey through American diplomatic history — with important lessons that can be applied to the present.

The first volume explores our international relations during the American Revolutionary period, enters on foreign relations of the new nation during the Federalist era, deals with challenges during the days of Jeffersonian Democracy, and then focuses on the War of 1812, American expansionism, the Civil War, and relations with the European powers as well as the Far East.

The second volume (which repeats four chapters of Volume 1) carries us through the twentieth century as the US emerges as a world power and as leader of the Free World. Areas of concentration exclude foreign policy of the First and Second World Wars, the often overlooked developments of the Harding, Coolidge, and Hoover administrations, and the post-World War II world including Korea and Vietnam. The final chapter brings the reader up to 1987 in "Ronald Reagan and the Cold War."

The books are enlivened by short introductory sketches putting each document in its historical setting. There is careful selection of material: the documents are short and clear. The reader gains insight into the historical process as Dr. Chester examines the influence of such ideas and events as isolationism, Manifest Destiny, expansion of an overseas empire, neutrality, containment, and the issues of the Vietnam conflict, Panama Canal, Iran-Contra, and the liberation of Grenada. There is both a geographical and topical index. Here one discovers the almost forgotten Bricker Amendment, designed to assure that the President adheres to the Constitution in the making of treaties and to restrict executive power in foreign affairs.

The books make good classroom supplements or easy reading for the curious scholar. The reader's appetite is whetted, but not satiated, since the documents encourage one to read deeper. Dr. Chester has made a major contribution: a scholarly two-volume work on diplomatic history that is fascinating reading.

U of C to Publish Palestine Journal

by Howard L. Hurwitz

An effort to rewrite Middle East history from the viewpoint of the anti-Israel Palestine Liberation Organization may be made this fall by the University of California Press (UCP). It is expected to begin publication of a quarterly, the *Journal of Palestine Studies*.

The journal is the product of the Institute for Palestine Studies and Kuwait University. Dr. Daniel Pipes, director of the Foreign Policy Research Institute and a Middle East analyst, describes the IPS as "an unofficial arm of the PLO." Pipes compares the UCP's publication of the proposed journal to "Harvard's deciding to publish a Baader-Meinhof Gang Journal, or Yale entering into arrangements with the Irish Republican Army."

Dr. William Brinner, a professor of Near East studies at the U of California at Berkeley, said that publishing the *Journal of Palestine Studies* would be a contradiction of the UCP's scholarly mission, since it is not a scholarly journal, but a polemical one. "This should not be a Jewish issue," he stressed; "it's an academic one."

The PLO-Israel confrontation continues to occupy the media and it's a life or death issue for Israel, a tiny nation that the PLO is pledged to drive into the sea. No matter how one-sided the projected journal is likely to be, I would be the last to call upon the U of C to ditch the quarterly. It is enough for me to hope that readers in and out of academia will have the critical ability

Personality Profile

Josef Kalvoda

Another Top UPAO Scholar Tempered in the Furnace of a Communist Prison Cell

Perhaps the only good thing that can be said about a totalitarian system's repression is that it tempers the steel of a great many staunch defenders of freedom.

A recurrent theme has become apparent in the "Personality Profiles" published in *Universitas* during this past year so many of our members, who by their participation with us have demonstrated their commitment to the American universities in which they have done their life's work, came to this country originally from Eastern Europe, where their devotion to liberty had caused them to be imprisoned by either the Communists or the Nazis.

Wence Wagner, officer in the Polish Underground, was a prisoner of the Germans; Alfonz Lengyel was long a prisoner in his native Hungary, and was tortured at Lubianka Prison in Moscow; Sandor Balogh, whose profile we have still to do, knew Lengyel while they were in prison together in Hungary.

Now we have occasion to remark especially upon the career of Josef Kalvoda, whose long service to UPAO was first noted in *Universitas* in 1971 when he served on the UPAO nominating committee, and who for many years has been a professor of history and political science at Saint Joseph College in West Hartford, Connecticut, where he is now chairman of the political science department.

Dr. Kalvoda was active politically in his native Czechoslovakia during the years 1945-48 -- for which he was imprisoned by the Communist secret police after the February 1948 putsch. In November of that year he escaped, fleeing to the US Zone of Germany before emigrating to Norway and then the US.

He wasted no time in this country establishing himself as a scholar. He earned his bachelor's at Hunter College in New York City and then a Master's and a Ph.D. degree from Columbia University. Dr. Kalvoda has taught in American universities since 1957, which is also the year he became an American citizen. Most of those years have been spent at Saint Joseph.

A splendid scholar, he has authored three books, contributed chapters to seven others, and written hundreds of articles. Writing about Kalvoda's 1986 book *The Genesis of Czechoslovakia*, Libor Brom (himself once quite active in UPAO) says that the work "ranks amongst the top of the historical literature on Czechoslovakia." Other reviewers are just as enthusiastic.

Over the years, Dr. Kalvoda has had a lively political involvement as chairman of the Czech Christian Democratic Movement and as a 1980 member of "Scholars for Reagan and Bush." But we suspect that nothing can have topped his recent activity: Last November, he [illegible] of Bohemia; important [illegible] paper at th[illegible] Studies in L[illegible] time to advis[illegible] the emergi[illegible] subsidies, h[illegible] that seek, by [illegible] basis for inv[illegible] vice, we say

Profil J.K. v časopise Universitas organizace „Univerzitních profesorů pro akademický pořádek"

Za katedrou, 1986

Setkání Orlů s kardinálem Tomáškem, Řím 1989

Ve svobodné vlasti po 41 letech, Praha 1990

Zleva Josef Lux, J.K., Oldřich Holubář a Konštantin Viktorín, New York 1991

Tamtéž, Viktorín, Lux, J.K.

Na Konferenci Společnosti pro vědy a umění, Praha 1992.
Zleva Radko Klein-Jánský, Zdeněk Hruban, J.K., Miroslav Novák

Pohlednice sochy Panny Marie z Lisle

Socha po umístění na pražském Strahově

OPAT KLÁŠTERA ŽELIV
Dr. VÍT TAJOVSKÝ 26.4.96.

Vážený pane profesore,
drahý bratře, p. ing. Petr Jeníček z Prahy mi poslal Tvou knihu "Z bojů.o zítřek". Děkuji vřele za tak vzácné dílo:potřebujeme stále zdůrazňovat naší mládeži,jací bojovníci za svobodu byli někteří členové našeho národa v exilu. Mne zvláště potěšilo,že jsme vlastně rodáci z naší Vysočiny,Maleč znám dosti dobře,byl to vlastně do Malče první výlet naší třídy z havlbrodského gymnázia v r.1932. Přeji Ti mnoho sil,dobré zdraví,stálou Boží pomoc a požehnání do dalších let života,denně budu na Tebe vzpomínat v modlitbách.

Srdečně Tě pozdravuje a žehná Ti

Tvůj

+ Vít Tajovský, O. Praem.

Dopis a portrét opata Víta B. Tajovského

Shledání J.K. se svým zachráncem Milošem Masopustem, Újezd u Domažlic 1992

Kněz František X. Boštík

Odhalení pamětní desky F. X. Boštíka, kterou nechal zhotovit Josef Kalvoda, Chotěboř 1999

NEDĚLNÍ HLASATEL

Czechoslovak Daily Herald

Founded · Založen — 1891

1891 — 1998 107 YEARS OF PUBLISHING

USPS 002670 · VOL. CV

NEDĚLE 14. BŘEZNA 1999 — ČÍSLO 177 — SUNDAY MARCH 14, 1999

$1.50

BOHU, VLASTI A NÁRODU!

Vzpomínáme 1999 ©J.P.M.

Dr. Josef Kalvoda

ODEŠEL VELIKÁN NÁRODNÍHO EXILU

Nedělní Hlasatel s nekrologem Libora Broma a dalšími vzpomínkovými články

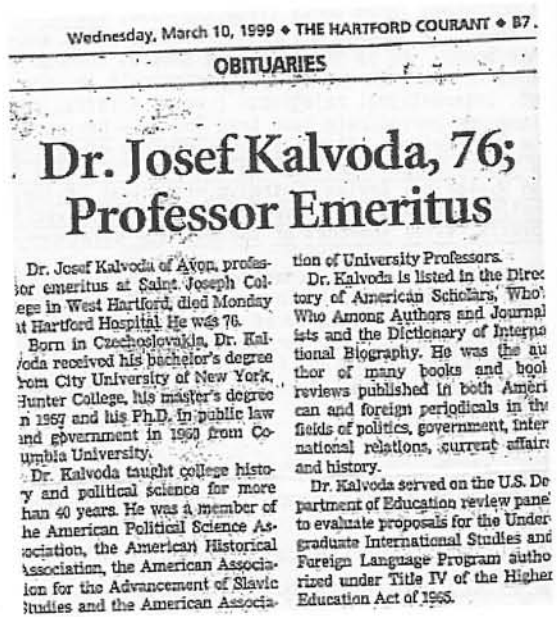

Wednesday, March 10, 1999 ◆ THE HARTFORD COURANT ◆ B7.

OBITUARIES

Dr. Josef Kalvoda, 76; Professor Emeritus

Dr. Josef Kalvoda of Avon, professor emeritus at Saint Joseph College in West Hartford, died Monday at Hartford Hospital. He was 76.

Born in Czechoslovakia, Dr. Kalvoda received his bachelor's degree from City University of New York, Hunter College, his master's degree in 1957 and his Ph.D. in public law and government in 1960 from Columbia University.

Dr. Kalvoda taught college history and political science for more than 40 years. He was a member of the American Political Science Association, the American Historical Association, the American Association for the Advancement of Slavic Studies and the American Association of University Professors.

Dr. Kalvoda is listed in the Directory of American Scholars, Who's Who Among Authors and Journalists and the Dictionary of International Biography. He was the author of many books and book reviews published in both American and foreign periodicals in the fields of politics, government, international relations, current affairs and history.

Dr. Kalvoda served on the U.S. Department of Education review panel to evaluate proposals for the Undergraduate International Studies and Foreign Language Program authorized under Title IV of the Higher Education Act of 1965.

Nekrolog z hartfordských novin

drobností, které se týkaly práce jejího manžela. Když v lednu 1976 přijel na její pozvání do Washingtonu „vytěžit" Osuského archiv, sdělila mu mnoho zajímavého. Mohl domácí archiv důkladně prostudovat a udělat si kopie důležitých materiálů, včetně Osuského pamětí.[63]

V roce 1981 napsala Kalvodovi z Austrálie Helena Chadimová, dcera zakladatele italských legií a místopředsedy prvorepublikové Národní demokracie Františka Hlaváčka (1876–1974). Děkovala mu, že se ve svém díle zmínil kladně o jejím otci, který zažil mnoho ústrků v první republice od tzv. hradní kliky a později byl šikanován komunisty. Poslala mu materiály, které dostala od svého otce a v dopisech sdělila další zajímavosti.

Od počátku sedmdesátých let se Kalvoda snažil získat zprávy o pozůstalosti svého přítele a spolupracovníka Simeona Ghelfanda. Ačkoli považoval Ghelfanda za poněkud svéhlavého člověka, chtěl napsat obsáhlejší nekrolog, který by si podle něho Ghelfand vzhledem k práci, kterou vykonal, zasloužil. Avšak nikdo z nemnoha Ghelfandových spolupracovníků a známých o jeho pozůstalosti nevěděl. Nezbylo, než připustit dvě možnosti: písemnosti staréno nemocného žurnalisty skončily po jeho smrti na bruselském smetišti, nebo si je odvezl jeho syn, který měl údajně odlišné politické názory a vrátil se po krátké emigraci zpět do Československa.

Kalvoda byl rovněž pověřen v závěti Msgre Ludvíka Němce, aby roztřídil a uložil na univerzitě ve Philadelphii jeho pozůstalost, která obsahovala také část pozůstalosti historika Františka Dvorníka, kterou Němec spravoval. Svému příteli Rudolfu Kopeckému před jeho smrtí přislíbil, že všech osm svazků jeho pamětí (*Vzpomínky starého novináře I–VIII*) doručí do nějaké knihovny či archivu v Československu, pokud se dožije pádu komunistického režimu. Svůj slib splnil počátkem devadesátých let.[64]

---

63. Své paměti psal Štefan Osuský střídavě v češtině a angličtině. Kalvoda o nich napsal: „Je v nich několik věcí, které byly pro mě zcela nové a které jsou veřejnosti neznámé." Paní Osuská ho žádala, aby paměti připravil k vydání a doplnil je svým komentářem. Kalvoda sice vypracoval poznámky a doporučení celkové úpravy, ale k tomu, aby paměti připravil k vydání, se nechtěl zavázat, protože byl pracovně velmi vytížen. Doporučoval, aby paměti zpracoval Osuského syn (což se nestalo), který mu dělal dlouhou dobu sekretáře. Návštěva ve Washingtonu byla pro Kalvodu přínosem: „V archivu Osuského jsem nalezl dokumenty, které mi umožnily porovnat to, co napsal ve svých pamětech dr. Feierabend, s tím, jak se věci skutečně seběhly v případě Osuského. Mnoho z toho, co se dělo, bylo Osuskému nevysvětlitelné, avšak pro mě to není žádnou záhadou." O životě Štefana Osuského a jeho konfliktu s Benešem napsal Kalvoda rozsáhlou studii *Osuský kontra Beneš* (viz následující kapitola).

64. *Vzpomínky starého novináře* Rudolfa Kopeckého věnoval Kalvoda v roce 1992

Již v sedmdesátých letech se Kalvoda osobně seznámil se dvěma archiváři českého exilu ve Spojených státech. Prvním byl profesor dr. Zdeněk Hruban[65], který vedl rozsáhlý česko-slovenský archiv zřízený při univerzitě v Chicagu. Spolupráce s Hrubanem byla pro Kalvodu mimořádně plodná a užitečná. Hruban mu sháněl nebo kopíroval důležité publikace, zvláště při práci na knize o vzniku Československa. Kalvoda na oplátku do jeho archivu pravidelně zasílal své články a knihy. Mnoho záslužné práce vykonal také archivář Josef G. Svoboda, který vedl archiv na univerzitě v Lincolnu (Nebraska). Archiv sám založil v roce 1975 v rámci univerzitního programu pro zachování českých památek ve státě Nebraska. K základům mu vydatně pomohl Zdeněk Hruban dodáním mnoha duplikátů z Chicaga a jejich spolupráce od té doby vzorně pokračovala. Svoboda se zasloužil o nafotografování mnoha exilových periodik na mikrofilmy.[66]

Vojenskému historickém archivu v Praze.

65. Prof. dr. Zdeněk Hruban odešel do exilu v červnu 1948. Po pobytu v uprchlickém táboře ve Schwabachu se dostal do Anglie, poté znovu do Německa a v roce 1951 do Spojených států. Zde vystudoval a získal doktorát v oboru přírodních věd. Věnoval se intenzivně své vědecké práci, ale stihl také příležitostně publikovat v exilovém tisku. Od sedmdesátých let věnoval všechen volný čas budování českého exilového archivu (ACASA) na chicagské univerzitě.

66. Svoboda odešel z ČSR v červenci 1948, když mu bylo osmnáct let. Byl v uprchlických táborech v Regensburku, Schwabisch Gmündu a Itálii. Odtud emigroval do Kanady, kde vystudoval a odkud se v roce 1964 odstěhoval do Spojených států.

NA LŽI SE BUDOUCNOST NÁRODA BUDOVAT NEDÁ

I.

Jako historik soudobých československých dějin vytvořil Josef Kalvoda pozoruhodné dílo, které rozšiřuje poznání naší nedávné minulosti o nové dimenze. Jeho základem jsou již zmiňované knihy (*Role Československa v sovětské strategii* a *Genese Československa*) pojednávající o převratných událostech z období let 1914–1968. K těmto rozsáhlým textům se tematicky a chronologicky volně řadí další Kalvodovy práce – odborné studie, kratší informativní články, polemiky a recenze, psané česky i anglicky.[1]

Kalvodu přivedla k systematickému bádání o klíčových událostech československých dějin snaha pochopit příčiny a souvislosti „největší tragédie v dějinách českého národa – pádu do područí komunismu".[2] V exilu začal shromažďovat poznatky zpětně od Února 1948, přes válečnou diplomacii odbojových center v Londýně a Moskvě, přijetí mnichovské dohody, politiku meziválečného Československa až k první světové válce a okolnostem vzniku samostatného československého státu. Je až neuvěřitelné, jaké množství původní české a slovenské literatury dokázal v cizině vydolovat. Některé publikace si zapůjčil z amerických knihoven, další objednával pomocí zásilkové služby přímo z Československa nebo je dostal od exulantů. Avšak nejvýznamnější prameny nalezl v amerických státních a univerzitních archivech. Získané informace vždy z několika stran prověřoval a k závěrům docházel až po důkladné syntéze a analýze zkoumaných problémů. Když nalezl odpovědi na své otázky, formuloval je ve svých textech a ventiloval je také v hojné korespondenci.

---

1. Viz Bibliografie Josefa Kalvody.

2. Kalvodou často opakovaný výrok.

Kalvodovo historiografické dílo lze bez nadsázky zařadit mezi „poklady národní kultury“,[3] přestože dosud není obecně známo a není zcela totožné s obsahem dnešních učebnic dějepisu. Důvod je zřejmě prostý – Kalvoda historik předběhl svou dobu, když ve svém podání soudobých dějin začal bourat vžité představy a oddělovat nánosy propagandy, mýtů a legend od skutečných událostí. Výsledkem tohoto přístupu je především demaskování kultu vytvořeného kolem dvou prvních československých prezidentů – Masaryka a Beneše. Ti byli a stále jsou oslavováni jako národní hrdinové, ale podle Kalvody svým jednáním národu uškodili a připravili cestu komunismu.

Emotivní vztah většiny Čechů k těmto dvěma politikům spjatým s novodobou českou státností (a hrdostí) je pochopitelný. Zvláště vezmeme-li v úvahu, že oba byli vždy podporováni masivní propagandou a dnes po dlouhodobé zkušenosti s totalitními režimy jsou představováni jako příkladní demokraté a prozíraví státníci. Každý, kdo je ochoten prostudovat a zvážit Kalvodou snesené poznatky, však stane „před pravdou, která někdy bolí“, totiž před skutečností, že dotyční, ač hlásali demokracii, se neřídili jejími principy a že v jejich rozhodnutích bylo mnohem více omylů než prozíravosti. Zastánci Masaryka a Beneše se snaží Kalvodovy závěry zpochybnit (nejnověji tím, že je ignorují) a připsat mu nejrůznější negativní motivy. Jeho cílem však nebyla „kritika pro kritiku“, zášť vůči prvním čs. prezidentům ani snaha o vlastní zviditelnění, ale hledání objektivní historické pravdy v návaznosti na tradici vynikajících historiků Jaroslava Golla a Josefa Pekaře ve smyslu jejich hesla „padni komu padni“.[4]

Kolik měl a má Kalvoda příznivců a kolik odpůrců, není podstatné. Jeho závěry dosud nikdo vědecky (prokazatelnými argumenty) nevyvrátil, a tak zůstávají inspirací pro novou generaci historiků nezatížených dobovými předsudky. Kalvodovi se za práci, kterou pro českou věc vykonal jako historik a především jako bojovník proti komunismu, nedostalo v osvobozené vlasti poct ani uznání. Zatímco v americké akademické obci byl ve svých oborech – politologii a historii – známou autoritou, v České republice je jeho jméno téměř neznámé.[5]

3. Slavista prof. dr. Libor Brom působící na denverské univerzitě napsal ve své recenzi, že kniha *Genesis of Czechoslovakia* „přináleží k pokladům národní vědecké literatury“. Tamtéž se o Kalvodovi vyjádřil jako o „vynikajícím českém vědci“ a „vzácném kritickém mysliteli“. V Německu žijící český filozof prof. dr. Karel Mácha napsal: „Neznám nikoho, koho bych chtěl z dnešní generace našich vitálních historiků s Kalvodou srovnávat [...] Nic lepšího v této váhové kategorii už nikdy mít nebudeme.“ (*Z bojů o zítřek III.*, s. 8)

4. O Pekařovi a tzv. Gollově historiografické škole píše Kalvoda uznale v článku *Historik Josef Pekař* (In: *Národ*, Chicago, 1974, 4.6.).

II.

Název této kapitoly je vypůjčen od bývalého diplomata Štefana Osuského, který v roce 1967 takto nadepsal své svědectví o setkání s francouzským předsedou vlády Daladierem po mnichovské konferenci.[6] Osuského motto převzal již před lety také Kalvoda, když reagoval na text Ivana Pfaffa o Československu a mnichovské krizi, publikovaný ve wuppertalském *Právu lidu*. Uvedl v něm, že k problému Mnichova a československé kapitulace se sice již dostatečně vyjádřil, ale byl z několika stran vyzván, aby Pfaffovi odpověděl. Reagoval až po dlouhém váhání, protože nerad polemizoval „s lidmi, kterým ideologie, předsudky, neznalost věci či emoce znemožňují vidět rozdíl mezi faktem a fantasií, historií a propagandou [...] a zvláště pak s člověkem stále používajícím komunistické terminologie“. Zároveň s pojednáním o mnichovské problematice zde formuloval své stanovisko k „hledání pravdy o minulosti“ a rozhořčeně upozorňoval na neochotu mnohých přistoupit k tomuto hledání poctivě.

Odsoudil jednání těch lidí včetně vydavatelů některých periodik v exilu „mezi nimiž jsou i kněží“ (viz Doslov této knihy od R. Kleina-Jánského), kteří „s oblibou citují masarykovské ‚demokracie je diskuse‘“, ale v praxi vedou pouze monolog a „chtějí nám namluvit, že tabuizování vědecké či odborné diskuse je nutné v zájmu zachování národní jednoty a že je tím možno pomoci národu doma“. Tuto „národní jednotu“, která by zvláště chtěla „tabuizovat jakoukoliv diskusi o čs. prezidentech a oživovat staré legendy“, odmítl a opětovně formuloval svůj postoj: „Potlačováním akademické svobody, svobody svědomí a tisku, oživováním legend, otiskováním nepravd, polopravd a lží“ domovu nikdo nepomůže. Pomoci může jen ten, kdo se sám „naučí myslet a jednat jako svobodný člověk, pro něhož hledání pravdy je smyslem

5. Přestože obě zásadní Kalvodovy práce už byly přeloženy do češtiny, v některých odborných publikacích vycházejících v současné době nejsou uváděny ani v seznamu prostudované literatury. V knize Josefa Hanzala *Cesty české historiografie 1945–1989* (Praha 1999), která se zamýšlí „nad tím, jakými cestami se česká historiografie ubírala, jaké místo v ní měli jednotliví historici, jakou měla společenskou funkci a jak byla závislá na době a klimatu svého vzniku“ (s. 7) je zmínka o Josefu Kalvodovi na třech řádcích (s. 236). *Český biografický slovník XX. století* (Josef Tomeš a kol., Praha 1999, díl II.) oproti tomu obsahuje dobře zpracovaný medailon.

6. Štefan Osuský, *Na lži se budoucnost národa budovat nedá*. In: *Novina*, Chicago, 1967, č. 1. Článek byl později přetištěn v časopisech *Hlasatel* (Chicago, 1989, 4.9.), *Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii* (Blacktown, 1982, 27.2.) a *Naše hlasy* (Toronto, 27.2. 1982).

života", a kdo dokáže vidět věci tak, jak jsou, protože „demokracie je opak totality" a musí být založena na pravdě, jinak je to demagogie.[7]

Kalvoda se ve svém výzkumu nejprve zaměřil na osudné desetiletí 1938–1948. Stěžejní události – odstoupení pohraničních území Německu v září 1938, zahraniční činnost Edvarda Beneše za války a poválečné období vlády Národní fronty – analyzoval v knize *Role Československa v sovětské strategii* a v mnoha samostatných článcích.[8]

Československou kapitulaci před německými územními požadavky (po tzv. mnichovské konferenci) v září 1938 považoval Kalvoda za osudnou chybu. Vžité zdůvodnění nevyhnutelnosti kapitulace hovoří o zradě spojenců, tj. Francie a Velké Británie, síle německé armády a hrozbě válečné porážky. Kalvoda však tyto důvody doplnil implikacemi několika skutečností, které celou tezi o nutnosti kapitulace vážně zpochybňují: 1) Postup Francie a Velké Británie legitimoval prezident Beneš ještě před mnichovskou konferencí, když a) se v rozhovoru s britským vyslancem lordem Halifaxem 15. 9. 1938 v Praze zmínil o tom, že někteří sudetští Němci z pohraničních oblastí by mohli být odloučeni z Československa, b) dále 16. 9. v Praze naznačil francouzskému vyslanci de Lacroixovi, že již na pařížské mírové konferenci v roce 1919 uvažoval o odstoupení části území (8000 km²) Německu, c) před britsko-francouzskou poradou, jež se konala 18. 9. v Londýně, vyslal do Paříže ministra ing. Jaromíra Nečase s tajným poselstvím pro francouzskou vládu, v němž sám navrhoval odstoupení části československého území (4000–6000 km²) Německu.[9] 2) Československá armáda byla jednou z nejlépe vyzbroje-

7. Pfaffův článek viz *Právo lidu*, Wuppertal, 1988, č. 3. Kalvodova odpověď *Na lži se budoucnost národa budovat nedá!* vyšla v *Našich hlasech* 13.5. 1989 a v *Nedělním Hlasateli* 28.5. 1989 (rovněž in *Z bojů o zítřek III.*, s. 211–216).

8. Viz tamtéž a seznam článků v této kapitole.

9. Kalvoda se „mnichovské problematice" věnoval v článcích zmíněných níže a v páté kapitole knihy *Role Československa v sovětské strategii* nazvané *Před Mnichovem a po Mnichovu*. Jako tzv. Nečasova mise je označována cesta sociálnědemokratického ministra ing. Jaromíra Nečase do Paříže 15.9. 1938, kde jednal z pověření prezidenta Beneše s předsedou francouzské Socialistické strany Leonem Blumem. Nečas na základě Benešových pokynů Blumovi navrhoval, aby Francie zprostředkovala německé převzetí části československého území s německým obyvatelstvem. Blum obsah Nečasova (resp. Benešova) poselství neprodleně sdělil francouzskému premiérovi Edouardu Daladierovi a ten zase anglickému premiérovi Neville Chamberlainovi na francouzsko-britské schůzce konané ještě před mnichovskou konferencí. Mise je stručně popsána v brožuře Jiřího Mikulky *Příběh téměř zapomenutého politika Jaromíra Nečase*, Horácké muzeum: Nové město na Moravě, 2000. O Benešově roli svědčí jeho vlastnoručně psané pokyny, které Nečas v rozporu s Benešovým přáním neznič-

ných a vycvičených armád na světě, měla k dispozici moderní vojenskou techniku a kvalitní pohraniční opevnění a mimoto a) vyzbrojení a velikost německé armády nebyly v roce 1939 neúměrně větší, b) němečtí armádní velitelé byli přesvědčeni o nesmyslnosti útoku na Československo z vojenského hlediska a v případě, že by Hitler dal povel k útoku, byli rozhodnuti odstavit ho od moci.[10] 3) V případě válečného střetu by pravděpodobně „německý

ní jeho vlastnoručně psané pokyny, které Nečas v rozporu s Benešovým přáním neznič-il. Samotný Nečas o svém pověření sepsal podrobnou zprávu, která je dnes uložena ve Spojených státech v Hooverově institutu. Rozsáhlý a zasvěcený komentář k této zprávě sepsal Jonathan Zorach a nazval jej *The Nečas mission during the Munich crisis: Nečas own account from the Hoover institution archives [Nečasova mise během mnichovské krize: Nečasova vlastní zpráva z archivu Hooverova ústavu]*. In: *East Central* Europe, 1989, 16, Nos. 1–2, s. 53–70. Ve své zprávě Nečas píše: „Dva týdny před Mnichovem jsem byl zavolán presidentem Benešem z jeho úřadu. Vzpomínám si, jak jsem byl šokován naším rozhovorem při této příležitosti, a trvalo několik minut, než jsem se vzpamatoval. V tomto telefonickém rozhovoru mně president Beneš důvěrně oznámil, že bych měl prodiskutovat otázku postoupení části Československa, aby se zabránilo jeho úplnému zničení [...] Před mým odletem z Prahy na tuto misi mě zastihl dr. Drtina, osobní tajemník presidenta, a předal mně od presidenta dopis (psaný jeho vlastní rukou). V tomto dopise mně dával výslovné směrnice pro mé jednání, které musím dodržet v Paříži a v případě potřeby také v Londýně." Dodejme jen, že dopis, který později Nečas svěřil své manželce, se po její smrti v koncentračním táboře dostal do rukou komunistů, kteří ho v padesátých letech zveřejnili. (Viz *Mnichov v dokumentech II. Zrada české a slovenské buržoazie na československém lidu*. Praha 1958). Zatímco Kalvoda staví Nečasovu misi do popředí svého podání mnichovské krize, jiní historikové ji ignorují nebo bagatelizují. Například Jan Tesař v knize *Mnichovský komplex* (Praha 2000) píše s poněkud nejasným zdůvodněním, že z hlediska praktické politiky (tj. zatažení Polska do války proti Hitlerovi) „se rázem stávají pochopitelnými Benešovy kroky, z nichž kdysi před čtyřiceti roky dělala velezradu ‚naše historiografie' a které teď slouží za senzaci ‚našemu exilu'. Je to například tajné poslání svěřené ministru Nečasovi" (s. 90). Tesař přitom uznává, že se jednalo o „flagrantní porušení ústavy" a „autokratickou intriku za zády všech" (s. 91). Z jiného úhlu nahlíží na Nečasovu misi historik Milan Churaň, když upozorňuje na Benešovu snahu vysídlit podstatnou část československých Němců (až 2 miliony) ještě před mnichovskou konferencí (*Postupim a Československo*, Praha 2001, s. 30).

10. O vyhlídkách na obranu před německou armádou v roce 1938 se vedly, vedou a povedou odborné i laické diskuse. Z nich je zřejmé, že Kalvodova verze o tom, že by se Československo mohlo několik týdnů úspěšně bránit, je reálná. Vojensko-politické aspekty mnichovské krize se zdůrazněním stavu a bojeschopnosti československé armády jsou vylíčeny přehledně a objektivně v knize Pavla Šrámka a kol. *Když zemřít, tak čestně – Československá armáda v září 1938* (Brno 1998). Autoři této knihy v závěru

nápor byl zastaven a čs. armáda by byla schopna odporu po dobu nejméně několika týdnů". Podle Kalvody „naše obrana nemusela trvat dlouho a mohla skončit naším vítězstvím. Ne proto, že by naše armáda byla nepřemožitelná, ale proto, že v důsledku vnitropolitického vývoje v Německu největší hrozba míru Hitler mohl být odstraněn [...] Tehdy rozhodnutí jít do války mohlo válce zabránit [...] Na podzim r. 1938 jsme si mohli uhájit národní čest, svobodu a nezávislost a vysloužit si respekt celého civilizovaného světa. Habešané se bránili, Finové se bránili proti mnohonásobné přesile, my ne."[11]

Edvard Beneš byl po válce v Československu oslavován jako prezident „Budovatel", který úspěšně zorganizoval a vedl zahraniční odboj proti nacismu. Historik Kalvoda však hodnotil Benešovu činnost v zahraničí odlišně. Dospěl k závěru, že Benešovo autoritářství a politické chyby, nikoliv dohoda vítězných velmocí, přivedly Československo pod sovětský vliv: 1) Beneš v říjnu 1938 v Československu řádně abdikoval (oznámil veřejně, že se úřadu vzdal dobrovolně, a ze zahraničí blahopřál novému prezidentu Háchovi ke zvolení), ale v zahraničí se znovu sám prohlásil za prezidenta, přičemž a) neměl žádnou proklamovanou ‚kontinuitu' a po vypuknutí války se nepodařilo jemu ani „slovní akrobatice jeho spolupracovníků přesvědčit vládu britskou a americkou", že ji má, b) plné uznání mu nabídl až v roce 1941 Sovětský svaz a teprve potom Velká Británie (s výhradou, že se nevztahuje na teorii o kontinuitě) a Spojené státy;[12] 2) Beneš za pomoci zpravodajské služby ne-

konstatují: „Československá armáda byla připravena podstoupit na konci září 1938 vojenský konflikt. Přestože jí hrozilo, že bude bojovat sama proti velké přesile, nebyla bez šancí na dlouhodobou obranu [...] Na podzim 1939 se v podobné situaci octlo Finsko, kterého se rozhodl zmocnit Sovětský svaz. Finsko se slabou armádou a bez spojenců urputně bránilo svoji samostatnost, přestože mu nikdo nedával velkou naději. Finové se drželi více než tři měsíce a způsobili sovětské armádě těžké ztráty. A i když nakonec museli požádat o mír a ztratili část svého území, ubránili si to nejcennější – svobodu" (s. 60). Autoři se zmiňují stejně jako Kalvoda o chystaném vojenském převratu v Německu: generálové Halder, von Stülpnagel, von Witzleben a Hoepner, podplukovník Oster a další „plánovali zatknout Hitlera i další nacistické pohlaváry a nastolit vojenskou diktaturu" (s. 53) v případě, že bude vydán povelu k útoku na Československo. Údaje o síle obou armád a údaje o vzpouře německých generálů jsou uvedeny například v publikaci Václava Kurala, Jana Angera, Klause-Jürgena Mülera *Rok 1938: Mohli jsme se bránit?* (Praha 1992). Kalvodovy prameny o chystané vzpouře německé generality jsou: Hans Rothfels, *The German Opposition to Hitler*, 1961 (s. 56–63) a Gerhard Ritter, *The German Resistance*, London 1958 (s. 80–112).

11. Josef Kalvoda, *Bojovat či nebojovat.* In: *Z bojů o zítřek II.*, s. 64.

12. Podrobnosti o mezinárodním uznání Beneše a jím vytvořeného prozatímního stát-

čistě odstavil své oponenty (Hodžu, Prchalu a další), kteří nesouhlasili s jeho orientací na Sovětský svaz, a namísto spolupráce v rámci celého politického spektra vytvořil autoritářský (přesněji diktátorský) prezidentský systém politického vedení odboje;[13] 3) Beneš navázal politickou a zpravodajskou spolupráci s komunisty, která vyvrcholila jeho dvěma osudnými cestami do Moskvy, jejichž výsledkem bylo zavlečení Československa do sovětské zájmové sféry: a) od počátku války dodával prostřednictvím svých spolupracovníků informace sovětské zpravodajské službě, b) v roce 1943 sjednal v Moskvě smlouvu mezi Sovětským svazem a Československem s platností na dvacet let, c) v roce 1945 přijal tamtéž návrhy komunistů na poválečné uspořádání obnoveného státu a jejich rozhodující podíl na vládě;[14] 4) Beneš byl důležitým propagátorem sovětské zahraniční politiky během války, když a) naléhavě doporučoval americkému prezidentovi Rooseveltovi, aby druhá fronta nebyla otevřena na Balkáně, jak to prosazoval Churchill, b) doporučoval polské exilové vládě, aby odstoupila Sovětskému svazu část polského území, c) rumunské představitele vyzýval, aby se raději dohodli se Sovětským svazem (odstoupili mu území Besarábie a severní Bukoviny) než se západními spojenci,

ního zřízení v exilu uvádí Kalvoda v článcích *Otázka uznání československé provizorní vlády v Londýně Spojenými státy v roce 1941* a *Československá* a *Benešova politika během druhé světové války*. Tímto tématem se rovněž obšírně zabývá v šesté kapitole knihy *Role Československa v sovětské strategii* nazvané *Úsilí o uznání.*

13. O autoritářském prezidentském systému v Londýně za druhé světové války a tzv. prozatímním státním zřízení viz: Štefan Osuský: *Triedenie duchov nastalo, Pravda víťazí, Beneš a Slovensko, Riadená demokracia pri práci* – vše Londýn 1943; Karel Locher: *Naše akce*, Londýn 1942; František Schwarz: *Dr. Beneš o vojně před válkou i za ní*, Londýn 1940; Jan Kuklík, *Vznik Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939–1940*. Praha 1996; Jan Kuklík, *Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945*. Praha 1998; Jan Kuklík, Jan Němeček, *Hodža versus Beneš*. Praha 1999.

14. Spolupráce Beneše se sovětskými komunisty se datovala nejpozději od jeho první návštěvy Moskvy v roce 1935. Byla přerušena sovětsko-nacistickým paktem a obnovena v březnu 1940. Od té doby pokračovaly zpravodajské a později diplomatické kontakty v Moskvě a Londýně, jejichž výsledkem bylo uzavření československo-sovětské *Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci* v roce 1943 při Benešově druhé návštěvě Moskvy. Smlouva byla uzavřena přes nesouhlas Britů, kteří Beneše od podpisu zrazovali. Benešovy námluvy s komunisty vyvrcholily přijetím jejich návrhů na poválečné uspořádání Československa při jeho třetí návštěvě Moskvy. Podpis demise ministrů a jmenování nové, Gottwaldem navržené prokomunistické vlády v únoru 1948 byly dovršením této dočasné symbiózy.

d) přislíbil Sovětskému svazu území Podkarpatské Rusi dříve náležející k Československu, e) v roce 1945 uznal polskou tzv. lublinskou prosovětskou vládu a tím zradil své bývalé polské spolupracovníky sídlící v Londýně.[15] Podle Kalvody „Beneš klamal veřejnost a své spolupracovníky a klamal také západní spojence. Trvalo dlouho, než se veřejnost dozvěděla pravdu (ve skutečnosti pravda dosud nezvítězila), ale západní spojenci se dlouho klamat nedali. Poté, co Beneš zavlekl Československo do sovětské zájmové sféry a stal se závislým na komunistech a na Moskvě, zůstal na holičkách v roce 1948. Západní armády ho zachránit nepřišly. Proč by také měly přijít? Nebyl to on, kdo tvrdil, že Stalinovi je nutno plně věřit, že se lze na něho spolehnout?"[16]

Poválečný systém „omezené demokracie" (několika povolených stran), na němž se Beneš a jeho spojenci v Londýně dohodli s komunisty, Kalvoda hodnotil jako vnucenou diktaturu, která popřela předválečnou ústavu a obyvatelstvu odepřela základní lidská a občanská práva: 1) Předválečná ústava platná do září 1938 byla v květnu 1945 nahrazena *Košickým vládním programem*, který a) neumožňoval svobodnou politickou soutěž, b) byl nadiktován obyvatelstvu bez celospolečenského konsensu, c) byl rozvíjen Benešovými dekrety, které byly v rozporu s civilizovaným pojetím práva; 2) lidé byli zbaveni svých práv a občanských svobod a) na základě národnostního principu, b) v důsledku politicky nebo ekonomicky motivované libovůle a zmanipulované justice.[17]

15. Podrobné informace a odkazy na zdroje jsou v osmé kapitole knihy *Role Československa v sovětské strategii* nazvané *Beneš a otázka střední a východní Evropy*. K tématu patří i Kalvodův článek *Otázka Podkarpatské Rusi* (In: *Z bojů o zítřek II.*, s. 122–125).

16. Josef Kalvoda. *Záhady v čs. zahraniční politice během druhé světové války*. In: *Z bojů o zítřek III.*, s. 108.

17. „Na základě zpráv z Londýna před koncem války se většina Čechů domnívala, že bude obnoven právní řád první Československé republiky [...] Oficiálně bylo sice hlásáno, že čs. ústava z r. 1920 je stále v platnosti, ale politická praxe naznačovala víc než jasně, že tomu tak není. Byli jsme vystaveni propagandě, v níž často lež byla prohlašována za pravdu a pravda za lež. Zákaz politických stran, k nimž se před válkou hlásila většina voličů a další body Košického vládního programu řekli mně a jiným, že je velký rozdíl mezi propagandou a skutečnou praxí." Josef Kalvoda, *Poválečná léta 1945–1948*. In: *Z bojů o zítřek III.*, s. 161. Poválečnou situací a režimem Národní fronty se podrobně zabývá desátá kapitola knihy *Role Československa v sovětské strategii* nazvaná *Národně demokratická a socialistická revoluce*. Únorovou krizi v roce 1948 komentoval Kalvoda podrobněji v článku *Únor 1948* a v rozhovoru pro BBC na toto téma.

V knize *Czechoslovakia's Role in Soviet Strategy* popsal Kalvoda nejen tyto dějinné události vedoucí k nastolení komunistické monopolní moci v Československu, ale zároveň teorii a praxi komunistické revoluční strategie vycházející z ideologie marxismu-leninismu. Podle něho to však bylo především selhání nekomunistických sil zaviněné neschopností, iluzemi a amatérismem tehdejších politických vůdců, které umožnilo komunistům uskutečnit jejich plány, byť byly sebelépe připravené.[18]

Zbolševizování Československa pokojnou cestou, tedy bez občanské války či vojenského vpádu, Kalvoda vylíčil zároveň (na základě rozboru komunistických pramenů) jako teoretický model „pokojné revoluce" – dílčí taktický postup komunistů k uchopení moci ve státě. Tento postup byl součástí sovětské strategie, jejímž cílem bylo „světové vítězství socialismu" neboli světová nadvláda Sovětského svazu. V souvislosti s „pokojnou revolucí" upozornil Kalvoda na podobnost poválečného vývoje v Československu (a dalších státech střední a východní Evropy) s pokusy komunistů ovládnout Kubu, Portugalsko a Chile. Kniha obsahuje rovněž úvahy o významu Československa při prosazování sovětské dobyvačné politiky a informace o tom, že Československo poskytovalo finanční a zbrojní podporu zemím třetího světa, v nichž chtěl komunistický blok získat vliv, a že v Československu byli školeni profesionální revolucionáři a teroristé, kteří byli následně vysíláni do těchto zemí i na Západ.[19]

Kniha popisující komunistickou strategii a taktiku při „dobývání" Československa a dalších států byla ve své době cenná pro okruh amerických akademiků a politiků. Pro české dějepisectví je však aktuální a hodnotná dodnes, zvláště pro podrobný popis a rozbor československé zahraniční politiky za druhé světové války, doplněný hojnými citacemi dobových zpráv amerických a britských diplomatů vztahujících se k Československu. Podívejme se nyní na Kalvodovo hodnocení státníka, který byl ještě v roce 2002, tedy dvanáct let po pádu komunismu a také dvanáct let od obnovení svobody v české historiografii, navržen několika českými politiky na vyznamenání in memoriam za mimořádné zásluhy o stát.[20]

18. *Role Československa v sovětské strategii*, s. 233–234.

19. Tamtéž, kapitoly XI–XII. O fenoménu komunistického terorismu pojednával závěrečný díl dokumentárního televizního seriálu *Československo ve zvláštních službách 1918–1989*.

20. Návrhem vyznamenat Edvarda Beneše se vyznamenali několik měsíců před volbami do Poslanecké sněmovny představitelé Občanské demokratické strany Václav Klaus a Jan Zahradil.

Kalvoda o Benešovi napsal, že byl „veden sobeckými zájmy a ctižádostí, kterou morální ohledy nedrží v patřičných mezích" a že politika, kterou sledoval, „přivedla Československo za druhé světové války do sovětské sféry vlivu". Beneš se rozhodl úzce „spolupracovat se Sovětským svazem v naději, že se pomstí a zúčtuje s těmi, kdo byli podle jeho názoru zodpovědní za jeho ponížení [...] z války vinil Francii a Velkou Británii, ale nebyl ochoten přijmout pravdu o sovětské agresi proti Polsku a Finsku." Sověti (a čeští komunisté) podle Kalvody obratně využívali ctižádosti a mstivosti Beneše, který byl pro ně maloburžoazním sympatizantem, patřícím ke kategorii lidí, jejichž zájmů a obav lze využít pro dosažení revolučních cílů.[21]

Názor, že Československo bylo zavlečeno Benešem do sovětské sféry vlivu již v roce 1943, doplnil Kalvoda v závěru knihy několika citáty západních politiků. Například amerického velvyslance v Praze z roku 1948, Lawrence A. Steinhardta, který ve své zprávě o únorových událostech uvedl, že krize, k níž došlo v únoru „byla latentně přítomná v celé situaci již od podpisu československo-sovětské smlouvy o přátelství a vojenské pomoci", a amerického ministra zahraničí George C. Marshalla, který byl toho názoru, že uchopení moci komunistickou stranou v Československu nezmění „reálně nic na situaci, která tu již byla poslední tři roky. Československo věrně podporovalo sovětskou politiku ve Spojených národech a jinde a nástup komunistického režimu jenom vykrystalizuje a potvrdí do budoucnosti dosavadní českou politiku."[22]

Kalvoda závěrem dále zdůraznil, že po válce Češi a Slováci „ve skutečnosti neměli možnost vyslovit, co chtějí", neboť Beneš, jeho spojenci a komunisté, kteří je využívali, rozhodovali za ně. Připomněl, že Benešova prosovětská politika měla za války v Londýně své kritiky, mezi nimiž byli gen. Lev Prchala, dr. Štefan Osuský, dr. František Dvorník a další. Tu však nebyli úspěšní stejně jako ti, kteří po válce ve vlasti podstoupili v letech 1945–1948 marný boj proti komunistům. Na adresu Beneše uvedl, že „český a slovenský národ musel bohužel zaplatit za činy a škody, které způsobil ‚největší Machiavelli své doby' vysokou daň". Poté, co se Československo stalo součástí sovětského komunistického bloku, byly nesmírnému utrpení vystaveny tisíce „nevinných obětí marxisticko-leninského socialismu, který nemůže mít ‚lidskou tvář', neboť je svou podstatou nelidský". Demokratická a právní kultura byla zdecimována a hospodářství bylo vysáváno zapojením do sovětské velmocenské politiky, kam patřila i hospodářská pomoc zemím

21. *Role Československa v sovětské strategii*, s. 298–300.

22. Tamtéž, s. 301.

třetího světa, kterou dostávaly státy jako Ghana, Somálsko, Kongo, Malgašská republika, Indonésie, Egypt, Sýrie, Mali, Guinea a další.[23]

Kniha *Czechoslovakia's Role in Soviet Strategy* byla publikována v roce 1978 – tedy v době, kdy ideologické boje v českém exilu mezi příznivci a odpůrci prezidenta Beneše (a Národní fronty) dávno ztratily na intenzitě z padesátých let. Proto nevyvolala tak bouřlivé reakce v exilovém tisku jako o deset let později další Kalvodova práce zaměřená na vznik Československa. Příznivé recenze se objevily v několika českých a slovenských exilových časopisech, ale také v odborných amerických periodikách: „Jak specialista, tak i řadový čtenář najde v díle prof. Kalvody pramen užitečných informací a pronikavých analýz [...] vědeckosti jeho práce nelze nic upřít" (P. W. Blackstock); „J. Kalvoda je expertů expert, který neúnavně hledá pravdu [...] je to jedna z nejinformativnějších a nejlépe dokumentovaných knih, které jsem v posledním desetiletí četl" (S. T. Possony); „kniha si zasluhuje vážnou pozornost politiků i akademiků" (D. W. Treadgold).[24]

Dále uvádím soupis recenzí a recenzentů této Kalvodovy knihy:
a) v českých exilových periodikách:
Rudolf Krempl, *Proměny*, New York, 1978, duben,
Josef Kučera, *Hlasatel*, Chicago, 1978, 26. 5.,
Rudolf Kopecký, *Naše hlasy*, Toronto, 1978, 9. 12.;
b) autoři recenzí z amerických periodik:
Paul V. Blackstock (profesor mezinárodní politiky, University of South Carolina),
Anthony T. Bouscaren (profesor dějin, Le Moyne College),
M. K. Dziewanowski (profesor dějin, Boston University),
Stefan T. Possony (politolog, The Hoover Institution),
Donald D. Treadgold (profesor dějin, University of Washington) a další.

V České republice kniha vyšla v roce 1999 a odezvy na ni nebyly zaznamenány s výjimkou rozsáhlé recenze ing. Milana Štembery v časopise *Vojenské rozhledy*.[25] Štembera v ní konstatoval, že autor se „opírá o dokumenty a výroky" a nezatěžuje se dojmy a komentářovým stylem a že kniha „má vědeckou hodnotu". Zpochybnil ovšem některé Kalvodovy závěry včetně personifiko-

23. Tamtéž, s. 302–304.

24. Citáty z recenzí přeložil a vybral Josef Kalvoda.

25. Milan Štembera, *Role Československa v sovětské strategii*. In: *Vojenské rozhledy*, 2000, č. 4.

vání viny a hodnocení Beneše jako „ubytovatele bolševismu v Evropě", protože podle něho „je třeba vidět, že dr. Beneš jako zkušený politik si již v průběhu války v roce 1942 uvědomoval a předvídal další vývoj a věděl, že jako po každé válce dojde k přerozdělení sfér vlivu v Evropě s převládajícím vlivem SSSR. Že byl v tomto ohledu příliš vstřícný, je věc názoru, avšak realita byla taková, jaká byla."

Štembera kladně zhodnotil, že kniha se zmiňuje o činnosti zpravodajských služeb, ale za nedostatek označil to, že v knize chybí komplexnější výklad vojenskostrategických aspektů role Československa v sovětské strategii. Smíšené pocity podle něho vyvolává popis některých událostí v Protektorátu Čechy a Morava, například zmínka o manifestaci české mládeže, protestující proti uzavření československo-sovětské smlouvy v roce 1943.[26] V závěru své recenze Štembera napsal: „Kniha dr. Kalvody se jistě stane jedním z důležitých pramenů pro studium historie Československa [...] Právem patří do každé knihovny politologických pracovišť a ústavů a měli by jí číst historikové a aktivní diplomaté [...] Pro profesionální historiky specializované na popisované období se pravděpodobně stane i zdrojem polemik, podněcujících zkoumání historických vlivů, vztahů a událostí." Hlasy historiků však doposud slyšet nebylo.

Pro doplnění uvádím soupis všech článků a studií prof. Kalvody, které se vztahují k popisované tematice:
a) o československé kapitulaci v roce 1938:
Bojovat či nebojovat (1980)
Mnichovská problematika (1980)
Dr. Beneš a Mnichov (1983)
Mnichov: Beneš a vojáci (1984), anglicky *Munich: Beneš and the Soldiers* (1992)
Případ ing. Jaromíra Nečase (1984)
The Czechoslovak Problem (1984)
Svědectví dr. Osuského o Mnichově (1985)
Rozhovor prof. Josefa Kalvody pro BBC o září 1938 (1988)
Na lži se budoucnost národa budovat nedá (1989)
b) o československé zahraniční politice během druhé světové války a po ní:

26. K této oprávněné výtce je možno dodat, že zmínka o manifestaci skutečně vyvolává dojem, že autor vydává nacisty podnícenou akci za výraz protibolševického cítění národa. V jednom z dochovaných dopisů Kalvoda vysvětluje, že nešlo o manifestaci nechvalně známého Kuratoria, ale mládeže Národního souručenství, což byla tehdy jediná česká povolená politická strana.

Záhady v československé zahraniční politice během druhé světové války (1967)
Otázka uznání československé provizorní vlády v Londýně Spojenými státy v roce 1941 (1967)
Czechoslovak Diplomacy During World War II (1969), česky *Benešova politika během druhé světové války* (1975)
Otázka Podkarpatské Rusi (1983)
Osuský kontra Beneš (1977)
Byl Beneš sovětským agentem? (1994)
Poválečná léta 1945–1948 (1996)
Únor 1948 (1984)
Rozhovor prof. Josefa Kalvody pro BBC o Únoru 1948 (1988)
Jalta 1945 a vítězný únor 1948 (1981)

Na základě materiálů z osobního archivu dr. Štefana Osuského a rozhovorů s jeho manželkou Pavlou Osuskou Kalvoda sepsal studii *Osuský kontra Beneš*, kde připomněl životní osud bývalého československého velvyslance v Paříži a jeho spor s Benešem během druhé světové války. Osuský byl jmenován (pro svou mezinárodní prestiž) členem exilové vlády v Londýně, odkud však byl vypuzen pro svůj veřejně prezentovaný nesouhlas s Benešovou politikou. Po roce 1945 se do osvobozeného Československa raději nevrátil a odstěhoval se do Spojených států. Pomstychtivý Beneš poté u amerických úřadů dvakrát neúspěšně intervenoval ve snaze, aby byl Osuský vypovězen ze země. Kalvoda se ve svém díle zmiňuje také o dalších Benešových odpůrcích, kteří byli za války pomocí intrik politicky „zlikvidováni". Mezi ně patřili agrárník dr. Milan Hodža, který byl prostřednictvím Benešovy zpravodajské služby donucen vzdát se politických aspirací, aby zachránil z anglického vězení svou přítelkyni, armádní velitel gen. Lev Prchala, bývalý poslanec ing. František Schwarz (byl zlikvidován i fyzicky po svém návratu do osvobozeného Československa) a další.[27]

III.
Ačkoliv rozhodujícím faktorem pro zbolševizování Československa byla podle Kalvody Benešova politika během druhé světové války, po návratu z návštěvy

27. O podrobnostech sporů Beneše s jeho oponenty během druhé světové války je možno se dočíst z podání těchto oponentů (Schwarz, Locher, Osuský) a dále z knih publikovaných v devadesátých letech (Kuklík, Kuklík a Němeček). O poslanci Františku Schwarzovi a generálu Lvovi Prchalovi napsal články (*Případ nejotřesnější* a *O tak zvané zradě generála Prchaly*) a publikoval je v časopise *Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii* (1983, 5. 7. a 1983, 24. 5.) Stanislav Berton.

Československa v roce 1968 dospěl „k závěru, že kritickým datem nebyl rok 1968, ani rok 1948 či 1938, ale rok 1918",[28] neboť základy nového státu byly vratké a politicko-kulturní tradice, které na nich byly vystavěny, předurčovaly budoucí potíže.[29] Tento názor podnítil Kalvodovo rozhodnutí napsat knihu o vzniku Československa, na které začal pracovat v roce 1969. Vznikající text pracovně nazval *Origins of Czechoslovakia.* Znovu začal pracně shánět staré české knihy a opět zamířil do archivů, kde se prohrabával dokumenty a materiály, jež se vztahovaly k první světové válce.[30]

Na knize Kalvoda pracoval šestnáct let a během této doby objevil „dosud nepublikované či zcela neznámé archivní materiály", které mu umožnily předložit v novém světle problematiku zákulisí první světové války a česko-slovenského hnutí za nezávislost. Konečná verze textu, který dostal název *Genesis of Czechoslovakia*, měla na 1200 stran a pro knižní vydání byla autorem zkrácena přibližně o třetinu: „Co jsem vypustil, byly podrobnosti, především o Češích před první světovou válkou a pak o událostech v Rusku i jinde během války. Celkem nic podstatného a navíc jsem přidal hodně materiálu do poznámek."[31] Monumentální dílo spatřilo světlo světa v roce 1987 a jeho autor sám odkoupil několik desítek výtisků, které se snažil různými cestami propašovat do Československa a do Polska, což se mu v obou případech podařilo.

Kniha *Genesis of Czechoslovakia* obsahuje důkladný rozbor zahraničního a domácího odboje proti Rakousko-Uhersku za první světové války. Zápas o československou nezávislost Kalvoda zasadil do rámce mezinárodní politiky a velmocenských zájmů a vyvrátil přetrvávající mýty o zrození samostatného Československa.[32] Zdokumentoval styky českých a slovenských politiků s britskými a jinými tajnými službami a objasnil, proč se Tomáš G. Masaryk, před první světovou válkou okrajový a kontroverzní politik,[33] vrátil z exilu jako uznávaný prezident. Zároveň vylíčil činnost nejvýznamnějších osobností, které kromě Masaryka zasáhly do tehdejších událostí: Kramáře, Düricha, Beneše, Štefánika aj., a v souvislosti s mezinárodním uznáním Česko-slovenské národní rady zdůraznil význam povstání česko-slovenské armády (legií) v Rusku proti bolševikům. Kniha přináší také informace o pařížské mírové konferenci a o (staro)nových problémech mnohonárodnostního státu.

Kalvoda doložil, že počátek první světové války neměl žádný vztah k národním cílům Čechů a Slováků, ale jen k velmocenským zájmům. Bojující velmoci pak uznaly samostatnost malých národů střední a východní Evropy teprve poté, co došly k závěru, že je to i v jejich vlastním zájmu. Podle jeho mínění „rakouská říše by nemusela zaniknout, kdyby se včas reformovala", jejím skutečným hrobařem byl císař František Josef I., který „žil dlouho a přesto nedokázal vyřešit národnostní problém Rakousko-Uherska a zavlekl zemi do války, jež se proměnila ve válku světovou".[34] Tyto názory jsou v rozporu s poválečným Masarykovým tvrzením, že program Dohody byl v podstatě programem reorganizace východní Evropy, že rozčlenění Rakousko-Uherska bylo cílem války a že tato válka byla světovou revolucí programů a ideologií.

Jelikož v popisovaných událostech hrál Tomáš G. Masaryk významnou roli, věnoval mu Kalvoda v knize značnou pozornost a zabýval se i jeho předválečnou činností. Pro mnoho Čechů v exilu bylo šokem vykreslení osobnosti a činnosti Masaryka bez oslavných přívlastků tradovaných po desetiletí. Jeho předválečné názory historické a filozofické Kalvoda konfrontoval s citacemi uznávaného historika Josefa Pekaře. Ten Masarykovy závěry o českých dějinách označil za doktrinářství pramenící z nevědeckého přístupu a z předsudečného myšlení. Kalvoda připomněl i Pekařovo hodnocení Masarykem hlásané filozofie humanity. Pekař napsal, že Masaryk používá tento pojem bez náležité definice, hovoří v obecných frázích, činí dalekosáhlé generalizace a protiřečí si.[35]

---

28. „K podobným závěrům docházejí i zdejší znalci mezinárodní politiky a historie, například George F. Kennan." Z dopisu Josefa Kalvody Rudolfu Kopeckému z 24.10. 1975.

29. Po první světové válce vznikaly v Československu nové „tradice". Z nich za špatné Kalvoda považoval: kult prezidenta Masaryka, ideologii čechoslovakismu (jediného československého národa), zpolitizování státní správy, Masarykovy snahy manipulovat a uplácet politické strany, protikatolickou kampaň apod.

30. V roce 1969 získal doplňující informace od dvou historiků žijících v Československu. Byli jimi Vlastimil Vávra a perzekuovaný Karel Pichlík, který byl autorem v tehdejší komunistické produkci ojedinělé knihy o vzniku Československa *Zahraniční odboj 1914–1918 bez legend* (Praha 1968).

31. Dopis Josefa Kalvody Radko K. Jánskému z 8.6. 1987.

32. Masarykovská „osvobozenecká" legenda přisuzovala veškeré zásluhy za vytvoření samostatného státu v roce 1918 diplomatickému úsilí Masaryka a Beneše. Komunistická propaganda oproti tomu hlásala, že tehdejší události se odehrály pod vlivem bolševické revoluce v Rusku, jejíž idea inspirovala pracující masy v Čechách a na Slovensku ke svržení rakousko-uherské nadvlády. Obě tyto verze zrodu Československa patří podle Kalvody do kategorie mýtů.

33. Masarykova realistická strana měla před první světovou válkou pouze jednoho poslance v samotném Masarykovi a minimální voličskou podporu (dnes by s takovýmto volebním výsledkem nezískala ani státní finanční příspěvek a byla by zcela na periferii politického spektra).

34. *Genese Československa*, s. 454.

35. Tamtéž, s. 33–38.

Při hodnocení Masarykovy politické činnosti Kalvoda uvedl, že před válkou byl okrajovým politikem rozkmotřeným s téměř všemi politickými vůdci poté, co se veřejně zastával (údajně) odhaleného špiona rakousko-uherské policie, českého poslance a soudce dr. Karla Švihy. Dále prezentoval svá zjištění o tom, že Masaryk byl od počátku války ve spojení s britskou zpravodajskou službou, od níž byl placen za dodávané informace a organizování špionážní a propagandistické činnosti. Tyto okolnosti jsou v rozporu s tradovanou představou, že Masarykovi otevírala dveře především autorita, kterou měl jako známý politik a vědec.[36]

Masarykovu odbojovou činnost Kalvoda popsal chronologicky a doložil, jak přizpůsoboval své (veřejně projevované) názory momentálním potřebám, byť to někdy znamenalo zásadní názorový obrat. Z příslušných kapitol vyplývá, že nejzávažnější Masarykovou chybou v odboji bylo rozhodnutí (v době, kdy již byl uznávaným velitelem přibližně padesátitisícové česko-slovenské armády v Rusku) zachovat neutralitu vůči Leninovým bolševikům, doprovázené dokonce jeho písemným apelem na prezidenta Spojených států, v němž stálo, že „Spojenci by měli uznat bolševickou vládu" a že „nesmějí podporovat monarchistické hnutí".[37] Právě v této době však bylo zájmem států Dohody využít česko-slovenské armády k intervenci proti bolševikům, neboť po uzavření brest-litevského separátního míru mezi Ruskem ovládaným bolševiky a Německem hrozil přesun desetitisíců německých zajatců na západní frontu, a rovněž zásobování německé armády surovinami ze Sibiře mohlo mít pro boje na západní frontě dalekosáhlé následky. Masaryk však přesto zarputile trval na neutralitě, a to i tehdy, kdy státy Dohody byly připraveny intervenovat a měly výsostný zájem na součinnosti s česko-slovenskými legiemi. Přesto se Masaryk stále snažil prosadit obtížně uskutečnitelný přesun čs. armády na západní frontu. Tyto jeho postoje vedly k tomu, že americký prezident Wilson ho nepřijal k audienci a nepodpořil ani uznání jeho Česko-slovenské národní rady. Situace se změnila až poté, co legionáři v Rusku odmítli nadále poslouchat rozkazy Masarykova zástupce Prokopa Maxy a z vlastního rozhodnutí se pustili do boje s bolševiky. Jejich mimořádné vojenské úspěchy (ovládli sibiřskou železniční magistrálu v délce 2000 km) paradoxně přiměly prezidenta Wilsona k setkání s Masarykem a podnítily ho (jakož i další státníky) k oficiálnímu uznání Česko-slovenské národní rady. Masaryk tehdy dočasně obrátil a protibolševickou intervenci začal podporovat.[38] Tato fakta jsou

36. Tamtéž, s. 59–64.

37. Tamtéž, s. 257–259.

38. Kalvoda v amerických archivech objevil doklady o tom, že Masaryk v roce 1918

v rozporu s poválečnými výroky o tom, že americký prezident byl v otázce uznání československé samostatnosti pod Masarykovým vlivem.

Kalvoda dále přesvědčivě doložil, že při konečném rozhodování o vzniku československého státu měly kromě vojenských úspěchů legií a činnosti exilové Národní rady význam další dva faktory. Jedním z nich byla aktivita domácích politiků v posledním roce války a jejich pohotové jednání v říjnu 1918, kdy převzali moc ve státě. Zásadní však byla především velmocenská politika, která vznik nového státu umožnila, přestože nejméně do dubna 1918 (kdy propukla tzv. Sixtova aféra) usilovala o uzavření separátního míru států Dohody s Rakousko-Uherskem, který by zřejmě přinesl jeho federalizaci, nikoli však rozpad (tedy pro Čechy autonomii, a nikoli samostatnost).

Kalvoda poukázal na to, že Masaryk po svém návratu ve svých projevech přeceňoval své zásluhy, když tvrdil, že přinesl Čechům demokracii „na talíři". Tvrdil například, že organizoval emigrantské kolonie, přičemž ve skutečnosti se tyto kolonie zorganizovaly samy a zahájily odboj ještě před Masarykovým příchodem do exilu. Navíc veřejně lhal, když prohlásil: „Nevzali jsme od Spojenců ani krejcaru" a „neužili ani jediné nepravdy proti našim nepřátelům, ani jediné z těch tzv. diplomatických chytrostí"[39], zatímco ve skutečnosti získával peníze od Britů, Američanů a amerických krajanů a nepravd a diplomatických chytrostí prokazatelně používal (mj. svými nepravdivými výroky o rozsáhlých popravách v Rakousko-Uhersku).

Závěrečné Kalvodovo hodnocení Masaryka vychází z popsaných a doložených skutečností, je jejich objektivní, byť vyhraněnou interpretací a neobsahuje žádné předpojaté, nepodložené ani hanlivé výroky. Přesto je pochopitelné, že se dotýká nejen Masarykových „skalních" stoupenců (neochotných k relevantní argumentaci), ale také mnoha lidí, kteří své ušlechtilé myšlení a cítění ztotožnili nejen z Masarykovými traktáty, ale s celkovým vyzněním propagandou vytvořené masarykovské legendy a co více – s Masarykem samotným. Kalvoda píše, že se mu Masaryk jeví „jako gnosticky orientovaný politik, jehož duchovním praotcem byl Platón", gnostik, který „na základě své vnitřní vize věří, že sám stojí nad celou společností a jejími zákony" a považuje se „za nejvýše kvalifikovaného učitele pravdy o Bohu a Stvoření".

obrátil a v rozhovorech s Wilsonem intervenci proti bolševikům podpořil (tamtéž, s. 368). Avšak o dva roky později během Pařížské mírové konference již jako prezident nového státu tehdy zvažovanou intervenci československé armády znovu veřejně odmítl (tamtéž, s. 423–424).

39. Tamtéž, s. 446–449.

Pokračuje nezvykle drsným konstatováním, že ač „ve svých politických spisech Masaryk podřídil politiku etice, jako politik obojí úplně odděloval. Nejvyšší morální hodnoty, např. obrana pravdy, nebyly pro Masaryka nejvyššími politickými hodnotami, jak názorně ukazuje jeho politický postup za války." Jde však ještě dále, když shledává, že "propast mezi moralizováním a politikou je u něj zcela zřejmá" a „že skutečný Masaryk představoval kombinaci teoretika a propagandistického politika [...] Byl aktivista, politik tělem i duší, pro něhož měl význam jedině úspěch. Zdá se, že konečným cílem tohoto charismatického vůdce, jehož povaha se tak odlišovala od té, kterou připisoval Čechům, bylo uspět pomocí jakékoli metody, bez ohledu na vyznávanou mravnost a objektivní pravdu."

Politické myšlení jak u Masaryka, tak i u jeho nejbližšího spolupracovníka Beneše charakterizoval Kalvoda následovně: „Měli tendenci zaměňovat politické iluze za realismus a střízlivost [...] Vnímali realitu pouze svýma vlastníma očima [...] Upadali tak do sebestřednosti a pokrytectví, uplatňujíce v konkrétních situacích ‚svatý zákon sobectví' [...] Oba představovali moderní politický trend, charakterizovaný politickou manipulací lidských vztahů, v níž ti, kdož se formálně hlásí k racionalismu, uměle vytvářejí atmosféru iracionality."[40]

IV.

Kniha měla po svém vydání v roce 1987 mezi americkými a kanadskými historiky a slavisty mimořádně kladný ohlas a získala příznivé recenze v prestižních odborných periodikách: „Kalvodova cenná kniha se řadí k vrcholné historiografické literatuře o Československu" (Libor Brom); „Genesis of Czechoslovakia [...] je nejúplnějším podáním historie vzniku československé nezávislosti v angličtině, je přesná a založená na širokých pramenech. Je velmi dobře dokumentovaná a její skepse je nanejvýš žádoucím korektivem pro ty z nás, kteří mají rádi historii s příměsí romantiky" (East Central Europe); „Kalvodovi je nutno blahopřát k jeho píli a vědecké poctivosti" (Stanley B. Kimball); „Genesis of Czechoslovakia je prvotřídním příspěvkem do vědecké historiografické literatury" (Nicholas F. Chirovski). Neméně příznivé odezvy byly publikovány ve slovenském exilovém a krajanském tisku: „Je to dílo mimořádné ceny. Pro správný pohled na vznik Česko-Slovenska a politiku pražských vlád i pro porozumění poměru Čechů a Slováků v minulosti, dnes (v exilu i na Slovensku) a pro budoucnost. Je nejdůležitějším pramenem ze všech dosavadních prací českých historiků" (Jozef A. Mikuš).[41]

40. Tamtéž, s. 447–449.

41. Citace vybral a přeložil Josef Kalvoda.

V českém exilovém tisku převážily (až na recenze Libora Broma a Ludvíka Němce) reakce záporné, které však zpravidla nereflektovaly knihu jako celek, ale ostře protestovaly proti tomu, že si autor dovolil zpochybnit autoritu T. G. Masaryka. Výstižně to dokládá polemika Jaroslava Němce s Josefem Kalvodou.[42] S Kalvodovým textem založeným na logické argumentaci a široké pramenné základně a prokládaným autentickými citacemi se obtížně polemizovalo, a tak většina kritiků použila při své legitimní obhajobě Masaryka nerelevantních argumentů. Ty vycházely z nekritické glorifikace Masaryka a byly provázeny osobními útoky na Kalvodu včetně spekulací o tom,

42. Polemika Josefa Kalvody s dr. Jaroslavem Němcem, zakladatelem a bývalým předsedou Společnosti pro vědu a umění, začala Němcovým článkem *Slovo mají historikové* (In: *Americké listy*, New York, 1987, 20.11.) Článek nebyl recenzí, ale spíše kritikou kritiky T. G. Masaryka. Ve své snaze hájit prvního prezidenta Němec nepředložil věcné argumenty, ale napadal autora knihy. Snažil se odhalit původ Kalvodova „nepřátelství, ba dokonce nenávisti k Masarykovi" a vytýkal mu, že byl politicky vychován ve šlépějích starého klerikalismu svým učitelem Ghelfandem. Své vývody dokládal poněkud nepřesvědčivě tím, že k výročí Masarykovy smrti byly publikovány oslavné články a mnoho českých i zahraničních autorů se o něm vyjádřilo kladně: „Pro většinu z nás je Masaryk vzorem mravnosti i moudrosti, zakladatelem svobodné ČSR." Kalvoda napsal odpověď (*Slovo má historik*, In: *Americké listy*, 1988, 5.2.), kde označil Němcův článek za kritiku nevěcnou a emocionální ad hominem, jako snůšku nesmyslů a výmyslů, která „dokazuje, že p. Němec nezná rozdíl mezi fakty a fantazií, historií a demagogií, pravdou a legendou [...] Nepíše jako seriosní recenzent, ale jako propagandista – demagog". Uvedl, že nebyl žákem, ale spolupracovníkem Ghelfanda, který ale nebyl klerikálem, nýbrž antiklerikálem, tj. zastával názor, že křesťanskou politiku mají dělat laici. Na Němcovu poznámku, že nenávidí Masaryka, odpověděl, že necítí nenávist vůči nikomu, a tedy ani vůči Masarykovi. O svých motivech napsal: „Jsem příslušníkem generace, která zažila, jak Masarykem vybraný nástupce na prezidentský úřad oplývající ženevským optimismem zavedl národ během jednoho desetiletí dvakrát ke kapitulaci [...] Hledal jsem odpovědi na otázku, jak se to mohlo stát, že odchovanci Masarykovy demokracie spolupracovali na nastolení totalitního režimu v Československu. Měl jsem příležitost být svědkem, jak lidé vychovaní hlasateli ‚humanitních ideálů' byli netolerantní a jak dovedli nelidsky jednat s příslušníky vlastního národa, nemluvě o Němcích a Maďarech. [...] O Masaryka jsem se začal zajímat, když jsem vyhledával materiál pro knihu Genesis of Czechoslovakia. Po důkladném studiu dokumentů a materiálů v archivech jsem zjistil, že byl velký rozdíl mezi tím, co Masaryk psal, co se nám o něm v čítankových článcích k věření předkládalo a co ve skutečnosti dělal." Němec se nato znovu ozval článkem *Kalvodovy bludy* (In: *Národní politika*, Mnichov, 1988, prosinec), na který reagoval Kalvoda článkem *Němcovy nepravdy* (In: *Nedělní Hlásatel*, Chicago, 1989, 12.2.). Tím tato tisková přestřelka, do níž se průběžně zapojilo ještě několik autorů, skončila.

že jeho názory korelují s fašismem a ortodoxním klerikalismem a vycházejí z osobní zášti.

České oponenty v exilu kromě celkového hodnocení Masarykovy osobnosti pobuřovaly údaje o tom, že Masaryk působil jako britský agent, a také poznámka o Masarykově původu, jež byla pro celé vyznění knihy zcela marginální. Někteří z nich dokonce prohlásili v knize zmíněnou skutečnost, že Masarykova matka byla Němka, za Kalvodův výmysl a zmínku o dohadech některých dějepisců (Jan Vrzalík, Willy Lorenz), že Masarykovým otcem mohl být vzdělaný a inteligentní zaměstnavatel jeho matky, obchodník židovského původu Redlich a nikoli negramotný kočí Mäsárik, považovali za naprosto nepřijatelnou. Po vydání knihy a prvních českých ohlasech Kalvoda napsal slovenskému historikovi Mikušovi: „Odmytologizovat Masaryka a Beneše je nesnadné, poněvadž je zde stále ještě mnoho Masarykových peněz, z nichž jsou vypláceny subvence lidem, kteří ho oslavují."[43]

Následuje soupis recenzí a ohlasů na knihu *Genesis of Czechoslovakia*:
a) příznivé
Spojené státy:
The American Historical Review, 1988, Vol. 93, No. 1 (Viktor S. Mamatey),
Social Science Journal, 1988, vol. 25, No. 2 (Libor Brom),
Nationalities Papers, 1987, Vol. XV., No. 2 (Libor Brom),
The International History Review, 1989, Vol. XI, No. 1,
The Ukrainian Quarterly,1989, Summer (Nicholas F. Chirovski),
Bulletin of The Slovak World Congress, 1987, Vol. XVI, No. 27 (Joseph A. Mikuš),
Jednota, 27.1. 1988 (Joseph A. Mikuš),
Slovakia (Gregory C. Ference),
Horizont, 1988, Vol. XVII, No. 3,
Bulletin SVU, 1987, February (Ludvík Němec),
Nedělní Hlasatel, 1986, 21.12. (Libor Brom);
Kanada: *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 1988, Vol. XV, No. 1–2 (Stanley B. Kimball), *East Central Europe/L'Europe du Centre-Est* – 1989, Vol. 16, No. 1–2; Spolková republika Německo: *Sudetendeutsche Zeitung, Frankfurter Allgemeine Zeitung* (Ota Filip), *Deutsche Tagespost* (Rudolf Ströbinger); Norsko: *Bergens Tidende*; Rakousko: *Wochenpresse*; Švýcarsko: *Nové Obzory*, 1987, č. 21–22 (Libor Brom), *Polygon*,1998, 5–6 (Otakar Zoufalý).

43. Z dopisu Josefa Kalvody Jozefu Mikušovi.

O knize se hovořilo kladně také v rozhlase. Stanice Hlas Ameriky vysílala z Washingtonu recenzi Libora Broma, mnichovská stanice RFE recenzi redaktora Františka Smrčka a stanice Radio Vaticana rozhovor s filozofem Karlem Máchou.
b) záporné:
Americké listy (též *Věstník ČSNRA*): *Slovo mají historikové*, 20. 11. 1987 (Jaroslav Němec),
České slovo: 1987, prosinec (Vilém Hejl),
Československá cesta: 1986, roč. VII, č. 1–6 (Jiří Kotas),
Proměny: 1988, 25. 3. (Karel Klatovský – pseudonym),
Nedělní Hlasatel: Kalvodovy nepravdy (Jaroslav Němec)
Na XIV. sjezdu SVU v září 1989 hodnotila knihu záporně historička Marie Neudorflová v přednášce *Was the Formation of Czechoslovakia in 1918 a Mistake*?
c) v České republice:
Lidové noviny: *J. Kalvoda, historik vytěsněný na okraj*, 1998, 12. 12. 1998 (Jan Dobeš),
MFDnes: *Pohled J. Kalvody na vznik Československa je prost veškerých iluzí*, 1998, 5. 12. (Jan B. Uhlíř),
Střední Evropa: *Průkopnická kniha o vzniku Československa*, 1998, č. 85 (Ján Šalgovič),
Rozpravy: *Kniha, o níž se mlčí*, 1999, č. 2 (Jan Cholínský),
Proglas: *Kniha, o které se nemluví*, 2000, č. 3 (Pavel Studnička),
Reflex: *Genese Československa*, 2000, 16. 3. (Ivo Bubeník).

Po jedenácti letech vyšla v pražském nakladatelství Panevropa kniha také v češtině pod názvem *Genese Československa*.[44] Nevyvolala však větší pozornost odborné ani laické veřejnosti. Výjimkou jsou dva krátké články historiků Jana Dobeše a Jana B. Uhlíře v denním tisku.

Dobešův text v *Lidových novinách* je přes poněkud strnulou snahu o vyváženost převážně kritický a obsahuje značné nepřesnosti. Protože Kalvoda na tuto recenzi odpověděl, ale *Lidové noviny* ani po opakované urgenci jeho odpověď neotiskly, budu se jí zabývat v následujících řádcích obšírněji a slovo na obhajobu *Genese Československa* bude dáno i jejímu autorovi.

Úvodem své recenze Dobeš správně poukázal na to, že v České republice řada Kalvodových „knižních i časopiseckých prací je uveřejňována téměř bez povšimnutí odborné veřejnosti", a naznačil, že důvodem je Kalvodova

44. Josef Kalvoda, *Genese Československa*. Praha 1998.

odlišnost od běžného standardu vzhledem k tomu, že „vědecké komunity jsou uzavřené a přísně strukturované skupiny, které mezi sebe jen velmi nerady pouští" někoho, kdo „klade neobvyklé, potlačované a provokativní otázky a dochází k pobuřujícím závěrům". To velmi dobře odpovídá situaci v České republice, nejen v případě díla Kalvodova.[45] K Dobešově formulaci je možno dodat, že seriózní vědci, ať již jsou soustředěni v jakýchkoli skupinách, by měli být schopni na neobvyklé či provokativní otázky uspokojivě odpovědět a odpovědi pobuřující (tj.nepravdivé) vyvrátit.

Dobeš vytkl Kalvodovi, že se ve zmiňované knize „téměř výlučně věnuje zahraničnímu odboji". Kalvoda odpověděl: „Faktem je, že se Genese Československa zabývá nejen zahraničním, ale i domácím odbojem. Domácí situaci jsou věnovány kapitoly 1 a 4, ve velkých částech kapitol 6, 10, 15, 16 a 19 je soustavně poukazováno na souvislosti mezi situacemi na domácí frontě v jednotlivých časových etapách a zahraničními akcemi". Další Dobešova výtka směřovala k výběru citované literatury: „Užívá téměř výhradně citátů Masarykových a Benešových odpůrců a na jejich základě vyvozuje dalekosáhlé konstrukce." To lze snadno vyvrátit nahlédnutím do bibliografie na konci knihy, kde autor na 27 stranách uvádí prameny, z nichž čerpal. Poznámkový aparát má rozsah 84 stran a cituje Masaryka a Beneše, politiky české, slovenské, rakousko-uherské, německé, ruské, britské, francouzské, dále vojenské činitele, novináře, historiky a pamětníky. Námitka, že jde převážně o Masarykovy odpůrce, je nesmyslná.

Za základní nedostatek Kalvodova postupu označil Dobeš to, že „vždy se soustřeďuje beze zbytku na příslušné, většinou konfliktně vyhrocené téma a opomíjí jeho důležité vnitropolitické i zahraničněpolitické souvislosti". Kalvoda na to odpověděl, že toto tvrzení je v „přímém rozporu s autorovým systematickým poukazováním na souvislosti mezi zájmy Spojenců v daných historických údobích, zájmy exilu vedeného Masarykem, Benešem a Štefánikem a vývojem domácího odboje". Podle Dobeše Kalvoda při hodnocení Masarykovy činnosti „poukazuje na souvislosti mezi ‚Masarykovou sektou' před válkou a československou církví po válce, což je ale povrchní, neboť jde o dvě kvalitativně a kvantitativně naprosto odlišné skupiny". Kalvoda reagoval: „Faktem je, že se v knize nikde na tuto souvislost nepoukazuje, protože by to byl nesmysl (autor nesmysly nepíše). O církvi československé v knize není ani zmínka. Dobeš si tuto ‚souvislost' vymyslel, aby s ní mohl polemizovat. Spoléhá se na čtenářovu neznalost obsahu knihy, což je jednou z metod demagogů zvanou argumentum ad ignorantiam."

45. Jan Dobeš, *J. Kalvoda, historik vytěsněný na okraj.* In: *Lidové noviny*, 1998, 12.12. a Josef Kalvoda, *Genese Československa a Historické eseje*. Strojopis, Pozůstalost J. K.

Pro Dobeše je úkolem recenzenta „charakterizovat ideové východisko autora příslušných prací", což se mu v případě Kalvody zdá nesnadné, protože ten „nostalgicky teskní za zaniklou monarchií, vzápětí se jeví jako odhodlaný český nacionalista [...] Poté vystoupí jako zastánce mesiášské víry ve zvláštní poslání českého národa spočívající v záchraně Ruska a světa před bolševismem, aby se posléze stal bojovníkem za práva Slováků proti českému nacionalismu."

Především je možno polemizovat s tezí o úkolu recenzenta „odhalit ideologii autora", která připomíná náhled z pozice dialektického materialismu. Kalvoda se již v úvodním mottu a v předmluvě jasně vyjádřil, že jeho ideologií je ideologie „pravdy", a v předmluvě uvedl, že všechny citace hovoří za své autory, nikoli za autora knihy – což někteří čeští kritikové opakovaně přehlížejí. Není pravda, že by „tesknil za zaniklou monarchií", nikde v celém jeho díle se takový stesk ani jeho náznak neobjevil, ale vždy poukazoval na geopolitické faktory a nutnost spolupráce národů ve střední Evropě. V závěru *Genese Československa* napsal: „Svou zeměpisnou polohou a historickou tradicí patří Češi a Slováci do střední Evropy a měli by z toho vytěžit co nejvíce. Češi a Slováci by měli spolupracovat s dalšími malými národy v oblasti a najít federální řešení jejich společného problému: přílišné slabosti na to, aby obstáli mezi Německem a Ruskem." Kalvoda nikdy nebyl nacionalista, politicky se hlásil ke křesťanské demokracii vycházející z papežských encyklik a ze snahy po naplňování křesťanských hodnot. Nacionalismus jako ideologii vždy odmítal. Na základě své analýzy dospěl k názoru, že včasné vystoupení legií proti bolševikům mohlo znamenat jejich porážku. Tento názor nemá nic společného s „mesiášskou vírou", ostatně potvrdil ho po válce dokonce samotný Masaryk. Kalvoda vždy přiznával Slovákům právo na sebeurčení a argumentoval tím, že když nějaký národ chce toto právo pro sebe, nesmí ho upírat národu jinému. Vždy též odmítal teorii o jednom československém národu, kterou mimochodem pseudovědecky hájil její spolutvůrce Edvard Beneš. Nebyl však bojovníkem za práva Slováků proti českému nacionalismu, ale bojovníkem proti komunismu a totalitním politickým praktikám.

Dobeš tvrdí, že v Kalvodově podání se „dějiny redukují na sbírku rozličných příběhů, které mají jedno společné. S různými nositeli pravdy, práva a spravedlnosti svádějí boj Masaryk a zejména Beneš (spolu se svými omezenými a mravně ještě pokřivenějšími nohsledy) jakožto se symboly nezřízené chamtivosti, ctižádosti a věrolomnosti". Toto tvrzení je matoucí a z hlediska nestranného posouzení Kalvodových textů diletantské, stejně jako vyslovení pochybností o jeho zacházení s fakty. Navíc Kalvoda nepodroboval etickému hodnocení dějiny, jak napsal Dobeš, ale prezentoval činnost konkrétních jed-

notlivců v kontextu nadčasových morálních a dobových právních kritérií (zejména v případě Beneše a nikoli v knize *Genese Československa*).

Na závěrečné Dobešovo vyjádření: „U Kalvody nalézáme seriózní a střízlivé úvahy, provokující, ale též pobuřující tvrzení. S prvními lze seriózně polemizovat nebo je akceptovat, druhé je třeba na základě odborných argumentů odmítnout" reagoval Kalvoda lakonicky: Dobeš „žádné odborné argumenty ale neuvádí". Z celého vyznění Dobešova článku je patrné, že s obsahem knihy *Genese Československa* se jako historik nebyl schopen vyrovnat.[46]

Rozsahem kratší recenze Jana B. Uhlíře v *MFDnes* přinesla vyváženou informaci o obsahu knihy. Její autor knihu zhodnotil jako „jednu z nejobsažnějších syntéz na dané téma", vyzdvihl, že „přehledně strukturovaný text překvapí lehkostí a dramatičností", a to, že autor v něm „prokazuje neobyčejnou erudici a nadhled". Slovenský publicista Ján Šalgovič v revue *Střední Evropa* rovněž hodnotí Kalvodovu práci příznivě: „Na českém trhu se poprvé objevuje práce na téma vzniku Československa, která mimořádně důkladně čerpá ze západních – především amerických – pramenů [...] Vyznačuje se důkladností, precizností a bohatými odkazy na prameny [...] Kdo se zajímá o československou historii, nemůže Kalvodovu práci vynechat."

V nejrozsáhlejší recenzi informoval o obsahu knihy, kde je „elegantním a úsporným způsobem vyprávěn ‚příběh' domácího a zahraničního odboje proti Rakousku", Pavel Studnička v *Proglasu*. Prezentoval názor, že „síla Kalvodovy knihy tkví ve zdokumentování některých tabuizovaných okolností cesty k samostatnému státu", a vyzdvihl, že „Kalvoda postupuje bez předsudků, věcně a bez jakýchkoliv stop podléhání idolatrii Masarykovy osobnosti", byť pro zasvěcenější české čtenáře v některých případech jen „objevuje Ameriku", když předkládá skutečnosti „o kterých se vědělo, nebo přinejmenším tušilo". Konstatoval to, co mnozí obhájci Masaryka nebyli a nejsou ochotni připustit – totiž to, že Kalvoda „svou knihou nepomlouvá, neosočuje, předkládá klidně a věcně doložený seznam svých zjištění".

46. Nedostatky současné české historiografie se projevují i v neseriózním prezentování dalších závažných témat, z nichž na prvním místě je třeba jmenovat poválečné vysídlení československých Němců. Stejně jako práce Josefa Kalvody byla ignorována nedávno vydaná kniha představitele sudetských Němců, sociálního demokrata Wenzela Jaksche *Cesta Evropy do Postupimi*, Praha 2000. Rozruch nevzbudila ani publikace Milana Churaně *Postupim a Československo. Mýtus a skutečnost.* Praha 2001, která skvěle dokumentuje české postoje vedoucí k vysídlení Němců a průběh postupimské konference.

Podle Studničky Kalvodova kniha přináší „fakta, která jsou v souvislosti s citovaným závěrem znepokojivá", ale „nepříjemná fakta nevyvrátíme tím, že se budeme tvářit, jako by neexistovala". Pozastavil se nad „podivným mlčením" kolem knihy, které stále trvá, a nad tím, že nikdo z renomovaných historiků zaměřených badatelsky na příslušné období českých dějin se zatím touto knihou kriticky nezabýval. „Vzhledem k tomu, že některá tvrzení J. Kalvody znějí až příliš polemicky i aktuálně, je opravdu s podivem, že tato kniha zatím nevzbuzuje zájem o bližší seznámení a polemiku." Ještě než vyšla v *Proglasu*, byla Studničkova recenze zaslána časopisu *Dějiny a současnost*, který ji neotiskl.[47]

K popisované tematice se vztahují rovněž dále uvedené články a studie prof. Kalvody:
Deklarace nezávislosti československé provizorní vlády v roce 1918 (1967)
Ruské legie a bolševici (1978)
Masaryk in America in 1918 (1979)
Legie a revoluce v Rusku (1981)
Dr. Karel Kramář (1981)
Zapomínaný státník (1981)
V českých službách (1982)
The Czech and Slovak Prisoners of War in Russia During the War and Revolution (1983)
The Origins of the Czechoslovak Army, 1914–1919 (1985)
Kramář kontra Masaryk (1985)
Zapomínaný vlastenec – Václav Vondrák (1984)
The Czechoslovak Army in the Civil War in Russia (1989)
Československá armáda v Rusku a Kolčak (1993)
Generál Milan R. Štefánik (1995)

V dalších článcích, které se vztahovaly k první světové válce a československému odboji se Kalvoda rozepsal o třech významných postavách českého boje za nezávislost, kterým se po válce stala křivda a kteří částečně (Karel Kramář) nebo zcela (Václav Vondrák a Josef Dürich) zmizeli z národního historického povědomí. Snažil se připomenout jejich jména a veřejně je rehabilitovat, neboť podle jeho názoru „před soudem dějin obstáli". O Kramářovi pojednávají články: *Dr. Karel Kramář, Zapomínaný státník* a *Kramář kontra Masaryk,* o Dürichovi: *V českých službách* a o Vondrákovi: *Zapomínaný vlas-*

47. Pavel Studnička, *Kniha o které se (ne)mluví.* In: *Proglas*, 2000, č. 3.

tenec – Vácslav Vondrák. Kalvoda však v *Genesi Československa* i v jiných textech vzpomněl ještě dalších podobně postižených osobností: zejména dr. Karla Perglera, politického vůdce Čechů ve Spojených státech z období války vypovězeného z Československa v roce 1932 na základě soudního rozhodnutí (zřejmě ovlivněného „Hradem") proto, že nemá občanství – ač byl předtím velvyslancem v Japonsku a úspěšným poslaneckým kandidátem; legionářského hrdiny, generála Radoly Gajdy, proti němuž bylo ve třicátých letech (zřejmě Benešem) zosnováno obvinění, že byl sovětským agentem, ač byly známy jeho protibolševické postoje; rakousko-uherského konzulárního úředníka Františka Kopeckého, který během války pracoval jako „agent z přesvědčení" pro čs. samostatnost a dodával Masarykovu zpravodajci Viktoru E. Voskovi cenné informace, přičemž jeho mimořádné zásluhy si Voska přivlastnil.[48]

48. O případu Karla Perglera se Kalvoda podrobně zmiňuje v přednášce a článku *Politické strany a stranictví* (In: *Rozpravy*, 2000, č. 3–4) O případu Františka Kopeckého píše v článku *Paměti – publikované i nepublikované* (In: *Z bojů o zítřek III.*, s. 185–193). O generálu Gajdovi se zmiňuje v knize *Genese Československa* a v souvisejících článcích o česko-slovenských legiích v Rusku.

ČECHOAMERIČAN V PRAZE ANEB DOMŮ DO ARCHIVŮ

I.

V roce 1989 prožil katolík a exulant Josef Kalvoda velkolepé události: svatořečení Anežky české v Římě a pád komunismu v Československu. V tomto roce měl ve škole tzv. „sabbatical", tedy „volno" bez přednášek vyhrazené na výzkumnou vědeckou činnost (jedná se o dobu semetr až jeden školní rok, na což mají profesoři ve Spojených státech nárok jednou z sedm let). Nebyl proto natolik jako jindy svázán povinnostmi a mohl se více přiblížit k „víru doby" v Československu, na který čekal čtyřicet let.

Již počátkem roku Kalvoda spoluorganizoval mezinárodní protesty proti internaci katolického aktivisty Augustina Navrátila v psychiatrické léčebně – což byla další v řadě hanebných akcí pražského komunistického režimu. Navrátil byl autorem petice požadující náboženskou svobodu a odluku církve od státu, kterou podepsalo v Československu na 600 tisíc lidí. Kalvoda psal v jeho věci Kongresu Spojených států a prezidentu Reaganovi. Kongres o případu jednal a 23 senátorů sepsalo protestní dopis československé vládě ve věci Navrátilovy internace a porušování náboženských svobod. Obdobné protesty byly vzneseny i v Evropě, kde o Navrátilovi jednal Evropský parlament z podnětu Otto von Habsburka. V průběhu jednání vystoupili poslanci z Francie, Spolkové republiky Německo, Holandska a Portugalska. Pozoruhodné je, že se k nim nepřipojil italský zástupce – bývalý československý komunista Jiří Pelikán. Evropský parlament přijal v této věci rezoluci, a to v době, kdy probíhala diplomatická a obchodní jednání mezi Evropským společenstvím a československou vládou. Mezinárodní ohlas a protesty nakonec vedly k Navrátilovu propuštění.[1]

1. Podrobnosti o vystoupení Otty von Habsburka a dalších poslanců Evropského parlamentu v případu Augustina Navrátila sděloval Kalvodovi korespondenčně František

Druhou mimořádnou událostí v roce 1989 bylo pro Kalvodu svatořečení Anežky české, které se uskutečnilo 12. listopadu v Římě. Zúčastnil se výpravy poutníků ze Spojených států, kteří se v Římě setkali s Čechy a Slováky z Kanady, Austrálie, západní Evropy i z Československa. Do Říma přijelo podle jeho odhadu osm až deset tisíc poutníků z vlasti, kteří dostali výjezdní povolení, což byl poměrně překvapivý počin československých úřadů. Krajané ze Spojených států rozdali návštěvníkům z Československa tisíce exilových tiskovin – mezi nimi slavnostní čísla *Nedělního Hlasatele* z Chicaga či *Našich hlasů* a *Vězně* z Toronta. Kalvoda se zúčastnil svatořečení v orelském kroji společně s členy Svatováclavské župy orelské v exilu a byl také jedním z těch, kdo nesli orelský prapor. Skupině Orlů poskytl při této příležitosti (15. 11.) audienci pražský arcibiskup František kardinál Tomášek, ač se pro únavu nezúčastnil slavnostní recepce uspořádané předtím exulanty ze Spojených států a Kanady. Kalvoda tak měl poprvé možnost s Tomáškem osobně hovořit. Tomášek byl velmi rád, že orelská tradice je v exilu udržována, a byl setkáním s krojovanými Orly dojat, „jeho chování bylo přátelské a neformální, srdečné a otcovské". Kalvoda zaznamenal události v Římě a své dojmy v článku *Pouť do Říma* až v době, kdy byla v plném proudu československá revoluce, a v této souvislosti napsal: „Mravní síla, povzbuzení a inspirace z Říma nepochybně přispěly k výsledku masových demonstrací [...] Výstižně to napsal spisovatel a univerzitní profesor Josef Škvorecký v listu *The New York Times* (7. 12. 1989), když poukázal na souvislost mezi svatořečením a historickými událostmi v Československu. Píše, že svatá Anežka česká podala pomocnou ruku Václavu Havlovi a že si bez její pomoci nedovede vysvětlit, proč a jak se komunistická strana vzdala monopolu moci ve státě."[2]

Po návratu do Spojených států začal Kalvoda bedlivě sledovat události v Československu, kde se odehrávalo to, zač čtyřicet let bojoval a nač čtyřicet let čekal – hroutil se komunistický režim. Po brutálním policejním zásahu proti studentskému pochodu dne 17. 11. 1989 se v Praze i dalších městech začaly konat demonstrace, jejichž účastníci protestovali nejen proti policejnímu zásahu, ale i proti komunistickému režimu jako takovému. Vysokoškolští studenti zahájili stávku, přidali se k nim herci, kteří namísto plánovaných představení pořádali besedy s návštěvníky divadel. Začali společně vyjíždět k rozhovorům s lidmi po celé republice, navštěvovali zejména zaměstnance a dělníky v továrnách a větších podnicích. Ustavilo se politické revoluční centrum, jehož jádrem se stali disidenti z okruhu skupiny známé jako Charta 77, k němuž se přidávali další jednotlivci a spontánně utvářená sdružení, a bylo založeno společné hnutí Občanské fórum. Stejně jako komunisté v Polsku, Maďarsku, Východním Německu a dalších satelitech Sovětského svazu byli českoslovenští komunisté odkázáni jen na vlastní síly, neboť sovětský vůdce Gorbačov odmítl k udržení komunistického impéria použít vojenskou sílu jako v minulosti. Sled událostí vyústil do úspěšné generální stávky, pádu monopolní moci komunistů (komunistický parlament odhlasoval zrušení příslušného ústavního článku) a vedl ke zvolení disidenta Václava Havla prezidentem.

Kalvoda se za oceánem nespokojil s pasivním sledováním událostí, nemarnil čas sentimentálními vzpomínkami na vlastní mnohdy vysilující boj a nesnil o návratu do staré vlasti a o slávě – byl mužem činu. Již počátkem prosince začal s pomocí svých známostí na ministerstvu zahraničí Spojených států sondovat možnosti, jak podpořit vývoj pluralitního demokratického systému v Československu a zvláště, jak by bylo možno pomoci při budování nesocialistických politických stran. Od známých na ministerstvu získal předběžný příslib finanční pomoci pro dvě nesocialistické politické strany, pokud se situace bude zdárně vyvíjet ke svobodným volbám. Předpokládal, že se tak stane, pokud se v Sovětském svazu udrží u moci Michail Gorbačov a pokud bude československým prezidentem zvolen Václav Havel.

Svým přátelům a známým v exilu Kalvoda zdůrazňoval, že bude „nutno organizovat politické strany ne v exilu (ten dnes nemá význam), ale v Československu. Levice už je organizována. Je tam komunistická strana a sociální demokraté mají velmi dobré možnosti, tedy levice nemá organizační problém v případě svobodných voleb. Bude nutno organizovat stranu středu – křesťansko demokratickou a stranu konzervativní (pravicovou), ať už se bude jmenovat Republikánská, Národně demokratická či jinak. Je ale potřeba, aby tam byla alternativa k socialismu, který je tam stále hluboce zakořeněn."[3] (Finanční a organizační pomoc ze strany Spojených států byla však vzhledem k vývoji událostí prioritně adresována hnutí, které zastřešovalo „sametovou" revoluci v Československu, Občanskému fóru, v jehož čele stál Václav Havel

---

Vohryzka z Německa a poslal mu též oficiální zápis z tohoto jednání a text přijaté rezoluce. Byl to právě Kalvodův přítel, exulant Vohryzka, který Ottu von Habsburka na Navrátilovu internaci upozornil. Viz dopisy Františka Vohryzky Josefu Kalvodovi z 6.2. a 21.3. 1989. Kalvoda kromě svých aktivit ve Spojených státech psal do Československa přímo Augustinu Navrátilovi a také Františku kardinálu Tomáškovi. Na základě informací od Vohryzky napsal po Navrátilově propuštění informativní článek pro exilový tisk (*Augustin Navrátil propuštěn domů*).

2. Josef Kalvoda, *Pouť do Říma*. In: *Z bojů o zítřek II.*, s. 222–226.

3. Dopis Josefa Kalvody Josefu Kučerovi z 2.12. 1989.

a které bylo složeno z představitelů různých názorových proudů. Lidová strana dostala několik tisíc dolarů od katolických exulantů.)

Co se týče lidové strany, byl Kalvoda toho názoru, že je zdiskreditována spoluprací s komunisty a že by měla co nejdříve změnit svůj název na stranu nebo unii křesťansko-demokratickou. Zároveň by se měla podle jeho mínění sloučit s dalšími křesťansko-demokratickými skupinami a vytvořit mohutnou křesťanskou stranu, která by absorbovala 40–50 tisíc členů strany lidové. Ta by měla úzce spolupracovat se slovenskou křesťanskou stranou a usilovat o to, být nejsilnější stranou ve státě. Předat několik „rad" v tomto smyslu lidovcům a křesťanským demokratům, to byl jeden z cílů první Kalvodovy cesty do vlasti po pádu komunistického režimu.

II.

Počátkem ledna 1990 se Kalvoda skutečně do Československa vypravil, aby si udělal přesnou představu o tamním dění. Prožil tam rušný „pracovní" týden (5.1.–11.1.) naplněný mnoha setkáními. Po svém příjezdu se nejprve ohlásil u kardinála Tomáška, když se odvolal na jeho pozvání z Říma. Při více než hodinové audienci přednesl své názory a žádal kardinála, který měl v porevoluční době značnou autoritu, o podporu při jejich prosazování. Doporučoval Tomáškovi, aby zdůraznil představitelům křesťanské politiky význam jednotné a silné křesťanské strany, dále ho žádal o spolupráci při převozu sochy Panny Marie v exilu[4] ze Spojených států do Československa a při jejím postavení na Staroměstské náměstí na místo v roce 1918 povaleného mariánského sloupu. Socha z Lisle byla zhotovena v padesátých letech díky křesťanům z Československa v exilu jako symbol odčinění křivd a duchovní obrody. Další z věcí, o nichž se zmiňoval, bylo obnovení organizace Orel. Kalvodu před jeho odjezdem do vlasti pověřil tehdejší starosta Svatováclavské orelské župy v exilu Oldřich Holubář, aby získal pro práci na obnově Orla známou osobnost sametové revoluce, kněze Václava Malého. Kardinál byl pro, ale Václav Malý se nechtěl zavázat k práci při obnově Orla,

4. Mramorová socha *Panna Marie v exilu* byla posvěcena 12.12. 1954 v římském Nepomucenu kardinálem Micarou v zastoupení papeže. Byla určena pro obnovený mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze a dočasně umístěna na nádvoří českého benediktinského kláštera v Lisle ve Spojených státech. Benediktinský klášter svatého Prokopa v Lisle ve státě Illinois založili čeští katolíci. V padesátých letech byl jeho opatem Ambrož Ondrák, který dal ke zhotovení sochy podnět, a po něm až do počátku let devadesátých Valentin Skluzáček, který usiloval o převezení sochy do Prahy.

protože byl odhodlán všechny síly věnovat duchovní správě své farnosti a svým farníkům. Orelská organizace byla i přes neúčast Malého úspěšně obnovena.[5]

Kardinál Tomášek byl pro umístění exilové sochy Panny Marie na Staroměstském náměstí. Upozorňoval však Kalvodu, že je nejprve třeba získat úřední povolení od pražského národního výboru, a na možné potíže vzhledem k předsudečnému protikatolickému smýšlení mnoha lidí. Kalvoda byl toho názoru, že pro převoz a umístění sochy je důležité využít revoluční atmosféry v Československu, a s kardinálem se domluvili, že oba podniknou v této věci další kroky. Tomášek si rovněž přál, aby Kalvoda mohl svá doporučení ohledně posílení křesťanské politiky sdělit přímo zainteresovaným představitelům lidové strany i dalším osobnostem. Pověřil proto jednoho ze svých spolupracovníků, MUDr. Jaroslava Bartáka, aby Kalvodovi jako „vůdčímu českoamerickému politologovi katolické orientace" sjednal patřičné kontakty.

Barták zavedl Kalvodu do sídla Občanského fóra, kde hovořil například s bratrem prezidenta, Ivanem Havlem. Dále zařídil schůzky s lidoveckými předáky – místopředsedou ČSL dr. Bohumilem Svobodou, ministry dr. Františkem Reichlem a dr. Richardem Sacherem a slovenským místopředsedou federální vlády dr. Jánem Čarnogurským (ten byl již o Kalvodově příjezdu informován jedním z vedoucích představitelů exilového Světového kongresu Slováků, Rev. Dušanem Tóthem). Kalvoda se dále sešel s křesťanskými politiky – zakladatelem Křesťansko-demokratické strany disidentem dr. Václavem Bendou a jeho spolupracovníkem ing. Cuhrou.

Představitelům lidové strany Kalvoda doporučoval v první řadě, aby změnili název strany na křesťanskou demokracii nebo unii a dále aby se snažili o sloučení nebo alespoň sblížení s Bendovou křesťansko-demokratickou skupinou a o úzkou spolupráci se slovenským Kresťansko-demokratickým hnutím (KDH). Totéž zdůrazňoval v rozhovoru s Bendou a Čarnogurským. Slovenský místopředseda vlády na Kalvodu zapůsobil jako „mimořádně inteligentní a příjemný člověk", s nímž se názorově shodoval mj. také ve věci soužití a spolupráce Čechů a Slováků v budoucnu. Místopředsedovi lidové

5. Obnovení orelské organizace v Praze se ujal spolupracovník kardinála Tomáška, MUDr. Barták. Již na první setkání v lednu 1990 se dostavil velký počet zájemců a na úvodní zakládající schůzi přišla přibližně stovka zájemců o členství, včetně exilového starosty Oldřicha Holubáře, tehdejšího předsedy lidové strany JUDr. Josefa Bartončíka a známého katolického aktivisty Augustina Navrátila. Starostou byl zvolen profesor Horyna, místostarostou MUDr. Barták. V Brně se zakládající schůze uskutečnila o několik dní později a nedlouho poté byly obnoveny orelské župy také na Plzeňsku a Královéhradecku.

strany Bohumilu Svobodovi dal Kalvoda tři sta dolarů na založení devizového účtu strany a doporučil mu, aby lidovci sepsali ve dvou až třech odstavcích několik základních programových tezí a rozeslali je s žádostí o finanční podporu strany a číslem bankovního konta do exulantských časopisů a novin, jejichž adresy jim dal k dispozici.

Ač Svoboda řekl, že tak učiní, lidovci se k tomuto kroku neodhodlali a namísto toho pověřili (údajně předseda Bartončík) ve Spojených státech žijícího Josefa Rosenthala, aby tam jejich stranu osobně zastupoval a pokusil se získat finanční podporu od krajanů. Tento postup Kalvoda považoval za špatný, protože Rosenthal byl v širším společenství exilových katolíků neznámý.[6] Kalvoda dále doporučoval lidovcům i Bendovým křesťanským demokratům, aby se obrátili s žádostí o finanční nebo materiální podporu na zástupce americké organizace National Democratic Institute for International Affairs Thomase Meliu, který se chystá do Prahy a který Kalvodu mj. požádal o Bendovu adresu. Kalvoda psal Bendovi, aby měl pro Meliu připravený seznam potřebných věcí, např. počty faxů, psacích strojů, telefonů a dalšího kancelářského vybavení.

Se všemi křesťanskými politiky hovořil Kalvoda také o symbolickém a psychologickém významu obnovy mariánského sloupu na Staroměstském náměstí a o převezení sochy Panny Marie z Lisle do Prahy. Po svém příjezdu zprostředkovaně oslovil benediktinského opata z Lisle Valentina Skluzáčka a kněze (pozdějšího biskupa) Msgre Petra Esterku a žádal je, aby se osobně angažovali ve věci převozu sochy. Nečekaná podpora přišla od Vojtěcha Corka z Austrálie, který poslal za australské členy Orla tisíc dolarů jako příspěvek na výlohy s převozem sochy. Kalvoda Esterkovi a dalším o tomto daru psal a dodával, že on sám je ochoten poskytnout rovněž tisíc dolarů a případně zapůjčit dalších deset tisíc, takže veškeré výlohy na převoz by byly zajištěny. Všem stále kladl na srdce, aby socha byla převezena a umístěna co nejdříve: „Je žádoucí, aby se tak stalo před volbami. Po volbách se všichni socialisté, komunisté, ateisté a kdekdo jiný srotí proti tomu, aby mariánský sloup stál zase na Staroměstském náměstí."[7] Byl přesvědčen, že „obnovení mariánského sloupu musí být znamení doby: žijeme ve dvacátém a ne v sedmnáctém století. Nejde tedy jen o ‚morový sloup', ale o vymýcení marxisticko-leninského moru z těla národa." Od Esterky dostal dopis, v němž stálo, že hovořil o věci s kardinálem Tomáškem a biskupem Škarvadou a že obnova mariánského sloupu má být připravena až po návštěvě papeže a vysvěcení nových biskupů.

6. Kalvodův dlouholetý přítel a aktivní člen české katolické pospolitosti ve Spojených státech Stanislav Brožek psal Kalvodovi o Josefu Rosenthalovi, že dříve v katolických kruzích nebyl nikterak aktivní, je poměrně neznámý, a navíc lidé, kteří ho znají, jej považují za mluvku.

7. Dopis Josefa Kalvody Stanislavu Brožkovi z 23.2. 1990.

Z Prahy přišla zpráva, že byl založen Přípravný výbor pro obnovu sochy Panny Marie na Staroměstském náměstí, jehož předsedou se stal biskup Msgre Antonín Liška. Přes slibný vývoj nedošlo ke konkrétním činům a Kalvoda se dozvěděl, že ve výboru nakonec převážil názor, aby byla vyhotovena nová socha přímo v Čechách. Za této situace vrátil peníze poskytnuté z Austrálie s rozhořčeným konstatováním, že když v Praze exilovou Pannu Marii nechtějí, nikdo jim ji nemůže nutit. O převezení exilové sochy do Prahy bylo přece jen rozhodnuto až v prosinci 1992. Byl založen Výbor pro převezení sochy Panny Marie v exilu. Předsedou výkonné složky tohoto výboru byl František Schulz z Chicaga, členem přípravné složky byl Josef Kalvoda společně s několika starými známými katolickými aktivisty, Stanislavem Hofírkem z Austrálie, Václavem Vostřezem z Kanady, Oldřichem Holubářem a Václavem Sedláčkem z New Yorku, Jiřinou Fuchsovou a Peterem Pohorským z Kalifornie a dalšími. Byla vyhlášena sbírka, na kterou Kalvoda přispěl částkou pěti set dolarů, a socha byla zdárně převezena ze zahrady Svatoprokopského benediktinského kláštera v Lisle do Prahy. Tam byla v roce 1994 umístěna nikoli na Staroměstském náměstí, ale na krásném, leč dobře ukrytém místě v parku poblíž strahovského kláštera.

Během své „první" návštěvy se Kalvoda neopomněl setkat se svým starým politickým přítelem, ing. Václavem Němcem, který nyní spolupracoval s obrozující se lidovou stranou. Němec udělal s Kalvodou rozhovor publikovaný (byť zkráceně) v časopise *Naše rodina*, který tehdy patřil lidové straně. K otázce, jak pohlíží na Československo s odstupem čtyřiceti let, se Kalvoda vyjádřil diplomaticky: „Byl jsem velmi dobře informován o režimu, který zavedl zemi do úpadku mravního a hospodářského. O této zemi a jejím lidu nelze generalizovat. Ostatně to platí i o kterémkoliv jiném národě. Jsou lidé dobří i méně dobří. Žijí zde oběti totalitního režimu, lidé, kteří hájili nespravedlivě obviněné, a i ti, kteří se chovali k osudu svých bližních lhostejně anebo se účastnili jejich perzekuce." Na závěrečnou otázku, v čem vidí šanci pro československý lid, odpověděl, že pokud má národ mezi svými představiteli takové lidi, jako je kardinál Tomášek, který byl v době útisku světlým majákem a duchovním pastýřem svého lidu, nebo prezident Václav Havel, který v těžké době neváhal bojovat za právo na pravdu, svobodu a spravedlnost, „lze doufat, že duch kapitulantství a kolaborace se zlem patří už jen minulosti a že národ zase najde svoji duši". Za nejdůležitější považoval ná-

vrat ke křesťanské tradici, která má v národě hluboké kořeny a s níž se národ znovu zapojí do evropské kultury.[8]

Koncem března 1990 dostal Kalvoda osobní pozvání na dubnový sjezd lidové strany od předsedy Bartončíka, což byl výsledek kladného ohlasu jeho mise mezi lidoveckými funkcionáři, jak mu později napsal jeden z jeho přátel. Nestihl si však cestu vyřídit, a tak se sjezdu nezúčastnil a poslal pouze písemný pozdrav jeho účastníkům: „Přeji celému shromáždění mnoho úspěchů v rozhodování o budoucím směru vývoje strany [...] Bylo a je mým názorem, že program strany by měl být vyjádřen v jejím názvu – Křesťansko demokratická strana. Poněvadž termín ‚lidová demokracie' má specifický význam v marx-leninské terminologii a vyjadřuje přechod od ‚kapitalismu' k ‚socialismu', orgánem strany by měl být deník Demokracie, případně Křesťanská demokracie. Doufám, že můj názor bude přijat, jak byl zamýšlen, jako výraz zásady, že demokracie je diskuse. Dlouhá léta jsem pracoval v Křesťansko demokratickém hnutí a dělal všechno, co bylo v mých silách, aby došlo k revolučnímu převratu v mé rodné zemi. Teď, když k revolučním změnám došlo, bude nutné vyvinout úsilí, aby nový stát byl postaven na zásadách křesťanských a demokratických."[9]

Kalvoda znovu navštívil Československo nedlouho po konání lidoveckého sjezdu a setrval zde do května, téměř celý měsíc. Hlavním cílem dlouhé návštěvy bylo tentokrát studium archivů. Ve Vojenském historickém ústavu v Praze se mu podařilo získat kopie nepublikovaných pamětí rakousko-uherského diplomata Františka Kopeckého, které dlouho neúspěšně shánněl. Kopecký sehrál významnou roli jako agent československého odboje v první světové válce, ale jeho zásluhy nebyly jako u mnoha jiných doceněny. Výměnou za tento „úlovek" věnoval Kalvoda Vojenskému historickému ústavu osm svazků *Pamětí starého novináře* od svého přítele Rudolfa Kopeckého, který Kalvodu před svou smrtí žádal, aby jeho paměti (monumentální dílo zahrnující období od počátku století do šedesátých let) převezl po pádu komunismu do Československa.

Bádat však přijel především do archivu ministerstva vnitra. Dostal k tomu svolení ministra Sachera již při jejich lednové rozmluvě. Hledal zde materiály, které se ho osobně týkaly, prameny o politických perzekucích a komunistické infiltraci exilu. Nalezl a okopíroval si například dokumenty o procesu se svým učitelem a přítelem Pavlem Křivským, o výsleších umučeného kně-

8. *Převaha čestných lidí. Rozhovor Josefa Kalvody s Václavem Němcem.* In: *Naše rodina*, 1990, č. 11.

9. Dopis Josefa Kalvody Josefu Bartončíkovi z března 1990.

ze Josefa Toufara, o procesu s bývalým poslancem lidové strany Stanislavem Brojem, který byl odsouzen v souvislosti s přechodem hranic Kalvodova „starého známého" Bohumíra Bunži a ve věznici popraven, a další pozoruhodné listiny. Po červnových volbách, kdy Sacher ztratil ministerské křeslo, Kalvoda písemně požádal nového ministra Jána Langoše, aby mohl ve svém bádání pokračovat za účelem připravované studie *Stalinismus v Československu*,[10] a toto povolení také dostal. Využil ho při své další návštěvě v roce 1992. Objemnou část z toho, co z archivu „vytěžil", mu pomohl dopravit do Spojených států prof. Milan Zelený.

Do prvních zcela svobodných voleb v Československu od roku 1935 kandidovaly společně tři křesťanské strany – ČSL, KDS a slovenské KDH – v souladu s Kalvodovými doporučeními pod hlavičkou Křesťanské a demokratické unie. Tento blok se stal největším soupeřem Občanského fóra, názorově rozrůzněného hnutí, které mělo na své straně Václava Havla a další populární osobnosti sametové revoluce. Přes úspěšnou snahu sjednotit křesťanský tábor a neodčerpávat si vzájemně hlasy společná kandidátka křesťanských stran, doplněná ještě dalšími uskupeními, neuspěla, což bylo ovlivněno několika faktory. Mimo jiné aférou předsedy lidové strany Bartončíka, který byl označen za bývalého spolupracovníka komunistické tajné policie StB. Kalvoda se k výsledkům voleb a k Bartončíkově aféře vyjádřil ve dvou článcích *Po volbách* a *Nová vláda a parlament v ČSFR*. V prvním z nich poukázal na to, že na vysokém vítězství Občanského fóra a jeho slovenské obdoby Verejnost proti násiliu měl zásluhu přísun finančních prostředků na volební kampaň, když tyto skupiny dostaly 400 tisíc amerických dolarů od nadace National Endowment for Democracy a další tisíce od krajanů žijících v zahraničí. Dále se zmínil o tom, že křesťanským politikům doporučoval jednotný postup a že byl velmi rád, když se na něm před volbami domluvili, ale zdůrazňoval, že nyní by měli přejít k vytvoření jedné strany české – Křesťansko demokratické unie – úzce spojené se slovenským Kresťansko-demokratickým hnutím.

Ve druhém „povolebním" článku informoval exilové čtenáře o složení nové vlády a upozornil, že ministrem obrany zůstává ex-komunista generál Miroslav Vacek a že vládu opustily známé osobnosti Valtr Komárek a Richard Sacher. Napsal, že bývalý ministr Sacher, kterému byl vytýkán mírný kurs vůči StB, mu v soukromém rozhovoru řekl, že kdyby zveřejnil všechna jména spolupracovníků StB, došlo by k občanské válce. Sacher také sdělil Kal-

10. Studie *Stalinismus v Československu* (strojopis v angličtině viz Pozůstalost J. K.) byla zároveň přednáškou, kterou měl Kalvoda na dalším ze světových kongresů slavistů, který se konal v září 1990 ve Washingtonu.

vodovi svůj názor, že podle něho byl rozdíl mezi spolupracovníkem, který udával za peníze, a „spolupracovníkem", který spolupráci pouze podepsal a nikoho nepoškodil. Kalvoda s tímto názorem souhlasil, ale byl přesvědčen, že jména spolupracovníků budou stejně jednou zveřejněna. V článku dále upozornil, že bývalí komunisté Čalfa a Dubček zůstali na vedoucích pozicích premiéra a předsedy parlamentu, a zmínil se o propadu historických stran sociálně demokratické, socialistické a slovenské demokratické, k nimž se po revoluci přihlásili někteří členové Rady svobodného Československa (Horák, Povolný, Kvetko),[11] a konstatoval, že „volební porážka stran, jejichž exiloví představitelé se považovali za mluvčí národa, dokazuje, že tito lidé mluvili [v exilu, pozn. aut.] jen za sebe a nikoli za národy Čechů a Slováků, které se obrátily zády k socialismu, a tedy i k nim". Dále stručně analyzoval příčiny nízkého volebního zisku KDU/KDH oproti předvolebním preferencím a velkou pozornost věnoval předvolební aféře „Bartončík", která podle jeho názoru blok křesťanských stran značně poškodila.

Šlo o to, že 6. června, necelé dva dny před volbami obvinil v televizi tehdejší náměstek ministra vnitra a člen Občanského fóra Jan Ruml předsedu ČSL Bartončíka, že byl konfidentem StB. Kalvoda napsal také o tom, že ještě před tím generální prokurátor Rychetský kontaktoval představitele lidové strany a dal jim ultimátum, že Bartončík se musí týž den vzdát kandidatury, a o tom, že generální tajemník lidové strany dr. Černý chtěl v televizi zveřejnit stanovisko ČSL a žádat důkazy, což údajně odmítl tehdejší ředitel televize Jiří Kantůrek. Kalvoda považoval jednání Rumla a dalších členů Občanského fóra nejen za neférové, ale měl za to, že bylo i protizákonné, což podle něho potvrdila i ústřední volební komise. Konstatoval, že ač obvinění ještě není důkazem, mnoho lidí mu uvěřilo a blok křesťanských stran přišel o podstatnou část hla-

11. Předseda obnovené Rady svobodného Československa Mojmír Povolný údajně v lednu 1990 prohlásil v sekretariátu socialistické strany: „Vaše strana měla pravdu", na což Kalvoda v citovaném článku *Nová vláda a parlament v ČSFR* reagoval: „Měla snad pravdu pro svoji kolaboraci s KSČ?" Po volbách se Povolný v socialistické straně již výrazně neangažoval. První předseda polistopadové sociálně demokratické strany, generální tajemník obnovené Rady svobodného Československa Jiří Horák, známý z exilu svými vyhraněnými levicovými postoji, byl zvolen předsedou údajně proto, že dal do stranické pokladny padesát tisíc dolarů. Podle Kalvody však jej při vnitrostranických volbách exiloví delegáti nepodpořili a dali svůj hlas disidentu Rudolfu Battěkovi. Poté, co sociální demokracie získala pouhá 3,8 % hlasů a nedostala se do parlamentu, Horák o své předsednictví přišel. Ve volbách propadla rovněž slovenská demokratická strana, v níž se angažoval další známý představitel exilové RSČ Martin Kvetko.

sů.[12] Byl však také kritický k jednání obviněného Bartončíka, který se měl podle jeho mínění v případě své neviny tvrdě bránit, a ne se nechat hospitalizovat v nemocnici. Později Kalvoda dospěl k názoru, že na Bartončíkově spolupráci s StB patrně „něco bylo". Podle historika Měchýře aféra Bartončík ilustrovala „ducha doby, kdy končila jakákoli sametovost. Vzplál už boj o moc, v němž jedno z listopadových provolávání: ‚Nejsme jako oni' patřilo do dávné minulosti. V aféře Bartončík nešlo o jeho osobu. Jeho provinění (ať již skutečné či nikoli) mělo diskreditovat nejvážnějšího konkurenta Občanského fóra ve volbách – ČSL [resp. KDU, pozn. aut.]. Zda a nakolik Rumlovo odhalení ovlivnilo výsledek voleb, nelze ze žádných pramenů zjistit."[13]

III.

Volební výsledek bloku křesťanských stran (z celkového počtu 300 získala KDU včetně KDH 40 poslaneckých mandátů oproti 170 mandátům největší konkurence OF a VPN) považoval Kalvoda za neúspěch, ale bylo mu jasné, že kromě aféry „Bartončík" byl tento neúspěch ovlivněn několika těžko překonatelnými faktory. Tím nejvýznamnějším byl celkový ráz české společnosti, která byla nejméně z poloviny ateistická a do značné míry dokonce protikatolicky naladěná, což se ve volbách projevilo. Druhý důležitý faktor byl podle Kalvody ve vedení lidové strany, jejímž představitelům scházelo jedno podstatné – idealismus a z něho plynoucí zápal pro věc. Nová naděje v tomto směru přišla po podzimním sjezdu lidové strany, kdy byl předsedou zvolen pětatřicetiletý „mladíček" ing. Josef Lux. Kalvoda měl mít brzy možnost poznat tohoto odvážného muže osobně.

Počátkem roku 1991 byli poslanci – předseda ČSL Lux a místopředseda slovenského KDH Viktorín – pozváni americkým prezidentem Georgem Bushem na návštěvu do Spojených států. Před jejich příjezdem telefonoval Kalvodovi člen vedení lidové strany Krejčí a tázal se ho, s kým by se měl nový předseda v Americe setkat a zda by při tom Kalvoda mohl být nápomocen. Ten doporučil setkání s Oldřichem Holubářem, předsedou exilového Orla, který žil v New Yorku a mohl by poslancům pomoci zorganizovat program. Po Luxově a Viktorínově příjezdu se jich Holubář skutečně ujal a umožnil také jejich soukromou schůzku s Kalvodou ve svém domě.

12. Občanské fórum a Verejnosť proti násiliu získaly 170 poslaneckých mandátů (57 %) zatímco Křesťanská a demokratická unie a Kresťansko-demokratické hnutie jen 40 mandátů (13 %).

13. Jan Měchýř, *Velký převrat či snad revoluce sametová?* Praha 1999, s. 134.

Při několikahodinovém rozhovoru Kalvoda znovu doporučoval změnu názvu lidové strany. Dále doporučil ucházet se v případě podílu na vládě o významná ministerstva školství a zemědělství a snažit se získat dobré pozice na venkově. Kladl také důraz na udržení deníku *Lidová demokracie,* který měl však být podle něho přejmenován na *Křesťanskou demokracii* nebo *Demokracii*. Hovořili o možnostech finanční podpory strany a o situaci mezi krajany v Americe. Lux řekl oběma krajanům, že chce, aby ve vedení strany byli nezkompromitovaní lidé, dále že Josef Rosenthal již nemá pověření zastupovat lidovou stranu ve Spojených státech, a také to, že dal lustrovat všech přibližně osmnáct tisíc kandidátů do komunálních voleb (z nichž bylo osmnáct evidovaných spolupracovníků StB). Sdělil svým společníkům několik důvěrných vnitrostranických informací a dal najevo že hledá poradce, zejména pro ekonomiku. Nato mu Kalvoda s Holubářem doporučili profesora Fordhamské univerzity v New Yorku Milana Zeleného, který se poté skutečně stal poradcem ČSL a vypracoval ekonomickou část jejího programu. Lux se Kalvodovi zamlouval mnohem více než všichni představitelé lidové strany, s nimiž se dosud setkal. Ve svých dopisech psal, že mají podobné názory a že Lux je mladý, velmi inteligentní člověk nezatížený minulostí, z něhož bude výborný politik. Lux s Viktorínem se společně s Kalvodou a Holubářem zúčastnili krajanské taneční zábavy v New Yorku a také několika oficiálních akcí. Mezi nimi byla audience u amerického viceprezidenta Quayla a setkání s dalšími americkými politiky. V následujícím roce se Kalvoda s Luxem setkal ve Spojených státech ještě jednou a ani poté svůj názor na něho nezměnil, byť měl k jeho politice kritické připomínky.

V Československu bylo stále aktuálním problémem, jak se zachovat ke spolupracovníkům komunistické tajné policie StB a k jejím příslušníkům. V souvislosti se zveřejněním jmen spolupracovníků StB a lustračním zákonem Kalvoda zastával názor, že by mělo být nejprve zjištěno, zda skutečně udávali: „Vycházím ze zásad právnické praxe, tj. že obviněný je považován za nevinného do té doby, dokud mu není vina dokázána. Rovněž staré římské právo zdůrazňovalo, že má být slyšena i druhá strana. Tedy před zveřejněním jmen agentů měli by tito být uvědoměni o nálezu a požádáni, aby se k tomu vyjádřili."[14] Kdyby se zjistilo, že neudávali, neměli být podle Kalvody zveřejněni nebo by se mělo zveřejnit, že jsou nevinní.

Po návštěvě Československa dospěl Kalvoda na základě pozorování a rozhovorů s domácími politiky a americkými diplomaty k názoru, že 17. listopad měl být pučem StB a KGB za účelem nahrazení Miloše Jakeše a s ním

14. Dopis Josefa Kalvody Václavu Němcovi z 19.11. 1991.

spojené garnitury skupinou proreformních (progorbačovovských) komunistů v čele se Zdeňkem Mlynářem, ovšem události se začaly vyvíjet (pro jejich osnovatele) neočekávaným směrem. Za nejdůležitější událost – definitivní bod obratu v dějinách střední a východní Evropy pak považoval sjednocení Německa, k němuž došlo 3. 10. 1990. Přečetl si také brožuru se „spikleneckou teorií" od Miroslava Dolejšího, avšak jeho „Analýzu" bral s rezervou a komentoval ji, že uvádí zároveň věci známé (jako je financování Charty 77 ze Západu), spekulace, které nelze dokázat, a také zjevné nesmysly.

Přes dílčí výhrady byl Kalvoda ještě po prvních volbách toho názoru, že prezident Václav Havel je člověk na správném místě, a ctil jej jako idealistu, jehož snahou je zajistit co nejlepší vývoj státu k demokracii. K jeho chybám byl v dopisech přátelům zpočátku tolerantní a některá jeho rozhodnutí chápal jako nezbytné kompromisy ovlivněné danou situací. Postupně však začal mít vůči Havlovi stále větší výhrady. Celkovou situací ve vlasti nebyl nadšen: „Morálka lidí v ČSFR poklesla a bude asi trvat celé generace, než se zlepší [...] Mám dojem, že materialismus a konzumerismus charakterizuje momentálně většinu [...] I mezi intelektuály katolíky jsem našel takové, kteří stále jen natahovali ruce, říkali si o pohoštění a chovali se, jako by jim člověk žijící v Americe byl něco dlužen. Žádný z nich neměl ani potuchy, jak bylo nesnadné probíjet se v cizím prostředí."[15]

Ještě v roce 1991 dostal Kalvoda dopis od předsedy Společnosti pro vědu a umění (SVU) Jana Třísky, který ho žádal, aby sehnal přednášející a zorganizoval panel o III. zahraničním odboji pro Kongres SVU, který se měl konat v Praze v následujícím roce. Kalvoda tuto nabídku přijal a ke svému panelu přizval několik přátel z akademických kruhů. Byli to sociolog z Maryville University (St. Louis) prof. dr. Radko Klein-Jánský, teolog ze St. Catherine College (St. Paul) prof. Msgre Peter Esterka, politolog doc. dr. Miroslav Novák z Karlovy Univerzity v Praze a archiváři prof. dr. Zdeněk Hruban z University of Chicago a Josef G. Svoboda z University of Nebraska (Lincoln). Další dva pozvaní se nezúčastnili – prof. dr. Libor Brom byl nemocen a dr. Rudolf Krempl po těžké nemoci a velkých útrapách v roce 1991 zemřel.[16] Proti uspořádání Kalvodova panelu vznesl námitky jeden z členů SVU, jemuž vadilo, že se jej účastní lidé ze stejného politického okruhu a s podobnými názory. To však nebyla pravda, protože oba archiváře bylo možno považovat za nestranné, stejně jako kněze Esterku a politologa Nováka. V této věci napsal Kalvoda Třískovi, že tvrzení o jednostrannosti a nevědeckosti jeho panelu považuje

15. Dopisy Josefa Kalvody Petrovi Pohorskému z 21.9. 1991 a 9.10. 1991.

16. Rudolf Krempl zemřel 21.12. 1991. Byl znám jako zakladatel a činovník Orla

za urážku, a dodal: „Já praktikuji akademickou svobodu a každý, kdo přijde na kteroukoliv schůzi, na které mám účast, má možnost svobodně se vyjádřit."[17]

V roce 1992 přicestoval Kalvoda do Československa potřetí, tentokrát i s manželkou, a zdržel se zde čtyři týdny v červnu a červenci. Kongres SVU se konal ve dnech 26. 6.–2. 7. 1992 v Praze a Bratislavě. Kalvodův panel nazvaný *Třetí zahraniční odboj* byl zařazen pod sekci *Security and Foreign Policy.* Kalvoda zde měl jako předsedající přednášku na téma *Křesťansko demokratické hnutí (KDH) a bezpečnostní a zahraniční politika Spojených států*, o které přinesla zmínku *MFDnes* v článku publicisty Karla Pacnera. Materiály spojené se svým panelem předal Kalvoda Zdeňkovi Šedivému, šéfredaktorovi *Lidové demokracie* (bývalému řediteli českého vysílání RFE), s nímž se znal ještě ze Spojených států. Ten jich však nevyužil, protože brzy nato – vzhledem ke své nespokojenosti s pracovní produktivitou redaktorů – své působení v lidoveckém deníku ukončil. Kongresu se zúčastnil také Kalvodův starý přítel Václav Němec, který později Kalvodovi napsal: „Na Vašem sympoziu jsem byl hrdý na to, jakou autoritu představuješ. Chlapec ze zapadlého koutu Vysočiny, který však od nejútlejšího mládí věděl, co chce, a tvrdě za tím šel."[18]

Během svého pobytu Kalvoda navštívil vdovu po Pavlu Křivském, kterou informoval o tom, co bylo příčinou zatčení a věznění jejího manžela v padesátých letech, jak o tom nalezl doklady v archivech. Podle nich Křivský jako tehdejší komunista a pracovník ministerstva vnitra předal jednomu českému agentovi pracujícímu pro americkou zpravodajskou službu CIC seznam pracovníků ministerstva vnitra. V CIC ale působili komunističtí agenti, kteří Křivského prozradili, což Kalvoda zjistil z protokolů StB, které se o tomto případu dochovaly a které si okopíroval a odvezl do Spojených států. Kalvo-

v exilu. Po příjezdu do Spojených států vyučoval cizí jazyky na střední škole a žil v Hartfordu. V roce 1970 publikoval knihu *The Universal Revolution of the Atomic Age* zabývající se činností Jana Amose Komenského a byl rovněž dlouholetým předsedou Komenského světové unie. V roce 1974 získal Krempl doktorát na Ukrajinské univerzitě v Západním Německu. V osmdesátých letech se snažil o sjednocení nesocialistických sdružení a skupin založením České světové unie. Na pohřeb, který se konal na Štědrý den roku 1991, mu však k nelibosti jeho manželky, která byla běloruského původu, přišli pouze dva Češi – Josef Kalvoda a Jiří Baburic. Kalvoda znal Krempla ze společného pobytu v Murnau. Již tehdy měli v mnoha věcech výrazně odlišné názory, ale Kalvoda si vážil jeho náboženského zápalu a po jeho smrti napsal uznalou vzpomínku. Viz nekrolog Josefa Kalvody *Dr. Rudolf Krempl in memoriam* (In: *Nedělní Hlasatel*, Chicago, 1992, 29.3.).

17. Dopis Josefa Kalvody Janu Třískovi z 7.3. 1992.

18. Dopis Václava Němce Josefu Kalvodovi z 30.7. 1992.

da také navštívil svého někdejšího dobrodince, který mu v listopadu 1948 pomohl přejít hranice do Německa, Miloše Masopusta, žijícího v Kozinově statku v chodské vesničce Újezd. Masopust se na Kalvodu pamatoval a jejich shledání bylo dojemné a radostné, stejně jako další Kalvodova návštěva – tentokrát u želivského opata Víta Bohumila Tajovského.

Když manželka odjela za příbuznými do Rigy, strávil Kalvoda celý týden opět v archivech. V Chotěboři hledal neúspěšně své soudní spisy z roku 1948 a v archivu ministerstva vnitra se snažil dohledat materiály o agentech působících mezi exulanty. Z většiny spisů, které si vyžádal, však byly informace o těchto lidech odstraněny a archivář Jan Frolík mu sdělil, že jejich jména budou i nadále tabu, neboť své zahraniční spolupracovníky neprozrazuje zpravodajská služba žádného státu. Až na toto omezení, které však nezabránilo jednomu důležitému nálezu (viz níže – „případ Chalupa"), byl Kalvoda s výsledkem svého bádání spokojen. Objevil mimo jiné doklady o tom, že přední národně-socialistický politik a člen Rady svobodného Československa Hubert Ripka posílal do Československa zprávy, které se pak dostávaly do rukou StB. Okopíroval si například jednu z těchto zpráv pojednávající podrobně o založení RSČ. Poněkud úsměvné je Kalvodovo hodnocení spolupráce s pracovníky archivu: „Měl jsem lepší zkušenost s estébáky přede dvěma lety, když byl ministrem vnitra Sacher, než s těmi babami, které tam jsou teď [...] Za ‚panování' Sachera žádné zákony neplatily a ti estébáci se snažili zavděčit panu ministrovi."[19]

O svém pozorování politické scény psal po příjezdu do Spojených států svým exilovým přátelům. Začal být kritický k Václavu Havlovi, komentoval nesouhlasně například jeho snahu, aby Československo nevyrábělo a nevyváželo zbraně, zatímco západní demokracie obchod se zbraněmi běžně provozují. Měl za to, že touto Havlovou aktivitou bylo poškozeno zvláště Slovensko. Na jaře roku 1993 již Kalvoda zastával názor, že Havel se už na prezidentský úřad nehodí a že by měl odejít. Byl si však vědom toho, na co poukazovali mnozí a co on sám v jednom z dopisů uznal, že vůči Havlově prezidentství dosud „není alternativy".

O rozdělení státu psal Kalvoda v článku *Konec československého státu* a v rozsáhlé studii v angličtině *Breakup of Czechoslovakia* [Rozpad Československa], jejíž podstatnou část přednesl na konferenci amerických slavistů, jež se konala ve Phoenixu. V souvislosti s rozpadem státu poukazoval na chybu, které se Václav Havel dopustil, když jel před prvními volbami v roce 1990 agitovat na Slovensko ve prospěch Verejnosti proti násiliu a nezůstal nadstranický. Podle Kalvody tak napomohl (kromě bývalých komunistů Čalfy

19. Dopis Josefa Kalvody.

a Dubčeka) demagogovi a bývalému komunistovi Mečiarovi proti katolíkovi a bývalému disidentovi Čarnogurskému, který mohl být v případě vítězství bloku křesťanských stran dobrým federálním premiérem.[20]

O ekonomice Kalvoda soudil, že se po rozpadu Československa pozvedne, ale hlavně až poté, co lidé zvyklí dosud na socialistické pracovní tempo budou nuceni více pracovat. Byl pro dynamickou privatizaci, ale nesouhlasil s „šokovou reformou" Václava Klause. Napsal: „Ač jsem byl vždy stoupencem svobodného podnikání a odmítal socialismus, bylo nemoudré liberalizovat ceny před provedením privatizace a při zachování monopolů. Monopoly se vždy snaží zvýšit ceny a tím i zisky, přičemž jejich bezohlednost vede k sociální nespravedlnosti."[21] Stejný názor na liberalizaci cen v prostředí státních a polostátních monopolů měl prof. Milan Zelený, který byl ekonomickým poradcem lidové strany a vystupoval zcela zásadně proti celé Klausově reformě. Při nevybíravých útocích Klause na Zeleného v tisku se Kalvoda Zeleného veřejně zastal.[22] Zelený se po krátkém působení poradce a publicistice v *Lidové demokracii* od lidovců odpoutal a poněkud trucovitě začal psát do neseriózních novin (*Rudé právo, Špígl, Republika, Politika*). Tehdy to ovšem pro něho byla patrně jediná, byť nepochybně špatná a kontraproduktivní možnost, jak publikovat kritiku Klausovy ekonomické reformy, neboť česká média byla laděná „proklausovsky". Solidní kritickou tribunou se stal až *Český deník* a později *Český týdeník* vydavatele Josefa Kudláčka. Když se Zelený nesetkal s větším ohlasem, odjel zpět do Spojených států. Z dnešního pohledu je jasné, že Klausova ekonomická reforma byla mimořádně neúspěšná a že Zeleného kritika byla opodstatněná.[23]

20. Čarnogurský řekl Kalvodovi v soukromém rozhovoru, že považuje federaci za optimální řešení. K tématu: Josef Kalvoda, *Konec československého státu*. In: *Z bojů o zítřek II.*, s. 239–244; Josef Kalvoda, *Breakup of Czechoslovakia*. In: *Ukrainian Quarterly*, 1993, No. 1.

21. Dopis Josefa Kalvody.

22. Josef Kalvoda, *Politické strany a stranictví*. In: *Rozpravy*, 2000, č. 3–4. V této přednášce (a článku) Kalvoda označil Klause za demagoga a mj. napsal: „Prof. Zelený v Americe uspěl a jestliže ‚plete hlavu' panu ministrovi [tj. Klausovi, pozn. aut.], pak jeho hlava byla předtím už asi hodně popletená. Kdyby tomu bylo opačně, nevyhýbal by se věcnému dialogu s lidmi, kteří mají nejlepší úmysl pomoci své staré vlasti a nabízejí své zkušenosti a schopnosti k vybudování nového politického a ekonomického systému."

23. Z doby svého působení vydal prof. Milan Zelený soubor článků ve dvou brožurách (*ČSFR očima exilového ekonoma*, Praha 1990, a *Ještě je čas*, Praha 1991).

IV.

Při jedné z návštěv archivu federálního ministerstva vnitra Kalvoda objevil dokumenty o činnosti dr. Vlastislava Chalupy, který byl komunistickým agentem nasazeným do československého exilu. Nerozpakoval se a svá zjištění publikoval v sérii článků v chicagském *Nedělním Hlasateli* a torontsko-olomouckém *Svědomí*. Skutečnosti, které odhalil, potvrzovaly mimo jiné někdejší podezření z padesátých let (Ghelfanda, Kalvody a dalších), že Československý zahraniční ústav v Paříži (založil jej Chalupův spolupracovník Mojmír Povolný a Chalupa byl jeho druhým předsedou) je napojen na StB. Svými články na toto téma způsobil Kalvoda po letech opět rozruch v exilu, neboť Chalupa byl dlouholetým funkcionářem a místopředsedou významné krajanské a exilové organizace Československé národní rady americké. Její funkcionáři včetně předsedy dr. Leopolda Rozbořila se ho i přes důkazy, jež Kalvoda shromáždil, snažili obhájit a ještě v průběhu aféry byla zvažována kandidatura Chalupy na předsednictví této organizace. Pikantní je, že Kalvoda inkriminované dokumenty nehledal, ale když se v archivu ministerstva vnitra přehraboval různými papíry, padla mu do oka jména známá z exilu: Povolný a Chalupa. Neváhal a pořídil si doslova stoh kopií týkající se činnosti těchto osob. Později napsal: „Čirou náhodou jsem našel materiály vztahující se k dr. Chalupovi, ač jsem se je nijakým způsobem nepokoušel dostat. Neměl jsem na něm nikdy zájem, nikdy v životě jsem ho neviděl [...] Byla to náhoda či řízení Boží? Nevím, nespekuluji o tom."[24] Kalvoda zůstal i v tomto případě věren svým zásadám a poté, co se Chalupa začal vykrucovat, důsledně a nekompromisně jej pranýřoval, přičemž použil hojně i materiálu nejtvrdšího kalibru – citace z protokolů StB. O své motivaci napsal: „Chalupa má na svých rukou krev [...] tentokrát jsem se do něho pustil bez ubrousku. Dlužím to jeho obětem. Dělal kariéru na lidském utrpení. Někdo ho musí volat k odpovědnosti [...] Mně nejde a nikdy nešlo o pomstu. Ta patří Bohu. V tomto případě jde o spravedlnost."[25]

Oč se vlastně v případu Chalupa jednalo? V roce 1948 byl po komunistickém puči v Československu příslušníky StB vytipován a získán ke spolupráci mladý funkcionář národně socialistické strany dr. Vlastislav Chalupa. Stal se hlavním trumfem StB v akci *Skaut*, která měla za cíl odhalit nepřátele vládnoucího režimu, zejména příslušníky strany sociálně demokratické a národně socialistické, kteří nesouhlasili s komunistickým převzetím moci. Chalupovým úkolem bylo začít budovat ilegální Československou stranu práce,

24. Dopis Josefa Kalvody Radko K. Jánskému z 2.1. 1993.

25. Dopis Josefa Kalvody Otakaru Zoufalému z 4.3. 1993.

která měla sdružovat různé odbojové skupiny a být jakousi volavkou nastraženou estébáky. Chalupa takto skutečně zorganizoval větší množství skupin z lidí protikomunistického smýšlení, které pak příslušníkům StB identifikoval. Asi sedm set těchto lidí bylo pozatýkáno a odsouzeno k vysokým trestům do vězení, asi patnáct jich přišlo o život (popraveno, následky věznění). Poté, co se Chalupa takto osvědčil v roli agenta provokatéra, byl mu určen další úkol, a to působit jako vlivový (ofenzivně zpravodajský) agent mezi československými exulanty v Paříži, tehdejším centru československého exilu. Měl se stát významnou osobou exilu a tříštit politické exilové vedení. StB zajistila „ilegální" přechod čtrnácti Chalupových spolupracovníků (včetně pozdějšího předsedy RSČ Mojmíra Povolného!) na Západ a samotného Chalupu poslala v roce 1949 s falešnými dokumenty běžnou leteckou linkou za nimi. Povolný založil v Paříži Československý zahraniční ústav, jehož vedení později převzal Chalupa. Účelem této organizace byla socialistická propaganda a shromažďování informací o činnosti exulantů z Československa v oblasti politické, vědecké a umělecké. Získané informace předával Chalupa svým spojkám – komunistickým zpravodajským pracovníkům. Pro StB pracoval Chalupa ještě po svém příjezdu do Spojených států nejméně do roku 1958.[26]

Celý Chalupův případ byl odhalen díky Kalvodovi, který jej z archivů vynesl na světlo, a také díky bývalým politickým vězňům – Chalupovým obětem, kteří poté začali pátrat po dokladech o příčinách svého uvěznění. Mezi nimi byl například JUDr. Zdeněk Kessler, předseda Ústavního soudu ČR. Ti podali žádost na Úřad pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV), aby byl Chalupův případ přešetřen. Pracovník ÚDV dr. Jiří Málek, který byl rovněž jednou z Chalupových obětí, začal na případu pracovat a vedl také korespondenci přes oceán s Kalvodou, který mu poskytl své poznatky. Výsledek pátrání Málek shrnul v přednášce *Agentura StB ve III. domácím i zahraničním odboji* na sjezdu Společnosti pro vědu a umění, který se konal v červenci roku 1994 v Praze. Chalupa, který mezitím v krajanských listech ve Spojených státech svou vinu rezolutně popřel, reagoval tím, že prostřednictvím najatého právního zástupce podal v roce 1995 v Československu žalobu na ochranu osobnosti a požadoval po Málkovi tiskovou omluvu a jeden milión korun odškodného. Málek později uvedl: „Když jsem dostal obžalobu, tak jsem zajásal."[27] Soudní proces, k němuž se v Americe žijící Chalupa

26. Dokumentace k případu Vlastislava Chalupy byla publikována ve druhém a třetím díle trilogie *Z bojů o zítřek.*

27. Málkův výrok je zachycen v televizním dokumentárním seriálu *Československo ve zvláštních službách* (jehož jeden díl je věnován právě případu dr. Vlastislava Chalupy).

nikdy nedostavil (patrně z obavy, že by mohl být v České republice zatčen) a který za něho vedli jeho právní zástupci, trval dva roky. Byl ukončen rozsudkem Městského soudu v Praze z 26. 9. 1997, kterým byla žaloba v plném rozsahu zamítnuta, a tak byla potvrzena verze Málka a Kalvody. Po dalším Chalupově odvolání potvrdil toto rozhodnutí s konečnou platností Vrchní soud v Praze svým rozsudkem z 1. 6. 1999.

Kromě soudního sporu v Praze se v letech 1992–1997 odehrávala tisková přestřelka ve Spojených státech mezi Kalvodou a Chalupovými zastánci. Jedním z nich byl již zmíněný předseda Československé národní rady americké dr. Leopold Rozbořil, který napsal Kalvodovi obsáhlý dopis, v němž Chalupu hájil. Především však publikoval ve *Věstníku ČSNRA* a *Nedělním Hlasateli* článek *Dr. Chalupa, chlouba Československé národní rady americké* reagující na Kalvodův text *Případ dr. Chalupy*. Kalvoda ve své odpovědi se stejným názvem dal najevo, že má stále ostře nabroušené pero, a Rozbořilův článek rozmetal svými protiargumenty. K výroku, že „Dr. Chalupa je nejenom chloubou ČSNRA, ale i celého exilu", a k celkovému vyznění Rozbořilovy obhajoby poznamenal: „Je neuvěřitelné, že člověk, který se podepisuje ‚Dr.' napsal pitomost, kterou je jeho článek plný nesmyslů, výmyslů, nepravd a demagogie [...] Idiotství ‚užitečných idiotů' je někdy bez hranic."[28] Navíc Kalvoda odsoudil skutečnost, že *Věstník ČSNRA* neotiskl jeho odpověď na články, které tam byly publikovány na Chalupovu obhajobu, a totéž vytkl chicagskému katolickému *Hlasu národa.* Další, kdo se Chalupy zastal, byl jeho spolupracovník Mojmír Povolný v článku *Případ Dr. Chalupy podle dvou archivů,* publikovaném v newyorském *Československém týdeníku.* Na něj Kalvoda odpověděl zveřejněním dvou dopisů ředitele českého Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu JUDr. Ing. Lubomíra Blažka adresovaných Chalupovi. V nich se Blažek zmínil o Chalupově „prokazatelné spolupráci s StB, při níž bylo odhaleno a pozatýkáno 17 ilegálních skupin".[29] Tyto dopisy však musel publikovat opět v *Nedělním Hlasateli*, protože *Československý týdeník* je odmítl otisknout. Kalvoda napsal poslední články k problematice Chalupova případu ještě v letech 1996 a 1997. V článku *Boží mlýny* informo-

28. Leopold Rozbořil, *Dr. Chalupa, chlouba Čs. národní rady americké. Věstník ČSNRA*, Chicago, 1993, leden–únor. Josef Kalvoda, *Dr. Chalupa, chlouba Čs. národní rady americké.* In: *Z bojů o zítřek II.*, s. 266–277.

29. Mojmír Povolný, Miloslav Pechan, Jerry Voda, *Případ dr. Chalupy podle dvou archivů. Československý týdeník*, New York, 1994, 16.6.; Josef Kalvoda, *Případ dr. Chalupy podle dvou archivů* a *Co čs. týdeník odmítl otisknout. Nedělní Hlasatel*, Chicago, 1994, 14.8.

val o průběhu soudního procesu, v němž byly citovány úřední protokoly StB i Kalvodovy texty a v němž bylo vyslechnuto několik Chalupových obětí včetně JUDr. Kesslera. Kalvoda psal, že místo aby Chalupa přiznal svou vinu, lživě se obhajuje tvrzeními, že tisíce záznamů a dokumentů z archivu ministerstva vnitra jsou podvrhy, přičemž se odmítá podrobit soudnímu výslechu. Závěrem uvedl: „Ačkoli parlament České republiky odhlasoval zákon o protiprávnosti komunistického režimu, jeho provádění je v rukou soudců s komunistickou minulostí. Agenti StB jsou očišťováni, protože v mnoha případech tito soudci ‚postkomunistického režimu' neuznávají jako důkaz výpis z dosud existujících registrů svazků [...] Z případu Vl. Chalupy a jiných je jasné, že boj s komunistickým jedem a rakovinou pokračuje. Zlo, které tito lidé napáchali, bude žít ještě dlouho po nich. Boží mlýny melou pomalu, proto je nutné, abychom jejich práci uspíšili." V článku *Boží mlýny a dr. Chalupa* Kalvoda se zadostiučiněním publikoval rozsudek Městského soudu v Praze, který zamítl Chalupovu žalobu a tím potvrdil jeho vinu. Zároveň informoval o výpovědích svědků u soudu a o dalším článku Jiřího Málka – *JUDr. Vlastislav Chalupa, agent StB.*[30]

Epilogem k celému případu je jeden z dílů televizního dokumentárního seriálu *Československo ve zvláštních službách* (vysílán ČT 2 v letošním roce), kde byly také uvedeny úryvky z rozhovorů se zmíněnými účastníky tohoto případu – Kalvodou, Málkem, Chalupou, Povolným a několika dalšími zainteresovanými lidmi. Je šokující, že Chalupa zde o sobě hovoří jako o zasloužilém odbojáři a tvrdí, že pracovníci StB, s nimiž byl v kontaktu, byli z opoziční protirežimní frakce v StB a pomáhali mu v jeho odbojové činnosti! Následující výroky ponechám bez dalšího komentáře. Kalvoda: „Chalupa byl špičkovým agentem StB." Povolný: „Chalupa je velmi bystrý, velmi inteligentní, velmi poctivý a mohu říci také československý vlastenec." Chalupa: „Já si myslím, že jeho [vyšetřovatele ÚDV dr. Málka, pozn. aut.] jediná kvalifikace pro analýzu těchhle věcí je, že se dal dvakrát zavřít a to je všechno." Málek: „Musím říct, že jsem se nedal zavřít. Poprvé jsem byl uvězněn jako člen odbojové skupiny Dokážeme to – složka Barandov, kterou položil právě Chalupa. Čili ne já jsem se dal zavřít, ale dr. Chalupa mě dal zavřít." Chalupa: „Nejvíc času jsem strávil s Kašinou, s tím jsme si rozuměli. Kašina [Chalupův řídící důstojník StB, pozn. aut.] byl inteligentní – brzy pochopil chyby režimu a měl zájem, aby náš projekt proběhl [odbojová činnost v režii StB, pozn. aut.]. Já se na to díval tak, že když řeknu ne, tak pravděpodobně zlikvidujou celý ten odboj, když ano, pak mě nemůžou držet v kleci, musí mě

30. Josef Kalvoda, *Boží mlýny a dr. Chalupa.* In: *Z bojů o zítřek III.*, s. 240–250.

uvolnit, abych měl styk s tím odbojem." Málek: „Chalupa se vymlouval, že ti, kdo ho zatkli, byla frakční skupina StB zaměřená proti režimu, což byl naprostý nesmysl, protože ti, kdo ho zatkli, byli špičky StB." Kalvoda: „Chalupa věděl, že když udává ty lidi, když je dává k dispozici těm estébákům, že je přivádí do neštěstí, že budou ty lidi zavřeni, že budou někteří popraveni, že budou mučeni. To všechno věděl. On kryl svoji vlastní kůži. Rozhodl se spolupracovat, a jakmile se rozhodl, nebyla cesta pryč." Chalupa: „Prof. Kalvoda je ze zásady proti celé té koncepci politiky a světa, kterou my jsme představovali ... jsme socialisti a tak to už samo o sobě jsme lumpi." Povolný: „Kalvoda vychází z určité ideologické pozice a toto se mu do toho hodí. Do jaké míry je přesvědčen, že tomu tak bylo, a do jaké míry je přesvědčen pan Málek, to nemohu říct. Jde o využití tohoto případu k daleko širšímu útoku z Kalvodovy strany proti československému demokratickému exilu a z Málkovy strany jde asi o odvetu za to, co se stalo těm, kteří zůstali doma a byli pronásledováni." Vacek (další z Chalupových obětí): „Všichni v zahraničí byli šokování a do poslední chvíle mu věřili. Proč mu chtěli věřit? Možná že viděli, že byla vlastně celá ta jejich činnost marnost, že mu naletěli, a proto Chalupu hájili." Málek: „Především to jsou ti lidé, které převedla StB [včetně Povolného, pozn. aut.] do zahraničí, kteří naletěli, za Boha to nechtějí přiznat, a to, že působením pro Chalupu v zahraničí i doma působili ve prospěch Státní bezpečnosti." Povolný: „To je naprostý nesmysl."[31]

V.

Po skončení školního roku 1992/1993 odešel prof. Kalvoda v sedmdesáti letech do zaslouženého důchodu. Poté, co přestal učit, zvolnil své životní tempo, ale nesložil ruce do klína. Začal připravovat ke knižnímu vydání své česky psané články publikované v padesátých letech. Chtěl je vydat souborně v několika knižních svazcích a „zachytit tak kus historie".

Na politickou situaci v Československu se tehdy již díval se značným despektem. V době, kdy tam byla v rozmachu éra Václava Klause a jeho Občanské demokratické strany, Kalvoda „v Klausovi viděl v politice demagoga a v ekonomice diletanta".[32] Avšak i nad lidovou stranou již začínal lámat hůl.

31. Československý zahraniční ústav v exilu byl extrémně levicovou částí politického exilu propojenou s RSČ. Na to, co vyšlo prokazatelně najevo až v devadesátých letech, upozorňoval Kalvodův spolupracovník Simeon Ghelfand ve svých *Rozpravách* již počátkem let padesátých. Tituloval tuto organizaci příléhavými názvy: „vřed na těle emigrace" a „Komunistická strana Československa v exilu" (*Z bojů o zítřek I.*, s. 68, 90).

32. Dopis Josefa Kalvody Václavu Němcovi z 18.12. 1993.

Luxe stále považoval za slušného člověka, ale měl za to, že mu chybí širší rozhled, zkušenosti a znalost lidí. V dopisech přátelům poukazoval na Luxovy politické chyby, mezi něž počítal přílišné sepětí s Klausovou ekonomickou reformou, opomíjení vnitrostranické komunikace (mezi vedením a místními a okresními organizacemi), špatné hospodaření ve straně, prodej deníku *Lidová demokracie* či prosazení exulanta Pavla Tigrida jako ministra kultury za lidovou stranu. Tigrida považoval Kalvoda již od padesátých let za oportunistu, který vydával svůj časopis *Svědectví* díky dotacím ze Spojených států, pocházejícím z obdobných zdrojů, z nichž byla před lety financována Rada svobodného Československa. Vyjádřil se také, že nikdy nesouhlasil s Tigridovým názorem, že s komunisty je třeba vést dialog.

Kritika politiky nesocialistických stran v Československu však Kalvodu nikdy ani v náznaku nezavedla k extrémním či naivním představám jako některé české exulanty křesťanského či pravicového smýšlení. Ti vkládali naděje do dr. Miroslava Sládka, bývalého komunistického cenzora, a do jeho Sdružení pro republiku-Republikánské strany Československa, zatímco Kalvoda tohoto politika od počátku považoval za demagoga. Pozdější činnost jiné politické strany – Vlastenecké republikánské strany, kde se angažovali například někteří bývalí političtí vězňové, zase považoval za zbytečnou ztrátu času, energie a peněz, neboť podle jeho názoru tato stranička neměla v politice nejmenší naději na úspěch.

V roce 1994 byl Kalvoda pozván do Olomouce na mezinárodní konferenci nazvanou *Beneš–Stalin 1935–1948*, kterou pořádala ve dnech 20.4.–22.4. katedra politologie tamní univerzity. Na olomoucké univerzitě bylo počátkem devadesátých let za účasti Mojmíra Povolného a Vlastislava Chalupy založeno Centrum pro československá exilová studia, které také mj. vydalo publikaci, v níž Chalupa „vysvětluje" svou údajnou odbojovou činnost.[33] Kalvoda hovořil během konference s univerzitními pedagogy, kteří Centrum zakládali, a ti mu sdělili, že po všem, co vyšlo najevo, nepochybují o tom, že Chalupa byl agentem StB. Během tohoto svého posledního pobytu ve vlasti Kalvoda již neměl zájem setkávat se s politicky činnými osobnostmi, ale raději si udělal čas pro své přátele a známé. Pro přichystanou dvoudílnou sbírku svých článků, kterou nazval *Z bojů o zítřek*, nenašel v České republice nakladatele,

33. Chalupa velmi obratně obhajuje neobhajitelné v rozhovoru s J. A. Krystekem v brožuře *Mladí národní socialisté v III.* odboji (Sestavil a k vydání připravil Jan A. Krystek, předmluva je datována Brno – červen 1995, jinak je tato tiskovina bez dalších údajů). Před televizní kamerou ve výše zmíněném dokumentu opakoval zde uvedené argumenty.

a tak se na jejím vydání dohodl s vydavatelem exilového tisku Milo Komínkem.[34] Součástí dohody bylo to, že autor Kalvoda zaplatí veškeré náklady a vydavatel Komínek zajistí výrobu a distribuci knih v České republice.

Do prvního dílu vybral Kalvoda články své a články Simeona Ghelfanda (doplněné několika texty dalších autorů) z padesátých let, které byly publikovány v exilových časopisech *Čechoslovák v Norsku*, *Katolík*, *Rozpravy* a *Křesťanská demokracie*. Jejich obsah dokumentuje politické zápolení mezi dvěma politickými tábory v exilu: první lze charakterizovat jako národně-frontovní-probenešovský-čechoslovakistický a druhý jako liberálně (pluralitně) demokratický-protibenešovský-český. V úvodu Kalvoda napsal, že soubor článků zachycuje část historie protikomunistického zahraničního odboje a zdůraznil, že pro skutečné exulanty byl komunismus zlem a boj proti němu mravní povinností. Tento boj začal podle Kalvody již v uprchlických táborech a musel být veden na dvou frontách: proti režimu ve vlasti, který se projevoval svou drsnou realitou – popravami, vězněním, perzekucí, a proti agentům tohoto režimu v zahraničí, kteří představovali „neviditelnou sílu". K dokreslení citoval někdejšího komunistického ministra vnitra Rudolfa Baráka, podle něhož komunističtí agenti měli mimo jiné provádět propagandu, dezorientovat a kompromitovat emigranty a vyvolávat spory mezi nimi. Kalvoda se v úvodu dále zmínil o politickém boji mezi Radou svobodného Československa, v níž dominovali lidé hlásící se k politice Národní fronty, a opozičními skupinami, mezi něž náleželo i Křesťansko demokratické hnutí. Uvedl také, že v rozhlasové stanici Radio svobodná Evropa převládaly titoistické (národně komunistické) tendence a socialistická orientace, které nesdílela zdrcující většina řadových uprchlíků.

Kalvoda si byl vědom, že články z padesátých let jsou ovlivněny „duchem doby" a některé informace v nich mohou být z dnešního pohledu neúplné nebo nepřesné. Jeho hlavním cílem však bylo, aby si čtenář udělal představu a dozvěděl se o činnosti exilu a exulantů, o níž mu česká „porevoluční" literatura přinesla většinou zkreslené informace. Do druhého dílu *Z bojů o zítřek* Kalvoda umístil téměř výhradně své články, a to z období let šedesátých

34. Komínek vydával od poloviny sedmdesátých let v Kanadě časopis *Naše hlasy*, dále časopisy *Mukl, Vězeň* a od začátku devadesátých let v Torontu a Olomouci čtrnáctideník *Svědomí*. Byl jedním z mála exilových vydavatelů a redaktorů, který pravidelně publikoval Kalvodovy články, po revoluci „pendloval" mezi Kanadou a Československem a nakonec natrvalo zakotvil v České republice. Kalvoda se s ním rozešel po roce 1996, když podle jeho tvrzení Komínek nedodržel dohodu o vydání knihy *Z bojů o zítřek I. a II.*

až devadesátých. Jejich náměty jsou převážně historicko-politické a dokumentují jeho snahy prosvětlit obecné povědomí o moderní české historii. Významnou částí knihy je již zmiňovaná série článků o případu komunistického agenta Vlastislava Chalupy. V textech druhého dílu se odráží odborná úroveň a publicistická zdatnost, k níž se Kalvoda propracoval, i když zejména v polemikách stále nechybí dřívější emociální žurnalistický zápal. Oba díly sbírky *Z bojů o zítřek* s podtitulem *Dokumentace* byly uvedeny Komínkovým nakladatelstvím Moravia Publishing na český knižní trh v roce 1996. Kalvoda však nebyl se spoluprací spokojen a s Komínkem se definitivně rozešel po vydání druhého dílu. Nelíbilo se mu, že vydání knih trvalo příliš dlouho, ovšem hlavním důvodem bylo to, že druhý díl byl připraven v menším nákladu, než bylo sjednáno a zaplaceno.

O dva roky později – v roce 1998 – vyšel, tentokrát v Nakladatelství Dílo, ještě třetí díl Kalvodovy práce *Z bojů o zítřek* s podtitulem *Historické eseje.* Obsahuje texty publikované v exilových časopisech v osmdesátých a devadesátých letech, které jsou opět zaměřeny historicko-politicky. Mezi nimi dominují velmi obsáhlé odborné studie přinášející ojedinělé zpracování problematiky týkající se českého politického vůdce Karla Kramáře, dále Josefa Düricha, který byl nejprve spolupracovníkem a poté konkurentem T. G. Masaryka v zahraničním odboji proti Rakousko-Uhersku, vojenské anabáze československých legií v Rusku za první světové války a zahraniční politiky Edvarda Beneše během druhé světové války. Závěr knihy tvoří několik reakcí na události po pádu komunismu v Československu a krátká filozoficko-politologická úvaha o podstatě a poslání křesťanské politiky.

V roce 1998 bylo v češtině vydáno také Kalvodovo vrcholné knižní dílo *Genese Československa* pojednávající o vzniku československého státu. Knihu vydalo ve výtečném překladu Aleše Valenty nakladatelství Panevropa. S redakcí tohoto nakladatelství je úzce spjata *Střední Evropa*, historicko-politologická revue vynikající úrovně, kde byly otištěny dva Kalvodovy články: *Beneš kontra Osuský* a *Byl Beneš sovětským agentem*? V roce 1999 vydalo Nakladatelství Dílo knihu *Role Československa v sovětské strategii* opět skvěle přeloženou, tentokrát Vladimírem Petkevičem (podrobnosti o těchto dvou knihách jsou uvedeny výše).

Poslední Kalvodovou knihou, která byla vydána opět v Nakladatelství Dílo, je *Studená válka 1946–1989* s podtitulem *svoboda znamená odpovědnost.* Jde o soubor textů publikovaných původně anglicky v odborných časopisech ve Spojených státech, které se vztahují k problematice vztahů mezi Západem a Východem ve druhé polovině dvacátého století. Kniha byla připravena a vydána až po Kalvodově smrti a obsahuje například memorandum českého

Křesťansko demokratického hnutí vládě Spojených států z roku 1954 a mapuje Kalvodovu anglicky psanou publicistiku z let padesátých až devadesátých od kritiky západní strategie podporující jugoslávského „národního komunistu" Tita a upozorňování na lstivého sovětského vůdce Chruščova, přes studie o komunistické strategii v Latinské Americe, analýzu sovětského mocenského bloku z konce šedesátých let až po články o polském domácím odboji v letech osmdesátých a texty o revoluci ve střední a východní Evropě psané počátkem devadesátých let. Knihu doplňují související texty několika dalších autorů a úvod Jana Cholínského s názvem *Předmluva aneb čekání na Reagana.*

VI.

Ve druhé polovině devadesátých let se Kalvoda veřejně angažoval také ve snaze exulantů ze Spojených států o to, aby mohli získat zpět majetek, který jim byl zabaven komunistickým režimem. Již v roce 1991 napsal jednomu ze svých přátel o kampani, kterou začali vést exulanti za navrácení majetku, že otázka mimosoudní rehabilitace sjednotila exil jako nic jiného předtím. Polistopadový režim diskriminoval uprchlíky žijící v zahraničí v několika směrech – nevyšel vstříc jejich situaci bezproblémovým umožněním získat dvojí občanství, a tím jim vlastně nepřiznal volební právo (těm, kteří československé občanství ztratili) a znemožnil jim usilovat o restituci majetku. Problém s dvojím občanstvím se týkal především těch, kteří získali občanství Spojených států, neboť na základě dávné smlouvy z roku 1928, kterou uzavřel ze zištných důvodů tehdejší ministr zahraničí Edvard Beneš, tím ztratili občanství československé.[35] Kalvoda považoval skutečnost, že Češi ve Spojených státech se nemohou domoci svého majetku, za ostudnou a v článku *Exil a domov* z roku 1996 napsal otevřeně, že v otázce restitucí „exulanti byli diskriminováni a stále se nemohou dovolat spravedlnosti". V roce 1997 napsal v tomto ohledu dopis předsedovi parlamentní Stálé komise pro krajany v zahraničí, senátoru Milanu Špačkovi. V tomto dopise uvedl podrobnosti o smlouvě z roku 1928 a dále vyslovil názor, že „občané České republiky žijící v zahraničí by měli mít právo volit korespondencí na čs. zastupitelských úřadech v zemi, ve které žijí, a ne jenom když se dostaví do volebních místností v České republice". O restituci – navrácení zabaveného (ukradeného) majetku uvedl, že „je věcí spravedlnosti a lidských práv", přičemž zdůraznil: „Mimochodem,

35. Dopis Josefa Kalvody Milanu Špačkovi z 6.8. 1997. K problematice možnosti voleb lze dodat, že emigranti, kteří mají české občanství, mohli poprvé volit na zastupitelských úřadech v zahraničí až ve volbách v roce 2002, tj. více než dvanáct let po pádu komunismu.

já jsem se o vrácení majetku nezajímal a nezajímám. [...] Tedy se mně nejedná o můj osobní zájem, ale o PRINCIP."[36] V roce 1998 se Kalvoda připojil jako poslední předseda Křesťansko demokratického hnutí v exilu k petici, kterou publikoval a zorganizoval Jan Sammer, český exulant žijící v Kanadě.[37]

Stejně jako restituce se Kalvoda vzdal i finanční rehabilitace – odškodnění za téměř půl rok strávený v soudní vazbě v roce 1948. Během svého pobytu ve vlasti se pouze snažil vypátrat (neúspěšně) svůj rozsudek, aby mohl případně požádat o jeho zrušení. Získal sice kopie záznamů o výsleších, záznamy o zatčení a obvinění, zabavenou korespondenci, ale soudní rozhodnutí ve věci své obžaloby v archivech nedohledal. Krajský soud v Praze v roce 1992 stejně jako Státní oblastní archiv Zámrsk v roce 1993 mu poslal jen písemnou zprávu, že podle dochovaných záznamů bylo trestní stíhání ve věci šíření nepravdivých zpráv proti němu zastaveno již v září 1948. To však podle Kalvodova mínění neodpovídalo skutečnosti, protože soud ve věci obžaloby z pobuřování proběhl až v listopadu. Po marné snaze nalézt rozsudek se s těmito vyjádřeními odpovědných institucí „spokojil". Poté, co vydal dva díly *Z bojů o zítřek*, se mu dostalo jisté „mimosoudní satisfakce", když byl jmenován čestným členem Konfederace politických vězňů v Kutné Hoře.

36. Podle Kalvody byla „jedním z Benešových motivů pro uzavření této smlouvy snaha zbavit se dr. Karla Perglera, poslance Národního shromáždění a kritika „Hradu", který byl prvním československým velvyslancem v Japonsku a který žádal, aby čs. parlament vytvořil komisi, která by zjistila, jak čs. ministři nabyli svého majetku. (Šlo především o Beneše, který viděl v Perglerovi nebezpečného konkurenta.) Ač byl řádně zvoleným poslancem Národního shromáždění, byl Pergler z ČSR vyhoštěn, protože prý nebyl čs. státním občanem, ač se v Čechách narodil, měl tam domovské právo a byl během první světové války v USA zástupcem T. G. Masaryka v době jeho nepřítomnosti. Vláda Spojených států nevěnuje této smlouvě žádnou pozornost a po vzájemné dohodě mezi USA a Českou republikou měla by být prohlášena za neplatnou." Z dopisu Josefa Kalvody senátoru Milanu Špačkovi z 6.8. 1997.

37. Jan Sammer, český exulant žijící v Kanadě, založil v roce 1993 Czech Coordinating Office – Českou koordinační kancelář jako pobočku příbramského sdružení H-21, s cílem starat se o obnovení morálky v českém národě a o restituce osobního majetku. Tato organizace vydala *Provolání* v češtině i angličtině, které podepsalo 34 českých spolků v zahraničí a také vydala do léta roku 2000 mj. 36 oběžníků s informacemi o českém zákonodárství vztahujícím se k bývalým emigrantům. Viz dopisy Jana Sammera Janu Cholínskému z 7.6. 2000 a 2. 8. 2000. K tématu viz rovněž dva články Jana Sammera (*Výpověď před Komisí Spojených států pro bezpečnost a spolupráci v Evropě* a *Restitucí soukromého majetku k obnově morálky českého národa*) in: *Rozpravy*, 1999, č. 2.

V dopise, který obdržel koncem října 1998, mimo jiné stálo: „S přihlédnutím k tomu, že jste i Vy nastoupil svou dráhu ‚mukla' v sídle kutnohorského krajského soudu, resp. v jeho věznici, a s přihlédnutím k Vaší záslužné práci proti agentům StB v krajanském hnutí dovolujeme si Vás u příležitosti 80. výročí českého státu jmenovat čestným členem naší organizace."[38] Zároveň byl pozván na letní slavnostní setkání v následujícím roce, kterého se však již nedožil, a tak udělenou pamětní medaili převzal jeho příbuzný.

Vzhledem ke svým čtyřem návštěvám staré vlasti a vydaným knihám se rozšířila Kalvodova korespondence o mnoho dopisovatelů z České republiky. Psali mu příbuzní a staří známí, ale také lidé, které oslovily jeho knihy, a několik českých historiků. Jedním z nich byl prof. dr. Miloš Trapl z olomoucké univerzity, který se zabýval dějinami lidové strany a po zhroucení komunismu byl jedním z mála průkopníků v sestavování dějin československého politického exilu. Kalvoda se s Traplem setkal na olomoucké konferenci v roce 1994 a sdělil mu různé informace vztahující se k tematice, jíž se zabýval. Později odpověděl na Traplovu korespondenční žádost o připomínky k jeho knize *Exil po únoru 1948*. Byl však nekompromisně kritický, když odepsal, že v knize „je celá řada faktografických chyb a Vaše heuretika je založena na nesprávných faktech, a je tudíž nanejvýš pochybná". Trapl se neurazil, poděkoval za připomínky a napsal, že v další připravované knize chyby opraví.[39] Dalším historikem, s nímž se Kalvoda setkal na olomoucké konferenci, byl prof. dr. Jaroslav Valenta z Historického ústavu Akademie věd ČR. Valenta se později na Kalvodu písemně obrátil s žádostí, aby mu poslal paměti dr. Osuského, které si Kalvoda před mnoha lety okopíroval z osobního archivu Osuského. Kalvoda však jeho žádost ignoroval. Valentu, který je mezi solidními českými historiky znám jako neústupný zastánce postojů prezidenta Beneše a odsunu sudetských Němců a také jako spolupracovník StB, dobře odhadl a v jednom ze svých dopisů se o něm zmínil, že vypadá jako „karikatura bolševika a mluví jako komunista".[40]

VII.

Po celá devadesátá léta Kalvoda reagoval ve svých žurnalistických statích na vývoj situace ve staré vlasti. Události spojené s pádem komunismu ko-

38. Dopis Konfederace politických vězňů – pobočka č. 30, Kutná Hora, podepsaný Lubomírem Vajglem a adresovaný Josefu Kalvodovi z 19.10. 1998.

39. Dopis Josefa Kalvody Miloši Traplovi z 24.9. 1996. Miloš Trapl publikoval nejprve Kalvodou kritizovanou práci *Exil po únoru 1948* (Olomouc 1996) a poté společně se Zdeňkem Jiráskem publikaci *Exilová politika v letech 1948–1956* (Olomouc 1999).

40. Dopis Josefa Kalvody Janu Cholínskému z března 1998.

mentoval v roce 1991 ve dvou anglicky psaných článcích [česky *Revoluce ve střední a východní Evropě*, *Návrat Československa do Evropy*]. Zhroucení komunistických režimů bylo podle Kalvody ovlivněno mnoha různými faktory. Za rozhodující bod obratu považoval léta 1978–1980, kdy si administrativa amerického prezidenta Cartera nedokázala poradit se sovětskou agresí do Afghánistánu a zároveň musela čelit ponižujícímu zajetí amerických diplomatů v Íránu. Ukázalo se, že selhala politika mírových smluv s komunisty nazývaná détente, a tak „se prezident Carter a americký Kongres rozhodli přebudovat ozbrojené síly Spojených států a tato převaha se ještě urychlila za vlády Reaganovy administrativy. Vedlo to k tomu, že ve snaze udržet krok se Spojenými státy musel Sovětský svaz vynaložit více než 20 % svého hrubého domácího produktu na armádu [...] Tato politika měla zničující důsledky pro životní úroveň společnosti a prakticky zlikvidovala sovětskou ekonomiku."[41] Za další významné faktory, které ovlivnily pád komunismu, Kalvoda považoval zvolení antikomunisty Ronalda Reagana americkým prezidentem, zvolení prvního slovanského papeže Jana Pavla II. a vznik masového protikomunistického hnutí v Polsku, převratné zdokonalení technologií v oblasti médií a v neposlední řadě postoje sovětského vedení v čele s Michailem Gorbačovem umožňující satelitním státům rozhodovat o svém dalším osudu. Podle Kalvodova mínění „k dalším činitelům, jež přispěly k revoluční situaci, lze počítat touhu po svobodě, která vždy byla a vždy bude přítomna v lidském srdci, nástup nové generace na politickou scénu a nadšení a idealismus mladých lidí, kteří vyšli do ulic",[42] jakož i dlouhodobou nechuť vůči režimu, který neplnil své sliby a nezajistil lidem dostatečnou životní úroveň. Za nejvýznamnější osobnosti revoluce v Československu považoval disidenta Václava Havla a Františka kardinála Tomáška, který byl respektovanou autoritou a mluvčím českých katolíků.

Další vývoj událostí komentoval Kalvoda ve svých článcích *Nová vláda v ČSFR*, *Po volbách*, *Právo na pravdu*, *Rozpad československého státu*, *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu*, *Exil a domov*, *Kauza Svatovítské katedrály*, *Koaliční (opoziční) smlouva ODS a ČSSD*. Poměry ve vlasti hodnotil s nadhledem, ale přestože mu bylo jasné, že půl století totality muselo zanechat nesmazatelné stopy, byl rozčarován společenským marasmem a kulturním úpadkem, jakož i postoji většiny lidí vůči exulantům. Politiky kritizoval za jejich přístup k vyrovnávání se s komunistickou minulostí, špatnou ekonomickou reformu a za celkové klima, které po listopadu spoluvytvářeli.

41. Josef Kalvoda, *Revoluce ve střední a východní Evropě*. In: *Studená válka 1946–1989*, s. 196–206.

42. Tamtéž.

Václava Klause považoval za demagoga a v článku *Exil a domov* napsal, že „jeho odmítavé stanovisko k exilu, odmítnutí jakékoliv vděčnosti exulantské Americe, jeho hrubé chování a demagogie a odmítání pozitivní účasti exulantů na budování české demokracie muselo vyvolat zdrcující odpor většiny exulantů". Podle Kalvody se Klaus „chová jako hulvát a posluha. Posluhuje mocným tohoto světa a k exulantům se chová hulvátsky".[43] O druhém polistopadovém předsedovi sociální demokracie Miloši Zemanovi měl podobné mínění.

Kalvoda kritizoval i prezidenta Václava Havla, který měl po jistou dobu jeho sympatie. Na počátku devadesátých let si byl vědom, že Havel má v rukou velkou moc a velkou zodpovědnost: „Momentálně Havel má větší vliv, než měl Masaryk v letech 1918–1919. Masaryk se musel o moc dělit s vládou, v níž dominovali muži 28. října. Havel tento problém nemá. Zda ho moc zkorumpuje či ne, nelze říci [...] Bude záležet na tom, jací lidé budou mít na něho vliv. Doufám, že to nebudou lidé zkažení a zlí."[44] Podle Kalvodova dalšího hodnocení Havel udělal ve své funkci mnoho chyb a ve druhé polovině devadesátých let již Kalvoda psal o jeho neprozíravém jednání a politickém diletantství. Kromě faktické kritiky zastával Kalvoda jako katolík odlišná filozofická východiska než Havel a tento ideologický rozpor charakterizuje nejlépe jeho výrok: „Havel propaguje New Age a New World Order ve svých zahraničních projevech. Nejsem stoupencem nového náboženství zvaného Nový věk a ten jejich Nový světový pořádek bude zase jen starým světovým nepořádkem."[45]

Kalvoda kritizoval politickou scénu, ale byl přesvědčen, že základním problémem české společnosti je všeobecný morální úpadek: „Největším problémem v Česku jsou lidé – mravní úpadek v soukromém i veřejném životě" a tomu podle něho nutně odpovídala i úroveň politiky: „Vláda tedy nemůže být lepší než lidé, kteří si ji zvolili."[46] Měl za to, že příčinou tohoto stavu je materialismus, který vyznává většina lidí, a dlouhodobé návyky, například v přístupu k práci, kde si lidé „zvykli na nízkou pracovní morálku, na rozkrádání státního majetku, na systém odměn, který zvýhodňuje lenochy a lidi neschopné".[47] Je smutnou skutečností, že Kalvoda, který celý svůj život zasvětil boji za osvobození vlasti od komunismu, již po svých dvou prvních návště-

43. Josef Kalvoda, *Exil a domov*. In: *Z bojů o zítřek III.*, s. 235–239.

44. Dopis Josefa Kalvody Václavu Vostřezovi z 24.2. 1990.

45. Dopis Josefa Kalvody Martě Urbanové z 3.9. 1995.

46. Dopis Josefa Kalvody Janu Cholínskému z 3.7. 1998.

47. Josef Kalvoda, *Česko-slovenský návrat do Evropy*. In: *Studená válka 1946–1989*, s. 207–216.

vách v roce 1990 dospěl k názoru, že „do Československa nepatří" a žít by tam nechtěl, neboť po více než čtyřiceti letech se natolik změnila mentalita a postoje lidí, že se tam „necítí doma". Návrat do České republiky však pro něho stejně nepřicházel v úvahu, neboť paní Kalvodová neuměla česky a na nové poměry by si již těžko zvykala, což její manžel vždy plně respektoval.

V roce 1998 se Kalvoda rozhodl splatit svůj „poslední dluh" vůči staré vlasti, respektive vůči svému dávno zesnulému učiteli, Františku Xaveru Boštíkovi. S tímto knězem byl spjat kromě školních let ještě jednou epizodou. V roce 1953 se Boštík nerozpakoval pohřbít zarputilého „zemědělce-soukromníka" Kalvodova otce po jeho tragické smrti a na tomto pohřbu pronesl památnou a dojemnou řeč. Josef Kalvoda následoval příklad rodáka a spoluexulanta Adolfa Wenzbauera z Kanady, který ač vážně nemocen zorganizoval a zaplatil zhotovení plakety na jednom z Boštíkových oblíbených míst u řeky Doubravy. Slavnostního odhalení se tehdy v roce 1992 zúčastnilo mnoho lidí a kázání pronesl opat Vít Bohumil Tajovský. Kalvoda po dohodě s knězem Františkem Mrázem a za vydatné pomoci bývalé učitelky paní Věry Šrámkové nechal zhotovit a instalovat Boštíkovi druhou plaketu na faře v Chotěboři. Byla odhalena v květnu 1999 a nápis na ní je Boštíkovým epitafem: „Zde marnotratný syn spí – zrno v hlíně – kněz Kristův, vůdce k věčné domovině. Dost nabloudil se lákajícím světem, rač, Otče náš, ho přijmout ke svým dětem."[48]

Ještě koncem roku 1998 uvažoval Kalvoda o návštěvě Československa v létě příštího roku. V prosinci se však u něho objevily zdravotní problémy a musel pobýt týden v nemocnici. Po Novém roce se jeho stav náhle zhoršil a při prohlídce u něho lékaři objevili rakovinu břišní dutiny v pokročilém stadiu. Byl operován a s velmi špatnou prognózou propuštěn do domácího léčení. Stále však trpěl bolestmi a nemohl již pracovat duševně ani tělesně. Přes obětavou péči manželky se jeho zdravotní stav zhoršoval a musel být znovu hospitalizován. Krátce před svou smrtí se vyznal manželce Anastasii, že s ní byl po celý život velmi šťasten a poděkoval jí za to, že mu byla oporou. Přál si, aby zavolala k jeho lůžku kněze, a po jeho odchodu jí řekl: „Teď už mám v duši klid." Zemřel důstojně dne 8. 3. 1999.

Na pohřbu prof. dr. Josefa Kalvody v americkém Avonu se sešlo několik desítek lidí, mezi nimiž bylo asi dvanáct Čechů. Zpráva o jeho úmrtí, kterou poskytl ČTK prof. Libor Brom z Denveru, byla publikována v českém tisku. Nekrology byly otištěny v *Lidových novinách*, *Katolickém týdeníku*, *Střední*

48. Slavnostní odhalení plakety, viz fotografická příloha. Pod výtvarně velmi zdařile zhotovenou plaketou je nápis: „Zhotoveno na přání a z daru prof. dr. Josefa Kalvody, malečského rodáka žijícího v Americe."

Evropě a občasníku *Rozpravy*. V zahraničí byl publikován nekrolog Libora Broma a vzpomínky dalších exulantů v *Nedělním Hlasateli* a další nekrolog Stanislava Bertona v australském *Spectru*.

ZÁVĚREM

Je příznačné, že v patrně nejreprezentativnější učebnici dějepisu pro střední školy *Dějiny českých zemí II. Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*[1], vydané v roce 1998, není problematika českého a slovenského exilu vůbec zmíněna a o desetitisících uprchlíků po Únoru 1948 a ještě o jeden řád vyšším počtu[2] za celé komunistické období se zde nedočteme vyjma dvou strohých údajů o tom, že „někteří z kulturních pracovníků a umělců" si zvolili „odchod do emigrace". Patřičné instituce[3] totiž dosud nedokázaly tuto významnou část soudobých českých dějin souhrnně zpracovat, a tak není k dispozici „adekvátní oficiální materiál", z něhož by mohli autoři školních učebnic vycházet. To je ovšem příliš neomlouvá, neboť pramenů a materiálu je i beztak k dispozici dost.[4]

1. Autoři Josef Harna a Rudolf Fišer. Vydalo Nakladatelství Fortuna (Praha 1998) a schválilo MŠMT ČR „k zařazení do seznamu učebnic a učebních textů pro střední školy" (s. 4). Nutno říci, že absence informací o exilu není jediný faktografický nedostatek této jinak přehledné a graficky nádherně zpracované učebnice.

2. Podle Libuše Paukertové (*Několik základních údajů o odchodech z Československa, 1948–1991*. In: *Česi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století*. Praha 2000) byl počet lidí, kteří odešli do emigrace v letech 1948–1960 asi 260 tisíc, přičemž bezprostředně po únoru 1948 odešlo asi 60 tisíc. Do roku 1989 pak to bylo celkem na 500 tisíc osob.

3. Jedná se především o Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR (ÚSD AV ČR). Výzkumem v této oblasti se zabývají také Centrum pro československá exilová studia v Olomouci a Československé dokumentační středisko v Praze v rámci projektu Dějiny československého politického a kulturního exilu 1948–1989. Prozatímní výstupy z tohoto projektu, práce profesorů Miloše Trapla a Zdeňka Jiráska (viz Použitá literatura), ani publikace editorů Karla Hrubého a Stanislava Broučka (tamtéž) vydané Nakladatelstvím Karolinum téma zdaleka nevyčerpávají.

4. Ve fondech knihovny Libri prohibiti (je tam k dispozici nepřeberné množství pramenů – exilových periodik a literatury) a nepochybně i v dalších archivech. Dostupný

Nedostatečné zpracování problematiky protikomunistického odboje a exilu je markantním (ne však jediným) nedostatkem naší historiografie soudobých dějin. Přitom právě výzkum dějin komunistického období a srozumitelné popularizování zjištěných dat je stěžejním krokem při společenském procesu „vyrovnávání se" s nedávnou minulostí. Vždyť není dost dobře možné se s něčím „vyrovnávat", když „to" nemáme přesně a srozumitelně pojmenováno. Nejde ovšem přitom jen o výčet konkrétních skutečností, ale také o zakořeněné předsudky a stereotypy v našem myšlení, vycházející z propagandistického výkladu dějin. Systematická indoktrinace prováděná téměř půlstoletí komunistickým totalitním režimem (např. v televizi a filmu, viz jako příklad seriál *Třicet případů majora Zemana*) vykonala své. Jak se můžeme přesvědčit například v anketách některých zábavných televizních pořadů nebo z toho, co někdy slýcháme od politiků, ještě dnes platí výrok Josefa Kalvody: „Neznalost moderní české historie mezi Čechy je přímo neuvěřitelná."[5]

Jedním z hlavních úkolů našich státem placených historiků[6] by proto mělo být toto: přispět k vytvoření zdravého národního povědomí o nedávné minulosti. To se ovšem příliš neděje, a tak je v této souvislosti (kromě nedostatečného zpracování komunistického období) na místě připomenout ještě jedno Kalvodovo konstatování – z roku 1998, že o československé historii stále „koluje mnoho legend a legendiček, protože mnozí z těch, kteří si říkají historikové, se na vše dívají z úzkého osobního a časového oportunistického pohledu".[7] Kalvoda měl za to, že legendy a mýty komunistické byly v devadesátých letech nahrazeny legendami masarykovsko-benešovskými: když tyto dvě historické osobnosti začaly být v devadesátých letech znovu „v kursu", historikové zastávající předtím marxisticko-leninský výklad dějin převlékli kabát a stali se z nich demokraté a humanisté oslavující nekriticky naše první dva prezidenty.

je rovněž značný počet vzpomínkových knih. Po vydání zmiňované učebnice vyšly velmi přínosné práce Bořivoje Čelovského (*Politici bez moci*, Praha 2000), Pavla Kosatíka (*Ferdinand Peroutka, pozdější život*, Praha 2000) a vynikající monografie Lucie Formanové, Jiřího Gruntoráda a Michala Pribáně (*Exilová periodika*, Praha 1999) nastiňující exilovou problematiku.

5. Dopis Josefa Kalvody Otakaru Zoufalému z 12.10. 1976.

6. Podle (dříve exilového) historika Zbyňka Zemana jich je jen ve třech historických ústavech Akademie věd ČR přibližně sto. Viz *Se Zbyňkem Zemanem o historicích, klanech a paměti*. In: *Respekt*, 2001, 3.5.

7. Dopis Josefa Kalvody paní Podzimkové z 18.11. 1998.

Pozoruhodné a v souladu s tímto Kalvodovým názorem je např. už jen to, jak často je dnes pro označení meziválečného Československa užívána fráze „Masarykova republika", ač to nepochybně byla také republika „Kramářova, Švehlova, Hlinkova či Jakschova", pokud už chceme tento státní útvar spojovat s politickými vůdci. Esence z legend a nepřesností vytvářejících skutečnosti neodpovídající obraz T. G. Masaryka byla naservírována divákům v třídílném televizním dokumentu České televize odvysílaném v roce 1997 a nazvaném *Ano, Masaryk.* O Benešovi, který byl prokazatelně neštěstím československé politiky, přicházejí od většiny našich historiků fráze o tom, že byl obětí dějin a naprosto nelogicky se mu přikládá jako zásluha obnovení Československa po druhé světové válce, jako by se snad bez něho nezformovaly odbojové československé vojenské jednotky, či jako by bez jeho přičinění mělo Československo zůstat po druhé světové válce součástí Německa![8] Další přetrvávající legendy se týkají například osudu československých Němců[9], či tzv. reformních komunistů z roku 1968.[10] Nelze než předpokládat, že s výše zmíněnými nedostatky souvisí i to, že mnozí z historiků, kteří svého času působili ve službách komunistů, dosud hrají roli pověstné žáby na prameni ať již v Akademii věd, na vysokých školách či v grantových agenturách.[11]

S nedostatečným zpracováním dějin exilu a protikomunistického odboje souvisí i skutečnost, že prof. Kalvoda byl „opomenut" při udělování státních vyznamenání. Z jeho zásluh v třetím odboji je možno připomenout politologické studie odhalující komunistickou strategii a varující před nebezpečím sovětské rozpínavosti (přetiskované mj. parlamentním zpravodajem Spojených států) a bezpočet vystoupení na akademické půdě i v médiích stejně jako jeho osobní apely na senátory a kongresmany. Mimořádně záslužná byla

8. Československá zahraniční armáda se začala spontánně formovat v Polsku a 3. 9. 1939 bylo polskou vládou schváleno utvoření československé legie. Viz Rudolf Kopecký, *Československý odboj v Polsku*. Rotterdam, 1958. Dohoda o obnovení československé armády ve Francii byla podepsána 2.10. 1939. Za Československý národní výbor ji podepsal čs. vyslanec ve Francii Štefan Osuský (viz. Kuklík).

9. Zasloužili si snad sudetoněmečtí civilisté být týráni a vražděni? Je opravdu kolektivní vina jim přiřčená nezpochybnitelným „výsledkem druhé světové války"?

10. Dubček a spol. byli dlouhodobě oddanými komunisty a vykonavateli vůle cizí mocnosti – Sovětského svazu a své bratrské-soudružské city k představitelům tohoto státu nepopírali ani v roce 1968.

11. Není to tak dávno, co byl publikován v *Lidových novinách* článek o prominentním komunistickém historikovi a zároveň údajném agentovi StB, který byl členem jedné státní grantové komise. O minulosti některých současných známých historiků se zmiňuje také Churaň v knize *Postupimská konference*.

a je také jeho práce historiografická – autorství desítek článků věnovaných významným událostem soudobých československých dějin a dvou mimořádných knih. Čest rodné vlasti prokázal prof. Kalvoda rovněž svou akademickou činností – úspěšnou kariérou vědce a univerzitního profesora,[12] který se stal poradcem amerických ministerstev školství (posudky na přidělování grantů a stipendií) a zahraničí (školení diplomatů) ve významných záležitostech.

Kalvodovým odkazem do pokladnice duchovních statků českého národa je kromě jeho vědeckého díla i samotný přístup k vědecké práci – snaha o maximální objektivitu a přesnost a zvláště pak uvedení zjištěných skutečností do souvislostí s nadčasově platnými morálními kritérii. Jeho „etická historiografie", která vychází z hluboké mravní integrity, může být vzorem a inspirací pro nastupující generaci českých historiků. Kalvodův naplněný život je velkým vítězstvím lidského ducha[13] a dnes, kdy mezi výrazné znaky české národní identity na prahu třetího tisíciletí patří mravní relativismus, nedostatek občanského sebevědomí a zmatené představy o nedávné minulosti, je zároveň světlým příkladem, jak se může člověk „vyrovnat" s výzvami a příležitostmi své doby. Jako bojovník za lidská a občanská práva ve světě nám prof. dr. Josef Kalvoda v souznění s citátem svého oblíbeného myslitele Edmunda Burkeho („Aby zlí lidé vítězili, stačí, když dobří lidé mlčí") vzkazuje v závěru jedné ze svých knih: „Boží mlýny melou pomalu, proto je nutné, abychom jejich práci uspíšili. Věřím, že se najdou dobří a stateční lidé, kteří budou HLEDAT PRAVDU, ponesou prapor SVOBODY a budou BOJOVAT ZA SPRAVEDLNOST ve stále pokračujícím BOJI O ZÍTŘEK. ARENA PATEAT, MILITES CHRISTI! SURSUM CORDA!"[14]

12. Biografická data prof. Kalvody jsou uvedena v *Who's Who in American Education*, *Directory of American Scholars*, *Who's Who Among Authors and Journalists* a *Directory of International Biography.*

13. Výroky adresované českými exulanty prof. Josefu Kalvodovi: „Jeho velkorysá duše oddaná Ježíši Kristu, jeho celoživotní nezištná činnost věnovaná českému národu a jeho systematické hledání pravdy ve spleti minulých mýtů zůstanou provždy vzorem pro českého křesťana a vzdělance" (prof. Libor Brom, *Odešel velikán národního exilu*); „Byl jedním z mála lidí, kteří mi dávají naději, že český národ možná přece jenom nezahyne" (dr. Kamil A. Škápa); „Neznám nikoho, koho bych chtěl z dnešní generace našich vitálních historiků srovnávat, už neuvěřitelně dobrodružná jedinečnost jeho života se brání srovnání s kýmkoli. A snad ani netřeba srovnávat. Chtěl jsem jen říci: to je hlas jednoho spravedlivého, který nic nechce, leč říci pravdu. Sine ira et studio. Nic lepšího už v této váhové kategorii nikdy mít nebudeme (prof. Karel Mácha); „Člověk hluboce moudrý, plný horoucího životního optimismu a neotřesitelné morální opravdovosti, tvůrce vynikajícího nadání i příkladné skromnosti [...] Jako roky padají do studny věčnosti – tak se naplňuje čas naší generace." (Josef Třebeška).

14. *Z bojů o zítřek II.*, s. 365.

DOSLOV

Životní příběh dr. Josefa Kalvody je příkladem osudu Čechů 20. století, kteří byli dostatečně inteligentní a čestní, aby odmítli slepě opakovat ideologická tvrzení, jež jim autority předkládaly k věření. Dokázali samostatně myslet a odvážili se výsledky svých poznání vyjádřit slovem i činem – ačkoliv tím riskovali pronásledování (často i život) a přinejmenším veřejné pranýřování. Přes všechny průběžné nepříjemné zkušenosti se Josef Kalvoda nenechal odradit od „hledání pravdy" až do konce svého života.

V dějinách našeho národa se vyskytlo mnoho jedinců, kteří údajně hledali, poznali a hlásali pravdu „padni komu padni". Avšak slovo „pravda" bylo používáno v různých významech. V jednom významu (např. u mnohých komunistů) znamenalo hlubokou víru a upřímné přesvědčení, podložené spíše subjektivní interpretací ideologických doktrín nežli empirickými důkazy, a nebralo se přitom v úvahu, že jejich případné uplatnění v praxi by znamenalo katastrofu, rozklad a utrpení společnosti. V druhém významu znamená „pravda" zjištění a objektivní vysvětlení prokazatelných historických faktů. Pravda hledaná a publikovaná dr. Kalvodou patří do této druhé kategorie.

Žádný člověk není neomylný ani vševědoucí, takže i dr. Kalvoda se někdy mýlil. Šlo však vždy (ač i zde velmi zřídka) o ohodnocení aktuální politické situace a odhad dalšího vývoje (např. v případech Titova konfliktu se Stalinem nebo sovětsko-čínské roztržky). Dokonalým politickým jasnovidcem tedy Kalvoda nebyl (ale kdo i z těch nejodbornějších a nejproslavenějších politologů světa čekal např. rychlý rozpad sovětského impéria během r. 1989!), avšak pokud jde o práce historické, je jeho dílo bezchybné. Při výčtu faktorů, jež vedly ke vzniku Česko-Slovenska[1] po první světové válce, by bylo možno uvést i „grand design" francouzského státníka Maximiliena Sullyho (1560–

1. Původní název se psal se spojovníkem.

1641)[2] a dávné snahy zejména francouzských a italských svobodných zednářů.[3] Avšak Kalvodovým úmyslem bylo vypátrat roli *českých* politiků během války, takže mu toto opominutí nelze vytýkat.

Ve dvou politických očekáváních Kalvodu potkalo těžké zklamání – jako snad převážnou většinu našeho národa.[4] Předpokládali jsme, že po skončení druhé světové války se k nám vrátí svoboda a demokracie. Ve skutečnosti si však zejména první týdny a měsíce po květnové revoluci v ničem nezadaly s léty padesátými. Nikdo si nebyl jist před komunistickou zlovůlí, všechen tisk (i tzv. nekomunistických stran) byl zglajchšaltován a musel do nebe chválit a oslavovat nejen Stalina, SSSR a Rudou armádu,[5] nýbrž i naše komunisty. Teprve na letním brněnském sjezdu strany národně socialistické se její předseda a pražský primátor dr. Petr Zenkl odvážil několika kritických poznámek o KSČ a tím otevřel skulinku pro aspoň částečnou svobodu projevu. Tuto skulinku začal rozšiřovat nejprve deník slovenské demokratické strany *Čas* a také její humoristický týdeník.[6] Záhy se připojil národně socialistický *Svobodný zítřek* a pak lidovecké *Obzory*, které spolu s *Vývojem*[7] dosáhly během roku 1947 nejvyššího stupně svobody slova, jaká byla tehdy možná. Jejich

2. Byl to plán na rozbití habsburské monarchie a vytvoření řady menších států ve střední Evropě, na něž by pak Francie vyvíjela vliv kulturní a tím eventuálně i politický. Tuto politiku Francie po první světové válce skutečně prováděla zejména vůči Československu, Polsku a Rumunsku a snažila se o ni i v pobaltských státech, Jugoslávii a Maďarsku.

3. Zničit všechny monarchie s nábožensky založenými vládci (ať křesťanskými či islámskými) a rozkouskovat je na nezávislé republiky. Tento plán prosazoval od prvopočátku zejména vůči Rakousko-Uhersku italský premiér Orlando, kdežto zednáři Skotské lóže (ve Velké Británii a USA) pro něj byli získáni teprve koncem války.

4. Výjimkou byli stoupenci Českého národního výboru generála Lva Prchaly v Londýně a členové protektorátní Ligy proti bolševismu.

5. Když např. tehdy mladý sociálně-demokratický žurnalista Přemysl („Hoša") Janýr napsal do jihočeské mutace *Práva lidu* pochvalný článek o Rudé armádě, v němž se však zmínil, že někteří její příslušníci zahánějí smutek po domově alkoholem a pak vyspávají po českobudějovických parcích, jeho příspěvek vyšel začerněn. Nikdo se pak už žádného takového článku hodného začernění v žádném legálním časopise neodvážil.

6. Senzaci vzbudilo např. číslo, jež přineslo na titulní straně fotografii Klementa Gottwalda při návštěvě Bratislavy s tučným nadpisem *Nepriateľ Slovenska je na Slovensku.* Pod obrázkem bylo pak malým písmem připsáno: „ – povedal ministerský predseda Gottwald vo svojom prejave v Bratislave."

7. Všechny jmenované časopisy jsou zmíněny v této knize.

popularita rostla a značně přispěla k tomu, že začátkem roku 1948 už bylo zřejmé, že příští svobodné volby[8] KSČ prohraje na celé čáře. Proto je nemohla připustit a začala především akcemi ministra vnitra Václava Noska urychleně připravovat puč. Když se nekomunistickým ministrům nepodařilo zabránit těmto přípravám parlamentní cestou, ti relativně pravicoví ministři viděli jediný způsob záchrany státu v podání demise. Doufali, že prezident Beneš ji buďto nepřijme a proti Noskovým akcím nějak zakročí, nebo celou vládu rozpustí jako menšinovou (a vláda pak nebude usnášeníschopná) a jmenuje novou. Je pravda, že tato akce nebyla dobře zorganizována a promyšlena do všech alternativ, ale času nebylo nazbyt a bylo nutno nějak jednat, třeba i improvizovaně.

Dvojí smrtelnou ránu antikomunistům zasadil ministr zahraničí Jan Masaryk. Zaprvé se proti očekávání nepřipojil k rezignujícím ministrům, a tak zůstala Gottwaldova vláda většinová a stačilo ji pouze doplnit. Zadruhé, když ji Gottwald doplnil kolaboranty z ostatních stran a prezident Beneš se cítil nucen nově doplněnou vládu 25. února 1948 schválit, Jan Masaryk se objevil po Gottwaldově boku na tribuně na Staroměstském náměstí a ke shromážděnému davu žoviálně prohlásil: „S touto vládou si rád zavládnu!" Jeho výrok byl samozřejmě přenášen rozhlasem a promptně ukazován i ve filmovém týdeníku.

Až do oné chvíle existovala naděje, že většina obyvatelstva, v té době už protikomunistická, odmítne bolševický puč přijmout a že inspirováni odpoledním protestním pochodem studentů na Hrad se zejména sokolové, orlové, legionáři, nekomunistická část armády a policie, slovenští katolíci i jiné složky obyvatelstva pokusí nové vládě zabránit v převzetí moci nad celou republikou spontánním povstáním. Když si však v této vládě „rád zavládne" i národem uctívaný a milovaný Jan Masaryk, „nemůže to přece být tak zlé".[9]

8. Pokud lze mluvit o svobodných volbách – když jakékoliv pravicové strany byly zakázány. Nicméně v té době stála ve vnímání občanů slovenská demokratická strana už jasně na pravici, většina poslanců ČSL a národních socialistů (jakož i skoro všichni jejich novináři) také, zatímco mezi sociálními demokraty frakce ministra Václava Majera s poslancem Mirkem Sedlákem (mj.) se rychle blížila politickému, avšak vyloženě antikomunistickému středu.

9. Je možné, že Jan Masaryk, vědom si pravděpodobnosti zmíněného povstání, se ke svému kroku odhodlal proto, aby zabránil krveprolití občanské války – zejména když Rudá armáda stála na hranicích. To se mu sice podařilo, ale dosáhl tím i strašného šoku a demoralizace národa, jejíž následky pociťujeme dodnes. Budapešťské povstání r. 1956 skončilo nezdarem, utopeno v krvi sovětskou armádou. Nicméně velice pozvedlo morálku, reputaci, sebevědomí, hrdost a odhodlání maďarského národa, což se projevilo i v odlišném vývoji situace v Maďarsku (ve srovnání s jinými satelity SSSR) ve zbývajících letech komunistické vlády.

Druhé těžké zklamání čekalo Kalvodu po jeho útěku za hranice a umístění nejprve v uprchlickém záchytném (sběrném) středisku v Goetheschule v Regensburku (Řezně) a pak v ubytovacím táboře v Murnau (Murnavě) na jih od Mnichova. Nutno však zdůraznit, že Kalvoda odešel do exilu až v listopadu 1948, kdy už to v táborech vypadalo podstatně jinak nežli o půl roku dříve. V prvních poúnorových týdnech a měsících byla materiální situace v uprchlických táborech strašná, ale morální vpravdě úžasná. Zpočátku je zřizovala a udržovala pouze bavorská zemská správa, která ve válkou dosud zničeném a zbídačelém Německu s obrovskou nezaměstnaností, inflací a nedostatkem potravin (i téměř všeho jiného) měla už na starosti tábory s několika miliony „soukmenovců" vyhnaných z ČSR i jiných zemí sovětského bloku. Spalo se na plátěných rozkládacích lůžcích s jednou, v chladných nocích naprosto nedostačující dekou. K snídani byl obvykle krajíček chleba s nějakou meltou, k obědu jakási fialovo-šedivá tekutina s jednou nebo dvěma plavoucími hrozinkami,[10] k večeři dva krajíčky chleba s čtverečkem margarinu. Avšak po stránce duševní byla situace blaženě idylická. Vznikala beztřídní komunistická společnost – ovšem prvokřesťansky, nikoliv marxisticky komunistická, ve stylu klášterů odříkavých, ale vzájemně se milujících a i v tomto slzavém údolí blažených mnichů. Všichni si byli bratry a sestrami, šťastni, že jsou na svobodě, a i ve své bídě si pomáhali, jak mohli. Také si docela spontánně tykali – dělník se spisovatelem, student s profesorem, metař s poslancem atd. Dívky a ženy bez vyzvání praly a spravovaly prádlo pro muže (nejen své vlastní), muži sháněli plechovky a jiné potřeby pro nově přicházející ženy, jimž i jinak všemožně pomáhali, dělíce se o vše, co kdo přinesl[11] – a všichni se těšili na brzký návrat domů, protože „Západ to přece tak nenechá".[12]

Časem se však tato situace začala měnit. V uprchlických sběrných táborech nebyli umisťováni naši hlavní političtí prominenti, jmenovitě někdejší ministři. Ty nastěhovala americká okupační správa do zvláštních bytů v oblasti Frankfurtu nad Mohanem a starala se o ně poamericku. Dotyční prominenti

10. Nádobu na „kávu" i na „polévku" si musel každý sehnat sám, obvykle na smetištích v podobě nějaké zrezavělé kulaté plechovky od konzervy.

11. Výjimkami byli ojedinělí separatističtí Slováci, kteří vytvořili vlastní malou skupinu a odmítali se přátelit, dělit nebo spolupracovat s „Čechoslováky" – jimiž v dané situaci byli jinak všichni, odkládajíce vyřešení vztahů mezi našimi národy na dobu po návratu do svobodné vlasti

12. I v této knize mnohokrát zmíněný význačný lidovecký poslanec dr. Bohdan Chudoba prohlašoval, že „nejpozději do roka a do dne budeme zpátky v osvobozené vlasti" – a i ostatní vůdčí politikové v exilu s ním vesměs souhlasili.

se tam těšili, že se vrátí domů jako nová vláda, která ovšem bude muset vyhlásit volby. Národně socialističtí ministři usoudili, že železo se má kouti, dokud je žhavé, a rozhodli se začít s předvolební kampaní už mezi exulanty. Poslali tedy do uprchlických táborů své kdysi nejpopulárnější členy, aby zorganizovali své stoupence. Když to viděli lidovci, řekli si „když oni, tak my také". Po nich následovali slovenští demokraté, separatisté, „prchalovci" a sociální demokraté. To popudilo někdejší agrárníky a národní demokraty mezi uprchlíky a začali se organizovat též. Zakrátko bylo po původní idyle, kterou nahradily politické spory, štvanice a denunciace.

Mezitím agentura Organizace spojených národů IRO, jež se dosud starala o tzv. DP (dýpí)[13], převzala pod svá křídla i uprchlíky z ČSR, a protože denně přicházely stovky nových, zřizovala pro ně další tábory. Tím se jejich materiální situace (ubytování, strava, příděly toaletních potřeb, šatstva atd.) znatelně zlepšila. V téže době byla v Německu provedena měnová reforma, jež zahájila rapidní vzestup a rozkvět tamního hospodářství, tzv. „hospodářský zázrak". To poskytlo i uprchlíkům nové příležitosti k vlastnímu zvýšení životní úrovně. Jenže se vzrůstem „sociální jistoty" se u některých z nich začaly ojediněle prosazovat „společensky rušivé tendence v lidské biologické přirozenosti".[14] Záhy se po Československu rozneslo, že uprchlíky čeká v Německu slušné zaopatření a příležitost emigrovat zdarma i do jiných zemí včetně Ameriky a Austrálie. To vedlo k tomu, že se do řad politických exulantů začali mísit i dobrodružně založení mládenci, kterým situace v ČSR nijak zvlášť nevadila, ale chtěli využít příležitosti podívat se zadarmo do světa. K nim se připojilo i pár drobných kriminálníků, zlodějíčků atp. Příslušníci těchto dvou skupin tvořili pouze nepatrné procento uprchlíků, avšak patrní byli a dokázali deprimovat idealisticky založené citlivé duše.

Do této situace přišel v listopadu 1948 z ČSR Josef Kalvoda. Jako u mnoha jiných uprchlíků, i u něho se projevila počáteční bolestivá reakce na ztrátu domova, rozchod s rodinou a příchod do prostředí, jež po morální stránce nevypadalo tak ideálně, jak si představoval (a jak skutečně existovalo

13. Zkratka *DP = displaced persons* – označovala původně lidi kdysi zavlečené nacisty z Německem okupovaných oblastí na nucené práce do Říše, kteří se však po válce nechtěli vrátit do svých mezitím už Sověty ovládaných a namnoze zničených domovů. IRO se snažilo obstarat jim možnosti emigrace do jiných zemí a zařídit jim cestu zdarma., ponejvíce najímáním vojenských transportních lodí od Spojených států a Velké Británie.

14. Tak se tomu říká v sociologii. V náboženské terminologii to znamená „podléhání pokušení k dědičnému hříchu" – v tomto případě zejména ke krádežím a podvodům.

po Únoru). V důsledku toho viděl poměry v táboře daleko pesimističtěji a černěji, než si realisticky zasluhovaly.[15] Po stránce politické však byla situace opravdu neutěšená. Členové „budoucí vlády osvobozeného Československa" (kteří později vytvořili tzv. Radu svobodného Československa) oznámili exulantům seznam „hříchů, jež se nikdy neodpustí"[16] a za něž budou hříšníci po „návratu do svobodné vlasti" souzeni a odsouzeni jako velezrádci:

1. Kritika odsunu sudetských Němců
2. Uznávání práva Slováků na sebeurčení
3. Neholdování kultu někdejšího prezidenta dr. Edvarda Beneše, zejména jeho případná přímá kritika[17]
4. Kritika Košického vládního programu a jeho nekomunistických spolupodepisovatelů.

Z určitého hlediska byly některé z těchto hrozeb do jisté míry opodstatněné. Ohledně hříchu č. 1 bylo dosud v živé paměti, že:

a) při posledních svobodných volbách v předmnichovské republice volila drtivá většina Němců v ČSR pro nacistickou SdP v čele s Konrádem Henleinem a K. H. Frankem;

15. Z podobných důvodů reagoval později po svém příjezdu do Spojených států až příliš negativně na některé tamní jevy. Vědomí, že nyní už ho dělí od domova celé moře, a ocitnutí se v nové kultuře, jež se svými tradicemi, zvyklostmi, mentalitou i jinak značně lišila od kterékoliv kultury evropské, vzbuzovalo u něho stejně jako téměř u všech nově příchozích exulantů tendenci všímat si pouze oněch negativně odlišných jevů a přehlížet ty pozitivní. (Podobně eklekticky reagovali na svá nová prostředí i ti, kteří emigrovali do Jižní Ameriky, Austrálie či jiných světadílů). Jenom velmi malé procento uprchlíků vplulo do severoamerických poměrů jako ryba do vody. Drtivá většina potřebovala na to, aby „si zvykla" a ocenila přednosti Ameriky ve srovnání s Evropou dva až sedm let. Jistá uprchlická společnost v USA zpívala po celou dobu exilu při každém svém sezení na melodii amerického vlasteneckého pochodu *Pod hvězdnatým praporem (Stars and Stripes Forever)*: „Pod hvězdnatým praporem / vánoce slavit už nebudem. / Sejdeme se po letech / zase v Praze na sletech. / Ač oplývá dolarem, / my se na Ameriku vysereme: / Pod hvězdnatým praporem / vánoce slaviti už víckrát nebudem." Josef Kalvoda ovšem oceňoval americkou svobodu a demokracii, pomoc Spojených států v první i druhé světové válce, s Marshallovým plánem atp.; a jak je zřejmé, sžil se časem se svou novou vlastí natolik, že se (na rozdíl od autora této tohoto doslovu, jenž má manželku Američanku holandského původu a šest dětí narozených ve Spojených státech) po roce 1989 už nedokázal ztotožnit se situací a lidmi v ČSFR a vrátil se zemřít do USA.

16. Srov. Petr Bezruč: *Kantor Halfar*, báseň ze sbírky *Slezské písně* (1909).

17. Že by se někdy někdo z exulantů odvážil neholdovat bezvýhradně i kultu T. G. Masaryka – možnost takového nelidského zločinu tehdy ještě nikoho ani nenapadla.

b) v letech 1937 a 1938 řádili v našem pohraničí tzv. ordneři – německé teroristické bandy, které napadaly české policejní stanice, pošty, školy, radnice, nádraží. Ačkoliv jejich členové pocházeli i z Říše a Rakouska, dostávalo se jim plné podpory našich sudetoněmeckých spoluobčanů (jako mají např. dnešní palestinští teroristé podporu arabského obyvatelstva v Izraeli);

c) v téže době se němečtí členové etnicky smíšených organizací chovali většinou velmi zpupně a arogantně a snažili se je plně ovládnout anebo rozbít, žádajíce především vyloučení Židů;[18]

d) po kapitulaci Německa vznikly zejména ve střední Evropě nacistické partyzánské skupiny tzv. werwolfů, kteří se v terorismu i vůči civilistům a civilním objektům snažili předčít předválečné ordnery. Předpokládalo se akutní nebezpečí, že se jim dostane od sudetských Němců stejné podpory jako jejich předchůdcům.

Přisouzení kolektivní viny bylo ovšem flagrantním porušením lidských práv a krutou nespravedlností vůči nevinným. Jednotlivé soudní projednávání tří milionů případů s možností odvolat se k vyšším instancím a dalšími technickými průtahy by bylo v souladu s právními principy, ale realisticky časově neproveditelné a s ohledem na werwolfy se zdůvodňovalo jako sebevražedně nezodpovědné. To ovšem neospravedlňuje způsob, jakým byl odsun prováděn, ani jeho průvodní zjevy zejména během revoluce a v prvním období po ní. Nelze však také zapomenout, že přes šest let nám němečtí okupanti vtloukali do hlavy koncept kolektivistického rasismu (a kolektivní rasové zodpovědnosti), podle něhož také ukázkově jednali se Židy, Slovany (u nás zejména v době heydrichiády) i jinými – a nakonec jej tedy někteří naši lidé recipročně přijali ve vztahu k Němcům, kteří se tak sami stali jeho obětí.

K hříchu č. 2: Podle politologické teorie je první povinností každé vlády usilovat o zachování celistvosti státu, a tak přiznat Slovákům právo na sebeurčení by bylo pro potenciální vládu nepřípustné. Ovšem velmi málo lidí si uvědomilo, že pro Maďary je Slovensko totéž jako pro nás Sudety: pohraniční území osídlené příslušníky jiné etnické skupiny a bez jakýchkoliv tradičních historických hranic. To by po právu znamenalo, že pokud jsme mohli znovu připojit Sudety a vyhnat jejich obyvatelstvo do Německa, může Maďarsko znovu obsadit Slovensko a vyhnat Slováky do českých zemí. Anebo mají právo na sebeurčení Slováci stejně jako sudetští Němci (kteří se je také po první světové válce pokusili uplatnit vyhlášením Deutsch-Böhmen a dalších „svrchovaných" území, ale byli potlačeni českým vojskem).[19]

18. Jako příklad může sloužit osud Sdružení českobudějovického studentstva, od založení svorně multietnického.

Ke hříchu č. 3: Podle politicko-psychologické teorie už aspoň od dob Georgese Sorela (1847–1922) je pro udržení jednoty, solidarity, morálky a aktivismu větších společenských jednotek (národa, společenské třídy, církve atp.) nutné vytvoření a udržování nějakého společného mýtu. Zejména 20. století ukázalo, že nejefektivnějším takovým mýtem je kult osobnosti (Gándhího, Hitlera, Stalina[20], de Gaulla, J. F. Kennedyho[21], Tita aj.) Bylo by těžké vyvrátit, že úspěch kultu osobnosti „tatíčka Osvoboditele" (T. G. Masaryka), ať jakkoliv uměle vykonstruovaného a mnohými odmítaného, přispěl k soudržnosti Československa po dobu jeho života. Lze tedy celkem chápat,

19. Lze namítnout, že Maďaři se zmocnili násilným vpádem původně slovanských zemí včetně Panonie, kdežto Češi naše Němce k nám sami přátelsky pozvali. Avšak nehledě na to, že dnešní generace nemohou za to, jak se jejich předkové do jejich dnešních sídlišť před staletími dostali, je jasné, že praotec Čech a jeho průvodci neosídlili vylidněnou zemi. Keltský původ názvů mnoha našich řek, kopců a obcí nasvědčuje tomu, že Češi vpadli do keltské země, podrobili si její obyvatele a časem je absorbovali nebo vyhladili. Není totiž představitelné, že Češi přišli do prázdné země a začali si pojmenovávat její hory, řeky atd. keltsky. Je zde též otázka Chodů: V době stěhování národů putoval střední Evropou německý kmen Kvádů (německý plurál Qeadir), který se časem někde ztratil. Staroněmecká slabika *quae* se vývojem jazyka změnila ve středoněmecké *kho* a pak jihoněmecké *cho* (srov. např. vývoj slovesa s významem *přijít*: staroněmecky *qaemen*, středoněmecky *khomen* [psáno *kommen*], jihoněmecky nářečně *chomen*). Nejsou naši zvláštním dialektem mluvící Chodové poslovanštění germánští Kvádové? Jak se tedy dostalo do našeho pohraničí vedle Chodů i tolik německých zemědělců a horalů? Kromě toho k nám čeští vládci zvali z Německa hlavně řemeslníky a obchodníky.

20. Chruščovova demytologizace Stalina na XX. sjezdu KSSS roku 1956 způsobila nesmírnou demoralizaci mezi komunisty, zničila tehdejší „komunistický světový monolit" a stala se skutečným začátkem konce bolševického impéria.

21. Josef Kalvoda byl jedním z mála lidí i mezi našimi intelektuály, který správně rozpoznal, že John F. Kennedy byl nejhorším a nejbezcharakternějším novodobým prezidentem Spojených států. Kennedy si už jako senátor najal prof. Newsteada, považovaného tehdy za největšího světového experta na machiavellismus, aby mu pomohl vytvořit veřejný obraz (*public image*) geniálního výlupku všech ctností (včetně manželských). To se mu také podařilo nejen ve Spojených státech, nýbrž i v jiných částech světa. (Říká se, že svět chce být klamán.) Z prominentních cizích státníků mezi spojenci mu nepodlehl pouze francouzský prezident de Gaulle. Je však nutno uznat, že tento veskrze vylhaný mýtus dokázal udržet v kritických dobách morálku, jednotu, solidaritu a odhodlanost drtivé většiny Američanů, mezi nimiž teprve několik let po smrti JFK došlo (ovšem za vydatné pomoci sovětských agentů a „užitečných idiotů") k společenskému a politickému rozkladu.

že a proč se členové „budoucí vlády ČSR" snažili udržet kult dr. Beneše, jenž fungoval ve 40. letech [poté, co Beneš stanul v čele zahraničního odboje, pozn. J.Ch.] tak pěkně, že mu aspoň na oko vzdávala hold i KSČ. Do sv. Cyrila a Metoděje se jim nechtělo, protože ti byli příliš náboženští a oni většinou ne, a sv. Václav byl zkompromitován tím, že se ho s podporou Němců dovolávala už vláda protektorátní.[22]

Bod č. 4 byl prohlášen za smrtelný hřích z důvodů pouze osobně-oportunistických. Bylo zřejmé, že kdyby se inteligentní lidé kriticky podívali na Košický vládní program, došli by ke stejnému názoru jako Josef Kalvoda: že to byl jeden z hlavních faktorů naší poválečné tragédie. Nezdálo se tedy pravděpodobné, že by i potom naši lidé byli ochotni přijmout spolusignatáře a propagátory tohoto programu za své další politické vůdce.

Ačkoliv je tedy vyhlášení uvedených čtyř smrtelných hříchů vysvětlitelné, způsob „trestání hříšníků" byl naprosto neospravedlnitelný. Z iniciativy především národních socialistů dr. Huberta Ripky[23] a JUC. Emila Ransdorfa[24] se mělo postupovat (a také postupovalo) takto:

1. Hříšníkovi má být znemožněno přiznání statutu politického uprchlíka (a tím i zaopatření organizací IRO) křivým svědectvím na příslušných úřadech, že jde o komunistického agenta nebo kriminální živel prchající před spravedlností.

2. Nepodaří-li se to, hříšníkovi má být znemožněna emigrace udáním na příslušných konsulátech, že jde o čs. ministerstvem vnitra nově získaného agenta[25], případně o notorického darebáka a podvodníka, eventuálně aspoň o homosexuála nebo člověka, který prodělal různé pohlavní choroby.

---

22. Stojí však za pozornost, že katoličtí intelektuálové založili už během prvního roku exilu *Cyrilo-metodějskou* ligu akademickou (CMLA).

23. – který jako někdejší ministr zahraničního obchodu měl stěžejní zásluhu na tom, že už na podzim 1945 mohl být u nás založen Svaz přátel USA jako protiváha proti Svazu přátel SSSR, který existoval již od května 1945.

24. – který jako předseda předúnorového Svazu vysokoškolského studentstva na pražské právnické fakultě byl nejschopnějším, nejrazantnějším a nejúspěšnějším komunistobijcem na našich univerzitách, zhatil mnoho komunistických plánů na ovládnutí akademické mládeže a i v exilu promptně založil Svaz československého studentstva v exilu (SČsSE), jehož se stal v důsledku své dřívější reputace i mezinárodně vlivným předsedou.

25. Viz např. případ Františka Smrčka, o němž se dr. Kalvoda zmiňuje v citované korespondenci.

3. Mladým lidem musí být znemožněno pokračovat ve studiu, zejména obdržet jakékoli stipendium v jakékoliv zemi.

4. Pokud se něco nebo nic z předešlého nezdaří, musí být hříšníkovi soustavně házeny jakýmkoliv způsobem všechny možné klacky pod nohy, aby se nemohl nikde úspěšně uplatnit a nezískal nikde žádné vlivné postavení.[26]

Josef Kalvoda měl tu smůlu, že se dopustil postupně nebo i souběžně všech vyjmenovaných smrtelných hříchů. V tom má kořeny i většina těžkostí jeho exilového osudu, které však dokázal svou odhodlanou houževnatostí většinou anebo aspoň do značné míry překonat.[27]

Josef Kalvoda byl jedním z převážné většiny skutečně demokratických exulantů, kteří velmi těžce pociťovali, že americkou vládou iniciovaná a financovaná Rada svobodného Československa zahrnovala zejména ve svém prvním údobí pouze „košičany" a že tito lidé zpočátku výhradně ovládali i Rádio Svobodná Evropa.[28] To však mělo z hlediska vlády USA několik dobrých důvodů:

---

26. Všechny tyto metody byly použity i proti autorovi této kapitoly. Krok č. 2 však měl bumerangový efekt: Ukázalo se, že na americkém konzulátu, kde pro nedostatek jiných průkazných pramenů o minulosti většiny ostatních uprchlíků přijímali jejich denunciace ze strany RSČ za bernou minci, vědí takřka o každém kroku Radka Kleina-Jánského: od jeho účasti v odboji za protektorátu (i o účasti jeho otce!) přes spoluzakládání Svazu přátel USA a jeho odboček r. 1945, přes protikomunistickou činnost politickou i novinářskou před Únorem a založení odbojové organizace ihned po Únoru, až po práci v IRO a pro zpravodajskou službu vznikajícího NATO v exilu. V důsledku toho americké úřady ztratily víru v upřímnost a čestnost obvyklých českých udavačů a začaly házet jejich denunciace do koše bez odkladných účinků. To pak umožnilo stovkám jiných „hříšníků" bezproblémový výjezd do Spojených států. Mělo to však i jeden negativní dopad: Následkem snížené opatrnosti a důkladnosti při vyšetřování minulosti žadatelů se podařilo dostat se do Ameriky i skutečným komunistickým agentům (jako např. uvedeného dr. Chalupy).

27. Nepodařilo se mu např. získat takové vědecké renomé v českém akademickém světě, jaké by si za svou práci a její výsledky zasluhoval a jakého dosáhl v cizině. (Stal se např. poradcem amerického ministerstva školství pro udělování stipendií na studia a vědecký výzkum. To byla obdobná činnost, na níž si pro Čechy a Slováky původně osoboval výhradní právo Ransdorfův SČsSE [jmenovitě jeho jednatel Zich]. Kalvoda ovšem získal toto pověření za zcela jiných okolností a nejen pro akademiky z ČSR.)

28. Není však pravda, že RSČ a RFE financovalo CIA. Tyto dvě instituce byly vydržovány jednak z fondů ministerstva zahraničí USA, jednak (v případě RFE v některých letech až převážně) z příspěvků amerických vlasteneckých organizací [viz NCFE, pozn. J.Ch.], jež v médiích propagovaly a pak sbíraly a vládě předávaly daňově odečitatelné dary občanů na podporu zmíněných institucí. Fáma o financování ze strany

1. USA chtěly mít v čs. exilu nějakou reprezentační zastupitelskou instituci, jejíž členové by měli politickou kontinuitu.[29] Tu měli (a mohli mít) samozřejmě pouze „košičané" z předúnorové vlády Národní fronty.[30]

2. Cílem politiky USA samozřejmě nebylo osvobodit právě Československo, nýbrž rozložit sovětský blok. Bylo jasné už na základě Února 1948, že zejména ve středoevropských a východoevropských zemích se komunisté zmocňují vlády a udržují se u ní pouze s pomocí silného SSSR. Rovněž skutečnost, že do r. 1950 byla většina a do r. 1952 téměř všechny domácí odbojové organizace vyhlazeny (kromě ovšem těch, které zakládaly komunistické

CIA vznikla snad proto, že vedoucí CIA v Německu, plk. Katek a jeho pobočník Taub, vybírali na příkaz z Washingtonu mezi uprchlíky z ČSR „vhodné" prominenty a uskladňovali je v tzv. Zlaté kleci ve Frankfurtu n/M. (místo v uprchlických táborech). Nedělali to však proto, že patřili k CIA, nýbrž protože oba byli československého původu, strávili mezi 1945 a 1948 značný čas v ČSR a znali se s předními osobami čs. politické scény (zejména plk. Katek, který býval americkým vojenským atašé v Praze). Peníze, ze kterých v Německu budoucí členy RSČ financovali, nepocházely z vlastních operačních fondů CIA, nýbrž z ministerstva zahraničí. I při vzniku RFE mělo CIA stěžejní vliv doporučovací, konzultační a prověřovací, ale financování i zde pocházelo z pramenů jiných, jak uvedeno výše.

29. Té se dovolával (sice neprávem, ale nakonec úspěšně) např. v druhém exilu i dr. Edvard Beneš, aby mohl být podle mezinárodního práva legitimněji uznán za pravomocného představitele Československa. (Uznání T. G. Masaryka a jeho skupiny za „vládu v exilu" během první světové války bylo naproti tomu v přímém rozporu s mezinárodním právem a způsobovalo mnohé problémy, odstraněné pouze mimořádnou snahou evropských kontinentálních svobodných zednářů ve vládách spojenců a „grand-designérů" ve Francii.)

30. Nebylo by však správné tvrdit, že se členové RSČ od počátku pasivně podřídili tehdejší americké politice „containmentu". Jejich hlavním cílem bylo stát se co nejdříve „vládou svobodného Československa", do něhož by přijeli „na bílém koni" jako osvoboditelé, pročež se upřímně snažili pohnout vládu USA k přijetí později Eisenhowerem proklamované politiky „roll-back". Teprve po letech, když poznali, že jejich úsilí nemá naději na úspěch, se pro většinu z nich stalo členství v RSČ pouze korytem a prestiží. Hlavním zlomem bylo potlačení maďarského povstání. (To naneštěstí probíhalo v době suezské krize. SSSR měl opodstatněné obavy, že Američané maďarským titoistům pomohou, a odvážil se ke znovuobsazení Maďarska teprve po zjištění, že vláda USA se plně soustřeďuje na možnost války o důležitější Suez a Maďary tedy ponechá osudu. [Tyto teze se liší od závěrů Josefa Kalvody a poznatků prezentovaných v této knize. Z knihy o historii RSČ *Politici bez moci* od Bořivoje Čelovského rovněž nevyplývá, že by se členové RSČ snažili působit na americkou zahraniční politiku ve smyslu, který uvádí autor doslovu. Pozn. J.Ch.]

orgány samy za účelem odhalení odpůrců režimu), ukazovala, že by bylo zbytečné kázat občanům svobodu a demokracii. Proto se považovalo za nutné obracet se především na členy tehdejšího režimu v naději, že se je podaří „potitovštit" a tím oslabit sovětský blok. A komu (pokud vůbec někomu) by se to mohlo lépe podařit než těm, kteří s nimi podepsali a hájili Košický vládní program a s nimiž byli před únorem 1948 často i osobně spřáteleni? Proto bylo i vedení RFE svěřeno do rukou „košičanů" a žádný skutečný (protikošický) demokrat se v něm aspoň v první fázi nemohl uplatnit. A proto byli v RFE od procesu se Slánským s obzvláště otevřenou náručí vítáni a zaměstnáváni uprchlí dosavadní komunisté. Praví demokrati tam nemohli (z hlediska této taktiky) nic užitečného udělat. „Normální" zprávy a chválu opravdové svobody a demokracie si přece mohli občané Československa vyslechnout z Hlasu Ameriky a BBC – RFE bylo zřízeno čistě jako nástroj zahraničně politické taktiky ve studené válce proti SSSR.[31]

Čtenáři (zejména katoličtí) této knihy se možná pozastaví nad tím, že někteří kněží, kteří zprvu se snahami a stanovisky Josefa Kalvody sympatizovali, se od něho později odvrátili a odmítli publikovat jeho názory v časopisech [publikovat některé Kalvodovy texty odmítli kněží Jan Lang, Jiří Skalický a Vojtěch Vít, pozn. J.Ch.], v nichž měli redakční vliv. Zde hrál hlavní roli několikrát zmíněný dr. Bohumír Bunža, někdejší katolický poslanec ČSL a pozdější člen RSČ, který byl jakýmsi inkvizitorem výše zmíněných hříšníků. Proslýchalo se o něm, že je jakousi šedou eminencí mezi českými katolíky v exilu a má značný vliv ve Vatikánu. Bez jeho souhlasu prý žádný exilový kněz nebude povýšen, ale může být ponížen. Politicti hříšníci mezi klérem však na rozdíl od laiků nemají být zadržováni v Německu, kde by mohli negativně ovlivňovat věřící, nýbrž budou naopak posláni jinam, nejlépe mezi cizí domorodce, a v nejlepším případě skončí na malé faře v nějaké zapadlé vsi na americkém venkově.[32] Když tedy nějaký český exilový kněz

---

31. Tato taktika byla později poněkud pozměněna, zejména když úspěšné potitovštění budapešťských komunistických vládců (Nagye, Maletéra aj., přechodně i Kadára) bylo následováno znovudobytím Maďarska Sovětským svazem. Na přání ministerstva zahraničí USA se do čela RSČ mohli dostat i antikošičané (jmenovitě agrárníci) a do RFE třeba i Prchalovci – pokud tam nedělali přílišný rozruch (dostala tam zaměstnání i např. dříve zmíněná oběť radovského falešného udavačství František Smrček nebo Karel Drážďanský jako sportovní redaktor).

32. To se skutečně stalo mj. i ThDr. Petru Lekavému, někdejšímu lidoveckému místoprimátorovi Brna, prvnímu duchovnímu správci (Vatikánem ustavená funkce) katolických exulantů z ČSR a prvnímu duchovnímu rádci již zmíněné CMLA.

ve slušném postavení nebo s ambicemi na povýšení dostal od dr. Bunži „varování", aby něco nedělal (např. se s nějakou osobou nepřátelil, nepomáhal jí nebo už nenechal otiskovat její příspěvky v časopisech, v nichž měl redakční vliv), ve většině případů se zalekl a uposlechl.

Nejmarkantnějším je snad případ ThDr. Alexandra Heidlera [který se však nedostal do přímého konfliktu s Kalvodou, pozn. J.Ch.], známého z Rozhlasu Svobodná Evropa jako otec Křišťan. Tento velmi inteligentní a ambiciózní kněz odešel v r. 1949 do exilu, kde zanedlouho převzal po dr. P. Lekavém funkce duchovního správce exulantů z ČSR a duchovního rádce Cyrilometodějské ligy akademické v naději, že se stane i prvním biskupem pro Čechy v exilu.[33] Přišel se znamenitým plánem, jak rekonstrukcí Cyrilometodějské ligy ukončit rozkol a sváry mezi „radovskými", prchalovskými a separatistickými katolickými akademiky. To se mu skutečně podařilo. Do nového výboru byli demokraticky zvoleni a v něm svorně zasedali zástupci všech našich předtím znesvářených organizací a skupin. Všichni děkovali Bohu, že jim poslal obdivuhodného otce Heidlera.

Když se o tom dozvěděl dr. Bunža a jeho mladý národně-socialistický spolupracovník v RSČ dr. František P. Uhlíř (rovněž s reputací dobrého katolíka), byli šokováni a vyzvali ThDr. Heidlera, aby obnovil Cyrilometodějskou ligu akademickou v původní formě a pod jakýmikoliv záminkami z ní dal vyloučit všechny členy (včetně funkcionářů, zejména prchalovského místopředsedu a jednatele), kteří se dopouštěli některého z výše vyjmenovaných hříchů – jinak že se biskupské mitry nikdy nedočká. Dr. Heidler se zalekl a díky své inteligenci pak sérií intrik, lží, podlých podrazů, vykonstruovaných obvinění a ediktů, k nimž neměl legitimní pověření, Bunžův a Uhlířův příkaz úspěšně splnil. Biskupské mitry se však stejně nedočkal. Mezinárodní katolická organizace Pax Romana, o členství v níž Cyrilometodějská liga akademická zažádala, dala vyšetřit důvody a metody předešlé čistky.[34] Když se Vatikán dozvěděl o bezcharakterním počínání dr. Heidlera, nejen že ho nepovýšil, nýbrž ho zbavil i funkcí duchovního správce exulantů a duchovního rádce CMLA – snad aby se mohl plně soustředit na práci ve Svobodné Evropě. Tam už nebyl pod palcem dr. Bunži a ztrativ naději na další kariéru v církvi, vykonal v RFE i mezi krajany v Mnichově mnoho dobré práce. Dílo dr. Kalvody však i potom tutlal [tj. nepropagoval, jak by si zasluhovalo, pozn. J.Ch.]

33. Mnoho ostatních národů už vlastní biskupy pro exulanty mělo.

34. Tyto informace pocházejí z vlastních zkušeností autora, z materiálu v jeho archivu a z výpovědí funkcionářů Cyrilometodějské ligy.

a další příležitost k sjednání politického smíru mezi našimi katolíky v exilu už nenašel.

* * * * *

Někteří čtenáři se snad mohou cítit tímto doslovem poněkud zmateni a tázat se: Souhlasí jeho autor s odsunem sudetských Němců nebo jej odmítá? Obhajuje či odsuzuje RSČ? Chválí nebo haní dr. Huberta Ripku, Emila Ransdorfa či otce Heidlera? Obdivuje svého přítele Josefa Kalvodu nebo mu přičítá omyly? Atd.

Ve většině případů lze odpovědět: obojí. Málokdy se dá některá osoba nebo situace objektivně vylíčit jako čistě bílá nebo úplně černá. V duchu historiografických prací dr. Kalvody jsou zde uváděna prostá fakta, jež se mohou jevit jako kladná i záporná, a je ponecháváno na čtenářích, jaký bude jejich výsledný posudek. Lze jen doufat, že tato kniha pohne aspoň některé k tomu, aby si přečetli (pokud tak dosud neučinili) i vlastní díla dr. Kalvody a dozvěděli se co nejvíce o novodobé historii našeho národa – zejména v kauzálním vztahu k jeho prvnímu, druhému a třetímu odboji. Ať už to čtení bude příjemné nebo plné rozčarování, bude pravdivé, bez mýtů, legend nebo zavádějících ideologií.

POUŽITÉ ZKRATKY

CDUCE – Christian Democratic Union of Central Europe (mezinárodní politická organizace)
CIA – Central Intelligence Agency (zpravodajská služba Spojených států)
CIC – Counter Intelligence Corps (vojenská kontrarozvědka Spojených států)
CML – Cyrilometodějská liga (náboženská organizace v exilu)
ČNJ – Česká národní jednota (exilová politická organizace)
ČNV – Český národní výbor (exilová politická organizace)
ČSL – Československá strana lidová (později KDU-ČSL)
IRO – International Refugee Organization (organizace zřizovaná OSN na pomoc politickým uprchlíkům)
JSČSZ – Jednotný svaz československých zemědělců
KDH – Křesťansko demokratické hnutí (exilová politická organizace)
KGB – Výbor státní bezpečnosti (hlavní úřad bezpečnostního systému SSSR)
KSČ – Komunistická strana Československa
NCFE (FEC) – National Committee for Free Europe (nestátní organizace řízená vládou Spojených států)
NKVD – Lidový komisariát vnitřních věcí (bezpečnostní služba SSSR)
OSN – Organizace spojených národů
RFE – Radio Free Europe (Radio Svobodná Evropa, rozhlasová stanice zřízená Spojenými státy)
RSČ – Rada svobodného Československa (exilová politická organizace)
SČM – Svaz československé mládeže
SČsSE – Svaz československého studenstva v exilu
SKM – Sdružení katolické mládeže
SNB – Sbor národní bezpečnosti (komunistická policie)
SNRvZ – Slovenská národní rada v zahraničí (exilová politická organizace)
StB – Státní tajná bezpečnost (komunistická tajná policie a zpravodajská služba)
ÚDE – Ústředí demokratického exilu (exilová politická organizace)
ÚNS – Ústavodárné Národní shromáždění
VoA – Voice of America (Hlas Ameriky, rozhlasová stanice zřízená Spojenými státy)

POUŽITÉ PRAMENY

Vybraná literatura

Bradley, John F. N. *Válka a mír po roce 1945*. Victoria Publishing, Praha, 1994.

Brouček, Miroslav. *Československá tragedie. Jak byla bolševizována ČSR*. New York, 1956.

Brouček, Stanislav, Hrubý, Karel a Měšťan, Antonín. *Emigrace a exil jako způsob života. II. Sympozium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu.* Nakladatelství Karolinum, Praha, 2001.

Čelovský, Bořivoj. *Politici bez moci*. Šenov u Ostravy, Nakladatelství Tilia, 2000.

Drápala, Milan. *Na ztracené vartě Západu. Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945–1948*. Praha, Prostor 2000.

Formanová Lucie, Gruntorád Jiří, Pribáň Michal. *Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha, Libri prohibiti – Ježek, 1999.

Gebauer František, Kaplan Karel, Koudelka František, Vyhnálek Rudolf. *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989.* Praha, ÚSD AV ČR, 1993.

Hrubý, Karel a Brouček, Stanislav. *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století. Sympozium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu*. Nakladatelství Karolinum, Praha, 2000.Churaň, Milan. *Postupim a Československo*. Praha, Nakladatelství Libri, 2001.

Jaksch, Wenzel. *Cesta Evropy do Postupimi*. Praha, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000.

Jirásek, Zdeněk. *Československá poúnorová emigrace a počátky exilu*. Brno, Prius (ÚSD AV ČR), 1999.

Jirásek Zdeněk, Trapl Miloš. *Exilová politika v letech 1948–1956*. Olomouc, Nakladatelství Moneta-FM (Centrum pro československá exilová studia), 1996.

Joch, Roman. *Americká zahraniční politika a role USA ve světě.* Občanský institut, Praha, 2000.

Kalvoda, Josef. Viz Bibliografie Josefa Kalvody.

Kaplan Karel, Paleček Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* Praha, Barrister a Principal, 2001.

Kaplan, Karel. *Pět kapitol o Únoru.* Brno, Doplněk (ÚSD AV ČR), 1996.

Klimek, Antonín. *Boj o Hrad 1–2.* Praha, Panevropa, 1996 a 1998.

Kopecký, Rudolf. *Vzpomínky starého novináře, díly VII–VIII.* Londýn, nedatovaný strojopis.

Kosatík, Pavel. *Ferdinand Peroutka. Pozdější život 1938–1978.* Praha, Paseka, 2000.

Kuklík, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945.* Praha, Karolinum, 1998.

Luňák, Petr. *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce. Praha,* Nakladatelství Libri, 1997.

Marek, Pavel a kol. *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998.* Olomouc, Katedra politologie a evropských studií FFUP v Olomouci, 2000.

Měchýř, Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová?* Praha, Československý spisovatel, 1999.

Nálevka, Vladimír. *Světová politika ve 20. století.* Praha, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000.

Pacner, Karel. *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl III, 1945–1961.* Praha, Themis, 2002.

Renner, Jan. *Československá strana lidová 1945–1948.* Brno, Prius, 1999.

Špetko, Jozef. *Slovenská politická emigrácia v 20. storočí.* Praha, Danubius, 1994.

Šrámek, Pavel a kol. *Když zemřít, tak čestně.Československá armáda v září 1938.* Brno, Nakladatelství a vydavatelství Společnost přátel československého opevnění, 1998.

Tajovský, Bohumil V. *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera.* Praha, Torst, 2001.

Tindall, George B., Shi, David E. *Dějiny Spojených států amerických.* Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2000.

Trapl, Miloš. *Exil po únoru 1948.* Centrum pro čs. exilová studia a Nakladatelství Moneta-FM, Olomouc, 1996.

Vaško, Václav. *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 1999.

Vaško, Václav. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I–II.* Praha, Zvon, 1990.

Zemědělství na rozcestí 1945–1948. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22.–23.9. 1998. Slovácké muzeum Uherské Hradiště, 1998.

Periodika

Bohemie, Mnichov

Čechoslovák v Norsku, Fredrikstad – Oslo

Křesťanská demokracie, New York

Naše hlasy, Toronto

Nedělní Hlasatel, Chicago

Rozpravy, Brusel

Pozůstalost prof. Josefa Kalvody

Korespondence z let 1948 až 1999 (včetně kopií dopisů odesílaných Josefem Kalvodou)

Soubor biografických článků o Josefu Kalvodovi

Soubor článků Josefa Kalvody v češtině a v angličtině

Vlastní bibliografie sepsaná Josefem Kalvodou

Výstřižky z periodik a soubor dokumentů

BIBLIOGRAFIE JOSEFA KALVODY

Knihy

Titoism and Masters of Imposture. New York: Vantage Press, Inc, 1958. 325 p. Library of Congres Catalog Card Number: 58-10659.

Czechoslovak Foreign Policy: Documents and Materials (1918–1948). Tři díly strojopisu, uloženy v Hoover Institution, Washington, USA.

Czechoslovakia Role in Soviet Strategy. New York: University Press of America, 1978. 381 p.

Jo Karud. ***Stalo se v adventu.*** Zürich – Switzerland: Konfrontace, 1981, 150 s. (spoluautorství Josefa Kalvody – Kalvoda, Nešvera, Ströbinger)

Genesis of Czechoslovakia. Boulder–New York: East European Monographs, 1986. 673 p.

Z bojů o zítřek I. díl. *Dokumentace.* 1. vyd. Toronto: Moravia Publishing Inc., 1995. 407 s. ISBN 0-921863-28-4.

Z bojů o zítřek II. díl. *Dokumentace.* 1. vyd. Toronto: Moravia Publishing Inc., 1996. 365 s. ISBN 0-921863-28-4.

Z bojů o zítřek III. díl. *Historické eseje.* 1. vyd. Kladno: Nakladatelství Dílo, 1998. 365 s. ISBN 80-902530-0-8.

Genese Československa. 1. vyd. Praha: Panevropa, 1998. 607 s. ISBN 80-85846-09-8.

Role Československa v sovětské strategii. 1. vyd. Kladno: Nakladatelství Dílo, 1999. 426 s. ISBN 80-902530-1-6.

Studená válka 1946–1989. *Svoboda znamená odpovědnost.* 1. vyd. Kladno: Nakladatelství Dílo, 2001. 242 s. ISBN 80-902530-2-4.

(Připravuje se: Kalvoda, Josef – Cholínský, Jan. ***Z bojů o zítřek I–II. díl. Nesocialistický protikomunistický odboj v exilu 1945–1989***. 2. přepracované vyd. Kladno: Nakladatelství Dílo, 2003)

Kapitoly ve sbornících a knihách

Causes of Communist Victory in Czechoslovakia. In: *Studies in Czechoslovak history, Vol I,* ed. by Miloslav Rechcígl, jr. Published in India under the auspices of the Czechoslovak Society of Arts and Sciences in America, Inc, 1976, pp. 208–228.

The Czechoslovak-Hungarian Dispute. In: War and Society in East Central Europe, Vol. VI. Essays on World War I.: Total War and Peacemaking, A Case Study on Trianon, ed. by Béla Király, Peter Pastor and Ivan Sanders. New York, 1982, pp. 275–295.

Czech and Slovak Prisoners of War in Russia During the War and Revolution. In: Essays on World War I.: Origins and Prisoners of War, ed. by Samuel R. Williamson Jr. and Peter Pastor. New York, 1983, pp. 215–238.

National Minorities in Czechoslovakia 1919–1980. In: Eastern European National Minorities, 1919–1980. A Handbook. Ed. by Stephan M. Horak. Littleton, CO, USA: Libraries Unlimited Inc., 1985, pp. 108–159.

The Origins of the Czechoslovak Army, 1914–1919. In: War and Society in East Central Europe. Vol. XIX. East Central European Society in World War I. Ed. by Béla Király and Nandor Dreisziger. New York, 1985, pp. 419–435.

Předmluva. In: Brom, Libor, Mezi proudy, Denver, 1985.

General Alois Podhajský. In: War and Society in East Central Europe. Vol. XXV. Civilian and Military Leaders from the 18th to the 20th Century. Ed. by Béla Király and Albert A. Nofi. New York, 1988, pp. 303–317.

The Origins of Czechoslovakia. In: Czechoslovakia: Crossroads and Crises 1918–1988. Ed. by Norman Stone and Eduard Strouhal. London: The Macmillan Co., and The St. Martin Press, New York, New York, 1989, pp. 11–29.

The Gypsies of Czechoslovakia. In: The Gypsies of Eastern Europe. Ed. by David Crowe and John Kolsti with an Introduction by Ian Hancock. New York: M. E. Sharpe, 1991, pp. 93–115.

Munich: Beneš and the Soldiers. In: Király Béla Emlékkönyv. War and Society. Ed. by Jónás Pál, Peter Pastor, Tóth Pál Peter. Budapest, 1992, pp. 202–216.

Časopisecké a novinové stati – v angličtině

A Memorandum to the Administration and the Congress of the United States of America. Congressional Record, 1955, 15.2., pp. 1311–12.

Cold War. The New York Herald Tribune, 1956, 26.2.

News from Poland. The New York Herald Tribune, 1957, 9.4.

United States Aid to Tito Seen as Help to Communism. The Hartford Times, 1957, 14.12.

(**United States Economic and Military Assistance to Yugoslavia**. Magisterská diplomová práce, Columbia University, New York, 1957.)

Policymakers, Not Scientists, Delayed U.S. Space Progress. The Hartford Times, 1958, 12.4.

Early Advisers to U.S. Seen in the Role of Cassandra. The Hartford Times, 1958, 19.4.

Does Tito Fight or Cooperate with Moscow? The Hartford Times, 1958, 31.5.

Public Not Told the Facts on Russian Atomic Advance. The Hartford Times, 1959, 21.2. (Congressional Record, 1959, 4.3., p. A1715)

Foreign Aid for Our Friends But Not for Our Enemies. The Hartford Times, 1959, 30.5. (Congressional Record, 1959)

Inconsistencies of Our Foreign Aid Program. Congressional Record, 1959, 17.6.

Khrushchev Seen Gambling on Issue at Summit Meeting. The Hartford Times, 1959, 11.7.

Khrushchev's Visit Seen As Victory for Communism. The Hartford Times, 1959, 15.8.

Peaceful Coexistence. The Hartford Times, 1959, 16.10. (Catholic Workman, 1960, January)

Peaceful Coexistence Examined. The Hartford Times,1959, 17.10.

Cuban Revolution Resembles Central East Europe Revolt. The Hartford Times, 1960, 9.4.

Issues of Peace and War At Stake At the Summit (On Disarmament). The Hartford Times, 1960, 30.4.

Khrushchev's Attack on Ike Analyzed as Red Policy. The Hartford Times, 1960, 21.5.

Events and Trends Leading To Present Cuban Status. The Hartford Times, 1960, 10.9.

Khrushchev's Visit Analyzed. Catholic Workman, 1960, August–September–October.

Communist Strategy in Latin America. The Yale Review, 1960, Autumn. (Congressional Record, 1961, 14.6.)

Soviet Agricultural Reform and the Future of the Collective Farms. The Russian Review, 1960, October.

(**The Institutional Aspects Khrushchev's Agricultural Reform in the Collective Farms and Its Reflection in Czechoslovakia**. Doktorandská disertační práce J. K. na Columbia University, New York, 1960)

The Pattern of Cuba. Catholic Workman, 1960, October.

To Uphold Truth. Catholic Workman, 1961, April.

Czechoslovakia's Socialist Constitution. The American Slavic and East European Review (Slavic Review), 1961, April. (Congressional Record, 1961, 14.6.)

On Disarmament. Catholic Workman, 1962, May–June.

Soviet-Style Agricultural Reform in Czechoslovakia. Journal of Central European Affairs, 1962, July.

The Sino-Soviet Conflict. Catholic Workman, 1962, July–August.

Academic Freedom in the Age of Conflict. Vital Speeches of the Day, 1963, 15.6.

Freedom – Its Responsibilities. Vital Speeches of the Day, 1964, 1.5.

The Strategy of Communism in Latin America. Catholic Workman, 1965, April–June–July.

Communist Strategy in Latin America. The Yale Review, 1966, Winter. (Congressional Record, 1966, 20.1.)

The War in Vietnam in Historical Perspective. The Wanderer, 1968, 18.1.

The Soviet Bloc: An Appraisal. The Wanderer, 1969, 23.1.

The Soviet Bloc. International Behavioural Scientist. 1969, June.

Czechoslovak Diplomacy During World War II. International Behavioural Scientist, 1969, September.

The Rise and Fall of Alexandr Dubček. The Journal of Social and Political Studies, 1978, Vol. 3, No. 1. (Nationalities Papers, 1980, Vol. VIII, No. 2).

Masaryk in America in 1918. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, 1979, Vol. 27, No. 1.

John Paul II as Challenger of Marxist-Communist Encounters. Hlas národa, 1980, duben–květen.

Karol Wojtyła, Marxism and the Marxist-Leninists. Nationalities Papers, 1982, Vol. X, No. 2.

Czechoslovak-Polish Confederation. Kosmas. Journal of Czechoslovak and Central European Studies, Winter 1982, Vol. I, No. 2.

The Czechoslovak Problem. Nationalities Papers, Fall 1984, Vol. XII, No. 2.

Czechoslovak-Ukrainian Relations. The Ukrainian Quarterly, Spring-Summer 1988, Vol. 44, No. 1–2.

Federalist Thought in Czechoslovakia During the Interwar Years. Slovakia, 1987–1988, Vol. XXXIII, Nos. 60–61.

The Czechoslovak Army in the Civil War in Russia. The Ukrainian Quarterly, Spring 1989, Vol. XLV, No. 1.

Revolution in East Central Europe. The Ukrainian Quarterly, Spring 1991, Vol. XLVII, No. 1.

Czechoslovakia's Return to Europe. The Ukrainian Quarterly, Winter 1991, Vol. XLVII, No. 4.

Breakup of Czechoslovakia. The Ukrainian Quarterly, Spring 1993, Vol. XLIX, No. 1.

Do amerických a kanadských odborných periodik napsal J. K. také několik desítek knižních recenzí.

Časopisecké a novinové stati – v češtině

V letech 1946–1948 v Československu publikoval J. K. články v denících *Lidová demokracie*, *Zemědělská demokracie* a v měsíčníku *Vývoj*. V roce 1951 během svého pobytu v Norsku byl J. K. vedoucím redaktorem měsíčníku *Čechoslovák v Norsku*, kde byl autorem většiny článků (mj. Svatováclavský chorál, Méněcennost, Kolektivizace české vesnice, Prohlášení Rady svobodného Československa). V letech 1954–1958 ve Spojených státech vydával J. K. časopis *Křesťanská demokracie*, kde byl také autorem většiny článků (mj. 1954: Myšlenka Svatováclavská; 1955: Hlas ďáblův, „Operation Tito", Politický směr; 1956: O spravedlivý sociální řád, Poslání exilu, Devět úkolů hlavních, Člověk atomového věku, Tito a studená válka, Mladí v exilu, Komu Ripka slouží, Je cosi shnilého, Kamarila Věrni zůstaneme v boji, Havlíčkovská rozjímání, Zločin a trest, Námět k apologii, Americká pomoc Titovi, Proč ne Československo; 1957: Propagace národního komunismu, Falešní proroci, Čs. titoistům to

nevyšlo, Tito a titoisté, Případ Laušman, Před deseti lety, Pozdě bycha honit, Nové hnutí, Československo).

Před třemi roky. Katolík, Chicago, 1951, 23.3.

Křesťanské odbory a obroda odborového hnutí. Rozpravy, Brusel, 1951, roč. 2, č. 3.

Železná opona padá. Katolík, Chicago, 1953 (vycházelo na pokračování).

Co se stalo se Sdružením čs. demokratických uprchlíků v Norsku? Rozpravy, Brusel, 1953, roč. 4, č. 11–12.

Jak se falšuje historie. Rozpravy, Brusel, 1953, roč. 4, č. 14–15.

Murnau před pěti lety. Katolík, Chicago, 1953, 22.11.

Na jedné Washingtonské konferenci. Katolík, Chicago, 1953, 29.12.

Křesťanský stát. Rozpravy, Brusel, 1954, roč. 5, č. 1–3.

Paradoxy. Rozpravy, Brusel, 1954, roč. 5, č. 4–5.

Osa Moskva-Peking a Washington? Zpravodaj, Chicago, 1964, prosinec.

Záhady v československé zahraniční politice během druhé světové války. Zpravodaj, Chicago, 1967, srpen–září–říjen.

Uznání československé provisorní vlády v Londýně Spojenými státy v roce 1941. České listy, Mnichov, 1967, říjen.

Deklarace nezávislosti československého národa od prozatímní vlády v roce 1918. Národ, Chicago, 1967, 11.11.

Špion, jemuž nevěřili. Národní politika, 1971, červenec–srpen.

Případ generála Václava Prchlíka. Národ, Chicago, 1971, 12.6.

Přijde naše doba? Naše Hlasy, Toronto, 1973, 20.10. a 3.11. (Národ, Chicago, 1974, 22.2. a 2.3.)

Co dělat: odpověď Erazimu Kohákovi. Proměny, New York, 1974, 1.1.

Historik Josef Pekař. Národ, Chicago, 1974, 14.5.

Benešova politika během druhé světové války. Národní politika, Mnichov, 1975, leden–září.

Nežít se lží. Národní politika, Mnichov, 1975, listopad–prosinec.

Osuský kontra Beneš. Národní politika, Mnichov, 1976, listopad a prosinec a 1977, leden–březen. (Nedělní Hlasatel, Chicago, 1994, 28.8. a Střední Evropa, Praha, 1994, č. 40)

Vzdorovat osudu nebo vidět věci tak, jak jsou ? Proměny, New York, 1977, leden.

Kdo je Zbigniew Brzezinski? Hlas národa, Chicago, 1977, 3.3. (Národní politika, Mnichov, 1977, únor)

Nová vláda v USA. Národní politika, 1977, březen. (Našinec, Taylor, 1977, 4.3.)

Vzpomínky redaktora R. Kopeckého. Našinec, Taylor, 1977, 11.3.

Moc, sláva a zisk. Čerpáno z tajných státních archívů, které jsou dnes zveřejněny. Hlasatel, Chicago, 1977, 9.9.

Václav Černý: Pláč Koruny české. Národní politika, Mnichov, 1977, září.

R. Kopecký: Vzpomínky, II. díl. Hlasatel, Chicago, 1977, 9.9. 1977.

Stavitel chrámu. Národní politika, Mnichov, 1977, září. (Hlas národa, Chicago, 1977, 19.11.; Hlasatel, Chicago, 1977, 7.9.; Našinec, Taylor, 1977, 28.10.)

Strážce bratra svého. Národní politika, Mnichov, 1978, březen.

Ruské legie a bolševici. Národní politika, Mnichov, 1978, listopad. (Hlas domova, Melbourne, 1978, 30.10.)

Štefan Pagáč: Svědek z cely č. 13. Denní Hlasatel, Chicago, 1979, 30.5. (Hlas národa, Chicago; Národní politika, Mnichov; Americké listy, New York; Naše hlasy, Toronto)

R. Kopeckému k osmdesátým narozeninám. Hlasatel, Chicago, 1979, 12.1.

Zdeněk Mlynář: Mráz přichází z Kremlu. Hlasatel, Chicago, 1979, 13.7. (Nový domov, Toronto, 1979)

Než slunce zapadne. Hlas národa, Chicago, 1979, 14.7. (Hlasatel, Chicago, 1979, 13.7.; Našinec, Taylor, 1979, 27.7.)

Vzestup a pád Alexandra Dubčeka. (=**Případ Saša**) Hlas domova, Melbourne, 1979, 20.8.

Bojovat či nebojovat? Hlasatel, Chicago, 1979, 19.10. (Národní politika, Mnichov, 1980, leden)

Ludvík Němec: Papež Jan Pavel II. Hlas národa, Chicago, 1979, 1.9. (Našinec, Taylor; Hlas domova, Melbourne; Národní politika, Mnichov; Proměny, New York; Nový život, Řím)

Případ generála Luži. Hlasatel, Chicago, 1979, 16.11. (Naše hlasy, Toronto, 1979, 29.12.; Našinec, Taylor, 1980, 18.1.; Nový domov, Toronto, 1980, 22.5.)

Historie první republiky. Hlasatel, Chicago, 1980, 25.1.

Knihy v exilu a o exilu. Hlasatel, Chicago, 1980, 8.2. (Nový domov, Toronto, 1980,

24.4.)

Ještě k Mnichovu (resp.) **Mnichovská problematika**. Hlasatel, Chicago, 1980, 28.3. (Národní politika, Mnichov, 1980, březen)

Deset let nekompromisního boje. Naše hlasy, Toronto, 1980, 17.5.

Polský odboj. Naše hlasy, Toronto, 1980, 31.5. (Hlasatel, Chicago, 1980, 27.6.)

Žaluji. Hlasatel, Chicago, 1980, 25.7.

Případ Sáša. Národní politika, Mnichov, 1980, srpen–září.

Ještě jednou k případu gen. Luži. Hlasatel, Chicago, 1980, 5.9.

Polsko na rozcestí. Denní Hlasatel, Chicago, 1980, 10.10. (Hlasatel, Chicago, 1980, 17.10.)

Dr. Karel Kramář. Národní politika, Mnichov, 1980, prosinec a 1981, leden. (Hlasatel, Chicago, 1980, prosinec 1981, leden a Naše hlasy, Toronto, 1980, prosinec 1981, leden)

Zapomínaný státník. Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Blacktown, 1981, 27.1. (Nový domov, Toronto, 1981, 29.1.)

Případ maršála Tuchačevského. Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Blacktown, 1981, 10.2. a 24.2. (Naše hlasy, Toronto, 1981)

Jalta 1945 a „Vítězný únor" 1948. Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Blacktown, 1981, 7.4. (Našinec, Taylor, 1981, 1.5.; Okno, Nijmegen /Holandsko/, 1981, č. 57; Hlasatel, Chicago, 1981, 10.4.)

Osobní útok není diskuse. Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Blacktown, 1981, 21.4. (Hlasatel, Chicago, 1981, 3.4.)

Msgr. Ludvík Němec vyznamenán. Naše hlasy, Toronto, 1981, 16.5. (Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Blacktown, 1981, 19.5.; Našinec, Taylor, 1981, 7.8.)

Legie a revoluce v Rusku. Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Blacktown, 1981, 2.6. (Hlasatel, Chicago, 1981, 10.7.; Naše hlasy, Toronto, 1981, 16.5.)

O jednotě a svornosti. Naše hlasy, Toronto, 1981, 14.6. (Denní Hlasatel, Chicago, 1981)

Srpen 1968. Naše hlasy, Toronto, 1981, 29.8. (Hlas národa, Chicago, 1981, 29.8.)

Polská krize. Hlasatel, Chicago, 1981, 4.9. (Hlas národa, Chicago, 1981, 10.10.; Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii; Naše hlasy; Našinec; Okno – 1981)

Logika a pan Poděbradský. Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Blacktown, 1981, 22.9. (Naše hlasy, Chicago, 1981, 12.9.; Hlasatel, Chicago, 1981, 6.11.)

Paměti – publikované i nepublikované. Studie, Řím, 1981/II, č. 74.

V českých službách. Naše hlasy, Toronto, 1981, září–říjen. (Nedělní Hlasatel, Chicago, 1982, srpen–září)

Moudrému napověz... Naše hlasy, Toronto, 1981, 19.12.

Kdo byl P. Josef Toufar? Hlas národa, Chicago, 1981, 20.12.

Poslední mladočech. Naše hlasy, Toronto, 1982, 30.1. (Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Blacktown, 1982, 2.2.)

Dr. Beneš a Mnichov. Hlasatel, Chicago, 1982, 9.4. (Naše hlasy a Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii – 1982)

Služba pravdě. Naše hlasy, Toronto, 1982, 8.5. (Denní Hlasatel, Chicago, 1982, 10.6.)

Čí chleba jíš... Naše Hlasy, Toronto, 1982, 19.6. (Denní Hlasatel, Chicago, 1982, 18.6.)

Připravují se Sověti na válku v roce 1983? Denní Hlasatel, Chicago, 1982, 24.6. (Hlas národa, Chicago, 1982, 21.8.; Naše hlasy, Toronto, 1982)

Přichází Andropov. Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Blacktown, 1982, 29.6. (Naše hlasy, Toronto, 1982, 5.6.; Nový domov, Toronto, 1982, 1.7.; Hlasatel, Chicago, 1982, 23.6.)

O budoucí stát. Naše hlasy, 1982, 28.8. (Kanadské listy, Toronto, 1982, 1.8. a Národní politika, Mnichov, 1982, srpen–září; Okno, Nijmegen, 1982, č. 64; Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii; Denní Hlasatel – 1982)

Vzpomínky starého novináře. Hlasatel, Chicago, 1983, 28.1. (Naše hlasy, Toronto, 1983, 15.1.)

Jeden spravedlivý. Naše hlasy, 1983, 2.4. (Hlasatel, Chicago, 1983, 27.5.; Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, 1983)

Otázka Podkarpatské Rusi. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1983, 3.7.

V zájmu pravdy o Zborovu. Londýnské listy, 1983, červen–červenec.

Ďábel mluví česky. Hlasatel, Chicago, 1983, 4.9.

Zápas o duchovní orientaci národa. Naše hlasy, Toronto, 1983, 12.11.

Nepodepsané prohlášení. Hlasatel, Chicago, 1984, 27.1.

Únor 1948. Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Blacktown, 1984, 31.1. (Hlasatel, Chicago, 1984, 2.3.; Hlas Bohemie, Kolín n. Rýnem, 1984, březen; Obzory, Praha, 1991, č. 5)

Zapomínaný vlastenec – dr. Václav Vondrák. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1984,

19.2.

Pravda zvítězí. Okno, Nijmegen, 1984, č. 70–71.

Případ Ing. Jaromíra Nečase. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1984, 17.6.

Nevědomost či zlomyslnost. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1984, 24.6.

Mnichov: Beneš a vojáci. Hlasatel, Chicago, 1984, 15.7., 22.7. a 29.7.

Paměti Václava Černého. Nové obzory, St. Gallen (Švýcarsko), 1984, prosinec, č. 10–11. (Hlas Bohemie, Kolín n. Rýnem, 1985, březen, č. 1 a 2)

Pravda a nepravda. Nové obzory, St. Gallen, 1984, prosinec, č. 10–11.

Svědectví Dr. Osuského o Mnichově. Nedělní Hlasatel, 1985, 3.2. (Nové obzory, St. Gallen, 1985, prosinec, 12–13)

Mnichovské dozvuky. Nedělení Hlasatel, Chicago, 1985, 3.2.

Franken 1985. Naše hlasy, Toronto, 1985, 2.11.

Pravda vás osvobodí. Hlasatel, Chicago, 1986, 16.3. (Naše hlasy, Toronto, 1986, 15.3. a 29.3.)

Právo na historickou pravdu. Hlasatel, Chicago, 1986, 18.5.

Případ Bunža. Národní politika, Mnichov, 1986, říjen. (Naše hlasy, Toronto, 1986, 4.10.)

Cesta k národní svobodě. Hlasatel, Chicago, 1986, 30.11. (Naše hlasy, Toronto, 1986, 29.11.; Nové obzory, St. Gallen, 1986, prosinec, č. 16, 17.)

Pecháček a demagogie. Naše hlasy, Toronto, 1987, 10.1.

Demokracie není demagogie. Naše hlasy, Toronto, 1987, 19.1.

Ještě jednou případ Bunža. Hlasatel, Chicago, 1987, 25.1.

Nepodepsané prohlášení. Hlasatel, Chicago, 1987, 27.1.

Slovenský autonomismus. Vězeň, Toronto, 1988, roč. 1, č. 4.

Slovo má historik. Americké listy, New York, 1988, 5.2.

Byla matka T.G.M. Němka? Nedělní Hlasatel, Chicago, 1988, 11.12.

České hlasy o slovenskej otázke. Kalvoda–Brom–Hofmann–Krempl. Horizont, Zürich, 1988, júl/august.

T.G.M. a hledání pravdy. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1988, 18.9.

Němcovy nepravdy. Národní politika, Mnichov, 1988, prosinec.

Rozhovory (28. říjen 1918, Mnichov 1938, Únor 1948, 1968) pro BBC v Londýně.

Přetiskl Hlasatel, Chicago a Naše hlasy, Toronto – 1988.

Před čtyřiceti lety. Hlasatel, Chicago, 1989, 1.1. (Nový život, Řím, 1989, leden-únor)

Mariánská úcta. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1989, 22.1.

Na lži se budoucnost národa budovat nedá. Naše hlasy, Toronto, 1989, 13.5. (Hlasatel, Chicago, 1989, 28.5.)

(Ne) Historik na scestí. Hlasatel, Chicago, 1989, 2.4. (Národní politika, Mnichov, 1989, květen)

Augustin Navrátil propuštěn domů. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1989, 9.4.

Mnichovská diskuse. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1989, 28.5.

Česká filosofie v 19. století. Národní politika, Mnichov, 1989, červenec–srpen.

Intriky proti Československu. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1989, 5.11.

I pod oblohou je peklo. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1989, 5.11.

Svatá Anežka česká. Hlasatel, Chicago, 1989, 12.11. (Naše hlasy, Toronto, 1989, 28.10.)

Co lze očekávat od posledního desetiletí tohoto století? Hlasatel, Chicago, 1989, 12.11.

Pouť do Říma. Naše hlasy, Toronto, 1989, 30.12. (Hlasatel, Chicago, 1990, 14.1.)

Převaha čestných lidí. Významný americký krajan profesor dr. Josef Kalvoda znovu ve vlasti. (Rozhovor s ing. Václavem Němcem). Naše rodina, Praha, 1990, březen, č. 11.

Po volbách. Svědomí, Toronto–Olomouc, 1990, červen. (Hlas národa, Chicago, 1990, 30.6.)

Nová vláda a parlament v ČSFR. Naše hlasy, Toronto, 1990, 11.8. (Nedělní Hlasatel, 1990, 14.10.)

Pohled z USA. Obzory, Praha, 1990, č. 20.

K narozeninám prof. dr. Libora Broma. Nedělní Hlasatel., 1990, 30.12.

Komínkovo svědectví. Lidová demokracie, Praha, 1991, 18.9.

Právo na pravdu. Národní politika, Mnichov, 1991, červenec–srpen. (Hlasatel, Chicago, Svědomí, Toronto–Olomouc)

Konec československého státu. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1992, 15.11.

StB a exil. Svědomí, Toronto–Olomouc, 1992, č. 16. (Nedělní Hlasatel, Chicago, 1992, 8.11.)

Případ dr. Chalupy. Tamtéž.

Ještě jednou k případu dr. Chalupy. Svědomí, Toronto–Olomouc, 1992, č. 22. (Nedělní Hlasatel, Chicago, 1993, 14.2.)

Dr. Chalupa, chlouba Čs. národní rady americké. Svědomí, Toronto–Olomouc, 1993, č. 4. (Nedělní Hlasatel, Chicago, 1993, 23.3. a 4.4.)

Dr. Rudolf Krempl in memoriam. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1992, 29.3.

Případ dr. Chalupy pokračuje. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1993, 30.5.

Archivní dokumenty k případu JUDr. Vlastislava Chalupy. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1993, 25.7., 1.8., 8.8., 15.8., 22.8.

Zákon o protiprávnosti komunistického režimu. Svědomí, Toronto–Olomouc, 1993, č. 13. (Nedělní Hlasatel, Chicago, 1993, 29.8.)

Po ovoci poznáte je... Nedělní Hlasatel, Chicago, 1993, 24.10.

Archivní dokumenty k případu JUDr. Vlastislava Chalupy. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1993, 31.10.

Československá armáda v Rusku a Kolčak. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1993, prosinec a 1994, leden.

Chalupův odboj bez legend. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1994, 16.1.

Případ dr. Chalupy podle dvou archivů. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1994, 14.8.

Co Čs. týdeník odmítl otisknout. Tamtéž.

Co dr. Chalupa nepřipojil ke Zprávě předsednictva ČSNRA. Svědomí, Toronto–Olomouc, 1994, č. 8 (Nedělní Hlasatel, Chicago, 1994, 20.11.)

Byl Beneš sovětským agentem? Nedělní Hlasatel, Chicago, 1994, 7.8.

Kauza dr. Chalupa: nové dokumenty. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1994, 18.12. a 1995, 1.1.

Kauza vlastnictví Svatovítské katedrály. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1995, 25.6.

Pražské jaro 1968. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1995, 1.10.

Generál Milan R. Štefánik. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1995, 8.10.

Boží mlýny. Svědomí, Toronto–Olomouc, 1996, č. 1.

Křesťanství a politika. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1996, 11.2. (Nový život, Řím, 1996, duben)

Exil a domov. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1996, 17.3.

Poválečná léta 1945–1948. Nový život, Řím, 1996, květen. (Nedělní Hlasatel, Chicago, 1996, 7.7.)

Kramář kontra Masaryk. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1996, 12.5., 19.5., 26.5., 2.6., 9.6., 16.6., 23.6.

Politický katolicismus v první čs. republice. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1996, 4.8.

O politických stranách. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1986, 1.12.

Boj o Hrad. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1997, 28.9.

Boží mlýny a dr. Chalupa. Hlasatel, Chicago, 1997, 12.10.

Velký vlastenec a neohrožený bojovník Josef Kučera. Nedělní Hlasatel, Chicago, 1998, 15.3.

Opoziční (koaliční) smlouva. Nedělní Hlasatel, Chicago, (Rozpravy, Kladno, 1999, č. 1)

Politické strany a stranictví. Rozpravy, Kladno, 2000, č. 3–4)

Několik poznámek o knize Zdeňka Šedivého: Velká operace. Pokus státní bezpečnosti o likvidaci Třetího odboje. Papyrus 1996. 1998.

Genese Československa a Historické eseje – odpověď Janu Dobešovi. 1998.

Další články se zachovaly ve strojopisech: 107 let Hlasatele, Básník exilu, Blanický rytíř (doslov ke stejnojmenné knize), Český nacionalismus v devatenáctém století, Hlasatel národních tradic, Hledá se viník, Jasno či zamračeno?, Ještě jednou případ Saša, Komunální volby, Metamorfóza Zdeňka Fierlingera, Mistři zrady, Mráz přichází z Kremlu, Nevědomost hříchu nečiní, Politický katolicismus v první čs. republice, Poslední pocta, Prof. dr. Josef Kratochvíl, Slavnostní profil Jana Pavla II., Sněmování Křesťanské akademie v Ellwangenu, Svatá Anežka česká a exil, Svatořečení bl. Anežky české, Václav J. Vostřez – 75 let, Zahrada Mariánská.

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Adenauer, Konrad 148, 160, 170
Akvinský, Tomáš 73
Adam, Jan 126
Aiken, senátor 174
Alfonza, řádová sestra 112
Allen, Richard 210, 212
Anežka, sv. 255, 256
Andropov, Jurij 192
Armstrong, kongresman 150
Augustin, sv. 73
Ausky, Stanislav A. 31

B

Bao Dai 196
Bakke, Björn 110
Bandera, Stepan 81
Barták, Jaroslav 259
Bartončík, Antonín 260, 262, 263, 264, 265
Battěk, Rudolf 264
Baťa, Antonín J. 153, 165
Baťa, Jan A., průmyslník 48, 114
Becher, Walter 157, 158
Benda, Štěpán 71, 109, 121, 124
Benda, Václav 259, 260
Beneš, Vojta 51
Beneš, Edvard 7, 8, 23, 24, 25, 27, 29, 34, 39, 46, 47, 48, 52, 54, 55, 57, 62, 63, 64, 85, 106, 167, 179, 201, 202, 203, 206, 217, 218, 230, 232, 233, 234, 236, 237, 238, 240, 241, 243, 247, 248, 250, 251, 252, 278, 279, 281, 291, 295, 298, 300
Bentley, kongresman 161
Beran, Josef 88, 125
Beran, Rudolf 47
Berle, dr. 161
Berton-Brzobohatý, Stanislav 154, 226, 285
Bienert, Richard 33, 46
Blackstock, Paul W. 239
Blank, Theo 148
Blaho, Pavol 156
Blaschtowitschka, Kurt 44
Blažek, Lubomír 273
Bláha, Antonín 13, 123, 126
Blum, Leon 232
Borák, Mečislav 43, 46
Boštík, František X. 15, 19, 284
Brabenec, redaktor 188
Brada, Jiří 157, 158, 170
Bradley, Omar N. 26, 226
Breda, ing. 108
Brežněv, Vladimir I. 192
Broj, Stanislav 263
Brom, Libor 13, 208, 209, 224, 225, 230, 246, 247, 249, 267, 284, 285
Brožkovi, manž. 143, 226
Brukner, Jan 60, 61, 75, 76, 220, 221, 222, 224
Březina, Otokar 20

Buckley, William 209
Bugár, Miloš 53, 54, 60, 76, 219, 221
Bunža, Bohumír 71, 105, 109, 121, 123, 128, 155, 218, 219, 220, 221, 22, 223, 224, 263, 301, 302
Burian, Emil F. 32
Burke, Edmund 217, 288
Bush, George 10, 265

C
Carter, James 13, 14, 282
Cork, Vojtěch 260
Cuhra, ing. 259

Č
Čalfa, Marián 264
Čarnogurský, Ján 259, 270
Čep, Jan 18, 20
Čepička, Alexej 88
Černák, Matúš 130
Černý, Josef 120, 123, 136, 146, 148, 152, 219
Černý, Václav 35

D
Daladier, Edouard 231, 232
Daněk 153
David, Josef 52
de Gaulle, Charles A. J. 297
de Lacroix, Victor L. 232
Dieška, J. 120, 137
Dobeš, Jan 249, 250, 251, 252
Dobrovolný, Jaromír 77
Dobřenský, npor. 21
Dodd, Thomas J. 180
Dolejší, Miroslav 267
Dostojevskij, Fjodor M. 20, 115
Doubek, Karel 139
Dresler, Jaroslav 205
Drtina, Prokop 52, 55, 56, 63
Dubček, Alexandr 191, 192, 264, 270
Ducháček, Ivo 59, 71, 121, 128, 131, 147
Durych, Jaroslav 18
Dürich, Josef 205, 225, 243, 253, 278
Dvorník, František 25, 151, 152, 227, 238

Ď
Ďuriš, Július 70, 76, 77, 78, 80

E
Eisenhower, Dwight, 7, 26, 145, 150, 171, 184, 198
Esterka, Peter 260, 267

F
Fanfrdla, Karel 70
Feierabend, Ladislav K. 24, 30, 47, 52
Feighan, Michael A. 170
Fierlinger, Zdeněk 50, 51, 186
Firt, Julius 119, 138
Florian, Josef 18, 217
Ford, Gerard 13
Franek, M. 120
Frank, Karl H. 44, 46, 295
František-Josef I. 243
Frolík, Jan 269
Fröhlich 161
Fuchsová, Jiřina 261

G
Gajda, Radola 17, 47, 48, 225, 254
Gándhí, Mohandás 297
Gavin, gen. 163
Ghelfand, Simeon 57, 86, 87, 107, 115, 116, 125, 128, 129, 130, 131, 134, 137, 138, 144, 146, 147, 148, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 176, 208, 227, 247, 275, 277
Glaser, Kurt 158, 159
Goldwatter, Barry 179, 184, 185
Goll, Jaroslav 230
Gorbačov, Michail S. 257, 282
Gottwald, Klement 29, 49, 50, 60, 62, 64, 85, 94, 222, 291
Gruntorád, Jiří 10

H
Haas, Hugo 143
Haber, Al 194
Habsburg, Otto von 255
Hácha, Emil 22, 23, 32, 48
Hájek, plk. (gen.) 178
Hála, František 24, 53, 58, 60, 70, 139
Halifax, Edward F. L. 232
Haljan, Pavel 130, 147
Havel, Ivan 259
Havel, Václav 5, 256, 257, 261, 263, 267, 269, 282, 283
Hayden, Tom 194
Heidler, Alexandr 149, 302, 303
Heidrich, Arnošt 120
Hejzlar, Zdeněk 84
Henlein, Konrad 38, 295
Hilf, Rudolf 157
Hitler, Adolf 22, 167, 233, 234, 297
Hladík, Jan 94
Hlaváček, František 227
Hlavatý, Alois 166
Hlinka, Anton 210
Ho Či Min 196
Hodža, Milan 25, 235, 241
Hora, Ota 38, 52
Horáček, Bohumil 102, 103
Horák, Jiří 264
Hofírek, Stanislav 226, 261
Holubář, Oldřich 104, 213, 258, 261, 265, 266
Hrabica 153
Hrobák, Philip A. 151
Hromádka, Josef L. 35
Hruban, Zdeněk 225, 228, 267
Hrubý, Adolf 46
Hruda, Karel 129, 153, 154
Hřebačka, Jan 123
Hudousek, Karel 165
Hušek, Josef 94

CH
Chadimová, Helena 227
Chamberlain, Neville 232
Chalupa, Vlastislav 218, 269, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 278, 299
Chirovski, Nicholas, F. 246
Chruščov, Nikita S. 159, 174, 175, 180, 279, 297
Chudoba, Bohdan 59, 61, 71, 75, 89, 105, 109, 115, 121, 122, 123, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 152, 153, 154, 177, 222, 293
Churchill, Winston N. S. 235

I
Ignác, sv. 19
Ingr, Sergej 23, 24

J
Jackson, Charles 131
Jakeš, Miloš 266
Jaksch, Wenzel 25
Jan Pavel II. 74, 214, 282
Janda, Vilém 130, 218
Jandáček, Antonín 102, 125, 131
Janderka, Milan 116
Janík-Horák, František 161
Janýr, Přemysl 291
Jelenffy, Michal 111, 112, 125, 126, 131, 145, 170
Jeníček, Petr 13
Jesenin-Volopin, Alexandr 183
Jílek, Bohumil 49
Johnson, Lyndon B. 12, 163, 179, 185, 193, 194, 198

K
Kajpr, Adolf 18, 35, 217
Kalfus, Josef 47
Kalina, Antonín S. 203
Kalvoda, Jan 14, 15, 95
Kalvodová, Anastasia 10, 13, 171, 172, 176, 187, 200, 269, 284
Kalvodová, Marie 14
Kalvodová-Málková, Stanislava 14, 95,

105, 115, 188
Kamenický, Jindřich 46
Kantor, Jiří 129
Kantůrek, Jiří 264
Kaplan, Karel 58
Kašpárek, Karel 209
Katek, Charles 300
Kempný, Jozef 53, 54, 60, 76, 219, 221
Kennan, George F. 242
Kennedy, John F. 12, 174, 184, 197, 198, 297
Kerwitzer, Bohuslav 154, 177
Kessler, Zdeněk 272, 274
Kimball, Stanley, B. 246
Kirchbaum, Jozef 226
Klaus, Václav 237, 270, 275, 276, 283
Klecanda, Vladimír 49
Klein-Jánský, Radko 13, 62, 139, 154, 209, 225, 231, 267, 299
Klimek, Adolf 105, 109, 121, 123, 128, 147, 150, 222, 223
Klofáč, Václav 51
Knowland, William F. 159, 161, 163
Kodrle, Václav 14, 95, 98, 188, 189
Komárek, Valtr 263
Komínek, Miloslav 226, 277, 278
Konopa-Vohryzka, Stanislav 225, 256
Kopecký, František 254, 262
Kopecký, Jan 60, 70
Kopecký, Rudolf 115, 117, 121, 146, 170, 207, 208, 218, 224, 225, 227, 262
Kordač, František 18
Kozák, Josef 179
Koželuhová, Helena 58, 59, 60, 70, 115, 117, 118, 137, 161
Közi-Horváth, Msgre 122
Krajina, Vladimír 52, 119
Kramář, Karel 205, 225, 243, 253, 278
Kratochvíl, Antonín 209, 216
Kráčmar 153
Král, František 146
Král, Václav 189
Krbálek, V. 86
Krejčí, Jaroslav 46
Krempl, Rudolf 104, 137, 142, 208, 209, 267
Krol, kard. 213
Krus, František 18, 130, 169, 217
Kryl, Karel 5
Křivský, Pavel 19, 189, 190, 262, 268
Kubišová, Marta 205
Kučera, Josef 95, 98
Kučera, Josef, redaktor 205, 224, 226
Kudláček, Josef 270
Kuchyňka, František 123, 124, 126, 154
Kuncíř, Jan 208
Kusý, Jaroslav 161, 208
Kuttelwascher, Jan 154
Kvapilová, Anna 111
Kvetko, Martin 264
Kybal, 149

L

Lang, Jan 116, 219, 301
Langoš, Ján 263
Laušman, Bohumil 50, 51, 165
Lehman, Herbert H. 159
Lekavý, Petr 102, 103, 301, 302
Lenin, Vladimir I. 244
Lettrich, Jozef 53, 120, 137, 156
Lev XIII. 73
Ležák-Borin, Vladimír 154
Liška, Antonín 261
Lobkowitz, Ladislav 154, 160
Lodge, Cabot H. 197
Lodgman von Auen, Rudolf 156, 157, 168
Loewy, Jiří 226
Locher, Karel 25, 118, 154
Lorenz, Willy 248
Lux, Josef 265, 266, 276

M

Macek Josef 35
Majer, Václav 51, 120, 152, 292
Malášek, red. 210
Malinovskij, Rodion J. 68
Malík, Josef 25
Malý, Václav 258, 259

Maňák, František 139
Marek, Josef C. 178, 185
Marshall, George C. 238
Martin, J 159
Marx, Karel 107
Marzik, Thomas 226
Masaryk, Jan 25, 49, 55, 56, 62, 292
Masaryk, Tomáš G. 8, 18, 57, 186, 201, 203, 204, 216, 217, 218, 230, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 278, 283, 288, 295, 297, 300
Masopust, Miloslav 96, 97, 98, 269
Matoušek, Ladislav 225
Matoušek, por. StB 95
Mácha, Karel 226, 230, 249
Málek, Jiří 272, 273, 274, 275
McCarthy, Raymond J. 146, 150, 151, 158
Mečiar, Vladimír 270
Melia, Thomas 260
Měchýř, Jan 265
Micara, kard. 258
Michelet, francouzský ministr 163
Mikolajczyk, Stanislaw 119
Mikuš, Jozef 155, 157, 226, 246, 248
Minařík, Pavel 223
Mlynář, Zdeněk 267
Molotov, Vjačeslav M. 48
Moravec, František 24, 25, 178, 186
Mořkovský, Jan L. 213
Mráz, František 284

N

Nagy, Ferenc 119
Narissa, Michail 183
Navrátil, Antonín 63
Navrátil, Augustin 255, 256, 259
Nečas, Jaromír 24, 46, 226, 232, 233
Nermuť, Jindřich 71, 78, 129, 222
Nešvera, Karel 214
Ngo Dinh Diem 196, 197
Němec, František 24
Němec, Jaroslav 205, 247
Němec, Ludvík 129, 209, 213, 214, 224, 225, 227, 247
Němec, Václav 13, 19, 72, 74, 75, 261, 268
Nilson 111, 112, 125, 126
Nixon, Richard 12, 194, 198
Nolting, Frederic 197
Nosek, Václav 50, 291
Nováček, Josef 154
Novák, Miroslav 226, 267
Novotný, Vladimír 115, 126, 131, 135, 154

O

Oberland, Oldřich 154
Ondrák, Ambrož L. 128, 258
Orlando, Vittorio, E. 291
Osuská, Pavla 226, 227, 241
Osuský, Štefan 23, 120, 123, 137, 150, 166, 205, 225, 226, 227, 231, 238, 241, 281
Outrata, Eduard 23, 24
Ovečka, Petr 226

P

Pacner, Karel 164, 177, 268
Pagáč, Štefan 226
Palacký, František 16
Paleček, Antonín 226
Papánek, Ján 24, 114, 120
Pašek, komunistický poslanec 75
Pašek, Petr, vydavatel 214, 215
Patton, George S. 26
Paučo, Jozef 155, 156, 161
Paulíny-Tóth 130
Pecháček, Jaroslav 124, 129, 130, 138, 149, 222, 223, 224
Pekař, Josef, 230, 243
Pekelská-Blaschtowitschková, Marie 177
Pekelský, Vladimír 109, 146, 157, 161, 162, 176
Pelikán, Jiří 10, 255
Pelikánová, Ludmila 68, 69
Penkovskij, Oleg 163
Pergl, Gustav 226
Pergler, Karel 225, 254, 280

Peroutka, Ferdinand 35, 138, 140, 146, 149, 166, 167
Petr, Alois 63, 86, 222
Peters, Zdislav 145, 146, 149
Petkevič, Vladimír 13
Petřík, Emil 128, 224
Pfaff, Ivan 205, 231
Pfitzner, Josef 44
Pick, Otto 209
Pichlík, Karel 242
Pinďák, František 226
Pixa, Josef 101
Pius XII. 73, 168
Plachý, Adolf 146
Planner, František 226
Plojhar, Josef 63, 86
Podlena, Josef 142, 143
Pohorský, Peter 261
Polanský 63
Possony, S. T. 239
Povolný, Mojmír 208, 209, 218, 219, 220, 264, 271, 272, 273, 274, 275, 276
Prečan, Vilém 10
Prídavok, Peter 25, 130, 156
Prchala, Lev 23, 25, 106, 109, 117, 118, 121, 148, 154, 157, 177, 179, 225, 235, 238, 241, 291
Procházka, Adolf 58, 60, 70, 105, 109, 120, 121, 122, 123, 124, 128, 131, 134, 143, 147, 150, 152, 155, 168

Q
Quayle, Dan J. 266
Quisling, Vidkun A. L. 112

R
Rabas, Jaroslav 145, 179
Rada, Petr 205
Rajchrtová, Věra 13
Rambousek, Ota 208
Ransdorf, Emil 157, 298, 299, 303
Rašín, Miroslav 147
Reagan, Ronald, 9, 10, 255, 282
Reicin, Bedřich 56, 88
Reitzner 157
Reynek, Bohuslav 18
Rieger, František L. 16
Richtr, Vladimír 139
Ripka, Hubert 24, 52, 63, 106, 119, 138, 150, 166, 167, 168, 186, 269, 298, 303
Rochla, František J. 116
Roosevelt, Franklin D. 26, 235
Rosenthal, Josef 260, 266
Rozbořil, Leopold 271, 273
Rozehnal, Alois 109, 121, 124, 129, 219, 221, 222, 223
Ruml, Jan 264, 265
Rychetský 264
Rys, Zdeněk 147

Ř
Řehák, Edmund 109
Řehulka, Jaroslav 70

S
Sacher, Richard 259, 262, 263
Sammer, Jan 280
Sedláček, Václav 153, 261
Sedlák, Miroslav 292
Shepardson, Whitney H. 159, 161
Schulz, František 261
Schwarz, František 25, 48, 241
Schütz, Hans 157
Sidor, Karol 118, 119, 121, 130
Sixt Karel Bourbónský 245
Skalický, Karel 220, 224, 301
Skluzáček, Valentin 258
Sládeček, Zdeněk 177, 224
Sládek, Miroslav 276
Slánský, Rudolf 50, 88, 301
Slávik, Juraj 23, 120, 150
Slíva, P. 208
Smetana 153
Smrček, František 103, 114, 115, 116, 125, 131, 249, 298
Smrkovský, Josef 78
Smutný, Jan 140, 141, 142

Sochorec, Rostislav 61, 219
Solovjov, Vladimír 73
Sorel, Georges 297
Stalin, Josif V. 7, 21, 26, 27, 75, 165, 167, 170, 290, 291, 297
Stará-Steinerová, Marie 154
Stašek, Bohumil 57, 58, 70
Steinhart, Lawrence A. 238
Stochl, James A. 131, 135
Stojan, Cyril A. 18
Stránecký, Vilém 128, 179
Stránský, Jaroslav 24, 25, 52, 63, 119, 168, 169
Strouhal, Eduard 207
Ströbinger, Rudolf 214
Střelský, Prokop 124
Stříbrný, Jiří 47, 52, 225
Studnička, Pavel 252, 253
Sully, Maximilien 290
Sviták, Ivan 222
Svoboda, Bohumil 259, 260
Svoboda, Josef G. 225, 228, 267
Svoboda, Ludvík 62
Svoboda, Miloš 179, 205, 226
Svoboda, Václav 89
Sztwiertnia, Emil 127

Š
Šach, Josef 226
Šalgovič, Ján 252
Šebor, Miloš 226
Šedivý, Zdeněk 209, 210, 220, 268
Šidák, Zdeněk 101
Škarvada, biskup 261
Škvor, Jiří 226
Škvorecký, Josef 256
Šmeral, Bohumír 49
Šourek, Václav 154, 165
Špaček, Milan 279
Špetko, Jozef 119
Šrámek, Jan 23, 24, 53, 56, 57, 58, 60, 63, 70, 105, 109, 138
Šrámková, Věra 13
Štefánik, Milan R. 243, 250
Štekr, Karel 148, 157, 165
Štembera, Milan 239, 240
Švestka, Miroslav 146
Šviha, Karel 244
Šulc, Josef 13, 15, 74, 96
Šulcová, Marie 13
Švestka, Oldřich 94

T
Tajovský, Vít B. 15, 36, 46, 188, 269, 284
Tarsis, V. J. 183
Táborský, Eduard 25, 206
Thich Tri Quang 197
Tigrid, Pavel 10, 59, 130, 137, 167, 169, 276
Tiso, Jozef 32, 48, 57
Tisserand, kard. 147
Tito, Josip Broz 165, 166, 167, 170, 174, 180, 279, 290, 297
Tobyška, Bohuš 226
Tománek, Josef 224
Tomášek, František, kard. 256, 258, 261, 282
Toufar, Josef 15, 125, 188, 214, 215, 216, 263
Toussaint, Rudolf 27
Tóth, Dušan 259
Traedgold, Donald W. 239
Trapl, Miloš 281
Truman, Harry S. 12, 170, 185
Tržický, František 46
Třebeška, Josef 179, 185
Tříska, Jan 267
Tumlíř, dr. 108
Tumlířová, posl. 108
Tymeš, František 51

U
Uhlíř, František, posl. 119
Uhlíř, František, P. 116, 302
Uhlíř, Jan B. 249, 252
Urbanová, Marta 13
Urválek, prokurátor 48

V

Vagačský 223
Valenta, Jaroslav 281
Vávra, Vlastimil 242
Velký, Oldřich 89
Viest, Rudolf 23, 24
Viktorín, Konštantin 265, 266
Vilím, Blažej 51
Vít, Vojtěch 224, 301
Vlasov, Andrej, A. 26, 27
Vobořil, 149, 150
Voller, Jan 139
Vondrák, Václav 205, 225, 253
Voska, Viktor E. 254
Vostřez, Václav 206, 224, 226, 261
Vrána, Karel (pseud. Želivan, Pavel) 179
Vrzala, Jaroslav 226
Vrzalík, Jan 248
Vrzáňová, Alena 124

W

Wagner, Jan 115
Wenzbauer, Adolf 15, 21, 284
Wierer, Rudolf 178, 186, 199
Wilson, Woodrow 244, 245
Wünsch, dr. 106

Z

Zahradil, Jan 237
Zahradníček, Jan 18
Zavřel, Jiří 213
Zelený, Milan 263, 266, 270
Zeman, Miloš 282
Zeman, Petr 140
Zenkl, Petr 56, 63, 106, 119, 120, 136, 137, 150, 291
Zich, Jaroslav 157, 299
Zlámal, Oldřich 102, 103
Zolman, Václav 205, 226
Zoufalý, Otakar 13, 226
Zuman, František
Zvěřina, Josef 213

Ž

Žemla, Jan 164
Žižka, Ernest
Žižka, Tomáš 213

Nakladatelství Dílo nabízí:

Z bojů o zítřek III – Historické eseje.
Kladno 1998, 273 s., fotografická příloha 8 s.
Cena 150,– Kč.

Role Československa v sovětské strategii.
Kladno 1999, 426 s., fotografická příloha 16 s.
Cena 320,– Kč.

Rozpravy, č. 3–4.
Kladno 2000.
Cena: 75,– Kč.

Studená válka 1946–1989. Svoboda znamená odpovědnost.
Kladno, 2001, 250 s.,
Cena 240,– Kč

Uvedené publikace je možno objednat na adrese: Nakladatelství Dílo, PO Box č. 78, 27280, Kladno 1.